

**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARIN
ÇÖZÜMÜNDE/ÇÖZÜMSÜZLÜĞÜNDE KOMŞU ÜLKELERİN
ROLÜ: SOMALİ, FİLDİŞİ SAHİLİ VE ZİMBABVE ÖRNEKLERİ**

Doktora Tezi

**Hazırlayan
Belma
ENGİN GÜDER**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr.
Soner KARAGÜL**

Çanakkale, 2019

TAAHHÜTNAME

Doktora Tezi olarak sunduğum ‘‘Sahra-altı Afrika’daki çatışmaların çözümünde/özümsüzlüğünde Komşu Ülkelerin Rolü: Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve Örnekleri’’ adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29/07/2019

Belma ENGİN GÜDER

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Belma ENGİN GÜDER'e ait "Sahra Altı Afrika'daki Çatışmaların Çözümünde/Çözumsuzlüğünde Komşu Ülkelerin Rolü: Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve Örnekleri" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı DOKTORA TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Prof. Dr.
Mehmet Bülent ULUDAĞ

Doç. Dr.
Soner KARAGÜL
(Danışman)

Doç. Dr.
Mustafa Turgut DEMİRTEPE

Doç. Dr.
Filiz ÇOBAN ORAN

Dr. Öğr. Üyesi
Muzaffer ŞENEL

Tez No : 10285069
Tez Savunma Tarihi : 29/07/2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

23/08/2019

ÖZET

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE/ÇÖZÜMSÜZLÜĞÜNDE KOMŞU ÜLKELERİN ROLÜ: SOMALİ, FİLDİŞİ SAHİLİ VE ZİMBABVE ÖRNEKLERİ

Sahra-altı Afrika'nın farklı bölgelerindeki ve farklı yoğunluktaki çatışmaların Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabwe örnekleri üzerinden ele alındığı bu çalışmada, komşu ülkelerin üçüncü taraflar olarak çatışmaların çözümünde veya çözümsüzlüğündeki rolüne odaklanılmaktadır. Bu bağlamda, komşu ülkelerin çatışma veya çözüm yanlısı dış politika davranışlarının ardındaki temel motivasyonları doğrultusunda iç çatışmaları etkileme potansiyeline sahip oldukları; ancak aynı zamanda etkileri bölgeye yayılan iç çatışmalardan diğer dış aktörlere kıyasla komşu ülkelerin daha fazla olumsuz etkilendikleri ileri sürülmektedir. Çalışmada, iyi komşuluk ilişkilerinin ve çatışmalara çözüm odaklı yaklaşan komşu ülkelerin çatışmaların çözümüne katkı sağlayabileceği; öte yandan, çatışma yanlısı tutum geliştiren ve çözüm girişimlerinde baltalayıcı rol oynayan komşu ülkelerin ise çatışmaların çözümsüzlüğünde ve şiddetin artmasında rol oynayabileceği iddia edilmektedir. Aynı zamanda, Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler arayışının ve kendi içlerinde sorun yaşayan ülkelerin sorunlarını diğer bölge ülkeleri ile çözmeleri anlayışının kıtada önem kazanmasıyla birlikte, bölgesel ve alt bölgesel örgütlerin çatışmaların çözümündeki ve barışın sağlanmasındaki rolü de değerlendirilmektedir. Pek çok iç ve dış aktör ve faktörün etkili olduğu Sahra-altı Afrika'daki çatışmalarda komşu ülke kaynaklı sorunların dönüştürülmesinin ise çatışmaların çözümüne ve bölgedeki barış ve işbirliğinin gelişmesine katkı sağlayabileceği, çatışma ve çözüm analizleriyle çalışmada ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sahra-altı Afrika, Çatışma, Çatışma Çözümü, Komşu Ülkeler, Alt-Bölgesel Örgütler.

ABSTRACT

THE ROLE OF NEIGHBORING COUNTRIES ON CONFLICT RESOLUTION / NON-SOLUTION IN SUB-SAHARAN AFRICA: THE CASES OF SOMALIA, CÔTE D'IVOIRE AND ZIMBABWE

This study examines the different intensity conflicts in different regions of Sub-Saharan Africa as exemplified by Somalia, Côte d'Ivoire and Zimbabwe cases by focusing on pro-conflict or pro-solution reactions of neighboring countries in the context of their third-party roles. In this framework, it is asserted that while neighboring countries as the “influencers of conflicts” might have the potential to affect the internal conflicts in accordance with their main motivations behind their pro-conflict or pro-solution behaviors; they are also more “influenced from conflicts” comparing with the other external actors due to the regional spill-over effects of these conflicts. Moreover, it is argued that the good neighborhood relations and solution or anti-conflict-oriented neighbors might contribute to the conflict resolution; on the other hand, the neighbors who develop a pro-conflict behavior and impede the conflict resolution initiatives not only might have a role in non-solution of problems but also might even increase the degree of violence in the conflicts. Furthermore, since the countries in Sub-Saharan Africa which have problems within their borders are expected gradually to solve these problems thanks to the other regional states in the context of “*African solutions to African problems*” motto, the role of regional and sub-regional organizations in conflict resolution and peace-building efforts are assessed in this study. Through the utilization of conflict and conflict resolution analyses, this study also posits that the transformation of neighboring countries’ role would serve the resolving of the conflicts and develop peace and cooperation in the region.

Key Words: Sub-Saharan Africa, Conflict, Conflict Resolution, Neighboring Countries, Sub-Regional Organizations.

ÖNSÖZ

Uzun çalışmaların, emeğin, stresin, yorgunlukların ve ötesinin ürünü olarak ortaya çıkan bu çalışmada en büyük teşekkürüm; “istenirse başarılmayacak hiçbir şey yoktur” düşüncesiyle bana inananlardır. Bununla birlikte, başta danışman hocam Doç. Dr. Soner Karagül ve ikinci danışmanım Dr. İbrahim Arslan olmak üzere tüm tez izleme komitesi ve jüri hocalarımın kıymetli önerileri ve katkıları; lisansüstü çalışmalarım boyunca 2228-A ve 2211-E programları ile burs desteği aldığım TÜBİTAK’ın bana sağladığı motivasyon; arkadaşlarımın yardımları ve zamanı birlikte keyifli hale getirme çabaları; ailemin eşsiz sabrı, sevgisi ve güveni; eşimin ise bana bitmek bilmez gibi görünen süreçte uzakları yakın eden ve her koşulda yanımda durarak hayatımı güzelleştiren varlığı, bu çalışmanın ayrılmaz parçalarıdır. En derin duygularıyla kendilerine ayrıca teşekkür ederim.

Belma ENGİN GÜDER

Çanakkale, 2019

*Dünya üzerindeki tüm çatışma ve savaşlarda hayatını kaybeden
masum kadın, erkek ve çocuklara...*

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
TABLolar	xiv
ŞEKİLLER	xv
HARİTALAR, ŞEMALAR VE FOTOĞRAFLAR	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇATIŞMA VE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uluslararası İlişkiler ve “Çatışma” Kavramı	9
1.2. “Şiddet” Kavramı ve Çatışma-Şiddet-Barış İlişkisi	14
1.2.1. Uyuşmazlık (Gizli/Görünmez) Çatışma	19
1.2.2. Şiddet İçermeyen Kriz (Görünür Çatışma)	21
1.2.3. Kriz (Şiddet İçeren)	22
1.2.4. Sınırlı Savaş (Şiddetli Kriz)	24
1.2.5. En Yüksek Yoğunluklu Çatışma: Savaş.....	25
1.3. Çatışma ve Şiddete Çare Arayışı: Çatışma Çözümü	27
1.3.1. Çatışmaların Önlenmesi	29
1.3.2. Çatışmaların Yatıştırılması	30
1.3.3. Çatışma Yönetimi	30
1.3.4. Çatışmaların Dönüştürülmesi	31
1.3.5. Uluslararası İlişkiler Disiplininde “Çatışma Çözümü”nün Gelişimi	32
1.3.6. Çatışma ve Çözüm Analizi: Nedir ve Nasıl Yapılır?	36
1.4. Çatışma Çözümü Uygulamaları, Kuramsal Yaklaşım ve Üçüncü Taraflar	44
1.4.1. Çatışma Çözümünde Temel Uygulamalar ve Üçüncü Taraf Rolü	45
1.4.2. Çatışma Çözümünde Kuramsal Yaklaşımlar	59
1.4.2.1. Liberal Yaklaşımlar ve Üçüncü Taraf Rolü	60
1.4.2.2. Bütünleşmeci Yaklaşımlar ve Üçüncü Taraf Rolü	64
1.4.2.3. Rasyonel Yaklaşımlar ve Üçüncü Taraf Rolü	73
1.5. Bölüm Sonucu ve Değerlendirme	80

İKİNCİ BÖLÜM
SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARIN ANALİZİ:
SOMALİ, FİLDİŞİ SAHİLİ VE ZİMBABVE ÖRNEKLERİ

2.1. Sahra-altı Afrika'daki Çatışmalar ve Komşu Ülke Faktörü	81
2.1.1. Orta Afrika'daki Çatışma Profili ve Komşu Ülke Faktörü	83
2.1.2. Doğu Afrika'daki Çatışma Profili ve Komşu Ülke Faktörü	84
2.1.3. Batı Afrika'daki Çatışma Profili ve Komşu Ülke Faktörü	87
2.1.4. Güney Afrika'daki Çatışma Profili ve Komşu Ülke Faktörü	90
2.2. Somali'deki Çatışmaların Analizi ve Komşu Ülkeler	92
2.2.1. Somali'deki Çatışmalarda Sorun Analizi ve Komşu Ülkeler	93
2.2.1.1. Çatışmaların Arka Planı	97
2.2.1.2. Çatışma Nedenleri	101
2.2.1.3. Çatışmaların Mevcut Durumu	104
2.2.1.4. Çatışmalarla İlişkili Unsurlar	108
2.2.2. Somali'deki Çatışmalarda Aktör Analizi ve Komşu Ülkeler	110
2.2.2.1. Çatışmaların Tarafları	111
2.2.2.2. Çatışmalarda Tarafların Talepleri	113
2.2.2.3. Çatışma Taraflarının SWOT Analizi	114
2.2.2.4. Çatışmalarda Komşu Ülkeler ve Diğer Dış Aktörler	115
2.2.2.5. Çatışma Taraflarının Barış Kapasitesi	120
2.3. Fildişi Sahili'ndeki Çatışmaların Analizi ve Komşu Ülkeler	121
2.3.1. Fildişi Sahili'ndeki Çatışmalarda Sorun Analizi ve Komşu Ülkeler	122
2.3.1.1. Çatışmaların Arka Planı	124
2.3.1.2. Çatışma Nedenleri	129
2.3.1.3. Çatışmaların Mevcut Durumu	130
2.3.1.4. Çatışmalarla İlişkili Unsurlar	132
2.3.2. Fildişi Sahili'ndeki Çatışmalarda Aktör Analizi ve Komşu Ülkeler	133
2.3.2.1. Çatışmaların Tarafları	134
2.3.2.2. Çatışmalarda Tarafların Talepleri	137
2.3.2.3. Çatışma Taraflarının SWOT Analizi	138
2.3.2.4. Çatışmalarda Komşu Ülkeler ve Diğer Dış Aktörler	139
2.3.2.5. Çatışma Taraflarının Barış Kapasitesi	147
2.4. Zimbabve'deki Çatışmaların Analizi ve Komşu Ülkeler	148
2.4.1. Zimbabve'deki Çatışmalarda Sorun Analizi ve Komşu Ülkeler	149
2.4.1.1. Çatışmaların Arka Planı	150
2.4.1.2. Çatışma Nedenleri	154

2.4.1.3.	<i>Çatışmaların Mevcut Durumu</i>	158
2.4.1.4.	<i>Çatışmalarla İlişkili Unsurlar</i>	160
2.4.2.	Zimbabve'deki Çatışmalarda Aktör Analizi ve Komşu Ülkeler	162
2.4.2.1.	<i>Çatışmaların Tarafları</i>	162
2.4.2.2.	<i>Çatışmalarda Tarafların Talepleri</i>	164
2.4.2.3.	<i>Çatışma Taraflarının SWOT Analizi</i>	164
2.4.2.4.	<i>Çatışmalarda Komşu Ülkeler ve Diğer Dış Aktörler</i>	165
2.4.2.5.	<i>Çatışma Taraflarının Barış Kapasitesi</i>	172
2.5.	Bölüm Sonucu ve Değerlendirme	173

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜ: SOMALİ, FİLDİŞİ SAHİLİ VE ZİMBABVE ÖRNEKLERİ

3.1.	Sahra-altı Afrika'da Çatışma Çözümü ve Çözüm Mekanizmaları	175
3.1.1.	Afrika Birliği ve Çatışma Çözümü Mekanizmaları	177
3.1.1.1.	<i>Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi / Mimarisi</i>	179
3.1.1.2.	<i>Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası</i>	185
3.1.2.	Alt Bölgesel Örgütler, Komşu Ülkeler, Çatışma Çözümü Mekanizmaları ...	187
3.1.2.1.	<i>Doğu Afrika'daki Çatışmaların Çözümü, Komşu Ülkeler ve IGAD ..</i>	188
3.1.2.2.	<i>Batı Afrika'daki Çatışmaların Çözümü, Komşu ülkeler ve ECOWAS</i>	192
3.1.2.3.	<i>Güney Afrika'daki Çatışmaların Çözümü, Komşu Ülkeler ve SADC</i>	195
3.2.	Somali'deki Çatışmaların Çözümü ve Komşu Ülkelerin Rolü	197
3.2.1.	Çatışma Çözümü ve Barış Girişimleri	201
3.2.2.	Çatışma Çözümü Politikaları ve Hedefleri	206
3.2.3.	Çatışmaların Çözümü ve Barış Süreçlerinde Baltalayıcı Aktörler	212
3.2.4.	Çatışmaların Çözümünde Üçüncü Taraf Rolü ve Komşu Ülkeler	215
3.3.	Fildişi Sahili'ndeki Çatışmaların Çözümü ve Komşu Ülkelerin Rolü	221
3.3.1.	Çatışma Çözümü ve Barış Girişimleri	223
3.3.2.	Çatışma Çözümü Politikaları ve Hedefleri	230
3.3.3.	Çatışmaların Çözümü ve Barış Süreçlerinde Baltalayıcı Aktörler	234
3.3.4.	Çatışmaların Çözümünde Üçüncü Taraf Rolü ve Komşu Ülkeler	237
3.4.	Zimbabve'deki Çatışmaların Çözümü ve Komşu Ülkelerin Rolü	241
3.4.1.	Çatışma Çözümü ve Barış Girişimleri	243
3.4.2.	Çatışma Çözümü Politikaları ve Hedefleri	249
3.4.3.	Çatışmaların Çözümü ve Barış Süreçlerinde Baltalayıcı Aktörler	254

3.4.4. Çatışmaların Çözümünde Üçüncü Taraf Rolü ve Komşu Ülkeler	258
3.5. Bölüm Sonucu ve Değerlendirme	265
SONUÇ	267
KAYNAKÇA	278
EKLER	321
EK 1. SOMALİ ÜLKE PROFİLİ	321
EK 2. FİLDİŞİ SAHİLİ ÜLKE PROFİLİ	322
EK 3. ZİMBABVE ÜLKE PROFİLİ	323
ÖZGEÇMİŞ	324

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ACCORD	:	The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes (Anlaşmazlıkların Yapıcı Yollarla Çözülmesi Afrika Merkezi)
ACERWC	:	African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child (Çocuk Sağlığı ve Hakları Uzmanları Afrika Komitesi)
AfB	:	Afrika Birliği
AfBÖ	:	Afrika Birliği Örgütü
AfCHPR	:	African Court on Human and Peoples' Rights (Afrika İnsan ve Halk Hakları Mahkemesi)
AFP	:	Agence France Presse
AMIB	:	African Union Mission in Burundi (Afrika Birliği Burundi Misyonu)
AMIS	:	African Union Mission in Sudan (Afrika Birliği Sudan Misyonu)
AMISOM	:	African Union Mission in Somalia (Afrika Birliği Somali Misyonu)
AMU	:	Arab Maghreb Union (Arap-Mağrib Birliği)
ANC	:	African National Congress (Afrika Ulusal Kongresi)
APRM	:	African Peer Review Mechanism (Afrika Bağımsız Değerlendirme Mekanizması)
APSA	:	African Peace and Security Architecture (Afrika Birliği ve Güvenlik Mimarisi)
ASF	:	African Standby Force (Afrika Acil Müdahale Gücü)
ASWJ	:	Ahlu Sunna Wal Jama'a
AUABC	:	African Union Advisory Board on Corruption (AfB Yozlaşmaya Karşı Tavsiye Kurulu)
AUBP	:	African Union Border Programme (AfB Sınır Programı)
AUCIL	:	The African Union Commission on International Law (AfB Uluslararası Hukuk Komisyonu)
BGK / PSC	:	The Peace and Security Council (Barış ve Güvenlik Konseyi)
Bkz.	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
CADSP	:	Common African Defence and Security Policy

		(Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası)
CEEAC	:	Communauté Économique des États de l'Afrique Centrale (Orta Afrika Ekonomi Topluluğu)
CEN – SAD	:	The Community of Sahel-Saharan States (Sahel Devletleri Topluluğu)
CEWARN	:	Conflict Early Warning and Response Mechanism (Çatışma Erken Uyarı ve Erken Yanıt Mekanizması)
CEWERU	:	Conflict Early Warning and Response Unit (Çatışma Erken Uyarı ve Erken Yanıt Sistemi)
CEWS	:	Continental Early Warning System (Kıtasal Erken Uyarı Sistemi)
CNC	:	National Coalition for Change (Değişim Koalisyonu)
COMESA	:	Common Market for Eastern and Southern Africa (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı)
COW	:	Correlation of War (Savaş Korelasyonları)
CPMR	:	Conflict Prevention, Management and Resolution (Çatışmaların Önlenmesi, Yönetimi ve Çözümü)
Çev.	:	Çeviren
DDR	:	Disarmament, demobilization and reintegration (Silahsızlanma, tasfiye ve yeniden entegrasyon)
Der.	:	Derleyen
EAC	:	Eastern African Community (Doğu Afrika Topluluğu)
EASF	:	East African Standby Force (Doğu Afrika Acil Müdahale Gücü)
ECOMICI	:	ECOWAS Mission in Côte d'Ivoire (ECOWAS Fildişi Sahili Misyonu)
ECOMOG	:	ECOWAS Monitoring Group (Batı Afrika Gücü)
ECOWAS	:	Economic Community of West African States (Batı Afrika Ekonomi Topluluğu)
ECPF	:	ECOWAS Conflict Prevention Framework (ECOWAS Çatışma Önleme Çerçevesi)
Ed.	:	Editör(ler)
EISA	:	Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (Afrika'da Sürdürülebilir Demokrasi için Seçim Enstitüsü)
ESF	:	ECOWAS Standby Force (ECOWAS Acil Müdahale Gücü)
FANCI	:	Ivorian Armed Forces (Fildişi Sahili Ordusu)

FAO	:	Food and Agriculture Organization (BM Gıda ve Tarım Örgütü)
FN	:	Forces Nouvelles (Yeni Kuvvetler)
FPI	:	Ivorian Popular Front (Fildişi Halk Cephesi)
FRELIMO	:	The Mozambique Liberation Front (Mozambik Kurtuluş Cephesi)
GFH	:	Geçici Federal Hükümet
GPA	:	Global Political Agreement (Küresel Siyasal Anlaşma)
HIK	:	Heidelberg Institute for International Conflict Research (Heidelberg Uluslararası Çatışma Araştırmaları Enstitüsü)
ICEPCVE	:	The IGAD Centre of Excellence in Preventing and Countering Violent Extremism (Şiddet İçeren Aşırılığı Önleme ve Aşırılıkla Mücadele IGAD Mükemmeliyet Merkezi)
IGAD	:	Intergovernmental Authority on Development (Hükümetler arası Kalkınma Otoritesi)
IGADD	:	Inter-Governmental Authority on Drought and Development (Kuraklık ve Kalkınmada Hükümetler arası Otorite)
IGASOM	:	Inter-Governmental Authority on Development Peace Support Mission to Somalia (IGAD Somali Barışı Destekleme Misyonu)
IMF	:	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İŞİD	:	Irak Şam İslam Devleti
İMB	:	İslam Mahkemeleri Birliği
JOMIC	:	Joint Monitoring and Implementation Committee (Ortak İzleme ve Uygulama Komitesi)
KAIPTC	:	Kofi Annan International Peace-keeping Training Centre (Kofi Annan Uluslararası Barışı Koruma Eğitim Merkezi)
KKTC	:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LMA	:	Linas-Marcoussis Agreement (Linas-Marcoussis Anlaşması)
LRA	:	Lord's Resistance Army (Tanrı'nın Direniş Ordusu)
MDC	:	Movement for Democratic Change (Demokratik Değişim Hareketi)
MINUCI	:	United Nations Mission in Côte d'Ivoire (BM Fildişi Sahili Misyonu)
MoU	:	Memorandum of Understanding (Mutabakat Anlaşması)
MPCI	:	The Patriotic Movement of Côte d'Ivoire (Fildişi Sahili Yurtsever Hareketi)
MPIGO	:	The Popular Movement of the Ivorian Great West

		(Fildişi Büyük Batı Halk Hareketi)
MJP	:	The Movement for Justice and Peace (Adalet ve Barış Hareketi)
MSU	:	Mediation Support Unit (Arabuluculuk Destek Birimi)
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı Örgütü)
NAVUZ	:	The National Vendors Union of Zimbabwe (Zimbabve Satıcılar Ulusal Birliği)
NCA	:	National Constitutional Assembly (Ulusal Anayasa Meclisi)
No	:	Numara
NPRC	:	National Peace and Reconciliation Commission (Ulusal Barış ve Uzlaşma Komisyonu)
OAUS	:	Occupy Africa Unity Square (Afrika İşgal Hareketi)
OECD	:	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
OFI	:	French Speaking Countries Organization (Fransızca Konuşan Ülkeler Örgütü)
ONHRI	:	The Organ on National Healing and Reconciliation and Integration (Ulusal İyileşme, Uzlaşma ve Bütünleşme Birimi)
PDCI	:	Democratic Party of Côte d'Ivoire (Fildişi Sahili Demokratik Partisi)
PF	:	Patriotic Front (Yurtsever Cephe)
PRIO	:	Peace Research Institute Oslo (Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü)
PTUZ	:	Progressive Teachers' Union of Zimbabwe (Zimbabve İlerici Öğretmenler Birliği)
RDR	:	Rassemblement des Républicains (Cumhuriyetçi Birlik Partisi)
RECs	:	Regional Economic Communities (Bölgesel Ekonomik Örgütlenmeler)
REWC	:	Regional Early Warning Centre (Bölgesel Erken Uyarı Merkezi)
RHDP	:	Rally of Houphouëtists for Democracy and Peace (Demokrasi ve Barış için Houphouëtist Birlik)
RM	:	Regional Mechanisms (Bölgesel Mekanizmalar)
s.	:	Sayfa
SADC	:	Southern African Development Community (Güney Afrika Kalkınma Topluluğu)

SADCBRIG	:	SADC Brigade (SADC Tugayı)
SADCC	:	Southern African Development Coordination Conference (Güney Afrika Kalkınma İşbirliği Konferansı)
SEAC	:	Electoral Advisory Council (Seçim Tavsiye Konseyi)
SEOM	:	SADC Election Observer Mission (SADC Seçim Gözlem Misyonu)
SIPRI	:	Stockholm International Peace Research Institute (Uluslararası Barış Araştırmaları Merkezi)
SRRC	:	Somalia Reconciliation and Restoration Council (Somali Uzlaşma ve İyileştirme Konseyi)
ss.	:	Sayfa aralığı
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşu
SWOT	:	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler)
TÜBİTAK	:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TZ	:	Transform Zimbabwe (Zimbabve'yi Dönüştürme Partisi)
UCDP	:	Uppsala Conflict Data Program (Uppsala Çatışma Verileri Programı)
UNCHR	:	The United Nations Commission on Human Rights (BM İnsan Hakları Komisyonu)
UNDP	:	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNICEF	:	United Nations International Children's Emergency Fund (BM Çocuklara Yardım Fonu)
UNITAF	:	Unified Task Force (Birleşik Görev Gücü)
UNOCI	:	United Nations Operation in Côte d'Ivoire (Fildişi Sahili Misyonu)
UNOSOM	:	United Nations Operation in Somalia (BM Somali Operasyonu)
USAID	:	United States Agency International Development (ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı)
USCIRF	:	United States Commission on International Religious Freedom (ABD Uluslararası Dini Özgürlükler Komisyonu)
Vol.	:	Volume
WFP	:	World Food Programme (Dünya Gıda Programı)
WOZA	:	Women of Zimbabwe Arise (Zimbabve Kadınları Ayağa Kalkıyor)
ZANLA	:	Zimbabwe African National Liberation Army

- (Zimbabve Afrika Ulusal Kurtuluş Ordusu)
- ZANU** : Zimbabwe African National Union (Zimbabve Afrika Milli Birliği)
- ZAPU** : Zimbabwe African People's Union (Zimbabve Afrika Halk Birliği)
- ZCTU** : Zimbabwe Congress of Trade Unions
(Zimbabve Ticaret Sendikaları Birliği)
- ZINASU** : Zimbabwe National Students' Union
(Zimbabve Ulusal Öğrenciler Birliği)
- ZIPRA** : Zimbabwe People's Revolutionary Army
(Zimbabve Afrika Halk Devrim Ordusu)
- ZimPF** : Zimbabwean People First (Öncelik Zimbabve Halkının)

TABLOLAR

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1.1.	Çatışmaların Yoğunluk Düzeyi Terminolojisi ve Çeşitleri	19
Tablo 1.2.	Çatışma Çözümü Safhaları ve Aktör-Önlem İlişkisi	32
Tablo 1.3.	Çatışma Çözümü ve Barış Modeli Çerçevesi	39
Tablo 1.4.	Çatışma Çözümü Odak Noktası, Amaç ve Üçüncü Taraflar	47
Tablo 1.5.	Müzakere Süreçleri ve Motivasyonları	49
Tablo 1.6.	Müzakere Aşamasında Karşılaşılan Kilit Sorunlar	55
Tablo 1.7.	Siyaset Araçları ve Sınıflandırma Tablosu	57
Tablo 2.1.	Somali Çatışma Barometresi ve Çatışan Taraflar (2006-2018)	111
Tablo 2.2.	Geçici Federal Hükümet (2004-2012) SWOT Analizi	114
Tablo 2.3.	Somali Hükümeti (2012-...) SWOT Analizi	114
Tablo 2.4.	El-Şebab SWOT Analizi	115
Tablo 2.5.	Fildişi Sahili'nde Orijinlerine Göre "Yabancı" Nüfusun Dağılımı	126
Tablo 2.6.	Fildişi Sahili'ndeki Çatışmaların Nedenleri	130
Tablo 2.7.	Fildişi Sahili Çatışma Barometresi ve Çatışan Taraflar (2002-2018)	136
Tablo 2.8.	Gbagbo Devlet Başkanlığı Dönemi (2000-2011) SWOT Analizi	138
Tablo 2.9.	Ouattara Devlet Başkanlığı Dönemi (2011-...) SWOT Analizi	138
Tablo 2.10.	Zimbabve Çatışma Barometresi ve Çatışan Taraflar (2002-2018)	163
Tablo 2.11.	Hükümet, ZANU-PF ve Mugabe SWOT Analizi	164
Tablo 2.12.	MDC Muhalefeti SWOT Analizi	165
Tablo 3.1.	Afrika Birliği'nin Örgütsel Yapısı	179

ŞEKİLLER

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa
Şekil 1.1.	Galtung Çatışma Üçgeni	12
Şekil 1.2.	Şiddet Türleri ve Görünürlük	15
Şekil 1.3.	Kriz = Tehlike + Fırsat	22
Şekil 1.4.	Çatışma Eğrisi	41
Şekil 1.5.	Çatışan Taraflar ve Üçüncü Taraflar	46
Şekil 1.6.	Dış Politika Çemberi ve Çatışma Çözümü	59
Şekil 1.7.	Çok Boyutlu Çatışma Çözümü	64
Şekil 1.8.	Kozmopolit Çatışma Çözümü	65

HARİTALAR, ŞEMALAR VE FOTOĞRAFLAR

No.	Harita, Şema veya Fotoğraf Adı	Sayfa
Harita 2.1.	Somali'deki Farklı Güçler ve Siyasi Yapılanma	103
Harita 2.2.	El-Şebab Hakimiyeti ve Çatışma Yoğunluğu	104
Şema 2.1.	El-Şebab Örgütsel Şeması	113
Harita 2.3.	Büyük Somali Haritası	115
Harita 2.4.	Fildişi Sahili Etnik Grup Dağılımı	126
Harita 2.5.	Fildişi Sahili Kuzey-Güney Bölünmesi	129
Fotoğraf 2.1.	Laurent ve Simone Ehivet Gbagbo	137
Harita 2.6.	Fildişi Sahili'nin Komşuları ve Batı Afrika	143
Fotoğraf 2.2.	Emperyalizm ve Cecil Rhodes	150
Fotoğraf 2.3.	100 Trilyon Dolar Banknot	156
Harita 2.7.	Zimbabve'nin Komşuları	168
Şema 3.1.	Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi Kurumsal Şeması	181
Harita 3.1.	IGAD Bölgesi ve Ülkeleri	188
Şema 3.2.	CEWARN Bölgesel, Ulusal ve Yerel Organizasyon Şeması	190
Harita 3.2.	ECOWAS Bölgesi ve Ülkeleri	193
Harita 3.3.	SADC Bölgesi ve Ülkeleri	195
Fotoğraf 3.1.	Akasya Ağacı ve Yaşlılar Konseyi	209

GİRİŞ

Sahra-altı Afrika'daki çatışmaların çok çeşitli ve köklü nedenleri bulunmaktadır. Afrika'da çizilen yapay sınırlar ve kıtanın sömürgecilik geçmişi, zayıf devletler ortaya çıkararak pek çok çatışmanın temellerini oluşturmakla birlikte; bağımsızlıklarının üzerinden geçen yıllar boyunca bölgedeki çatışmalarda etkili olan farklı faktör ve aktörlerin varlığı da sorunların kaynağı haline gelmiştir. Siyasi güç yarışı; kötü yönetim, ekonomi ve kalkınma ile alakalı sorunlar; demokratik temsil meselesi; etnik, dini, kabilesel ve sınıfsal farklılıkların kışkırtılması; önemli doğal kaynakların paylaşılabilmesi; dış müdahaleler; darbeler; dini gruplar arasındaki mücadeleler ve son yıllarda önem kazanan radikal dini hareketlerin varlığı; kıtada yaşanan çatışmalara yol açan başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Liderler, siyasi elitler, iktidar ve muhalefet partileri, ordu ve savaş ağaları gibi iç aktörlerin yanı sıra uluslararası kuruluşlar, bölgesel-alt bölgesel örgütler, küresel güçler, sömürgeci devletler, bölgesel güçler ve komşu ülkeler gibi dış aktörlerin ise çatışmaları etkileme potansiyeline sahip oldukları görülmektedir. Ancak bu aktörlerin, çatışmaların ortaya çıkışı veya devamında olduğu gibi, barış girişimlerinde de çeşitli motivasyonlarla çözümü destekleyici ya da baltalayıcı rol oynamayı seçerek, çatışmaları çözüme veya çözümsüzlüğe götürebildikleri dikkat çekmektedir. Bu tez çalışması temel olarak, Sahra-altı Afrika'daki çeşitli nedenlerle şiddet içeren iç çatışmaların çözümü veya çözümsüzlüğü meselesini dış aktörler arasında yer alan komşu ülkelerin rolü üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır.

Komşu ülkelerin rolüne odaklanılması, sömürgeci devletlerin ya da küresel güçlerin günümüzde Sahra-altı Afrika'daki çatışmalara etkilerinin önemini geri plana atma niyeti taşımamaktadır. Kaldı ki, köle ticaretinin acılarını yaşayan; sömürgeciğe, ırkçı uygulamalara ve bağımsızlık mücadelelerine mecbur bırakılan; 21. yüzyılda halen “yeni sömürgecilik” tartışmalarına ve büyük güçlerin kendi aralarındaki rekabete konu olan; küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık ile birlikte yükselen güçlere kapı aralayan Afrika'daki çatışmalarda bu dış aktörlerin rolünü inkâr veya ihmal etmek, komşu ülkelerin çatışmalarla ilişkisinin anlaşılmasının da önüne geçecektir. Dolayısıyla bu çalışmada, diğer dış aktörlerin çatışmaları etkileme kapasitelerinin varlığı ve önemi kabul edilmekte; ancak, “Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler” mottosu ile kıtadaki “Afrikalılaşma” çabalarının bir parçası olarak komşu ülkelerin çatışmalardaki ve çatışma çözümündeki rolü öne çıkarılmaktadır.¹

¹ Afrika tarihi, Afrikalılaşma ve Afrika kültürü ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Ali A. Mazrui, *The Africans: A Triple Heritage*, Little Brown, Boston 1986.

Çalışmanın çıkış noktası, uluslararası sistemin yapısıyla ve küreselleşmenin etkisiyle artık iç çatışmaların “iç” çatışma şeklinde kalmadığı; özellikle komşu ülkelere yayılarak olumsuz etkilerini gösterdiği; bu bağlamda ise komşu ülkelerin çatışmaların artmasından veya sürmesinden görecekları zararın çatışmaların çözümüne ve barışın sağlanmasına kıyasla daha fazla olacağı anlayışına dayanmaktadır. Bu bağlamda, komşu ülkelerin rolü ve iç çatışmalar arasında “etkilenme” ve “etkileme” şeklinde çift boyutlu bir hipotezden yararlanılmaktadır. İç çatışmaların siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda etkilerinin yalnızca o devletlerle sınırlı kalmayarak etrafa yayılması ve komşu ülkeleri olumsuz etkilemesi; hipotezin komşu ülkeler açısından *etkilenme*, iç çatışmalar açısından ise komşu ülkeleri *etkileme* boyutunu oluşturmaktadır. Coğrafyanın bir kader olduğu varsayıldığında komşu ülkeler, bu karşılıklı etkinin kaçınılmaz olduğu dış aktörler arasında kabul edilebilmektedir. Hipotezin diğer boyutunda ise komşu ülkelerin para, silah, üs ve savaşçı temini gibi yollarla kendilerine komşu devletlerde meydana gelen iç çatışmaların ortaya çıkmasında, süregitmesinde ya da tırmanmasında rol oynayarak çatışmaların seyrini *etkileyebileceği*; iç çatışmaların ise çatışan taraflara gelen dış destek nedeniyle daha karmaşık bir hal alarak *etkilenebileceği* düşüncesi yer almaktadır. Böylelikle, iç çatışmalar ile komşu ülkelerin davranışları arasında yakın bir ilişkinin bulunduğu; bir yandan çatışma nedenlerini oluşturabilen komşu ülkelerin, diğer yandan çatışmaların olumsuz etkilerine en çok maruz kalan dış aktörler olabileceği çalışmada ileri sürülmektedir.

İki boyutlu hipotez, çatışmalar kadar çatışma çözümü açısından da geçerli olmaktadır. Zira komşu ülkeler, iç çatışmaların çözümü ve barış girişimlerine vereceği destekle sürece pozitif bir etki sağlarken, baltalayıcı girişimlerde bulunarak çözümü engelleyici bir etki de yaratabilmektedir. Çatışmaların köklü nedenleri ve engellerini ortadan kaldırma amacı üzerinden hareket eden çatışma çözümü girişimlerinde komşuluk ilişkilerinin dönüştürülmesi bu anlamda önem kazanmakta; çeşitli zorluklara rağmen çatışmaların çözümü için komşuluk ilişkilerinin sorunlu yapıdan çıkarılarak çözüm, barış ve işbirliği odaklı olmasının çatışmaların çözümüne katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Sahra-altı Afrika, çatışmalarda ve çatışma çözümü girişimlerinde komşu ülkelerin rolü ve etkisinin dikkat çektiği; komşuluk ilişkilerinde barış ve işbirliği anlayışı öne çıkarılarak çatışmaların çözümüne katkı sağlanabileceği bölgelerden biri olmaktadır. Çalışma kapsamında bu katkı, “üçüncü taraf rolü” kapsamı altında irdelenmekte; üçüncü tarafların çatışan taraflar ile birlikte başvurdukları barışçıl çözüm yolları ise çatışmalara çözüm arayışı girişimlerini ve uygulamalarını ortaya koymaktadır.

Çatışmalar, birbiriyle uyumlu olmayan amaç ve isteklerin rekabeti sonucu ortaya çıkmakta; çatışan taraflar ise güç kullanımı ve şiddete başvurmayı çözümün bir aracı olarak görebileceği gibi barışçıl yollar ve müzakere seçeneklerini kullanarak da problemleri çözme yaklaşımı sergileyebilmektedir. Ancak kimi zaman, özellikle şiddet içeren çatışmalar söz konusu olduğunda, tarafların bir araya gelerek barışı konuşmaları; çatışmaları derinlemesine analiz ederek gerçekleri ortaya koymaları ve karşılıklı görüşmelerde bulunarak çözüm için bir yol haritası belirlemeleri mümkün görünmemektedir. Çatışmaların çözümüne yardımcı olmak maksadıyla üçüncü tarafların yeni bir seçenek olarak devreye girdiği bu noktada, uluslararası ve bölgesel örgütler, alt bölgesel örgütler, devletler, sivil toplum kuruluşları (STK) ya da bireyler düzeyindeki üçüncü tarafların kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk gibi roller üstlenebildikleri görülmektedir. Uluslararası politikada devletler arası çatışmaların yanı sıra Soğuk Savaş'ın ardından görünürlüğü artan devlet içi çatışmalarda da kullanılagelen bu tür rol ve yollarla çatışmalara çözüm arayışı ise, bir yandan Uluslararası İlişkiler alanında “Çatışma Çözümü” adıyla yeni bir alt disiplinin gelişimine zemin hazırlamakta; diğer yandan, çatışma çözümünde askeri ya da hukuki yöntemlere alternatif siyasi çözümler üretilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, çatışmaların ve şiddetin her düzeyinin deneyimlendiği Sahra-altı Afrika, kuşkusuz, çatışma çözümü ve barış adına tüm alternatiflere de en çok ihtiyaç duyulan bölgelerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplini ile birlikte Çatışma Çözümü literatürü, üçüncü taraf rolünün ve dış aktörlerin çatışma çözümü ve barış inşasına dair pek çok çalışmayı içerisinde barındırmakta; alandaki çalışmaların sayısı ve niteliğinde uluslararası literatürün giderek zenginleştiği gözlemlenmektedir. Buna rağmen, komşu ülkelere dair araştırmalar literatürde kendisine çok fazla yer bulmamıştır. Zira, kendi çıkarları doğrultusunda çatışmaları yönlendirmeye çalışacak komşu ülkelerin rasyonel-realist motivasyonlarla çatışmaları kısırtıcı etkisi üzerinde durulmuş; çözüm çabalarında üstlenebilecekleri rol ise göz ardı edilmiştir. Hele ki, Sahra-altı Afrika gibi komşuluk ilişkilerinin sorunlu olabildiği bölgelerde çatışma ve rekabetin barış ve işbirliği anlayışına dönüşerek komşu ülkelerin çözüme katkı sağlaması daha zor görülmüş; bu doğrultuda daha çok, Afrika Boynuzu gibi Sahra-altı Afrika'nın belirli alt bölgelerine odaklanılarak bölgesel barış ve güvenlik açısından çatışmaları ele alan çalışmalara rastlanmıştır. Ayrıca, küçük devletlerin çatışma çözümü adına etkilerinin sınırlı olacağı kabul edildiğinde, Sahra-altı Afrika'daki çatışmalarda komşu ülkelerin rolünün geri planda bırakılması ya da daha çok bölgesel-alt bölgesel örgütler temelinde literatürde incelenmesi şaşırtıcı bir yaklaşım olarak görünmemiştir.

Çatışma çözümü alanında doktora düzeyindeki tez çalışmalarında da benzer bir yaklaşım dikkat çekmektedir. Giderek artan kabarık bir uluslararası çalışma literatürüne rağmen hem Sahra-altı Afrika hem farklı alt bölgeler hem de çatışma çözümünü komşu ülkelerin rolü yanı sıra çalışmanın örnek ülkeleri olan Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve'deki çatışmalar üzerinden ele alan bir çalışmanın bulunmaması, bu çalışmanın özgün yönünü ve literatüre katkısını ortaya koymaktadır. Türkiye'de de çatışma çözümü disiplininin son yıllarda görünürlüğünün arttığını; alanda önemli akademik çalışmalar yapıldığını ve çatışma çözümü araştırma merkezleri açıldığını söylemek mümkündür. Buna rağmen, Türkçe doktora tezleri açısından değerlendirildiğinde, 1990 yılından bu yana Uluslararası İlişkiler alanında, "çatışma çözümü" veya "çatışma yönetimi" içerikli yalnızca dört adet tez bulunduğu; "Afrika" üzerine alanda 133 adet doktora tezinin yazıldığı ancak bu çalışmalar arasında daha çok Kuzey Afrika, Türkiye'nin Afrika politikaları ya da küresel güçlerin politikaları özelinde yapılan çalışmaların ön plana çıktığı gözlenmektedir. Hem çatışma hem Afrika çalışılan tezler ise Türkçe literatürde yalnızca beş tanedir. Dolayısıyla, Türkiye'deki tez çalışmaları arasında bu tez çalışmasının yerini, çalışmanın hem Sahra-altı Afrika hem çatışma çözümü hem de alt bölgesel örgütler ve komşu ülkeler bağlamında ele alınmış olması yanı sıra Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve gibi Türkiye'de doktora eğitimi düzeyinde hemen hemen hiç çalışılmayan ülkeler üzerinde yoğunlaşmış olması belirlemektedir. Zira, son yıllarda Türk dış politikasının Afrika açılım stratejilerinin önde gelen ülkelerinden biri olarak Somali ile alakalı dahi Türkiye'de Uluslararası İlişkiler alanında tek bir doktora tezinin bulunmaması önemli bir eksikliklerdir. Benzer şekilde, Zimbabve üzerine de doktora düzeyinde hiç çalışılmadığı; Fildişi Sahili ile ilgili ise alanda yalnızca bir adet doktora tezinin mevcut olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

Tez çalışmasının bir diğer hipotezi, Sahra-altı Afrika'da komşu ülkelerin çatışmalara ya da çatışma çözümü girişimlerine dahil olmasındaki motivasyonları üzerine inşa edilmektedir. Komşu ülkeler, liberal ya da bütünüleşmeci yaklaşımlardan yararlanmakla birlikte, daha ziyade rasyonel yaklaşımlarla çatışma veya çözüm yanlısı bir tutum benimseyebilmektedir. Realist paradigmadan beslenerek rasyonel yaklaşımlar, çatışmaların çözümünün ve barışın uzun vadede komşu ülkelere, liderlerinin çıkarları yanı sıra ulusal ve bölgesel çıkarlar açısından çatışmaların sürmesinden daha fazla kazandıracığı anlayışına dayandırılmakta; ancak bu anlayışın Sahra-altı Afrika'da tam anlamıyla yerleşmemesi nedeniyle çatışmaların çözümü ve barışın sağlanması gecikebilmektedir. Rekabetten çok işbirliğinin rasyonel olacağını öngören çatışma çözümü anlayışına rağmen uygulamada

çatışmalara destek verilmesi, komşu ülkelerin üye devletler olarak yer aldığı Sahra-altı Afrika'daki alt bölgesel örgütlerin davranışları ve motivasyonlarına da yansiyabilmektedir.

Bölgesel ve alt bölgesel örgütlerin iç çatışmalara yönelik ortaya koydukları politika ve eylemlerde, üye ülkelerin ve bölgesel güçlerin yine rasyonel çıkarlarının söz konusu olabileceği görülmektedir. Etki gücü sınırlı ve Sahra-altı Afrika'daki pek çok devlet gibi küçük devletler arasında sayılabilen komşu ülkeler ayrıca, bir örgüt çatısı altında birleşerek birtakım barışçıl yöntemlere başvurabilmekte; güç kullanımı yoluyla barışın sağlanması ve korunması operasyonları hayata geçirilebilmektedir. Bu tür faaliyetlerin ardındaki rasyonel motivasyonlar arasında hem ulusal çıkarları koruma hem bölgedeki barış ve güvenliği tehdit eden çatışmaların olumsuz etkilerinden korunma amacı bulunabilmektedir. Sahra-altı Afrika'nın sömürgeci devletlerin ya da küresel aktörlerin çatışma çözümü girişimlerine müdahaleci yaklaşımları karşısında kendi sorunlarına kendi çözümlerini arayan kıtada, iç çatışmaların çözümünde ve barışın inşasında uzun vadede komşu ülkeler ve bölgesel örgütler vasıtasıyla daha kapsamlı ve sürdürülebilir bir başarı elde edilebileceği üzerine başka bir hipotez kurulmaktadır. Bu noktada, komşu ülkelerin ve bölgesel-alt bölgesel örgütlerin güç ve kapasitelerinin sınırlılıkları, çalışmada göz önünde bulundurulmaktadır.

Çalışmanın dayandığı diğer bir hipotez ise; çatışma çözümünde çatışmaların altında yatan köklü nedenler ortaya koyularak ve dönüştürülerek geniş çaplı politikalar geliştirilmesi temel gaye iken, Sahra-altı Afrika'daki çatışmalarda komşu ülkelerin devlet ya da bölgesel örgütler düzeyindeki girişimlerinin daha yüzeysel kalabildiği ve çatışmaları yatıştırma ya da şiddeti sonlandırma hedefiyle yetinebildiğidir. Çatışma önleme mekanizmaları oluşturulmasına rağmen çatışmaların henüz ortaya çıkmadan önlenmesi ise bölgede halen çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Dolayısıyla, Sahra-altı Afrika'daki çatışmaların çözümünün kısa vadeli hedeflerle değil, geniş kapsamlı ve sorunların temelinin derinlemesine analizlerle irdelendiği kapsamlı politikalarla sağlanacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, üç bölümden oluşan tez çalışmasının iki ana bölümünü, Sahra-altı Afrika'daki üç örnek ülke üzerinden yapılan çatışma analizi ve çözüm analizi oluşturmakta; çatışma, şiddet ve çatışma çözümü kavramları ile birinci bölümde ise bir yandan kavramsal çerçeve çizilirken, diğer yandan rasyonel, liberal ve bütünleşmeci yaklaşımlar ile kuramsal çerçeve ortaya koyulmaktadır. Daha ziyade literatür taraması şeklinde ilerleyen çalışmada, aynı zamanda anlaşma metinleri, haber kaynakları, karar alıcıların ve diğer aktörlerin söylemleri gibi birincil kaynaklardan yararlanılarak çatışma ve çözüm analizleri gerçekleştirilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümündeki kavramsal ve kuramsal çerçeve ile öncelikle “çatışma, şiddet ve çatışma çözümü” kavramlarının ne ifade ettiği; çatışmaların şiddet içerip içermemesine göre nasıl kategorize edildiği; şiddet düzeyinin çatışma yoğunluklarını nasıl etkilediği; barışın kalitesinin ve türlerinin nasıl belirlendiği; çatışma çözümünün ise hem kavramsal hem alt disiplin olarak nasıl bir gelişme sergilediği anlatılmaktadır. Çatışma analizinin bir barış modeli çerçevesinde nasıl gerçekleştirilebileceğinin açıklandığı bu bölümde, “negatif barış”, “pozitif barış” ya da “istikrarlı barış” kavramlarından yola çıkılarak çatışma çözümü trendinin nasıl bir seyir izlediği; çok boyutlu ve çok aktörlü bir düzeye ulaşan ancak güç kullanımını da tamamıyla reddetmeyen çatışma çözümü girişimlerinin nasıl şekillendiği sorularına cevap aranmaktadır. Aynı zamanda bu bölümde, çatışma çözümü uygulamaları arasında müzakereler ve arabuluculuk gibi barışçıl yöntemler açıklanmakta; üçüncü taraf arabuluculuğu ve üçüncü taraf müdahalesi arasındaki “güç kullanımı” merkezli farktan bahsedilmektedir. Bölüm kapsamında son olarak, çalışmanın teorik arka planını oluşturan liberal, bütünleşmeci ve rasyonel yaklaşımlar anlatılmaktadır. Barış ve işbirliği anlayışının Sahra-altı Afrika ülkelerinde çatışma ve rekabetin önüne geçmesinde karşılaşılan zorluklar; komşuluk ilişkilerinin dönüştürülmesinin ve iyi komşuluk ilişkileri geliştirilmesinin çatışma çözümüne sağlayacağı katkı; Afrika Birliği (AfB) yanı sıra mevcut alt bölgesel örgütlerin girişimleriyle Sahra-altı Afrika’da barış ve güvenliğin sağlanabilmesinin yolları araştırılmaktadır.

İkinci bölümde, nasıl gerçekleştirileceği ilk bölümde ifade edilen çatışma analizinin çalışmada kullanılan barış modeli çatısıyla “sorun analizi” ve “aktör analizi” şeklinde Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve örnek ülkelere uygulandığı görülmektedir. Öncelikle Sahra-altı Afrika’daki çatışmaların Doğu, Batı, Orta ve Güney Afrika alt bölgeleri üzerinden mevcut durumuna genel olarak değinilen bu bölümde, sorun analizi ile Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve’deki çatışmaların arka planı, nedenleri, mevcut durumu, çevre durumu ve ilişkili unsurlar incelenmekte; aktör analiziyle ise çatışan taraflar, tarafların talepleri, güçlü ve zayıf yönleri, tarafların barışa ve çatışmaların çözümüne dair isteklilikleri ve çatışmalardaki barış kapasiteleri irdelenmektedir. Bu sayede, örnek üç ülkedeki çatışmalar, nedenleri ve aktörleri ile birlikte derinlemesine bir analize tabi tutularak bir sonraki bölümün odak noktası olan çözüm analizinin altyapısı hazırlanmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise ikinci bölümdeki çatışma analizlerinden yararlanılarak çözüm analizlerinin yapıldığı bölüm olmaktadır. Çatışma analizinde olduğu

gibi çözüm analizinde de seçilen ülkelerdeki çözüm girişimlerinde komşu ülkelerin tutum ve davranışlarına özellikle odaklanılmaktadır. İlk bölümde nasıl yapılacağı anlatılan çözüm analizinin Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve'deki uygulamaları niteliğindeki bu bölümde, çatışma çözümü ve barış girişimleri uygulamaları, politikaları, hedefleri, çatışma çözümü ve barış girişimlerini baltalayıcı aktörler ile üçüncü tarafların rolü değerlendirilmektedir. Komşu ülkelerin tüm bu süreçte üstlendiği rolün çatışma veya çözüm yanlısı olmasının ise çatışmaların gidişatına nasıl etki edeceği tartışmaları yapılmakta; düşman bir çevrede ve çatışmalara askeri müdahaleler ile çözüm aramayı tek veya ilk seçenek olarak uygulayan bölgelerde çatışmaların çözümünün zorlaşması ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, bu tez çalışmasında hem çatışma hem çözüm analizi uygulamalarına örnek olarak ele alınan ülkeler rastgele seçilmemiştir. Somali, Sahra-altı Afrika'nın doğusunda yaklaşık 30 senedir devam eden, boyut değiştiren ve içinden çıkılmaz bir "savaş" düzeyine ulaşan çatışmalarla boğuşmaktadır. Çatışmaları kışkırtan ve kalıcı hale getiren faktörler arasında ise komşu ülkelerin rolü önemli bir yer tutmaktadır. Kötü komşuluk ilişkileri dönüştürülmedikçe Somali'deki çatışmaların durulmasının ve son bulmasının zorluğu yanı sıra çatışma çözümü çabalarının her an yara alma ihtimalinin varlığı; komşular arasında özellikle Etiyopya'nın ve bir ölçüde Kenya'nın tutumunun dikkatle irdelenmesi ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Ayrıca, Doğu Afrika'daki alt bölgesel örgütlenmelerin çatışmalara ve çözüme yönelik politikaları da dikkatle incelenmeyi hak etmekte; gelecek çatışma çözümü ve barış girişimlerinin geçmiş tecrübelerden yararlanılarak oluşturulması anlayışı çatışma çözümü çabalarında önem kazanmaktadır.

Batı Afrika'da yer alan Fildişi Sahili ise çatışan taraflara komşu ülkelerin verdiği destek ile siyasi güç mücadelelerinin etnik ve sınıfsal çatışma ve şiddet ortamına dönüşmesinde rol oynadıkları ülkelere biri olarak öne çıkmaktadır. Zira, etnik kimliklerin siyasallaştırıldığı ülkedeki ekonomik ve toplumsal nedenlerle birlikte kötüleşen vaziyet, komşu ülkelere özellikle Burkina Faso'nun dış politika davranışlarıyla daha da kötü bir hal almıştır. Rasyonel çıkarlarını çatışmaların çözümünden yana görmeye başladığı andan itibaren ise Burkina Faso, Fildişi Sahili'ndeki barış girişimlerine katkı sağlamaya başlamış; çatışan taraflara desteğini keserek silahlı mücadele yerine bir barış anlaşması imzalanmasını teşvik etmiştir. Aynı zamanda, Fildişi Sahili'ne komşu diğer ülkelerin alt bölgesel örgüt üyeleri olarak çatışmaların çözümüne yönelik hem örgütler nezdinde hem de devlet düzeyinde birtakım girişimleri dikkat çekmiştir.

Güney Afrika'da ise Somali ve Fildişi Sahili örneklerinden farklı olarak Zimbabwe'deki çatışmaların yoğunluğunun artmamasında ve çatışmaların “kriz” düzeyinde seyretmesinde komşu ülkelerin etkisi olduğu görülmüştür. Nitekim, özellikle Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ve alt bölgesel örgütlenmelerin arabuluculuk ve müzakereleri kolaylaştırıcılık misyonu ile çatışmalara daha barışçıl ve diplomatik yollarla çözüm aradıkları gözlemlenmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin izlediği stratejiler, bir yandan çatışmalar ve çatışmaların çözümü ile alakalı olarak Afrika'nın güneyine dair fikir vermekte; diğer yandan ise Batı'nın Sahra-altı Afrika'daki demokrasi teşviki politikalarına ve rejim değişikliğine yönelik perspektifini gösteren örnekler arasında yerini almaktadır.

Afrika'nın doğusundan, batısından ve güneyinden birer ülke seçilerek üç örnek ülke üzerinden gerçekleştirilen analizlerle çalışmada aynı zamanda, Sahra-altı Afrika'daki çatışmalara ve çözüm girişimlerine yönelik coğrafi bir tablo sunma amacı da bulunmaktadır. Her çatışmanın ve durumun kendine özgü olduğu gerçeği saklı kalmak kaydıyla bu örnekler, bölgeye ve alt bölgelere yönelik hem çatışma ülkeleri hem komşu ülkeler hem de bölgesel-alt bölgesel örgütler bağlamında spesifik olduğu kadar genel bir çerçeve sunulmasına da yardımcı olmaktadır. Ayrıca, farklı yoğunluktaki çatışma ve şiddet düzeylerini deneyimlemeleri nedeniyle seçilen bu ülkeler, yoğunluklarına göre “savaş”, “sınırlı savaş” ve “kriz” düzeyinde Sahra-altı Afrika'daki çatışmalarda komşu ülkelerin geliştirdiği farklı yaklaşımları ortaya koymaktadır.

Son olarak, her ne kadar çatışmalar ve çatışmaların çözümü örnekleri Sahra-altı Afrika ülkeleri üzerinden ele alınsa da bu tez çalışması ile ayrıca, çatışma çözümü disiplinine ve Sahra-altı Afrika dışındaki bölgelere de uyarlanabilir çerçeveler sunulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda örneğin, Türkiye'de arabuluculuk ve uzlaşma çalışmalarının önem kazandığı bir ortamda, bir yandan komşularla ilişkilerde sorunlar yaşanırken diğer yandan Suriye ve Irak gibi sınır komşularımızda yaşanan iç çatışmalarda Türkiye'nin üstlenebileceği rol üzerine değerlendirmeler yapmak mümkün olabilecektir. Böylelikle, en yalın haliyle komşuluk ilişkilerinin önemini vurgulayarak her şeyden öte bu tez, çatışmalarla özdeşleşen ve şiddetin son bulmadığı Sahra-altı Afrika'da dahi çatışmaların çözümünü incelemesi yönüyle, çatışma çalışmalarından çok bir barış çalışması olarak nitelendirilmeyi hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇATIŞMA VE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Kavramsal ve kuramsal çerçeve, bir çalışmanın üzerine inşa edildiği en önemli iki yapı taşını oluşturmaktadır. Kavramsal ve kuramsal çerçevenin net bir şekilde çizilmesi, çalışmanın kapsamının ve odak noktalarının dayandığı temellerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Sahra-altı Afrika'daki iç çatışmalar ve çatışmaların çözüm girişimlerinde komşu ülkelerin rolüne odaklanan bu çalışmanın da başlıca kavramları ve teorik arka planı bulunmaktadır. Bu bölümde, öncelikle hem çatışma hem çatışmaların çözümü ve barış süreçlerinde karşımıza sıklıkla çıkacak “çatışma”, “şiddet” ve “çatışma çözümü” kavramları ele alınarak kavramsal çerçeve oluşturulacaktır. Alt başlıklar yardımıyla türleri ve nitelikleri detaylandırılacak olan kavramlar anlatılırken bir yandan da Uluslararası İlişkiler disiplininde son dönemde öne çıkan “Çatışma Çözümü” alt disiplininin müzakere ve arabuluculuk gibi üçüncü taraf rolleriyle birlikte gelişiminden bahsedilecek; literatürdeki “çatışma önleme”, “çatışmayı yatıştırma”, “çatışma yönetimi” ve “çatışmayı dönüştürme” gibi olguların tanımları yapılacak; çatışma ve çözüm analizlerinin nasıl yapılacağına dair teknik bilgilere ve modellere yer verilecektir. Kavramsal çerçevenin ardından çalışmanın diğer önemli ayağı olan kuramsal çerçeveye odaklanılacak; komşu ülkelerin çatışmaların ortaya çıkışında veya devamında olduğu kadar çatışma çözümü ve barış girişimindeki davranış ve motivasyonları rasyonel, liberal ve bütünlümcü yaklaşımlar bağlamında üç açıdan ele alınarak tartışılacaktır.

1.1. Uluslararası İlişkiler ve “Çatışma” Kavramı

Karmaşık ve çok boyutlu bir kavram olarak çatışmanın farklı şekillerde ve farklı açılardan pek çok tanımı bulunmaktadır. Broome, çatışmanın temel etkenlerini birbiriyle uyuşmayan davranış, algı, kültürel değer, iletişim, ihtiyaç ya da amaçların varlığı olarak sıralarken, aynı zamanda çatışmaların birey, grup ya da toplumlar arasında gerçekleşebileceğini söyleyerek çatışmaların farklı düzeylerine dikkat çekmektedir.² Benzer şekilde, Coleman'a göre çatışma, birbiriyle uyumlu olmayan amaç, iddia, inanç, değer, istek,

² Benjamin J. Broome, “Managing Differences in Conflict Resolution: The Role of Relational Empathy”, *Conflict Resolution Theory and Practice*, (Ed. Dennis J. D. Sandole ve Hugo van der Merwe), Manchester University Press, Manchester and New York 1993, s. 97.

eylem ve duygulardır.³ Boulding, ‘sınırlı olan güç, kaynak, makam ve değerler için mücadele’⁴ şeklinde çatışmayı tanımlarken; Coser da benzer bir mücadeleden bahsetmekte ve çatışan grupların amacının yalnızca isteklerin elde edilmesi değil, aynı zamanda rakiplerin bertaraf edilmesi, zarara uğratılması ve etkisiz hale getirilmesi olduğunu söylemektedir.⁵ Wilmot ve Hocker ise birbiriyle uyuşmayan hedefler ve taraflar arası mücadelenin yanı sıra, çatışmanın tarafları arasında bir karşılıklı bağımlılık ilişkisinin varlığına vurgu yapmaktadır.⁶

Çatışmayı bir algı olarak niteleyen Fisher, birbirleri üzerinde kontrol sağlamaya çalışan ve birbirlerine karşı düşmanca duygular besleyen iki veya daha fazla tarafın amaç ve değerlerindeki uyumsuzluk algısı şeklinde bir çatışma tanımı vermektedir.⁷ Wallensteen’a göre çatışma, en az iki taraf arasında meydana gelen, tarafların mevcut ve sınırlı kaynağı aynı anda elde etmeye çabaladığı sosyal bir durumdur. Taraf kavramı her türlü aktörü ya da farklı birimleri; çabalama, tarafların savaş dahil olmak üzere her tür faaliyetini; kaynaklar ise yalnızca ekonomik konuları değil, bir aktörü tanımlayan her türlü pozisyonu ya da statüyü ifade etmektedir.⁸ Bar-tal’a göre çatışma, birbiri ile uyuşmayan amaç ve niyetlerin bulunduğu algısı yanı sıra eylem ve davranışları da kapsamaktadır.⁹ Çatışmaları süreçlerine ayırarak açıklayan Sandole ise bu eylemlerin direkt veya dolaylı yollarla hayata geçirilerek karşı tarafın amaçlarını gerçekleştirmesine engel olunması durumunu “çatışma” olarak değerlendirmektedir.¹⁰ Dolayısıyla, görülmektedir ki çatışmayı tanımlama girişimlerine dair örnekler genişletilebilir. Ancak, tanımlar ve terimler farklı da olsa, aslında çatışmaya ait tüm bu tanımların benzer anlamlar, anlatımlar ve birtakım ortak noktalar içerdiği ve bir noktadan sonra verilen her tanımın birbirine biraz daha yaklaştığı anlaşılmaktadır. Öne çıkan en genel ve temel benzerlikler ise en az iki tarafın ve taraflar arası ilişkinin varlığı ile tarafların birbirleriyle uyuşmayan amaçlarına ulaşmak için bir mücadele içine girmesi olmaktadır.

³ Peter T. Coleman, “Characteristics of Protracted, Intractable Conflict: Towards the Development of a Metaframework I”, *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, Vol: 9, No: 1, 2003, s. 6.

⁴ Kenneth E. Boulding, *Conflict and Defense*, Harper and Row, New York 1962, s. 5.

⁵ Lewis A. Coser, *Continuities in the Study of Social Conflict*, Free Press, New York 1967, s. 232.

⁶ William Wilmot ve Joyce Hocker, *Interpersonal Conflict*, McGraw Hill, New York 2007, ss. 8-9.

⁷ Ronald J. Fisher, “Intergroup Conflict”, *The Handbook of Conflict Resolution*, (Ed. M. Deutsch ve P.T. Coleman), Jossey-Bass, San-Francisco 2000, s. 168.

⁸ Peter Wallensteen, *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System*, Sage, London 2002, s. 16.

⁹ Daniel Bar-tal, *Intractable Conflicts: Socio-Psychological Foundations and Dynamics*, Cambridge University Press, New York 2013, s. 168.

¹⁰ Bkz: Dennis J. D. Sandole, “Traditional Approaches to Conflict Management: Short-Term Gains vs. Long-Term Costs”, *Current Research on Peace and Violence*, Vol: 9, No: 3, s. 119.

Ortak noktalardan yola çıkarak, farklı disiplinlere göre çatışma tanımlamaları geliştirmek de mümkün hale gelmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde başlıca olgulardan biri olan çatışma, Dougherty ve Pfaltzgraff tarafından, etnik, dini, kültürel, dilsel, kabilesel, siyasi ve sosyo-ekonomik özellikler üzerinden tanımlanabilir bir insan grubunun, birbiriyle uyuşmayan amaçlar nedeniyle, karşı taraftaki tanımlanabilir başka bir insan grubuna yönelik bilinçli karşı koyma şekli olarak açıklanmaktadır.¹¹ Bu durumda çatışma, yalnızca amaçlarla değil tarafların birbirlerine karşı davranış ve eylemleriyle de ilgilidir. Goldstein ve Pevehouse ise içerisinde pazarlıkların yapıldığı koşullarla açıkladığı uluslararası sistemde çatışmayı, bir pazarlık esnasında tercih edilen sonuçlar arasındaki farklılık olarak nitelendirmekte; farklılıkların fikir çatışmaları (milliyetçilik, etnik çatışmalar, soykırım, dinsel çatışmalar ve ideolojik çatışmalar) ya da çıkar çatışmaları (toprak uzlaşmazlıkları, hükümetlerin kontrolü ve ekonomik uzlaşmazlıklar) şeklinde tezahür edebileceğini söylemektedir.¹² Çatışma unsurlarına değinen bu tür tanımların içeriğinin, uluslararası sistemde ve politikada ortaya çıkan gelişmeler ve değişiklikler doğrultusunda şekillendiği görülmektedir.

Çeşitli barış ve çatışma araştırmaları merkezlerinin de çatışmayı tanımlama girişimlerinde bulunduğu ve analizlerini kendi tanımları doğrultusunda gerçekleştirdiği dikkat çekmektedir. Bir çatışma data seti oluşturan ve alanda önemli bir başvuru kaynağı olan Uppsala Çatışma Verileri Programı (*Uppsala Conflict Data Program- UCDP*), bir hükümet ve/veya bir bölge ile ilgili olarak, en az birinin bir devletin hükümeti olduğu taraflar arasında silahlı güç kullanılan ve bir takvim yılında en az 25 ölümlü sonuçlanan uyuşmazlıkları çatışma olarak değerlendirmekte ve bu tür uyuşmazlıkları “silahlı çatışma” kategorisinde incelemektedir.¹³ Heidelberg Uluslararası Çatışma Araştırmaları Enstitüsü (*Heidelberg Institute for International Conflict Research- HIIK*) ise çatışmayı, “kesin olarak içinde en az iki aktör (birey, devlet, uluslararası örgüt ya da devlet dışı bir aktör) yer alan, çatışma unsurları üzerinden ortaya çıkan ve devletin temel niteliklerini ya da uluslararası düzeni tehdit eden uyuşmazlık”¹⁴ yanı sıra “birey veya toplumsal gruplar arasındaki amaçların uyuşmadığı algısı” şeklinde tanımlamakta; çatışma unsurlarını ise sistem/ideoloji,

¹¹ James E. Dougherty ve Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*, Harper and Row, New York 1990, s. 187.

¹² Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, *Uluslararası İlişkiler*, (Çev. Haluk Özdemir), BB101 Yayınları, Ankara 2015, s. 215-219.

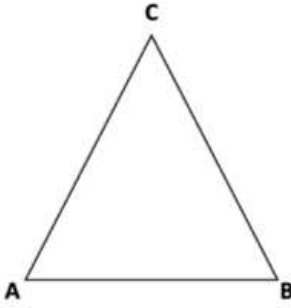
¹³ Uppsala University Department of Peace and Conflict Research, The Uppsala Conflict Data Program (UCDP), http://pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Ceasefire_agreements (Erişim Tarihi: 07.11.2018).

¹⁴ HIIK, Conflict Barometer 2011, s. 198.

ulusal güç, bölünme, otonomi, dekolonizasyon, ulus altı hakimiyet, kaynaklar, uluslararası güç ve diğer faktörler olarak kabul etmektedir.¹⁵ Ayrıca, her iki çatışma araştırma merkezinde çatışmalar sınıflandırılarak çeşitli bileşenler doğrultusunda yoğunluklarına göre analiz edilmektedir.

Çatışma Çözümü ve Barış Çalışmaları literatüründeki pek çok tanımın sahibi ve alanın kurucularından olan Johan Galtung, köşelerinde tutum/duruş (*attitude*), davranış (*behavior*) ve karışıklık (*contradiction*) öğelerinin etkileşim içinde yer aldığı bir ABC üçgeni [A(ttitude)B(ehaviour)C(ontradiction)] ile çatışmayı açıklamaktadır.¹⁶ Duygu, inanç ve

Şekil 1.1. Galtung Çatışma Üçgeni

isteklerden oluşan *tutum*; tarafların birbirlerine karşı olumlu/olumsuz algılarını ve önyargılarını ifade etmektedir. Şiddet içeren çatışmalarda taraflar birbirlerine karşı korku, kızgınlık, öfke ve nefret duygularıyla beslenmekte ve negatif stereotipler geliştirmektedir. *Davranış*, karşı tarafın amaçlarını değiştirmek veya onları amaçlarından vazgeçirmek maksatlı eylemlerdir. İşbirliği beraberinde uzlaşmayı getirirken, baskı ise düşmanlık durumunu belirlemektedir. Şiddet içeren çatışmalarda tehdit, baskı ve yıkıcı saldırılar davranışı biçimlendirmektedir. Üçgenin sacayaklarından C köşesi, çatışmanın altında yatan nedenlere ve karışıklıklara işaret etmekte; güvenlik, refah, tanınma ve kimlik ihtiyaçlarının karşılanmasına etki eden siyasi mekanizmalar, süreçler ve kurumları kapsamaktadır.¹⁷ Çatışmanın tanımlanabilmesi için birbirleriyle etkileşim içindeki A, B ve C unsurlarının bir arada bulunması (Çatışma=A+B+C) gerekmektedir. Çatışma, C köşesinden başlayarak bir kanser metastazı gibi yayılabileceği gibi A ve B köşelerinde ortaya çıkan olumsuz duygu ve davranışlar da çatışmayı başlatabilmektedir. Çatışmanın hangi noktada başladığına dair bir kesinlik belirtmemesine rağmen Galtung, çatışmanın merkezine çelişki ve karışıklıkları ifade eden C'yi yerleştirerek A ve B'nin ikinci planda kaldığını söylemektedir.¹⁸

¹⁵ HIIK, Conflict Barometer 2017, s. 6.

¹⁶ Johan Galtung, *Theories of Conflict: Definitions, Dimensions, Negations, Formations*, 2009, https://www.transcend.org/files/Galtung_Book_Theories_Of_Conflict_single.pdf (Erişim tarihi: 08.11.2018).

¹⁷ Johan Galtung, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, International Peace Research Institute, Oslo 1996, ss. 72-73; Johan Galtung, *Transcend and Transform*, Pluto Press, London 2004, s. 118.

¹⁸ Johan Galtung, "Toward a Conflictology: The Quest for Transdisciplinarity", *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, (Ed. Dennis J. D. Sandole vd.), Routledge, London 2008, s. 521.

Çatışma Çözümü bağlamında Türkçe literatürde de çatışma kavramına ait birtakım tanımlamalar bulunmaktadır. Akyeşilmen tarafından yapılan çatışma tanımında, çatışma hedeflerinin siyasi, ekonomik, kültürel, inanca dayalı ya da felsefi bir nitelik taşıyabileceği; potansiyel, algısal ya da gerçek tehditlere veya engellere karşı kişi, grup, millet veya devletler arasında çatışmaların meydana gelebileceği; gizli ya da açıktan yaşanan mücadelede yoğunluk ve şiddet düzeylerinin farklılık gösterebileceği geçici bir sürece işaret edilmektedir.¹⁹ Bu tanım, en genel haliyle taraflar arasındaki amaçların uyumsuzluğundan doğan algı ve/veya gerçeklik ve bu doğrultuda geliştirilen davranışlar olarak tanımlayabileceğimiz çatışma kavramına dair pek çok özelliği bir arada vermekte; aynı zamanda çatışmaların geçici yönüne vurguda bulunarak çatışmaların çözülebilirliği yorumlarına olanak tanımaktadır.

Buraya kadar verilen tanımlamalarda çatışmanın uyuşmazlık, anlaşmazlık, mücadele, müdahale, şiddet, silah ve savaş gibi olumsuz kelimelerle bir arada kullanıldığı görülmekte ve çatışmanın kendisi negatif bir çağrışım yapmaktadır. Ancak aslında, çatışmanın iyi ya da kötü olarak tanımlanabilecek bir olgu olmadığı söylenebilmektedir. Zira, çatışma bir enerjidir ve asıl sorun, bu enerjinin nasıl yönlendirileceğidir.²⁰ Enerji negatif ve yıkıcı bir şekilde tanımlandığında, savaş ve şiddet içeren çatışmalardan aşına olduğu üzere, şiddet ve tahribat ortaya çıkar. Ölümler ve yaralanmalar olur; evler yıkılır ve çevre bozular. Oysa çatışma yapıcı bir şekilde tanımlanıp ele alındığında ortaya çıkan pozitif enerji, bireysel, toplumsal ve siyasi değişim ya da dönüşümün katalizörü olabilir. Pozitif enerji, daha iyi hayatlar, daha iyi bireysel-sosyal ilişkiler, daha iyi hükümetler ve daha iyi bir sosyal organizasyon olanağı sunabilir.²¹ Bir değişim ve dönüşüm aracı olmasının yanı sıra, istikrar sağlayıcı ve birleştirici bir işlevle toplumda birlik ve beraberliğin sağlanmasına etki edebilir.²² Dolayısıyla günlük hayatta insanlar arası etkileşimin doğal ve kaçınılmaz bir parçası olan çatışma, her zaman menfi sonuçlar doğurmaz.²³ Bu husus ise tüm tanımlara ilave olarak çatışmaların ele alınış biçiminin önemini ortaya koymaktadır.

¹⁹ Nezir Akyeşilmen, “Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz”, *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, (Ed. Nezir Akyeşilmen), ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2014, s. 22.

²⁰ Johan Galtung, 1996, a.g.e., s. 70.

²¹ Tom Woodhouse ve Tamara Duffey, “Peacekeeping and International Conflict Resolution”, Peace Operations Training Institute 2008, <http://tigurl.org/images/tiged/docs/activities/1185.pdf> (Erişim Tarihi: 10.11.2018).

²² Lewis A. Coser, *The Functions of Social Conflict*, Free Press, New York 1956, ss. 154-155.

²³ Bkz: Georg Simmel, “The Sociological Nature of Conflict”, *Conflict and the Web of Group Affiliations*, (Ed. Georg Simmel), The Free Press / Collier Mac Millan Publishers, New York and London 1964, ss. 13-55.

1.2. “Şiddet” Kavramı ve Çatışma-Şiddet-Barış İlişkisi

Şiddet kavramı, değişim ve dönüşüme öncülük eden pozitif bir çatışma olgusundan ziyade, çatışmaların yıkıcı ve negatif yönüne meyilli bir görüntü sergilemekte; böylelikle aynı zamanda, çatışma çözümü girişimlerinin ve alt disiplininin de çıkış noktasını oluşturmaktadır. Çatışmalar, taraflardan birinin veya birkaçının kendi amaçlarına ulaşmak maksadıyla diğer tarafa zarar verici adımlar atarak şiddete başvurması veya başvurma tehdidinde bulunmasıyla “şiddet içeren çatışma” haline gelmektedir. En genel anlamıyla şiddet, izin verilmeyen, meşru olmayan, bu eyleme maruz kalan kişinin bedeni, psikolojik dünyası, özgürlüğü ve değerleri gibi alanlarda tahribat yaratan, insan haklarını ihlal eden bir eylem biçimi olarak tanımlanmaktadır.²⁴ Bu tanım, şiddetin genellikle ilk akla gelen ve daha çok fiziksel olan boyutuna işaret etmektedir.

Şiddet kavramı ele alınırken fiziksel boyutun ötesine geçerek çeşitli şekillerde sınıflandırmalara tabi tutulabilmektedir. Bu kapsamda, bireyler arası şiddet, devlet ve toplumlar arası şiddet, tek taraflı şiddet, toplumlar arası şiddet ve devletler arası şiddet gibi aktör düzeyinde şiddetin çeşitli şekillerde ele alındığı görülmektedir. Farklı sınıflandırmalardan biri de fiziksel ve yapısal şiddet ayrımını esas almaktadır. Fiziksel şiddet, savaş, öldürme, tecavüz ve fiili saldırılar gibi somut eylemleri kapsarken; yapısal şiddet, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sistem içerisinde ortaya çıkan adaletsizlik, ayrımcılık ve kötüye kullanma/sömürü gibi birey haricindeki mevcut yapıyı işaret etmek için kullanılmaktadır. Fiziksel ve yapısal şiddetin aynı zamanda birbirleriyle yakından ilintili olup, yapısal şiddetin varlığının fiziksel şiddetin yolunu açtığı düşünülmektedir.²⁵ Ayrıca, fiziksel ve yapısal şiddetin birbirlerinden beslenerek çatışmalardaki şiddet seviyesini arttırdığı da gözlemlenebilmektedir.

Galtung, çatışma kavramında olduğu gibi bir üçgenden yararlanarak şiddet kavramını açıklamaktadır. Bu kez üçgenin köşeleri, yapısal şiddet (*structural violence*), kültürel şiddet (*cultural violence*) ve doğrudan şiddet (*direct violence*) olarak belirlenmektedir. Galtung’a göre, insanın gerçekte bedensel ve ruhsal olarak içinde bulunduğu fiilî durum ile potansiyel olarak mümkün olan durum arasında fark var ise orada

²⁴ Selda Taşdemir Afşar, “Türkiye’de Şiddetin Kadın Yüzü”, *Sosyoloji Konferansları*, Vol: 52, No: 2, 2015, s. 723.

²⁵ Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA), *Defining Key Concepts, Tools and Operational Responses*, 2017, https://www.sida.se/globalassets/sida/eng/partners/peace-and-conflict-tool-box/s209461_tool_defining_key_concepts_c2-3.pdf (Erişim Tarihi: 11.11.2018).

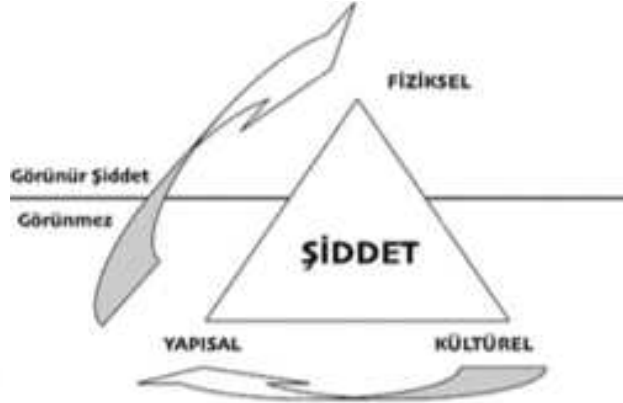
şiddet vardır. Bu durum, “aslında ne oldu ve daha iyisi ne olabilirdi” ya da “gerçek ile potansiyel” arasındaki farka işaret etmekte; fiilî olan ile mümkün olan arasındaki uçurumun artması “şiddet” olarak tanımlanmaktadır.

Örneğin, bir kişinin 18. yüzyılda tüberküloz hastalığından ölmesi bir şiddet olarak nitelenemez, çünkü o günün koşullarında bu durum önlenemezdir. Ancak bu kişi günümüzdeki sağlık koşulları ve imkanlarına rağmen ölüyorsa ortada yapısal bir şiddetin varlığından söz edilebilir.²⁶ Yine, bir çocuğun fakirlikten ölmesi yapısal şiddete örnek

verilebilecekken, çocuğun öldürülmesi doğrudan şiddete, çocuğun ölümüne göz yumulması ve durumun toplumda meşrulaştırılması ise kültürel şiddete örnektir. Doğrudan şiddetin son bulması çatışma davranışının (B) değişmesiyle; kültürel şiddetin önlenmesi çatışma algısının/tutumununun (A) değişmesiyle; yapısal şiddetin sonlandırılması ise ancak yapısal uyuşmazlıkların (C) ve sosyal adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilecektir.²⁷ Şiddet kavramı ve unsurları üzerinden Galtung tarafından daha sonra barış kavramı da tanımlanacak; çatışma çözümü ve barış kavramına açıklamalar getirilirken şiddet kavramına önemli bir yer ayrıldığı görülecektir.

Bir şeyin yokluğu üzerinden başka bir şeyin tanımı yapılacaksa, verilebilecek yaygın örneklerden birini barış kavramının “savaşın yokluğu” olarak tanımlanması oluşturmaktadır. Ancak barış olgusunu salt bu haliyle ele almak, eksik, yüzeysel ve anlaşılmayan pek çok noktayı içinde barındıran yetersiz bir ifade olacaktır. Savaş yerine şiddetin yokluğu üzerinden barış kavramını tanımlayan Galtung, barış olgusuna daha derin bir anlayışla yaklaşmaktadır. Negatif ve pozitif barış şeklinde ikiye ayırarak ele aldığı barış, Galtung’un doğrudan şiddet, yapısal şiddet ve kültürel şiddet kavramları ile yakından alakalıdır. Doğrudan şiddetin ortadan kalkmasıyla yalnızca negatif barışa ulaşılabilir. Dolayısıyla,

Şekil 1.2. Şiddet Türleri ve Görünürlük

²⁶ Johan Galtung, *Peace: Research, Education, Action*, Christian Eljers, Copenhagen 1975, ss. 110-111. Ayrıca şiddet türleri ve görünürlükleri için bkz: Richard Friedli, “Religious Dimension in Conflict Transformation: A Tentative Approach toward a Reconciliation Methodology”, *Alternative Approaches in Conflict Resolution*, (Ed. Martin Leiner ve Christine Schliesser), Palgrave Macmillan, Cham 2018, s. 81.

²⁷ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*, Polity Press, Cambridge 2011, s. 11.

sözlü veya fiziksel olabilen doğrudan şiddetin tek başına son bulması, barışı tam olarak açıklamaya yetmez. Galtung'a göre negatif barıştan çok daha kapsamlı bir yapıya ve asıl meseleye işaret eden pozitif barış, doğrudan şiddetin yanı sıra yapısal ve kültürel şiddet öğelerinin tamamının bertaraf edilmesiyle mümkün olabilecek bir olgudur. Galtung, şiddetin türlerini ve pozitif barışın gerçekleşmesi halinde bu şiddet türlerinin yer değiştireceği olguları örneklerle açıklamaktadır:²⁸

<u>Doğrudan şiddet</u>	→	<u>Doğrudan (pozitif) barış</u>
en güçlünün hayatta kalma şansı	→	karşılıklı yardım ve işbirliği
intihar (kendine yönelik şiddet)	→	bireysel ve bireylerarası gelişim
savaş ortamı	→	barış hareketleri
soykırım (insanlığa şiddet)	→	alternatif savunma
<u>Yapısal Şiddet</u>	→	<u>Yapısal (pozitif) barış</u>
ekolojik tahribat (doğaya şiddet)	→	ekolojik barış
ataerkillik, ırkçılık, sınıf ayrımı	→	kalkınma, benzerlik, eşitlik
kültür emperyalizmi	→	kültürel bir arada varoluş
<u>Kültürel Şiddet</u>	→	<u>Kültürel (pozitif) barış</u>
ideoloji : tekçi	→	ideoloji : çoğulcu
dil : ırkçı, cinsiyetçi	→	dil : hümanist, türcü değil
okul : şiddet - askerileştirme	→	okul : barış eğitimi
üniversite : şiddet - askerileştirme	→	üniversite : barış çalışmaları
medya : savaş gazeteciliği	→	medya : barış gazeteciliği

Galtung'a göre, doğrudan şiddetin beden, zihin ve ruha verdiği tüm zararlara; siyasi baskı ve ekonomik sömürüye yol açan, ayırıştırıcı, bölen ve marjinalleştiren yapısal şiddetin çeşitli formlarına; din, hukuk, ideoloji, dil, sanat, bilim, üniversite gibi alanlarda kültürel şiddeti oluşturan tüm unsurlara karşı pozitif barış, şiddete karşı en iyi korunmadır.²⁹ Bu doğrultuda eleştirel ve yapısal bir yaklaşım olarak ortaya çıkan "Barış Çalışmaları (*Peace Studies*)" ise birey ve toplumlar üzerindeki yapısal kısıtlamalara dair farkındalığın artması, sosyal ve ekonomik yapıların iyileştirilmesi ve değiştirilmesi için siyasi-iktisadi teşvik ya da insan hakları mücadelesi gibi uygulamalardan yararlanmakta; adaletin ve çatışma durumlarının temelinde yer alan yapısal eşitsizlikler onarılmadıkça çatışma çözümü ve barışın sağlanmasının mümkün olmayacağı düşüncesi temeli üzerinde inşa edilmektedir.³⁰

²⁸ Johan Galtung, 1996, a.g.e., ss. 32-33.

²⁹ A.g.e., s. 32.

³⁰ Nimet Beriker, "Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü ve Liberal Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dış Siyaset Araçlarına Bütüncül Bir Yaklaşım", *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar*, (Der. Nimet Beriker), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 23.

Galtung, “şiddet” kavramı üzerinden barış için başka bir tanımlama daha yapmaktadır. Eğer şiddet gerçek ve potansiyel arasındaki fark ise; barış, aradaki farkın kapanması ve potansiyel olanın harekete geçirilebilmesidir.³¹ Bu demektir ki, doğrudan, yapısal ya da kültürel şiddetin önüne geçilerek sahip olunabilecek imkanlara ulaşılması ve kişinin temel ihtiyaçlarına erişiminin sağlanarak potansiyelini eksiksiz bir biçimde gerçekleştirmesi durumu barışı ifade etmektedir. Barış ile ilgili diğer bir husus ise barışın sağlanmasında hangi yöntemlerin kullanılacağıdır. Galtung’a göre şiddet, şiddeti doğurmakta; barışı getirenin ise yine barış ve barışçıl yöntemler olması beklenmektedir.³² Savaşın barış getireceği iddialarına karşı “hiçbir şeye, zıttı ile ulaşılamaz” diyen 16. yüzyıl Alman düşünürlerinden Sebastian Franck, böylece, kendisinden yüzyıllar sonra Johan Galtung’un barışçıl yollarla barış yaklaşımına rehberlik etmektedir.³³

Barış Çalışmaları literatüründe negatif/pozitif barış haricinde öne çıkan diğer bir ayrım, Kenneth Boulding’in istikrarlı/sürdürülebilir barış (*stable peace*) kavramıdır. Boulding, barış kavramını çok basit bir şekilde çatışma olmaması durumu ya da savaşın zıttı olarak tanımlayanlardandır. Uyuşmazlıkların, çekişmelerin ve çatışmaların olmadığı bir dünyayı hayal olarak gören Boulding, en azından sıcak çatışmaların yaşanmadığı bir düzen hedefini benimsemektedir. Bu düzenin adı, “istikrarlı barış” şeklinde tanımlanmaktadır.³⁴ İstikrarlı barış, savaş olasılığının hiçbir tarafça hesaba katılmayacak kadar düşük olması durumudur.³⁵ İstikrarlı barışta ciddi bir anlaşmazlık halinde dahi güç kullanma yoluna başvurmak, hatta güç kullanma tehdidinde bulunmak söz konusu değildir.³⁶ Boulding, istikrarlı barışı açıklarken istikrarlı savaş (savaşın aralıksız devam etmesi, kesintiye uğramaması); istikrarsız savaş (savaş sürer ancak bazı göreceli barış dönemlerinde kesintiye uğrar) ve istikrarsız barış (savaş = barışın çökmesi ve savaş bittiğinde barışın yeniden kurulacağı durum) kavramlarından yararlanmaktadır.³⁷ Zıtlıklar üzerinden nihai hedef olarak istikrarlı barışa odaklanılmaktadır.

³¹ Johan Galtung, “Violence, Peace and Peace Research”, *Journal of Peace Research*, Vol: 6, No: 3, 1969, s. 167.

³² Johan Galtung, 1996, a.g.e., s. 32.

³³ Bkz: Sebastian Franck’tan aktaran; Bora Bayraktar, “Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu”, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, (Ed. Atilla Sandıklı), İstanbul: Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 250.

³⁴ Neyran Akyıldız, “Kenneth E. Boulding”, *Barış Çalışmaları*, (Ed. Erhan Büyükakıncı), Adres Yayınları, Ankara 2018, s. 241.

³⁵ Kenneth E. Boulding, *Stable Peace*, The University of Texas Press, Austin 1978, s. 41.

³⁶ Alexander L. George, “Foreword”, *Stable Peace Among Nations*, (Ed. Arie M. Kacowicz vd.), Rowman and Littlefield, Lanham 2000, s. xiii.

³⁷ Kenneth E. Boulding, 1978, a.g.e., ss. 12-13.

Boulding'in dört aşamadan oluşan barış ve savaş kavramsallaştırması, yalnızca şiddetin olup olmaması üzerinden değerlendirilmesinden ziyade, barışın farklı yoğunluklarda yaşanabileceğini ve çok katmanlı bir şekilde ele alınabileceğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.³⁸ Zira, Galtung'un pozitif barışına ulaşılması mümkün görünmüyor diye yalnızca negatif barışı incelemekle yetinmemek gerekir. Bu bağlamda istikrarlı barış/savaş sınıflandırması, aynı zamanda bizi barışın kalitesini düşünmeye sevk etmektedir.³⁹ Daha önce birbiriyle savaşmış ülkelerden Almanya ve Fransa, Hindistan ve Pakistan, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kuzey Kore, Somali ve Etiyopya, Türkiye ve Yunanistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kıbrıs Rum Kesimi arasında günümüz ilişkileri ele alındığında, barış seviyesinde ve niteliğindeki farklılıklar açıkça görülmektedir.

Barış kavramının daha pek çok açıdan tanımlanması ve değişik isimlerle kategorize edilmesi mümkündür. Aynı zamanda, pozitif barış veya istikrarlı barışın birbirlerini yok sayan ya da birbirlerini reddeden kavramlar olması gerekmemektedir. Dolayısıyla, pozitif/negatif veya istikrarlı/istikrarsız barış olarak adlandırılması fark etmeksizin her iki kavramsallaştırmada asıl amaç, özellikle şiddet içeren çatışmaların ve savaşların yaşandığı devlet ve toplumlar için bir barış ortamı inşa etmektir. Bu ortam, eğitimden medyaya, kültürden sanata, dinden hukuka, dilden spora kadar her alanda barışı öncelemek ile sağlanabilmektedir.⁴⁰ Zira "savaş bir normdur ancak barış istisnadır"⁴¹ ve barış için çalışarak mücadele etmek gerekir; ki bu mücadele, şiddete karşı da verilmiş sayılabilmektedir.

Şiddet olgusuna geri döndüğümüzde, özellikle fiziksel şiddet belli oranda ölçülebilir bir veri niteliği taşıdığından, çatışma analizi ve çatışma çözümü analizi açısından önem taşımaktadır. Buradan yola çıkarak HIIK, çatışmaları yoğunluklarına ve şiddet düzeylerine göre ele almaktadır. Uyuşmazlık (*dispute*), şiddet içermeyen krizler (*non-violent crises*), şiddet içeren krizler (*violent crises*), sınırlı savaşlar (*limited wars*) ve savaşlar (*wars*) şeklinde siyasi çatışmalar HIIK terminolojisinde beş gruba ayrılarak incelenmektedir.⁴²

³⁸ Reşat Bayer, "Barış ve İhtilaf Çözümü", *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar*, (Der. Nimet Beriker), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 43.

³⁹ Ericson Magnus, "Birds of a Feather? On the Intersections of Stable Peace and Democratic Peace Research Programs", *Stable Peace among Nations*, (Ed. Arie M. Kacowicz vd.), Rowman & Littlefield, Lanham 2000, s. 146.

⁴⁰ Bkz: Charles Webel ve Johan Galtung, *Handbook of Peace and Conflict Studies*, Routledge, London and New York 2007.

⁴¹ Kenneth E. Boulding, 1978, a.g.e., s. 7.

⁴² HIIK, Conflict Barometer 2017, s. 6. 2011 yılından itibaren HIIK, çatışma kategorilerini isimlendirmede değişikliğe gitmiştir. 2011 öncesinde çatışmaların kategorizasyonu; görünmez veya gizli çatışma (latent conflict), görünür çatışma (manifest conflict), kriz (crisis), şiddetli kriz (serious crisis), savaş (war) şeklindedir. Görünmez ve görünür çatışma kavramları için ayrıca bkz: Johan Galtung, 1975, a.g.e., s. 115.

HIIK gruplandırması, çatışmaların devletlerarası niteliğinden uzaklaşarak daha çok devlet içi ve toplumlar arası bir düzeyde yaşanır olduğu göz önünde bulundurulduğunda, günümüz çatışmalarının kapsamını anlamaya ve anlamlandırmaya elverişli veriler sunmaktadır. Terminolojideki çatışmaların tanımlanması, aynı zamanda çalışmanın ileriki bölümlerinde ele alınacak örnek olaylardaki şiddet içeren çatışmalar ve bu çatışmaların çözüm analizi açısından yol gösterici olmaktadır.

Tablo 1.1. Çatışmaların Yoğunluk Düzeyi Terminolojisi ve Çeşitleri

Yoğunluk Düzeyi	Eski Terminoloji	Yeni Terminoloji	Şiddet Düzeyi	Yoğunluk Sınıfı
1	Görünmez Çatışma	Uyuşmazlık	Şiddet İçermeyen Çatışmalar	Düşük Yoğunluk
2	Görünür Çatışma	Şiddet İçermeyen Kriz		
3	Kriz	Şiddet İçeren Kriz	Şiddet İçeren Çatışmalar	Orta Düzey Yoğunluk
4	Şiddetli Kriz	Sınırlı Savaş		Yüksek Yoğunluk
5	Savaş	Savaş		

Kaynak: HIIK, *Conflict Barometer 2011*, s. 108.

1.2.1. Uyuşmazlık (Gizli/Görünmez Çatışma)

Uyuşmazlık,⁴³ herhangi bir şekilde şiddete başvurmadan gerçekleşen siyasi bir çatışma türüdür.⁴⁴ En geniş anlamda uyuşmazlık, hak ya da çıkarlarla ilgili olarak taraflar arasındaki görüş ve isteklerin karşıtlığıdır. Daha detaylı tanımı ise, “iki kişi arasında hukuksal ya da maddi bir noktaya ilişkin olarak anlaşmazlık, hukuksal ya da çıkar temelli savların çatışması” şeklinde yapılabilmektedir.⁴⁵ Uyuşmazlıkta yalnızca anlaşmazlık ve karşıtlıklar ön planda olup şiddet söz konusu değildir. HIIK kategorisinde uyuşmazlık, düşük yoğunluklu ve şiddet içermeyen çatışmalar grubunda yer almaktadır.

⁴³ Çatışma Çözümü alanında Türkçe literatürde “uyuşmazlık” ve “çatışma” kelimelerinin birbirleri yerine kullanılması, kafa karışıklığına yol açmaktadır. İngilizce “conflict” kelimesinin karşılığı Türkçe’de daha çok “çatışma” olarak yer almaktadır; ancak Sabancı Üniversitesi’nde açılan “Conflict Analysis and Resolution” başlıklı lisansüstü programın adı “Uyuşmazlık Çözümü ve Analizi” şeklinde çevrilmiştir. Sabancı Üniversitesi öğretim üyesi Çelik, “Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü” başlığıyla yazdığı makalesinde “çatışma” ve “uyuşmazlık” terimlerinin makalede dönüşümlü kullanıldığını ifade etmekte; “çatışma” kavramını özellikle şiddet içeren etnik uyuşmazlıklar için kullandığını söylemektedir. Bkz: Ayşe Betül Çelik, “Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları”, *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulama*, (Ed. Nimet Beriker), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 163.

⁴⁴ HIIK, *Conflict Barometer 2011*, s. 109.

⁴⁵ Bkz: Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara 2011, s. 451.

Çatışma çözümü alanında önde gelen isimlerden John Burton, uyuşmazlık ve çatışma kavramlarını karşılaştırmalı bir şekilde açıklamaktadır. Burton, uyuşmazlıkların kısa süreli anlaşmazlıklar olduğunu söyleyerek bu tür anlaşmazlıkların çözümünün görece daha kolay olduğunu dile getirmektedir. Çözümeyen, uzun süredir devam eden ve üzerinde müzakere edilemez köklü problemleri ise çatışma olarak nitelirmektedir. Burton'a göre çatışmalar, ontolojik olmasından dolayı vazgeçilemez temel insani ihtiyaçlarla alakalı iken, uyuşmazlıklar bu tür köklü ihtiyaçlar gibi değildir ve müzakere edilebilir çıkarlar etrafında gelişmektedir. Bu demektir ki, uyuşmazlıkta her iki tarafın ihtiyaç ve çıkarları kısmen de olsa karşılanarak ve/veya kar-zarar analizi sonucu çıkarlardan ödün verilerek bir çözüm bulunabilmektedir. Uzun süreli çatışmalar ise genellikle kökleşmiş ahlaki ve değer farklılıkları, dağılım ile ilgili sorunlar, kimin kime hükmedeceği gibi sorunların yanı sıra; kimlik, güvenlik ve tanınma gibi müzakere edilmesi zor konuları içermektedir.⁴⁶ Böylelikle, müzakereye açık olma durumu, uyuşmazlık ve çatışma arasındaki en belirgin ayırım noktalarından birini oluşturmaktadır.

HIİK'in yeni kategorizasyonunda "uyuşmazlık" olarak yer bulan çatışmalar, gizli (görünmez) çatışma olarak değerlendirilmektedir. Bu tür çatışmalarda toplumsal değerler ya da durumlar karşısında, taraflar arasında bir pozisyon farklılığı mevcuttur. Şiddet içermemesine rağmen hissedilen bir çatışma söz konusudur. Toplumda çatışmanın varlığı bilinmekte ancak kamu düzeyinden ziyade özel alanda bu çatışma hissedilmekte; çözüm için herhangi bir girişimde bulunulmadığı takdirde uyuşmazlıkların görünür hale gelerek krizlere dönüşebilme ihtimali ortaya çıkmaktadır.⁴⁷ Aslında her çatışma, bir gizlilik süreci sonrasında yaşanmaktadır. Gizli çatışmalarda çatışma için bir potansiyel mevcuttur, ancak çatışma ya hiç ortaya çıkmamış ya da fiilen henüz başlamamıştır.⁴⁸ HIİK tarafından yapılan tespitlerde 2018 yılında dünya genelinde yeni ortaya çıkan veya öncekilerin devamı niteliğinde olan 68 uyuşmazlık göze çarpmaktadır. Bu uyuşmazlıkların 10 tanesi Avrupa'da, 12 tanesi Sahra-altı Afrika'da, 7 tanesi Amerika kıtasında, 30 tanesi Asya ve Okyanusya'da, 9 tanesi ise Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da görülmektedir. Bu uyuşmazlıkların toplam 38

⁴⁶ Bkz: John W. Burton, "Conflict Resolution as a Political Philosophy", *Conflict Resolution Theory and Practice: Integration and Application*, (Ed. Dennis J. D. Sandole, Hugo van der Merwe), Manchester University Press, Manchester and Newyork 1993, ss. 55-64.

⁴⁷ Nezir Akyeşilmen, "Çatışma Analizi: Hak-Temelli Stratejik Barış Modeli", *Türkiye'nin Yakın Havzasındaki Devlet-içi Çatışmaların Analizleri*, (Der. Ertan Efegil, Esra Pakin Albayrakoglu), Gündoğan Yayınları, İstanbul 2015, s. 45-46.

⁴⁸ Paul Wehr, Conflict Emergence, http://www.intractableconflict.org/www_colorado_edu_conflict/peace/problem/cemerge.htm (Erişim Tarihi: 17.11.2018).

tanesi iç çatışmalar şeklinde yaşanmıştır. Ermenistan ve Türkiye arasında 1991'den beri devam eden güç mücadelesi, uyuşmazlık ve gizli çatışma türüne örnek olarak gösterilebilmektedir.⁴⁹ Bu ve benzeri uyuşmazlıkların her biri, düşük yoğunluklu ve şiddet içermeyen çatışmalar arasında yer almaktadır.

1.2.2. Şiddet İçermeyen Kriz (Görünür Çatışma)

Şiddete herhangi bir şekilde başvurmadan ortaya çıkan siyasi çatışmalar “anlaşmazlık” olarak adlandırılırken, şiddet içermeyen krizde aktör ya da taraflardan birinin şiddetle tehdit edilmesi söz konusudur.⁵⁰ Şiddet içermeyen krizlerin görünür bir çatışma olarak ele alınması mümkündür. Galtung'a göre görünür çatışmalar, ampirik ve gözlemlenebilir olup bilinçaltından çok çatışma bilinciyle ortaya çıkmaktadır.⁵¹ İnsanlara zarar verme riski olmadan objelere yönelik bir şiddet, silahların tesliminin reddedilmesi, kendi silah sistemlerini tarafların birbirine yöneltmesi ve yaptırımlar, görünür çatışma veya şiddet içermeyen kriz çerçevesinde değerlendirilebilmektedir.⁵² Şiddet içermeyen krizde fiziksel şiddetten ziyade, psikolojik şiddet, baskı, ayrımcılık ve şiddet ya da tehdit dilinin kullanıldığı görülmektedir.⁵³ Kullanılan bu yöntemler, çatışmaların uyuşmazlık ve şiddet içermeyen kriz kategorilerinden hangisi altında ele alınacağı ve çatışmaların görünürlüğü konusunda somut ve önemli bir veri sağlamaktadır.

HIİK tarafından yapılan tespitlerde 2018 yılında dünya genelinde yeni ortaya çıkan veya öncekilerin devamı niteliğinde olan 82 tane şiddet içermeyen kriz göze çarpmaktadır. Bu krizlerin 19 tanesi Avrupa'da, 13 tanesi Sahra-altı Afrika'da, 14 tanesi Amerika kıtasında, 26 tanesi Asya ve Okyanusya'da, 10 tanesi ise Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da görülmekte; şiddet içermeyen krizlerin toplam 47 tanesi iç çatışmalar şeklinde gelişmektedir. İran ile ABD arasında 1979'dan beri süregelen ideolojik çatışma ve uluslararası güç mücadelesi, yaptırımlar ve tehdit diliyle birlikte görünür çatışmaya örnek olarak gösterilebilmektedir.⁵⁴ Uyuşmazlıklarda olduğu gibi, şiddet içermeyen krizlerde de çatışmalar fiili ve fiziksel bir şiddet içermemekte; HIİK kategorizasyonuna göre şiddet içermeyen çatışmaların yoğunluk düzeyi düşük bir seyir izlemektedir.

⁴⁹ Bkz: HIİK Conflict Barometer 2018.

⁵⁰ HIİK, Conflict Barometer 2011, s. 109.

⁵¹ Johan Galtung, 1996, a.g.e., s. 72.

⁵² HIİK, Conflict Barometer 2017, s. 7; HIİK, Conflict Barometer 2018, s. 15.

⁵³ Nezir Akyeşilmen, 2015, a.g.e., s. 46.

⁵⁴ Bkz: HIİK Conflict Barometer, 2017; HIİK, Conflict Barometer 2018, s. 15.

Genellikle negatif çağrışımlar yapsa dahi, çatışmalar gibi krizin de pozitif bir yanı bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Çince’de kriz kelimesinin karşılığı olan ‘wei-ji’,

Şekil 1.3. Kriz = Tehlike + Fırsat

tehlike ve fırsat kelimelerinin kombinasyonundan oluşmaktadır. Krizler, akışkan ve dinamik yapısıyla her zaman risk ve belirsizlikler içermektedir.

危險 + 機會 = 危機
TEHLIKE FIRSAT KRİZ

Dolayısıyla olumsuz veya olumlu sonuçlar, %50-%50 şansa sahip görünmektedir. Bu noktada kriz yönetiminin önemi ortaya çıkmakta; özellikle dönüm noktaları iyi yönetilen bir krizin fırsata dönüşebileceği, krizin kötü yönetilmesinin ise tehlike ve tehditleri arttırarak çatışmayı ve krizin derecesini şiddetlendirebileceği değerlendirilmektedir.⁵⁵ İyi yönetilen krizler bir fırsat yaratmasa dahi, en kötü ihtimalle çatışmaların şiddet içeren düzeye tırmanmasını önleyebilmektedir.

1.2.3. Kriz (Şiddet İçeren)

Şiddet içeren çatışmalar arasında yoğunluğu en düşük çatışma kategorisi olarak şiddet içeren kriz yer almaktadır. Kriz, şiddet içeren çatışmaların birinci safhası olup ara bir evredir; zira, kriz ne sistematik bir çatışma ne de tam bir çatışmasızlık halidir. Kriz, taraflardan en az birinin değerlerine, önceliklerine, çıkarlarına veya güvenlik algılarına yönelik bir tehdidin varlığıyla ortaya çıkan, tehdide maruz kalan aktörü önlem almaya ve karşılık vererek savunmaya zorlayan, ortaya çıkan gerilim ve düşmanlıklar neticesinde güç kullanma ve askeri çatışma olasılığını arttıran durum olarak tanımlanabilmektedir.⁵⁶ HIIK tarafından yapılan tanıma göre ise kriz, ani gelişen olaylarda en az bir tarafın şiddete başvurduğu yoğun bir durum şeklinde ifade edilmektedir.⁵⁷ Yoğunluktan kasıt, çatışmaların sistematik olması ya da yoğun bir güç kullanımının varlığından ziyade, krizin iyi yönetilmediği takdirde büyüyerek sınırlı savaş veya savaşa dönüşme ihtimali olmaktadır.

Krizlerin beklenmedik ve ani bir şekilde gelişmesi, ilgili tarafları hemen tepki vermeye ve önlemler almaya zorlamaktadır. Bir çatışmanın kriz olarak anılması için, taraflardan birinin diplomatik ya da siyasi süreçler devam ederken gerçekleştirdiği eylem neticesinde gerilimin yükselmesi ve verilecek tepkinin askeri güç ile desteklenmesi gerekmektedir. Kısıtlı bilgiler ve kısıtlı bir zaman diliminde alınması gereken kararlar ve

⁵⁵ Bkz: Steven Fink, *Crisis Management: Planning for the Inevitable*, American Management Association, New York 1986.

⁵⁶ Türk Dış Politikasında Kriz İncelemeleri, TÜBİTAK/SOBAG 1001 Projesi No. 112K172, <http://tdpkrizleri.org/index.php/crisis-analyses/dictionary-for-crisis-management/> (Erişim Tarihi: 17.11.2018).

⁵⁷ HIIK, Conflict Barometer 2010, s. 88.

ortaya konan tepkiler, karar alıcı için yoğun bir stres sebebi olmasının yanı sıra savaş riski de ortaya çıkarmaktadır. Savunmacı taraf, gerilimi arttıran eylemlere karşı ivedilikle karar almak ve tepki göstermek durumunda kalmaktadır.⁵⁸ Kriz, bazı durumlarda önceden uyarılar alınsa dahi, genellikle aniden oluşması nedeniyle sürpriz bir şekilde ortaya çıkmakta ve sistemin üst düzey hedeflerini, değerlerini ve varlığını tehdit ederek tarafları doğru ya da yanlış bir karar vermeye zorlamaktadır.⁵⁹ Tehdit, zaman baskısı ve sürpriz gibi anahtar terimler, krizin başlıca karakteristik özelliklerini ifade etmektedir.⁶⁰ Ne zaman ve hangi sıklıkla ortaya çıkacaklarının bilinmemesi, hükümetlerin krizleri önlemek veya tahmin etmek amacıyla yeterli mekanizmalara sahip olmaması ve krizin hükümetlerin temel amaçlarını, çıkarlarını, hatta varlıklarını tehdit etme olasılığı dolayısıyla alınacak önlemlerin aciliyeti, dünya genelinde kriz merkezleri, erken uyarı sistemleri ve acil müdahale gücüne duyulan ihtiyacı daha fazla ortaya koymaktadır.⁶¹

Kriz safhasında çatışmaların nitelikleri:⁶²

- Ulusal ve uluslararası alanda çatışmaların tanınmaya başlaması,
- Tarafların pozisyonlarının netleşmesi; iç ve dış destekçilerin belirginleşmesi,
- Çatışmaların bölgeselleşme veya uluslararasılaşmasına dair verilerin oluşması,
- Çatışma taraflarını aşan bir durum ortaya çıkmaya başladığından hem çatışma hem de çatışmanın çözümü için bölgesel ve uluslararası aktörlerin sürece dahil olması,
- Çatışan tarafların çözüm için adım atma istek ve kapasitelerinin azalması,
- Çatışmanın şiddeti arttıkça çözüm için dış dinamiklere duyulan ihtiyacın artması.

Çatışmaların nitelikleri açıkça göstermektedir ki kriz, çatışmalar açısından kritik ve hassas bir eşiştir. Temkinli bir biçimde atılmayan adımlar hem çatışmaların yayılmasına neden olmakta hem de şiddetini arttırarak yıkıcı bir duruma doğru toplumu sürüklemektedir. Sınırlı da olsa savaşın eşiğinde oluşu, krizlerin “ne savaş ne barış (*no war, no peace*)” durumuyla izah edilmesine neden olmakta; tırmanan çatışmalar sınırlı savaş ve savaş

⁵⁸ Türk Dış Politikasında Kriz İncelemeleri, a.g.e.

⁵⁹ Bkz: Emrah Aydemir, “Uluslararası Krizlerde Kriz İletişimi ve Uygulaması”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Vol: 5, No: 10, 2005, s. 2010.

⁶⁰ Charles F. Hermann, “International Crisis as a Situational Variable”, *International Politics and Foreign Policy: A reader in research and theory*, (Ed. Jamees N. Rosenau), The Free Press, New York 1969, s. 414.

⁶¹ Ömer Göksel İşyar, “Definition and Management of International Crisis”, *Perceptions*, Vol: 13, No: 4, Winter 2008, s. 17.

⁶² Nezir Akyeşilmen, 2014, a.g.e., s.28.

olgularına davetiye çıkarmaktadır.⁶³ 2018 yılında dünya genelinde toplam 173 adet şiddet içeren kriz meydana geldiği; bu krizlerden 20'sinin Avrupa'da, 46'sının Sahra-altı Afrika'da, 30'unun Amerika'da, 47'sinin Asya ve Okyanusya'da, 30'unun ise Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşandığı; bu çatışmaların tamamı içerisinde toplamda 129 şiddet içeren krizin ise "iç çatışmalar" şeklinde geliştiği görülmektedir. Afganistan ve Pakistan arasında 1949'dan beri devam eden toprak ve güç çatışmaları; Etiyopya'da hükümet ve etnik gruplar arasındaki sistem, ideoloji ve ulusal güç mücadeleleri; Nijerya'daki Müslüman-Hristiyan ulus altı hakimiyet mücadelesi; Güney Sudan ve Sudan arasındaki toprak ve doğal kaynaklar meseleleri üzerinden yaşanan çatışmalar, şiddet içeren krizlere örnek olarak gösterilebilmektedir.⁶⁴ Bu çalışmada, şiddet içeren kriz ve nitelikleri ile orta yoğunluklu çatışmalar, Afrika'nın güneyinden Zimbabve'deki kriz ele alınarak örneklenmektedir.

1.2.4. Sınırlı Savaş (Şiddetli Kriz)

HIIK tarafından oluşturulan kategorilerde, şiddet içeren çatışmalar ele alınırken çeşitli bileşenlerden yararlanılmaktadır. Çatışmada kullanılan silahların ağır veya hafif olması ile ne şekilde kullanıldıkları; 50 ila 400 arasında değişen eşiğe göre düşük, orta ve yüksek sayıda personel istihdamı; 120 ila 1080 arasında değişen çatışma kaynaklı ölü sayısı; çatışmadan kaynaklanan zarar ve tahribat ile sivil nüfusun altyapı, kalacak yer, ekonomi ve kültür öğeleri açısından değerlendirilmesi; son olarak ise mülteciler ve yerlerinden edilen insanların 1.000 ile 20.000 arasında değişen sayılarına dair göstergeler, çatışma yoğunluğunun belirlenmesinde bir arada ele alınarak aylık raporlanmaktadır. Bir bölgedeki çatışma yoğunluğunun belirlenmesinde özellikle iki gösterge öne çıkmaktadır: ölü sayısı ve mülteci durumuna düşen kişilerin sayısı. Bu doğrultuda sınırlı savaş (şiddetli kriz), çatışma bölgesinde aynı yıl içerisinde sayısı 360'ı geçen çatışma kaynaklı ölü sayısı veya sayısı 18 binden fazla mültecinin ortaya çıktığı bir durumu ifade etmektedir.⁶⁵ Sınırlı savaşta çatışmaların bir şiddet sarmalına girdiği ve krizdeki gibi aniden değil de bir süreç sonucu ortaya çıktığı görülmekte; sistematik bir çatışma ve şiddet ortamının varlığı anlaşılmaktadır.⁶⁶ Sınırlı savaş, savaştan önceki son aşama ve savaşı önleyecek çözümler geliştirilmesi için son şans olması açısından her tür çatışma çözme çabasını hak etmektedir.

⁶³ Marc Houben, *International Crisis Management: The Approach of European States*, Routledge, London and New York 2005, s. 12.

⁶⁴ Bkz: HIIK, Conflict Barometer 2017; HIIK, Conflict Barometer 2018", s. 15.

⁶⁵ HIIK, Conflict Barometer 2011, s. 109. Not: 120 < çatışma kaynaklı ölü sayısı < 360 (şiddet içeren kriz); 360 < çatışma kaynaklı ölü sayısı < 1080 (sınırlı savaş); çatışma kaynaklı ölü sayısı > 1080 (savaş).

⁶⁶ HIIK, Conflict Barometer 2010, s. 88.

HIİK'in sınırlı savaş kategorisinde 2018 yılında 24 çatışma yer almıştır. Dağılım ise Avrupa'da 1, Amerika'da 5, Sahra-altı Afrika'da 8, Asya ve Okyanusya bölgesinde 7, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da ise 3 çatışma şeklinde gerçekleşmiş; çatışmaların 16 tanesi, iç çatışmalar şeklinde cereyan etmiştir. Brezilya'da uyuşturucu ticareti yapan gruplarla hükümet arasındaki mücadeleler ve Filipinler'de 2008'den beri devam eden ayrılıkçı ayaklanmalar, HIİK kategorisinde sınırlı savaşa verilebilecek örnekler arasında bulunmaktadır.⁶⁷ Bu çalışmadaki Fildişi Sahili örneğinde de görüleceği üzere, sınırlı savaş halindeki çatışmaların en belirgin özellikleri arasında organize bir şiddet durumunun varlığı ve tarafların birbirlerine karşı sergilediği sert tutum ve davranışlar dikkat çekmektedir.

1.2.5. En Yüksek Yoğunluklu Çatışma: Savaş

Birinci Dünya Savaşı sonrası barışa ulaşabilmek için savaşların nasıl engellenebileceği ve savaş nedenlerinin neler olduğu üzerine yapılan araştırmalar, Uluslararası İlişkiler disiplininin temellerini oluşturmaktadır. Savaş kavramı, "Savaş Sanatı" adlı strateji eserinde Sun Tzu'ya göre "bir karışıklık, kavga, dövüş ve hakından gelinemez bir kargaşa"dır.⁶⁸ Clausewitz'in Savaş Üzerine isimli eserinde bir tarafın isteklerini diğer tarafa (düşmanına) şiddet yoluyla ve zorla kabul ettirmesi olarak tanımlanan savaş, politikanın başka araçlarla devamı olarak görülmektedir.⁶⁹ Savaşı açıklamak ve sayısal verilerle ele alarak bir savaş teorisi oluşturmak maksatlı "Savaş Çalışması (*A Study of War*)" eseri ile Quincy Wright ise aynı birimin farklı bireyleri arasında ortaya çıkan şiddet durumunu savaş olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda, bir aslan ve kaplanın dövüşünden iki ilkel kabile arasındaki çatışmalara ve modern devletler arasındaki düşmanlıklara kadar geniş bir yelpazede savaş kavramı ele alınmaktadır.⁷⁰ Davranışsalcı akımın etkisiyle başta devletlerarası savaşlar olmak üzere savaşın nedenlerini, sonuçlarını, savaşa götüren süreci ele alan; aktörlerin olay ve davranış sıklıklarına göre geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramları yanında nicel veriler ve biçimsel modelleri kullanarak açıklamalar getiren ampirik çalışma ve data setleriyle savaş olgusu üzerine çalışmaların devam ettiği görülmektedir.⁷¹

⁶⁷ Bkz: HIİK, Conflict Barometer 2017; HIİK, Conflict Barometer 2018, s. 15.

⁶⁸ Sun Zi (Sun Tzu), *Savaş Sanatı*, (Çev. Pulat Otkan ve Giray Fidan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 14.

⁶⁹ Sun Tzu vd., *The Complete Art of War*, Start Publishing LLC, Lanham 2012, ss. 123-124. Ayrıca bkz: Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, (Çev. H. Fahri Çeliker), Özne Yayınları, İstanbul 1999.

⁷⁰ Quincy Wright, *A Study of War*, The University of Chicago Press, Chicago 1942, s. 8.

⁷¹ Bkz: Öner Akgül, "Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini", *Güvenlik Stratejileri*, Vol: 12, No: 23, 2016, ss. 1-34; Savaş Çalışmaları açısından önemli başvuru kaynaklarından biri olan Savaş Korelasyonları (*Correlation of War – COW*) projesi için bkz: The Correlates of War Project, <http://www.correlatesofwar.org> (Erişim Tarihi: 23.11.2018).

Günümüze dek Uluslararası İlişkiler disiplininin şekillenmesindeki etkisini sürdüren savaşların formatı değişmekte; ancak özündeki benzerliğin değişmediği gözlenmektedir. Kaldor, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki çatışmaları “yeni savaş” şeklinde adlandırmakta; savaşı “yeni” olarak değerlendirmesinin sebebini ise çatışmaların karakterinde meydana gelen dönüşüm ve değişiklikler olarak ifade etmektedir. Çatışmaların siyasi yapısına vurgu yapmak amacıyla savaş kavramını seçtiğini belirten Kaldor’a göre, özellikle Afrika ve Doğu Avrupa’da organize şiddetin yeni bir türü yaşanmakta; yeni savaşlar, devlet dışı aktörlerin çatışmalarda taraf olması, şiddet olgusunun çatışmalarda artışı, etnik çatışmaların yaygınlaşması, sivillere yönelik şiddetin çoğalması gibi olgular üzerinden açıklanmaktadır.⁷² William S. Lind ise Soğuk Savaş sonrası çatışmaları “dördüncü nesil savaşlar” şeklinde tanımlamakta; asimetrik savaş, terörizm veya ayaklanmalar şeklinde baş gösteren ve gelişmiş teknolojik imkanlardan yararlanan çatışmalardaki şiddet yoğunluğunu, belirsizlikleri ve sivil kayıpları bu tip savaşların belirgin özellikleri arasında saymaktadır.⁷³ Soğuk Savaş koşullarından uzaklaşarak savaşın farklı nitelikler kazanmasıyla çeşitlenen pek çok tanımda, yakın dönemdeki çatışmaların şiddet yoğunluğundaki artışa yapılan vurgu özellikle dikkat çekmektedir.

HIİK’in kategorizasyonunda savaş, yoğunluk düzeyi en yüksek olan büyük ölçekli ve şiddetli çatışma durumu olarak ifade edilmektedir. HIİK’e göre savaş, silahlı güçlerin organize ve sistematik bir biçimde kesin bir süreklilikle kullanıldığı; sonuçları çok ağır tahribata yol açan ve uzun süreli şiddet içeren çatışmalardır.⁷⁴ Çatışma aktörleri, önlemleri ve unsurlarına dair verilerle ortaya koyulan çatışma yoğunluğu, HIİK tarafından nicel verilerle desteklenmektedir. Bu doğrultuda, çatışma kaynaklı hayatını kaybeden kişi sayısının 1.080’den daha fazla olduğu veya çatışmalar nedeniyle göç etmek durumunda kalanların 360 bin sayısını aştığı zamanlarda sınırlı savaşın ötesine geçilerek savaş durumu ortaya çıkmaktadır.⁷⁵ Ancak bu tür sayısal verilerin şiddet yoğunluğunun ölçülmesinde tek ve en önemli kriter olarak ele alınmadığını, savaş ve sınırlı savaş arasındaki asıl farkın organize ve sistematik şiddetin varlığından kaynaklandığını hatırlatmakta fayda bulunmaktadır.

⁷² Bkz: Mary Kaldor, *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*, Stanford University Press, Stanford, 2012.

⁷³ William S. Lind vd., “The Changing Face of War: Into the Fourth Generation”, *Marine Corps Gazette*, Vol: 73, No: 10, 1989, ss. 22-26.

⁷⁴ HIİK, Conflict Barometer 2010, s. 88.

⁷⁵ HIİK, Conflict Barometer 2011, s. 109; Not: Ölü sayısı <360 ve mülteci sayısı <120 bin olursa çatışma yoğunluğu sınırlı savaş düzeyine düşmektedir.

Diğer tüm çatışmalardan farklı olan savaşların ölüm ve göçlerden başkaca pek çok yıkıcı etkisi daha dikkat çekmektedir. Toprakların ele geçirilmesi ve insanların zorla göç ettirilmesi; askerlerin ve sivillerin öldürülmesi yanı sıra insanların mal, mülk ve diğer kaynakları ile çevrenin tahrip edilmesi; ayrıca, bireylerin zihinsel, fiziksel, ekonomik ve kültürel gelişiminin bozulmasını beraberinde getiren savaşlar, bir insan grubunun başkasına verebileceği en yıkıcı zararların başında gelmektedir. Sistematik baskılar, totaliter rejimler ve soykırım temelli çatışmalar da bu yıkıcı olaylar arasında yerini alan diğer çatışma konuları içerisinde yer almaktadır. Tüm bunlar, insanların başlattığı eylemler olup ancak insan eliyle düzeltilen veya sonlandırılabilen, fakat sonuçları itibariyle geri alınamayan bir nitelik taşımaktadır.⁷⁶ Zira, savaşın yaralarını sarmak kolay olmamaktadır.

2018 yılında HIIK'in verilerine göre dünyada toplam 16 savaş mevcuttur. Bu savaşların dağılımı şu şekildedir: Sahra-altı Afrika'da 6, Amerika'da 1, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da 9 savaş yaşanmaktadır. Avrupa, Asya ve Okyanusya'da ise 2018 yılında savaş bulunmamaktadır. Bu savaşların toplamda 8 tanesi iç çatışmalar arasında sayılmaktadır. Ulusal güç ve kaynaklar üzerinde Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanan çatışmalar ile Güney Sudan'da ulus altı hakimiyet ve kaynaklar üzerinde yaşanan çatışmalar; Suriye'de 2011 yılında başlayan sistem/ideoloji, ulus altı hakimiyet ve kaynaklar üzerinden mücadeleler, HIIK'in savaş kategorisine uymaktadır.⁷⁷ Bu çalışmada ele alınan şiddet içeren çatışmalarda yoğunluk düzeyi en yüksek olan savaş, Somali iç savaşı örneği temelinde ve çatışma çözümü uygulamaları çerçevesinde anlatılmaktadır.

1.3. Çatışma ve Şiddete Çare Arayışı: Çatışma Çözümü

Çatışma çözümü, çatışan tarafların aralarındaki temel anlaşmazlıkları çözen gönüllü bir anlaşmaya vardığı, tarafların birbirinin varlığını kabul ettiği ve birbirlerine yönelik tüm şiddet içeren eylemlerin karşılıklı son bulduğu sosyal bir durumdur.⁷⁸ Bu bağlamda çatışma çözümü, kalıcı barışı hedefleyen güven esaslı anlaşmaların yanı sıra, çatışan aktörlerin kendi varlıklarını teminat altında gördüğü ve silahlı çatışmaların sonlandığı bir sürece işaret etmektedir. Sürecin sonunda ise çatışma çözümünde, sıfır toplamlı sonuçlardan ziyade pozitif toplamlı ve yapıcı sonuçlar hedeflenmektedir.⁷⁹ Literatürdeki son tartışmalar, çatışma

⁷⁶ Peter Wallensteen, 2002, a.g.e., s. 17.

⁷⁷ HIIK, Conflict Barometer 2017; HIIK, Conflict Barometer 2018, s. 15.

⁷⁸ Peter Wallensteen, 2002, a.g.e., ss. 8-9.

⁷⁹ Edward Azar ve John W. Burton, *International Conflict Resolution: Theory and Practice*, Lynne Rienner and Wheatsheaf, Boulder 1986, s. 1.

çözümünün aynı zamanda çatışmaların barışçıl bir şekilde toplumsal ve siyasal değişime dönüşmesi sürecini de kapsadığını göstermektedir.⁸⁰ Süreç ve sonuç olarak çatışma çözümü, çatışmaların yıkıcı döngüsüne bir çıkış kapısı aralamayı ve çatışan tüm taraflar için tatmin edici çözümler ortaya koymayı amaç edinmektedir.⁸¹

Çatışma çözümü, çatışmanın köklü sorunlarının tanımlandığı ve çatışmanın dönüştürüldüğü geniş kapsamlı bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Çatışma çözümünde tarafların davranışlarının (*behavior*) şiddet içermemesi; tutumlarının (*attitude*) düşmanlıktan uzak olması ve çatışmanın (*contradiction*) yapısının değişmesi beklenmektedir. Kavram olarak hem değişimin gerçekleştiği sürece hem de bu sürecin sonucuna işaret ettiğinden, çatışma çözümü kavramında bir anlam karmaşasından kaçınmak zorlaşmaktadır.⁸² Ancak aynı durum, çatışmaların süreç ve sonuçlarına birlikte yer vermesi dolayısıyla çatışma çözümü kavramının genelleyici ve çatı bir kavram olarak değerlendirilmesine olanak tanımakta; süreç ve sonuç odaklılık bir arada çatışma çözümüne sınırları büyük bir alan yaratmaktadır.

Literatürde çatışma çözümü kavramının kendisi üzerinde de bir çatışma olduğu söylenebilmektedir. Bazı teorisyen ve akademisyenler “çatışma çözümü” kavramını kullanırken, bazıları “çatışma yönetimi” veya “çatışmayı dönüştürme” olgularını üst kavram olarak kullanmayı tercih etmektedir. Farklı kullanımlar nedeniyle kafa karıştırıcı görünen bu terimler çatı kavram olarak ele alındığında, aslında her birinin benzer amaç ve yaklaşımlarla benzer hedeflere ulaşmaya çalıştığı ve tüm bu kavramsallaştırmaların bir barış süreci çalışmaları olarak nitelendirilmesinin mümkün olduğu;⁸³ sadece farklı biçimlerde ifade edildiği ve kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise şemsiye kavram olarak “çatışma çözümü” tercih edilmekte ve bunun birkaç değişik sebebi bulunmaktadır. Birincisi, Uluslararası İlişkiler’de yeni bir alan olarak ortaya çıktığı ilk dönemlerde “Çatışma Çözümü” kavramının tercih edilmesidir. İkincisi, halen araştırmacı ve uygulayıcılar tarafından en yaygın kullanılan güncel terim olarak bu kavramın öne çıkmasıdır. Üçüncüsü, medya ve kamu tarafından en çok aşına olunan kullanımın “çatışma çözümü” olmasıdır. Dördüncüsü ise çatışma çözümünde değişim ve dönüşümün öneminin vurgulanması onu

⁸⁰ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 32; ayrıca bkz: Johan Galtung, 2004, a.g.e.

⁸¹ Heiz-Jürgen Axt, Antonio Miloski ve Oliver Schwarz, “Conflict: A Literature Review, Institute for Political Science”, 2006, s. 16. https://www.researchgate.net/publication/323847788_Conflict_-_a_literature_review (Erişim Tarihi: 26.11.2018).

⁸² Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 31.

⁸³ Bkz: Nezir Akyeşilmen, 2014, a.g.e., s. 31.

“çatışmayı dönüştürme” kavramına yaklaşırsa dahi, bu kavramda yer alan dönüştürme kelimesinin çatışmanın hangi yönde dönüşeceğine dair belirsizlik ifadesi taşımasıdır.⁸⁴ Yine, çatışma yönetimi olgusu da çatışma çözümüne göre daha dar bir kapsama işaret etmektedir. Bu noktada, yönetim ve dönüştürme yanı sıra çatışmayı önleme ve yatıştırma kavramlarına da değinilmesinin çatışma çözümünü anlamlandırmaya faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.3.1. Çatışmaların Önlemesi

Çatışma önleme (*conflict prevention*) kavramı için Boutros Ghali'nin “önleyici diplomasi” tanımını oldukça yol göstericidir. Önleyici diplomasi, taraflar arasında anlaşmazlık çıkmasını, var olan anlaşmazlıkların da çatışmaya dönüşmesi ve yayılmasını engelleyen diplomasi çeşididir. Taraflar arasındaki tansiyonun çatışmaya dönüşmesini engelleyen veya çatışma ortaya çıkmış ise çatışmanın altında yatan sebepleri bularak çatışmayı sınırlandıran bu yöntem, Ghali tarafından diplomasinin en istenen ve etkili olan türü olarak değerlendirilmektedir.⁸⁵ Çatışma önleme ise “istikrarlı ve daha öngörülebilir bir uluslararası güvenlik ortamı için yalnızca resmi kanallar ve diplomasi yoluyla değil, pek çok farklı aktör tarafından hem orta ve uzun vadeli hem de operasyonel ve yapısal ön alıcı stratejiler geliştirilmesi”⁸⁶ anlamında kullanılmakta ve resmi kanallar ya da diplomatik yollarla çatışma önlemeyi ifade eden önleyici diplomasiden daha geniş bir anlam barındırmaktadır.

Devletlerarası veya devlet içi düzeyde yaşanan gerginlik ve anlaşmazlıkların şiddet içeren eylemlere ve aktif silahlı çatışmalara henüz dönüşmeden çatışmanın potansiyel taraflarınca aşama aşama ele alınmasını ve anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözüme kavuşmasını sağlamak üzere başvurulmuş önleyici mekanizmaları ifade eden çatışma önleme,⁸⁷ aynı zamanda Soğuk Savaş sonrası çatışmanın değişen karakterine ve artan çeşitliliğine hitap eden bir kavramdır. Literatürde genellikle operasyonel ve yapısal olmak üzere iki şekilde çatışma önlemeden bahsedilmektedir. Buna göre operasyonel önlemede, çatışması muhtemel taraflar arasında güven inşası, diyalog kanallarının oluşturulması, müzakere, arabuluculuk ve gerçeklerin araştırılması gibi hızlı sonuç alınabilecek

⁸⁴ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 9.

⁸⁵ Boutros Ghali, An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping, A/47/277 – S24111, 17 Haziran 1992, <https://www.un.org> (Erişim Tarihi: 28.11.2018).

⁸⁶ David Carment ve Albrecht Schnabel, “Introduction: Conflict Prevention: A Concept in search for a Policy”, *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion*, (Ed. David Carment, Albrecht Schnabel), The United Nations University Press, Tokyo 2003, s. II.

⁸⁷ Michael Lund, “Preventing Violent Intrastate Conflicts: Learning Lessons from Experience”, *Searching for Peace in Europe and Eurasia: An Overview of Conflict Prevention and Peacebuilding Activities*, (Ed. Paul van Tongeren, Hans van de Veen, Juliette Verhoeven), Lynne Rienner, Boulder 2002, s. 117.

yöntemlerden yararlanılır. Yapısal önleme ise ekonomik, siyasi ve toplumsal istikrarın sağlanması, sivil toplumun inşası gibi uzun vadeli tedbirleri içermektedir. Çatışma önlemenin bu yöntemleri, çatışma ve fiziksel şiddet ortaya çıktıktan sonra barış inşası çabalarına göre hem maddi hem insani açıdan çok daha az maliyetli olmaktadır.⁸⁸ Önlemlere rağmen çatışmanın vuku bulması, çatışmanın gerçekleşmesi nedeniyle bu aşamadan sonra çatışma çözümü girişimlerinin hayata geçirilmesini gerektirmektedir.

1.3.2. Çatışmaların Yatıştırılması

Çatışmayı yatıştırma (*conflict settlement*), silahlı çatışmaların durdurulması veya sona erdirilmesi amacıyla yönelik taraflar arasında görüşmeler ve pazarlıklar yoluyla anlaşmaya varılmasıdır.⁸⁹ Çatışmanın objektif ve güç ile alakalı boyutunu vurgulayan bu yaklaşımda, karşılıklı tavizler verilmesi gerekebileceği gibi herhangi bir tarafın amaçlarına ulaşması mümkün olmayabilmektedir. Zira, üçüncü taraflar dahil olmak üzere tüm taraflar, çatışmayı yatıştırırken kendi ajandalarını gerçekleştirmeye ve kendi çıkarlarını garanti altına almaya çalışabilmektedir.⁹⁰ Arabuluculuk ve müzakerelerde kolaylaştırıcılık gibi roller üstlenebilen üçüncü taraflar, gerektiğinde siyasi ve ekonomik yaptırımlar, askeri önlemler ve güce dayalı arabuluculuk stratejilerini de devreye sokabilmekte;⁹¹ baskı, ikna ve/veya tehdit (kaba güç) gibi taktikler kullanarak çatışan tarafları anlaşmaya zorlayabilmektedir. Çatışmayı yatıştırma, şiddet içeren ve giderek zorlaşan durumlarda en hızlı sonuç alınabilecek yöntem olarak görünmektedir. Çatışma başladıktan sonra uygulanacak çatışma çözümü tedbirlerinin ilk safhası olup geçici bir sürece işaret etmektedir. Kısa vadeli bir çözüm olarak sunulan ve çatışan tarafların tutumlarına ya da çatışmanın altındaki yapısal nedenlere odaklanmadan yatıştırılan çatışmalar ise daha sonra genellikle yeniden başlamaktadır.⁹² Bu bağlamda çatışmayı yatıştırma, uzun vadeli ve geniş ölçekli çatışma çözümü girişimleriyle desteklenmedikçe çözüm çabalarına zarar dahi verebilmektedir.

1.3.3. Çatışma Yönetimi

Çatışma yönetimi (*conflict management*), dar anlamda çatışmayı idare etme, düzenleme, çevreleme veya hafifletme şeklinde tanımlanmakta;⁹³ çatışmayı çözemeyenlerin

⁸⁸ Alice Ackermann, "The Idea and Practice of Conflict Prevention", *Journal of Peace Research*, Vol: 40, No: 3, Mayıs 2003, ss. 339-341.

⁸⁹ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 31.

⁹⁰ Tom Woodhouse ve Tamara Duffey, a.g.e., s. 33.

⁹¹ Heiz-Jürgen Axt, Antonio Miloski ve Oliver Schwarz, a.g.e., ss. 15-16.

⁹² Tom Woodhouse ve Tamara Duffey, a.g.e., s. 34.

⁹³ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 31.

yönetmeyi, yani idare etmeyi tercih ettikleri söylenmektedir.⁹⁴ Wallensteen, dar anlamıyla yorumladığı çatışma yönetiminin “bir barış anlaşmasından ziyade bir ateşkes anlaşmasıyla yakından ilgili”⁹⁵ olduğunu belirterek çatışma yönetimini, çatışmaların sonlandırılması, yayılmasının durdurulması ve çevrenin sınırlanması amaçları ile sınırlandırırken, çatışma çözümünde tarafların anlaşmazlık konularıyla yüzleştirilerek “çatışmayla yaşamının ve/veya onu çözmenin (*live with and/or dissolve*)” bir yolunu bulduklarını ifade etmektedir.⁹⁶ Çatışma yönetimi kavramını geniş anlamda yorumlayanlar ise çatışma yönetiminin, çatışmanın nedenleri, semptomları ve dinamikleri yanı sıra çatışmayı yatıştırma, çözme ve dönüştürme süreçleri ile barış faaliyetlerinin tümünü kapsadığını ileri sürmektedir.⁹⁷ Geniş anlamda yorumun bu çalışmadaki karşılığı olan çatışma çözümünde çatışma yönetimi, çatışma başladıktan sonra çözüm seçeneklerinden birini oluşturmaktadır.

1.3.4. Çatışmaların Dönüştürülmesi

Çatışmayı dönüştürme (*conflict transformation*), çatışma çözümü yaklaşımlarının özünden beslenerek etkileri büyük ve uzun süredir çözülemeyen yıkıcı çatışmalara yoğunlaşmakta; çatışmaların yapıcı ve barışçıl bir toplumsal ve siyasal değişim sürecine dönüşmesinin yollarını aramaktadır.⁹⁸ Çatışmayı dönüştürme teorisyenleri, günümüz çatışmalarının kazan-kazan şeklindeki sonuçlardan çok daha derin bir bakış açısıyla açıklanabileceğini; çatışmanın yapıcı hale getirilmesinin ancak ilişkilerin, menfaatlerin ve söylemlerin tamamında bir dönüşüme gidilmesiyle gerçekleşebileceğini iddia etmektedir.⁹⁹ Çatışmayı dönüştürme, çatışma çözümüne göre çok daha derin bir düzeye odaklanmakta; yapısal ve kültürel barış inşası ile ilgilenmektedir. Bu ise ancak küresel, bölgesel, bireysel ve toplumsal seviyelerle ve diplomasi girişimleriyle bir arada gerçekleşmekte; çatışmayı dönüştürme kavramı “kozmpolit çatışma çözümü”¹⁰⁰ ile yakından ilişkilendirilmekte; kesin sınırları olmamakla birlikte çatışma çözümü safhalarının sonuncusu kabul edilmektedir.

⁹⁴ Judith A. Lachman, *A Theory of Conflict*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge 1987, s. 3.

⁹⁵ Peter Wallensteen, 2002, a.g.e., s. 9.

⁹⁶ A.g.e., s. 53.

⁹⁷ Ahmad Azem Hamad, “The Reconceptualisation of Conflict Management”, *Peace, Conflict and Development: An Interdisciplinary Journal*, Vol: 7, 2005, s. 28. <https://www.bradford.ac.uk>, (Erişim Tarihi: 25.11.2018).

⁹⁸ Louis Kriesberg, “The State of the Art in Conflict Transformation”, *Advancing Conflict Transformation*, (Ed. Beatrix Austin vd.), Barbara Budrich Publishers, Opladen 2011, s. 50, <http://www.berghof-handbook.net> (Erişim Tarihi: 25.11.2018).

⁹⁹ Hugh Miall, “Conflict Transformation: A Multi-Dimensional Task”, Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, 2004, s. 4, <http://www.berghof-handbook.net> (Erişim Tarihi: 25.11.2018).

¹⁰⁰ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., ss. 30-31.

Tablo 1.2. Çatışma Çözümü Safhaları ve Aktör-Önlem İlişkisi

Safha Adı	Stratejiler	Aktörler	Önlemler
Çatışmayı Yatıştırma	<ul style="list-style-type: none"> -Şiddeti sonlandırma hedefi, -Hızlı sonuç odaklı, -Kazan-kazan anlayışı sınırlı, -Pozisyonlar çıkarılardan öncelikli, -Rasyonel aktörler (I. Düzey), -Kısa vadeli üçüncü taraf müdahalesi, -Barış = şiddetin yokluğu. 	I. Düzey Aktörler: Askeri ve siyasi elitler	<ul style="list-style-type: none"> -Sonuç almaya odaklı; -Konuyu ve nedenlerini araştırma ve açıklığa kavuşturma, -Gerçekleri ortaya çıkarma, -Bilgi toplama, -İyi niyet elçisi olma, -Kolaylaştırıcılık, -Arabuluculuk, -Tahkim, yaptırımlar.
Çatışmayı Çözme	<ul style="list-style-type: none"> -Yapısal çatışma ve süreç odaklı kapsamlı analizler, -Çatışmanın ortak bir sorun olduğu kabulü, -Çözüm odaklı perspektif, -Önemli ihtiyaçlara ve menfaatlere vurgu, -Orta vadede II. Düzey aktörlerin arabulucu olarak müdahale etmesi, -Kolaylaştırıcı ya da danışman olarak müdahale, -Barış = Çatışmanın yokluğu 	II. Düzey Aktörler de sürece dahil: Ulusal ya da uluslararası sivil toplum kuruluşları ve profesyoneller	<ul style="list-style-type: none"> -Sürece dayalı; -Müzakereler için ortam hazırlama, -Tarafları yakınlaştırma, -Tarafları buluşturmaya ve bir araya getirmeye çalışma, -Arabuluculuk, -Kolaylaştırıcılık, -Danışmanlık.
Çatışmayı Dönüştürme	<ul style="list-style-type: none"> -Yapısal değişim odaklı ve uzun vadeli barışa yönelik çalışmalar, -III. Düzey aktörlerin sürece dahil olması, -Altan üste kapasite geliştirme ve yerel halkı güçlendirmeye yönelik perspektif, -Barış = sosyal adalet. 	III. Düzey Aktörler de sürece dahil: Tabana dayalı yerel örgütlenmeler, insan hakları ve kalkınma STK'ları	<ul style="list-style-type: none"> -Süreç/Yapısal odaklı; -Toplumda entegrasyon, -Kalkınma, insan hakları -Yasal ve anayasal düzenlemeler yapılması, Adil güç paylaşımı, eğitim, -Ayrımcılık ve ırkçı eğilimlerden kurtulma, -Önyargıları yıkma, -Kapasite geliştirme.

Kaynak: Nezir Akyeşilmen, 2014, a.g.e., s. 39.

1.3.5. Uluslararası İlişkiler Disiplininde “Çatışma Çözümü”nün Gelişimi

Bir sorun çözme yöntemi olarak çatışma çözümü çok eski bir geçmişe sahip olmasına rağmen, disiplin olarak Çatışma Çözümü'nün Uluslararası İlişkiler literatüründe görünürlüğü oldukça yenidir. Kendi içindeki kavramsal kargaşaya, teorik ve metodolojik eksikliklere rağmen Çatışma Çözümü, geleneksel hukuk ile çözülemeyen sorunlara

alternatif siyasi çözüm yolları önererek çatışmaların çözümünde aktif bir rol üstlenmeyi başarmıştır. Devletlerarası çatışmalara göre dizayn edilen, ancak özellikle Soğuk Savaş sonrası yoğunlaşan devlet içi çatışmalara hazırlıksız yakalanan bir uluslararası sistemde Çatışma Çözümü yöntemlerinin çok farklı düzeylerde uygulanabilir olması, iç siyasette ve disiplinde bu yeni alana kapıyı daha fazla aralamıştır.¹⁰¹ Çatışma Çözümü'nün bir disiplin olarak gelişimini Kriesberg, dört döneme ayırarak ele almaktadır. Ön Gelişmeler Dönemi (1914-1945), Disiplinin Altyapısını Hazırlayan Gelişmeler Dönemi (1946-1969), Genişleme ve Kurumsallaşma Dönemi (1970-1989), Yayılma ve Farklılaşma Dönemi (1990 sonrası).¹⁰²

Birinci Dünya Savaşı sonrası Holsti, 1648-1989 yılları arasındaki geniş çaplı savaşları ele alarak barışın sağlanmasının temel şartları arasında çatışma çözümünü de saymış; çatışmaların tanımlanması, gözlenmesi, yönetilmesi ve çözülmesi doğrultusunda yönetim sisteminin gönüllü bir şekilde hüküm ve kapasite geliştirmesi gerekliliği üzerinde durmuştur.¹⁰³ Milletler Cemiyeti'nin kurulması; 1928 Kellogg-Briand Paktı ile savaşların yasa dışı ilan edilmesi; silahlanma yarışı, devrimler, çatışma öncesi tutum ve davranışlar, şiddetin nedenleri ve savaşların yaşanma sıklıklarının çeşitli çalışmalarla ortaya konması, savaşın yıkıcı etkilerinin açıkça gözlemlendiği bir dünyada barışın nasıl sağlanacağı üzerine daha fazla düşünölmeye başlandığının göstergesi olmuş;¹⁰⁴ ancak bu çabalar, ikinci bir dünya savaşının önüne geçememiştir. İki dünya savaşının yıkıcı sonuçlarını tecrübe eden uluslararası sistemde Çatışma Çözümü disiplininin altyapısını hazırlayan etkenler arasında Soğuk Savaş koşulları yanında silahların kontrolü, nükleer savaş endişesi ve sömürge dönemi sonrası ulusal bağımsızlık mücadeleleri önemli birer yer tutmuştur. Gandhi'nin 'Satyagraha (hakikatin gücü) ve Ahimsa (şiddetsizlik)'¹⁰⁵ prensipleri doğrultusunda Hindistan bağımsızlık mücadelesinde ortaya koyduğu direniş ve bu kapsamdaki müzakereler ise çatışmaların yapıcı değişimine dair metotların örneklerini oluşturmuştur.¹⁰⁶ Savaşın ve

¹⁰¹ Hüseyin Bağcı, "Önsöz Yerine: Çatışma Analizi", *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, (Ed. Nezir Akyeşilmen), ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2014, ss. 3-4. Not: Hüseyin Bağcı ayrıca, çatışma çözüme yöntemleri arasında çatışmayı yatıştırma, çatışma yönetimi ve çatışma çözümü safhalarının, her çatışmada aynı sıralamayla yaşanan, birbirini takip eden ya da birbirinden keskin sınırlarla ayrılan süreçler olmadığını göz önünde bulundurmak gerektiğini ifade etmektedir.

¹⁰² Louis Kriesberg, "The Evolution of Conflict Resolution", *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, (Ed. Jacob Bercovitch vd.), Sage, Thousand Oaks 2009, s. 17.

¹⁰³ Kalevi J. Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order, 1648-1989*, Cambridge University Press, Cambridge 1991, s. 340.

¹⁰⁴ Louis Kriesberg, 2009, a.g.e., s. 18.

¹⁰⁵ Mahatma Gandhi, *Nonviolent Resistance: Satyagraha*, Schocken Books, New York 1961; Thomas Weber, "Gandhian Philosophy, Conflict Resolution Theory and Practical Approaches to Negotiation", *Journal of Peace Research*, Vol: 38, No: 4, 2001, s. 493.

¹⁰⁶ Louis Kriesberg, 2009, a.g.e., s. 18.

şiddetin dinmediği bir dünyada şiddetsizlik felsefesi,¹⁰⁷ Gandhi'nin eylem ve eserleriyle Çatışma Çözümü ve Barış Çalışmaları alanına önemli bir katkı sağlamıştır.

Çatışma Çözümü'nün II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki dönemde temel uğraşlarından biri, II. Dünya Savaşı sonrası ilişkileri müttefiklikten düşmanlığa dönüşen ABD ve Sovyetler Birliği'nin birbirlerine yönelik düşmanca tutumlarını; savaş boyunca birbirine düşman olan Almanya ve Fransa'nın ise savaş sonrası sıkı ittifak ve işbirliği davranışlarını anlamaya çalışmak olmuştur. Çünkü bu iki farklı çatışmanın yapıcı veya yıkıcı farklı yönlerine evrilmesinin nedenleri anlaşılabilirse, çatışmaların pozitif yönde dönüşmesine de bir ortam hazırlanabilirdi.¹⁰⁸ Bu noktada, “güvenlik topluluğu” ile Karl W. Deutsch¹⁰⁹ ve “işlevsel barış” ile David Mitrany'nin¹¹⁰ bütünleşmecî yaklaşımları temelinde Avrupa'daki bütünleşme hareketleri, çatışmaların çözümünde bölgesel entegrasyonların yapıcı bir rol oynayabileceği düşüncesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca, davranışsalci akımının etkisiyle alanda Herbert Kelman, Kenneth E. Boulding, Anatol Rapoport, Harold Laswell, Ludwig von Bertalanffy ve Stephan Richardson gibi akademisyenlerin kapsamlı ve disiplinlerarası çalışmalar yapması, Çatışma Çözümü için ufuk açıcı olmuştur. 1957 yılında Çatışma Çözümleri Dergisi'nin (*The Journal of Conflict Resolution*) yayın hayatına başlaması, diğer bir önemli gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Boulding ve Galtung'dan sonra disiplinin üçüncü kurucusu olarak değerlendirilen John Burton'un Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı ve problem çözümü ise çatışmaların çözümünde ve disiplinin gelişiminde büyük yankı uyandırmıştır.¹¹¹

1959'da Oslo'da Johan Galtung'un direktörlüğünü yürüttüğü Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (PRIO) kurulmuş; 1964'te *Journal of Peace Research* (Barış Araştırmaları Dergisi) isimli dergi yayınlanmaya başlamıştır. 1966'da İsveç'te ise Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Merkezi (SIPRI) kurulmuştur. Lawler'e göre, çatışma ve savaş ile ilgili çalışmalar daha eskiye dayandırılabilirse de barış araştırmalarının orijini büyük ölçüde Galtung'un çalışmalarına ve İskandinav ekolüne dayanmaktadır.¹¹²

¹⁰⁷ Bkz: Gene Sharp, “The Meaning of Non-Violence: A Typology”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 3, No: 1, 1959, ss. 41-66.

¹⁰⁸ Bkz: Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, “Çatışma Çözümüne Temel Yaklaşımlar”, *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, (Ed. Nezir Akyeşilmen), ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2014, s. 46.

¹⁰⁹ Karl W. Deutsch, bütünleşmenin artması ile güvenlik topluluklarının ortaya çıkacağını ve savaş ihtimalinin en aza indirileceğini söylemektedir. Bkz: Karl W. Deutsch, “Security Communities”, *International Politics and Foreign Policy*, (Ed. James Rosenau), The Free Press, New York 1961, ss. 98-105; Karl W. Deutsch, *Tides Among Nations*, The Free Press, New York 1979.

¹¹⁰ Bkz: David Mitrany, *A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization*, Royal Institute of International Affairs, London 1943.

¹¹¹ Louis Kriesberg, 2009, a.g.e. s. 18.

¹¹² Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 43.

Galtung ile birlikte Çatışma Çözümü, barış araştırmaları ve çalışmaları temeli üzerinde yükselmeye devam etmiştir.

Çatışma Çözümü disiplini genişler ve kurumsallaşırken Harvard Ekolü ile birlikte Roger Fisher ve William Ury'nin çalışmalarında problem çözüme çalıştayları ve müzakereler üzerine yoğunlaşılmıştır.¹¹³ Kazan-kazan yaklaşımı, problem çözüme, üçüncü taraf ve karşılıklı kazanç gibi kelimeler, müzakereler için anahtar kavramlar olarak öne çıkmıştır. Aynı çerçevede Adam Curle tarafından değişik düzeylerdeki arabuluculuk ve uzlaşma stratejileri üzerine yapılan çalışmalar, Çatışma Çözümü literatürüne gözle görülür bir katkıda bulunmuştur.¹¹⁴ Bu dönemde ayrıca, çatışma çözümü, müzakere ve arabuluculuk çalışmaları ile alakalı çeşitli üniversitelerde programlar açılmış ve amaca yönelik pek çok araştırma merkezi kurulduğu görülmüştür. 1980'lerde çatışma çözümü yaklaşımları gerçek çatışmalara uygulanmaya başlanmış; Güney Afrika'da, Ortadoğu'da, Kuzey İrlanda'da bu yaklaşımlardan yararlanılmış; çatışma çözümü, savaş mağlubu Afrika ve Güneydoğu Asya bölgelerindeki kalkınma ve insani yardım kuruluşlarının yürüttüğü faaliyetlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.¹¹⁵

Son dönemde Çatışma Çözümü, sistem ve çatışmanın karmaşıklığı, asimetrik çatışmaların varlığı, kültürel farklılıklar, çatışmanın inatçılığı (*intractable conflict*), müzmin toplumsal çatışma (*protracted social conflict*) gibi çatışma çözümüne meydan okuyan gelişmelerle şekillenmektedir. Çatışma Çözümü, yalnızca çatışmaları ve şiddeti durdurmaya çalışmamakta; çatışma sonrası uzlaşma, adaleti geliştirme, çatışma yönetim sistemleri kurma ve diğer pek çok konuyu da barış inşasının koşullarını hazırlayacak şekilde gündemine almayı sürdürmektedir.¹¹⁶ Yeni dönem çatışma çözümünde ayrıca, bilgisayar destekli metot ve programlardan yararlanılması gibi birtakım teknolojik farklılıklar göze çarpmaktadır.¹¹⁷ Hem analitik hem normatif bir alan olarak Çatışma Çözümü, şiddet içeren ve yıkıcı nitelikte çatışmaları ele alarak çatışmanın doğasına ve etiyojisine (nedenbilim) yönelik gerçek bir anlayış kazanılmasını ve çatışmaların üstesinden en iyi şekilde nasıl gelineceğinin öğrenilmesini amaçlamaktadır.¹¹⁸

¹¹³ Harvard Ekolü, literatürde problem çözümü ve müzakere yöntemleri ile öne çıkmaktadır. Fisher ve Ury, müzakerelerde objektif kriterler üzerinden kazan-kazan yaklaşımı önermektedir. Bkz: Roger Fisher ve William Ury, *Getting to Yes: Negotiating Agreement without Giving In*, Penguin Books, New York 1991.

¹¹⁴ Bkz: Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 35-62.

¹¹⁵ A.g.e., s. 8.

¹¹⁶ Louis Kriesberg, 2009, a.g.e., s. 16-17.

¹¹⁷ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., ss. 35-62.

¹¹⁸ A.g.e., s. 45.

Çatışma Çözümü çabalarında son dönem gelişmeleri arasında dikkat çeken bir gelişme de çatışma çözümüne katılan aktörlerin çeşitlenmesidir. Bu kapsamda, bölgesel örgütler içerisinde erken uyarı, çatışma önleme ve çatışma çözme mekanizmaları oluşturulduğu görülmektedir. Problem çözme çalışmaları, diyalog kanalları, müzakere ve arabuluculuk kapasiteleri ile üçüncü taraf gibi olgular çatışmalara göre yeniden ele alınmakta ve çatışma çözümü uygulamalarında ilerlemeler kaydedilmektedir.¹¹⁹ Bu noktada, tez çalışmasında konu alınan Sahra-altı Afrika'daki çatışmaların çözümünde ve/veya çözümsüzlüğünde üçüncü taraf olarak komşu ülkelerin rolü ele alınırken aynı zamanda Afrika Birliği ve alt bölgesel örgütlenmelerin sunduğu çerçeveden yararlanılmakta; komşu ülkelerin çatışma çözümündeki üçüncü taraf rolleri, barış arayışındaki kıtada problem çözme çalışmaları, müzakere ve arabuluculuk gibi uygulamaların kuramsal yaklaşım ve uygulama boyutlarıyla ele alınması ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Ancak öncelikle, çalışmanın belkemiği olarak görülen çatışma ve çözüm analizlerinin bu çalışmada nasıl yapılacağı teknik olarak bilinmesinin, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve örnek ülkeleri üzerinden gerçekleştirilecek çatışma ve çözüm analizi uygulamaları için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.3.6. Çatışma ve Çözüm Analizi: Nedir ve Nasıl Yapılır?

En yalın haliyle çatışma analizi, çatışmanın ana nedenleri, aktörleri ve dinamiklerine dair sistematik çalışmaları ifade etmekte;¹²⁰ bu yönüyle çatışma çözümünün ve barış sürecinin üzerine inşa edildiği temel basamak olarak düşünülebilmektedir. Çatışma analizi, çatışmaları anlamaya, azaltmaya veya çözmeye yarayan ve bu maksatla stratejiler geliştirilmesini sağlayan bir araçtır. Çatışmaların barışçıl yöntemlerle çözümü için bir başlangıç noktası niteliğindeki çatışma analizi, gizli çatışmalara yönelik bir erken uyarı mekanizması görevi üstlenebileceği gibi arabuluculuk ve müzakere süreçlerinde çatışmanın çözümü için rasyonel yaklaşımlar ortaya koyma, çatışmanın gerçek nedenlerini tanımlama ve tarafların ortak menfaatlerini belirleme hususlarında da kritik bir rol oynamaktadır.¹²¹ Analizin nihai hedefinin çatışmayı anlamanın ötesine geçerek bir “çatışma çözme” çabası ve çerçevesi olduğunu ise unutmamak gerekmektedir.

¹¹⁹ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., ss. 35-62.

¹²⁰ Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict (GPPAC) / CDA Collaborative Learning Projects / Norwegian Church Aid, Conflict Analysis Framework: Field Guidelines and Procedures, Mayıs 2012, <https://www.kpsrl.org>, (Erişim Tarihi: 06.01.2019).

¹²¹ Manuela Leonhardt, Conflict Analysis for Project Planning and Management, GTZ, Eschborn 2001, s. 10, <http://conflict.care2share.wikispaces.net> (Erişim Tarihi: 06.01.2019).

Analiz edilecek çatışmada geçmişe, günümüze ve geleceğe dair unsurlar, yapısal bir süreç içerisinde ele alınmaktadır. Çözüm sürecinde taraf veya üçüncü taraflarca yeni bilgilere ulaşıldıkça analiz tekrarlanmaktadır. Analiz tekrarı ihtiyacı genellikle çatışma çözümü girişimlerinin çok erken safhalarında; taraf veya üçüncü taraflarca çatışma çözümü prosedürlerinin ve uygulanacak stratejilerin planlandığı ancak müzakerelerin resmi olarak henüz başlamadığı aşamada; ya da gerekli bilgilerin toplanması ile tarafların bilgileri birbiriyle paylaşması ve değerlendirmesi neticesinde ortaya çıkan arabuluculuk girişimleri esnasında yeni faydalı veri ve bilgiler elde edildikçe söz konusu olmaktadır.¹²² Tekrarlanan bu analizler, aslında mevcut çatışma analizinin bir güncellemesi niteliğinde olmakta ve analizin güncelliği, çatışmanın çözümü için ortaya çıkan uygun koşulların ve fırsatların kaçırılmamasında fayda sağlayabilmektedir.

Çatışma analizinin bir diğer önemli fonksiyonu, daha doğru kararlar alınmasına yardımcı olmasıdır. Bu iki şekilde başarılabilir: Birincisi, elde edilen parçalı ve kopuk bilgilerin çatışma analizi ile bütün halinde değerlendirilerek bir model ortaya koyulmasının yanı sıra çatışmanın sistematik ve bütüncül bir bakış açısıyla ele alınarak büyük resmin görülmesini sağlaması sayesinde. İkincisi ise iyi bir çatışma analizi ile model ve mevcut datadan yola çıkılarak ilgili çatışmaya en uygun çözüm önerisi ve alternatifin geliştirilebilmesi ile mümkün olmaktadır.¹²³ Galtung, hastalığın teşhisi (*diagnosis*), seyri (*prognosis*) ve tedavisi (*therapy*) benzetmeleri ile çatışmaların ele alınabileceğini; doğru bir teşhis konulmadan doğru tedavinin uygulanamayacağını ifade etmektedir.¹²⁴ Çatışma analizinin Galtung'un benzetmesinde hastalığın teşhisi ve seyri aşamalarına denk düştüğü gözlenirken, çatışmanın çözümü ve barış için doğru bir tedavinin ve toplumsal iyileşmenin yolunun ise ancak başarılı, kapsamlı ve nitelikli bir çatışma analizinden geçtiği söylenebilir.

Çatışma analizinde ortaya koyulan modeller, her çalışma için farklı olabileceği gibi model oluştururken izlenen yöntemler de farklı formatlar içerebilmektedir. Çatışma ağacı (*conflict tree*) ya da buzdağı (*iceberg*) benzetmelerinden yola çıkarak yapılan çatışma analizleri bu yöntemler arasında sayılmakta;¹²⁵ ağacın kökleri ya da buzdağının altında kalan

¹²² Christopher W. Moore, *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*, Jossey-Bass, San Francisco, CA 2014, ss. 106-107.

¹²³ Niall M. Fraser ve Keith W. Hipel, *Conflict Analysis: Models and Resolutions*, Elsevier Science Publishing, New York 1984, s. 6.

¹²⁴ Johan Galtung, 1996, a.g.e., s. 1.

¹²⁵ Çatışma analizi yapımına dair çeşitli yöntem ve teknikler için bkz: United Nations, United Nations Conflict Analysis Practice Note, 13 Mayıs 2016, <https://undg.org/wp-content/uploads/2016/10/Conflict-Analysis-Practice-Note-13-May-2016-Version.pdf> (Erişim Tarihi: 06.01.2019).

kısımları çatışmanın altında yatan tarihi, yapısal, ekonomik ve toplumsal nedenlere işaret ederken, ağacın gövdesi ile dalları veya buzağının görünen yüzü ise çatışmanın görünür sebep ve etkilerini görselleştirerek ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu yöntem ve araçları çeşitlendirmek mümkündür. Aynı şekilde, literatürde kabul gören standart bir modellemenin olmayışı, pek çok farklı çatışma çözümü analizi modelinin varlığını beraberinde getirmektedir. Her çalışma için çatışmaların nedenleri, dinamikleri ve aktörleri göz önünde bulundurularak mevcut modeller ve en uygun çerçeve kullanılabileceği gibi, yeni bir model de geliştirilebilmektedir.¹²⁶ Bu çalışmada, “Stratejik Hak-Temelli Barış Modeli Çerçevesi”¹²⁷ esas alınarak “Çatışma Çözümü ve Barış Modeli Çerçevesi” başlıklı Tablo 1.3. oluşturulmuş; komşu ülkelerin çatışmalarda ve çatışmaların çözümündeki rolünü ön plana çıkararak komşu ülke faktörünü incelemeye elverişli olması açısından model üzerinde yapılan birtakım ekleme ve uyarlamalar tabloya yansıtılmıştır.

Tabloda öncelikle, çatışma analizinin iki önemli bileşeni olarak sorun ve aktör analizleri yer almaktadır. Sorun analizi ile alakalı olarak çatışmaların arka planı, nedenleri, mevcut durumu, çevre durumu ve çatışma ile ilişkili unsurlar; aktör analizi ile alakalı olarak ise çatışan tarafların yapısı, talepleri, güçlü ve zayıf yönleri, barış arzuları ve kapasiteleri tabloda bulunmaktadır. Tablonun devamındaki çözüm analizi ile ise çatışmalara yönelik çözüm girişimleri yeni bir analize tabi tutulmaktadır. Çatışmaların çözümüne yönelik geçmişte uygulanan politika, strateji ve yöntemler ile elde edilen tecrübeler ve dersler; bir yandan baltalayıcı aktörler, diğer yandan çözüm girişimlerinde bulunan üçüncü taraflar çerçevesinde irdelenmektedir. Çeşitli düzeylerde gerçekleşebilen bu irdelemede, devletler ve alt bölgesel örgütlenmeler nezdinde komşu ülkelerin rolü ele alınmaktadır. Çatışma analizinde çatışmaları kısıktabildiği görülen komşu ülkelerin çözüm analizinde de benzer şekilde çözüm ve barış girişimlerini baltalayıcı bir tutum sergileyebilecekleri öngörülmektedir. Çatışma ve çözüm analizleri, çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve'deki çatışmalara uygulanmaktadır. Modelin son kısmında tabloda görülen “uygulama ve denetim” ise tez çalışmasında bir barış planı sunma amacı olmadığından, yalnızca tabloda bilgi verilmekle yetinilmektedir.

¹²⁶ Nezir Akyeşilmen, 2015, a.g.e., s. 57.

¹²⁷ Stratejik Hak-Temelli Barış Modeli Çerçevesi, Hüseyin Bağcı tarafından *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi* adlı kitap için kaleme alınan “Önsöz Yerine: Çatışma Analizi” başlıklı makalede yer alan Stratejik Diyalog Planı Çerçevesi yanı sıra Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) çatışma analizi ve Leonhardt çerçeve planı gibi pek çok çalışmadan yararlanılarak Nezir Akyeşilmen tarafından geliştirilmiştir. Bkz: A.g.e., s. 65.

Tablo 1.3. Çatışma Çözümü ve Barış Modeli Çerçevesi

A. Sorun Analizi	A.1. Çatışmaların arka planı	Çatışmanın belli başlı tarihsel noktaları ve etkilerine değinilir; anahtar gelişmelere bakılır.
	A.2. Çatışma nedenleri	Siyasi (sistem, rejim, insan hakları, demokratikleşme vb.), ekonomik (kişi başı gelir, gelir adaleti, ticaret ve kaynaklar vb.), kültürel (dil, mezhep, din, ideoloji ve diğer kimlikler), toplumsal (toplumun yapısı, nüfus, eğitim, eşitlik, ayrımcılık vb.), tarihi (tarihsel ilişkiler vb.), coğrafi ve bölgesel (coğrafyanın etkisi, komşular ve kötü komşuluk ilişkileri, çatışma bölgesinde yer alma vb.) nedenler tek tek ele alınır. Çatışma nedenlerine dair tarafların algıları incelenir.
	A.3. Çatışmaların mevcut durumu	Çatışmanın halihazırda kaçınıcı dereceden çatışma olduğu, şiddet yoğunluğu, süresi, kapsamı ve son gelişmeler incelenir.
	A.4. Çatışmalarla ilişkili unsurlar	Medya, eğitim, cinsiyet, terörizm, demokratikleşme, din, uluslararası sistem gibi çatışmayı etkileyen diğer iç ve dış unsurlar irdelenir.
B. Aktör Analizi	B.1. Çatışmanın tarafları	Çatışma halindeki aktörlerin yapısı, devlet ya da devlet dışı olması, gücü, durumları, bağlantıları ve iç ilişkileri değerlendirilir. Çatışan grupların ve alt grupların kimler olduğu; çatışma tarafları arasındaki ilişkinin türü; tarafların davranışları; çatışma taraflarının liderleri; liderlerin politikaları ve çıkarları ele alınır.
	B.2. Çatışmalarda tarafların talepleri	Aktörlerin siyasal, toplumsal, kültürel ve psikolojik talepleri, istekleri, karşı tarafa yönelik kabullenici ya da reddedici algıları incelenir.
	B.3. Çatışan tarafların SWOT analizi	Tarafların güçlü ve zayıf yanları ile fırsatlar ve tehditler analiz edilir.
	B.4. Çatışmalarda komşu ülkeler ve diğer dış aktörler	Yönlendirici güçlerin etkisi olarak bilinen küresel, bölgesel ve devlet düzeyinde aktörlerin çatışmalardaki rolü ele alınır. Büyük güçlerin ya da sömürgeci devletlerin politikalarına bakılır. Küresel düzeyde, çatışmadan çıkarı olan aktörlerin olup olmadığı; çatışmaları alevlendiren dış aktör ve faktörlerin neler olduğu ele alınır. Bölgesel düzeyde komşu ülkelerin ve bölgesel örgütlenmelerin çatışmaya etkisi varsa değerlendirilir. Komşu ülke ve toplumlarla ilişkilerin ve güvensizliklerin çatışmayı nasıl etkilediği ve çatışma taraflarının bölgedeki ülkelere herhangi bir dış destek sağlayıp sağlamadığı incelenir.
	B.5. Çatışan tarafların barış kapasitesi	Tarafların hiyerarşik yapısı, toplumsal yapısı, demokrasi ve hoşgörü kültürü, barış kültürü ve dini eğitimi yanı sıra toplum önderleri/yaşlılar, STK'lar, adalet ve emniyet gibi geleneksel kurumlar ele alınır.

C. Çözüm Analizi	C.1. Çatışma çözümü ve barış girişimi tecrübeleri	Çatışma analizi bileşenleri üzerine inşa edilecek barış için önceki çatışmayı yatıştırma, yönetme veya çözüme tecrübeleri incelenir ve dersler çıkarılır.
	C.2. Çözüm politikaları / yürütme mekanizmaları / hedefleri	Barışın nihai amacı (çatışmayı yatıştırma, yönetme veya çözüme) belirlenir. Belirlenen hedefe ulaşmak üzere yapılması gereken siyasi ve hukuki reformlar, ekonomik ve sosyal dönüşümler, eğitim ve entegrasyon faaliyetleri ele alınır. Barış sürecini yürütecek mekanizmalar ve sürece bağlı olarak halkın katılımıyla oluşacak nihai mekanizma belirlenir.
	C.3. Baltalayıcı aktörlerin varlığı	Çatışma çözümü sürecini kesintiye uğratan ve çatışmaların çözümünden değil, devamından yana olarak süreci baltalayan aktörler varsa değerlendirilir. Birey, toplum, devlet, bölgesel ve uluslararası örgüt düzeyinde süreci bozan güçler tartışılır.
	C.4. Üçüncü taraf rolü	Çatışan taraflar arasında iletişim sağlanması, çatışmaların azaltılması ve taraflar arasında bir anlaşma sağlanması amacıyla çatışma çözümüne üçüncü tarafların dahil olması incelenir. Üçüncü tarafların çatışmaların çözümünde ve barışın sağlanmasında üstlendikleri rol ele alınır. Üçüncü taraflar çeşitli düzeylerde (devlet, toplum, bölge, uluslararası) irdelenir; müzakere ve arabuluculuk girişimleri değerlendirilir.
D. Uygulama ve Denetim	D.1. Yol haritası / takvim	Stratejik barışa ulaşmak için eylem planı hazırlanır. Belirlenen politikaların ve reformların gerçekleştirileceği tahmini süreler netleştirilir.
	D.2. Periyodik değerlendirme	Belli dönemlerde süreç gözden geçirilerek, işleyen ve işlemeyen yönlerinin tespiti ve gerekirse revizyonu ele alınır.
	D.3. Çözümün PANEL analizi	Yapılan reformların her biri ve genel süreç, toplumsal katılım (participation), demokratik şeffaflık (accountability), kapsayıcı olması ya da ayrımcılık içermemesi (non-discrimination), toplumun güçlendirilmesi (empowerment) ve son olarak hak ve adaleti tesis edici olması (linkages to human rights) kriterleri ile denetlenir.

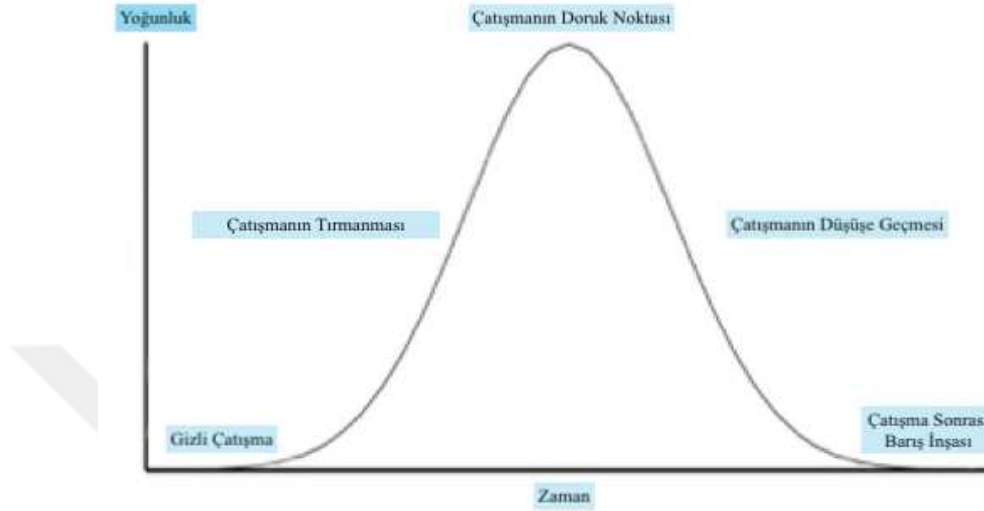
Kaynak: Nezir Akyeşilmen, 2015, a.g.e., s. 65.

Sorun analizi, temel olarak üç soruya cevap aramaktadır: Ne, nerede ve ne zaman. Çatışmanın konusu ve kapsamı (silahlı gruplar, ölümler, yaralanmalar, yerlerinden edilmiş insanlar); çatışmanın buzdüğünün altında görünmeyen köklü sebepleri; çatışmanın siyasi, ekonomik, tarihsel ve toplumsal sonuçları; çatışma yoğunluğunda zaman içerisinde meydana gelen değişim; çatışmaların hangi bölgelerde yaşandığı gibi sorular ve cevapları sorun analizini oluşturmaktadır.¹²⁸ Gizli çatışma şeklinde baş gösteren sorun, çatışmanın ilerleyen dönemlerinde tırmanarak doruk noktasına ulaşabilmekte; sonrasında ise düşüşe

¹²⁸ Manuela Leonhardt, a.g.e., s. 18.

geçerek barış inşası girişimleri hayata geçirilebilmektedir. Bu yönüyle çatışma eğrisi, aynı zamanda çatışmaların geçiciliğine ve bir yaşam döngüsüne sahip olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 1.4. Çatışma Eğrisi

Kaynak: United States Agency for International Development, *Conflict Assessment Framework*, USAID, June 2012, s. 12, https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnady739.pdf (Erişim Tarihi: 06.01.2019).

İç çatışmaların altında yatan siyasi, ekonomik, toplumsal, yapısal, kültürel ve algısal nedenlerin analizi, sorunun tanımlanmasında en önemli unsurlar arasında karşımıza çıkmakta ve çatışma nedenleri üzerinde az çok uzlaşa sağlanabildiği görülmektedir. Çatışmaların siyasi nedenleri arasında zayıf devlet yapısı ve siyasi otorite,¹²⁹ ayrımcı siyasi kurumların varlığı, dışlayıcı milli bir ideolojinin varlığı, yönetime katılımı ayrımcılık ve elit politikaları sayılabilmektedir. Devletlerin zayıflaması ise sonradan ortaya çıkan bir durum olabileceği gibi bazı devletler doğuştan da zayıf olabilmektedir. Özellikle sömürgecilik sonrası ortaya çıkan ve yapay olarak sınırları çizilen Sahra-altı Afrika'daki devletlerin güçlenmesi ve zayıf devlet olmaktan kurtulmaları çok daha zor görünmektedir. Siyasi rejimin türü ve başarısız bir siyasi sistem de aynı şekilde hem devletlerin zayıf kalmasına yol açmakta hem de iç çatışmaların yaşanmasına zemin oluşturan bir ortam hazırlamaktadır.¹³⁰ Bu çalışmadaki örnek ülkelerde de gözlemlenebilecek siyasi yapının sorunlu olduğu ülkelerdeki çatışmalar, böylelikle şiddet içeren bir forma bürünebilmektedir.

¹²⁹ Bkz: William Zartman, "Introduction: Posing the Problem of State Collapse", *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*, (Ed. William Zartman), Lynne Rienner, Boulder 1995, ss. 1-11.

¹³⁰ Michael E. Brown, *The International Dimensions of Internal Conflicts*, MIT Press, Cambridge, MA 1996, ss. 14-17.

Çatışmaların bir diğer nedenini oluşturan ekonomik faktörler; başarısız ekonomik politikalar, düşük büyüme oranları ve gelir adaletsizliği gibi olgular etrafında şekillenmektedir. Ekonomik sorunlarla yakından alakalı olarak, işsizlik oranlarının yüksekliği, yatay ve dikey ekonomik eşitsizlikler, yönetime ve sermayeye katılımda ayrımcı politikalar ve ekonomik ayrımcılıklar dikkat çekerken;¹³¹ toplumdaki etnik, dini, dilsel ve ırksal farklılıkların ön plana çıkarılması, çatışmaların en önemli toplumsal arka planını oluşturmaktadır.¹³² Bu bağlamda John Burton, çatışmaların nedenini karşılanmamış ihtiyaçlarda arayarak toplumsal çatışmalarda insan ihtiyaçlarının ihmal edildiğini ve bu durumun haklarını elde etmek gereğiyle bazı grupların şiddete başvurmasına yol açtığını ifade etmektedir. Böylece Burton, çatışmanın çözümü için en önemli girişimin insanların kimlik, katılım, tanınma, güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla gerçekleşebileceğini öne sürmektedir.¹³³ Ekonomik-toplumsal nedenler ve ihtiyaçlar, Sahra-altı Afrika'daki çatışmaların nedenleri arasında siyasi nedenler kadar önemli bir yer tutmakta; çalışmanın örnek ülkelerinde de bu faktörlerin etkileri çokça hissedilmektedir.

Çatışmaların kültürel, psikolojik ve algısal nedenleri de bulunmaktadır. Kültürel ayrımcılık yapıldığı; farklı dillerin eğitimi ve kullanımına yönelik siyasi ve hukuki engeller çıkarıldığı; farklı olana eşitsiz muamelede bulunduğu gibi algı ve olgular bu kapsamda sayılmaktadır.¹³⁴ Ayrıca, bireylerin ulusal, dinsel, etnik veya ideolojik öğeleri paylaştığı ve geniş grup kimliğinde hissettiği düşman, müttefik veya “biz ve onlar” algısı, diğerlerini ötekileştirmeye yol açarak çatışmaların nedenlerini oluşturabilmektedir.¹³⁵ Dini motivasyonlarla hareket ederek kendi inançlarından farklı gruplara yönelik düşman imajı (*enemy image*) geliştirildiğinde, farklı dini gruplar arasındaki çatışmaların varlığından söz edilirken; bu dini gruplar mutlak doğru olarak savundukları din olgularını ideolojileriyle uyumlu hale getirme motivasyonu ile hareket ederek “uç” bir forma büründüğünde ise modern dünyayı kendi din, kültür ve değerlerine yönelik bir tehdit olarak algılayan radikal gruplar çatışma kaynağı olabilmektedir.¹³⁶ Aslında dinin doğasındaki hiçbir şey çatışmayı

¹³¹ Ratislav Vrbensky, *Can Development Prevent Conflict: Integrated Area-Based Development in the Western Balkans – Theory, Practice and Policy Recommendations*, The Centre for the Study of Global Governance, 2008, s. 7.

¹³² Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 115.

¹³³ John W. Burton, *Global Conflict: The Domestic Sources of International Crisis*, Wheatsheaf, Brighton 1984, s. 147.

¹³⁴ Ratislav Vrbensky, a.g.e., s. 7.

¹³⁵ Vamik Volkan, “Grup Kimliği ve Barış Sağlama Üzerine Bazı Düşünceler”, (Çev. Bilge Bilgin), *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, No: 2, 2012-2013, s. 21.

¹³⁶ Jonathan Fox, *Religion, Civilization and Civil War: 1945 through the New Millenium*, Lexington Books, Lanham 2004, ss. 20-23.

gerektirmezken ve dünya üzerindeki pek çok yerde farklı dini gruplar barış içinde yaşarken,¹³⁷ *fundamentalist* bir karaktere bürünen din temelli çatışmalar, hem ülke içinde çatışmalar yaşanmasına hem de sorunun bölgesel ve uluslararası güvenliğe yönelik ciddi bir tehdit olarak algılanarak uluslararası bir nitelik kazanmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada, din temelli radikal hareketler ve bu hareketlere yönelik izlenen politikalar neticesinde ortaya çıkan çatışmalar da örneklenmekte; çatışmaların niteliği, yoğunluğu ve boyutları Somali örneği üzerinden ortaya koyulmaktadır.

Çatışma analizi devam ederken sorun analizi kapsamında son olarak, çalışmadaki örneklerde de gözlemlendiği gibi birçok çatışmanın arkasında yer alan yapısal nedenlere de değinilmektedir. Tarihi arka plan ve nüfusun büyüklüğü gibi etkenlerin yanı sıra çatışma bölgelerinde bulunma ve komşu ülkelerin özellikleri (özellikle demokratik rejime sahip olmayan komşular), çatışmalara ortam hazırlayan bir yapı arz edebilmektedir. Ayrıca kötü ve zarar veren komşuluk ortamı açısından ele alındığında, komşu ülkelerin bazen etraflarındaki ülkelerde yaşanan iç çatışmaların talihsiz ve suçsuz mağdurları olmaktan öte, bölgedeki çatışmaların kıvılcımı olabilecekleri değerlendirilmektedir.¹³⁸ Tüm bu nedenler ortadan kaldırılmadıkça ve sorun analizi ile çatışma profili tespiti yapılmadıkça, çatışmaların tam anlamıyla çözümü ve sürdürülebilir bir barışın sağlanması mümkün görünmemektedir.

Aktör analizi kapsamında ise çatışma analizinde cevabı aranan sorulardan bazıları, çatışmalara katılan veya çatışmalardan etkilenen kişi, grup ya da kurumların hangi ana aktörler olduğu; çatışma taraflarının kimlerle ne tür ilişki ve ittifaklarının bulunduğu; çatışan tarafların çıkarlarının, beklentilerinin, ihtiyaç ve pozisyonlarının neler olduğu; tarafların temsilcilerinin ve çatışmadan fayda veya zarar görenlerin kimler olduğu; çatışmaya ve çatışmanın çözümüne tarafların bakışının nasıl olduğudur. Aktörler analiz edilirken üzerinde en çok durulan konulardan biri de SWOT analizi ile ele alınan aktörlerin güçlü yönleri (*Strengths*), zayıf yönleri (*Weaknesses*), sahip oldukları fırsatlar (*Opportunities*) ve ortaya çıkan tehditler (*Threats*) olarak sıralanmaktadır.¹³⁹ SWOT analizi, çatışmanın çözümü için bir tür durum analizi ve adımı olarak görülebilmektedir. Çatışma analizi ayrıca, her aktörün kendi içindeki gruplarla etkileşim biçimine odaklanarak aktörlerin çatışmalardaki rolünü anlamaya çalışmaktadır.¹⁴⁰ Aktörlerin birbirlerinden talepleri, ne maksatla çatıştıklarının

¹³⁷ Bkz: Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, a.g.e., s. 232.

¹³⁸ Michael E. Brown, a.g.e., s. 8.

¹³⁹ Hüseyin Bağcı, a.g.e., ss. 9-10.

¹⁴⁰ Bkz: Johan Galtung, 2009, a.g.e.

anlaşılması, tarafların barışa istekli olup olmadıkları ve iradeleri, yine aktör analizi kapsamında çatışma analizinde incelenmektedir.

Çatışmanın tarafları ise birincil ve ikincil aktörler olarak ele alınabilmektedir. Birincil aktörler, çatışmanın doğrudan tarafı olan siyasi ve askeri kurumları ifade ederken; ikincil aktörler arasında devlet kurumları, isyancı gruplar, siyasi partiler, STK'lar ve toplumdaki dini önderler öne çıkmaktadır. Çatışma analizinde aktör profili üzerinde çalışılırken çatışan taraflar kadar dış aktörler ve yönlendirici güçlerin etkisi de önem taşımaktadır. Dış aktörler, çatışmaya direkt olarak dahil olmayan, ancak çatışma nedeniyle çıkarları etkilenen uluslararası şirketler ve komşu ülkeler gibi aktörleri içermektedir. Bu dış aktörler, çatışma analizinin önemli bir inceleme alanı olması gerektiği gibi çatışma çözme süreçlerinde etkin rol üstlenerek çözüm analizinin de önemli bir parçası olmaktadır.¹⁴¹ Çalışma kapsamında bu rol, çatışma ve çözüm analizlerinde komşu ülkelerin üçüncü taraf rolü bağlamında çeşitli uygulama ve kuramsal yaklaşımlara dayandırılarak ele alınmaktadır.

1.4. Çatışma Çözümü Uygulamaları, Kuramsal Yaklaşım ve Üçüncü Taraflar

Çatışma Çözümü'nün yıkıcı çatışmaların altındaki nedenlerin anlaşılması ve çatışmanın yapıcı bir doğrultuda evrilmesine yönelik ilgi alanı, bu ilginin çok düzeyli ve kozmopolit (bireyler arası, gruplar arası, bölgesel, küresel vb.), çok disiplinli (siyasetten sosyal psikolojiye aynı anda çok farklı alanlarda ele alınması), çok kültürlü, analitik, normatif, teorik ve uygulanabilir bir çalışma alanı olmasını gerektirmektedir.¹⁴² Çatışma Çözümü, farklı alanlardaki güncel akademik ve teorik çalışmaları geleneksel ve yaratıcı uygulamalarla birleştirmektedir. Bu bağlamda, Çatışma Çözümü'nün barış araştırmaları içerisinde prakseolojik bir yaklaşım olarak değerlendirilebileceği görülmektedir.¹⁴³ Nitekim, eylemlerin analizi, problemin neye karşılık geldiği ve nasıl çözüleceğini araştıran prakseolojik yaklaşım da teori ile uygulama arasındaki bağlantıyı ya da bilgi ile eylem arasındaki ilişkiyi konu edinmekte; “neden ve nasıl” sorularına verdiği cevaplarla neler yapılması gerektiğine dair uygulanabilir iletişim teknikleri geliştirmektedir.¹⁴⁴

¹⁴¹ Manuela Leonhardt, a.g.e., s. 19. Not: Çatışmalara direkt olarak dahil olmayan ancak çıkarları doğrultusunda çatışan tarafları destekleyen aktörler “ikincil aktör” olarak da adlandırılabilir. Bu çalışmada, komşu ülkelerin ikincil aktör olarak karakteri gösterdiği durumlar olsa dahi hem çatışma hem çatışma çözümü analizlerinde komşu ülkelerden “üçüncü taraf” olarak bahsedilmektedir.

¹⁴² A.g.e., s. 9.

¹⁴³ A.g.e., s. 45.

¹⁴⁴ Haridimos Tsoukas ve Robert Chia, “Introduction: Why Philosophy Matters to Organization Theory”, *Philosophy and Organization Theory*, (Ed. Haridimos Tsoukas ve Robert Chia), Emerald Group Publishing, Bingley 2011, s. 12.

Çatışma Çözümü'nün hukuki uygulamalarına da mutlaka değinmek gerekmektedir.¹⁴⁵ Zira, çatışma çözümünün hem siyasi hem hukuki ayağı bulunmaktadır. Hukuki anlamda tahkim yargılaması veya hakemlik gibi uygulama alanları mevcut iken siyasi anlamda problem çözme, müzakereler ve arabuluculuk çalışmaları ön plana çıkmaktadır. Müzakere ve arabuluculuk anlamında üçüncü taraflar ise çatışmaların çözümüne siyasi olarak katkı sağlayabilmektedir. Bu başlık altında çatışma çözümünün temel uygulamalarıyla birlikte komşu ülkelerin üçüncü taraf rolü bağlamında iç çatışmalara dahil olmalarını açıklama çabasıyla kuramsal yaklaşımlara başvurulmaktadır. Temel olarak liberal yaklaşımlar, bütünlümcü yaklaşımlar ve rasyonel yaklaşımlar ile komşu ülkelerin Sahra-altı Afrika'daki çatışma ve çatışma çözümü süreçlerine olumlu/olumsuz etki ve rollerini eklektik bir biçimde ele almak mümkün görünmektedir.

1.4.1. Çatışma Çözümünde Temel Uygulamalar ve Üçüncü Taraf Rolü

Kriesberg, çatışmaların Soğuk Savaş sonrası değişen karakterini devletlerarası ve devlet içi düzeyde karşılaştırarak çatışma çözümü uygulamalarının geçerliliği hakkında bir çalışma yapmıştır. Kriesberg'e göre, uluslararası veya toplumsal çatışmalarda taraflar, taraflar adına konuşanlar, siyasi sistemin yapısı, siyaset araçlarının çeşitliliği, çatışma konuları ve şiddet yoğunluklarındaki geleneksel farklılıklar, bu çatışmaların birbirinden tamamen farklılaştığı ve çatışma çözümü uygulamalarının tamamıyla değişmesi gerektiği anlamına gelmemektedir.¹⁴⁶ Bu doğrultuda, Soğuk Savaş dönemindeki devletler düzeyindeki çatışmalarda olduğu gibi günümüz devlet içi ve toplumsal çatışmalarında da problem çözme çalışmaları, müzakereler ve arabuluculuk gibi diplomatik yöntemler, çatışma çözümünün temel uygulamalarını oluşturmaya devam etmektedir. Bu uygulamalar aynı zamanda, çatışma çözümü ve barış kapsamında şimdiye dek ele alınan kavramsal çerçeveye Uluslararası İlişkiler disiplini arasındaki bağlantıyı açıklamaya yardımcı olmaktadır.

Günümüzde Çatışma Çözümü çalışmaları, çatışan grupların masaya oturmalarını veya ateşkes yapmalarını istemekten öte bir anlam ifade etmektedir. Caydırma, zorlayıcı diplomasi, savunma ittifakları gibi geleneksel diplomatik yöntemler; güç kullanma, tehdit

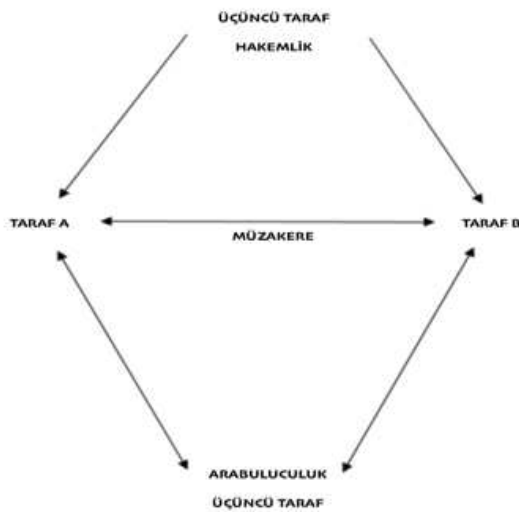
¹⁴⁵ Bkz: Yücel Acer ve İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara 2014, ss. 427-445.

¹⁴⁶ Louis Kriesberg, "Applications and Misapplications of Conflict Resolution Ideas to International Conflicts", *Beyond Confrontation: Learning Conflict Resolution in the Post-Cold War Era*, (Ed. John A. Vasquez vd.), The University of Michigan Press, Ann Arbor 1995, ss. 88-89.

gibi güce dayalı askeri hamleler; yardımların kesilmesi, yaptırım, silahların kontrolü gibi ekonomik politikalar uygulanarak çıkarların dengelenmesi ya da değiştirilmesini amaçlayan müzakereler, yerini orta yol arayışı ve ilişki biçimini değiştiren çok çeşitli adımlara bırakmaktadır. Barış anlayışının değişmesi ise sosyal değişim, adalet ve yapısal şiddetin azaltılması amacını beraberinde getirmekte; Galtung'un pozitif barışı anlayışıyla barış kurgusu daha geniş bir yelpaze üzerine bina edilmektedir.¹⁴⁷

Bir çatışma ortaya çıktığında, çatışmayla baş etmek veya onu çözmek için tarafların birkaç seçeneği bulunmaktadır. Bu seçenekler tek taraflı veya çift taraflı olabileceği gibi değişik formlarda üçüncü taraf girişimlerini de kapsayabilmektedir.¹⁴⁸ Karşı taraf ile bir

Şekil 1.5. Çatışan Taraflar ve Üçüncü Taraflar

silahlı çatışmaya girerek çatışmayı kazanmaya yönelik saldırılar ya da geri çekilme (kaçınma) gibi seçenekler tek taraflı eylemler arasında sayılabilmektedir. Pazarlık ve karşılıklı taviz gibi yollarla taraflar arasında gerçekleştirilen müzakereler ikinci bir yol sunarken arabuluculuk veya hakemlik gibi uygulamalar ise üçüncü tarafın sürece katılmasıyla ortaya çıkan diğer seçenekleri ifade etmektedir.¹⁴⁹ Günümüz çatışmalarının pek çoğunda, çatışmaları kontrol altına

alabilmek amacıyla bir dış desteğe (üçüncü taraf) ihtiyaç duyulmakta; bu doğrultuda ise çatışma çözümünün siyasi/hukuki yöntemleri ve hatta güç kullanımını içeren uygulamalarından yararlanılmaktadır.¹⁵⁰ Ancak güç kullanımı, çatışma çözümünün öncelikli yöntemleri arasında yer almamakta; üçüncü taraf rolü bağlamında güç kullanımından ziyade çatışmaların altında yatan nedenlere odaklanılarak uzun süreli, kapsayıcı, çatışan tarafları işbirliğine teşvik edici uygulamaların ön planda tutulması hedeflenmektedir.

¹⁴⁷ Bora Bayraktar, "Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu", *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, (Ed. Atilla Sandıklı), Bilgesam Yayınları, İstanbul 2012, ss. 259-260.

¹⁴⁸ Jacob Bercovitch ve Allison Houston, "The Study of International Mediation: Theoretical Issues and Empirical Evidence", *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*, (Ed. Jacob Bercovitch), Lynne Rienner, Boulder 1996, s. 11.

¹⁴⁹ Richard Jackson, "Successful Negotiation in International Violent Conflicts", *Journal of Peace Research*, Vol: 37, No: 3, 2000, s. 323.

¹⁵⁰ Asaf Siniver, "Managing and Settling Ethnic Conflict", *The Routledge Handbook of Ethnic Conflict*, (Ed. Karl Cordell, Stefan Wolff), Routledge, Abingdon 2016, s. 181.

Tablo 1.4. Çatışma Çözümü Odak Noktası, Amaç ve Üçüncü Taraflar

Odak Noktası	Objektif konular ve sübjektif algılar; uzun dönemli
Amaç	Çatışmanın altında yatan ana nedenleri ortadan kaldırmak
Üçüncü Taraf	Güç kullanımının olmayışı İletişim güçlendirme Kazan-kazan sonuçları elde etme

Kaynak: Tom Woodhouse ve Tamara Duffey, a.g.e., s. 35.

Müzakereler, uluslararası ve toplumsal her düzeydeki çatışmanın çözümü için etkili bir yol olarak değerlendirilmektedir. Müzakere kavramı, taraflar arasındaki çıkar uyumsuzluğunu çözmek amacıyla çatışan taraflara bir araya gelme imkânı sunan iletişim sürecini ifade etmektedir.¹⁵¹ Çatışma Çözümü literatüründe “iletişim temelli yaklaşımlar (*peace by communication*)”¹⁵² çatışan tarafların algılarının değişmesi için bir araç ve yol olarak görülen müzakerelerin önemini vurgulamakta; bu sayede çatışmanın taraflarını karşılıklı tavizler verebilecekleri bir noktaya hazırlamaktadır. Tarafların birbiriyle diyalog kurabileceği, tartışabileceği ve görüşmeler yapabileceği bir ortam sunan müzakereler, çatışan taraflar arasında güven unsurunun oluşmasını ve karşı tarafın ihtiyaçlarına yönelik empati geliştirilmesini sağlayacağından, müzakereleri bir tür güven inşa edici aktivite olarak değerlendirmek mümkündür. Aynı zamanda, tercihen şiddete başvurmaktan kaçınılması, tarafların kendi ihtiyaçlarına yönelik algılarını yeniden tanımlamasına olanak tanımakta ve müzakerelere bir öğrenme süreci olarak yaklaşmaktadır.¹⁵³

Çatışmalar başladığında taraflar arasındaki çıkar çatışmasının şiddet kullanılmadan çözülemeyeceği inancı; çatışma süresince yaşanan kayıpların ve ortaya çıkan zararın taraflar arasındaki güveni dramatik bir şekilde azaltması; liderler müzakereye istekli olsa dahi toplumda karşı tarafa yönelik oluşan öfke ve düşmanlıkların kısa vadede ortadan kaldırılamaması;¹⁵⁴ çatışan tarafların belli ilkeler üzerinde mutabık kalması ancak ilkelerden

¹⁵¹ Tom Woodhouse ve Tamara Duffey, a.g.e., s. 43.

¹⁵² İletişim Literatürü için bkz: Benjamin J. Broome, “Managing Differences in Conflict Resolution: The Role of Relational Emphaty”, *Conflict Resolution Theory and Practice: Integration and Application*, (Ed. Dennis J. D. Sandole, Hugo van der Merwe), Manchester University Press, Manchester and New York 1993, s. 97.

¹⁵³ Charles Webel ve Johan Galtung, a.g.e., s. 40.

¹⁵⁴ Sung Yong Lee, Dynamics of Interplay between Third Party Interveners and National Factions in Civil War Peace Negotiations: Case Studies on Cambodia and El Salvador, University of St. Andrews, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011, s.19, <https://core.ac.uk/download/pdf/1586361.pdf> (Erişim Tarihi: 02.12.2018).

birinin tarafların birbirlerini “meşru taraf” olarak tanımaları gerekliliği olması;¹⁵⁵ müzakerelerin başlaması için teklif ve girişimlerde bulunan kişilerin toplumda hainlikle suçlanması, suikasta uğraması ya da hükümetlerin iktidarı kaybetmesi olasılığı;¹⁵⁶ müzakerelerin genellikle çatışmacı bir anlayıştan beslendiğini ve rekabetçi bir doğrultuda yürüyeceğini düşündürmektedir. Ancak müzakereler, mevcut rekabetçi ortamı işbirliğine dönüştürmeyi hedeflemektedir.¹⁵⁷ Bu ve benzeri zor koşullarda aktörler, çatışan tarafları barışçıl yöntemlerle çatışmayı çözmeye; toplumu ise bu çözüm sürecine ikna etmeye çalışmak durumunda kalmaktadır. Dolayısıyla müzakerelerin başlamasına yönelik aktörler tarafından karar alınması hiç kolay olmayıp pek çok açıdan bedel ödenmesini beraberinde getirebilmektedir. Müzakereler için bir hazırlık evresi, bu süreci kolaylaştırıcı rol üstlenebilmektedir.

Çatışma Çözümü literatüründe ilk zamanlarda genellikle müzakere aşamasına odaklanıldığı görülmekte; ancak son yıllarda müzakere öncesi hazırlık sürecinin önemine de vurgu yapılmaktadır. Hazırlık aşamasında çatışan tarafların müzakereye girme koşullarının oluşup oluşmadığı; tarafların anlaşma için hazır olup olmadığı incelenmektedir. Bu bağlamda taraflarca karşılıklı olarak kabul edilebilecek bir anlaşmanın çatışmadan daha olası ve tercih edilir olduğu inancı ortaya çıkmış ise müzakerelerin başlaması için uygun zemin ve zamanın oluştuğu söylenmektedir.¹⁵⁸ Ancak çatışma çözümü ve müzakereler aşamasında “zamanlama (*timing*)” kavramının daha detaylı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Literatürde çatışma çözümü ve barış yöntemlerine ne zaman geçilmesinin daha etkili olacağı konusunda iki tür görüş öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, daha önce çatışmayı önleme olarak ele alınan ve henüz çatışmalar şiddet eylemlerine dönüşmeden, yani erken dönemde alınacak önlemleri ifade eden zaman dilimidir. Bercovitch ve Houston’a göre, taraflar arasında henüz şiddet tırmanmamış; karşılıklı ağır kayıplar verilmemiş ve tarafların pozisyonları henüz kemikleşmemiş olduğundan, çatışmanın ilk zamanlarında çözüm ve müzakere daha kolay olacaktır.¹⁵⁹ Diğer görüş ise çatışma başladıktan bir müddet sonra ve çatışmada “olgun an (*ripe moment*)” geldiğinde daha başarılı sonuçlar alınacağını

¹⁵⁵ William Zartman, “Conclusion: The Use of Methods and Techniques in a Conflict’s Lifespan”, (Ed. William Zartman), *Peacemaking in International Conflict: Methods and Techniques*, United States Institute of Peace Press, Washington D.C. 2007, s. 466.

¹⁵⁶ Harold H. Saunders, *A Public Peace Process: Sustained Dialogue to Transform Racial and Ethnic Conflicts*, Palgrave, New York 1999, s. 99.

¹⁵⁷ Sung Yong Lee, a.g.e., s. 19.

¹⁵⁸ Louis Kriesberg, 1995, a.g.e., s. 93.

¹⁵⁹ Jacob Bercovitch ve Allison Houston, a.g.e., s. 11.

savunmaktadır. Zartman tarafından ortaya atılan ‐olgunluk teorisi (*ripeness theory*)‐ çerçevesinde bu olgun an, çatışmaları tarafların kabul edilebilir maliyetlerle kazanmalarının mümkün olmadığını anlaşıldığı ‐zarar veren yenişemezlik (*hurting stalemate*)‐ durumuna işaret etmektedir.¹⁶⁰ Farklı bir ifadeyle, tarafların çatışma şiddeti artsa dahi kazanacaklarına dair şanslarının olmadığını anladıkları ve mevcut koşullarla devam eden çatışmaların karşılıklı zarardan başka bir getirisi olmadan çıkmaza girdiği nokta, müzakereler için en doğru zaman olarak değerlendirilmektedir. Böylece, Sahadevan’ın aşağıdaki tablosunda da yer alan yenişemezlik durumu, sonuçlanma aşamasında olduğu kadar müzakerelerin başlangıç aşamasında da etkili bir motivasyon unsuru olabilmektedir.

Tablo 1.5. Müzakere Süreçleri ve Motivasyonları

Süreç	İzlenen Sorular	Motivasyonlar
Müzakerenin Başlaması	a) Müzakere ne zaman başlamalı? b) Taraflar neden müzakere etmeli? c) Taraflar nasıl müzakere etmeli?	<ul style="list-style-type: none"> - Ortak bir algının gelişmesi - Devletin asimetrik güç pozisyonunu bertaraf etmede yetersiz kalması - Talep, tepki ve algıların açık ve somut hale gelmeye başlaması
Müzakerenin İlerlemesi	a) Müzakere süreci ne zaman ilerletilmeli? b) Müzakere süreci neden ilerletilmeli? c) Müzakere süreci nasıl ilerletilmeli?	<ul style="list-style-type: none"> - Görüşmelerin ilerleme kaydetmeye başlaması - Askeri güç kullanımı seçeneğinin ortadan kalkmaya başlaması - Taraflar arasında uyum ve dostane ilişkiler geliştirilmeye başlanması - İç ve dış baskıların etkisi - Siyasi uzlaşma istenmesi
Müzakerenin Sonuçlanması	a) Taraflar ne zaman anlaşmaya varmalı? b) Taraflar neden anlaşmaya varmalı? c) Taraflar nasıl anlaşmaya varmalı?	<ul style="list-style-type: none"> - Zarar veren yenişemezlik etkisi - Felaket ve acılara son verme isteği - Anlaşma yapılmasında ve uygulanmasında üçüncü tarafların aktif rolü

Kaynak: P. Sahadevan, ‐Negotiating the Grand Swap in Kandahar‐, *Negotiating with Terrorists: Strategy, Tactics and Politics*, (Eds. William Zartman ve Guy Oliver Faure), Routledge, London and New York 2010, s. 189.

¹⁶⁰ William Zartman, ‐Conflict Resolution and Negotiation‐, *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, (Ed. Jacob Bercovitch vd.), Sage, London 2009, s. 329.

Çatışma önleme olanağı bulunan zamanlarda çatışmanın şiddet içeren eylemlere dönüşmemesi; çatışma yönetimi esnasında şiddet boyutunun azaltılması; çatışma çözümü sürecinde ise taraflar arasındaki temel pozisyon uyumsuzluklarının çözülerek aralarındaki durumun işbirliği ilişkisine dönüştürülmesi amacıyla müzakerelerin başlatılabildiği görülmektedir.¹⁶¹ Tüm bu süreçler içerisinde, uluslararası müzakerelere odaklanarak müzakerelerin başlama zamanı ile alakalı karşılaştırma yapılan nicel bir çalışma, çatışmanın erken evresine kıyasla, ilerleyen zamanlarında müzakerelere başlama fikrine tarafların daha sıcak baktığını ortaya koymaktadır. Aynı çalışmanın verilerine göre, çatışmanın ilk iki ayında müzakere girişimlerinin başarısı oldukça az iken, bir yıldan fazla bir süreye tekabül eden 13 ay sonraki müzakere girişimlerinin başarısı önemli ölçüde artmaktadır. Süre üç yıldan fazla bir zaman dilimine yayıldığında ve çatışmalar “inatçı çatışma” haline geldiğinde ise müzakerelerin başarı oranında düşme görülmektedir.¹⁶² Veriler elbette bize her çatışmaya ve müzakere girişimine uygulanabilecek olgun an için genellemeler yapma şansı vermemekte; ideal zamanın bakış açısına ve çatışmanın özgün koşullarına göre değişebilecek göreceli bir kavram olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Müzakerelerin başlangıcı aşamasında veya başlayan ancak tıkanan bir müzakere sürecinde başka bir çatışma çözümü mekanizması daha devreye sokulabilmektedir. Bu mekanizma, “üçüncü taraf rolü (*third party role*)” olarak adlandırılmaktadır.¹⁶³ Üçüncü taraf rolü, herhangi bir dış destek olmadan taraflar arasındaki çatışmanın çözümünde bir ilerleme sağlanamayacağını anlaşılmaması üzerine sürece üçüncü bir tarafın dahil olmasıdır.¹⁶⁴ Üçüncü taraf rolleri, güç kullanımı esas alınarak iki şekilde gruplandırılmaktadır: Üçüncü taraf arabuluculuğu (*third party intermediary*) ve üçüncü taraf müdahalesi (*third party intervention*). Üçüncü taraf arabuluculuğu kapsamında yumuşak güç (*soft power*) öğeleri ön planda olup çatışan taraflar arasında farklı yollarla iletişim mekanizması geliştirilmesi hedeflenmekte; yapıcı bir biçimde çatışmanın çözümü ve kazan-kazan sonuçlarının alınabilmesi amacıyla işbirliği ortamı oluşturulmaya çalışılmaktadır.¹⁶⁵ Çatışma Çözümü ya da Barış Çalışmaları, doğası gereği (sert) güç kullanımsız seçeneklere öncelik tanımaktadır.

¹⁶¹ William Zartman, 2009, a.g.e., s. 322.

¹⁶² Richard Jackson, 2000, a.g.e., s. 337.

¹⁶³ Daniel Druckman, “An Analytical Research Agenda for Conflict and Conflict Resolution”, *Conflict Resolution Theory and Practice: Integration and Application*, (Ed. Dennis J. D. Sandole ve Hugo van der Merwe), Manchester University Press, Manchester and New York 1993, ss. 36-37.

¹⁶⁴ Brigid Starkey, Mark A. Boyer ve Jonathan Wilkenfeld, *Negotiating a Complex World: An Introduction to International Negotiation*, Rowman and Littlefield Publishers, Lanham 1999, s. 32.

¹⁶⁵ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 21.

Üçüncü taraf arabuluculuğu, çatışan taraflar arasındaki sorunlu konuları ortaya koyarak ve tarafların anlaşmazlığa dair beklentilerini öğrenerek gerçekleri ortaya çıkarma (*fact-finding*) şeklinde çatışma çözümüne yardım edebileceği gibi prosedürlerin ilerlemesi ve taraflar arasında iletişimin kopmasının önlenmesi amacıyla başkanlık (*chairman*) ve tarafları bir araya gelmeye ikna etmek suretiyle kolaylaştırıcılık (*facilitation*) formlarında da gerçekleştirilmekte. ¹⁶⁶ Uygulamalar arasında üçüncü taraflara en sık başvurulan rol ise arabuluculuk olarak karşımıza çıkmaktadır. ¹⁶⁷ 1945-2003 yılları arasında devletlerarası ve devlet içi çatışmalara yönelik bir araştırmada, yaklaşık yarısı Soğuk Savaş sonrası olmak üzere çatışmaların %60'ında üçüncü taraf olarak arabuluculuk uygulamasından yararlandığı görülmektedir. ¹⁶⁸ Üçüncü taraf arabuluculuğu uygulamalarının tümünün altında yatan mantık, çatışan taraflar arasında iletişim sağlanması, çatışmanın azaltılması ve taraflar arasında bir anlaşma sağlanması için taktiksel bir işlev hedeflenmesi olmaktadır. ¹⁶⁹ Üçüncü taraf müdahalesi kavramı ise sert/kaba güç (*hard power*) unsurlarından yararlanılarak çatışan taraflara baskı yapılması ve tarafların bu yolla müzakerelere yönlendirilmesi çabalarını ifade etmektedir. ¹⁷⁰

Çatışma Çözümü'nün “güç” olgusuna ve üçüncü taraf rolüne bakışı daha çok arabuluculuk anlamındadır. Şiddet içeren çatışmalarda sert güç halen önemini korumaya devam etmekte; ancak çatışmaların barışçıl bir şekilde çözülmesi söz konusu olduğunda yumuşak güç öğelerine başvurulması daha etkili sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Sert güç, disiplin literatüründe Boulding tarafından “benim istediğimi yapmazsan ben senin istemediğimi yapacağım” şeklinde özetlenebilecek tehdit gücü (*threat power*) olarak ifade edilmektedir. Yumuşak güç ise iki şekilde ele alınmaktadır: Değişebilir güç (*exchange power*) ve birleştirici güç (*integrative power*). Değişebilir güç, “benim istediğimi yaparsan ben de senin istediğimi yapacağım” ifadesinden anlaşılacağı gibi, pazarlık ve tavizler içerebilen bir güç ifadesi olarak değerlendirilmektedir. “Birlikte bir şeyler yapabiliriz ve bu bizim için de en iyisidir” anlamında kullanılan birleştirici güç ise, sorunların uzun vadeli ve barışçıl çözümüne yönelik dönüştürücü ve ikna edici bir nitelik taşımaktadır. Müzakerede tarafların birbirleriyle ilişkilerinde ya da üçüncü tarafların arabuluculuk rollerinde güç

¹⁶⁶ Jacob Bercovitch, “Third Parties in Conflict Management: The Structure and Conditions of Effective Mediation in International Relations”, *International Journal*, Vol: 40, No: 4, 1985, ss. 743.

¹⁶⁷ Dean G. Pruitt, *Negotiation Behavior*, Academic Press, New York 1981, s. 201.

¹⁶⁸ Luke Heemsbergen ve Asaf Siniver, “New Routes to Power: Towards a Typology of Power Mediation”, *Review of International Studies*, Vol: 37, No: 3, July 2011, s. 1170.

¹⁶⁹ Jacob Bercovitch, 1985, a.g.e., s. 744.

¹⁷⁰ Tom Woodhouse ve Tamara Duffey, a.g.e., s. 38.

tercihleri belirleyici olmaktadır. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken son bir husus ise “güç kullanımlı arabuluculuk (*power mediation / mediator with muscle*)” kavramı olup, arabulucunun tarafları ikna etmek için birtakım güç unsurlarından yararlanması kabul görmesidir. Ancak Çatışma Çözümü’nde güce dair asıl hedef, tehdit gücünden değişebilir ve birleştirici güce doğru bir geçiş sağlanmasıdır.¹⁷¹ Zira, tehdit gücü veya sert güç kullanılarak çözümler için girişimde bulunulan çatışma sonrası pozitif ya da istikrarlı bir barışa ulaşılması zor görünmektedir.

Çatışma ve tarafların koşullarını göz önünde bulundurarak belirleyeceği müzakere sürecinde arabulucu, anlaşmazlık konuları üzerinde “karşılıklı ve gönüllü” bir anlaşmaya varılmasını amaçlamaktadır. Arabuluculuk, aralarındaki uyuşmazlıkları çözemeyen tarafların müzakerelerde etkin bir iletişim sağlayamadığı veya görüşmelerin adeta bir kördüğümüne döndüğü durumlarda bir çıkış noktası önerebilmekte ve tarafların davranışlarını çeşitli yollarla değiştirebilmektedir. Bu öneri ve davranış değişikliğinde arabulucuların bir otorite kurarak çatışan taraflara baskı uygulaması ya da alınan kararların bağlayıcı olması beklenemez. Birey, grup, devlet, bölge ve uluslararası örgüt gibi değişik düzeylerde oluşturulabilen arabuluculuk mekanizması, çatışan taraflara çözüm için yardımcı olmak amacıyla, çatışan taraflar arasında iletişim ve diyalog yollarını açmak ve geliştirmek; taraflar arasında daha saygın ve verimli iş ilişkileri kurmak; karşı tarafın ihtiyaç, çıkar ve endişelerini daha iyi tanımlamak ve anlamak; daha etkili problem çözme ve müzakere prosedürleri ortaya koymak ve uygulamak; her iki tarafın kabul edebileceği bir anlaşma hazırlamak gibi roller üstlenebilmektedir.¹⁷²

Çatışan taraflar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve iletişimin güçlendirilmesi için taraflar kendi aralarında ya da bir arabulucu desteği alarak problem çözme çalışmaları da gerçekleştirebilmektedir. Problem çözme çalışmaları, çatışan taraflar arasında “kontrollü iletişim” sağlanması amacıyla düzenlenen küçük çaplı toplantılardır. Problem çözme süreci, etkileşimli çatışma çözümü, üçüncü tarafa başvurma, süreci teşvik çalışmaları ve kolaylaştırıcı diyalog gibi modeller üzerinden yürütülmektedir.¹⁷³ Problem çözme yaklaşımında resmî veya gayri resmi arabuluculuk yapılabilmekte; olası çözümler, karşılaşılan engeller, tarafların endişeleri gibi konularda karşıt grupların üyeleri birbiriyle yüz yüze görüşmeler yapabilmektedir. John Burton tarafından ortaya atılan teorinin

¹⁷¹ Bkz: Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., ss. 22-25.

¹⁷² Christopher W. Moore, a.g.e., s. 8.

¹⁷³ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., ss. 50-51.

konusunu oluşturan temel insani ihtiyaçlar, problem çözme çalışmalarında önemli bir odak noktası olmakta; güvenlik, kimlik ve tanınma ihtiyacı gibi taraflar arasındaki çatışmaların altında yatan gerçek nedenler üzerinden farklı çözüm yolları arayışına girilmektedir. Bu tip küçük çaplı toplantılarda güven unsurunun ve sağlıklı bir tartışma ortamının varlığı, daha yaratıcı çözümlere olanak tanımaktadır.¹⁷⁴ Problem çözme çalışmaları, geleneksel diplomasinin aksine bir tür sivil ya da toplumlar arası diplomasi anlamında kullanılan ikincil diplomasi (*second track diplomacy*) faaliyeti olarak da düşünülebilmektedir. Arabulucu veya kolaylaştırıcı aktörlerin yardımıyla çatışan grupların temsilcileri tarafından gerçekleştirilen bu girişimlerde karşılıklı anlayışın geliştirilmesi ve farklılıklardan ziyade ortaklıkların vurgulanması önemsenmektedir. Formellikten uzak ikincil diplomasi yollarıyla psikolojik engellerin ortadan kaldırılmasının, problemlerin çözümü ve müzakerelerin başarısına katkısı olabileceği değerlendirilmektedir.¹⁷⁵

Müzakerelerin başarısına psikolojik açıdan değinen Furlong, müzakerelerde tarafların istek, ihtiyaç, korku, endişe ve umutlarının göz önünde bulundurulması hareket edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Furlong'un "tatmin üçgeni (*triangle of satisfaction*)" ile açıkladığı müzakerenin başarısı; asli, prosedürel ve psikolojik konuları içermektedir. Asli konular somut çıktılar ile ilişkilendirilmekte; ateşkes veya barış anlaşmaları somut çıktılar olarak görülmektedir. Prosedürel anlamda müzakerelerin kapsayıcılığı, şeffaflığı ve tarafların anlaşmaya gönüllülüğü gibi süreçler ele alınırken, psikolojik tatminde müzakereden tarafların memnun kalması hedeflenmektedir. İddialarında haklı olduklarını duymak isteyen müzakere taraflarından özür dilenmesi bu anlamda önemli bir başlangıç olabilmektedir.¹⁷⁶ Bu durumun en iyi örneğini, Güney Afrika'da 1995 yılında oluşturulan Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun (*Justice and Reconciliation Commission*) mağdurların ailelerinden özür dilemesi ve böylece mağdurlar açısından psikolojik tatminin sağlanması oluşturmaktadır.¹⁷⁷ Üçüncü tarafların müzakerelerde psikolojik unsurları ihmal etmemesi ve psikolojik koşullara hassasiyet göstermesi beklenmekte; aksi takdirde çatışmaların çözümü ve barışın sağlanması daha güç hale gelebilmektedir.

¹⁷⁴ Temra Pearson d'Estrée, "Problem-Solving Approaches", *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, (Ed. Jacob Bercovitch vd.), Sage, Los Angeles and London 2009, s. 143.

¹⁷⁵ William D. Davidson ve Joseph V. Montville, "Foreign Policy according to Freud", *Foreign Policy*, No: 45, 1981, s. 153.

¹⁷⁶ Gary T. Furlong, *The Conflict Resolution Toolbox: Models and Maps for Analyzing, Diagnosing, and Resolving Conflict*, John Wiley & Sons Canada, Ontario 2005, ss. 61-62.

¹⁷⁷ Bkz: Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, [http://www.justice.gov.za/trc/report/final report/Volume%201.pdf](http://www.justice.gov.za/trc/report/final%20report/Volume%201.pdf) (Erişim Tarihi: 20.12.2018).

Müzakerelerde tarafların veya üçüncü tarafların pozisyonlara değil, menfaatlere odaklanmasının, çatışmaların çözümünde daha etkili bir yöntem olabileceği yönünde fikirler tartışılmaktadır. Görüşmelere sabit ve değişmez bir pozisyonla giren taraflar ve bu olguyu değiştiremeyen bir üçüncü taraf ile müzakerelerde sonuç alınması daha zor olabilmektedir.¹⁷⁸ Burada, asıl amaç tarafların karşılıklı kazançları ise çıkarların değişebileceği ancak pozisyonları değiştirmenin daha zor olduğu bakış açısıyla yola çıkılmaktadır. Menfaat temelli bu yaklaşım, kişileri problemden ayrı tutarak pozisyonlara değil çıkarlara odaklanır ve karşılıklı kazanç seçenekleri yaratmaya çalışır. Örneğin, bir kütüphanede bulunan iki kişiden biri pencereyi açmak diğeri ise kapatmak istediği için aralarında bir tartışma yaşanmakta; tatmin edici bir çözüm bulunamamaktadır. Bu esnada kütüphane görevlisi gelir ve her ikisine pencereyi niçin açmak veya kapatmak istediklerini sorar. Bir taraf temiz hava almak için pencereyi açmak isterken diğeri cereyanda kalmamak için pencereyi kapatmak istediğini söyler. Kütüphane görevlisi biraz düşündükten sonra yan odaya giderek büyük bir pencere açar. Böylece hem temiz hava gelmiş olur hem de cereyanda kalmak gibi bir durum ortaya çıkmaz.¹⁷⁹ Benzer örneklerin çeşitli düzeyde çatışmalara uygulanarak çatışmalara dair yaratıcı çözümler ortaya koyulabildiği görülmektedir.

Çatışmanın yapısı, yoğunluğu, karmaşıklığı, tarafların çokluğu, çatışma konuları, tarafların özellikleri ve birbirleriyle ilişkileri, müzakerenin zamanlaması, müzakerelerin gerçekleşeceği ortamların tarafsızlığı gibi pek çok olgu yanı sıra üçüncü tarafların rolü de müzakerelerin başarısını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.¹⁸⁰ Müzakerelerde üçüncü taraf rolüne hangi durumlarda ihtiyaç duyulabileceğine yönelik kapsamlı çalışmalar bulunmaktadır. Moore, bu ihtiyacı birtakım anahtar sorunlar üzerinden ortaya koymaktadır. Bu sorunlar; iletişim sorunları, güven eksikliği, negatif duygu ve ifadeler, karşılıklı saygının bulunmaması, yanlış algılamalar, stereotipler, tekrarlayan negatif davranışlar, çatışmaya dair bilgi ve verilerin kaynağı, çok fazla sorunun birlikte ve bir an önce çözülmesi çabaları, çatışan çıkarlar veya çıkarların çatıştığı algısı, korku, baskı hissi, bilinmezlikler, riskler, koşullarda meydana gelecek potansiyel değişikliklere yönelik endişeler olabilmektedir.¹⁸¹ Başlangıç aşaması kadar ilerleyen süreçlerde de birtakım kilit sorunlarla karşılaşmaktadır.

¹⁷⁸ Louis Kriesberg, 1995, a.g.e., s. 97.

¹⁷⁹ Roger Fisher ve William Ury, a.g.e., ss. 89-90.

¹⁸⁰ Bkz: Richard Jackson, a.g.e., ss. 323-343.

¹⁸¹ Bkz: Christopher W. Moore, a.g.e.

Tablo 1.6. Müzakere Aşamalarında Karşılaşılan Kilit Sorunlar

Müzakereye Başlarken	Müzakere Aşamaları	Müzakere Sonlanırken
-Zamanlama -Güven Tesisi -Hangi konulardan başlanacağı -Silahsızlanma ön koşulu -Baltalayıcı aktörlerin etkisi -Davranışların etkisi -Tartışmaların etkisi -Şiddet -Kamuoyu etkisi	-Baltalayıcı aktörlerin etkisi -Davranışların etkisi -Tartışmaların etkisi -Şiddet -Kamuoyu etkisi -Siyasi müzakereler ile silahlarla ilişkili müzakereleri ayrı ayrı yapmama	-Barış anlaşmasının onaylanmasındaki sorunlar -Barış anlaşmasının uygulanması sorunu -Silahsızlanma ve yeniden entegrasyon sürecinde yaşanan sorunlar -Şiddet -Kamuoyu etkisi -Baltalayıcı aktörlerin etkisi

Kaynak: Fulya Köksoy, "Çatışma Yönetimi mi Yoksa Çatışma Çözümü mü? Barış Müzakere Sürecine Teorik Olarak Yaklaşmak", Güvenlik Bilimleri Dergisi, Vol: 7, No: 2, Kasım 2018, s. 227.

Müzakere ve arabuluculuk uygulamalarında en önemli konulardan biri de çatışma çözümünde üçüncü taraf olarak rol alabilecek aktörlerin kimler olduğudur. Uluslararası politika düzeyleri kullanılarak aktörler üç kategoride ele alınabilmektedir: Ulus üstü örgütler, devletler ve devlet-altı aktörler. Uluslararası ve bölgesel aktörler çatışma çözümünde ulus üstü kuruluşlar olarak rol oynarken, STK'lar ve bireyler ise devlet-altı aktörler bağlamında değerlendirilmektedir. Devletler düzeyinde bakıldığında ise son zamanlarda önemi artan Kanada, Avustralya, Güney Kore ve Kuzey Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş veya orta ölçekli birtakım ülkelerin yanı sıra eski sömürgeci / ideolojik güçlerin, bölgesel hegemonların ve ilgili komşu ülkelerin çatışmalarda ve çatışma çözümü süreçlerinde öne çıktığı görülmektedir. Sahra-altı Afrika özelinde daha çok, eski sömürgeci güçlerin ekonomik, siyasi ve sosyal bağlarını ve nüfuzlarını kullanarak çatışmaları ve çözümü yönlendirmek üzere kritik hamleler yapabildiği değerlendirilirken, bölgesel hegemonların çatışmalar ya da çözüm için gelişmiş ve karmaşık rolleri olabildiği anlaşılmaktadır. Güney Afrika'nın Zimbabve gibi komşu ülkelerindeki iç çatışmalar karşısında takındığı tavır ve arabuluculuk rolü, bölgesel hegemonların üstlendiği bu karmaşık rolün bir örneğini oluşturmaktadır. Bölgesel güçlerden başka diğer devletlerin de hem tek taraflı hem bölgesel örgütler çatısı altında olmak üzere, kendilerine komşu ülkelerde yaşanan iç çatışmalardan en çok etkilenen ülkeler olarak çatışmalara ve çatışmaların çözümü sürecine kayıtsız kalamayacağı gözlemlenmektedir.¹⁸² Bu bağlamda çalışmada, çatışmalardan en çok etkilenen ve çatışmalara kendi rasyonel-liberal-bütünüleşmeci yaklaşımları doğrultusunda en çok yön vermeye çalışan aktörlerden biri olarak komşu ülkelerin çatışma ve çatışma çözümü sürecindeki rolünün anlaşılması hedeflenmektedir.

¹⁸² Alparslan Özerdem, *Barış İnşası Kuram ve Uygulaması*, Nobel Akademik, Ankara 2013, ss. 105-110.

Çatışmaların bölge ve komşu ülkelerle etkileşimi iki boyutlu düşünülmelidir: iç çatışmaların bölgeye etkisi ve bölgenin iç çatışmalara etkisi. İlk boyutta, iç çatışmaların silahlanma, ekonomik bozulma, terör olayları ve mülteci akını gibi sonuçlarının bölgeye dağılıp yayılması (*spill-over, diffusion*) ve komşu ülkelere sirayet etmesi (*contagion*) söz konusudur. İkinci boyutta ise bölgedeki istikrarsızlığın devletlerin iç politikasına etkisi ifade edilmekte ve bölge ülkelerinin üçüncü taraf rolüyle iç çatışma alanlarına nüfuzu (*influence*), karışması (*interference*) ya da müdahalesi (*intervene*) ele alınmaktadır.¹⁸³ Dolayısıyla, yaşanan iç çatışmaları kendi güvenliklerine tehdit olarak gören komşu ülkelerin, endişelerini ve çatışmaların etkilerini minimize etmeye çalışarak çatışmaların çözümüne yönelik güçlü arzular geliştirdiği görülmektedir.¹⁸⁴ Buna rağmen komşu ülkelerin çatışmaların çözümüne yönelik rolü ve yeteneği tartışmalıdır. Bir yandan ekonomik çıkarlar, doğal kaynaklar üzerinde emeller, toprak iddiası ve dostluk ilişkisi bulunan hükümetlerin desteklenmesi gibi tarafsızlığın sorgulandığı konularda çözüm konusunda etkili bir yardımın mümkün olamayacağı iddia edilirken,¹⁸⁵ diğer yandan komşu ülkelerin ve bölge devletlerinin çatışma çözümünde etkili sonuçlar alınmasında önemli rol oynayabileceği değerlendirilmektedir.¹⁸⁶ Bu tartışma aynı zamanda tez çalışmasının da esasını oluşturmakta; iç çatışmalar yaşanan ülkelerdeki çatışmaların çözümü ve/veya çözümsüzlüğünde farklı yaklaşımlar baz alınarak komşu ülkelerin çatışmaların devamında veya barışın sağlanmasındaki rolü örneklerle ve alt bölgesel örgütlenmelerin etkisiyle ele alınmaktadır.

Bu başlık altında son olarak, arabuluculuk ve müzakere çalışmalarının Çatışma Çözümü literatürünün ciddi bir kısmını oluşturduğunu ifade etmek gerekir. Arabuluculuk ve müzakereler konusu çatışma çözümü bağlamında çok daha derinlemesine incelenebilme potansiyeline sahip olmasına rağmen bu çalışmanın özü itibarıyla daha fazla detaya inilmeyecektir. Ancak aşağıda, müzakerelerde taraf ve üçüncü taraf rollerine dair hem anlatılanları tamamlayacağı hem de özetleyeceği düşünülen analitik bir tablo ve şema sunulmaktadır. Sahra-altı Afrika'daki çatışmalarda komşu ülkeler ve alt bölgesel aktörler bağlamında üçüncü taraf rolü ele alınırken, Beriker tarafından hazırlanan, taraf ve üçüncü taraf rollerini siyaset araçları ile sınıflandırarak açıklayan tablonun¹⁸⁷ ve ardından çizilen tanımlayıcı şemanın oldukça yol gösterici bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir.

¹⁸³ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 113

¹⁸⁴ Sung Yong Lee, a.g.e., s. 40.

¹⁸⁵ Alex J. Bellamy ve Paul Williams, *Peace Operations and Global Order*, Routledge, London 2005, s. 35.

¹⁸⁶ Bkz: Jacob Bercovitch ve Allison Houston, a.g.e.

¹⁸⁷ Bkz: Tablo 1.7. Siyaset Araçları ve Sınıflandırma Tablosu; Nimet Beriker, 2009, a.g.e., ss. 10-13.

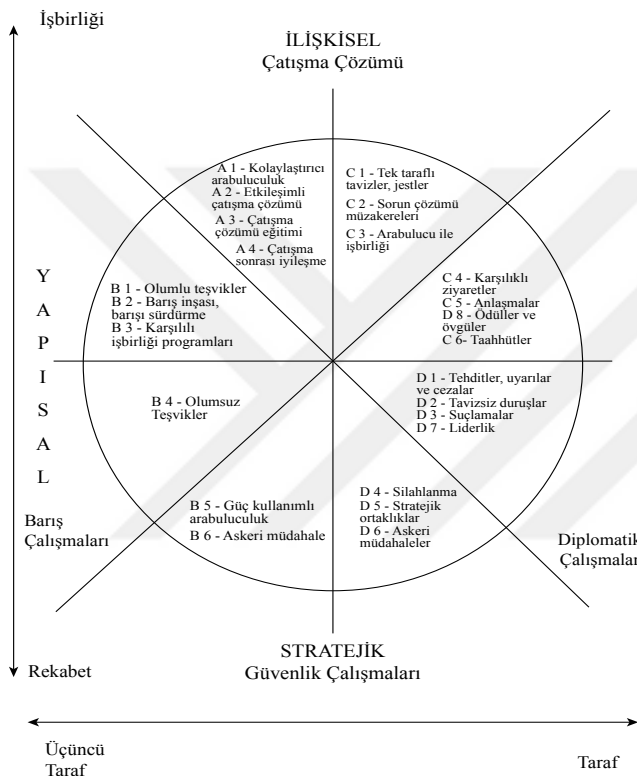
Tablo 1.7. Siyaset Araçları ve Sınıflandırma Tablosu

Sınıflandırma Tablosu	
ARAÇLAR	TANIM
ÜÇÜNCÜ TARAF ROLLERİ	
A. Dönüştürücü Müdahale	Aktör, çatışan taraflar arasında işlevsel olmayan ilişkileri <u>dönüştürmek</u> , müşterek bir entelektüel alan ve ortak değerler demeti yaratmak amacıyla iyileştirici müdahalede bulunur.
A1. Kolaylaştırıcı arabuluculuk	Aktör, tarafların kendi çözümlerini bulmalarına yardımcı olmak amacıyla arabuluculuk yapar. Bu iletişimi sağlamak, taraflara müzakere ortamı sunabilmek ve sorun çözümü sürecinin kolaylaştırılması şekillerinde olabilir. Çözümü kolaylaştıracak kaynaklar sunmak ve <u>güven artırıcı önlemler</u> diğer rollerdir.
A2. Etkileşimli çatışma çözümü	Aktör, tarafları kapalı kapılar ardında ve resmi olmayan ortamlarda, farklılıklarının üstesinden gelmeleri için bir araya getirir. Devlet gayri resmi olarak, <u>kolaylaştırıcı</u> destekli, problem çözme çalıştaylarına destek verir ya da yardım eder (paralel diplomasi).
A3. Çatışma çözümü eğitimi	Çatışan tarafların, çatışmaların süreç ve dinamikleri konularında bilgi ve becerilerinin artırılması amacıyla gerçekleştirilen yetenek inşası çalışmalarıdır.
A4. Çatışma sonrası iyileşme	Aktör, çatışmaların kişiler, gruplar ve sosyal ilişkiler düzeyinde travmalar yaşattığı durumlarda bu konularla ilgili <u>rehabilitasyon</u> çalışmaları başlatır ve bu tür girişimleri destekler.
B. Yapısal Müdahale	Aktör, üçüncü taraf olarak çatışmanın yapısını değiştirmek üzere müdahale eder. Buradaki beklenti, yapısı değişen çatışmanın, tarafların davranışlarının değişmesine neden olacağıdır.
B1. Olumlu teşvikler	Aktör, tarafların daha barışçıl olmalarını sağlamak amacıyla çatışan taraflara mali ve/veya siyasi <u>ödülleri</u> teklif eder.
B2. Barış inşası, barışı sürdürme	Demokratik sürecin çatışmanın yapısal nedenlerini ortadan kaldıracağı inancıyla seçim sistemleri, finansal reformlar ve anayasa yazımı gibi demokratik kurumların inşasında ve geliştirilmesinde taraflara <u>yardım etme</u> girişimleridir. Anlaşmazlığı kontrol altına almak için barış kuvvetleri (barış gücü operasyonları) göndermek bu tür bir davranışa karşılık gelir.
B3. Karşılıklı iş birliği programları	Aktör, kültür, ticaret, eğitim ve spor gibi kısmen “kolay” konularda uyumsuzluk halinde olan taraflara iki taraflı iş birliği başlatmaları hususunda yardım eder.
B4. Olumsuz teşvikler	Tarafların davranışını ve çatışmanın yönünü değiştirme beklentisiyle aktör, çatışan taraflardan veya çatışan tarafların birinden ekonomik ve/veya siyasi ödülleri geri çeker.
B5. Güç kullanımlı arabuluculuk	Üçüncü tarafların <u>güç</u> kullanarak çatışan tarafları bir anlaşmaya zorlamaları durumudur.
B6. Askeri müdahale	Daha önce var olan bir çatışmayı durdurmak veya seyrini değiştirmek için üçüncü tarafların silahlı müdahalesini içerir.

TARAF ROLLERİ	
C. Sorun çözüme diplomasisi	Aktör, devam eden bir çatışmanın tarafıdır veya eylemleri ile var olan rekabetçi durumu iş birliğine dönüştürmeye karar verir.
C1. Tek taraflı tavizler / jestler	Aktör, gerilimi azaltmak ve ilişkilere işbirlikçi bir nitelik kazandırmak amacıyla tek taraflı tavizler verir veya “düşman” olan tarafa zeytin dalı uzatır.
C2. Sorun çözümü müzakereleri	Aktör, karşılıklı yararları arttırmaya yönelik kazan-kazan ilkelerini benimseyen müzakere süreci başlatır veya böyle bir müzakere sürecine aktif olarak katılır.
C3. Arabulucu ile işbirliği	Aktör, çatışmada bir arabulucunun yardımını kabul eder. Çatışmaya taraf olan aktör, aktif olarak barış sürecini başlatacak veya böyle bir sürece yardım edecek üçüncü bir taraf arar.
C4. Karşılıklı ziyaretler	Aktörler arasında gerilim sürerken gerçekleştirilen etkileşimler ve diplomatik ziyaretleri içerir.
C5. Anlaşmalar	Çatışmaya son vermek üzere anlaşmalar imzalar veya kısmen kolay konularda anlaşmaya varılması için çalışır.
C6. Taahhütler	İş birliği yapmak konusundaki görüşlerini ifade eder ve bu doğrultuda taahhütler verir.
D. Geleneksel diplomasi	Aktör, dış politikaya kazan-kaybet bakışıyla yaklaşır ve çıkarlarını arttıracığına inandığı girişimlerde bulunur.
D1. Tehditler, uyarılar, cezalar	Bir sorun ya da siyasi pozisyon hakkında sert ve uzlaşmaz söylemler tekrarlanır. Amaca ulaşmak için tehdit ve ceza yöntemlerine başvurulur.
D2. Tavizsiz duruşlar	Aktör, karşı tarafa var olan siyasi pozisyonlarını hatırlatır ve bu tavırla ilgili kararlılığını tekrarlar.
D3. Suçlamalar	Eylemleri, tavırları ve davranışlarından dolayı diğer taraf kınanır ve sorumlu tutulur.
D4. Silahlanma	Silah teknolojisi oluşturma veya eldeki silahların kalite ve sayısında artışı ifade eder.
D5. Stratejik ortaklıklar	Gücün muhafaza edilmesi ve artırılması için askeri ittifaklar oluşturulur.
D6. Askeri müdahaleler	Stratejik hedeflere ulaşmak için çatışma halinde olan tarafa askeri birlikler gönderilir.
D7. Liderlik	Stratejik ortaklıklar kurar ve stratejik iş birliği önerir.
D8. Ödüller ve övgüler	Aktör, kendi önceliklerine uygun olarak diğer tarafı tavrını değiştirmesi veya sürdürmesi için ödüllendirir. Daha önce görülmeyen bir gelişme veya sonuç olması halinde memnuniyetini dile getirir.

Yukarıdaki tabloda yer alan siyaset araçlarına dayanılarak Beriker tarafından ayrıca bir politika çemberi oluşturulduğu görülmektedir. Özünde devletlerin dış politika davranışları esas alınarak oluşturulan bu çember, devlet içi çatışmalardaki taraf ve üçüncü taraf rollerini de benzer bir mantıkla açıklamaya elverişli görünmektedir. Çemberde görüldüğü üzere Çatışma Çözümü, siyaset araçlarının ilişkisel boyutunu oluşturmakta; temelde müzakere ve arabuluculuk uygulamalarından yararlanmaktadır. Beriker bölmelere

Şekil 1.6. Dış Politika Çemberi ve Çatışma Çözümü

Kaynak: Nimet Beriker, 2009, a.g.e., s. 17.

girişimlerinin çemberin önemli bir parçasını oluşturduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca, taraflar arası ilişkilerin rekabet ve işbirliği boyutunun da yer aldığı şemada, iki boyutlu bütüncül bir model oluşturulmaya çalışıldığı gözlenmektedir.

1.4.2. Çatışma Çözümünde Kuramsal Yaklaşımlar

Çatışma Çözümü uygulamaları ve üçüncü taraf rolü, ne kadar tanımlanmaya çalışılırsa çalışılırsın kuramsal bir çerçeveye oturtulmadan tek başına yeterince anlam ifade etmez. Temel olarak, çatışmaların koşulları, aktörleri ve altında yatan nedenlerine odaklanan

ayırıldığı çember ile ilgili şunları söylemektedir: İlişkilerin iyileştirilmesi, gerilimi ortadan kaldıran ve çıkarların yeniden tanımlanmasını sağlayan çatışmayı dönüştürme çabası anlamına gelmektedir. İşlevsel olmayan ilişkiler olumlu bir yöne evrilirken taraflar arasında ortak alan ve değerler yaratılması amaçlanmaktadır; zira, köklü ve uzun çatışmaların karmaşıklığı ile başa çıkmak için yalnızca yapısal önlemler yetmez.¹⁸⁸ Dolayısıyla, yapısal, stratejik ve prosedürel siyaset araçları yanında ilişkisel bir boyut taşıyan çatışma çözümü

¹⁸⁸ Nimet Beriker, 2009, a.g.e., s. 17. Not: Nimer Beriker, çatışma çözümü yerine “uyuşmazlık çözümü” kavramını kullanmaktadır. Bu tez çalışmasındaki kavram bütünlüğü açısından tablo ve şemalarda “çatışma çözümü” ifadesi tercih edilmektedir.

çatışma ve çatışma çözümü yaklaşımlarının literatürde farklı şekillerde gruplandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın konusu olan çatışmalar ve bu çatışmaların çözümüne dair kuramsal çerçeve üç başlık altında ele alınmaktadır: Liberal Yaklaşımlar, Bütünleşmeci/Bölgesel Yaklaşımlar ve Rasyonel Yaklaşımlar. Komşu ülkeler bağlamında üçüncü tarafların çatışmalardaki ve çatışmaların çözümündeki rolüne odaklanılan bu çalışmada, çatışmaların çözümü için bir başlangıç noktası kabul edilen çatışma analizi olmadan çözüm analizi yapılamayacağından hareketle, yaklaşımların hem çatışmaların altında yatan nedenlerin anlaşılmasında hem de üçüncü taraf rolünün ele alınmasında açıklayıcı olması ve bir kuramsal çerçeve sağlaması beklenmektedir.

1.4.2.1. Liberal Yaklaşımlar ve Üçüncü Taraf Rolü

Liberal yaklaşımlar, devlet ve toplum arasındaki bağın şekillendirilmesinde ve geliştirilmesinde üçüncü tarafların rolünü açıklamaya elverişli yönetim temelli kuramsal çerçeveler sunmaktadır. Çatışma çözümü, Liberalizmin Kantçı geleneği ve adil yönetim ilkesinden beslenmektedir. Realist yaklaşımlar güç kullanımı ve güvenlik dengelerini gözetirken, çatışma çözümünde yönetim mekanizmaları ve demokratik kurumların oluşturulmasının önemine vurgu yapılması bundandır.¹⁸⁹ Özellikle demokratik barış teorisi, demokratik rejimlerin çoğalması ile barış ve güvenliğin sağlanması arasında doğrudan bir bağ olduğunu öne sürmektedir.¹⁹⁰ Kantçı gelenekte, geleneğin vazgeçilmez üç unsuru olarak görülen cumhuriyetin temsili, temel insan haklarına ve hukuka bağlılık yanında sosyo-ekonomik karşılıklı bağımlılık ilkeleri ile devletlerarası sistemde barışın sağlanabileceği inancı bulunmaktadır. Birinci ilke temsili hükümetleri, liberal demokrasileri ve hükümetlerin çoğunluğa karşı sorumlu olmalarını; ikinci ve üçüncü ilkeler ise çoğunluğun amaç ve çıkarlarını ifade etmektedir.¹⁹¹ İlkelerin hayata geçirilmesi ve barışa ulaşılabilmesi için iyi işleyen kurumlar ve faaliyetlerin varlığı önem kazanmaktadır.¹⁹²

Kant'a göre savaşlar kaçınılmaz değildir; ancak onları tamamen ortadan kaldırmak da mümkün değildir. Bu durumda, en azından benzer değerler ve devletler üstü bir federasyonla uluslararası seviyede ebedi barışa (*perpetual peace*) ulaşmak olası

¹⁸⁹ Asaf Siniver, 2016, a.g.e., s. 183.

¹⁹⁰ Bkz: Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa 2013, s. 315.

¹⁹¹ Michael W. Doyle, "Liberalizm ve Dış Politika", *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*, (Ed. Steve Smith vd.), (Çev. Nasuh Uslu), Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 68.

¹⁹² Oliver P. Richmond, "The Problem of Peace: Understanding the Liberal Peace", *Conflict, Security and Development*, Vol: 6, No: 3, s. 292.

görülmektedir.¹⁹³ Ebedi barış; boş bir fikir, tatlı bir rüya ya da gülünç bir hayal değildir; Kant'a göre ebedi barış, insan doğasından adil bir dünya barışı düzenine geçiş ile ifade edilebilecek "politikadaki en üstün iyi"dir.¹⁹⁴ Barışı istemek ise ahlaki bir eğilimdir ve devletlerin hukuka sözle bile olsa saygı göstermeleri durumunda barış arzusu kötülüğe üstün gelmeyi başaracaktır.¹⁹⁵ Liberal bakış açısında hukuk kurallarının yanı sıra karşılıklı bağımlılık ve ticaretin de barışın sağlanmasında etkin rol oynayabileceği değerlendirilmekte; ticaretin yalnızca ekonomik çıkarları birbirine yaklaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda insanlar arası etkileşimi arttırarak önyargıların ortadan kalkmasında etkili olabileceği ifade edilmektedir.¹⁹⁶ Çatışmanın ve hatta kuvvet kullanımının dahi ticari ilişkilere zarar vereceğinden hareketle, ticaretin çatışmalarda caydırıcı bir etkiye sahip olduğu değerlendirilmektedir.¹⁹⁷

Barışı demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve karşılıklı bağımlılık ile ilişkilendiren liberal yaklaşımlar; savaş ve çatışmaları ise çoğulcu yapıların eksikliği, yönetim sorunları, insan hakları ihlalleri ve hukukun üstünlüğü ilkesinin bozulması gibi olgular üzerinden açıklamaktadır.¹⁹⁸ Bu olgular hem uluslararası alandaki hem de devletlerin içerisindeki barış ve çatışma durumları ile ilişkilendirilebilmektedir. Özellikle otoriter rejimlerde, devlet aygıtının gücü elinde tutmak isteyen gruplarca başarılı bir şekilde manipüle edildiği ve kendi yakın patronajları dışındaki diğer hiçbir kesimin siyasi alana girmesine izin verilmediği görülmektedir. Buralarda sıfır toplamlı oyunun kuralları geçerli olmakta; değişim ise ancak mevcut yönetimlere karşı doğrudan bir mücadele ile sağlanabilmektedir. Aynı şekilde siyasi, hukuki ve toplumsal düzeni tamamen çöken başarısız devlet (*failed state*) olgusu da yönetim sorunlarıyla yakından ilgili olup bu tür devletlerin şiddet içeren çatışmalara ve kaosa yenik düştüğü gözlenmektedir.¹⁹⁹ Demokrasi dışı ve sistemin değişime kapalı olduğu rejimlerde çatışmalar, sistemsel dönüşümün arzu edilmeyen ancak alternatifi de bulunmayan bir aracı olarak ortaya çıkabilmektedir.²⁰⁰ Oysa

¹⁹³ Tim Dunne, "Liberalism," *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, (Ed. John Baylis vd.), Oxford University Press, Oxford and New York 2011, s.105.

¹⁹⁴ Ernest Hirsch, "Kant'ın Ebedi Barış Üzerindeki Felsefi Denemesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, No: 2, 1946, s. 269.

¹⁹⁵ Immanuel Kant, "Sürekli Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme", *Seçilmiş Yazılar*, (Çev. Nejat Bozkurt), Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 239.

¹⁹⁶ Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *International Relations Theory*, Longman, Boston 2012, s.135.

¹⁹⁷ Patrick J. McDonald, "Peace through Trade or Free Trade?", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 48, No: 4, Ağustos 2004, ss. 547-549.

¹⁹⁸ Asaf Siniver, 2016, a.g.e., s. 183.

¹⁹⁹ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 116.

²⁰⁰ Muzaffer Ercan Yılmaz, *Toplumlararası Çatışmalarda Barışı İnşa Etmek*, Dora, Bursa 2015, s. 5.

demokrasiler ve demokratik yönetimlerin kendi içlerinde ve birbirleri ile aralarında çatışmalardan kaçındıkları; savaş konusunda isteksiz davrandıkları ve böylece barışın yayılmasına ortam hazırladıkları iddia edilebilmektedir.²⁰¹

Liberal bakış açısında siyasi ve yönetsel sorunlar, çatışmaların başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Bu sorunların kaynağında ise genellikle zayıf bir otorite, hukukun üstünlüğü ilkesinin zedelenmesi, dışlayıcı bir milli ideolojinin varlığı, ayrımcı siyaset anlayışı, yönetime, askeri ve güvenlik kuvvetlerine katılımı da ayrımcılık ya da toplumsal sözleşmenin başarısızlığı gibi olgular bulunmaktadır.²⁰² Ayrıca, devletlerarası savaşlar, düşük düzeydeki çatışmalardan iç savaşa dek yoğunluğu artan devlete karşı silahlı isyanlar, değişik ölçeklerde ayrılıkçı silahlı ayaklanmalar ve darbeler de bu kategoride değerlendirilmektedir.²⁰³ Siyasi nitelikli bu çatışmalar, Sahra-altı Afrika'daki çatışmaların önemli kısmını oluşturmaktadır. Kıtadaki siyasi istikrarsızlıklar, kolay bir şekilde siyasal şiddete dönüşebilmekte; ortaya çıkan güç çatışmaları, komşu ülkelerin ya da diğer bölgesel ve uluslararası aktörlerin sürece dahil olmasıyla sonuçlanabilmektedir.²⁰⁴ Afrika'daki çatışmaların siyasi nedenleri ve güç mücadelesi tartışmaları üzerine Birleşmiş Milletler (BM) Eski Genel Sekreteri Kofi Annan şunları söylemektedir:

Bağımsızlıklarının üzerinden geçen zamanda Afrika ülkeleri, yaşadığı çatışmaların kaynağını artık sömürge geçmişlerinin ötesine bakarak aramak durumundadır. Gerçek ve algılanan sonuçlarıyla birlikte Afrika'daki pek çok ülkede siyasi gücün doğası, kıtadaki çatışmaların en önemli nedenini oluşturmaktadır. Afrika'da siyasi zaferler; malvarlığı, kaynaklar, patronaj, prestij ve makam ayrıcalığı gibi kazananın hepsini aldığı (*winner-takes-all*) bir sistemi ifade etmektedir. Liderlerinin hesap verme sorumluluğu olmadığı yönetimler, şeffaflığın bulunmadığı rejimler, kuvvetler ayrılığı bağlamında yetersiz denetim ve denge, hukukun üstünlüğüne uymama, liderlerin değişiminde barışçıl yöntemlerin geri planda kalması ve insan hakları ihlalleri, siyasi kontrolün haddinden fazla önem kazandığı ve bahislerin daha yüksek oynandığı tehlikeli bir ortam yaratmaktadır.²⁰⁵

²⁰¹ Bkz: Barbara Farnham, "The Theory of Democratic Peace and Threat Perception", *International Studies Quarterly*, Vol: 47, No: 3, ss. 395-415.

²⁰² Ratislav Vrbensky, "Can Development Prevent Conflict: Integrated Area-Based Development in the Western Balkans", *Conflict, Security and Development*, Vol: 9, No: 1, 2009, s. 81.

²⁰³ Abdalla Bujra, "African Conflicts: Their Causes and Their Political and Social Environment", Development Policy Management Forum, Addis Ababa, 2002, s. 3, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.678.4533&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi: 02.12.2018).

²⁰⁴ Engin Akçay ve Bünyamin Dinçer, "Güvenlik Politikaları Ekseninde Afrika Birliği", *Bilge Strateji*, Cilt: 7, No: 12, Bahar 2015, s. 65.

²⁰⁵ Kofi Annan, "The Causes of Conflict and the Promotion of Durable Peace and Sustainable Development in Africa", United Nations General Assembly, (A/52/871 – S/1998/318), 13 April 1998, s. 4, <http://undocs.org/A/52/871> (Erişim Tarihi: 07.12.2018).

Kofi Annan aynı zamanda, çatışmaların nedenlerine dair analizine ilave olarak çatışma çözümü ve kalıcı barışın inşası için de öneriler getirmekte; insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğünün garanti altına alınması, kamu yönetiminde şeffaflık ve hesap verilebilirlik, kaynakların etkili kullanımı için kamu yönetimi kapasitesinin geliştirilmesi, demokratik ve adil seçimlerin yapılması, kurumların ve demokratik süreçlerin güçlendirilmesi gibi iyi yönetim (*good governance*) çabalarının etkili olabileceğinden bahsetmektedir.²⁰⁶ Böylece Annan, çatışmaların en önemli nedenlerini siyasi yapıdaki sorunlarda ararken çatışmaların çözümünün de yine siyasi yollarla olabileceğine inanmaktadır.

Ekonomik ve toplumsal faktörler, çatışmaların siyasi nedenlerinden başka diğer iki önemli boyutunu oluşturmaktadır. Gelişmişlik düzeyi ve çatışmalar arasında bir ters orantı olduğu söylenebilmektedir. Başarısız ekonomi politikaları, düşük gelir düzeyi, hızlı kentleşme, nüfusun artışı ve bu artışın genç işsizlik oranı ile arasındaki ilişki, ülkenin ekonomik büyüme oranlarının beklentileri karşılayamaması gibi olguların yol açtığı geri kalmışlık, çatışmaların ortaya çıkışında önemli bir rol oynayabilmektedir.²⁰⁷ Bu bağlamda liberal bakış açısıyla getirilen çatışma çözümü önerileri; yatırım ve gelişme için uygun bir ortam yaratılması, uluslararası piyasalara açılım, ikili ve uluslararası girişimlerin uyumlaştırılması, karşılıklı bağımlılık ilişkisinin geliştirilmesi, bölgesel işbirliği ve entegrasyonun desteklenmesi şeklinde toplumsal kalkınmanın sağlanmasına, sağlık ve sosyal adalet sisteminin güçlendirilmesine hizmet edecek yöntemler olmaktadır.²⁰⁸ Ekonomik ve toplumsal anlamda liberal yaklaşımlarla getirilen kapsamlı barış (pozitif) ve çatışma çözüm önerilerinin özellikle Sahra-altı Afrika ülkeleri gibi çatışmaların içinden çıkılmaz hale geldiği ülkelerde bir yardım almadan uygulamaya geçirilmesi zor görünmektedir. Bu noktada üçüncü tarafların desteği ve katkısı önemli olabilmektedir.

Şekil 1.7.'de günümüz çatışmalarının çözümünde ortaya çıkan gelişmeler doğrultusunda çatışma çözümüne dair çok boyutlu bir yaklaşım sunulmaktadır.²⁰⁹ Çatışmaların çözümünde üçüncü tarafların desteği “gömülü taraflar (*embedded parties*)” şeklinde ifade edilmektedir. Bu durum, tek seferlik arabuluculuk çabalarına göre toplumun kendi içinden çıkardığı ve halka yayılan çözüm çabalarına işaret etmektedir. Dolayısıyla, artık üçüncü taraflar kapsamında devlet düzeyinde aktörler (devletler, büyük güçler vb.) ile

²⁰⁶ Bkz: Kofi Annan, a.g.e., ss. 15-20.

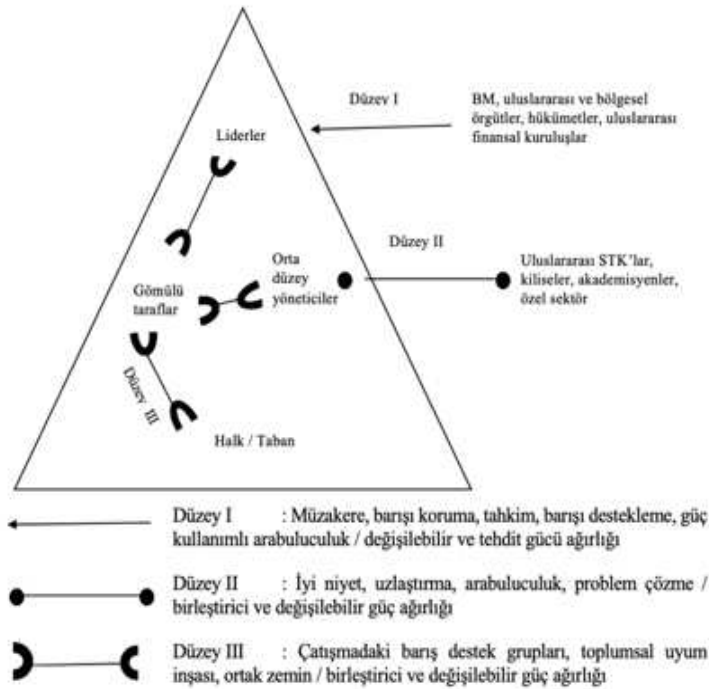
²⁰⁷ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 115.

²⁰⁸ Bkz: Kofi Annan, a.g.e., ss. 15-20.

²⁰⁹ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 29.

çatışma çözümü ve arabuluculuk rolü sınırlı kalmamakta; hükümetler arası kuruluşlar, bölgesel ve alt bölgesel örgütlenmeler, STK'lar, akademisyenler, özel sektör temsilcileri yanı sıra toplum tabanının da çözüm sürecine katılması beklenmektedir.²¹⁰ Birincil, ikincil ve üçüncül olmak üzere üç farklı düzeydeki aktörlerden çatışmaların özgün durumlarını göz önünde bulundurarak yararlanan günümüz çatışma çözümü ve barış süreçlerine farklı

Şekil 1.7. Çok Boyutlu Çatışma Çözümü

kesimlerin katılması ise liberal bakış açısını yansıtmaktadır.²¹¹ Yani aslında liberal bakış açısıyla günümüz çatışmalarının çözümü ve barış çabaları, hibrit ve kozmopolit bir forma bürünmektedir. Devletlerin ve liderlerin önemi korunmak kaydıyla, tabana hitap etmeyen ve tabanı arkasına almayan, toplumun sivil kuruluşlarının ya da önde

gelen kesimlerinden orta düzey yöneticilerin katılmadığı bir çatışma çözümü anlayışının günümüzde pozitif ya da istikrarlı barışın sağlanmasına yetmeyeceği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, kozmopolit çatışma çözümünde bütünleşmeci ve işbirliğini önceleyen bakış açısıyla bölgesel örgütlere de önemli bir misyon yüklendiği görülmekte; bu yönüyle bütünleşmeci yaklaşımlar da bir ölçüde liberal anlayışın parçası olmaktadır.

1.4.2.2. Bütünleşmeci Yaklaşımlar ve Üçüncü Taraf Rolü

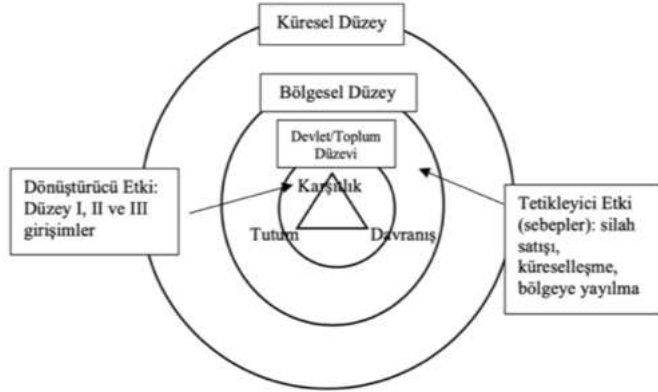
İki süper gücün bölgesel çatışmalara bakışı ve iki kutuplu düzenin sona ermesi, yalnızca Soğuk Savaş sonrası çatışmaların tetiklenmesine yol açmamış, aynı zamanda uluslararası örgütlere, bireysel olarak devletlere ve STK'lara önemli roller yüklemiştir; bu kapsamda özellikle 1990'larda çatışma çözümünde gözle görülür bir dönüşüm

²¹⁰ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 28.

²¹¹ Asaf Siniver, 2016, a.g.e., s. 183.

yaşanmıştır.²¹² Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde yaşanan dönüşüm, uluslararası örgütlere çatışmaların çözümü sürecinde müzakere ve arabuluculuk rollerini de kapsayan daha fazla görev yüklediği gibi, zaman zaman uluslararası toplumun da desteğini alarak

Şekil 1.8. Kozmopolit Çatışma Çözümü

anlaşılması önem kazanmaktadır. Zira, kozmopolit çatışma çözümüyle merkeze yerleştirilen Galtung'un çatışma üçgeni, devlet/toplum düzeyi ve küresel düzeyin yanı sıra bölgesel düzeydeki girişimlerle çevrenmekte ve çatışmalar bölgedeki gelişmelerle tetiklenen bir etkiye maruz kalabilmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında, çatışmaların önlenmesi ve barış adına uluslararası örgütlerin daha işlevsel ve sınırlı çerçevelerde ele alınması anlayışıyla ortaya çıkan bütünleşmeci kuramların bilimsel olarak ele alınmasında önde gelen isimlerinden biri Karl W. Deutsch'tur. Toplular arası barışın nasıl konuşulabileceği, tartışılabileceği ve gerçekleştirilebileceğine dair Uluslararası İlişkiler'in gelenekselci ve çatışmacı görüşlerine karşı Deutsch'un yenilikçi ve aslında liberal bakışının arkasında Kantçı bir düşünce zemini bulunmaktadır.²¹⁴ Deutsch'a göre toplumlar, savaşı önlemek ve birlikte hareket etmeyi öğrenmek durumundadır ve siyasetin en önemli rolü insanların ölümüne engel olmaktır. Bu aşamada siyasal entegrasyonu öneren Deutsch, barışın korunması, çok amaçlı ve işlevsel kapasiteye ulaşılması, spesifik görevlerin üstlenilmesi, yeni bir imaj ve kimlik kazanılması

²¹² Charles Webel ve Johan Galtung, a.g.e., ss. 38-39.

²¹³ Ruth Wedgwood, "Regional and Subregional Organizations in International Conflict Management", (Ed. Chester A. Crocker vd.) *Managing Global Chaos: Sources of and Responses to International Conflict*, United States Institute of Peace Press, Washington D.C 1996, ss. 275-285.

²¹⁴ Bkz: Karl W. Deutsch, *The Analysis of International Relations*, 3rd Edition, Prentice-Hall International, Englewood Cliffs, N.J. 1988; Erhan Büyükkakıncı, "Karl W. Deutsch", *Barış Çalışmaları*, (Ed. Erhan Büyükkakıncı), Adres Yayınları, Ankara 2018, s. 117.

gibi olguları bütünleşmenin temel hedef ve yararları olarak görmektedir.²¹⁵ Güvenlik toplulukları yaratmanın yolunun karşılıklı bağımlılık ve entegrasyondan geçtiğini savunan Deutsch, sosyal grupları birbirine bağlayan iletişim olgusunun “biz olma duygusu (*we-feeling*)” aşılıyarak güvenlik topluluklarına sorunların birlikte aşılabilmesi için işlevsel bir ortam hazırladığını ifade etmektedir.²¹⁶ Deutsch ayrıca, taraflar arasındaki sorunların çözülmesinde ve siyasal sistemlerin değişiminde fiziki güç yerine işbirliği ve ikna yöntemlerinin daha etkili olduğunu söyleyerek toplumdaki aktörler arasındaki iletişimin işbirliği ve koordinasyon sürecini başlatabileceğini vurgulamaktadır.²¹⁷

Bütünleşmeci kuramların diğer bir önde gelen ismi David Mitrany, barış ve güvenlik ihtiyacını fonksiyonel uluslararası örgütlerin kurulmasıyla ilişkilendirmektedir. Ortak çıkarlar söz konusu olduğunda fonksiyonel örgütlenmeler, işbirliğinin gelişmesi ve çatışmanın yerini yapıcı işbirliğinin alması, savaşa yol açan özel koşulların ortadan kalkması ve barışın sağlanması için kurumsal bir yapı önermektedir.²¹⁸ Ancak küresel entegrasyonlardan ziyade, fonksiyonalizm tartışmalarından beslenerek bölgesel bütünleşmeye asıl odaklanan Neo-Fonksiyonalizm (Yeni İşlevselcilik) olmaktadır. Hem genişlemeyi hem derinleşmeyi kapsayan ve bir alanda ya da sektörde ortaya çıkan entegrasyonun birbirini tetikleyerek diğer alanlara da yayılacağını ifade eden yayılma etkisi (*spill-over*), Neo-Fonksiyonalizm’in bütünleşme kuramlarına en önemli kavramsal katkılarından biri olarak kabul edilmektedir. Haas tarafından bu kavram, ekonomik bir bütünleşmenin beraberinde diğer sektörlerde de bütünleşme yönünde baskı yaratması olarak tanımlanmaktadır.²¹⁹ Daha sınanabilir bir entegrasyon anlayışıyla hareket edilen Neo-Fonksiyonalizm’de *spill-over* hem ekonomik hem siyasi anlamda ele alınmakta; teknik bir süreç olarak bakılan entegrasyonda devlet merkezli olmayan bir sürece odaklanılmaktadır.²²⁰ Her ne kadar işlevselci ve yeni-işlevselci kuramlar genellikle Avrupa üzerine yoğunlaşarak Avrupa Birliği (AB) örneği üzerinden gitmekteyse de, dünyanın değişik bölgelerinde ve farklı kıtalarda benzer bütünleşme çabalarının olduğu bilinmektedir.

²¹⁵ Karl W. Deutsch, 1988, a.g.e., s. 271.

²¹⁶ Bkz: Karl W. Deutsch, “Security Communities”, *International Politics and Foreign Policy*, (Ed. James Rosenau), The Free Press, New York 1961, ss. 98-105; Erhan Büyükkakıncı, 2018, a.g.e., s. 121.

²¹⁷ Political Science, Communications Theory: Nature, Ideas and Criticism, <http://www.politicalsciencenotes.com> (Erişim Tarihi: 19.12.2018).

²¹⁸ Bkz: David Mitrany, a.g.e.; Tayyar Arı, a.g.e., ss. 345-347.

²¹⁹ Ernst. B. Haas, “Turbulent and the Theory of Regional Integration”, *International Organization*, Vol: 30, No: 2, 1976, s. 195.

²²⁰ Tayyar Arı, a.g.e., s. 355.

Afrika’da entegrasyon hareketlerinin tüm kıtayı kapsayan yansımaları, Afrikalılaşma çabalarının da önemli bir parçası olan Afrika Birliği’dir. Avrupa için bir refah ve güç arayışını ifade eden entegrasyon, Afrika için ise öncelikle bir “var oluş ve hayatta kalma” mücadelesi olmaktadır.²²¹ Afrika Birliği Örgütü’nün (AfBÖ) yerini alarak 2002 yılında AfB’nin kurulması, kıtanın siyasi, hukuki ve ekonomik anlamda örgütlenmesinin yeni bir başlangıcı kabul edilmekte ve Afrika’nın tarihinde yeni bir sayfanın açılması anlamına gelmektedir.²²² Kuruluşunun ardında tarihi, ekonomik ve siyasi birtakım gelişmeler bulunan AfB’nin temellerini, sömürgeciliğin etkisiyle Afrika’da ortak bir kimlik bilinci ve Afrikalılık ruhunun ortaya çıkması; kıtadaki devletlerin bağımsızlıklarını ve egemenliklerini kazanmaları için sömürgeciliğin tüm formlarına karşı durulması ve Pan-Afrikalizm anlayışının benimsenmesi ile 1963 yılında bağımsız 32 Afrika ülkesinin imzası sonucu AfBÖ’nün kurulması oluşturmaktadır.²²³

Kıtadaki sömürgeciliğe son verilmesinde ve ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşmasında başarılı olan Afrika Birliği Örgütü, barış çabalarında ve barış inşasında da birtakım önemli roller üstlenmiştir. Ancak borç yükü, demokratik yönetim kültürünün eksikliği, ekonomik kalkınmanın çok yavaş ilerlemesi gibi olguların yanı sıra,²²⁴ üye ülkeler arasındaki çekişmeler, üyelerin katkı paylarını düzenli ödememesi, kıtada meydana gelen çatışmaların çözümünde etkili olamayışı ve örgüt yapısının değişen dünya koşullarına ayak uyduramaması gibi nedenler;²²⁵ ayrıca, özellikle 1990’larda ihtiyar Afrikalı liderlerden

Afrika Birliği Milli Marşı

*Hepimiz birleşelim ve birlikte kutlayalım,
Özgürlüğümüz için kazanılan zaferleri.
Birlikte yükselmeye adanalım kendimizi,
Özgürlüğümüzü ve birliğimizi savunmaya.*

*Ey Afrika'nın kızları ve oğulları;
Güneşin teni ve Gökyüzünün teni!
Afrika'yı yaşamın ağacı yapalım.*

*Hepimiz birleşelim ve birlikte şarkı söyleyelim,
Kaderimizi çevreleyen sınırları kaldırmak için.
Kendimizi birlikte mücadele etmeye verelim,
Yeryüzünde sürekli barış ve adalet için.*

*Hepimiz birleşelim ve birlikte çabalayalım,
Afrika'ya elimizden gelenin en iyisini vermek için;
İnsanlığın beşiği ve kültürün kaynağına.
Gururumuz ve umudumuz şafağın sökümündedir!*

²²¹ Severine Rugumamu, “Africa's Search for Regional Cooperation and Integration in the 21st Century”, The African Capacity Building Foundation, Harare 2004, s. 2.

²²² Corinne Packer ve Donald Rukare, “The New African Union and Its Constitutive Act”, *The American Journal of International Law*, Vol: 96, No: 2, 2002, s. 365.

²²³ Pierre Buyoya, “Toward a Stronger African Union”, *The Brown Journal of World Affairs*, Vol: 12, No: 2, 2006, s. 166; Afrika Birliği Örgütü ve Afrika Birliği’nin kurulması ve gelişimine dair sürecin ayrıntıları için bkz: İbrahim Arslan, Soğuk Savaş Sonrasında Afrika’daki Çatışmaların Önlenmesi: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi ve Darfur Krizi Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale 2014.

²²⁴ Kay Mathews, “Renaissance of Pan-Africanism: The African Union”, *India International Centre Quarterly*, Vol: 31, No: 4, 2005, s. 146.

²²⁵ Can Altan, “Afrika Birliği”, <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/CAN-ALTAN-TR.pdf> (Erişim Tarihi: 07.12.2018).

oluşan bir “diktatörler kulübü” olarak anılır hale gelmesi,²²⁶ AfBÖ’nün zayıf noktalarını oluşturmuştur. Böylece, AfBÖ bir nevi misyonunu tamamlamış; örgütün temelleri üzerine kıta için “yeni bir umut”²²⁷ olarak AfB inşa edilmiştir.

Afrika’nın günümüzde içinde bulunduğu çatışma ortamı ve siyasi-ekonomik koşullar, AfB’nin omuzlarındaki yükün ağırlığını ortaya koymaktadır. Belirlediği Gündem 2063 (*Agenda 2063*)²²⁸ hedefleri ve 55 üyesinin tamamı ile bölgesel nitelikli bir uluslararası örgüt olarak AfB, bir “birlik” oluşunun 100. yılında güçlü, tek vücut, barış içinde ve müreffeh bir Afrika umudu ortaya koymaktadır. AfB’nin siyasi işbirliğinden ekonomik entegrasyona, ortak çıkarların savunulmasından üyeler arası dayanışmaya, demokrasinin ilkelerinden iyi yönetime, insan haklarının korunmasından sürdürülebilir kalkınmaya, bölgesel ekonomik örgütlenmeler arasında uyum ve koordinasyonun sağlanmasına kadar pek çok hedef belirlediği görülmektedir.²²⁹ Her bir hedef için en çok ihtiyaç duyulan şeylerden biri ise kıtadaki çatışmaların çözümü ve barış ve güvenliğin sağlanması olarak değerlendirilmektedir.

Afrika’da barış ve güvenliğin sağlanması, kıta için ciddi bir risk oluşturan çatışmaların barışçıl yöntemlerle çözülmesi ve yıkıcı sonuçları olan tüm faaliyetlerin reddedilmesi, AfB’nin ana prensipleri arasında yer almaktadır.²³⁰ Prensipler doğrultusunda oluşturulan ve Birliğin kurumsal yapısında çok temel bir yere sahip olan Barış ve Güvenlik Konseyi’nin (*The Peace and Security Council – PSC/BGK*) ise Afrika’da barış, güvenlik ve istikrarın tesisi; erken uyarı mekanizmalarının geliştirilmesi; uyuşmazlıkların ve çatışmaların önlenmesi; demokratik yönetimlerin, hukukun, insan hakları ve temel hak ve özgürlüklerin desteklenmesi; silahların kontrol altına alınması ve silahsızlanma çalışmalarının yapılması; arabuluculuk ve uzlaştırma uygulamalarının kullanılması; bölgesel mekanizmalar ve AfB arasında koordinasyonun güçlendirilmesi gibi amaç ve yöntemlerle kıtadaki barış ve güvenliğin sağlanmasında birincil rol oynaması öngörülmektedir. Konsey,

²²⁶ Robert O. Collins ve James M. Burns, *A History of Sub-Saharan Africa*, Cambridge University Press, New York 2014, s. 389.

²²⁷ African Union Commission, *African Union Handbook 2018*, Addis Ababa and Wellington, 2018, s. 217. https://au.int/sites/default/files/pages/31829-file-african_union_handbook_2018_english-2.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2018).

²²⁸ Bkz: African Union Commission, *Agenda 2063: The Africa We Want*, https://au.int/sites/default/files/documents/33126-doc-01_background_note.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2018); Olawaseun Tella, “Agenda 2063 and Its Implications for Africa’s Soft Power”, *Journal of Black Studies*, Vol: 49, No: 7, 2018, ss. 717-718.

²²⁹ African Union, *Constitutive Act of the African Union*, ss. 5-6, https://au.int/sites/default/files/pages/32020-file-constitutiveact_en.pdf (Erişim Tarihi: 18.06.2019).

²³⁰ Ag.e., ss. 6-7.

aynı zamanda Afrika'daki çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü çerçevesinde Afrika Birliği'nin 2002 yılında kabul ettiği Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi'nin (*African Peace and Security Architecture- APSA*) en önemli organıdır.²³¹

BGK'nin kurulması, AfB için her zaman öncelikli gündem maddelerinden biri olan ancak kurumsallaşmaya yansıtılması zaman alan güvenlik yaklaşımındaki dönüşümün temel göstergesi olarak kabul edilmektedir. Böylece 2004 yılı, Birliğin çatışmacı değil uzlaşmacı bir yaklaşımla barış ve güvenlik politikalarını ve normlarını şekillendirdiği önemli bir kilometre taşına ve kurumsallaşmada önemli bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Üye devletlerin eşit egemenliği, birbirlerine müdahale etmekten kaçınmaları, Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü, anayasal olmayan hükümet değişikliklerini kınama ve ağır güvenlik tehditlerinin ortaya çıkması durumunda ilgili ülkeye müdahale edilmesi, Birliğin barış ve güvenlik anlayışının ifade bulduğu normlar olarak öne çıkmaktadır.²³² Sahra-altı Afrika'daki çatışmalar ve çatışma çözümü çabaları bu çalışmada irdelenirken AfB yanı sıra BGK gibi kıtanın örgütsel yapısının önemli organlarının kuruluş tarihlerinin ön planda tutulmasının başlıca nedeni de, Afrika'daki çatışmalara ve çatışmaların çözümüne yönelik günümüzdeki uygulamaların bu temeller ve normlar üzerine inşa edilmesi olmaktadır.

APSA, bölgesel ve ulusal düzeyde birbiriyle bağlantılı bir yapıdan oluşmaktadır.²³³ Bölgesel olarak APSA, kıtanın bölgesel ekonomik örgütlenmeleri (*Regional Economic Communities-RECs*) üzerinden uygulamalarını gerçekleştirmektedir. Bölgesel ekonomik örgütlenmelerin temeli, barış ve güvenlik çabalarının ve Afrika ekonomilerinin aşamalı olarak bütünleşmesi anlayışının bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Batı Afrika Ekonomi Topluluğu (ECOWAS), Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA), Orta Afrika Ekonomi Topluluğu (CEEAC), Arap-Mağrip Birliği (AMU), Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Sahel Devletleri Topluluğu (CEN-SAD), Doğu Afrika Topluluğu (EAC) olmak üzere Afrika'da 8 alt bölgesel örgütlenme tanımlandığı görülmektedir.²³⁴ Bu noktada dikkat çekilmesi gereken husus, AfB

²³¹ African Union, Peace and Security Council, <https://au.int/en/psc> (Erişim Tarihi: 18.06.2019)

²³² Bkz: Engin Akçay ve Bünyamin Dinçer, a.g.e., s. 66.

²³³ Paul D. Williams, "The African Union's Conflict Management Capabilities", Council on Foreign Relations, New York 2011, s. 6.

²³⁴ Rene N'Guettia Kouassi, "The Itinerary of the African Integration Process: An Overview of the Historical Landmarks", *African Integration Review*, Vol: 1, No: 2, 2007, s. 5; Ayrıca bkz: African Union, Solemn Declaration on a Common African Defence And Security Policy, s. 13, <http://www.peaceau.org/uploads/declaration-cadsp-en.pdf> (Erişim Tarihi: 18.06.2019).

ile bölgesel ekonomik topluluklar arasındaki ilişkinin sanıldığı gibi hiyerarşik bir yapıda olmasından ziyade karşılıklı destekleyici ve tamamlayıcı bir düzeyde sürdürüldüğüdür.²³⁵ Diğer bir husus ise, Sahra-altı Afrika'daki bu bölgesel örgütlenmelerin aynı zamanda bir ülkenin en yakın çevresiyle ve ortak sınırlara sahip olduğu komşu ülkeleriyle beraber oluşturduğu daha küçük çaplı bölgesel çatılar altında birleşmesine işaret etmesidir.

Bölgeselci bakış açısı, temel olarak Afrika'ya yönelik toptancı bir anlayışın önüne geçilmesine ve kıtanın mikro düzeyde ele alınmasına olanak tanımaktadır. En genel haliyle Doğu, Batı, Güney ve Orta Afrika şeklinde bölümlendirilebilen kıtanın Sahra-altı kesiminde aslında bu alt bölgeler coğrafi yönlerden daha fazlasını ifade etmektedir. Doğu Afrika, Etiyopya ve Kenya'nın etkin olduğu ve Sudan-Somali hattının bunu dengelediği bir bölgeye işaret ederken, Batı Afrika daha çok Fransız sömürgeciliğinin etkisinin hissedildiği ve pek çok küçük devletin ortaya çıktığı bir bölgeyi nitelemektedir. Orta Afrika'yı Kongo'nun uzun yıllardır yaşadığı çatışmalar ve bu çatışmaların yansımaları şekillendirirken, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yakın etki alanını ifade eden ve birkaç ülke dışında İngilizce konuşulan ülkelerin mevcut olduğu bölge Güney Afrika'dır.²³⁶ Bölgesel ekonomik örgütlenmelerin oluşturulmasında da aslında daha çok bu tür bir kategorizasyon esas alınmaktadır.

Kıtadaki entegrasyon çabalarının ürünü olarak AfB ve alt bölgesel örgütlenmeler ile Afrika'da çatışmaların çözümü ve güvenlik alanlarında birtakım aşamalar kaydedildiği doğrudur. Geliştirdiği mekanizmalarla AfB ve alt bölgesel örgütlenmelerin APSA kapsamında 2016'dan itibaren meydana gelen 67 şiddet içeren çatışmadan % 42'sine diploması, arabuluculuk ve barışı destekleme hareketi ya da bu üçünün kombinasyonu ile müdahalede bulunduğu görülmektedir.²³⁷ Ancak terörizm, sınır ihlalleri, iç çatışmalar, darbeler, yönetim sorunları, iklim koşulları, yolsuzluk, yanlış politikalar, kapasite eksikliği, bürokratik uygulamalar gibi engeller, Afrika Birliği'nin problem ve çatışma çözme kapasitesinin önüne geçmektedir. Ayrıca, karar alma mekanizmalarının dış desteğe bağıllığı ve üyelerinin çoğunun az ve en az gelişmiş ülkeler kategorilerinde yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, AfB'nin önündeki zorluklar daha net anlaşılmaktadır.²³⁸ Benzer engeller, alt bölgesel topluluklar için de geçerli olmaktadır.

²³⁵ İbrahim Arslan, 2014, a.g.e., s. 125.

²³⁶ Mehmet Özkan, *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası*, SETA, İstanbul 2014, s. 38.

²³⁷ European Court of Auditors, *The African Peace and Security Architecture: Need to Refocus EU Support*, Special Report No. 20, s. 6. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18_20/SR_APSA_EN.pdf (Erişim Tarihi: 23.12.2018).

²³⁸ Engin Akçay ve Bünyamin Dinçer, a.g.e., s. 65.

Diehl, kaynak kıtlığı, tarafsızlık sorunu, organizasyon zayıflığı, bölgesel hegemonun baskınlığı gibi sebeplerle çok taraflı çatışma çözümüne kıyasla bölgesel girişimleri başarısız bulmaktadır.²³⁹ Ancak bölgesel örgütlenmelerin çatışma çözümü çabaları, çok taraflı barış girişimlerini reddetmek anlamına gelmediği gibi, bir birlik hedefi olan bölgede iç çatışmaların çözümüne bölgesel örgütlenmelerin sessizliğini koruması ve hiçbir şekilde müdahale etmemesi de düşünülemez.²⁴⁰ Ayrıca, bölgesel örgütlerin genellikle bölgedeki en zor çatışmaların çözümü için girişimlerde bulunduğunu öne süren Gartner'e göre, iyi hastaneler de zor hastaları alır ve bu hastanelerde ölüm oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Dolayısıyla, iyi hastanelerin çoğunda olduğu gibi, iyi çatışma çözümü uygulamalarının da başlangıçta şüpheli ve başarısız görünmesi olağandır. Yine de komşu ülkelerin önemli bir parçasını oluşturduğu alt bölgesel örgütlenmelerin desteğine rağmen çatışmaların çözümünde başarılı bir görüntü sergilenememesi, bölgesel örgütlerin kendi içindeki ve yanibaşlarındaki çözülmesi zor çatışmaları çözme çabalarını değersiz kılmamaktadır. Sürecin iyi anlaşılması ve zorlukların ortaya koyulması, bu çatışma çözümü çabalarının değerini ve görüntünün yanıltıcı olabileceğini gösterebilmektedir.²⁴¹ Bu kapsamda Sahra-altı Afrika'da AfB ve özellikle ECOWAS, IGAD ve SADC gibi alt bölgesel örgütlenmeler, kıtadaki sorunların karşılıklı müzakere edilmesinde ve çözümünde önemli roller üstlenebilmektedir. Bölgesel örgütlenmelerin çatışmaların çözümünde rol almalarının bir diğer yönünü ise daha hızlı ve daha az maliyetli görünmelerinin yanı sıra diğer dış aktörlere göre, -kimi zaman soruna neden olmakla birlikte- daha meşru olduğu algısı oluşturmaktadır.²⁴² Güçlü bir bölgesel örgütün varlığı halinde çatışmaların barışçıl çözümü için güçlü bir platform sağlanabilmektedir.²⁴³ Çok taraflı çatışma çözümünün zaman alabileceği ve gecikebileceği düşünüldüğünde, bölgesel örgütlerin iyi yapılanmasının ve çatışma çözme mekanizmalarının iyi organize edilmesinin kıymeti ortaya çıkmaktadır.

Bölgesel örgütlenmelerin bölge ülkelerinden birinde yaşanan iç çatışmaların çözümüne yönelik etkisi ve üçüncü taraf rolü birkaç açıdan ele alınabilmektedir. İlk olarak, üye ülkeler genellikle benzer siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel özellikleri

²³⁹ Paul F. Diehl, *International Peacekeeping*, John Hopkins University Press, London 1994, s. 131.

²⁴⁰ Richard S. Mukisa, "Toward a Peaceful Resolution of Africa's Colonial Boundaries", *Africa Today*, Vol: 44, No: 1, s. 12.

²⁴¹ Scott Sigmund Gartner, "Deceptive Results: Why Mediation Appears to Fail but Actually Succeeds", *Penn State Journal of Law & International Affairs*, Vol: 2, No: 1, Nisan 2013, ss. 30-31.

²⁴² Bkz: Rodrigo Tavares, *Regional Security: The Capacity of International Organizations*, Routledge, London and New York, 2010.

²⁴³ Luc Reyckler ve Arnim Langer, *Researching Peace Building Architecture (Cahiers Internationale Betrekkings En Vredesonderzoek)*, Centre for Peace Research and Strategic Studies, Leuven 2006, s. 62.

paylaştığından bölgesel örgütler,²⁴⁴ kültür ve değerler açısından taraflara uluslararası ve bölge dışı arabuluculardan çok daha yakındır.²⁴⁵ Bu kapsamda ayrıca, çatışmaların çözümüne dair yerli-geleneksel çatışma çözme mekanizmalarına bölge ülkelerinin aşına olacakları ve daha geçerli çözümler sunabilecekleri düşünülebilir. İkincisi, yaşanan çatışmaları ve altında yatan köklü nedenleri en doğru şekilde anlayarak çatışmanın önlenmesine veya çözümüne katkı sağlayabilecek ve arabuluculuk yapabilecek mekanizmalar bölgesel örgütlenmelerdir.²⁴⁶ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından da AfB ve kıtadaki alt bölgesel örgütlenmelerin çatışmanın önlenmesi, çözümü, kriz yönetimi, barış inşası, güvenlik ve çatışma sonrası istikrarın sağlanması gibi alanlarda ve arabuluculuk anlamında kapasitesinin güçlendirilmesinin önemine vurgu yapılmaktadır.²⁴⁷ Burada çift taraflı bir kazanç söz konusudur. Bölgesel örgütlenmelerin bölgedeki bir iç çatışmanın çözümünde elde edeceği başarı, hem iç çatışma yaşayan ülkedeki barışın sağlanmasına hem de kurulacak güven ve ilişkilerle bölgedeki işbirliği ortamının büyük ölçüde gelişmesine ve bölgesel örgütlerin güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, bölgesel örgütlenmeler, üye ülkeleri arasında çeşitli alanlarda geliştirdiği işbirliği mekanizmaları ile komşuluk ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunacak; bu sayede çatışmalara müdahil olabilen komşu ülkelerin çatışmalardaki rolü yerine çatışma çözümündeki rolü üzerine daha fazla odaklanılabilecektir.

Komşu ülkeler, iç çatışmaların yaşandığı ülkelerde gerçekleşecek bir çatışma çözümüne ve barışa katkı sağlamanın en büyük faydasını da görecektir. Çatışmaların içinden bir arabulucu olarak komşu ülkeler, ne kadar kalıcı ve pozitif barış koşulları yaratabilirse kendileri de ortaya çıkan sonuçtan o kadar az olumsuz etkilenecektir. Zira, diğer tüm aktörler çekildikten sonra alınan sonuç ile buldukları coğrafyada baş başa kalacak olanlar yine komşu ülkeler iken,²⁴⁸ komşu ülkelerin destek vermediği -hatta engelleme girişimlerinde bulundupu- bir çatışma çözümünün sürdürülebilir bir barış ve güvenlik ortamı sağlayamayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, liberal bakış açısında dikkat çekildiği üzere, komşu ülkelerin demokratik olmasının iç çatışmaların barışçıl yollarla çözümünde pozitif

²⁴⁴ Scott Sigmund Gartner, a.g.e., s. 33.

²⁴⁵ Björn Hettne, "Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 5, No: 18, Yaz 2008, s. 101.

²⁴⁶ Rodrigo Tavares, *Regional Security: The Capacity of International Organizations*, Routledge, London and New York 2010, s. 13.

²⁴⁷ United Nations Security Council, S/RES/1809 (2008), 16 April 2008.

²⁴⁸ Paul Wehr ve John Paul Lederach, "Mediating Conflict in Central America", *Journal of Peace Research*, Vol: 28, No: 1, February 1991, s. 87.

bir etkisi olduğu iddia edilmektedir. Bu bağlamda, demokratik olmayan bölgelerin çatışmalara daha meyilli olduğu ve demokratik olmayan rakip komşuların iç çatışmalarda isyancı güçlere destek verdiği; buna karşılık demokratik ve istikrarlı komşuluk ilişkilerinin bölgesel istikrar, güvenlik ve barışa katkı sağlayacağı öngörülmektedir.²⁴⁹ Dolayısıyla, komşu ülkelerin iç çatışmalara liberal ve bütünleşmeci bakış açısıyla yaklaşmaları çatışma çözümü açısından önemlidir. Zira, bir ülkedeki iç çatışmaların çözülmesi, yalnızca o ülkeye değil, bölgeye de istikrar, barış ve işbirliği getirme potansiyeline sahiptir. Ancak tüm olumlamalara rağmen dış politikada realite, salt liberal ve bütünleşmeci kuramlarla şekillenmekten oldukça uzaktır. Bu noktada, komşu ülkelerin çatışma ve çatışma çözümündeki üçüncü taraf rolüne açıklamalar getirmede rasyonel yaklaşımlar açığı kapatmaktadır.

1.4.2.3. Rasyonel Yaklaşımlar ve Üçüncü Taraf Rolü

Çatışma Çözümü'nde rasyonel yaklaşım, Uluslararası İlişkiler'de realist teoriyi takip etmekte; sadece savaş ve çatışmaların değil, barış ve işbirliğinin de rasyonel bir tercih olarak aktörler tarafından tercih edilebileceği anlayışına dayanmaktadır. Kendi rasyonalitesi içinde aktörler, kendi yargılarını şekillendirerek, kararlarını tartarak ve kendi stratejilerini izleyerek savaşa giden olaylar zincirini başlatabileceği gibi, bunun tersi olarak savaşları sonlandırabilmekte veya anlaşmaya da varabilmektedir.²⁵⁰ Çatışmaları kâr-zarar ve çıkar hesapları üzerinden açıklayan rasyonel yaklaşımda, fiilin maliyeti ve elde edilecek kazançlar üzerinden durumun çıkarlara ters ya da uygun oluşu değerlendirilmektedir. Çatışmanın bizzat faili olan taraflar, kendi tercihleri sonrası ortaya çıkan çatışma veya barıştan bizzat sorumlu kabul edilmektedir.²⁵¹

Rasyonel bakış açısında taraflar, iki farklı motivasyonla hareket etmektedir. Bunlardan biri, “kendisine ne olacağı kaygısı” iken diğeri “karşısındakine ne olacağı kaygısı” olmaktadır. Bu kapsamda, taraflar arasındaki çatışmalarda *çekilme*, *teslim*, *saldırganlık*, *problem çözümü* ve *işbirliği* olmak üzere beş ayrı sonuç ortaya çıkmaktadır. Taraflar arasında çatışmaya konu olan sorun ciddi bir öncelik teşkil etmiyor ise taraflar çatışmadan çekilebilmektedir. Bir tarafın soruna ciddi önem atfetmediği ve diğer tarafın çıkarlarını kendi çıkarlarından daha fazla dikkate aldığı durumda teslimiyet söz konusu

²⁴⁹ Havard Hegre ve Nicholas Sambanis, “Sensitivity Analysis of Empirical Results on Civil War Onset”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 50, No: 4, 2006, ss. 514-522.

²⁵⁰ Peter Wallensteen, 2002, a.g.e., s. 44.

²⁵¹ Havva Kök Arslan ve Firat Çapan, a.g.e., s. 54.

olabilmektedir. Saldırganlık, bir tarafın çatışmanın diğer tarafıyla alakalı herhangi bir kaygı duymamasından öte, çatışmada yalnızca kendi çıkarlarına önem vermesi ile ifade edilebilmektedir. Her iki tarafın çıkarlarının dikkate alındığı durum ise, rasyonel bakış açısıyla işbirliğine olanak tanımaktadır. İşbirliğinde tek taraflı çıkarlar korunuyor algısı ihtimaline rağmen karşı tarafın çıkar ve ihtiyaçları da aynı ölçüde dikkate alınmakta ve yaratıcı problem-çözme sonuçlarına ortam hazırlanmaktadır.²⁵² İşbirliği ve problem çözme, çatışma çözümünde en çok arzu edilen sonuçlar arasında yer almaktadır. Komşu ülkelerin iç çatışmalardaki rolünün ele alındığı bu çalışmada, yalnızca tarafların değil üçüncü tarafların da kendisine ve/veya karşısındakine ne olacağı kaygısı ile hareket edebildiği görülmektedir.

Tarafların işbirliğine yönelmesinde üçüncü tarafların rolü ve teşviki önemli rol oynamaktadır. Üçüncü taraflar, çatışma çözümü ve barışın sağlanması açısından çatışmanın ana taraflarına işbirliğinin nasıl rasyonel bir tercih olacağını kabul ettirebilmektedir. Rasyonel bakış açısıyla üçüncü taraflar, kâr-zarar hesaplarını etkileyecek teşvik veya cezalarla çatışma taraflarının tercihlerini de değiştirebilmektedir.²⁵³ Ayrıca, üçüncü tarafların aynı anlayışla çatışmaların çözümünde rol üstlenmesinde Zartman tarafından öne çıkarılan “olgun an” kavramı önem kazanmaktadır. Bu çerçevede, çatışan tarafların anlaşmaya varabilmesi iki olguya bağlı görünmektedir. Birincisi, çatışmaların sonuçları itibariyle tarafların “zarar veren yenişemezlik” durumuna ulaşmaları ve şiddet yoluyla içinde bulunulan kördüğümün çözülemeyeceğini anlamalarıdır. İkinci olgu ise tarafların müzakere yoluyla bir çözüm iradesi ortaya koyabileceklerine dair oluşan inançtır. Zartman’a göre bu iki olgunun varlığı, barış için en uygun ve olgun zamanı beraberinde getirmektedir. Kâr-zarar hesapları değişebilen bir ortamda olgun zamanları doğru değerlendirmek barışa olanak tanırken, savaş ve çatışmaları sürdürmekten ziyade barışın daha rasyonel bir tercih olabileceği vurgulanmaktadır.²⁵⁴ Üçüncü tarafların komşu ülkeler ve dolayısıyla bir ölçüde alt bölgesel örgütlenmeler olarak ele alındığı bu çalışmada, komşu ülkelerin çatışma çözme girişimlerinde rasyonel-realist motivasyonların öncelik kazandığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, bir ülkede çatışmalar içeride de yaşanıyor olsa, çatışmayı etkileyen veya etkileme potansiyeli olan dış aktörler arasında komşu ülkelerin rolünü rasyonel yaklaşımlar olmadan değerlendirmek gerçek dışı, yetersiz ve çok eksik kalacaktır.

²⁵² Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, a.g.e., s. 17.

²⁵³ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, a.g.e., ss. 54-55.

²⁵⁴ William Zartman, “The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moment, *The Global Review of Ethnopolitics*, Vol: 1, No: 1, 2001, s.9.

İç çatışmaları etkileyen unsurlar ele alınırken, “kötü komşu/luk (*bad neighbor/hood*)” ve “komşu laneti (*neighbor curse*)” gibi komşuların çatışmalardaki olumsuz davranışlarını içeren kavramlara rastlanmaktadır. Brauer’a göre komşular bir “lütuf” ya da bir “lanet” olarak sınıflandırılabilir; iyi komşuluk ilişkileri ve işbirliği, ülkelerin birbirlerini destekleyen ve güçlendiren bir ortam hazırlarken, kötü komşuluk ilişkileri ülkelerin birbirlerini güçsüzleştirmek ya da yükünü arttırmak şeklinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır.²⁵⁵ Dostlarımızı ve düşmanlarımızı kendimizin seçebileceğini söyleyen Chesterton, komşularımızı ise ancak Tanrı’nın seçebileceğini ifade etmektedir.²⁵⁶ İç çatışmalara neden olan en belirleyici unsurları liderler ve halk düzeyinde inceleyen Brown ise iç sorunlar ve kötü yönetimi iç faktörler kapsamında değerlendirirken, kötü komşular ve kötü komşuluk ilişkilerini bir iç çatışmayı tetikleyen en önemli dış faktörler arasında görmektedir.²⁵⁷ Böyle bir kaderle kötü komşular ve hükümetlerin etkisi, komşu ülkesinde yaşanan iç çatışmaları kendi çıkarları doğrultusunda destekleyen veya kışkırtan bir tutum şeklinde olabilmektedir.²⁵⁸ Hatta potansiyeli bulunan ancak görünür çatışma olarak ortaya çıkmayan toplumlararası uyuşmazlıkların dahi farklı dış destekler yüzünden gizli çatışmadan görünüre dönüştüğü gözlenebilmektedir. Aynı şekilde, var olan çatışmaların içinden çıkılmaz ve inatçı bir hal almasının en önemli risk faktörlerinden biri, yine kötü komşuluk ilişkileri olarak ortaya çıkmaktadır.²⁵⁹ Dolayısıyla, iç çatışma yaşayan ülkelerin komşuları kötü ise çatışmaların çözümü çabaları zorlaşmakta ve çözüm gecikebilmektedir.

Komşu ülkeler gibi dış aktörlerce vaat edilen sözler ya da taraflara sunulan kaynaklar, destek alan çatışma tarafını hedeflerini başarabilecekleri yönünde cesaretlendirmekte; aynı zamanda çatışmaların süresi ve geleceğine dair değişkenleri de şekillendirebilmektedir.²⁶⁰ Komşu ülkeler, iç çatışmaların son bulduğu ve barışın tesis edilerek çatışma yaşayan komşusunun güçlenmeye başladığı bir durumu kendi ulusal bütünlüğüne ve bölgedeki gücüne yönelik bir tehdit olarak algılayabilmekte; bu bağlamda, rakibi olarak gördüğü komşusunun barış ve güvenliğini kendi güvenliğine ve ulusal

²⁵⁵ Jorgen Brauer, “Neighbours: A Blessing or a Curse?”, Stockholm International Peace Research Institute, 30 Ekim 2013, <https://www.sipri.org/commentary/blog/2013/neighbours-blessing-or-curse> (Erişim Tarihi: 30.12.2018).

²⁵⁶ Gilbert Keith Chesterton, STANDS4 LLC, <https://www.quotes.net/quote/11812> (Erişim Tarihi: 30.12.2018).

²⁵⁷ Michael E. Brown, a.g.e., ss. 582-597.

²⁵⁸ Kofi Annan, a.g.e., s. 5.

²⁵⁹ Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson ve Pamela Aall, “Why Mediation Matters: Ending Intractable Conflicts”, *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, (Ed. Jacob Bercovitch vd.), Sage, London 2009, s. 494.

²⁶⁰ Muzaffer Ercan Yılmaz, a.g.e., s. 7.

çıkarlarına aykırı olarak değerlendirebilmektedir.²⁶¹ Kendi ulusal güçlerini diğerlerine kıyasla maksimum düzeye çıkarma anlayışı ise saldırgan (*offensive*) realizme işaret etmekte;²⁶² çatışmaların sona ermesi halinde kendisinden daha güçlü olabilecek bir ülkeye zarar veren komşu ülkeler, saldırgan realist dış politika yaklaşımları geliştirebilmektedir. Somali'deki iç savaşta çatışan gruplara ve savaş ağalarına destek vererek çatışmaların uzun yıllar devam etmesinde etkin rol oynayan Etiyopya'nın saldırgan komşuluk politikaları, bu durumun en iyi örneklerinden birini oluşturmaktadır.²⁶³ Çatışmalar esnasında izlediği politikalarla ve taraflara verdiği destekle çatışmaların süregitmesine destek veren komşu ülkeler, çatışmaların çözümü ve barış olasılığı ortaya çıktığında yine aynı anlayışla bu kez çözümü baltalayıcı bir tutum sergileyebilmektedir.

Çatışmaların çözümüne yönelik bir irade ortaya çıktığında çözüm girişimlerini etkileyecek veya baltalayacak etkenlerden biri, çatışmaya doğrudan taraf olmayan ancak doğrudan veya dolaylı yollarla taraflara destek vererek onları yönlendiren aktör veya paydaşların tutum ve davranışları olmaktadır. Yerel, bölgesel ve uluslararası güçler, uluslararası kuruluşlar, çıkarları etkilenen silah tüccarları, çok uluslu şirketler, etnik diaspora ve rakip devletlerin yanı sıra,²⁶⁴ komşu ülkeler de bu aktörler kapsamında sayılabilmektedir.²⁶⁵ Çıkarları doğrultusunda komşu ülkelerin bir iç çatışmaya dahil olurken kendilerine ait birtakım ekonomik, askeri, siyasi ve/veya insani teşvik ve motivasyonları bulunmakta; çatışmaların devamı ve/veya çözümü noktasında komşular olumlu veya olumsuz tavır alabilmektedir. Çatışan taraflara siyasi meşruiyet kazandırmak, mali ve askeri yardımda bulunmak ya da cephe gerisi yaratmak gibi komşu ülkelerin barış sürecini çeşitli yöntem ve eylemlerle olumsuz etkileyebileceği görülmektedir.²⁶⁶ Ayrıca komşu ülkeler silahlar için halihazırda bir piyasa ve savaştan kesimler için bir üs imkanı sunarken pek çok açıdan silahsızlanma çabaları daha zor sonuç vermektedir.²⁶⁷ Böyle bir ortamda pozitif ya da istikrarlı bir barış sağlanmasının ve çatışmaların çözümünün zor olacağı değerlendirilmekte; komşu ülkelerin ve bölgesel güçlerin barışı engelleyici negatif tutum ve davranışlarının

²⁶¹ Roger Mac Ginty, *No War, No Peace: The Rejuvenation of Stalled Peace Processes and Peace Accords*, Palgrave Macmillan, Newyork 2006, ss. 170-171.

²⁶² Tayyar Arı, a.g.e., s. 169.

²⁶³ Sabrina Grosse-Kettler, *External Actors in Stateless Somalia: A War Economy and Its Promoters*, Bonn International Center for Conversion, 2004, s. 26.

²⁶⁴ İmran Demir, "Çatışma ve Çatışmaya Yaklaşım Yöntemlerinin Teorik Çerçevesi", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt: 5, No: 1, 2017, s. 30.

²⁶⁵ Muna Ndulo, "Democratic Governance and the Roots of Conflict in Africa", *Ethnic Conflict: Religion, Identity, and Politics*, (Ed. Symeon A. Giannakos), Ohio University Press, Athens 2002, s. 144.

²⁶⁶ Luc Reyhler ve Arnim Langer, a.g.e., ss. 52-53.

²⁶⁷ Roger Mac Ginty, a.g.e., s. 169.

çatışma çözümü perspektifiyle pozitif yönde dönüştürülmesi ihtiyacı doğmaktadır. Yani kötü komşu ve kötü komşuluk olguları madem ki çatışma çözümünün önünde bir engel oluşturmakta ve komşu ülkeler bir ülkenin coğrafi kaderi olarak kabul edilmekte; o halde çatışmanın kendisini değil, çatışmanın nedenlerini ve tetikleyici unsurlarını ortadan kaldırmayı amaçlayan çatışma çözümü girişimleri çerçevesinde ilişkiler iyi komşuluk ilişkilerine evrilmedikçe gerçek bir barıştan söz edilmesi mümkün görünmemektedir.

Komşular ve bölgedeki ülkeler çatışma çözümünde üçüncü taraf olarak olumlu roller de üstlenebilmektedir. Bu durum, pozitif ve sürdürülebilir bir barışın sağlanmasında etkili olan ön koşullardan birini oluşturmaktadır. Çatışmaların çözümünde ve barış sürecinin istikrarlı bir şekilde işleminde komşu ülkelerin ve bölgesel güçlerin çıkar ve davranışları belirleyici olabilmektedir. Bu aktörler, barış sürecine siyasi meşruiyet veya destek sağlanması, askeri yönetimin kaldırılması ve bölgesel ticaret ve ekonomik bütünleşmeyi kolaylaştırması gibi çalışmalarda bulunabilmektedir.²⁶⁸ Komşu ülkelerin bölgedeki diğer ülkelerle birlikte çatışma çözümüne yapabilecekleri en büyük katkılardan biri de üçüncü taraf rolleriyle arabuluculuk ve müzakere gibi uygulamalara katılmasıyla gerçekleşmektedir. Rasyonel çıkar hesaplarının varlığı ve kendi çıkarları doğrultusunda çözüm ve barış girişimlerini desteklemesi, bu katkının önemini azaltmamaktadır.

Komşu ülkelerin rasyonel seçenekler doğrultusunda hareket etmesine olanak tanıyan, çatışmaların sürmesinde veya çözümünde fayda ve maliyet hesaplarının yapılması olmaktadır.²⁶⁹ Dolayısıyla, ortamdaki değişen faydalar, algılar ve karar ölçütleri, aktörleri işbirliği ve rekabet arasında bir seçim yapmaya yöneltmektedir.²⁷⁰ Ülke içi baskılar, ekonomik çıkar algıları ve dışarıdaki vatandaşlarına yönelik tehditlerin yanı sıra bu noktada karşımıza yeniden *spill-over* kavramı çıkmaktadır. İç çatışmaların komşu ülkelere ve bölgeye yayılması endişesi (etkilenme hipotezi), komşu ülkeleri iç çatışmalara müdahil olmaya sürüklemektedir.²⁷¹ Çatışma yaşanan ülkelerde azınlık olarak bulunan komşu ülkelerin kendi halklarının kaderinin belirsizliği;²⁷² çatışma yaşayan ülkelerin komşularına

²⁶⁸ Not: Sürdürülebilir barış için 5 ön şart: Etkili iletişim, danışma ve müzakere; barışı artırıcı yapı ve kurumlar; bütünleştirici siyasi-psikolojik ortam; barış inşasında toplumun değişik kesimlerinden çeşitli alanlarda liderlikler; destekleyici bölgesel ve uluslararası ortam. Bkz: Luc Reyhler ve Arnim Langer, a.g.e., s. 22.

²⁶⁹ A.g.e., s. 21.

²⁷⁰ Nimet Beriker, 2009, a.g.e., s. 21.

²⁷¹ Carneigne Corporation of Newyork, Preventing Deadly Conflict, 1997, s. 42, https://www.carnegie.org/media/filer_public/b2/0e/b20e1080-7830-4f2b-9410-51c14171809b/ccny_report_1997_ccpdc_final.pdf (Erişim Tarihi: 18.06.2019).

²⁷² Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, a.g.e., s. 226.

ve bölgeye önemli bir risk ve istikrarsızlık faktörü yaratması; çatışmaların şiddete, suç oranlarında artışa ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi yasadışı eylemlere ortam hazırlaması; isyancı güçler ve muhalifler için çatışma yaşayan ülkelerin güvenli bir cennet oluşturması da komşu ülkelerin endişelerini oluşturmakta;²⁷³ komşu ülkeler, iç çatışmaların bu tür etkilerinden kendilerini koruma ve savunma içgüdüleriyle hareket etmeyi seçebilmektedir.

Bir ülkede yaşanan iç çatışmaların komşu ülkelerdeki ulusal güvenlik sorunları, demografik unsurları etkileyen mülteci akını ve bölgesel savaş ekonomilerinin ortaya çıkışında etkili olan ayaklanmacı güçlerin hareketi gibi maliyetleri,²⁷⁴ temelde beş kategoride ele alınabilmektedir: 1- mültecilerin maliyetleri (ekonomik yük, siyasi, toplumsal ve askeri zorluklar) 2- askeri maliyetler (sınır ihlalleri, askeri çatışmalar, yüksek savunma bütçesi) 3- doğrudan ekonomik maliyetler ve ekonomik fırsatlar maliyeti (kayıp yatırımlar, kayıp ithalat, kayıp ihracat piyasası, işgücü arzının azalması, bölgesel sorumluluk) 4- istikrarsızlık maliyeti (etnik radikalleşme, uyuşturucu ticareti, milliyetçi ve ayrılıkçı kampanyalar, fırsatçı müdahaleler ve işgaller) 5- barış operasyonları (insani yardım çabaları, çok fonksiyonlu çatışma çözümü girişimleri).²⁷⁵ Bu maliyetlerin hesaplanması kolay olmamakla birlikte; bir ülkede yaşanan iç çatışmanın, komşu ülkelerin ekonomik büyümelerini her yıl %0,6 oranında azalttığı; ekonomik bağımlılığın daha yüksek olduğu bölgelerde ise bu *etkilenme* oranının daha çok olduğu verisi bulunmaktadır. Oysa, bir ülke %1 büyüdüğünde komşu ülkelere katkısı yaklaşık + %0,4 olabilmekte; böylece, komşu ülkelerde yaşanan sorunların negatif etkisinin pozitif etkiye kıyasla daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır.²⁷⁶ Fayda ve maliyet hesaplarına bakılarak komşu ülkelerin çatışmalardan çok çatışma çözümüne destek vermesinin önemi de ortaya çıkmaktadır.

Sahra-altı Afrika'da komşu ülkelerin üçüncü taraf olarak çatışma çözümlerinde oynayabilecekleri rol, rasyonel yaklaşımlar kapsamında aynı zamanda küçük devletlerin diplomasi girişimleri (*small states' diplomacy*) açısından ele alınabilmektedir. *Spill-over* etkisi, diğer dış aktörlere kıyasla bu devletlerin komşularında, çatışmalara ve çözüme müdahil olma ve böylece ülkelere yönelik riskleri ve domino etkisiyle yayılabilecek

²⁷³ Bkz: Jakkie Cilliers ve Julia Schünemann, The Future of Intrastate Conflict in Africa: More Violence or Greater Peace, Institute for Security Studies, Mayıs 2013, s. 10.

²⁷⁴ David Carment, Assessing Country Risk: Creating an Index of Severity, CIFP – Country Indicators for Foreign Policy, Mayıs 2001, s. 10.

²⁷⁵ Luc Reyhler ve Amim Langer, a.g.e., ss. 11-12.

²⁷⁶ United Nations Development Programme (UNDP) Regional Bureau for Africa, The Conflict in Côte d'Ivoire and its Effect on West African Countries: A Perspective from the Ground, Issue Brief, Temmuz 2011, s. 1.

ekonomik ya da güvenlik odaklı sorunları minimize etme anlayışıyla önemli bir motivasyon kaynağı olmaktadır. Küçük devletler, zorlayıcı diplomasinin dışındaki kolaylaştırıcılık, dostça girişim, risk değerlendirme, gerçekleri ortaya çıkarma, önleyici diplomasi gibi metotlarla müzakerelerde ve çatışma çözümü sürecinde etkili rol oynayabilmekte; çok taraflı çatışma çözümlerinde yer alarak arabuluculuk girişimlerinde bulunabilmektedir.²⁷⁷ Sahra-altı Afrika'da küçük devletler ayrıca, geleneksel çatışma çözümü yöntemlerinden yararlanarak, çatışmaların yaşandığı ülkelerde çözüme yönelik yerel metotlar geliştirebilmektedir.²⁷⁸ Ayrıca, bölgesel örgütlenmeler kapsamında anlatıldığı üzere, küçük devletlerin bir araya gelerek çatışma çözümü konusunda bölgesel örgütler yoluyla daha etkin olabilecekleri bir ortam yaratılabilmektedir.

Komşu ülkelerin Sahra-altı Afrika çatışmalarındaki rolünü olumsuz etkileyen faktörler, diğerlerine kıyasla küçük devletleri daha olumsuz etkileyebilmektedir. Ekonomik-siyasi çıkarları doğrultusunda ve spill-over etkisi ile çatışmaların kendilerine yayılmasının önüne geçmek, bölgesel istikrarın korunmasını sağlamak veya devlet liderlerinin kendi gücünü korumak adına arabulucu ya da kolaylaştırıcı pozisyonunda bulunabilen komşu ülkelerin kapasite ve kaynak eksikliği; arabuluculuk rolünü genellikle devlet liderlerinin üstlenmesi nedeniyle çatışmaların çözümü için ihtiyaç duyulan geniş kapsamlı ve uzun vadeli girişimler ortaya koyulmasının zorluğu; çatışmaların çözümü için komşu ülkeler tarafından önerilen demokratik süreçlerin yahut güç paylaşımı düzenlemelerinin arabulucu olarak komşu devletlerin kendilerinde de varlığını sürdürmesi;²⁷⁹ söz konusu faktörler arasında sayılabilmektedir. Komşu ülkelerin çatışmaların çözümündeki istekliliklerine rağmen, çözüm ve barış için başta küçük devletler olmak üzere tüm komşu ülkelerin etkinliklerinin ve başarı düzeylerinin geliştirilmesi gerekliliği anlaşılmaktadır.

Son olarak, komşu ülkelerin küçük devletler olabileceği gibi bölgesel güçler de olabileceği görülmektedir. Afrika'da bölgesel güçler arasında kabul edilen Etiyopya, Nijerya ve Güney Afrika, Sahra-altı Afrika'da ele alacağımız üç örnek çatışma ülkesi olan Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabwe'nin hem komşusu hem de ilgili alt bölgesel örgütler olan IGAD, ECOWAS ve SADC'nin güçlü üç üyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgesel güçleri barış girişimlerine ve çatışma çözümüne yönelten olgular, yine rasyonel bakış açısıyla ülkesel

²⁷⁷ SungYong Lee ve Abdelgabar Abdelrahman, "The Intervention of 'Neighbor' Countries in Civil War Peace Negotiations", *Conflict Resolution Quarterly*, Vol: 33, No: 4, Summer 2016, ss. 357-359.

²⁷⁸ SungYong Lee ve Abdelgabar Abdelrahman, a.g.e., s. 374.

²⁷⁹ David R. Smock, *Creative Approaches to Managing Conflict in Africa*, United States Institute of Peace, Peaceworks No. 15, 1997, ss. 1-4.

çıkarlar olmaktadır. Bölgesel güç iddiasını sürdürme, mülteci akını gibi sorunların önüne geçme, güvenlik sorunlarını bertaraf etme gibi kendi çıkarları doğrultusunda harekete geçen bu güçler, çatışma çözümü girişimlerinde etkin rol oynayabilmekte; kendilerinin destek vermediği bir barış girişiminin sürdürülebilirliği daha zor görünmektedir.²⁸⁰ Çıkarları doğrultusunda politikalar geliştirerek çözüm yanlısı rol alsalar dahi, bölgesel güçlerin hem komşu hem bölgesel güç olarak çatışmaların değil çatışma çözümünün tarafında olmaları bile barış konusunda Sahra-altı Afrika ülkeleri için bir umut olabilmektedir.

1.5. Bölüm Sonucu ve Değerlendirme

Komşu ülkelerin Sahra-altı Afrika çatışmalarındaki rolünün Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve örnekleri üzerinden çatışma ve çözüm analizleri ile ilerleyen bölümlerde inceleneceği çalışmanın bu ilk bölümünde kavramsal ve kuramsal bir çerçeve çizilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda öncelikle, giderek gelişen “Çatışma Çözümü” alt disiplininin de temel kavramları olan “çatışma”, “şiddet” ve “çatışma çözümü” kavramları tanımlanmış; kavramlar arasında ilişki kurulmasının yanı sıra pozitif ya da istikrarlı barışa ulaşılması nihai hedefiyle komşuluk ilişkilerinin önemine dikkat çekilmiştir. Komşu ülkelerin çatışmaları ve çözümü etkileme kapasitesi kadar çatışmalardan etkilenme düzeylerinin de ele alındığı bu bölümde, çift boyutlu gelişen *etkile(n)me* sürecinin göz önünde bulundurulmasının, çatışmaların çözümünde fayda sağlayacağı anlayışı ortaya koyulmuştur. Ayrıca, üçüncü taraf olarak komşu ülkelerin çatışma ya da çözüm yanlısı dış politika davranışlarının liberal, bütünlüştürücü ve/veya rasyonel motivasyonlar etrafında şekillenebildiği vurgulanmış; alt bölgesel örgütlenmelerin önemine değinilmiş; çok boyutlu ve çok aktörlü hale gelen çatışma çözümü girişimlerinin başarısı için komşu ülkelerin de parçası olduğu geniş çaplı ve uzun vadeli politikalar üretilmesi ihtiyacı üzerinde durulmuştur.

²⁸⁰ Roger Mac Ginty, a.g.e., s. 171.

İKİNCİ BÖLÜM

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARIN ANALİZİ: SOMALİ, FİLDİŞİ SAHİLİ VE ZİMBABVE ÖRNEKLERİ

Sahra-altı Afrika'da yaşanan çatışmalar, Afrika kıtasının savaş, çatışma, silah, ölüm, açlık, kıtlık ve az gelişmişlik düzeyi ile anılmasının ve “kara kıta” olarak bilinmesinin en önemli sebepleri arasında yer almaktadır. Çatışmalara çözüm bulunamadıkça, Afrika'da barış ve güvenliğin sağlanması ve kıtanın bu “kara” talihinin değişmesi mümkün görünmemektedir. Çatışmaların çözümü ise kapsamlı bir çatışma analiziyle yakından alakalıdır. Zira, anlaşılamayan bir problemi çözmek nasıl ancak ezbere olabilir ise anlaşılamayan bir çatışmanın çözümü de ezbere uygulamalardan öteye geçemez ve bu uygulamalar çatışmaların çözümüne ya da barışa hiçbir katkı sağlayamaz. Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan bu başlıkta, öncelikle Sahra-altı Afrika'da yaşanan çatışmalara kıta geneli bir bakış yapıldıktan sonra spesifik ülkeler üzerinden çatışma analizleri gerçekleştirilmektedir. Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabwe, Sahra-altı Afrika'nın doğusundan, batısından ve güneyinden çeşitli yoğunluklardaki çatışmaları örneklemekte; yapılan çatışma analizleri ile üçüncü bölümdeki çözüm analizlerinin altyapısı hazırlanmakta; çalışmanın konusu itibarıyla komşu ülkelerin rolü çalışmada özellikle irdelenmektedir.

2.1. Sahra-altı Afrika'daki Çatışmalar ve Komşu Ülke Faktörü

2000 yılında *The Economist* dergisi tarafından yayınlanan özel sayıda “Afrika: Umutsuz Kıta (*Africa: The Hopeless Continent*)” başlığı kullanılmıştır. Afrika'ya atfedilen bu umutsuzluk, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından kıtanın karakteri haline gelen çatışma, siyasi istikrarsızlık ve şiddet sarmalının bir neticesidir. Bu karakterin ortaya çıkışında, ekonomik, stratejik ve siyasi çıkarlarını korumak amacıyla Avrupalıların Afrika'da çizdiği yapay sınırlar;²⁸¹ etnik, dilsel, kabilesel ve ideolojik farklılıklar; önemli doğal kaynakların paylaşımı gibi ekonomik etkenler; siyasi değişim ve dönüşümler, irredentist iddialar, dış müdahaleler, dini gruplar arasındaki mücadeleler ve farklı dinlerin içinden ortaya çıkan aşırı dinci ve şiddet yanlısı hareketlerin yanı sıra,²⁸² yoksulluk, demokratikleşme ve rejim türü, nüfusun yaş özellikleri, tekrar eden şiddet olayları, zayıf

²⁸¹ Bkz: Francis Nguendi Ikome, a.g.e.

²⁸² Bkz: Michael Fonkem Achankeng, “Conflict and Conflict Resolution in Africa: Engaging the Colonial Factor”, *African Journal on Conflict Resolution*, Vol: 13, No: 2, 2013, ss. 11-38.

yönetim ve kötü komşuluk ilişkilerinin etkili olduğu görülmektedir.²⁸³ Böyle bir ortamda, Sahra-altı Afrika ülkelerinde pek çok kanlı hükümet değişiminin yaşandığı; devletlerarası ve devlet içi silahlı çatışmaların ortaya çıktığı; etnik çatışmaların uluslararası güvenliği tehdit eden başlıca gelişmeler haline geldiği gözlemlenmektedir. Durumun sürmesi veya sonlanmasında ise iç aktörler kadar dış aktörlerin de etkili olabildiği dikkat çekmektedir.

Sahra-altı Afrika'da meydana gelen çatışmalarda, etnik gruplar arasında yaşanan çatışmalar önemli bir yer tutmaktadır. Etnik grup, dilsel, kültürel veya dinsel bağlar ve ortak bir kimlik paylaşan büyük insan grupları olarak tanımlanabilmektedir. Özellikle belirli bir toprak veya yönetimi ele geçirme amacına odaklanan etnik gruplar arasındaki çatışmaların genellikle maddi ve somut bir yönü bulunmaktadır. Etnik çatışmanın kendisi ise bir etnik grubun üyelerinin, grup kimliği olgusu ile kendi grubundan olanları akrabalarıymış gibi görmesine rağmen, diğer grup üyelerinden sistematik olarak hoşlanmama veya nefret etme duygusundan kaynaklanmaktadır.²⁸⁴ Ayrıca, akrabalık ilişkileri ve bireyin gruba aidiyet hissinde standart ve rasyonel bir kriter olması zorunluluğu bulunmamaktadır.²⁸⁵ Örneğin, Somalililerin aynı etnik gruba ait olmaları dolayısıyla ülkenin etnik çatışmalara başışık olduğu düşünülmekeyken, farklı kabileler arasında çatışmaların ortaya çıkışı, Somali'yi yıkıcı bir iç savaşa sürüklemiştir.²⁸⁶ Burada kabilelere ve geniş ailelere yönelik aidiyet görülmekteyken, Ruanda'da Hutu ve Tutsi etnik gruplar arası çatışmalarda farklı etnik gruplara; Nijerya'daki Müslüman ve Hristiyanlar arasındaki çatışmalarda ise dini gruplara aidiyet hissinin öne çıktığı söylenebilmektedir. Bu noktada, özellikle Somali ve Fildişi Sahili'ndeki çatışma örneklerinde etnik ya da kabilesel kimliklerin öne çıktığı görülürken; Zimbabve'deki krizde bu etkinin biraz daha geri planda kaldığı, ancak her birindeki çatışmaların göz ardı edilemez siyasi boyutları olduğu gözlemlenmektedir.

Sahra-altı Afrika'da son yıllarda genel olarak çatışma trendine bakıldığında; çatışmaların yeniden dirildiği ve kendisini tekrarladığı algısı ortaya çıkmaktadır. 2000'li yılların başında çatışmaların sayısı ve yoğunluğunda azalma gözlenirken, 2010'dan itibaren çatışma trendinde yeniden bir artış eğilimi dikkat çekmektedir.²⁸⁷ Bu çerçevede, Sudan, Güney Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti ve Burundi gibi ülkelerde çatışmalar şiddetini

²⁸³ Jakkie Cilliers, *Violence in Africa: Trends, Drivers and Prospects to 2023*, Institute for Security Studies, Ağustos 2018, s. 11.

²⁸⁴ Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, a.g.e., ss. 225-228.

²⁸⁵ Henry Tajfel, "Experiments Intergroup Discrimination", *Scientific American*, Vol: 223, 1970, s. 96.

²⁸⁶ Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, a.g.e., ss. 225-228.

²⁸⁷ Paul D. Williams, "Continuity and Change in War and Conflict in Africa", *Prism*, Vol: 6, No: 4, 2017, s. 33.

sürdürürken, Somali ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkelerdeki çatışmaların halen çözülemediği görülmektedir. 2001-2017 yılları arasında Sahra-altı Afrika'daki çatışma kaynaklı ölüm sıralamasında listenin ilk başlarında sırasıyla Sudan, Nijerya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Somali, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Güney Sudan yer almaktadır.²⁸⁸ Ayrıca, Güney Afrika, Zimbabve, Kenya ve Burkina Faso gibi ülkelerde toplumsal karışıklıkların arttığı gözlenmektedir. Yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlik gibi olguların yanı sıra kentlere hızlı ve plansız göç; kıtanın kıt kaynaklarından olan eğitim, barınma ve sağlık alanlarında rekabeti arttırmaktadır. Bu durum, siyasi rekabeti ve etnik, dini, ırksal kimliklerin suistimal edilmesini de beraberinde getirmektedir.²⁸⁹ Toplumsal karışıklıkların artarak iç çatışmalara dönüşmesi ve çatışmaların bölgeye yayılması ise Afrika'nın doğusundan batısına, ortasından güneyine kadar kıtada barış ve güvenliği tehdit etmektedir.

2.1.1. Orta Afrika'daki Çatışma Profili ve Komşu Ülke Faktörü

Özellikle 1990'lı yıllar, Afrika tarihinin en kanlı dönemlerinden biridir. Bu dönemin habercisi olarak Somali'de 1990'ların henüz başlarında ortaya çıkan iktidar mücadelesi ve kabileler arası çatışmalar uluslararası müdahalelere rağmen sonlandırılmamış; devletin yıkılmasıyla sonuçlanan ve günümüze dek etkileri süren bir iç savaş ortamına ülke terk edilmiştir. ABD'nin Somali'ye müdahalesindeki hayal kırıklığı, kısa süre sonra ortaya çıkan Ruanda soykırımına tepkisiz ve sessiz kalınmasıyla sonuçlanmıştır. 1994 yılında Ruanda'da meydana gelen etnik çatışmalarda yaklaşık 800 bin Tutsi ve ılımlı Hutu'nun öldürülmesi, kıtada yaşanan vahşeti gözler önüne sermiştir.²⁹⁰ Ruanda'da başlayan olaylar, *spill-over* etkisi ile kıtanın ortasında telafisi zor bir yıkıma yol açmıştır.

Soykırımdan sorumlu Ruandalı binlerce Hutu milisinin komşu ülke Zaire'deki sınır kamplarına sığınarak Tutsilere yönelik saldırılarını sürdürmesi ve Zaire Devlet Başkanı Mobutu'nun saldırıları önlemeye yönelik hiçbir girişimde bulunmaması; 1997 yılında komşuları Ruanda ve Uganda destekli bir darbe ile otuz yıldan fazla süren Mobutu iktidarının sonunu hazırlamıştır.²⁹¹ İktidarı devralan Kabila tarafından ülkenin adı 'Demokratik Kongo Cumhuriyeti' olarak değiştirilmiş; ancak demokratik ortam yaratılmamış ve çözülemeyen karışıklıkların uzayarak iç savaşa dönüşmesi

²⁸⁸ Bkz: Jakkie Cilliers, a.g.e., s. 6.

²⁸⁹ Vasu Gounden, Conflict Trends 2018/3, The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, <https://www.accord.org.za> (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

²⁹⁰ Robert O. Collins ve James M. Burns, a.g.e., ss. 386-387.

²⁹¹ Heinrich Mathee, "The Context and Dynamics of the War in Congo-Kinshasa since August 1998", *Scientia Militaria*, Vol: 28, No: 2, 1998, s. 255.

engellenememiştir.²⁹² Angola ve Zimbabve, darbe esnasında Kabila'nın en önemli müttefikleri olarak öne çıkarken, Namibya, Çad ve Sudan ise diğer önemli ekonomik destekçileri olmuştur.²⁹³ Başta Ruanda olmak üzere komşu Uganda ve Burundi'nin sınırlarındaki güvenliği sağlamak ve çatışmaların kendi ülkelerine yayılmasının önüne geçmek amacıyla;²⁹⁴ Angola, Zimbabve ve Namibya'nın ise Kabila'ya destek vermek üzere çıkarları doğrultusunda dahil olduğu çatışmalar, Çad ve Sudan'ın da yakın ilgisiyle birlikte, sekiz komşu ülkeyi Demokratik Kongo topraklarında karşı karşıya getirmiştir.²⁹⁵ Ülkedeki iç savaş, komşu ülkelerde isyancı güçler ile mevcut hükümetler arasındaki benzer çatışmaların da etkisiyle, bölgeyi adeta bir Orta Afrika iç savaşına sürüklemiştir.²⁹⁶

Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde yaşanan çatışmalar, etki alanı yayılarak bir çatışma bölgesi haline gelen Orta Afrika'da sorunların birbiriyle nasıl iç içe geçtiğinin göstergesi olmuştur. Orta Afrika, çatışmaların ortaya çıkmasında ve günümüze dek barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturulamamasında komşu ülkelerin aktif rol oynadığı; aynı zamanda, komşu ülkelerin çatışmalardan olumsuz etkilenecek ciddi bir zarar gördüğü bölge olarak anılmıştır. Bu noktada, ülkedeki çatışma, şiddet ve saldırılar üzerinde etkisi olan aktörlerin yalnızca komşu ülkeler ile sınırlı olmadığı; bölgesel ve küresel güçlerin de ülkedeki zengin yeraltı kaynakları gibi etkenler dolayısıyla çatışmalarda rol oynadığı gerçeğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Bölgede barışçıl bir çözümün ise, ancak Demokratik Kongo toprakları ve doğal kaynakları üzerinde herhangi bir çıkarı olmayan aktörler ile konuşulabileceği öngörülmektedir.²⁹⁷ Dolayısıyla, komşu ülkelerin müdahaleleri ile bölgesel bir çatışma alanına dönüşen Afrika'nın ortasında bu aktörlerin şu aşamada komşu ülkeler olamayacağı açıkça gözlenmektedir; bu durum, tez çalışmasında Orta Afrika'dan herhangi bir örnek seçilememesinin de en temel gerekçesini oluşturmaktadır.

2.1.2. Doğu Afrika'daki Çatışma Profili ve Komşu Ülke Faktörü

Komşu ülkeler, Afrika coğrafyasının yalnızca ortasına dair sorunlu konulardan biri değildir. Afrika'nın doğusunda yer alan ve "Afrika Boynuzu (*The Horn of Africa*)" olarak anılan bölgedeki çatışmalarda komşuluk ilişkilerinin etkisi ön plana çıkmakta; rekabet ve

²⁹² Bkz: Economic and Political Weekly, "Kongo: Heart of Darkness", Vol: 36, No: 3, 20-26 Ocak 2001.

²⁹³ Heinrich Matthee, a.g.e., s. 260.

²⁹⁴ A.g.e., ss. 261-262.

²⁹⁵ Kemal İnat ve İsmail Numan Telci, "Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire): Orta Afrika İç Savaşı", *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, (Ed. Kemal İnat vd.), Nobel, Ankara 2010, Cilt: 2, s. 122.

²⁹⁶ A.g.e., s. 144.

²⁹⁷ A.g.e., s. 145.

çatışmaların şekillenmesinde komşuluk ilişkileri belirgin rol oynamaktadır. Öyle ki, 21. yüzyıl çatışmalarında en çok dikkat çeken hususlardan biri, dünya genelinde geniş çaplı devletlerarası savaş ve çatışmaların artık çok nadir yaşanması iken,²⁹⁸ Etiyopya-Eritre (1998-2000) ve Cibuti-Eritre (2008) arasında yakın dönemde ortaya çıkan devletlerarası silahlı çatışmalar, Afrika'nın doğusunda savaşa varan komşuluk ilişkilerinin seyrine dair fikir vermektedir. Etiyopya ve Kenya'nın Somali ile arasında geçmişe dayanan sınır sorunları ve rekabet; Etiyopya'nın Somali topraklarını 2006 yılında işgali ve Kenya'nın 2011'de Somali'de El-Şebab örgütüne yönelik askeri müdahalesi yine bu kapsamda sayılmaktadır. Sınır ve toprak anlaşmazlıkları yanı sıra muhalif grupların desteklenmesi yoluyla komşu ülkelerin iç işlerine karışılması; ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi ve bazı ideolojik veya dini hareketlerin güçlenmesinin önlenmesi gibi gerekçeler,²⁹⁹ bölgedeki çatışmaların zeminini hazırlamakta ve komşularla ilişkilere zarar vermektedir.

Afrika'nın doğusunda bir başka önemli çatışma ülkesi, Sudan olmaktadır. Nitekim, etnik, dini, siyasi ve ekonomik gerekçelerle temellendirilen ve bağımsız Sudan tarihine damgasını vuran kuzey ve güney arasındaki uzun iç savaş,³⁰⁰ ülkenin ikiye bölünmesiyle sonuçlanmıştır. Sudan'da kuzeydeki Araplar tarafından ülke idaresinin ele alınması ve güneydeki halkın ülke kaynaklarından ve yönetimden yeterince yararlandırılmadıklarına yönelik taşıdıkları algıya (farklı olana eşitsiz muamele) ilaveten, Arap asıllı Müslüman kuzey ve Afrika asıllı Hristiyan güney arasında varlığı öne çıkarılan etnik, dini ve kültürel farklılıkların, iç savaşın ortaya çıkmasında ve devamında etkili olduğu öne sürülmektedir.³⁰¹ 1989 yılında ülkede gerçekleşen devrim ise komşu ülkeler tarafından güneydeki ayrılıkçı güçlere destek verilmesinin önünü açarken, bu desteğin Uganda başta olmak üzere komşu ülkelerle ilişkilerin bozulmasına da sebebiyet verdiği gözlemlenmektedir.³⁰²

Kuzey ile Güney arasında 20 yıldan fazla süren iç savaş sonucunda 2005 yılında imzalanan barış anlaşması ise Sudan sorununun çözümünde ve barışın sağlanmasında tam anlamıyla başarılı olamamış; 2011 yılında referandumla Sudan'dan ayrılarak kurulan Güney

²⁹⁸ Therése Pettersson ve Peter Wallensteen, "Armed Conflicts, 1946-2014", *Journal of Peace Research*, Vol: 52, No: 4, 2015, s. 549.

²⁹⁹ Kidane Mengisteab, *The Horn of Africa*, Polity Press, Cambridge 2014, s. 19.

³⁰⁰ Bkz: Marina Ottaway ve Mai el-Sadany, Sudan: From Conflict to Conflict, Carneige Endowment for International Peace, Washington D.C 2012.

³⁰¹ Enver Arpa, "Sudan ve Darfur Sorunu", *Avrasya Etüdleri*, Vol: 40, No: 2, 2011, s. 101.

³⁰² Ufuk Tepebaş, *Dönüşüm Sürecindeki Sahra-altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık*, Tasam Yayınları, İstanbul 2013, s. 273; Ayrıca, Uganda ve Sudan ilişkileri için bkz: Stratfor, Sudan, Uganda: The End of a Rivalry, <https://worldview.stratfor.com/article/sudan-uganda-end-rivalry> (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

Sudan devleti ile Sudan arasında 2012 yılından itibaren bu kez devletlerarası niteliğe bürünen çatışmalar baş göstermiştir. Yeni bir sorunlu komşu anlamına gelen çatışmaların temel anlaşmazlık noktası bu kez, sınırda yer alan Abyei bölgesi ve bu bölgedeki petrol kaynakları açısından zengin Heglig kasabası üzerinde yoğunlaşmıştır. Petrol gelirlerinin paylaşılması ve kuzeydeki boru hatlarının kullanımı karşılığında Güney Sudan'ın Kuzey'e ödeyeceği miktarın belirlenmesinde yaşanan sorunların yanı sıra iki ülkenin birbirleri içerisindeki ayrılıkçı gruplara destek vererek birbirlerini istikrarsızlaştırma çabaları, çatışmaların yaşanmasında etkili olan diğer faktörler arasında yer almıştır.³⁰³

Kuzey-Güney çekişmesinin sona ereceği umudu yeşerirken Sudan'daki çatışmaların başka bir formda süregitmesinde Darfur krizinin de göz ardı edilemez bir payı bulunduğu görülmüştür. Darfur'da 2003 yılından itibaren başlayan ayaklanma -kuzeydeki halk ile dini veya kültürel yönden herhangi bir farkları bulunmamasına rağmen- ülke kaynaklarının eşit dağıtılması talebinde bulunan Darfur halkının verdiği mücadeleye dayanmaktadır.³⁰⁴ Sudan hükümeti ayaklanmaları sert bir biçimde bastırmaya çalışınca,³⁰⁵ Darfur krizinin, Sudan'daki çatışmaları ve çatışma kaynaklı sorunları derinleştirdiği gözlenmiştir. Bu sorunlar arasında siyasi bir kriz de ön plana çıkmıştır. Nitekim, Şubat 2019'da Sudan'da bir seneliğine olağanüstü hâl ilan edildiği; Nisan 2019'da ise askerler tarafından Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'in 30 senelik iktidarına son verildiği dikkat çekmektedir.³⁰⁶

Doğu Afrika'da meydana gelen iç çatışmalar arasında Cibuti, Eritre, Etiyopya, Kenya ve Uganda'daki çatışmalar da sayılabilir. Cibuti'de etnik çatışmalar, Eritre'de cihatçı hareketler, Etiyopya'da son yıllarda artan etnik, dini ve ideolojik temelli çatışmalar, Kenya'da 2007 seçimleri sonrası ortaya çıkan şiddet olayları, Uganda'da ise etnik, bölgesel ve dini nitelikli çatışmalar mevcuttur. Tüm bu çatışmalarda bazı komşu ülkeler, iyi ilişkiler geliştiremediği rejimleri istikrarsızlaştırmak amacıyla veya etnik bağları nedeniyle, iç çatışmaların yaşandığı ülkelerdeki ayaklanan gruplara destek vermektedir. Bu tür dış destekler iç çatışmaların tek sebebi olarak düşünülmemekle birlikte; ulus inşasının beraberinde getirdiği zorluklar, başarılı kalkınma hamlelerinin yapılamayışı ve baskıcı rejimler gibi çok daha temel sorunların mevcudiyeti ile birleşince, iç çatışmalardaki durumu

³⁰³ Kidane Mengisteab, 2014, a.g.e., s. 23.

³⁰⁴ Enver Arpa, a.g.e., s. 101.

³⁰⁵ A.g.e., s. 109.

³⁰⁶ Bkz: VOA News, Sudan's Omar el-Bashir Ousted by Military, 11 Nisan 2019, <https://www.voanews.com/africa/sudans-omar-al-bashir-ousted-military> (Erişim Tarihi: 12.04.2019).

daha da kötüleştirmektedir.³⁰⁷ Yıkılan devleti yeniden inşa etmeye çalışan ve tez çalışmasında da örnek ülke olarak ele alınan Somali'deki sorunların yanı sıra bölgedeki tüm bu sayılan ülkelerdeki çatışmalar, Afrika'nın doğusunda çatışmaların çözümü, barış ve güvenliğin önünde ciddi birer engel oluşturmaktadır.

2.1.3. Batı Afrika'daki Çatışma Profili ve Komşu Ülke Faktörü

Ortası ve doğusu gibi Afrika'nın batısı da çatışmalardan kendisini uzak tutamamıştır. Batı Afrika, -Nijerya hariç- çok sayıda küçük ve az nüfuslu devletten oluşmaktadır. 1990'larda dramatik bir şekilde çatışmaların arttığı ve birkaç çatışmanın öne çıktığı bölgeye, 1989'da Charles Taylor tarafından gerçekleştirilen bir askeri darbe ile başlayan Liberya'daki gelişmeler damgasını vurmuştur.³⁰⁸ Liberya'daki iç savaş 14 yıl boyunca sürmüş (1989-2013); yaklaşık 250 bin sivilin ölmesi ve 1,5 milyon kişinin yerlerinden edilmesi ile sonuçlanmıştır. Yaşanan iç savaşın kökeninde, köleliğin kaldırılması ile ABD'den özgürlüğünü kazanan Afrikalıların topraklarına dönmesi, yöneticilerin yerli halka yönelik uyguladığı politikalar, ülkedeki doğal kaynakların dış aktörler ve yerel hükümetler tarafından yağmalanması, diğer Afrikalı liderlerin siyasi hırsları gibi tarihsel ve jeopolitik birçok etken bulunmaktadır.³⁰⁹ Komşusu Fildişi Sahili'nde başlattığı silahlı mücadele ile Taylor, ilk etapta diğer komşuları olan Nijerya ve Sierra Leone tarafından durdurulmaya çalışılmıştır. Taylor, iç savaş sürecinde Sierra Leone ve Gine'yi işgalinin yanında Fildişi Sahili'ndeki darbe girişimlerine destek vererek çatışmaların komşu ülkelere yayılmasında önemli rol oynamıştır.³¹⁰ Bu şekilde Liberya, Sierra Leone, Gine ve Fildişi Sahili olarak bilinen *Mano Nehri* bölgesinde çatışmalar yayılarak geniş çaplı bir bölgeyi etkilemiştir.³¹¹ Çatışmaların ortaya çıktığı 1989 yılında ECOWAS'ın Liberya'ya askeri müdahalesi ise Afrika'da bölgesel ekonomik bir topluluğun ilk kez bir iç savaşa dahil olmasının örneğini oluşturmuştur.³¹² Daha sonra bu tür müdahaleler, Afrika'nın farklı bölgelerindeki örgütlenmeler tarafından da gerçekleştirilmiş; bölgesel örgütler, komşu ülkelerin çatışma ve çatışma çözümü süreçlerine dahil olmasının birer aracı olmuştur.

³⁰⁷ Kidane Mengisteab, 2014, a.g.e., ss. 25-28.

³⁰⁸ Robert O. Collins ve James M. Burns, a.g.e., ss. 387-388.

³⁰⁹ Dispute Resolution Institute at Hamline University School of Law, A House with Two Rooms: Final Report of the Truth and Reconciliation Commission of Liberia Diaspora Project, 2009, s. 3.

³¹⁰ NTV, Liberya'da Çatışmanın Kökleri, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/223362.asp>, 8 Temmuz 2003, (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

³¹¹ Freida M'Cormack, Conflict Dynamics in West Africa, Governance and Social Development Resource Centre, 17/10/2011, s. 3.

³¹² Freida M'Cormack, a.g.e., s. 6.

Liberya iç savaşının bölgesel olarak en büyük zararı ve etkisi, 1990'ların sonuna dek Sahra-altı Afrika'nın en istikrarlı ve müreffeh ülkelerinden biri olan Fildişi Sahili'ne sıçraması olmuş; 2002 yılındaki başarısız bir darbe girişiminin ardından Fildişi Sahili, günümüze dek süren uzun süreli bir çatışma ortamına sürüklenmiştir.³¹³ Batı Afrika'nın ekonomik büyümesinde oldukça önemli bir pay sahibi olan Fildişi Sahili'nde yaşanan çatışmalar, bir iç savaşın maliyetinin komşu ülkelerin ekonomik büyümelerinde her yıl % 0,6 olumsuz etkisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hem bölgedeki istikrara zarar vermiş hem de Gana, Burkina Faso, Mali, Gine ve Liberya gibi komşuların çatışmalardan ekonomik olarak ciddi bir biçimde zarara uğramalarına yol açmıştır.³¹⁴ Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların komşu ülkelere etkisi ve komşu ülkelere etkilenmesi, çalışmanın ileriki bölümlerinde detaylarıyla ele alınmıştır.

Batı Afrika'daki iç çatışmaların en şiddetli yaşandığı ülkelerden biri de Nijerya olmuştur. 250'den fazla etnik grup, 500'ün üzerinde yerel dil ve farklı dinleri ile bir mozaik olarak görülen Nijerya'da etnik-dini-kültürel grupların çeşitliliği,³¹⁵ daha çok, kendilerine farklı alanlarda avantaj ve üstünlük sağlamak amacıyla ortaya çıkan gruplar arası çatışmalarla birlikte anılmaktadır.³¹⁶ Sosyal kimliklerin tanımlanmasında etnik kimliklerin yanı sıra dini kimliklerin de öne çıkmaya başladığı Nijerya'da, etnik, siyasi, ekonomik ve sosyal çekişmelerle din ve dini kimliklerin iç içe geçtiği görülmekte; ancak bu durum, ülkedeki pek çok mücadele ve çatışmayı tek başına yönlendirmekten ziyade, çatışmalara yol açan ekonomik ve siyasi güç mücadelelerinde farklılıkları kuvvetlendiren bir araç olarak değerlendirilmektedir.³¹⁷ Nijerya'daki çatışmalarda zengin tarım alanlarının yanı sıra ham petrol ve doğalgaz rezervleri gibi stratejik doğal kaynakların paylaşımı da önemli rol oynamakta; tarımsal ve ekonomik anlamda bu zenginlikler, ülkedeki farklı gruplar arasında rekabet ve çatışmaları arttırmaktadır.³¹⁸ Ayrıca, Nijerya'da son yıllarda çiftçiler ve çobanlar arasında meydana gelen arazi kaynaklı çatışmalarda yüzlerce kişi hayatını kaybetmektedir.³¹⁹ Dolayısıyla, kuzeydeki Müslümanlar ile güneydeki Hristiyanlar arasında

³¹³ Abdul Rahman Lamin, "The Conflict in Cote d'Ivoire: South Africa's Diplomacy and Prospects for Peace", Institute for Global Dialogue, Ağustos 2005, s. 16.

³¹⁴ UNDP Regional Bureau for Africa, Temmuz 2011, a.g.e., s. 1.

³¹⁵ Clarence J. Bouchat, The Causes of Instability in Nigeria and Implications for the United States, Strategic Studies Institute and the U.S. Army War College Press, Ağustos 2013, s. 1.

³¹⁶ A.g.e., s. 18.

³¹⁷ Lissi Rasmussen, *Christian-Muslim Relations in Africa*, British Academic Press, London 1993, s. 67.

³¹⁸ Central Intelligence Agency, The World Factbook, Africa: Nigeria, 2019, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ni.html> (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

³¹⁹ HIIK, Conflict Barometer 2017, s. 70.

dini kimlikler ön plana çıkarılarak birtakım çatışmalar yaşansa dahi, bu çatışmaları domine eden unsurlar arasında başka etkenlerin de yer aldığı ve “din” unsurunun Nijerya’daki çatışmaları açıklamada tek başına yeterli olmadığı görülmektedir.³²⁰

Nijerya’da çatışmalar, dini motivasyonla hareket eden ve 2002 yılında ortaya çıkan Boko Haram örgütünün aşırı dinci fikir ve eylemleri ile farklı bir boyut kazanmıştır. Boko Haram’ın temel ideolojisi, modern ve seküler devlet anlayışına karşı çıkararak demokrasiyi, Batılılaşmayı ve Batı kültürünün yanı sıra Batılı eğitimi de reddetmek üzerine kurulmuştur.³²¹ Reddettikleri değerlerin karşısında ise şeriat yasalarının uygulandığı din temelli mutlak bir yaşam tarzı ve kendilerince “gerçek” bir İslam devleti hedefi yer almaktadır.³²² Bu tür radikal hareketler, etnik olgularla birlikte Afrika’daki iç çatışmaların iki önemli sosyolojik faktörünü oluşturduğundan, özellikle etnik, dini, kültürel çeşitliliğe sahip ülkelerde ciddi bir tehdit haline gelmektedir.³²³ Tehdit boyutunu arttıran hususlardan biri ise bu hareketlerin yayılması olmaktadır. 2015 yılına dek yalnızca ülke içerisinde saldırılar düzenleyen Boko Haram’ın, Mart 2015’te Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) örgütüne bağlılığını ilan ettikten sonra yayılarak Nijer ve Kamerun gibi komşu ülkelerde de eylemlere başladığı görülmektedir.³²⁴

Yukarıda sayılanlar dışında, diğer pek çok Batı Afrika ülkesinde günümüzde halen çatışmalar ve gruplar arası mücadeleler yaşanmaktadır. Yükselen ürün fiyatları, toprak ve arazi sorunları, petrol ve diğer maden kaynakları sahalarının ve bu bölgelerde yerleşik insanların güvenliği, sınırda yer alan kaynakların paylaşımı, iklim değişikliğinin yol açtığı gelişmeler gibi konularda Afrika’nın batısında tansiyonun yükselmesi ve çatışmaların ortaya çıkması oldukça yaygındır. Ayrıca, önceki çatışmaların kendilerini yinelemesi; barış anlaşmalarının ekonomik, sosyal, siyasi yönlerden adaleti tesis edemeyişi; etnik ve dini çatışmalar ile radikal dini oluşumlar da bölgedeki çatışma trendine eklenmeye devam etmektedir.³²⁵ Silahların, savaşçıların, mülteci hareketlerinin, uyuşturucu ve insan

³²⁰ James Copnall, Are Christians in Sudan Facing Persecution, BBC News, 22 Haziran 2015.

³²¹ Jonathan Fox, *Ethnoreligious Conflict in the Late Twentieth Century*, Lexington Books, Lanham 2002, s. 24.

³²² United States Commission on International Religious Freedom, Nigeria, USCIRF Annual Report, 2013 s. 6, <http://www.uscirtf.gov/sites/default/files/resources/Nigeria%202013.pdf> (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

³²³ Francis M. Deng, “Reconciling Sovereignty with Responsibility: A Basis for International Humanitarian Action”, *Africa in World Politics: Post-Cold War Challenges*, (Ed. John W. Harbeson ve Donald Rothchild), Westview Press, Boulder 1995, s. 304.

³²⁴ United States Commission on International Religious Freedom, Boko Haram Attacks, http://www.uscirtf.gov/sites/default/files/USCIRF_AR_2016_Appendix3.pdf (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

³²⁵ Freida M’Cormack, a.g.e., ss. 7-8.

kaçakçılığının “esnek sınırlar”³²⁶ nedeniyle daha kolay yayılabildiği Batı Afrika’da, çatışmaların komşu ülkelere yayılması da aynı şekilde gerçekleşmekte ve bölgeyi istikrarsızlığa sürüklemeye potansiyeline sahip olabilmektedir.

2.1.4. Güney Afrika’daki Çatışma Profili ve Komşu Ülke Faktörü

Soğuk Savaş döneminde, özellikle apartheid³²⁷ politikalarının ve Soğuk Savaş rekabetinin etkilerinin hissedildiği yıllarda, Afrika’daki en yüksek şiddet düzeyini tecrübe eden Güney Afrika’daki çatışmalarda 1990’lardan itibaren belirgin bir azalma görülmektedir. 1990’dan önceki tek demokratik rejimi Botsvana olan Güney Afrika, 2000’li yılların başında Afrika kıtasının en fazla sayıdaki demokratik rejimine sahip bölge olarak dikkat çekmektedir. Bölgesel bir güç olarak Güney Afrika Cumhuriyeti’nin ise bölgede dengeleyici ve istikrar sağlayıcı bir işlev üstlenme girişimleri olduğu görülmektedir.³²⁸ Sahra-altı Afrika’da Güney Afrika’nın günümüzde, çatışmalardan tamamıyla uzak kalamasa dahi, çatışmaların şiddeti ve yoğunluğu noktasında kıtanın diğer tüm bölgelerine göre çok daha iyi bir durumda olduğu söylenebilmekte; bölgeden daha çok şiddet yoğunluğu “kriz” düzeyinde çatışma haberleri gelmektedir.

1990’larda nasıl Batı Afrika’da Liberya ve Sierra Leone; Orta Afrika’da ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti’ndeki iç savaşlar buldukları bölgeye damgasını vurmuşsa, aynı şekilde Angola’da yaşanan iç savaşın Afrika’nın güneyinde derin izler bıraktığı gözlenmektedir.³²⁹ Bu iç savaşlara dış aktörlerin müdahaleleri ile durum her defasında daha da karmaşık bir hal almıştır. Angola iç savaşına dair Baskın Oran, “Balkanlaştırmanın bir kural olduğu Afrika’da parçalanma, bölünme ve yabancıların cirit atmasına, Angola kadar hiçbir Afrika ülkesinde rastlanmamıştır” der.³³⁰ Nitekim, 1975 yılında Portekiz sömürgesinden kurtulan Angola’da bağımsızlık mücadelesinin hemen ardından başlayan iç savaşta, komşu ülke Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nden Güney Afrika’ya, ABD’den Sovyetler Birliği’ne, İsrail, Fransa, Mısır, Suudi Arabistan, Nijerya, Sudan, Fas, Libya ve Cezayir’den Tanzanya’ya kadar çok çeşitli yelpazede dış aktör çatışmalara dahil olmuştur.³³¹ 27 yıl süren ve yüzbinlerce kişinin hayatını kaybettiği iç

³²⁶ Freida M’Cormack, a.g.e., ss. 6-7.

³²⁷ Güney Afrika Cumhuriyeti’nin ırk ayrımcılığına dayalı rejimi.

³²⁸ Monty G. Marshall, Conflict Trends in Africa, 1946-2004: A Macro-Comparative Perspective, Africa Conflict Prevention Pool 205, s. 18.

³²⁹ Michelle Sieff, “Africa: Many Hills to Climb”, *World Policy Journal*, 2008, Vol: 25, No: 3, s. 185.

³³⁰ Baskın Oran, *Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1997, s. 317.

³³¹ George Wright, *The Destruction of a Nation: United States’ Policy towards Angola since 1945*, Pluto Press, London 1997, ss. 9-10.

savaşa sürüklenen Angola’da temel sorun, bağımsızlıkları için aynı saflarda birleşen ve belirledikleri ortak düşmana karşı savaşan grupların, bağımsızlıklarını elde ettikten sonra bu kez birbirleriyle güç mücadelesine girmeleriyle ortaya çıkmıştır.³³² Angola’da 2002 yılında iç savaş sonlanmasına rağmen, günümüzde halen ülkedeki aynı rakip gruplar arasında kriz düzeyinde çatışmalar yaşandığı görülmektedir.

Güney Afrika’yı en çok şekillendiren gelişmelerden biri de Güney Afrika Cumhuriyeti’nin bölge politikaları olup, apartheid rejimi etrafında ırkçı devlet politikaları geliştirilmesidir. 1940’lardan 1994’e kadar süren apartheid rejimi ve ırkçılık ile ayrımcılığa dayalı sorunlar, Güney Afrika Cumhuriyeti’nde yaşanan çatışmaların kaynağı olarak öne çıkmaktadır. 1994 yılında rejimin sonlanmasıyla yapılan seçimler, Güney Afrika Cumhuriyeti’nde ilk kez, beyazların ve siyahların birlikte oy kullanabilecekleri bir ortam yaratmıştır.³³³ Apartheid rejimine dair Devlet Başkanı Thabo Mbeki, Güney Afrika Cumhuriyeti’nin “altın ve elmas madenleri ülkesi olarak anılması gerekirken, insanların yoksulluk içinde doğup öldüğü yer”³³⁴ olarak tanımlanır hale geldiğini söylemektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti’nin apartheid dönemi politikaları ayrıca, komşu ülkelerin istikrarsızlığı üzerine kurulmuştur. Ekonomik, askeri ve siyasi olmak üzere üç ana bileşen üzerine inşa ettiği stratejisiyle Güney Afrika, iç çatışmalarla komşularını zayıflatarak ve bölgede istikrarsız bir ortam yaratarak komşu ülkelerin anti-apartheid hareketlere vereceği desteğin önüne geçmeye çalışmış; böylece apartheid rejiminin devamlılığını korumayı hedeflemiştir. Güney Afrika siyasi ortamının şekillenmesinde uzun yıllar bu stratejiler ve ayrımcılıklar etkili olmuştur.³³⁵

Apartheid ve köklü iç savaşlar sona erdikten sonra Afrika’nın güneyinde yaşanan çatışma profiline bakıldığında ise özellikle son on senedir, seçim sistemi ve seçimlerdeki çıkmazlar, otoriter rejimler, hükümetin hesap verme mecburiyeti ve sorumluluğu olmayışı, kontrolü elde tutabilmek amacıyla devlet kaynaklarının kötüye kullanımı gibi yönetim sorunlarından kaynaklanan siyasi çatışmalara rastlanmaktadır. Otoriter rejimlerle demokratik kurumların altının oyulması, anayasal krizlerin ortaya çıkması ve askeriyenin

³³² Dorina A. Bekoe, *Implementing Peace Agreements: Lessons from Mozambique, Angola and Liberia*, Palgrave Macmillan, New York 2008, s. 61.

³³³ Matthew Kaminsky, “State of Play: How South Africa became South Africa”, *World Affairs*, Vol: 173, No: 2, Temmuz/Ağustos 2010, s. 28.

³³⁴ IOL, The Full Speech of President Thabo Mbeki, 27 Nisan 2004. <https://www.iol.co.za/news/politics/the-full-speech-of-president-thabo-mbeki-211516> (Erişim Tarihi: 16.01.2019).

³³⁵ Solomon M. Nkiwane, “Border Issues and Conflicts in Southern Africa”, *Peace Research*, Vol: 25, No: 1, Şubat 1993, s. 68.

geçici hükümetleri kontrol altına alma çabası benzeri sebeplerle Zimbabwe’de yaşanan çatışmalar bu kapsamda yer almakta; ülkede 2017 yılında üstü kapalı bir darbenin gerçekleştiği görülmektedir.³³⁶ “Şiddet içeren kriz” düzeyinde yaşanan bu çatışmalar Zimbabwe örneği üzerinden ilerleyen başlıklarda anlatılmaktadır.

Afrika’nın güneyinde Madagaskar, Svaziland ve Lesotho gibi ülkeler de benzer şekilde yönetim sorunları yaşamaktadır. Yönetimdeki eksikler, siyasi çatışmalar ve seçimlerden kaynaklı şiddet olayları, Güney Afrika ve Zambiya gibi demokratik açıdan güçlü ülkelerde dahi ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada, demokratik rejimlerin varlığına rağmen yönetim sistemlerindeki açıkların, Güney Afrika’daki barış ve güvenliğin önünde en acil önlem alınması gereken tehditlerden biri olduğunu ifade etmek gerekmektedir.³³⁷ Aslında, yönetim sorunlarının genel olarak kıtadaki çatışmalara yön veren bir nitelik taşıdığı değerlendirildiğinde, çatışmalara yol açan bu tür nedenlere Afrika’nın tamamında bir çözüm üretilmedikçe bölgesel, kıtasal ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması zor görünmektedir. Alt bölgeler bağlamında ele alınarak Afrika’nın güneyi, doğusu ve batısından üç örnek ülke -Somali, Fildişi Sahili, Zimbabwe- üzerinden sıradaki başlıklarla bu bölümde çatışma analizleri gerçekleştirilmektedir.

2.2. Somali’deki Çatışmaların Analizi ve Komşu Ülkeler

Dünya genelinde en amansız çatışmaların yaşandığı ülke grubunu içinde barındıran Afrika Boynuzu,³³⁸ Afrika kıtası özelinde de çatışmaların en çok yaşandığı ve çatışmaların yarattığı tahribatin en çok hissedildiği bölgelerden biri olagelmıştır. Bu unvanı taşımasının ardındaki sebeplerin bölgenin sömürgeleştirilmesinden çok önceye dayanan bir geçmişi bulunmasına rağmen, sömürgecilik dönemi mirası sorunlarının Afrika Boynuzu ülkelerinde yaşanan çatışmalarda göz ardı edilemez bir etkisi bulunmaktadır.³³⁹ Ancak, günümüzde artık bağımsızlıklarının üzerinden kısa sayılmayacak bir zaman dilimi geçen bölge ülkelerinin salt sömürgeciliğin yol açtığı siyasi ve sosyo-ekonomik tahribata sığınmak gerçekçi olmayacağından, çatışmaların ardındaki diğer faktörlere de odaklanılması gerekmektedir.

³³⁶ The Nordic Africa Institute, Peace and Security Challenges in Southern Africa: Governance and Deficits and Laclustre Regional Conflict Management, Policy Note 4, Mayıs 2018, ss. 4-5, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/FULLTEXT01.pdf> (Erişim Tarihi: 19.01.2019).

³³⁷ A.g.e., s. 4.

³³⁸ Cibuti, Eritre, Etiyopya, Kenya, Somali, Sudan, Uganda ve Güney Sudan’dan oluşan bölgeye verilen isimdir.

³³⁹ Kidane Mengisteab, Critical Factors in the Horn of Africa’s Raging Conflicts, Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala 2011, s. 7.

Çatışmalara yol açan faktörler arasında öncelikle, toplumun farklı kesimlerine hitap eden ekonomik ve kurumsal sistemlerin oluşturulamaması; hesap verme zorunluluğu bulunmayan devlet yapıları ve liderlerin nitelikleri önem kazanmaktadır. Toplumdaki çeşitliliğin ve hassasiyetlerin dikkate alınmaması; yapısal reformların gerçekleştirilememesi; işlevsiz hale gelen mekanizmaların devre dışı bırakılması yönünde öngörü ve kararlılıkla adım atılarak toplumun geniş kesimlerini içine alan ve sosyo-ekonomik gerçekliklere uygun yeni ve geçerli sistemler kurulamaması bu kapsamda değerlendirilmektedir. Diğer önemli faktörlerden biri olarak toplumdaki sosyal, etnik, kabilesel, dini ve bölgesel kimliklerin ve çeşitliliklerin iyi yönetilememesi sayılabilmektedir. Aynı etnik grubun farklı ülke sınırlarında bırakılmasıyla oluşturulan sömürge dönemi sınırları ise bölgede komşular arası çatışmalara yol açmaktadır. Hem komşu ülkeler tarafından hem de diğer bölgesel ve uluslararası aktörler tarafından iç çatışmalara yapılan dış müdahaleler de aynı şekilde çatışmaların altında yatan faktörler arasında bulunmaktadır. Son olarak, iklim değişikliği, yiyecek ve su sıkıntısı, hızlı nüfus artışı, periyodik olarak meydana gelen kıtlık, arazi kullanım biçimi ve çevresel bozulma gibi katalizörlerin etkisiyle Afrika Boynuzu, çok çeşitli çatışmalara ev sahipliği yapmaktadır.³⁴⁰ Somali,³⁴¹ devletler arasında ve toplumlar arasında yaşanan çatışmaların yanı sıra iç çatışma ve savaşların da çok sık gözlemlendiği Afrika'nın Boynuzu'nda, çatışmaların ve çatışmalara neden olan faktörlerin hemen hemen her türünü tecrübe ederek karşımıza çıkan ülkelerin başında gelmektedir.

2.2.1. Somali'deki Çatışmalarda Sorun Analizi ve Komşu Ülkeler

Somali, etnik ve dini açılarından homojen bir ülke olmasına rağmen, çoğulcu bir kabile yapısına sahiptir. Sosyal hayattaki kabilecilik anlayışı ve kabileler arası rekabet, ülkedeki iç çatışmalara zemin hazırlamıştır.³⁴² 1960 yılında bağımsızlığını kazanan Somali'de, bağımsızlığının ilk yıllarında kurulan demokratik ve sivil yönetim dönemi dahil olmak üzere, toplumsal hayatta olduğu gibi siyasi ortamın şekillenmesinde de belli kabile ya da grupların çıkarlarının korunması anlayışıyla hareket edilmiştir.³⁴³ 1969 yılında Siad Barre tarafından gerçekleştirilen askeri darbe sonrasında Somali'deki kabile bağlarının önemi minimize edilerek güçlü bir milliyetçilik anlayışı öne çıkarılmaya çalışılmış ve bir ölçüde başarılı olunmuştur. Ancak bu kez, Barre'nin hayata geçirdiği baskıcı diktatör rejim, işkence

³⁴⁰ Kidane Mengisteab, 2014, a.g.e., ss. 1-6.

³⁴¹ Somali Ülke Profili için bkz: Ek 1.

³⁴² AfyareAbdi Elmi, *Somali: Kimlik, İslami Hareketler ve Barış*, (Çev. Zekiye Baykul), Açılım Kitap, İstanbul 2012, s. 80.

³⁴³ William Zartman, *Government and Politics in Northern Africa*, Greenwood Press, Richmond 1978, s. 5.

ve hapis gibi uygulamalarla ülkedeki muhalefeti bastırma yoluna gitmiştir.³⁴⁴ Yargısız öldürmeler, keyfi tutuklamalar, gözaltı koşulları, baskı, işkence, tecavüz ve karşıt grupların sindirilmesi gibi olgular, 1991’de sona eren Barre döneminin Afrika tarihindeki en büyük insan hakları ihlallerinin yaşandığı dönemlerden biri olarak anılmasına yol açmıştır.³⁴⁵ Bağımsızlık sonrası ülkede bu toplumsal ve siyasi zemine dayanarak ortaya çıkan siyasi yapı, Somali’de 1991’den günümüze dek yaşanan çatışmaların iç nedenleri arasında önemli bir yer tutmuştur.

Ülkedeki çatışmalarda iç etkenler kadar dış etkenlerin de rolü dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, sömürge döneminde Afrika’da çizilen ve Somali’nin komşu ülkeleriyle olan ilişkilerini de şekillendiren sınırlar, çatışmaların ortaya çıkmasında ve gelişiminde ciddi bir pay sahibidir. Somali halkının Somali, Cibuti, Etiyopya ve Kenya olmak üzere dört ayrı ülke topraklarına yayılması, sınırların, bölgede ortaya çıkan ve savaşa kadar varan devletlerarası çatışmalardaki katalizör rolünü ortaya koymaktadır. Etiyopya ve Somali arasında 1960’larda düşük yoğunlukta baş gösteren ve 1970’lerde devletlerarası bir savaşa dönüşen çatışmaların özü, sınır sorunlarına dayanmaktadır. Etiyopya ve Somali arasındaki Ogaden Savaşı (1977-1978), Etiyopya topraklarında Somalililerin yaşadığı Ogaden bölgesinde Somali’nin hak iddiaları üzerine yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan bu savaşta Sovyetler Birliği’nin Etiyopya’ya desteği, Somali’nin Ogaden’den çekilmesinde etkili olmuştur.³⁴⁶ Sovyetler Birliği’nin Ogaden sorununda Etiyopya’nın yanında yer almasının getirdiği hayal kırıklığı ve yalnızlık hissi ile Siad Barre, siyasi, ekonomik, askeri ve insani yardım için yüzünü Batı’ya dönerek ABD ve uluslararası topluma Somali’ye destek çağrısında bulunmuştur. Barre’nin iktidarı boyunca Batı’ya karşı inşa ettiği düzen böylece sarsılırken Ogaden bölgesinden çekilmesi ile aynı zamanda ülkedeki milliyetçilik ve Pan-Somalizm³⁴⁷ söylemleri inanırlılığını yitirmeye başlamıştır.³⁴⁸ Ogaden Savaşı hem ülke hem Barre iktidarı için kırılma noktasına dönüşmüş; saldırgan politikalar ve irredentist iddiaların komşular arasında ortaya çıkarabileceği çatışmaların boyutunu gözler önüne sermiştir.

³⁴⁴ Emily K. Elmore, “The Horn of Africa: Critical Analysis of Conflict Management and Strategies for Success in the Horn’s Future”, *Inquiries*, Vol: 2, No: 6, 2010, s. 4. <http://www.inquiriesjournal.com> (Erişim Tarihi: 20.01.2019).

³⁴⁵ United Nations Development Programme, Human Development Report 2001 – Somalia, New York 2001, s. 42.

³⁴⁶ Kidane Mengisteab, 2011, a.g.e., s. 11.

³⁴⁷ Somali’nin bayrağındaki, mavi zemin üzerinde yer alan ve Afrika’nın özgürlüğünü simgeleyen beyaz yıldızın 5 köşesinde “Pan-Somalizm” ve birleşik bir Somali sembolize edilmektedir. Bkz: Leo Silberman, “Change and Conflict in the Horn of Africa”, *Foreign Affairs*, Vol: 37, No: 4, 1959, s. 653.

³⁴⁸ Ioan M. Lewis, *A Modern History of Somalia*, James Currey, Oxford 2002, s. 252.

Ogaden Savaşı'nın da çıkış noktasını oluşturan “Büyük Somali” ideali doğrultusunda sömürge döneminde beş farklı yönetime ayrılan Somali topraklarının tek çatı altında toplanmasını hedefleyen Somali'nin özellikle Barre iktidarında öne sürdüğü irredentist iddialar,³⁴⁹ Somali'nin geçmişten bu yana en büyük siyasi problemlerinden biri olarak değerlendirilmiştir.³⁵⁰ Sadece Etiyopya ile değil, Somali'nin Kenya gibi diğer komşularıyla da ilişkilerinde irredentizm ve Büyük Somali ülküsü göze çarpmaktadır.³⁵¹ Ayrıca, Avrupa'nın Afrika'da uyguladığı politikaların en belirginlerinden biri olarak etnik grupların farklı ülkelere parçalanması, devletlerarası çatışmalara yol açtığı gibi, ülke içinde de etnik kimliklerin marjinalleşmesine, etnik mücadelelerin ve iç çatışmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır.³⁵² Komşu ülkelere bölünen etnik grupların yaşadığı devlete karşı şiddet içeren protesto veya silahlı mücadele içerisine girmesiyle o ülkelerde iç çatışmaların ortaya çıktığı görülmüştür.³⁵³ Dolayısıyla, çatışmalarda ve çatışmaların çözümünde komşu ülkelerin rolü ele alınırken göz ardı edilmemesi gereken hususların başında, Somali'nin komşu ülke topraklarındaki hak iddialarını, kötü komşuluk ilişkilerini, ülke içindeki farklı etnik grupların devlete karşı eylemlerini ve güçlü bir Somali devletinin komşularında yarattığı endişeyi anlamaya çalışmak önem kazanmaktadır.

Ogaden Savaşı'nın hemen sonrasında, Barre iktidarında Somali'deki iç karışıklıklar yeniden tetiklenmiştir. Büyük kabilelerin birbirlerine karşı üstünlük kurma mücadelesi tekrar başlamış; savaş sonucu ve savaşın yol açtığı zararların etkileri ülkede ağır bir biçimde hissedilmiştir.³⁵⁴ Yenilginin ardından bir milyondan fazla Somalilinin Ogaden bölgesinden Somali'ye göç etmesi üzerine ülkede ciddi bir ekonomik ve toplumsal kriz ortaya çıkmıştır.³⁵⁵ Askeri rejim döneminde Somali'de yaşanan sorunlarla birleşen savaşın etkileri, Barre iktidarına karşı bir muhalefet cephesi ortaya çıkarmıştır. Muhalefet, 1991'de Barre rejimini devirmeyi başarmış; ancak bu kez kendi arasında başkanın kim olacağı konusunda uzlaşa sağlanamamıştır. Her grup ya da kabile, kendisine yakın bir iktidar mücadelesine girmiş ve ayrıcalıklı bir statü elde etmek amacıyla kendini gruplar/kabileler arası çatışmaların ortasında bulmuştur.³⁵⁶ Tüm bu olanlar sonucunda Somali devleti yıkılmış ve

³⁴⁹ Çevik Bir, *Somali'ye Bir Umut*, Sabah Yayınları, İstanbul 1999, s. 88.

³⁵⁰ Leo Silberman, a.g.e., s. 655.

³⁵¹ Çevik Bir, a.g.e., s. 88.

³⁵² Kidane Mengisteab, 2014, a.g.e., s. 11.

³⁵³ A.g.e., s. 12.

³⁵⁴ Çevik Bir, a.g.e., s. 88.

³⁵⁵ Shaul Shay, *Somalia between Jihad and Restoration*, Transaction Publishers, London 2012, s. 4.

³⁵⁶ Christopher L. Daniels, *Somali Piracy and Terrorism in the Horn of Africa*, Scarecrow, Lanham 2012, s. 3.

ülke günümüze dek süren bir iç savaş ortamına sürüklenmiştir.³⁵⁷ Toplumun farklı kesimlerinin kendi grubunu ve bireysel çıkarını koruma mücadelesine dönüşen kaos ve iç savaş ortamı, ülkede toplumsal-siyasi ve ekonomik anlamda yaşam koşullarını gitgide daha zor hale getirmiştir.

Somali'deki sorunların tarihsel sebeplerini oluşturan sömürge döneminin izleri; Siad Barre'nin 1969 yılında gerçekleştirdiği askeri darbe ile kısa süren demokratik yapının son bulması; Etiyopya ile yaşanan Ogaden Savaşı'nın ülke üzerindeki yıkıcı etkisi ve General Barre iktidarına karşı ortaya çıkan muhalefet, Somali'de devletin yıkılışına zemin hazırlayan dört önemli gelişme olmuştur.³⁵⁸ 1991'den itibaren değişik grupların ulusal güç mücadelesi şeklinde devam eden iç çatışmalar, şiddet içeren kriz (yoğunluk derecesi: 3) veya sınırlı savaş (yoğunluk derecesi: 4) düzeyinde değişik yoğunluklarla günümüze dek devam etmiştir.³⁵⁹ Yıkılan devletin 15 yıl boyunca yeniden kurulamadığı ve otoritenin uzun yıllar sağlanamadığı Somali'de 2006 yılı ise çatışmalar açısından yeni bir dönüm noktası olmuştur. 2006 yılı hem savaş ağalarının hem de ülkede ortaya çıkan yeni bir siyasi oluşumun Somali'deki geçici hükümete karşı mücadelesi çerçevesinde, çatışmaların yeniden iç savaş (yoğunluk derecesi: 5) düzeyine ulaştığı bir zaman dilimi ortaya çıkarmıştır.³⁶⁰ Bu dönem aynı zamanda, AfB'nin bölgedeki çatışmalara müdahalesi ve çatışma çözümü çabaları açısından örgütsel anlamda birtakım revizyonların yapıldığı ve uygulamaya geçirilmeye başlandığı bir ortam hazırlamıştır.

AfB'nin 2002'de kurulması, Birliğin kurumsallaşma çabaları kapsamında 2004 yılında BGK'nın oluşturulması ve kıtadaki barış ve güvenlik normlarının bu doğrultuda şekillendirilmesi; Afrika ülkelerinde yaşanan iç çatışmalarda ve çatışmaların çözümünde farklı ve yeni bir anlayış beklentisini beraberinde getirmiştir. Bu beklentiyle Somali, tez çalışmasında değişik yoğunluklardaki çatışmalara ve çözüm analizlerine odaklanılan üç ülkeden “savaş” düzeyinde çatışmaların analiz edildiği örnek ülkeyi oluşturmaktadır. Doğu Afrika'nın en kronik ve uzun soluklu sorunların biri olarak Somali, aynı zamanda çatışmalarda, çatışmaların çözümünde ve devletin yeniden inşası sürecinde dış aktörlerin çok fazla müdahil olduğu çatışma alanlarından birine işaret etmekte; inatçı çatışmalarda süreci bozan ya da baltalayanların yapısı ve karmaşıklığını anlama çabasında elverişli bir

³⁵⁷ Waris Dirie, *Benim Ülkem*, (Çev. Betül Ermiş), Bilge Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 41.

³⁵⁸ Christopher L. Daniels, a.g.e., s. 3.

³⁵⁹ 1991'den 2017 yılına dek yayınlanan HIIK verilerinden yola çıkarak bu sonuca ulaşılmıştır.

³⁶⁰ Bkz: HIIK, Conflict Barometer 2006, s. 20; HIIK, Conflict Barometer 2007, s. 22.

vaka çalışması imkanı sunmaktadır.³⁶¹ Somali’de 2006 yılından itibaren görülen iç savaşın profili ve sorunun analizi çerçevesinde aşağıda çatışmaların arka planı, nedenleri, mevcut durumu ve ilişkili unsurları yanı sıra, dış aktörlerin çatışmalarındaki rolü kapsamında komşu ülkelerin davranışlarına yer verilmektedir.

2.2.1.1. Çatışmaların Arka Planı

1990 yılının sonları ve 1991 yılının başlarında Siad Barre, muhalifler tarafından bir devlet başkanı değil, “Mogadişu Valisi” olarak adlandırılır hale gelmiştir. Başkent Mogadişu’nun yanı sıra kırsal bölgelerin büyük bir kısmının kontrolü de aynı şekilde kaybedilmiştir.³⁶² Somali’de General Barre ve hükümetine karşı kabileler ve siyasi ağırlığı bulunan kişilerce başlatılan ayaklanmalar neticesinde, Siad Barre ve beraberindeki idari, askeri ve siyasi destekçiler tasfiye edilerek ülkeyi terk etmeye zorlanmıştır. Somali devleti, Barre rejiminin ardından yeni bir hükümetin kurulamayışı dolayısıyla büyük bir kaosa sürüklenmiş; başta başkent Mogadişu olmak üzere, tüm ülke üzerinde yaşanan hakimiyet mücadelesi, Somali siyasi hayatını o dönemde domine eden ve Barre’ye karşı birlik olan grupları karşı karşıya getirmiştir.³⁶³ Bu grupların ise daha çok kabileler/klanlar şeklinde örgütlendiği ve *Dir*, *Darood*, *Hawiye*, ve *Isaaq* olmak üzere dört göçebe ana kabile etrafında siyasi ve toplumsal yaşamın şekillendiği görülmüştür. Kalan diğer tüm klanlar ve kabileler ise “buçuk klan” olarak değerlendirilmiş ve “dört buçuk klan sistemi” ortaya çıkmıştır.³⁶⁴ Siad Barre’nin iktidarında *Darood* kabilesi ve bu kabilenin üç ana klanına (*Mareehaan*, *Dulbahante*, *Ogaden*) mensup Somalililerin siyasi gücü ellerinde tuttuğu gözlenmiştir.³⁶⁵

Farklı kabileler tarafından oluşturulan ve ülkenin farklı bölgelerinde yoğunlaşan Birleşik Somali Kongresi (*United Somalia Congress*), Somali Ulusal Hareketi (*Somalia National Movement*), Somali Yurtsever Hareketi (*Somalia Patriotic Movement*) ve Somali Demokratik Hareketi (*Somalia Democratic Movement*) gibi hareketlerin siyasi hayatta 1990’ların başlarında ortaya çıkardığı hizipleşme; sonraki yıllarda ana iki grupla devam etmiştir. Bu iki gruptan ilki, İngiliz sömürgesi altında kalan kabile ve grupları temsilen

³⁶¹ Ken Menkhaus, “Governance without Government in Somalia: Spoilers, State Building, and the Politics of Coping”, *International Security*, Vol: 31, No: 3, Winter 2006/2007, s. 76.

³⁶² Ioan M. Lewis, 2002, a.g.e., s. 259.

³⁶³ Shaul Shay, a.g.e., s. 8.

³⁶⁴ James Cameron, *The African Revolution*, Thames and Hudson, London 1981, ss. 176-180; Kabileler hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz: Austrian Centre for Country of Origin and Asylum Research and Documentation (ACCORD), Clans in Somalia, 2009, <https://www.refworld.org/pdfid/4b29f5e82.pdf> (Erişim Tarihi: 24.01.2019)

³⁶⁵ Shaul Shay, a.g.e., s. 6.

Somali Ulusal Hareketi başkanlığındaki Somali'nin kuzeyindeki hareketler; ikincisi ise Birleşik Somali Kongresi'nin başı çektiği ve eski İtalyan sömürgeci olan Somali'nin merkez bölgelerindeki hareketlerdir.³⁶⁶ Ortaya çıkan gruplaşma, sömürge döneminin ülkede etkisini sürdürdüğünü göstermesi açısından önemlidir. Hareketlerin oluşmasında sömürgeci devletlerin, kabile ve klan anlayışının yanı sıra komşu ülkelerin rolü de etkili olmuştur. Özellikle, Birleşik Somali Kongresi'nin Mogadişu ve Roma dışında Etiyopya'da da merkezinin bulunduğu görülmüş; oluşumun askeri kanadının ortaya çıkmasında, Etiyopya sınırları içerisinde kurulmasının ve Etiyopya destekli olmasının önemli rol oynadığı gözlenmiştir.³⁶⁷ Ancak belirtmek gerekir ki, ülkedeki siyasi realite, siyasi hareketlerin ikiye indirgenmesinden çok daha karmaşık ve derindir.³⁶⁸ Bunun en belirgin örneklerinden biri ise Birleşik Somali Kongresi içinden doğan ve ülkeyi iç savaşa kadar sürükleyerek uluslararası toplumu Somali'ye müdahaleler gerçekleştirmeye iten rekabettir.

Birleşik Somali Kongresi liderlerinden *Ali Mahdi Muhammad* ve General *Muhammad Farah Aidid* arasında darbe sonrası ortaya çıkan rekabet, her iki tarafın aynı kabileye (*Hawiye*) mensup olmasına rağmen farklı ailelerden olmasının iktidar mücadelesinde tarafları nasıl karşı karşıya getirdiğinin göstergesidir. Darbe sonrası Ali Mahdi Muhammad, Birleşik Somali Kongresi tarafından geçici başkan olarak seçilmiştir. Aynı zamanda ülke lideri görevi üstlenen başkan, hükümeti kurmakla da yetkilendirilmiştir. 1990 yılının sonlarından 1991 Haziran seçimlerine kadar kısa bir müddet yönetimi elinde tutan Mahdi Muhammad, rakibi Aidid tarafından elde edilen seçim zaferini tanımayıp başkanlığı bırakmayı reddedince, rakipleri tarafından görevden ayrılmaya zorlayıcı adımlara maruz kalmıştır.³⁶⁹ Ortaya çıkan güç mücadelesi, kısa sürede şiddet içeren çatışmalara dönüşmüştür.

1992 yılına gelindiğinde, ilk olarak başkent Mogadişu'da görülen çatışmalar yayılarak tüm ülkeyi sarmış ve Somali'de farklı grup ve fraksiyonlar arasında acımasız bir iç savaş başlamıştır. Aynı zamanda ortaya çıkan kuraklık ve kıtlığın etkisiyle, ülke nüfusunun yarısından fazlası, açlık, yetersiz beslenme ve buna bağlı hastalıklara maruz kalmış; yaklaşık 300 bin kişi hayatını kaybetmiş; iki milyon civarında Somalili evlerini terk ederek komşu ülkelere veya ülke içinde başka bölgelere göç etmek durumunda bırakılmıştır.

³⁶⁶ Shaul Shay, a.g.e., s. 7.

³⁶⁷ Ioan M. Lewis, 2002, a.g.e., s. 256.

³⁶⁸ Shaul Shay, a.g.e., s. 7.

³⁶⁹ A.g.e., ss. 9-10.

BM'nin kararıyla "UNOSOM I (*United Nations Operation in Somalia*)" adı altında tüm bu yoğun acıların ardından başlatılabilen barış gücü operasyonunun temel amacı; Somali'de ateşkesin sağlanması, insani yardımların güvenli bir biçimde ülkeye ulaştırılması ve bu yardımların dağıtımının kontrol edilmesi olarak belirlenmiştir.³⁷⁰ Yüzbinlerce kişinin hayatını kaybettiği Somali'deki trajediye uluslararası toplumun bu derece geç müdahalesi, Sovyetler Birliği'nin dağıldığı; Doğu Avrupa'nın demokratik dönüşümünün başlatıldığı ve Körfez Savaşı'nın yaşandığı bir uluslararası ortamda Somali'nin, dünyanın ilgisini yeterince çekemediğinin ve diğer gelişmelerin yanında silik kalarak uluslararası arenada yankı bulamadığının göstergesi olarak değerlendirilmiştir.³⁷¹

UNOSOM I operasyonu Nisan 1992'den itibaren devam ederken, Aralık 1992'de ABD liderliğinde Somali'de "Umut Operasyonu (*Restore Hope*)" olarak da bilinen UNITAF (*Unified Task Force- Birleşik Görev Gücü*) başlatılmıştır. Somali'ye yardımların ulaştırılmasında güvenli bir ortam sağlanması amacıyla oluşturulan UNITAF, Mayıs 1993'te görevini UNOSOM II'ye devrederek Somali'den çekilmiştir. 1995 yılına kadar devam eden Somali'deki bu operasyonlarla, ülkede barış ve güvenliğin sağlanarak insani yardımların halka ulaştırılması noktasında kısıtlı bir ilerleme kaydedilebilmiş; operasyonel, lojistik, teknik, ekonomik ve siyasi anlamda ortaya çıkan yetersizliklerin de etkisiyle Somali'de şiddet ve çatışmaların önüne geçilememiştir.³⁷² Ayrıca, hareket kapsamında Somali'de görev alan Pakistan birliğine karşı düzenlenen saldırının Aidid tarafından gerçekleştirildiği iddiasıyla barış gücü operasyonlarında Aidid karşıtı bir tavır alınması, operasyonların tarafsızlığına gölge düşürmüştür. Bunun sonucunda ise, halkın operasyonlara karşı tutumu değişmiş ve Somalililer arasında barış gücüne karşı bir tavır ortaya çıkmaya başlamıştır.³⁷³

1990'lı yıllar boyunca Somali'de meydana gelen otorite boşluğu, ülke içinde bazı bölgelerin bağımsızlık veya özerklik iddialarına da zemin hazırlamıştır. Somali'nin kuzeybatısında 1991 yılında Hargeisa merkezli bağımsızlığını ilan eden Somaliland'in yanı sıra, yine kuzeybatıda Puntland adı altında 1998 yılında yarı özerk bölgesel bir yönetim

³⁷⁰ United Nations, Somalia – UNOSOM I, <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosomi.htm> (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

³⁷¹ Ken Menkhaus, "Somalia: Unwanted Legacy, Unhappy Options", *America's Challenge in the Greater Middle East: The Obama Administration's Policies*, (Ed. Shahram Akbarzadeh), Palgrave Macmillan, New York 2011, s. 137.

³⁷² Çevik Bir, a.g.e., ss. 253-255.

³⁷³ Paul F. Diehl, "Peacekeeping in Somalia, Cambodia, and the Former Yugoslavia", *Resolving Regional Conflicts*, (Ed. Roger E. Kanet), University of Illinois Press, Urbana 1998, ss. 156-159.

kurulmuştur.³⁷⁴ Barre döneminin birleştirip bütünleştirme amacı taşıyan Büyük Somali projeleri geri planda kalmış; ayrılıkçı iddialar ile Somali'nin mevcut topraklarının bütünlüğü tehdit altına girmiştir.³⁷⁵ Uluslararası toplumun desteğiyle Somali'de barışın tesisi ve otoritenin kurulması amacıyla çeşitli girişimlerde bulunulmasına rağmen 2000'li yıllara gelindiğinde ülkede halen devlet ve hükümet sisteminin kurulamadığı gözlenmiş; 2004 yılında BM, AfB ve IGAD desteğiyle oluşturulan Geçici Federal Hükümet (GFH) ise Somali'de düzenin tesis edilebilmesi, kabileler/klanlar arası barışın sağlanabilmesi ve silahlı grupların hakimiyetine son verilerek günlük hayatın normalleştirilmesi işlevlerini yerine getirememiş ve kamuoyunda meşruiyetini sağlayamamıştır.³⁷⁶ Bu noktada 2006 yılında Somali'de ortaya çıkan bir oluşum ve sonrasında yaşanan gelişmeler, ülkedeki siyasi hayatı ve çatışmaları çok daha farklı bir boyuta taşımıştır. Bu oluşumun adı, İslam Mahkemeleri Birliği (İMB)'dir.

İslam Mahkemeleri Birliği, GFH'ye karşı Somali'de 2006 yılında kendisini gösteren bir harekettir. Aslında Birliğin temelleri, 1990'larda devlet yapısı gibi hukuk sisteminin de kalmadığı Somali'de bir düzen inşa etmek amacıyla kabile/klan düzeyinde uygulamaya geçirilen yerel dini mahkemelere dayanmaktadır. Her bir klanın kendi mahkemesi, karar mercii ve kararları uygulamaya geçiren silahlı bir gücü bulunmaktadır. Devlet kurumlarının çökmüş bir devletle birlikte ortadan kalktığı Somali halkının bu mahkemelere saygı ve güven duydukları dikkat çekmiştir. 2000'li yıllarla birlikte bu yapılanmanın daha da oturduğu gözlenmiş; aynı kabile içinde olduğu kadar farklı kabile/klanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlık ve çatışmaların çözümü için de adım atılması ihtiyacıyla mahkemeler arasında koordinasyon kurulduğu görülmüştür.³⁷⁷ İşte İMB, tüm bu yerel mahkemelerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ve yıllardır hayalet bir devletin çatısı altında yaşayan Somali halkı için umuda dönüşen bir oluşumun adı olmuştur.

İMB, Somali'deki problemlere ve çatışmalara, kabile/klanlar arası anlaşmazlıkların yol açtığını öne sürmüştü; Somali'de çatışma çözümü, barış ve güvenliğin ise ancak İslami bir yönetim ile sağlanabileceği anlayışıyla hareket etmiştir.³⁷⁸ Somali'nin merkezinde ve güneyinde belli ölçüde hukuki düzen ve otoriteyi sağlayan, ülkenin havaalanı ve önemli

³⁷⁴ İbrahim Farah, Abdirashid Hussein ve Jeremy Lind, "Deegaan, Politics and War in Somalia", *Scarcity and Surfeit: The Echology of African Conflicts*, (Ed. Jeremy Lind and Kathryn Sturman), Pretoria 2002, s. 335.

³⁷⁵ AfyareAbdi Elmi, a.g.e., s. 61.

³⁷⁶ Ken Menkhaus, 2011, a.g.e., s. 155.

³⁷⁷ Aisha Ahmad, "Taliban and The Islamic Courts of Union: How They Changed the Game in Afghanistan and Somalia", *Policy Perspectives*, Vol: 6, No: 2, Temmuz/Aralık 2009, s. 59.

³⁷⁸ A.g.e., s. 59.

limanlarını yeniden hizmete açan İMB, izlediği politikalar ve aldığı kararlarla Somali’de toplumun önemli bir kesiminin desteğini kazanmayı başarmış; hatta toplumda, ülkenin yaşadığı uzun kabusların sona erdiğine dair bir inanç oluşmaya başlamıştır.³⁷⁹ Sınırlarındaki İslami rejimi komşu ülke Etiyopya’nın tehdit olarak algılaması ve 2006 yılında İMB’ye yönelik ABD destekli bir hareket ile Somali’ye tek taraflı müdahalede bulunması neticesinde ise ülke yeniden bir çıkmaza sürüklenmiştir.³⁸⁰ Etiyopya müdahalesi, İMB’nin silahlı kanadının Somali’de ön plana çıkmasında; çatışmaların boyutunun dini nitelik kazanarak ve ülke dışına taşarak derinleşmesinde, komşu ülke kaynaklı bir üçüncü taraf müdahalesinin ciddi bir payı bulunduğunu ortaya koymuştur.³⁸¹

2.2.1.2. Çatışma Nedenleri

“Kırılgan devlet (*fragile state*)”, “başarısız devlet (*failed state*)” veya “çökmüş devlet (*collapsed state*)” dendiğinde akla ilk gelen ülkelerden biri Somali olmaktadır. Somali’nin bağımsızlığından itibaren kırılgan olan devlet yapısı 1980’lerden itibaren ülkeyi başarısızlığa sürüklemiş ve 1991 yılında yaşanan siyasi yıkımla birlikte devletin çöküşünde önemli rol oynamıştır.³⁸² Toprakları üzerinde ve sınırlarında etkin otorite kuramayan, ülkenin güvenliğini sağlama kabiliyetinden yoksun olan, kamu kurumları tarafından toplumun temel ihtiyaçları karşılanamayacak duruma gelen ve yurt içi ve dışında olmak üzere vatandaşlarını temsil etme noktasında siyasi meşruiyeti bulunmayan devletler, kırılgan devlet olarak adlandırılmaktadır. Çatışma ve insani krizler gibi güvenlik sorunlarının öne çıktığı; devlet otoritesi, meşruiyeti ve kapasitesinin ülke genelinde ortadan kalktığı ve yalnızca belli bölgeler ya da gruplar üzerinde sağlanabildiği devletler ise başarısız kabul edilmektedir. Daha da öteye giderek hiçbir şekilde otoritenin sağlanamadığı ülkelere ise “çökmüş devlet” denilmektedir.³⁸³ Kırılgan, başarısız ya da çökmüş, her birinin tanımladığı sorunları fazlasıyla yaşayan Somali, 28 senedir devlet yapısını ve otoritesini tam anlamıyla yeniden kurmayı başaramayarak “kırılgan devletler endeksi”³⁸⁴ listelerinin halen en üst sıralarında yerini korumaktadır.

³⁷⁹ Ken Menkhaus, 2011, a.g.e., s. 140.

³⁸⁰ Ioan M. Lewis, *Understanding Somalia and Somaliland: Culture, History, Society*, Hurst & Company, London 2008, s. 89.

³⁸¹ Mohamed Haji Ingiriis, “From Al-Itihaad to Al-Shabab: How the Ethiopian Intervention and the ‘War on Terror’ Exacerbated the Conflict in Somalia”, *Third World Quarterly*, Vol: 39, No: 11, 2018a, s. 11.

³⁸² Ken Menkhaus, 2006/2007, a.g.e., s. 78.

³⁸³ David Carment, John J. Gazo ve Stewart Prest, “Risk Assessment and State Failure”, *Global Society*, Vol: 21, No: 1, s. 49.

³⁸⁴ Bkz: Fund for Peace, Fragile States Index, <http://fundforpeace.org/fsi/> (Erişim Tarihi: 23.01.2019).

Somali’de başarılı bir devlet organizasyonu kurulamadıkça ülke yeni sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Ortaya çıkan yeni sorunlar ise “başarısızlığı” pekiştirerek kısır bir döngü yaratmaktadır. Ülkede 2006 yılından itibaren yaşanan gelişmeler neticesinde radikal grupların ön plana çıkışı, yeni bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Devletlerin başarısızlığı ve terörizm arasında doğrudan bir bağ bulunmasa dahi, bu tür devletlerin, topraklarında terör gruplarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan ve terörist faaliyetlere fırsat sunan karakteristik özellikleri nedeniyle dolaylı bir bağın mevcudiyetinden söz edilebilmektedir.³⁸⁵ Bu bağlamda, dış aktörlerin müdahaleleriyle İMB’nin dağıtıldığı; siyasi anlamda ülkede yeni bir irade ya da alternatifin oluşturulmadığı; uluslararası destekli GFH’nin ise otoriteyi, toplumsal uzlaşmayı, barışı ve güvenliği sağlamaktan çok uzak olduğu başarısız devlet ortamında Somali’de radikal grupların ortaya çıkması gecikmemiştir. Radikal gruplar arasında Somali’de en çok öne çıkan örgüt *El-Şebab (Gençlik)* olmuştur.

İMB’nin silahlı kanadı olarak ortaya çıkan ve kontrolü altındaki bölgelerde sıkı şeriat kanunları uygulayan El-Şebab, Arapça adıyla *Harekât Eş-Şebab El-Mücahidin* (Mücahidin Gençlik Hareketi), 2007 yılında “ılımlılar” ve “aşırılar” olmak üzere iki gruba ayrılan İMB’nin aşırılar grubu saflarında kalan kesimin bir parçasıdır. İlimliler, 2009 yılında Şeyh Şerif Ahmed liderliğindeki GFH’ye katılırken, aşırılar, bir yanda El-Şebab ve diğer yanda Hasan Aveys liderliğindeki *Hizb-ul Islam* şeklinde bölünmüştür. Somali’nin özellikle orta ve güney kesimlerinde El-Şebab, siyasi ve askeri nüfuzunu genişleterek yıllar sonra ülkenin belli bölgelerinde de olsa güvenlik ve otoriteyi sağlamıştır.³⁸⁶ Yönetim yapısı, vergi sistemi, yargı, adalet ve silahlı güçleriyle emir komuta zinciri ve eşgüdüm gibi olgular açısından etkili bir yapı kuran El-Şebab, yönetim ve toplumsal düzen anlamında GFH ile kıyaslandığında, ülkenin kabile/klan temelli siyasi ve toplumsal yapısına alternatif ve görece daha başarılı bir yaklaşım geliştirebilmiştir.³⁸⁷ El-Şebab’a asıl ün kazandıran ise, komşu ülke Etiyopya’nın müdahalesine ve Somali’nin işgal edilmesine karşı milliyetçi bir direniş sergileyen tek yapı olarak öne çıkması olmuştur.³⁸⁸ Somali halkı ve diasporası³⁸⁹ tarafından

³⁸⁵ Edward Newman, “Weak States, States Failure, and Terrorism”, *Terrorism and Political Violence*, Vol: 19, No: 4, 2007, s. 463.

³⁸⁶ Abdurrahim Sıradağ, Sahra-altı Afrika’ında Terörist Grupların Yükselişi: Boko Haram ve Eş-Şebab, SETA, Mayıs 2015, s. 17.

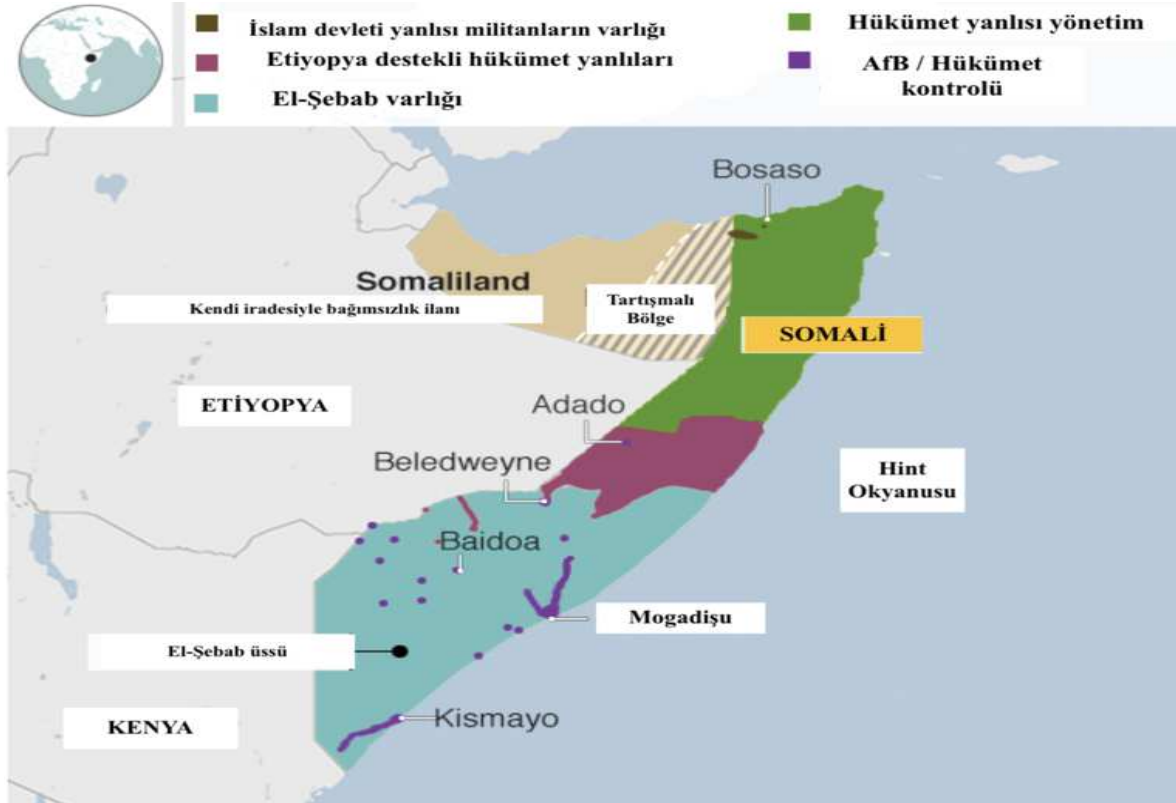
³⁸⁷ Mohamed Haji Ingiriis, “Building Peace from the Margins in Somalia: The Case for Political Settlement with Al-Shabab”, *Contemporary Security Policy*, Vol: 39, No: 4, 2018b, ss. 515-517.

³⁸⁸ Rob Wise, Al-Shabaab, Center for Strategic and International Studies, 2011, s. 5.

³⁸⁹ Somali nüfusunun yaklaşık %14’lük kısmını oluşturan diaspora, Somali’nin ekonomik ve siyasi hayatında önemli bir güç konumundadır. Bkz: Hassan Sheikh ve Sally Healy, Somalia’s Missing Million: The Somali Diaspora and Its Role in Development, United Nations Development Programme, Mart 2009.

GFH'ye suçlamalar yöneltilirken El-Şebab, ülkedeki tek meşru siyasi ve askeri güç kabul edilerek Somalilerin geniş ölçüde takdirini kazanmayı başarmıştır.³⁹⁰ Nitekim, aşağıdaki haritadan da görüleceği üzere El-Şebab, ülkenin güneyine çekilerek Somali'nin önemli bir kesiminde günümüze dek gücünü ve hakimiyetini korumuştur.

Harita 2.1. Somali'deki Farklı Güçler ve Siyasi Yapılanma

Kaynak: BBC, *Who are Somalia's Al-Shabab*, 22 Aralık 2017, <https://www.bbc.com/news/world-africa-15336689> (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

Etiyopya'nın Somali müdahalesi ve El-Şebab'ın Etiyopya ile mücadelesi 2009 yılında sona erdiğinde, örgütün fundamentalist politikaları ile radikal İslam anlayışı ülke içerisinde ön plana çıkmaya başlamıştır. GFH'yi devirerek Somali'nin tamamında hakimiyeti ele geçirmek; Kenya ve Etiyopya'da Somalililerin yaşadığı bölgelerin ülke topraklarıyla birleşmesini sağlamak ve bir İslam devleti kurmak genel amaçlarını taşıyan El-Şebab'ın İslam devleti anlayışı, İslamiyet'i çok katı bir anlayışla yorumlayan Selefi³⁹¹ perspektif içermekte; örgüt, toplumu kendi ideolojisine uygun bir biçimde dönüştürmeyi

³⁹⁰ Paula Cristina Roque, *Somalia: Understanding Al-Shabaab*, Institute for Security Studies, 3 Haziran 2009, s. 2.

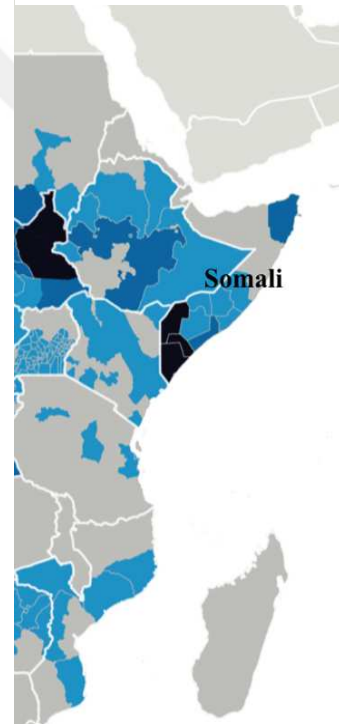
³⁹¹ Bkz: Roland Marchal ve Zakaria M. Sheikh, "Salafism in Somalia: Coping with Coercion, Civil War and Its Own Contradictions", *Islamic Africa*, Vol: 6, No: 1-2, 2015, ss. 135-163.

hedeflemektedir. Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek amacıyla El-Şebab, bir yandan Batı'nın kuklası olarak gördüğü ve İslami kimliğini kaybettiğini iddia ettiği GFH ile mücadelesine devam ederken diğer yandan “aşırılar” içindeki öbür grubu oluşturan Hizb-ul Islam ile çatışma içerisine girmiştir. 2010 yılına gelindiğinde, aralarındaki üstünlük mücadelesini kaybeden Hizb-ul Islam'ın El-Şebab'a katıldığı görülmüş; aynı yıl, asıl önemli gelişmelerden biri de örgütün El-Kaide ile ortak hareket etme kararı alması olmuştur. El-Şebab'ın gitgide güçlenmesiyle terör saldırıları hem komşu ülkelere yayılarak bölgeselleşmiş hem de cihatçı anlayışla küresel bir nitelik kazanmıştır.³⁹² Dolayısıyla, Somali'deki çatışmaların nedenleri devletsizlik veya başarısızlığın ötesine geçerek ilave bir kimlik kazanmış; çatışmalar, ideolojik ve radikal dini bir form olarak günümüze dek süregelmiştir.

2.2.1.3. Çatışmaların Mevcut Durumu

Somali'deki hükümet kurma çabaları devam ederken El-Şebab ile hükümet/geçici hükümet arasındaki çatışmaların yoğunluğu, 2006 yılından bu yana değişiklik göstermeden “savaş (5)” düzeyinde sürmektedir. Yandaki HIIK haritasında siyah renkle gösterilen Somali'nin güneyinde El-Şebab'ın kontrolündeki alan görülmektedir.³⁹³ Bu anlamda, kırılğan devletler endeksinin en kötüsü olma konusunda liderliği bırakmayan Somali'nin son yıllarda tek rakibi ise, 2011 yılında bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan ve haritada Doğu Afrika'daki diğer siyah renkli tek alanı oluşturan Güney Sudan olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁹⁴ Ülkedeki El-Şebab kaynaklı çatışmalar, yoğunluk düzeyi daha düşük diğer çatışmalarla birleşince Somali, içinde bulunduğu çatışma çemberinden bir türlü çıkamamaktadır. Somaliland ve Puntland'ın ayrılıkçı hamleleri; ayaklanan çeşitli grupların hükümet ile karşı karşıya gelmesi ve aşırılar grubunda birlikte yer alan ancak kendi aralarında husumet bulunan grupların birbirleriyle üstünlük mücadelesi gibi nedenlere dayalı

Harita 2.2. El-Şebab Hakimiyeti ve Çatışma Yoğunluğu

³⁹² Bkz: Mohamed Haji Ingiriis, 2018a, a.g.e., ss. 1-20; Abdurrahim Sıradağ, a.g.e., ss. 21-22; Abdi O. Shuriye, “Al-Shabab’s Leadership Hierarchy and Its Ideology”, *Academic Research International*, Vol: 2, No: 1, 2012, s. 280.

³⁹³ HIIK, Conflict Barometer 2017, s. 68; HIIK, Conflict Barometer 2017, ss. 94-95.

³⁹⁴ Bkz: Fund for Peace, a.g.e.

ortaya çıkan çatışmalar, düşük ya da orta yoğunluktaki diğer çatışmalar arasında sayılabilmektedir.³⁹⁵ Ayrıca, toprağın gasp edilmesi, sınır, göç, kaynak, hafif ve küçük çaplı silahlar, kuraklık ve korsanlık gibi çeşitli olgulardan kaynaklanan veya bu olgularla tetiklenen sorunlar, ülkedeki halen mevcut çatışmaların tipolojisini oluşturmaktadır.³⁹⁶ Çatışmaların mevcut durumunu anlamak için ayrıca son yıllarda ülkede meydana gelen birtakım gelişmelere değinmek gerekmektedir.

El-Şebab için 2010 yılı, birkaç açıdan önceki dönemlere kıyasla farklılıklar içermektedir. Hizb-ul Islam ile birleşmesi ve El-Kaide ile birlikte hareket etme kararı alması haricinde El-Şebab, 2010 yılında Somali sınırları dışındaki ilk saldırısını düzenlemiştir; 2007 yılında oluşturulan Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM)³⁹⁷ güçlerine asker göndererek destek veren Uganda'ya düzenlenen iki ayrı saldırıda 74 sivil hayatını kaybetmiştir. Saldırılarıyla birlikte El-Şebab, uluslararası bir terör tehdidi haline gelmiştir.³⁹⁸ Ortaya çıkan terör tehdidi gibi, tehdit ile mücadele de 2010 yılından itibaren farklı aktörlerin devreye girmesiyle uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Somali'nin özellikle güney ve ortalarında hakimiyet alanını genişleten El-Şebab, AMISOM ve ABD destekli Somali güçleri tarafından önemli şehirlerden çıkarılmıştır. Ayrıca Kenya, ekonomik çıkarlarına, ulusal güvenliğine ve Doğu Afrika'daki bölgesel güvenliğe tehdit olarak algıladığı El-Şebab'a yönelik bir harekât düzenleyerek 2011 yılında Somali'yi işgal etmiştir.³⁹⁹ Komşu ülke Kenya, Somali'deki çatışmalardan ve kuzeyindeki El-Şebab'ın varlığından en çok etkilenen ülkelerden biri iken, işgalin ardından aynı zamanda terör örgütü saldırılarının da günümüze dek en önemli hedef ülkelerinden biri haline gelmiştir.⁴⁰⁰ Kenya kadar öne çıkmamakla birlikte, Uganda, Tanzanya ve Mozambik, El-Şebab saldırılarına maruz kalan diğer Doğu Afrika ülkeleri olmuştur. Somali dışındaki eylemleri ile komşu ülkelere bir nevi gözdağı veren El-Şebab, asıl saldırı alanı olarak ise Somali topraklarında kanlı eylemler

³⁹⁵ 2006-2018 yılları arasındaki HIIK Çatışma Barometreleri incelenerek bu sonuçlara ulaşılmış ve Tablo 2.1. oluşturulmuştur.

³⁹⁶ Bkz: İbrahim Arslan, "Bir Bölgesel Çatışma Önleme ve Çözüm Modeli: Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi Çatışma Erken Uyarı ve Cevap Mekanizması", Uluslararası X. Uludağ Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, Bursa, (8-10 Ekim 218), 2018, ss. 853-854.

³⁹⁷ African Union Mission in Somalia (AMISOM), <http://amisom-au.org> (Erişim Tarihi: 31.01.2019).

³⁹⁸ Council on Foreign Relations, Al-Shabab (2004-2019), <https://www.cfr.org/background/al-shabab> (Erişim Tarihi 28.01.2019).

³⁹⁹ Aljazeera, Major Al-Shabab Attacks targeting Kenya, 16 Ocak 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/01/major-al-shabab-attacks-targeting-kenya-190115143008990.html> (Erişim Tarihi: 28.01.2019).

⁴⁰⁰ 2013 yılında *Westgate* alışveriş merkezi saldırısı; 2015 yılında Garissa Üniversitesi'ne saldırı; 2016 yılı AMISOM kapsamında görev yapan Kenya askeri üssüne saldırı ve 2019 Ocak ayında Nairobi'de lüks bir otelde meydana gelen patlamalar dahil olmak üzere El-Şebab Kenya'da çok sayıda terör saldırısı düzenlemiştir.

gerçekleştirmiştir. Ekim 2017’de Mogadişu’da bomba yüklü kamyonla düzenlenen El-Şebab saldırısında Somali, 587 kişinin hayatını kaybettiği ve yüzlerce kişinin yaralandığı, tarihinin en kanlı terör eylemine sahne olmuştur.⁴⁰¹

El-Şebab ve Somali’deki çatışmaların mevcut durumunda, 2012 yılında örgütün El-Kaide ile birleştiğini açıklaması da önemli bir rol oynamıştır. Muhtar Ebu Zubeyr olarak da bilinen El-Şebab örgütü lideri Ahmed Abdi Godane, El-Kaide lideri Eymen El Zevahiri’ye bağlılığını 2012 yılında bir video ile açıklamış; 15 dakikalık Arapça ortak videoda Zevahiri ise birleşme kararını El-Kaide için “iyi haber (good news)” olarak duyurmuştur. Bölgesel ve uluslararası güçlerin Somali hükümetine verdiği destekle 2010’dan itibaren El-Şebab’ın bazı bölgelerdeki etkisinin kırılması ve 2011 yılında El-Kaide lideri Usame Bin Laden’in öldürülmesi dolayısıyla El-Kaide’nin gücünü koruma isteği, her iki taraf için birleşme kararının kritik bir önem taşıdığını göstermektedir.⁴⁰² Bu tarihe dek El-Şebab’ın hükümet/GFH ya da Somali’deki yabancı aktörlere karşı mücadelesinin öne çıktığı; birleşme kararının ardından ise cihatçı bir anlayış ile yabancı savaşçılarla birlikte Batı’ya ve tüm İslam düşmanlarına karşı bir harekete dönüştüğü gözlenmektedir.⁴⁰³ Nitekim, Somali toprakları yanı sıra komşu ülkelere ve bölgeye yayılan El-Şebab saldırılarının niteliğinde, son dönemde cihatçı anlayışın izleri dikkat çekmektedir.

El-Şebab cephesi hükümet ve Batı nezdinde giderek bir terör örgütü kimliği kazanırken, Somali’de uluslararası destekle kurulmaya çalışılan devlet otoritesi ve hükümet cephesinde birtakım gelişmeler yaşanmıştır. İlk olarak 2004 yılında kurulan GFH, Somali’de düzen ve otoritenin kurulması, kabileler arası barışın sağlanması, isyancı grupların hakimiyetine son vererek günlük hayatın normalleştirilmesi amaçlarıyla yola çıkmış;⁴⁰⁴ 2011 yılına gelindiğinde ise geçiş dönemi hedeflerinin neredeyse hiçbirine ulaşamamış ve Somali halkının gözünde meşruiyet kazanamamıştır.⁴⁰⁵ Ayrıca, 2009 yılında İMB’nin ılımlı kanadından Şeyh Şerif Ahmed’in başkanlığını aldığı GFH, en azından ülkedeki aydınları ve Sufi Müslümanlar’ın ön plana çıktığı Ahlu Sunna Wal Jama’a (ASWJ) grubu gibi ılımlı

⁴⁰¹ International Crisis Group, “Al Shabaab Five Years after Westgate: Still a Manace in East Africa”, 24 Eylül 2018, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/kenya/265-al-shabaab-five-years-after-westgate-still-mena-ce-east-africa> (Erişim Tarihi: 28.01.2019).

⁴⁰² BBC, Somalia’s Al-Shabab Join in Al-Qaeda, 10 Şubat 2012, <https://www.bbc.com/news/world-africa-16979440> (Erişim Tarihi: 28.01.2019).

⁴⁰³ Abdi O. Shuriye, a.g.e., s. 279.

⁴⁰⁴ Ahmet Özcan, İnsanlığımız ve Jeostratejik Gerçekler Işığında Somali, Arı Hareketi, 2011, s. 30.

⁴⁰⁵ Ken Menkhaus, 2011, a.g.e., s. 155.

İslamcılarını kucaklayacağı yönündeki beklentileri karşılayamamıştır.⁴⁰⁶ Toplumda yaşanan çatışmaların çözümü ve ulusal uzlaşısı için çalışmaktan ziyade, Ahmed'in seçim zamanında Somali'den çok yurtdışında çalışmalar yürütmesi, ülkedeki bölünme ve kutuplaşmayla mücadeleye hiçbir katkı sağlamamıştır. Komşu ülkeler ya da bölgesel örgütlenmeler tarafından hayata geçirilen uzun vadeli politikalarından uzak askeri dış müdahalelerin ise Somali'deki çatışmalarda ülkeye yarardan çok zarar getirdiği gözlenmiştir.⁴⁰⁷ Böyle bir ortamda, yabancı güçlerin müdahalelerine karşı GFH'nin etkili bir duruş sergileyememesi, İMB ve kollarının ülkenin bazı bölgelerinde sağladığı düzen ve otoriteyi halkın desteklemesi, radikal grupların ülkede güç kazanması gibi pek çok gelişmenin yaşandığı geçiş dönemi sonunda ortaya çıkan tablo, aslında çok da şaşırtıcı bir sonuç doğurmamıştır.

Geçiş döneminin ardından, 1969 yılından beri Somali'de ilk kez 2012 yılında seçimler gerçekleştirilmiştir. Hasan Şeyh Mahmud'un kazandığı seçimler, ülkede yıllar sonra ilk kez kalıcı bir hükümetin kurulabileceği yönündeki umutları arttırmıştır. 2013 yılında ABD, 22 yıl aradan sonra Somali Hükümeti'ni tanımıştır. 2014 yılında El-Şebab lideri Ahmed Abdi Godane, ABD'nin bir hava saldırısında öldürülürken, yerine Ahmed Umar geçmiştir. Daha önce ertelenmesine rağmen, 2017 yılında Somali'de yeniden seçimler yapılabilmiş; ülkenin yeni lideri ve çekişmeli seçimin galibi eski başbakan Mohamed Abdullahi Farmajo olmuştur.⁴⁰⁸ 2017 yılında ayrıca, 1993'te UNOSOM ve UNITAF operasyonlarının ardından bölgeden çekilen ABD'nin, 24 yıl sonra ilk kez Somali'de birliklerini konuşlandırdığı ve personel sayısını 500'ün üzerine çıkararak ülkedeki hava saldırılarını yoğunlaştırdığı görülmüştür.⁴⁰⁹ El-Şebab son dönemde güç kaybetse dahi güney bölgeleri yanı sıra, başkent Mogadişu ve Afrika Boynuzu'nun en uç kısmında yer alan Puntland bölgesinde kendisine halen önemli bir hareket alanı bulmaktadır. Sayıları üç bin ila altı bin arasında değişen savaşçısıyla Somali topraklarında ve Somali'nin Kenya'ya sınır bölgelerinde siyasilere, kamu görevlilerine ve sivillere yönelik eylemlerini sürdürmektedir. Çatışma kaynaklı yüzlerce ölümün yanı sıra, 2017 yılında çatışmalar nedeniyle yerlerinden edilen 180 bin kişi bulunmaktadır.⁴¹⁰ 2018 yılında da El-Şebab'ın siyasilere, kamu görevlilerine, AMISOM birliklerine ve sivillere yönelik saldırılarının sürdüğü ve saldırılarda

⁴⁰⁶ Mwangi S. Kimenyi, John Mukum Mbaku ve Nelipher Moyo, "Reconstituting Africa's Failed States: The Case of Somalia", *Social Research*, Vol: 77, No: 4, Winter 2010, ss. 1352-1353.

⁴⁰⁷ Bkz: Mohamed Husein Gaas, Somalia's Transitional Government at a Crossroads, PRIO Policy Brief, 2010.

⁴⁰⁸ Council on Foreign Relations, a.g.e.

⁴⁰⁹ HIIK, Conflict Barometer 2017, ss. 94-95.

⁴¹⁰ A.g.e.

yüzlerce kişinin hayatını kaybettiği görülmektedir.⁴¹¹ Bir zamanlar ülkede güvenlik ve otoriteyi sağlayabileceği umudu veren İMB'nin silahlı kanadı, gitgide ülkedeki iç savaştan, yıkımdan, ölümlerden, mülteci akınlarından sorumlu tutulmaktadır. Gelineen noktada, El-Şebab'ın ülkesel, bölgesel ve küresel düzeyde yol açtığı tehdit konuşulmakta; uluslararası destekle ayakta duran hükümet yapısının ve demokratik sistemin ise güçlü ve kendi kendine ayakta durabilen bir devlet yapısına dönüşüp dönüşmeyeceği sorgulamaları sürmektedir.

2.2.1.4. Çatışmalarla İlişkili Unsurlar

Somali'deki çatışmaların ana unsurlarından sonra ilişkili diğer unsurlarına da değinilmesi, ülkedeki çatışmaların analizi için tamamlayıcı rol oynayacaktır. Toplumsal ve ekonomik yapı ile eğitim ve teknolojik gelişmeler, Somali'deki çatışmalarla ilişkili unsurlar kapsamında ele alınabilmektedir.

- *Toplumsal ve Ekonomik Yapı*: Somali, “zengin hayvan varlığına sahip halk” anlamında kullanılan “zumal” kelimesinden gelmiş bir isimdir. Bu halk, verimli otlaklar bulmak amacıyla sürekli yer değiştiren göçebe bir toplum yapısına sahiptir.⁴¹² Göçebe yaşamları dolayısıyla kabileler, nehir kenarları ve su kuyuları gibi hayati yerleri ele geçirmeye çalışmış ve bu maksatla birbirleriyle çatışma içerisine girmiştir.⁴¹³ Ülkede yaşanan iç savaş dolayısıyla halkın geçim kaynağı olan arazilerin zarar görmesi, iklimsel koşullar ve periyodik kuraklıklar, son olarak 2011 yılında ve 2015-2017 yılları arasında milyonlarca Somaliliyi insani yardıma muhtaç bırakmıştır.⁴¹⁴ Dolayısıyla, insanların en temel ihtiyaçlarına ulaşamadığı ve hayatta kalma mücadelesi verilen bir ortamda, Somali'deki kabileler/klanlar arası mücadelenin salt siyasi güç elde etme yarışıyla sınırlı kalmadığı; ekonomik temelli ihtiyaçlara dayalı çatışmalara da yol açtığı görülmüştür. Somali'deki “Taş Devri'nden kalma klan rekabeti, ‘Yıldız Savaşları’ askeri şiddetinde”⁴¹⁵ yaşandığından, ülkenin siyasi yapısı yanı sıra toplumsal ve ekonomik yapısı da ciddi zarara uğramıştır. Bölgesel ve uluslararası girişimler dahil olmak üzere hiçbir çatışma çözümü ya da barış inşası çabası ise bu zararın telafisini yapmakta günümüze dek başarılı olamamıştır.

⁴¹¹ HIIK, Conflict Barometer, 2018, ss. 86-87.

⁴¹² Ioan M. Lewis, *A Pastoral Democracy: A Study of Pastoralism and Politics among the Northern Somalia of the Horn of Africa*, Oxford University Press, London 1963, s. 12.

⁴¹³ Çevik Bir, a.g.e., s. 85.

⁴¹⁴ Food and Agriculture Organization of the United Nations, *Rebuilding Resilient and Sustainable Agriculture in Somalia*, 2018, ss. 2-3, <http://documents.worldbank.org>. (Erişim Tarihi: 29.01.2019).

⁴¹⁵ Catherina Besteman, *Unraveling Somalia: Race, Violence, and The Legacy of Slavery*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1999, s. 4.

Somali’de kabilecilik ve klan anlayışının etkisini, El-Şebab ve Somali Hükümeti açısından da değerlendirmek gerekir. Kabileler arası güvensizlikleri tetikleyen şiddet olaylarıyla dolu Barre döneminden ülkeye miras kalan “yalnızca kendi kabilene güven” felsefesi,⁴¹⁶ hem GFH hem günümüz hükümet yapılarını şekillendirmeye devam etmektedir. GFH ile birlikte oluşturulan federal yapı ve parlamenter sistemde dört büyük kabile ve daha küçük kabilelerin yaşlıları/önde gelenleri tarafından milletvekillerinin seçildiği “dört buçuk klan sistemi” işlemektedir. Bazı siyasiler ve STK’lar tarafından, büyük kabilelerin korunduğu ve küçük kabilelerin ayrımcılığa uğradığı yönünde eleştiriler alan bu sistemden vazgeçilerek 2020 yılında “bir kişi, bir oy (*one person, one vote*)” ilkesine göre seçimlerin yapılması planlanmaktadır.⁴¹⁷ Somali’de Batı tarzı eğitimin artması ve modern şehirlerin oluşması gibi sosyal yapıda meydana gelen gelişmeler neticesinde klan aidiyeti zayıflasa dahi, nüfusun büyük çoğunluğu ve siyasi kesim için klan bağları halen merkezi önem taşımaktadır.⁴¹⁸ Klan sistemi ile değil, İslam devleti ile ülkenin yönetilmesi gerektiğini söyleyen El-Şebab ise bir yandan hükümeti yolsuzluk, nepotizm ve etkisizlikle suçlamakta; diğer yandan etkinlik alanını, gücünü ve meşruiyetini arttırmak için ülkedeki köklü kabile/klan yapıları ve yaşlılar ile ilişkiler kurmaya ve geliştirmeye çalışmaktadır.⁴¹⁹

- *Eğitim ve Teknoloji*: Modern ve Batı tarzı eğitimi reddetmelerine rağmen yönetim ve faaliyetleri dinamik bir yapıya sahip El-Şebab ve diğer Selefi hareketler, gençleri bünyelerine katmaları ve gençlerin internet ve teknolojik öğeleri aktif kullanımı sayesinde yeni üyeler kazanmaktadır.⁴²⁰ Bu tür örgütler İslam dinini katı biçimde yorumladıklarından, modern ve laik eğitime o kadar tepkilidirler ki, Selefi hareketler içerisinde bu tepkinin ifadesi olarak (El-Şebab’ın da güçlü bir ilişki içerisinde olduğu)⁴²¹ bir örgüt ismi bile yer almaktadır: Boko Haram (Batılı eğitim günah). Modern eğitim kurumları ya da ilgili kamu kurumları El Şebab-ın da saldırı hedefleri arasında yer almaktadır. Örneğin, saldırılardan birinin Somali Eğitim Bakanlığı’na düzenlendiği ve Türkiye bursu almak üzere kayıt sırası bekleyen pek çok öğrencinin hayatını kaybettiği ya da yaralandığı hatırlanmaktadır.⁴²²

⁴¹⁶ Mwangi S. Kimenyi, John Mukum Mbaku ve Nelipher Moyo, a.g.e., ss. 1350-1351.

⁴¹⁷ Marsai Viktor, Somali Election in 2016-2017 – Business as Usual or a New Hope, Center for Strategic and Defense Studies, 2017, s. 2.

⁴¹⁸ Ioan M. Lewis, 2002, a.g.e., s. 166.

⁴¹⁹ Marsai Viktor, a.g.e., ss. 2-4.

⁴²⁰ Abdurrahim Sıradağ, a.g.e., s. 9.

⁴²¹ Bkz: A.g.e., s. 21; Brendon J. Cannon ve Wisdom Iyokepolo, “Explaining Transborder Terrorist Attacks: The Cases of Boko Haram and Al-Shabaab”, *African Security*, Vol: 11, No: 4, ss. 370-396.

⁴²² Ahmed Mohamoud Elmi, Somalia: Students Killed in Mogadishu Car Blast, 8 Ekim 2011, <https://www.universityworldnews.com> (Erişim Tarihi: 29.01.2019).

Bir Selefi hareket olarak El-Şebab, ülkedeki yoksulluk, yolsuzluk, işsizlik, çatışma, savaş ve az gelişmişlik gibi yapısal sorunların yanı sıra,⁴²³ toplumun eğitim seviyesinin düşük olmasından da beslenmektedir. Ülkede yaşanan çatışmalar, göçler, kuraklık, olanakların yetersizliği, güvenliğin sağlanamadığı okul bölgeleri ve El-Şebab tarafından kontrolü ele geçirilen yerler dolayısıyla binlerce öğrenci ve öğretmen durumdan etkilenmekte; okullar kapanmakta ve eğitim verilememektedir.⁴²⁴ El-Şebab ise kontrolü altındaki bölgelerde kendi eğitim sistemini hayata geçirmeye çalışmaktadır. El-Şebab okullarında İslami eğitim kapsamında *Tevhid*, *Fıkıh* ve *Hadis* dersleri verilmekte; Tarih, Coğrafya, Matematik ve Somali dili dersleri programda yer almasına rağmen Fen dersleri okutulmamaktadır. Kurulduğu dönemlere göre örgüt kadrolarının eğitim seviyelerinde, liderler dahil olmak üzere belirgin bir düşüş yaşanmaktadır. El-Şebab okullarında yetişen çocuklar mezun olduktan sonra ise örgüt elemanı olmaktadır. Çocuklarını bu sistemin elinden kurtarmak isteyen bazı kabilelerin, para karşılığında fakir kabile veya klanların çocuklarıyla kendi çocuklarını değiştirerek Somali’de bir nevi çocuk köle ticaretine dönüşen uygulamalara imza attığı söylenmektedir.⁴²⁵ El-Şebab hakimiyetinde veya Somali’nin diğer herhangi bir bölgesinde fark etmeksizin, bir ülkenin geleceği demek olan çocukların alamadığı eğitim veya maruz kaldığı çocuk değişimi gibi uygulamalar ile ülkenin geleceği ve toplumsal yapısı bir kez daha yara almaktadır.

2.2.2. Somali’deki Çatışmalarda Aktör Analizi ve Komşu Ülkeler

Komşu ülkelerin ve diğer dış aktörlerin müdahalesi; El-Şebab, kabile milisleri, suç örgütleri ve hükümet güçlerinin birbirleriyle güç ve toprak mücadelesi gibi güvenlik sorunları; zayıf devlet yapısı; diasporanın silahlı gruplara desteği ve diaspora ile Somali’de yaşayan halk arasındaki ekonomik durum ve kalkınma seviyesi farkı; az gelişmişlik; kabile/klan aidiyeti, toplumsal şiddet ve suç, yükselen radikal hareketler; sınırlı kaynakların paylaşımı mücadelesi gibi doğal kaynak veya çevresel konulara dayalı sorunlar ve daha pek çok sorunun yaşandığı Somali’de, tüm bu çatışmalar birbirleriyle ya ilintilidir ya da birbirlerini pekiştirmektedir.⁴²⁶ Her bir çatışmaya ait öne çıkan aktörleri bulmak ve onların profilini incelemekten ziyade bu çalışmada, ülkedeki çatışmaların en yüksek düzeyde

⁴²³ Abdurrahim Sıradağ, a.g.e., s. 20.

⁴²⁴ Somalia Education Cluster, Annual Report 2016, Ocak 2017, <https://reliefweb.int> (Erişim Tarihi: 29.01.2019).

⁴²⁵ Hiraal Institute, The Fighters Factory: Inside Al-Shabab’s Education System, 15 Nisan 2018, <https://martinplaut.files.wordpress.com/2018/05/education-in-al-shabab.pdf> (Erişim Tarihi: 29.01.2019).

⁴²⁶ UNICEF, Somalia: Conflict Analysis Summary, 2014, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Conflict-Analysis-Summary-Somalia-Final1.pdf> (Erişim Tarihi: 29.01.2019).

seyrettiği El-Şebab ve Somali hükümeti arasındaki mücadeleye odaklanılmakta ve sıradaki başlıklarda aktör analizi bu doğrultuda gerçekleştirilmektedir. Komşu ülkelerin Somali'deki çatışmalardaki rolüne ise özellikle vurgu yapılmaktadır.

2.2.2.1. Çatışmaların Tarafları

Somali, ülkedeki çatışmaların iç savaş düzeyine ulaştığı 2006 yılından itibaren, İMB ve İMB içerisinde doğan güçlerin GFH ve sonrasında kurulan Somali Hükümeti'ne karşı mücadelesine sahne olmaktadır. Devlet dışı bir aktörün, devletsizlik sorunu yaşayan Somali'deki hükümete karşı mücadelesi yanı sıra, dış müdahalenin başlıca aktörü olan komşu ülke Etiyopya'ya karşı sergilenen duruş; ardından Kenya'nın müdahalesine ve ülkedeki tüm yabancı aktörlere karşı alınan tavır; El-Şebab'ın giderek daha radikal bir yapıya bürünmesi, güçlenmesi ve kurumsallaşmasıyla sonuçlanmıştır.

Tablo 2.1. Somali Çatışma Barometresi ve Çatışan Taraflar (2006-2018)

Çatışma Barometresi	Çatışan Taraf (1)	Çatışan Taraf (2)	Çatışma Konusu	Yoğunluk Düzeyi
2018	El-Şebab	Somali ve Kenya	Sistem, ideoloji, ulusal güç mücadelesi	5 (savaş)
2017	El-Şebab	Somali ve Kenya	”	5
2016	El-Şebab	Somali ve Kenya	”	5
2015	El-Şebab	Somali ve Kenya	”	5
2014	El-Şebab	Somali ve Kenya	”	5
2013	El-Şebab	Hükümet	”	5
2012	El-Şebab	Hükümet	”	5
2011	El-Şebab	GFH	”	5
2010	Hizb-ul Islam ve El-Şebab	GFH	”	5
2009	Hizb-ul Islam ve El-Şebab	GFH ve Etiyopya	”	5
2008	Hizb-ul Islam ve El-Şebab	GFH ve Etiyopya	”	5
2007	İMB	GFH ve Etiyopya	”	5
2006	İMB	GFH ve Etiyopya	”	5

Kaynak: HIIK, *Conflict Barometers 2006-2018*.

HIİK verilerinden yararlanılarak oluşturulan Tablo 2.1.'de 2006 yılından itibaren sistem, ideoloji ve ulusal güç mücadelesi çerçevesinde birbirleriyle çatışan taraflar ve çatışmaların yoğunluğuna dair veriler bulunmaktadır. Tabloda, arka plan ve mevcut durum analizinde detaylarıyla anlatılan, çatışmanın gidişatına dair gelişmeler ve taraflara dair aktör değişiklikleri görülebilmektedir. Ayrıca, 2008 yılında El-Şebab'ın İMB'den bağımsız bir yapı kazanması; aşırı ve ılımlı olarak ayrılan İMB kollarının silahlı mücadele ile 2009 yılına dek Etiyopya işgaline karşı verdiği mücadele; 2011 itibarıyla Hizb-ul Islam ve El-Şebab'ın birleşmesi; 2012 yılı itibarıyla geçiş dönemi sona erdirilerek seçimlerin yapılması ve Somali'de hükümetin kurulması; El-Şebab'a karşı Kenya'nın da -Etiyopya gibi- "ikincil aktör" olarak çatışmalara dahil olması; örgütün Afrika Boynuzu'ndaki diğer ülkelerin çıkarlarını etkileyen bölgesel tehdit haline gelmesi gibi gelişmeler anlamlandırılabilir.

İMB ve El-Şebab'ın ortaya çıkışı ve geçici hükümetin Somali'de meşruiyetini sağlayamayışını daha net açıklamak açısından, bu noktada GFH'nin yapısına dair birtakım özelliklere de değinmek yerinde olacaktır. Kenya, Etiyopya, Cibuti, IGAD ve AB'nin baskısıyla Nairobi'de kurulan GFH, bir uzlaşma hükümeti olmaktan ziyade Somali'deki farklı kabile ve klanların güç paylaşımı esasına üzerine inşa edilmiştir. Abdullah Yusuf'un başkan ve Ali Mahmud'un başbakan olarak belirlendiği sistemde GFH, Etiyopya'nın etkisinde kalmakla suçlanmış; *Darood* kabilesine mensup olan Yusuf'un kendi kabilesine verdiği üst düzey pozisyonlar *Hawiye* gibi diğer büyük klanları endişelendirmiştir. GFH'nin lider takımı, *Al Islah* gibi yenilikçi hareketler de dahil olmak üzere her tür İslamcılığa karşı çıkmış ve İslamcı kesimin tepkisini çekmiştir. GFH'nin askeri gücü, dış aktörlerin finans desteğine bağımlı olup komşu ülkelerden Etiyopya, Kenya, Cibuti ve Uganda tarafından güvenlik güçleri eğitilmiştir. Ayrıca, kendisi gibi başkenti de geçici olan GFH, güvenlik nedeniyle Mogadişu yakınlarındaki *Jowhar* kentinde faaliyetlerini yürütebilmiştir.⁴²⁷ Tüm bu yapısal yetersizlikleriyle GFH'nin Somali'deki meşruiyeti baştan itibaren tartışmalı olmuştur.

Aktörler kapsamında bir diğer husus ise El-Şebab'ın kurumsal yapısı ve örgütlenmesidir. Aşağıda örgütsel şeması verilen El-Şebab'ın lideri, örgütün en yüksek karar mercii olan on kişilik Şûra Konseyi tarafından atanmakta; ayrıca, Somali'deki farklı stratejik yerlerin kontrolünden sorumlu bölge liderleri belirlenmektedir. Şûra Konseyi'ne bağlı

⁴²⁷ Kenneth J. Menkhaus, "Somalia and Somaliland: Terrorism, Political Islam, and State Collapse", *Battling Terrorism in the Horn of Africa*, (Ed. Robert I. Rotberg), Brookings Institute Press, Washington D.C 2005, ss. 30-31.

siyaset, medya ve askeri operasyonlar departmanlarının yanı sıra hukuk, din ve ahlak gibi farklı birimleri dikkat çeken El-Şebab'ın örgütlenmesinde, askeri operasyonlar

Şema 2.1. El-Şebab Örgütsel Şeması

Kaynak: Abdurrahim Sıradağ, a.g.e., s. 21.

departmanının önemli bir konumu bulunmaktadır. İntihar saldırıları, suikastlar, hafif silahlı saldırılar ve gerilla taktikleri, askeri kanadın saldırılarında öne çıkan eylem biçimleridir. Örgüt şemasında sistemli bir kurumsallaşma görülen El-Şebab'ın aslında esnek ve disiplinsiz örgüt yapısı dolayısıyla, GFH/Hükümet ve uluslararası toplum tarafından ortadan kaldırılması zorlaşmaktadır.⁴²⁸

2.2.2.2. Çatışmalarda Tarafların Talepleri

Somali'de GFH ve hükümet kanadının beklentileri, devlet-dışı silahlı bir terör örgütü olarak görülen El-Şebab'ın silahlı mücadeleye son vermesi ve kontrol altında tuttuğu bölgelerden çekilmesi; örgütün, ideolojik amaçlarından ve ulusal güç mücadelesinden vazgeçerek Somali hükümetinin ve demokratik yönetimin meşruiyetini tanınması yönündedir. Hükümet tarafınca, El-Şebab'ın hükümete karşı savaşına son vermeden, ülkede barış, güvenlik, adalet, düzen ve otoritenin sağlanması mümkün görünmemektedir. El-Şebab ise Batı ve uluslararası destekli hükümeti hiçbir biçimde tanımamaktadır. Bir İslam devleti kurmayı hedeflediği ülkede, hükümeti devirerek ülkenin tamamını kontrol altına almayı ve Somali topraklarını kullanarak katı Selefi ideolojisi doğrultusunda etki alanını Afrika Boynuzu'na ve Doğu Afrika'ya genişletmeyi amaçlamaktadır.⁴²⁹ Somali örneği göstermektedir ki, başarısız bir devlet olarak yıllarca devlet sistemini yeniden kuramayan bir ülkede, geçici hükümetin kurulduğu ilk yıllarda bir alternatif olarak ortaya çıkan İMB ve El-Şebab'ın, o dönemde "devlet dışı" bir hareket ya da örgüt olduğunu iddia etmek mantıklı değildir. Zira, zaten bir devlet mekanizması yoktur. Kaldı ki El-Şebab, Somali'de halen önemli bir askeri ve siyasi otorite ile belli bölgelerin hakimiyetini elinde tutmaktadır.

⁴²⁸ Bkz: Abdi O. Shuriye, a.g.e., ss. 275-276; Abdurrahim Sıradağ, a.g.e., ss. 20-21.

⁴²⁹ Mohamed Haji Ingiriis, 2018b, a.g.e., s. 519.

2.2.2.3. Çatışma Taraflarının SWOT Analizi

Somali'deki çatışmalarda tarafların güçlü ve zayıf yönleri ile karşılaşılan fırsat ve tehditlerin ele alındığı, GFH, Somali Hükümeti ve El-Şebab'a ait SWOT analizleri aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 2.2. Geçici Federal Hükümet (2004-2012) SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> -1991'den bu yana ilk kez "devlet" yapısının kurulması umudu ve beklentisi -Uluslararası destek -Komşu ülkelerin desteği 	<ul style="list-style-type: none"> -Zayıf devlet, zayıf otorite, zayıf ordu -Hukuk düzeninin kurulamayışı -Ülkede güvenliğin sağlanamayışı -Kabile/klan anlayışının etkisini sürdürmesi -Kapsayıcı/uzlaşıcı olamayan bir yönetim -Dış desteğe bağımlılık -Sosyo-ekonomik yapının onarılamaması -Komşu ülke müdahalelerinde etkisizlik
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> -Uluslararası kamuoyunun ilgisi -Komşu ülkelerin müdahaleleri -İslami rejimi tehdit olarak algılayan bölgesel ve uluslararası aktörlerin desteği 	<ul style="list-style-type: none"> -İMB'nin ortaya çıkışı ve kabul görmesi -El-Şebab'a halk desteği -Silahlı örgütler ve ayrılıkçı ayaklanmalar -Dış aktörlerin müdahalesine halkın tepkisi

Tablo 2.3. Somali Hükümeti (2012-...) SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> -Demokratik yollarla kurulması -Uluslararası destek -Klan anlayışını ön planda tutulmaması -4,5 klan sisteminden vazgeçilerek "bir kişi, bir oy" ilkesinin hedeflenmesi; temsil sisteminin genişletilmesi yönündeki çabalar 	<ul style="list-style-type: none"> -Kırılgan devlet yapısı -Ülke genelinde meşruiyet sorunu -Devlet geleneğinin ve siyasi kurumlarının iç savaşlar boyunca tahribatı -Güçlü bir ordunun kurulamayışı -AMISOM sonlanırsa ülkede güvenliğin nasıl sağlanacağına dair belirsizlik -Hukuk sisteminin etkinleştirilememesi -Toplumsal uzlaş çabalarının yetersizliği -Ekonomik koşulların iyileştirilememesi
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> -Uluslararası destek -Dış yardımlar -El-Şebab'ın sivillere yönelik saldırıları -Örgütün El-Kaide ile birleşmesi ve her iki örgütün küresel bir terör tehdidi olarak algılanması 	<ul style="list-style-type: none"> -Silahlı örgütler ve terör -El-Şebab'ın belli bölgelerdeki otoritesi -Halkın örgüte desteği -Kötü komşuluk ilişkileri -Kuraklık ve kıtlık -Korsanlık -Ayrılıkçı ayaklanmalar ve toprak bütünlüğüne yönelik tehditler -AMISOM ve diğer yabancı aktör müdahalelerine yönelik toplumsal tepki

Tablo 2.4. El-Şebab SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> -İMB mirası üzerine kurulması -İslam devleti anlayışının toplumda kabul görmesi -Dini duyguları kullanarak destek toplama -Komşu ülkelerin müdahalesine karşı etkili tavır ve mücadele -El-Kaide ile ortaklık -Genç yaşta üyelerin örgüte kazandırılması -Acımasız ve katı tutum -Esnek örgütsel yapı -Üyelerinin sıradan halkın arasına kolaylıkla karışabilmesi sayesinde kendisi ile başa çıkılmasının zorluğu 	<ul style="list-style-type: none"> -Sivilleri hedef alması -Batı ve tüm İslam düşmanlarına karşı savaş felsefesinin ütopyikliği -Komşu ülkelerin çıkarları ile uyumsuzluğu -Modern eğitime bakışı -Eğitim altyapısının zayıflaması -Kontrolü altındaki bölgelerde uyguladığı yasaklar -Ülkenin güneyinde üslenmesi ve ülkenin tamamına hitap edememesi
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> -Ülkedeki sosyo-ekonomik koşulların yetersizliğini lehine kullanma (işsizlik, yoksulluk vb.) -Komşu ülkelerin ve dış aktörlerin müdahalelerine karşı toplumu koruyan bir yapı olarak algılanma 	<ul style="list-style-type: none"> -Bölgesel ve küresel anlamda “teröre karşı savaş” stratejisinin hedefi olma -Komşu ülkelerin müdahaleleri -AMISOM operasyonları -ABD hava saldırıları -Ailelerin çocuklarını örgüt elemanı olmaktan koruma çabası

2.2.2.4. Çatışmalarda Komşu Ülkeler ve Diğer Dış Aktörler

Somali sorununda komşu ülkeler, çatışmalardan en çok etkilenen ancak çatışmaları da en çok etkileyen ve yönlendiren ülkeler olarak düşünülebilir. Bu yeni bir olgu değildir. Bölgede daha çok, “kötü komşuluk” anlamında öne çıkan ilişkiler, geçmişten günümüze Somali’de yaşanan çatışmalarda belirleyici dış etkenlerden biri olmuştur. Aslında “Büyük

Harita 2.3. Büyük Somali Haritası

Kaynak: Bjørn Møller, *The Somali Conflict: The Role of External Actors*, Danish Institute for International Studies, Report No. 03, 2009, s. 9.

Somali” hayali ve irredentist iddiaları göz önüne alındığında, Somali’nin de bölge ülkeleri açısından “iyi komşuluk politikası (*good neighborhood policy*)” örneği sergilemediği görülmektedir. Bu bağlamda Somali sorunu, bir ülkedeki iç çatışmalarda ve çatışmaların çözümünde komşu ülkelerin davranışlarının ele alınabileceği elverişli örneklerden birini oluşturmaktadır. Komşu ülkeler arasında ise özellikle Etiyopya ve Kenya’nın çatışma ve çözüm sürecinde etkileri hissedilmektedir.

Etiyopya, Somali’de sonu gelmeyen çatışmaların günümüze dek sürmesinde etkili olan en önemli ve en değişmez dış aktördür. Çatışan taraflar için silah tedarikçiliği, topraklarını çatışan grupları koruma amaçlı kullandırma, barış görüşmelerini sabote etme/baltalama ve askeri müdahale dahil olmak üzere pek çok eylemiyle Etiyopya, bu görüşü desteklemektedir.⁴³⁰ Etiyopya’nın Somali’ye yönelik dış politika davranışlarının ardında yatan en önemli olgulardan biri ise aralarındaki ezeli rekabettir.⁴³¹ Ogaden Savaşı ile gün yüzüne çıkan Etiyopya-Somali rekabeti ve görünür hale gelen çatışmalar, aynı zamanda bir bölgesel üstünlük yarışı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda güçlü bir Somali, Ogaden bölgesinde hak iddialarından vazgeçmeyecek ve topraklarındaki başta Somalililer olmak üzere farklı etnik grupları Etiyopya’ya karşı kıskırtabilecek bir rakip demektir. Zayıf bir Somali ise, çatışma ve istikrarsızlık sonucu ortaya çıkan mülteci akınının Etiyopya’daki kırılğan etnik dengeyi bozma ihtimalinin yanı sıra, Somali’deki ölçsüz hukuksuzlukların ve yasa dışı eylemlerin, aralarındaki uzun sınır dolayısıyla Etiyopya’yı olumsuz etkileme riski demektir. Bu denklemde Etiyopya için güçlü ve düşman bir komşu devlet en istenmeyen durum iken, zayıf ve Etiyopya’ya bağımlı bir Somali ise en tercih edilebilir seçenek olarak değerlendirilmektedir.⁴³² Nitekim, Ogaden Savaşı’ndan bu yana Etiyopya, Somali’deki çatışmalara ve çatışmaların çözümüne yönelik politikasını, ülkedeki nüfuzunu arttırarak “zayıf ve bölünmüş bir Somali”⁴³³ etrafında şekillendirmektedir.

Zayıflığın da ötesinde, başarısız bir devlet örneği sergileyen Somali’de Etiyopya, politikaları doğrultusunda geçici hükümetin oluşturulması sürecine aktif bir destek vermiştir. Etiyopya ile yakın ilişkisi bulunan Abdullah Yusuf’un geçici cumhurbaşkanı olarak belirlenmesi ise tesadüf olmamıştır.⁴³⁴ Somali’de hükümet kurma çabaları henüz yolun başındayken, üstelik bu hükümet üzerinde Etiyopya’nın yönlendirici bir gücü söz konusuysa, İMB’nin ülkede güçlü bir yapı olarak ortaya çıkması ve İslam devleti hedefi, Etiyopya’nın ulusal çıkarlarıyla hiçbir biçimde örtüşmemiştir. 2006 yılında Etiyopya’nın Somali’ye müdahalesi ile sonuçlanan bu süreç, Somali halkı nezdinde tarihi düşmanları Etiyopya’nın ülkelerini işgali olarak görülmüş ve halkta küçük düşürüldükleri inancına yol açmıştır.⁴³⁵ Müdahale ile ayrıca, İslami hareket içinden radikal bir güç olarak El-Şebab’ın

⁴³⁰ Afyare Abdi Elmi ve Abdullahi Barise, “The Somalia Conflict: Root Causes, Obstacles, and Peace-building Strategies”, *African Security Review*, Vol: 15, No: 1, s. 39.

⁴³¹ Richard Dowden, *Africa: Altered States, Ordinary Miracles*, Portobello Books, London 2008, s. 122.

⁴³² Bjørn Møller, a.g.e., s. 20.

⁴³³ Richard Dowden, a.g.e., s. 122.

⁴³⁴ Bjørn Møller, a.g.e., s. 20.

⁴³⁵ Mohamed Haji Ingiriis, 2018a, a.g.e., s. 11.

ortaya çıkışına zemin hazırlanmıştır. Böyle bir ortamda, “ezeli rakip, tarihi düşman ve Hristiyan ağırlıklı bir ülke olarak Etiyopya’nın işgalinin, “kafirlerin *dar-ül İslam*’a karşı yeni bir haclı seferi” şeklinde El-Şebab tarafından milli ve dini duygular kullanılarak sunulması zor olmamıştır.⁴³⁶

Etiyopya’nın siyasi gerekçelerle ve ulusal güvenliğine tehdit algısı ile Somali’de hayata geçirdiği çıkar odaklı ve pragmatist politika, ülkedeki durumu iyileştirmekten ziyade bölünmüşlüğü daha ileri seviyeye taşımış ve federal yapılı Somali’de adeta mini-devletler ortaya çıkarmıştır. Müdahalenin ayrıca, Etiyopya’nın tüm Afrika Boynuzu’nda hegemonik gücünü koruma amacına hizmet ettiği görülmüştür. “Kötü komşuluk” çerçevesinde Etiyopya, aynı şekilde Somali’deki çatışmaların çözümü için ortaya çıkan barış görüşmelerini de çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmış veya sabote etmiştir.⁴³⁷ Arta Barış Konferansı sonrası Somali’nin siyasi çöküşünde nasıl anahtar rol oynadığı bir kez daha görülen ve çatışma çözümü çabalarındaki rolü çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınacak olan Etiyopya, günümüzde de Somali’de kırılgan ve federal bir yapıyı çıkarlarına uygun bulmaktadır.⁴³⁸

Etiyopya’nın Somali’ye müdahalesinde bir dış aktör daha öne çıkmaktadır. Aden Körfezi’ne, Kızıldeniz girişine ve Bab-el Mendeb Boğazı’na hâkim bir noktada bulunmasıyla Somali, askeri güvenlik ve ticaret yollarının güvenliği açısından stratejik bir konumda olup,⁴³⁹ bölgedeki korsanlık ve terörizm gibi tehditlere karşı ABD’nin müdahalelerine sahne olmaktadır. 2006 yılında ABD desteğiyle gerçekleştirilen Etiyopya müdahalesi, 9/11 sonrası ABD’nin “teröre karşı savaş (*war on terror*)” stratejisinin bir uygulaması niteliğindedir. George W. Bush tarafından 2003 yılında açıklanan “Terörle Mücadelede Ulusal Strateji Belgesi (*United States National Strategy for Combating Terrorism*)”, terör örgütlerini kurutmak, teröre destek ve sponsorluğun önüne geçmek, terörü doğuran koşulları ortadan kaldırmak ve ülkeyi her türlü terör saldırısından korumak gibi amaçlar belirlemiştir.⁴⁴⁰ Bu kapsamda ABD, El-Şebab’ı hem küresel güvenliğe bir tehdit hem de ABD’nin Afrika Boynuzu bölgesindeki çıkarlarına zarar verecek bir oluşum olarak değerlendirmiştir.⁴⁴¹ El-Şebab’ın Somali’deki klan temelli mini-devletleri bünyesine

⁴³⁶ Bjørn Møller, a.g.e., s. 21.

⁴³⁷ Mohamed Haji Ingiriis, 2018a, a.g.e., s. 12.

⁴³⁸ Bkz: Afyare Abdi Elmi ve Abdullahi Barise, a.g.e., s. 41.

⁴³⁹ Khattar Abou Diab, The Strategic Turning Point in the Horn of Africa, <https://theArabweekly.com> (Erişim Tarihi (01.02.2019)).

⁴⁴⁰ Bkz: United States National Strategy for Combating Terrorism, Şubat 2003, s. 29.

⁴⁴¹ Mohamed Haji Ingiriis, 2018a, a.g.e., s. 9.

toplayarak gücünü ve hakimiyetini Afrika Boynuzu'na yaymayı amaçlayan katı Selefi ideolojisi, Etiyopya, Kenya ve ABD'yi endişelendirmektedir.⁴⁴² 2006 yılında Etiyopya'nın askeri müdahalesine destek vermesinin yanı sıra ABD, 2008 yılında El-Şebab'ı terör örgütleri listesine almıştır.⁴⁴³ Günümüze dek ABD, Somali'de El-Şebab'a karşı operasyonlarını ve hava saldırılarını sürdürmektedir. Zira, ABD'nin Somali'deki temel önceliği, El-Şebab ve diğer şiddet kullanan grupların etkinliğini minimize ederek komşularına, ABD'ye veya ABD'nin müttefiklerine zarar verilmesini engellemektir.⁴⁴⁴

Somali'deki çatışmalarda etkin rol oynayan ve bölgede ABD'nin müttefiki olan bir diğer üçüncü taraf ülke, Kenya'dır. Etiyopya gibi Kenya'nın da Somali topraklarına tek taraflı askeri müdahalesi söz konusudur. Müdahalenin amaçları, El-Şebab'ın Somali'deki etkinliğini bitirmek veya azaltmak; AMISOM birliklerine destek vererek Somali'de istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak ve IGAD mekanizması içerisinde olduğu kadar bölgede de aktif bir rol üstlenmektir.⁴⁴⁵ Somali'deki istikrar, iç savaştan en çok etkilenen ülkelerden biri olan Kenya için önemlidir. Bu etkiler, sınırlardaki güvenlik sorunları, Somali'den giderek artan göç dalgası, bölgedeki ticaret ve turizm gelirlerinin düşmesi gibi sosyo-ekonomik gerekçeler yaratarak müdahaleye ortam hazırlamıştır.⁴⁴⁶ 2011 yılında Kenya, çatışmaların Kenya sınırında ortaya çıkardığı doğrudan etkileri ve Somali'deki güvenlik boşluğunun Kenya'da yarattığı istikrarsızlık tehdidini bertaraf ederek ülkeyi korumak üzere “*Operation Linda Nchi* (Ülkeyi Koruma Operasyonu)” adlı müdahalesini gerçekleştirmiştir. El-Şebab'a yoğunlaşan operasyon, terör tehdidine karşı bir başarı elde etmiş, ancak Somali'deki asıl sorunları görmezden geldiği şeklinde eleştirilmiştir. 2012 yılında Kenya birlikleri AMISOM'a katılmış ve operasyon tamamlanmıştır.⁴⁴⁷ Kenya müdahalesinin asıl amacının El-Şebab ve terörizm ile mücadele mi yoksa ülkesel çıkarlarını korumak mı olduğu ise ayrı bir tartışma konusu olmuştur.⁴⁴⁸ Zira, devletlerin dış politikasını oluştururken rasyonel çıkarlarını göz ardı etmediği ve hatta gözettiği öngörülmüştür.

⁴⁴² Mohamed Haji Ingiriis, 2018b, a.g.e., s. 519.

⁴⁴³ Mohamed Haji Ingiriis, 2018a, a.g.e., s. 12.

⁴⁴⁴ Council on Foreign Relations, Al-Shabab in Somali, <https://www.cfr.org/interactives/global-conflict-tracker#!/conflict/al-shabab-in-somalia> (Erişim Tarihi 01.02.2019).

⁴⁴⁵ Mikael Eriksson, External Intervention in Somalia's Civil War: Security Promotion and National Interests, FOI Swedish Defence Research Agency, Stockholm, 2013, s. 34.

⁴⁴⁶ International Crisis Group, The Kenyan Military Intervention in Somalia, 15 Şubat 2012, s. 6.

⁴⁴⁷ Bkz: Isabel K. Düsterhöft ve Antonia I. Gerlach, “The Successes and Failures of the Interventions of the European Union, the African Union and Neighbouring Powers in Somalia”, *Security and Peace*, Vol: 31, No: 1, 2013, s. 22.

⁴⁴⁸ Bkz: Gorm Rye Olsen, “The October 2011 Kenyan Invasion of Somalia: Fighting with Al-Shabaab or Defending Institutional Interests”, *Journal of Contemporary African Studies*, Vol: 36, No: 1, ss. 39-53.

Komşu ülkeler olarak Cibuti, Sudan, Uganda ve Yemen'in de AMISOM'a destek verdikleri dikkat çekmektedir. Ayrıca, Somali'deki çatışmaların olumsuz etkilerini hisseden bu ülkelerin rasyonel olarak çatışmaların devamından değil çözümünden yana adımlar attıkları; uzlaşa, müzakere ve konferans için ülkelerinde arabuluculuk rolü önerdikleri; Somali güvenlik güçlerinin kendi topraklarında eğitilmelerini teklif ettikleri gözlenmiştir. Cibuti üzerinde Somali'nin irredentist iddiaları olduğu bilinmekle beraber, iki ülke arasındaki ilişkilerde herhangi bir düşmanlık yaşanmamıştır. Sudan, çatışmalar süresince tarafsızlığını korumuş ve geçici hükümet ile İMB arasında barış görüşmelerinin gerçekleşmesi için çaba harcamıştır.⁴⁴⁹ Eritre ise Somali'nin diğer komşu ülkelerinden farklı olarak El-Şebab'a destek veren bir tutum sergilemiş; bu tutumun ardında ise direkt olarak Somali hükümetine yönelik bir tepkiden ziyade, Etiyopya ile arasında kanlı bir savaşa dönüşerek iki sene süren çatışmaların rolü ve Etiyopya'nın bölgedeki etkinliğini azaltma hedefi olduğu öne sürülmüştür. Zira, laik ve Hristiyan bir ülkenin komşu ülkesinde İslami bir rejimi desteklemesinin ve topraklarını üs olarak kullanarak İMB için silah desteği sağlamanın ancak böyle açıklanabileceği düşünülmüştür.⁴⁵⁰ Sayılan tüm bu ülkelerin Somali'deki çatışma sürecinde olumlu ya da olumsuz toplam etkisi, ne Etiyopya veya Kenya'nın Somali'ye tek başına müdahalesi kadar belirleyici bir sonuç doğurmuş ne de çatışmaların altında yatan asıl nedenlerin önüne geçebilmiştir.

Etiyopya'nın işgali, Kenya'nın askeri müdahalesi ve komşu ülke askerlerinin yoğunlukta olduğu AMISOM gibi barış gücü misyonları Somali'deki çatışmalara çare olamamıştır. Hatta, komşu ülkelerin devreye girdiği tek yönlü üçüncü taraf müdahaleleri (*third party intervention*), iç çatışmaların yaşandığı komşu ülkelerdeki asıl sorunları ikinci planda bırakarak komşu ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını önceleyen motivasyonları doğrultusunda şekillenmiştir. Aralarındaki rekabet ise komşu ülkelerin iç çatışmaların çözümünü için samimiyetle mücadelesine zarar veren bir unsur olmuştur.⁴⁵¹ Dolayısıyla, salt kuvvet kullanma yoluna başvurarak Somali'de komşu ülkelerin üstlendiği üçüncü taraf rolü neticesinde, iç çatışmalarda buzdağının altındaki nedenler göz ardı edilmiş ve çatışmaların çözümünde başarılı sonuçlar alınamamıştır. Zira, bir yandan içerideki aktörler, diğer yandan dış aktörlerin öncelikleri kendi çıkarlarını korumak ve amaçlarına ulaşmak olmuştur.

⁴⁴⁹ Bjørn Møller, a.g.e., s. 22.

⁴⁵⁰ A.g.e., ss. 21-22; Eritre-Etiyopya Savaşı için ayrıca bkz: Belma Engin, "Sahra-altı Afrika'da Son Dönemdeki Devletlerarası Silahlı Çatışmalar", (Ed. Hasret Çomak vd.), *Afrika Politikası: 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, Beta, İstanbul 2017, ss. 155-163.

⁴⁵¹ Isabel K. Düsterhöft ve Antonia I. Gerlach, a.g.e., s. 22.

Somali’de komşu ülkelerin askeri müdahalesinde tarafsızlıklar sorgulanmış; ulusal çıkarlar çatışmaların çözülmesi amacıyla önüne geçmiş; rekabet unsuru ön plana çıkmış ve bölgedeki stratejik güç mücadeleleri önem kazanmıştır. İç çatışmaların devam etmesine yol açacağını bilmelerine rağmen kendi çıkarlarını korumaya çalışmaları, bu şekilde barış ve işbirliğinden çok, çatışma ve rekabetten yana olmayı seçmeleri, komşu ülkelerin politikalarının Somali’de daha çok Uluslararası İlişkiler’in realist paradigmasıyla uyumlu olduğunu göstermektedir. İç çatışmalar neticesinde hem çatışmanın yaşandığı ülke hem de komşu ülkeler açısından ortaya çıkan sonuç ve bölgeye yayılan terör tehdidinin boyutu ise komşu ülke politikalarının kısa vadede realist ancak uzun vadede rasyonel olmadığını düşündürmektedir. Bu noktada, ancak negatif bir barışı sağlayabilecek olan fakat bugüne dek Somali’de onu da tam anlamıyla başaramayan kuvvet kullanma yoluna başvurmadan ziyade, IGAD gibi bölgesel oluşumların desteği ile, güvenlik, barış ve işbirliği anlayışının komşu ülkelerde yerleşmesi, *spill-over* etkisiyle Somali’den başlayarak Afrika Boynuzu’na ve Doğu Afrika’ya barışı getirebilecek denemeye değer bir çaba olarak görülmektedir. Komşu ülkelerin davranışlarının ve motivasyonlarının çatışmadan işbirliğine dönüştürülmesinin ise Somali’de hedeflenen kalıcı barış sürecinde ve çatışma çözümü kapsamında önemli rol oynayacağı değerlendirilmektedir.

2.2.2.5. Çatışma Taraflarının Barış Kapasitesi

Çatışma Çözümü disiplininin ve Afrika’daki çatışma çözme mekanizmalarının giderek önem kazandığı son yıllarda, El-Şebab’ın küresel bir terör tehdidi olarak değerlendirilmesi ve bu kapsamda salt askeri yöntemlerle ülkede barışın sağlanabileceği anlayışı, Somali’de çatışan taraflar arasında herhangi bir çatışma çözme ya da barış müzakeresinin önündeki en önemli engel olarak düşünülebilir. Komşu ülkelerin müdahalesi, bölgesel ve uluslararası aktörlerin çatışmalara dahil oluşu, çatışmaların şiddeti ve ortaya çıkardığı ağır sonuçlar, El-Şebab’ın aşırı dinci anlayışı ve Somali topraklarını aşan ideolojik yapısı gibi etkenler ise diğer önemli engeller arasında değerlendirilebilir. Bu anlamda Somali’deki çatışmalarda “olgun an” ve barış kapasitesi açısından, en azından kısa vadede, aşılması zor güçlükler bulunduğu görülmektedir.

El-Şebab için Somali hükümet yetkililerince “nehirden karaya çıkmaya zorlanan ve hayatta kalmak için tekrar nehre dönme mücadelesi veren bir timsah” şeklinde benzetmeler yapılmaktadır. Gerçekte ise durum, El-Şebab’ın siyasi, toplumsal ve askeri anlamda gücünün Somali’de ve Doğu Afrika’da tahmin edilenden çok daha fazla olduğudur. Halen

Mogadişu'yu birkaç saat içerisinde işgal edebilecek bir kapasiteye sahip olduğu iddia edilen El-Şebab, *Villa Somalia (Somali Cumhurbaşkanlığı Sarayı)* dışında otoritesi bulunmamakla suçladığı hükümetin bu otoriteyi de Somali halkından değil, dış aktörlerden aldığını öne sürmektedir. Hükümet, barış için El-Şebab ile müzakere masasına yanaşmamakta; Somali'nin özellikle güneyinde bir hukuk ve bir düzen sağladığı kabul edilen El-Şebab ile görüşülmeden ise ülkedeki barış çabaları sonuç vermemektedir. İngiriis, en azından çatışmalar nedeniyle yaşanan günlük ölümlerin önüne geçmek maksadıyla bir müzakere masasının kurulabileceğini; El-Şebab içerisinde bazı kesimlerin görüşmelere sıcak bakacağını; El-Şebab'ın, ABD'nin görüşmeyi denediği *Taliban*'dan daha zalim olmadığını; doğrudan görüşmelerin zorluklarına rağmen dolaylı yollarla taraflar arası müzakerelerin başlatılabileceğini öne sürmektedir. İngiriis'e göre El-Şebab ile görüşmeden Somali'deki çatışmaları sonlandırmak ve El-Şebab'ın belli bölgelerdeki hakimiyetinin önüne geçmek mümkün görünmemektedir.⁴⁵² Çözüm aşamasına gelmesi için çatışmalarda daha ne kadar kayıp verileceği ve halkın daha ne kadar bedel ödemesi gerektiği ise kestirilememektedir.

2.3. Fildişi Sahili'ndeki Çatışmaların Analizi ve Komşu Ülkeler

“Asya Kaplanları (*Asian Tigers*)” isminden esinlenerek kendisini “Afrika'nın Fili (*The Elephant of Africa*)” olarak pazarlayan Fildişi Sahili, Batı Afrika'nın en dinamik ve üretken ekonomilerinden biri olarak dikkat çekmektedir.⁴⁵³ Özellikle, Fransa'dan bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından 1979'a dek, ülkenin gayrisafi milli hasılası yıllık yaklaşık % 8 büyümüş; kişi başına düşen milli gelir ikiye katlanarak 1.000 \$ seviyesini aşmış ve Afrika'nın Fili, Sahra-altı Afrika'da bir başarı hikayesi olarak anılmaya başlanmıştır. Ülkenin başarısı ve ekonomik performansı büyük ölçüde tarıma dayanmış; kahve, kakao ve pamuk üretimi ve ihracatı kapsamında ülkede güçlü bir tarım politikası uygulamaya geçirilmiştir.⁴⁵⁴ Doğrudan yabancı yatırımlarda da tüm Sahra-altı Afrika ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almayı başaran Fildişi Sahili, okyanusa yaklaşık 500 km kıyı uzunluğu ile dış yatırımcılar için Batı Afrika'ya açılan bir kapı olarak görülmüştür.⁴⁵⁵ Elbette ekonomide böylesine bir refah ortamı, ancak siyasi bir istikrarla mümkün olabilmiştir.

⁴⁵² Bkz: Mohamed Haji Ingiriis, 2018b, a.g.e., ss. 512-536.

⁴⁵³ Lydie Boka-Mene ve Oren E. Whyche-Shaw, “Foreign Investors and International Donor Contributions to Côte d'Ivoire's State-Building Efforts”, *From Civil Strife to Peace Building*, (Ed. Hany Besada), Wilfrid Laurier University Press, Waterloo 2009, s. 73; Fildişi Sahili Ülke Profili için bkz: Ek 2.

⁴⁵⁴ Philip Abbott, “Côte d'Ivoire”, *Distortions to Agricultural Incentives in Africa*, (Ed. Kym Anderson ve William A. Masters), The World Bank, Washington 2009, ss. 385-386.

⁴⁵⁵ Lydie Boka-Mene ve Oren E. Whyche-Shaw, a.g.e., s. 73.

Fildişi Sahili, Fransa'dan bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından 1993 yılına kadar bağımsızlığın öncü figürü *Felix Houphouët-Boigny* tarafından yönetilmiştir. Boigny'nin lideri olduğu Fildişi Sahili Demokratik Partisi (*Democratic Party of Côte d'Ivoire- PDCI*) ise siyasi hayatı 1990 seçimlerine kadar domine eden tek parti olmuştur. 1993 yılında öldüğünde Boigny, arkasında Hufuetizm (*Houphouëtism*) olarak bilinen bir tür siyaset mühendisliği ve liderlik mirası bırakmıştır. Hufuetistlere göre bu felsefe ile ülkenin ekonomik ve siyasi istikrarında önemli bir rol oynayan Boigny, toplumda da barış ve diyalog kültürünü geliştirerek “ulusun babası” olarak görülmüştür.⁴⁵⁶ Fildişi ekonomisinin dünyaya açılmasını ifade eden açıklık (*openness*) politikaları; hızla gelişen ekonomide ortaya çıkan işgücü ihtiyacının Burkina Faso, Mali, Niger, Gine, Benin ve Togo başta olmak üzere komşu ülkelerden gelen ve plantasyonlarda çalıştırılan göçmen işçilerle karşılanması; çok çeşitli etnik ve dini kimliklerin bir arada yaşadığı Fildişi Sahili'nde sayıları ciddi miktarlara ulaşan göçmen işçilerle birlikte ülkenin bir “eritme potası (*melting pot*)” haline getirilmeye çalışılması, Hufuetizm'in en önemli uygulamaları arasında yer almıştır.⁴⁵⁷ Bu uygulamalar, aynı zamanda “hiper-küreselleşme (*hyper-globalisation*)”⁴⁵⁸ olgusunun prematüre bir biçimi olarak yorumlanmıştır.⁴⁵⁹ Ne var ki Hufuetist politikalar, birtakım sorunları da beraberinde getirmiş; özellikle komşu ülkelerden gerçekleşen göçler ile ülkede ortaya çıkan demografik yapının hedef alınması ve ekonomik problemler, Boigny'nin ölümü sonrası toplumsal gerginlik ve çatışmaların başlıca nedeni olmuştur.

2.3.1. Fildişi Sahili'ndeki Çatışmalarda Sorun Analizi ve Komşu Ülkeler

Fildişi Sahili, Boigny'nin öldüğü 1990'lı yıllara dek -birtakım sorunlara rağmen- özellikle ekonomik anlamda altın yıllarını yaşamıştır. Fransa'nın Batı Afrika'daki gözbebeği olarak görülen eski Fransız kolonisi Fildişi Sahili, Batı yanlısı ve piyasa odaklı yapısıyla, diğer Batı ülkeleri açısından da istikrarlı bir profil çizmiştir. Katma değeri yüksek ürünler üretilmeyişi, tarımsal üretimin iklim koşullarına bağlılığı ve ham madde ihracatındaki ürün

⁴⁵⁶ Francis Akindès, *The Roots of the Military-Political Crisis in Côte d'Ivoire*, Nordiska Afrikainstitutet, Research Report 128, Uppsala 2004, s. 7.

⁴⁵⁷ Francis Akindès, 2004, a.g.e., ss. 7-9. Not: Her ne kadar, Hufuetizm ile Pan-Afrikanizm arasında benzerlik ilişkisi kurulabilirse de Afrika'da ya da bölgede siyasi bir birlik hedefinden ziyade Hufuetizm'in önceliği, Fildişi Sahili'nin ekonomisini ve kalkınma düzeyini en üst düzeye çıkarmak şeklinde ekonomik düzlemde hedefler içermektedir.

⁴⁵⁸ Hiper-küreselleşme, sınırların önemsizleştiği bir dünyada “ulusal” nitelikli olguların gündem dışı kaldığı yeni ekonomik, siyasi ve kültürel düzeni ifade etmektedir. Bkz: Peter Dicken, *Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy*, Sage, London 2007, ss. 5-6.

⁴⁵⁹ Francis Akindès, “Côte d'Ivoire: Socio-political Crises, 'Ivoirité' and the Course of History”, *African Sociological Review*, Vol: 7, No: 2, 2003, s. 11.

fiyatlarının değişkenliği dolayısıyla gelirlerde sürekliliğin garanti edilemeyişi, Fildişi ekonomisindeki gelişimin sürdürülebilirliğini 1980'lerin ikinci yarısında tartışmaya açarken; Boigny'nin tek parti yönetimi ve otoriter rejimi de siyasi anlamda Boigny sonrası ortaya çıkabilecek sorunların işaretini vermeye başlamıştır.⁴⁶⁰ O zamana dek ülkedeki 60'tan fazla etnik grubu ve göçlerle artan ülke nüfusunu; ekonomik büyümesiyle, Fransa'nın desteğiyle, uzlaşılı kültürüyle, siyasi güç yarışı yerine ekonomik gelişimin odak alınmasıyla, farklı etnik grupların ülke yönetiminde dengeli bir sistemle yer bulmasıyla tolere edebilen Fildişi Sahili'nde,⁴⁶¹ Boigny'nin ölümünün ardından en önemli sorun, ekonominin bozulmasının yanı sıra etnik kimlikler ve "Fildişililik (*Ivoirité*)" milliyetçiliği üzerinden siyaset yapılmasıyla baş göstermiştir.⁴⁶²

Etnik kimliklerin siyasallaştırılması, 1993 yılında devlet başkanlığı görevini yasal süreç gereği devralan Meclis Başkanı *Henri Konan Bédié* ile birlikte gelişmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu durumun ortaya çıkmasında ve yaşanan paradigma kaymasında, Boigny döneminde siyasi hayatın ve ulusal birliğin devamlılığını garantileyen önlemlerin alınmaması da etkili rol oynamıştır. Zira, ülkedeki etnik çeşitlilikle baş edilebilecek kalıcı kurumsal mekanizmalar oluşturulmamıştır.⁴⁶³ Bédié'nin devlet başkanlığını üstlendiği yeni dönemde ilk icraatlarından biri olarak "Fildişi Sahili'nin etnik gruplarından birine ait olmak ve Fildişili anne-babadan doğmak" şeklinde tanımlanan etnik-milliyetçi Fildişililik yasası hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda, Fildişi Sahili'ne komşu Batı Afrika ülkelerinden gerçekleştirilen göçlerin demografik ve sosyo-ekonomik dengeyi bozarak güvenlik tehdidi oluşturduğu ve saf Fildişili olanların işsiz kalmasına yol açarak ekonomik ve toplumsal anlamda ülkeye zarar verdiği ileri sürülerek Fildişili tanımına uymayanların haklarının elinden alınması meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.⁴⁶⁴ "Biz ve onlar" ayrımıyla insanların "yabancı" statüsünde değerlendirildiği Fildişi Sahili'nde Fildişili olmak, ülkede birkaç nesil yaşamaya bağlı kılınarak etnik farklılıklar öne çıkarılmıştır. Yalnızca etnik değil, ülkenin kuzeyi ve güneyi arasında dini farklılıkların da sorunlar içerisinde önemli rol oynadığı bir

⁴⁶⁰ Peter Anyang' Nyong'o, "Electoral Democracy and Election Coalitions in Former Settler Colonies in Africa: Is Democracy on Trial or in Reverse Gear in Kenya, Côte d'Ivoire and Zimbabwe", *Contemporary African Political Economy: Democracy, Constitutionalism and Politics in Africa*, (Ed. Eunice N. Sahle), Palgrave Macmillan, New York 2017, ss. 209-210.

⁴⁶¹ Arnim Langer, "Horizontal Inequalities and Violent Group Mobilization in Côte d'Ivoire", *Oxford Development Studies*, Vol: 33, No: 1, Mart 2005, ss. 30-31.

⁴⁶² Francis Akindès, 2004, a.g.e., ss. 7-12.

⁴⁶³ Matthew Kirwin, "The Security Dilemma and Conflict in Côte d'Ivoire", *Nordic Journal of African Studies*, Vol: 15, No: 1, 2006, s. 47.

⁴⁶⁴ Francis Akindès, 2004, a.g.e., ss. 26-27.

ortama zemin hazırlayan Fildişilik politikası, kuzeydeki Müslüman etnik grupların yönetimden ve siyasetten dışlandıkları iddiasıyla, aralarında *Akan* etnik grubunun da yer aldığı Hristiyan güney ile karşı karşıya gelmesine sebebiyet vermiştir.⁴⁶⁵ Zira, antropolojik karakterdeki Fildişilik kavramı bu dönemde, Boigny ve Bédié'nin mensubu olduğu *Akan* kabilesinin ülke yönetimindeki devamlılığını ve ağırlığını korumak için de kullanılmıştır.⁴⁶⁶

Fildişilik yasası ve yabancı düşmanlığı (*xenophobia*), ilerleyen yıllarda ülke siyasi ve toplumsal hayatını şekillendirmeye devam etmiştir. Yasaya dayanılarak pek çok siyasi rakip elimine edilmiş;⁴⁶⁷ saf Fildişili olmadıkları gerekçesiyle komşu ülkelerden gelen yabancı kategorisindeki pek çok kişi ülkeden ayrılmak durumunda bırakılmış veya kovulmuştur. 1990'ların sonuna gelindiğinde, ülke içindeki etnik çeşitlilikler üzerinden siyasi güç mücadeleleri baş göstermiş; toplumsal ve ekonomik sorunların şiddet içeren çatışmalara dönüşebileceğine dair sinyaller kendisini göstermeye başlamıştır.⁴⁶⁸ 1999'da ilk kez askeri darbe ile tanışan Fildişi Sahili'nde, 2002 yılına gelindiğinde sorunların aşılamadığı görülmüş; ortaya çıkan iç çatışmalar "sınırlı savaş" düzeyinde HIIK kategorisinde yerini almıştır.⁴⁶⁹ Komşu ülkeler ise bu savaşı doğrudan veya dolaylı yollarla hem en çok *etkileyen* hem de savaştan en çok *etkilenen* aktörler arasında dikkat çekmiştir. Önlenemeyen şiddet sarmalı, 2002'den itibaren ülkeyi iki ayrı kez iç savaşa sürüklemiştir.

2.3.1.1. Çatışmaların Arka Planı

Robert Kaplan, 1994 yılında "Yaklaşan Anarşi (*The Coming Anarchy*)" başlıklı makalesinde Batı Afrika'nın giderek demografik, çevresel ve toplumsal gerilimin sembolü haline geldiğini söyleyerek, bir başarı hikayesi ve modeli olarak anılan Fildişi Sahili'nin dahi, üçüncü dünyanın yaşadığı felaketlerin örneği haline geldiği bir gelecek portresi çizmiştir.⁴⁷⁰ Fildişi Sahili, 21. yüzyıla girerken kendini, siyasi güç mücadeleleri ve etnik-milliyetçi şiddetin ortaya çıkardığı bir felaketin içinde bulmuştur. Boigny'nin 33 yıl boyunca ülke içindeki hassas dengeleri gözeterek oluşturmaya çalıştığı siyasi ve sosyo-ekonomik yapının altı yıl süren Bédié'nin kısa iktidarında izlenen dışlayıcı ve ayrımcı politikalarla

⁴⁶⁵ Peter Anyang' Nyong'o, a.g.e., ss. 213-214.

⁴⁶⁶ Francis Akindès, 2004, a.g.e., s. 28.

⁴⁶⁷ Bkz: Richard C. Crook, "Winning Coalitions and Ethnic-Regional Politics: The Failure of Opposition in the 1990 and 1995 Elections in Côte d'Ivoire", *African Affairs*, Vol: 96, No: 383, s. 228.

⁴⁶⁸ Francis Akindès, 2004, a.g.e., ss. 31-33.

⁴⁶⁹ HIIK, Conflict Barometer 2002, s. 17.

⁴⁷⁰ Robert D. Kaplan, "The Coming Anarchy", *The Atlantic Monthly*, 1994, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13600810500099634?needAccess=true> (Erişim Tarihi: 09.02.2019); Robert D. Kaplan, *The Coming Anarchy*, Random House, New York 2000, ss. 10-11.

bozulması, bu felakete zemin hazırlayan en önemli etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmıştır.

Bédié dönemi (1993-1999), yalnızca Fildişlilik konsepti üzerinden çoğunluğu komşu ülkelerden gelerek ülkeye yerleşen yabancıların dışlandığı değil, aynı zamanda Fildişili etnik gruplar arasında ayırım yapıldığı ve bunun neticesinde “gerçek” Fildişili halkın farklı etnik grupları arasında da toplumsal gerginliklere yol açtığı bir dönem olmuştur. 1994-1998 yılları arasında Fildişi Sahili’nde farklı etnik grupların sosyo-ekonomik gelişim düzeyleri içerisinde *Akan* kabilesinin Fildişi ortalamasına göre %40 daha iyi pozisyonda olduğunu gösteren bir çalışmada, özellikle kuzeydeki etnik grupların ve yabancıların ulus ortalamasının altında kaldığı görülmüştür.⁴⁷¹ Bu durum siyasi arenaya da yansımıştır. Aslında *Akan* kabilesinin yönetimdeki ağırlığı Boigny iktidarında da “gücün Akanlaştırılması (*Akanization of power*)” şeklinde eleştiriler almış;⁴⁷² ancak diğer ana etnik gruplara (*Gour/Voltaic, Krou, Mandé*) ve liderlerine ülkenin siyasi ve ekonomik yönetiminde temsil hakkı verilmesiyle ve ekonomik ilerlemenin ön planda tutulmasıyla Boigny döneminde çok gündeme gelmemiştir.⁴⁷³ Bédié ise ülkedeki Fildişi orijinli etnik ve dini yapıyı ayrımcı-sınıfsal politikalarla siyasi bir araç olarak kullanarak ve Fildişi orijinli olmayan etnik grup ve liderleri dışlayarak çatışmaların arka planında önemli rol oynamıştır.

Fildişi Sahili’nde Fildişi orijinli olmayan kesimi dışlamak demek, 1940’lardan itibaren Fransız kolonisi ile birlikte kahve ve kakao plantasyonlarında çalıştırılmak üzere özellikle Burkina Faso’dan gelen göçmenleri olduğu kadar, Boigny döneminde Fildişi Sahili’nin ekonomik üretiminde pay sahibi olan ve esnek sınır politikalarıyla Mali, Gine, Gana, Benin ve Togo gibi diğer komşu ülkelerden gelerek ülkeye yerleşenleri dışlamak demektir.⁴⁷⁴ Ve bu kesim, 1990’lı yıllara gelindiğinde halkın yaklaşık %26’sını oluşturmaktaydı. Nitekim, sayıları yaklaşık 4 milyona ulaşan ve ülke nüfusunun dörtte birini oluşturan “yabancılar” içerisinde Burkina Faso’dan gelenler 2 milyondan çok iken; 800 bin civarında Mali ve 250 bin civarında Gine orijinli olmak üzere diğer Batı Afrika ülkelerinden gelen nüfusun ülkeye yerleştiği görülmüştür.⁴⁷⁵ Bu kesimin yaklaşık %50’sinin Fildişi Sahili’nde doğmuş olması dahi,⁴⁷⁶ anne-babalarının orijinlerinin farklı olması dolayısıyla

⁴⁷¹ Arnim Langer, 2005, a.g.e., s. 38.

⁴⁷² Matthew Kirwin, a.g.e., s. 46.

⁴⁷³ Arnim Langer, 2005, a.g.e., ss. 30-31.

⁴⁷⁴ A.g.e., ss. 29-30.

⁴⁷⁵ Francis Akindès, 2004, a.g.e., s. 10.

⁴⁷⁶ Bkz: Arnim Langer, 2005, a.g.e., ss. 30-31.

Bédié'nin "Fildişili" tanımına uymamıştır. Boigny'nin liberal yaklaşımla ve liberal ekonomi politikalarıyla ülkesine kabul ettiği göçmenler, Bédié döneminde böylece etnik ve sınıfsal çatışmalarda hedef haline getirilmiştir.

Tablo 2.5. Fildişi Sahili'nde Orijinlerine Göre "Yabancı" Nüfusun Dağılımı

Orijin Ülke	1975 (%)	1988 (%)	1993 (%)	1998 (%)	Toplam
Burkina Faso	52,2	51,5	52,9	56,0	2,238,548
Mali	24,0	23,5	22,2	19,8	792,258
Gine	6,7	7,4	8,2	5,7	230,387
Gana	3,2	5,5	-	3,3	133,221
Benin	2,6	2,8	-	2,7	107,499
Togo	0,9	1,4	-	1,8	72,892
Senegal	1,4	1,3	2,5	1,1	43,213
Moritanya	-	0,5	0,5	0,5	18,152
Nijerya	0,9	1,7	1,5	1,8	71,355
Diğer Afrika	0,3	6,5	11,9	5,0	201,808
Afrika Dışı	0,5	-	0,3	0,8	32,699
Diğer	-	-	-	1,5	58,015
Toplam (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	4,000,047
Sayı	1,474,469	3,039,037	3,310,000	4,000,047	

Kaynak: Francis Akindès, 2004, a.g.e., s. 10.

Harita 2.4. Fildişi Sahili Etnik Grup Dağılımı

Kaynak: Arnim Langer ve Frances Stewart, *Regional Imbalances, Horizontal Inequalities, and Violent Conflicts: Insights from Four West African Countries*, World Bank 2015, s. 18.

Yasaya göre "Fildişili" olmaya hak kazanamayan yabancıların ülke nüfusu içindeki dağılımı, Fildişi Sahili'ndeki etnik grupların dağılımında da etkili olmuştur. Zira Fildişi Sahili'ndeki ana etnik grupların her biri, komşu ülkelerdeki gruplarla etnik ve kültürel bağlara sahiptir. *Akan* (Kwa) etnik grubu Gana, Togo ve Benin'in güneyindeki gruplarla; *Krou* etnik grubu Liberya'nın doğusundaki gruplar ile; *Gour (Voltaic)* etnik grubu Mali ve Burkina Faso ile Gana ve Togo'nun kuzeyindeki gruplarla; *Mandé* etnik grubu ise Burkina Faso, Mali, Sierra Leone, Gine ve Liberya'nın doğusundaki

gruplarla bağlantılıdır.⁴⁷⁷ Ayrıca, ülkedeki dini farklılıkların etnik farklılıkları bir ölçüde pekiştirdiği görülmüştür. Fildişi Sahili'nin güneyindeki toplam nüfusun yaklaşık %54'ünü oluşturan *Akan* (%42) ve *Krou* (%12) etnik gruplarının yarısından fazlası Hristiyan iken; toplam nüfusun yaklaşık %43'ünü oluşturan kuzeydeki *Gour* (%17) ve *Mandé* (Güney %10, Kuzey %16) etnik gruplarından özellikle kuzey *Mandé* etnik grubunun tamamına yakını ve *Gour* etnik grubunun yaklaşık yarısının Müslüman oldukları dikkat çekmiştir. Bu demektir ki “gerçek” Fildişili nüfusun % 27'si Müslüman ve % 34'ü Hristiyan nüfustan oluşurken, gelen “yabancılar” ile birlikte ülkedeki dini dengeler değişmiş; Müslüman nüfus %39 düzeyine yükselirken Hristiyan nüfus %30 seviyesine gerilemiştir.⁴⁷⁸ Tüm bunların yanı sıra, Fildişi Sahili'nde 1990'larda belirginleşen ekonomik bozulma, yaşam standartlarının düşmesi ve ekonomik eşitsizlikler neticesinde hem kuzeydeki Fildişili etnik grupların hem de “yabancı” halkın güney bölgelere gerçekleştirdiği iç göç, geçim kaynakları büyük ölçüde tarıma dayalı Fildişi Sahili'ndeki etnik gruplar arasında arazi sorunlarına ve kutuplaşmalara yol açmıştır.⁴⁷⁹ Bédié döneminde bu gerilim, siyasi olarak kullanılmıştır.

Bédié, siyasi rakibi olarak öne çıkan Başbakan *Alassane Ouattara*'nın saf Fildişili değil, Burkina Faso kökenli olduğunu ileri sürerek Ouattara'yı Fildişililik ideolojisi kapsamında devre dışı bırakmayı başarmıştır.⁴⁸⁰ Kuzeydeki *Mandé* etnik grubuna mensup ve Müslüman olan Ouattara, Boigny ve sonrasında Bédié'nin de partisi PDCI içerisinden 1994 yılında doğan Cumhuriyetçi Birlik Partisi'nin (*Republican Rally- RDR*) liderliğini üstlenmiştir. PDCI'nin parti içi uygulamalarına ve ülkenin *Akan* kabilesi merkezli devlet yapısına bir tepki olarak ortaya çıkan RDR,⁴⁸¹ 1990'lı yıllar boyunca Bédié ve iktidarını ekonomik sorunlar, yolsuzluk, siyasi baskı ve yabancı düşmanlığından sorumlu olmakla suçlamıştır.⁴⁸² Ouattara'nın başbakanlığa yükselmesine izin verilen Boigny döneminden, seçimlere dahi katılmasına engel olunan Bédié dönemine kadar geçen zaman diliminde Fildişi siyasetinde keskin bir geçiş yaşanmıştır. Ülkedeki ayrıştırmacı politikalar hem vatandaşları hem Fildişi siyasi liderlerini giderek birbirine düşürmüş ve durumun içinden çıkılacak politikalar üretilmedikçe ülke adım adım bir çıkmaza sürüklenmiştir.

⁴⁷⁷ Geir Skogseth, Côte d'Ivoire: Ethnicity, Ivoirité and Conflict, Landinfo, 2 Kasım 2006, s. 7.

⁴⁷⁸ Arnim Langer, “Horizontal Inequalities, Ethnic Politics and Violent Conflict: The Contrasting Experiences of Ghana and Côte d'Ivoire”, *Preventing Violent Conflict in Africa: Inequalities, Perceptions and Institutions*, (Ed. Yoichi Mine vd.), Palgrave Macmillan, New York 2013, ss. 70-72.

⁴⁷⁹ Arnim Langer, 2005, a.g.e. s. 31.

⁴⁸⁰ Richard C. Crook, a.g.e., s.228.

⁴⁸¹ Francis Akindès, 2004, a.g.e., s. 18.

⁴⁸² Peter Anyang' Nyong'o, a.g.e., s. 211.

Fildişi siyasi hayatı, 1990'lı yıllarda demokratikleşme ve sivilleşme şansını da kullanamamıştır.⁴⁸³ 1999 yılında Fildişi Sahili Ordusu (*Ivorian Armed Forces- FANCI*) çatısı altında General Robert Gueï, askeri bir darbe ile yönetime el koymuş ve bağımsızlığından yaklaşık 40 yıl sonra Fildişi Sahili ilk kez askeri darbe ile tanışmıştır. Gueï, siyasi gücünü sivil hükümetlere devretme planını bir süre sonra rafa kaldırmış; hem Fildişililik bağlamında etnik-milliyetçi uygulamaları sürdürmesi hem de 2000 yılında gerçekleştirilecek seçimlerde devlet başkanı aday olacağını duyurması ile tepkileri üzerine çekmiştir. Bu sayede, kendisinin siyasi rakibi olabilecek tek kişi, Fildişi Halk Cephesi (*Ivorian Popular Front- FPI*) lideri *Laurent Gbagbo* olarak kalmıştır. Yapılan seçimlerin ön sonuçları Gbagbo'nun zaferini işaret ederken Gueï de kendisini seçimlerin galibi ilan etmiştir. Gbagbo taraftarlarının sokağa döküldüğü; temsil edilmeyen göçmenler ve oy hakları Bédié döneminde ellerinden alınan yabancıların ise isyan çıkardığı seçimler sonrasında Gueï ülkeyi terk etmiş; böylelikle Gbagbo devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur. Ülkedeki tansiyon ise azalmamıştır.⁴⁸⁴

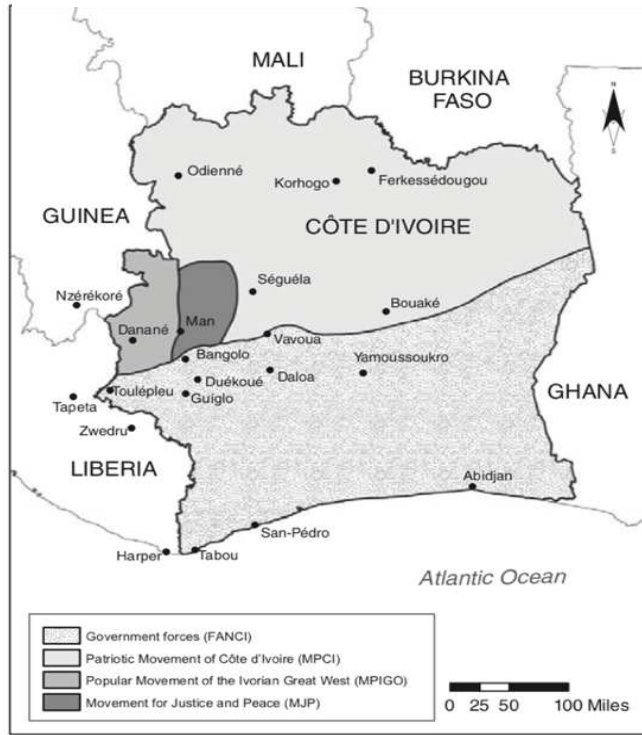
Büyük ölçüde güneydeki Hristiyanların desteğini alan ve *Krou* etnik grubundan olan Gbagbo'nun iktidarı ele alması, Fildişi Sahili'ndeki olayların ve çatışmaların giderek şiddetini arttırmasına engel olamamıştır. Ülkedeki çatışmalar, 2001 yılında Gueï'nin başarısız darbe girişimiyle daha da alevlenmiştir. Ouattara'nın baştan itibaren itiraz ettiği seçim sonuçlarına ve seçimlerin tekrarlanması isteğine rağmen başkanlık görevini üstlenen Gbagbo, 2002 yılına gelindiğinde Ouattara liderliğindeki RDR ve Bédié ile ulusal birlik ve ulusal uzlaşma adımları atarak ülkedeki siyasi istikrarsızlığa son vermek istemiştir.⁴⁸⁵ Ancak Eylül 2002'de Gbagbo'ya karşı gerçekleştirilen yeni bir darbe girişimi neticesinde Fildişi Sahili, bir iç savaşın eşiğine sürüklenmiştir. Aynı zamanda ülkenin kuzey kesiminde başlayan isyan, ülkenin kuzey ve güney şeklinde ikiye ayrılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu hatta Fransız güçleri ve BM tarafından bir barış gücü konuşlandırılmıştır. Kuzeydeki isyanın ve darbe girişiminin arkasında ise Burkina Faso destekli Fildişi Sahili Yurtsever Hareketi (*The Patriotic Movement of Côte d'Ivoire- MPC*) öne çıkmıştır. Daha sonra ülkenin batısında ortaya çıkan Liberya destekli Fildişi Büyük Batı Halk Hareketi (*The Popular Movement of*

⁴⁸³ Baubacar N'Diaye, "Not a Miracle after All... Côte d'Ivoire's Dawnfall: Flawed Civil-Military Relations and Missed Opportunities", *Scientia Militaria – South African Journal of Military Studies*, Vol: 33, No: 1, 2005, s. 101.

⁴⁸⁴ Gilles Yabi ve Andrew Goodwin, "From Linas-Marcoussis to the Ouagadougou Political Agreement: The Tortuous and Open-Ended Peace Process in Côte d'Ivoire", *From Civil Strife to Peace Building*, (Ed. Hany Besada), Wilfrid Laurier University Press, Waterloo 2009, s. 18.

⁴⁸⁵ Arnim Langer, a.g.e., ss. 41-42.

Harita 2.5. Fildişi Sahili Kuzey-Güney Bölünmesi

Kaynak: Jennifer M. Hazen, a.g.e., s. 140.

2.3.1.2. Çatışma Nedenleri

Batı Afrika tarihindeki bölgesel istikrarsızlıklar ve güvenlik sorunları temel olarak devletlerin “kötü yönetimi” kaynaklıdır. Kötü yönetim, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda ülkede sorunlara yol açarken, bu sorunlar da çatışma nedenlerini oluşturmaktadır. Ülke kaynaklarının etkili ve dengeli bir biçimde yönetilememesi; başarılı ekonomik politikalar ortaya koyulamaması; şeffaflık sorunları; demokratik norm ve kurumların eksikliği; otoriter rejimler ve yöneticilerin hesap verme zorunluluğu olmayışı; bölgedeki çatışmaları açıklamaktadır.⁴⁸⁷ Fildişi Sahili’nde yaşanan çatışmalar, Batı Afrika’nın genel karakteristiğini yansıtmakla birlikte, bu sorunların daha da ötesine geçerek aşağıdaki tabloda da yer alan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerle yaşanmış;⁴⁸⁸ temel olarak etnik ve sınıfsal çatışmalardan beslenen siyasi güç mücadeleleri ülkede baş göstermiştir.

⁴⁸⁶ Bkz: Jennifer M. Hazen, *What Rebel Wants*, Cornell University Press, Ithaca 2013, ss. 139-170.

⁴⁸⁷ Kehinde A. Bolaji, “Adapting Traditional Peacemaking Principles to Contemporary Conflicts: The ECOWAS Conflict Prevention Framework”, *African Conflict and Peacebuilding Review*, Vol: 1, No: 2, ss. 185-186.

⁴⁸⁸ Bkz: Côte d’Ivoire: Peacebuilding, Education and Advocacy in Conflict-Affected Context Programme, 2014, <http://s3.amazonaws.com>, (Erişim Tarihi: 11.02.2019); Tablo 2.7. Fildişi Sahili’ndeki Çatışmaların Nedenleri.

the Ivorian Great West- MPIGO) ile Adalet ve Barış Hareketi (*The Movement for Justice and Peace- MJP*) ve MPCI, 2003 yılında birleşerek (*Yeni Kuvvetler / Forces Nouvelles- FN*) Gbagbo hükümetine karşı mücadelesini sürdürmüştür. Çatışma çözümü ve barış süreçlerine rağmen 2011 yılında ülkedeki çatışmalar yeniden alevlenmiş; uluslararası toplum duruma müdahalede bulunmuştur.⁴⁸⁶ Kuzey-güney çatışmaları ve Gbagbo-Outtara çekişmesi, Fildişi Sahili’ndeki siyasi hayatı ve barış çabalarını günümüze dek etkilemeye devam etmiştir.

Tablo 2.6. Fildişi Sahili’ndeki Çatışmaların Nedenleri

Siyasi Nedenler	Ekonomik Nedenler	Sosyal-Kültürel Nedenler
Zayıf devlet ⁴⁸⁹	Tarıma dayalı ekonomi	Etnik-dini farklılıklar
Sömürge geçmişi / Sömürge dönemi sınırları ve esnek sınır politikaları	Katma değeri yüksek ürünler üretilenmeyişi	Fildişili ve “yabancı” ayrımı
Otoriter rejim / Askeri darbe ve darbe girişimleri	Başarılı ekonomi politikalarının eksikliği	Yabancı düşmanlığı
Demokratik norm ve kurumların eksikliği	Yapısal uyum programları	Müslüman-Hristiyan ayrımı
Siyasi güç mücadelesi / uzlaşma kültürünün kalmayışi	Ürün fiyatlarında dalgalanma	Kuzey-Güney kutuplaşması / sosyo-ekonomik eşitsizlikler
Etnik-milliyetçi duyguların siyasi olarak kışkırtılması	Ekonomide keskin düşüş	Ülke içi göçler – arazi/toprak sorunları
Hukuk düzeni kurulamaması / İnsan hakları ihlalleri	İklim koşulları ve kuraklığın üretime olumsuz etkisi	Komşu ülkelerden göçler ve göçe bağlı nüfus artışı
Etnik-dini farklılıkların siyasi temsil sistemine yansımaması	İhracata dayalı büyüme	Yaşam standartlarının düşmesi
Yolsuzluk, dışlayıcı ve ayrımcı politikalar	Ekonomik ayrımcılıklar	Yoksulluk / İşsizlik
Komşu ülkeler ve dış aktörlerin çatışmaları ve çatışma çözümü girişimlerini yönlendirme çabası	Ülkeye uygulanan ambargolar	Eğitim olanaklarının azlığı

2.3.1.3. Çatışmaların Mevcut Durumu

Altyapısının 1990’lı yıllara dayandığı çatışmalar, Fildişi Sahili’ni 2002 yılında sınırlı bir savaşa sürüklemiştir. Şiddet yoğunluğu artan ve 2003 yılında iç savaşa dönüşen çatışmalar yaşanan ülkede 2004 yılında çatışmalar yeniden sınırlı savaş düzeyine gerilemiş; sonrasında ise 2010 yılına dek kriz düzeyinde bir seyir izlemiştir.⁴⁹⁰ Siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlere dayandırılan ve bu olguların siyasiler tarafından bir araç olarak kullanıldığı çatışmaların çözümü için komşu ülkeler, bölgesel ve alt bölgesel örgütlenmeler, uluslararası aktörler ve Fransa tarafından hem arabuluculuk ve müzakere hem de *müdahale* girişimlerini kapsayan çeşitli üçüncü taraf rolleri uygulamaya koyulmuştur. Düşük bir seyir izleyen çatışmalar, 2011 yılında Gbagbo ve Ouattara arasında yaşanan iktidar mücadelesi ile tekrar şiddetlenmiştir. 2012 itibariyle durulan çatışmaların ardından, Fildişi siyasi hayatına yaklaşık 30 yıldır damgasını vuran Gbagbo ve Ouattara arasında yaşanan son mücadelenin kazananı Ouattara olarak görünmektedir. “Gerçek” bir Fildişili sayılmayan Ouattara’nın devlet başkanlığı koltuğuna oturabilmesi ise Fildişi Sahili’nin siyasi ve toplumsal hayatında birtakım değişiklikler olduğunu göstermektedir.

⁴⁸⁹ Zayıf devlet ve etnik çatışmalar arasındaki bağlantı için bkz: Matthew Kirwin, a.g.e., s. 43.

⁴⁹⁰ Çatışma barometresi, çatışan taraflar ve çatışmaların şiddet yoğunlukları için bkz: HIIK, Conflict Barometers (2002-2018).

2000 yılında Gbagbo ve FPI'nın seçimleri kazanması, Fildişi halkının çoğunluğunun oylarından ziyade, Fildişi Meclisi'nde diğer partilere nazaran daha fazla koltuk kazanmasıyla mümkün olmuş; bu durum, toplumun önemli bir kesimi tarafından Gbagbo hükümetinin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Ouattara hem seçimleri boykot etmiş hem de Gueï ülkeyi terk ettikten sonra seçimlerin tekrarlanmasını istemiştir.⁴⁹¹ Dolayısıyla, Gbagbo döneminde ulusal ve siyasi bir uzlaşma sağlanamamasında öncelikle halkın büyük çoğunluğunu arkasına alamamasının etkisi olduğu söylenebilir. Dahası, Gbagbo, yabancı düşmanlığını manipüle etme konusunda Gueï'yi aratmamıştır.⁴⁹² Gbagbo taraftarlarının göstericilere, kuzeydeki Müslümanlara ve Batı Afrika ülkelerinden gelerek Fildişi Sahili'ne yerleşenlere yönelik tutumunun yanı sıra ülkenin batısında yerliler ve yabancılar arasında yaşanan çatışmalar, Gbagbo döneminde toplumdaki gerginliğin giderek artmasına sebebiyet vermiştir.⁴⁹³ Hatırlanacağı üzere, 2002 yılında gerçekleşen isyan hareketi neticesinde ülkenin kuzeyindeki hakimiyet kaybedilmiş ve Fildişi Sahili fiilen iki ayrı yönetime bölünmüştü. İki bölge arasında Fransa tarafından tampon bölge oluşturulurken, BM tarafından da *Fildişi Sahili Misyonu (UNOCI)* devreye sokulmuştur.⁴⁹⁴

2003 yılından 2010 yılına kadar geçen süre, daha çok barış ve uzlaşma çabalarının görüldüğü bir dönem olmuştur. ECOWAS tarafından başlatılan barış müzakereleri; Fransa'da imzalanan Linas-Marcoussis Anlaşması (2003); siyasi partiler ve isyancılar arasında sağlanan anlaşma ile *Seydou Diarra* başkanlığında bir uzlaşma hükümeti kurulması gibi çabalar 2005 yılına kadar ülkedeki çatışmaları yumuşatmıştır. İlerleyen yıllarda komşu ülke Burkina Faso'nun arabuluculuğu neticesinde Gbagbo ve isyancılar arasında güç paylaşımı esasına dayanan Ouagadougou Anlaşması (2007) imzalanmış; FN lideri *Guillaume Soro* başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuş; eski isyancıların kuzeydeki 10 bölgeyi sivil yönetime devretmesiyle ülkenin kuzeyinde devlet kontrolünün sağlanması hedeflenmiştir.⁴⁹⁵ Barış ve anlaşma girişimlerine rağmen bölünme devam etmiş; her iki tarafın yargısız infazları, keyfi öldürme, tutuklama ve gözaltıları, işkence, kötü muamele, cinsel taciz ve tecavüzleri sürerek ülkede ağır insan hakları ihlalleri ortaya çıkarmıştır.⁴⁹⁶

⁴⁹¹ Geir Skogseth, a.g.e., s. 17.

⁴⁹² Peter Anyang' Nyong'o, a.g.e., ss. 212-213.

⁴⁹³ Scott Straus, "It's Sheer Horror Here: Patterns of Violence During the First Four Months of Côte d'Ivoire's Post-Electoral Crisis", *African Affairs*, Vol: 110, No: 440, s. 485.

⁴⁹⁴ Amnesty International, They Looked at His Identity Card and Shot Him Dead, 2011, <https://www.globalpolicy.org/images/pdfs/aicotedivoire.pdf> (Erişim Tarihi: 12.02.2019).

⁴⁹⁵ BBC, Ivory Coast Profile – Timeline, 15 Ocak 2019, <https://www.bbc.com/news/world-africa-13287585> (Erişim Tarihi: 12.02.2019).

⁴⁹⁶ Amnesty International, 2011, a.g.e.

Barış süreçlerinin olgunlaşması beklenirken, 2010 yılındaki seçimler sonrasında ülke yeniden bir kargaşa içerisine girmiştir. Gbagbo'nun 2005 yılından beri ertelediği seçimlerin kazananı Ouattara ilan edilirken Gbagbo'nun yenilgiyi reddetmesi, iki taraf arasındaki anlaşmazlıkları yeniden şiddet eylemlerine dönüştürmüştür. Seçim sonrası çatışmalarda yaklaşık üç bin kişi hayatını kaybederken 500 bin civarında Fildişili göç etmek durumunda kalmıştır. Uluslararası toplumun desteğini alan Ouattara devlet başkanı olmuş; Gbagbo ise yakalanarak Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından yargılanmıştır. Seçim sonrası ortaya çıkan çatışmalardan sorumlu tutularak insanlığa karşı suç işlediği iddiasıyla yargılanan Gbagbo hakkında Ocak 2019'da açıklanan mahkeme kararı ile eski devlet başkanının beraatine karar verilmiştir.⁴⁹⁷ Ayrıca, FPI başkan yardımcısı ve Gbagbo'nun eşi Simone Gbagbo, aldığı 20 yıl hapis cezasının üç yılını yattıktan sonra Ouattara tarafından 2018 yılında serbest bırakılmıştır.⁴⁹⁸ Son dokuz yıldır Ouattara tarafından yönetilen Fildişi Sahili'nde uluslararası toplumun desteğine rağmen Ouattara, ülke içinde meşruiyetini halen tam anlamıyla sağlayamamıştır. Toplumsal uzlaşma kültürü, ekonomik reformlar ve demokratik normların oturmadağı Fildişi Sahili'nde Ouattara iktidarı sürerken, RDR ve PDCI'nın muhalefet partileri olarak yaptıkları ittifak henüz zayıf görünmektedir. Şu an Fildişi Sahili'nde çatışmalar düşük düzeyde gözlemlenmekte; 2020 yılında yapılması planlanan seçimlerde siyasi rekabetin yeni bir çatışma ortamına yol açıp açmayacağı ise soru işareti olarak kalmaya devam etmektedir.⁴⁹⁹

2.3.1.4. Çatışmalarla İlişkili Unsurlar

Fildişi Sahili'nde yaşanan çatışmalarla ilişkili unsurlara değinilmesi, ülkedeki çatışmaların analizi açısından tamamlayıcı bir fonksiyona sahiptir. Aşağıda kısaca, çatışmaların siyasi, toplumsal ve ekonomik yönleriyle ilişkili öne çıkan bazı unsurlara yer verilmektedir.

- *İsyancı Hareketler ve Etnik Yapı* : Fildişi Sahili'ndeki çatışmaları etnik veya dini çatışmalar şeklinde lanse etmek indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. Yine de gözden kaçırılmaması gereken husus, ülkedeki çatışmalarda isyancıların etnik açıdan homojen bir yapıda olmadığıdır. Tek bir etnik gruptan oluşmadığı bilinen kuzeydeki isyancılara ortak bir

⁴⁹⁷ BBC, 15 Ocak 2019, a.g.e.

⁴⁹⁸ HIIK, Conflict Barometer 2018, s. 70.

⁴⁹⁹ Bertelsmann Stiftung, BTI 2018 Country Report- Côte d'Ivoire, s. 32, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2018/pdf/BTI_2018_Cote_d_Ivoire.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2019).

grup kimliği kazandıran ise kendilerine yönelen ayrımcı-eşitsiz politikalar ve neticede ortaya çıkan dayanışmadır. Dolayısıyla, isyancıların *Nordist* kimliği ve grup aidiyeti aslında etnik orijinden ziyade toplumsal temellere dayandırılarak inşa edilmiştir.⁵⁰⁰

- *Yasal Düzenlemeler* : Fildişi Sahili’ndeki çatışmaların arka planında Fildişlilik ideolojisi ve milliyetçiliğine koruyucu zemin hazırlayan birtakım yasal düzenlemeler yer almaktadır. Fildişi Anayasası’nın 2000 yılındaki 35. madde düzenlemesi ile devlet başkanı adayının kendisinin ve anne-babasının mutlaka Fildişi orijinli olması yanı sıra adayın hiçbir şekilde başka ülke vatandaşlığı bulunmaması gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁰¹ 1998 yılındaki *Kırsal Arazi Sahipliği Yasası (The Rural Land Ownership Law)* ile ülkedeki toprakların “kullanana ait olması” sisteminin terk edilerek arazi sahipliğinin yalnızca Fildişi orijinli vatandaşlarla sınırlandırılması hedeflenmiştir.⁵⁰² Ayrıca, seçim yasasında “yabancı”ların oy kullanım haklarına dair değişiklikler ile nüfusun kimliğinin tespiti düzenlemeleri, ülkedeki Fildişili ve “yabancı” ayrımını keskinleştirilmiştir. Ayrımcı, dışlayıcı ve ultra-milliyetçi türdeki bu gelişmeler, kuzeyde yaşayan ve/veya Müslüman olan halkı otomatik olarak “yabancı” oldukları şüphesi altında bırakmış; Fildişi halkı arasında bir hiyerarşi oluşmasına yol açmıştır.⁵⁰³ Fildişi halkı, birbirlerine “saf”lıklarını ispatlamak durumunda bırakılmıştır.

- *Çatışan Taraflar İçin Ekonomik Bağlantılar*: Fildişi Sahili’ndeki çatışmaların özünü anlayabilmek için tarafların temel ekonomik kaynaklarına da bakmak gerekir. Hükümetin önde gelen figürleri, özellikle kakao piyasasından elde edilen gelirleri ve devletin parasını kişisel zenginlikleri ve silah satın alımı için kullanmakla; FN üyeleri ise pamuk ve silah ticareti tekeline ellerinde bulundurmakla suçlanmıştır.⁵⁰⁴

2.3.2. Fildişi Sahili’ndeki Çatışmalarda Aktör Analizi ve Komşu Ülkeler

Etnik, dini ve kültürel anlamda çok sayıda grubu içinde barındıran Fildişi Sahili’nde çatışmaların başlıca aktörleri, bu çok çeşitli yapının farklı parçaları olarak, ülkenin bütününe hitap edemeyen liderler başta olmak üzere; siyasi partiler, hükümetler, isyancı hareketler ve dış aktörlerden oluşmaktadır. Dış aktörler arasında Fransa, BM, AfB, ECOWAS ve komşu ülkeler öne çıkmaktadır. Fransa, ilişkilerini hiç koparmadığı eski sömürgesi Fildişi

⁵⁰⁰ Matthew Kirwin, a.g.e., s. 49.

⁵⁰¹ Bkz: Francis Akindès, 2003, a.g.e., s. 15.

⁵⁰² Alfred Babo, “The Crisis of Public Policies in Côte d’Ivoire: Land Law and the Nationality Trap in Tabou’s Rural Communities”, *Africa*, Vol: 8, No: 1, 2013, s. 106.

⁵⁰³ Siendou A. Konate, “The Politics of Identity and Violence in Côte d’Ivoire”, *The Patriotic Vanguard*, 1 Ağustos 2005, <http://www.thepatrioticvanguard.com/the-politics-of-identity-and-violence-in-cote-d-ivoire> (Erişim Tarihi: 13.02.2019).

⁵⁰⁴ Geir Skogseth, a.g.e., s. 19.

Sahili'ndeki çatışmalar sürerken sessiz kalmadığı gibi uluslararası örgütlerin de soruna angaje olmasında büyük rol oynamıştır. Bölgesel ve uluslararası örgütlerin çatışma süresi boyunca davranışları daha çok “çatışma çözümü” kapsamında tez çalışmasının üçüncü bölümünde ele alındığından, bu başlık altında çatışmalardaki iç aktörler ile Fransa ve komşu ülkelerin üçüncü taraflar olarak rolü ağırlıklı olarak anlatılmaktadır.

2.3.2.1. Çatışmaların Tarafları

Fildişi Sahili'nde Gbagbo'nun Fildişi Halk Cephesi hükümeti ile Ouattara'nın Cumhuriyetçi Birlik Partisi arasındaki uyuşmazlıkların 2002 yılında Guillaume Soro liderliğindeki Fildişi Yurtsever Hareketi'nin şiddet içeren faaliyetleri dolayısıyla arttığı gözlenmiştir. Çoğunlukla kuzeyde yaşayan Müslümanlardan oluşan Yurtsever Hareket MPCİ'nin 19 Eylül tarihli darbe girişimi, Abidjan ve diğer şehirlerde aralarında Guei'nin de bulunduğu yaklaşık 300 askerin darbeden sorumlu tutularak öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. Darbe girişiminden sonra Fransa, Fildişi'nde yaşayan yaklaşık 20 bin Fransız vatandaşını korumak üzere ülkedeki askeri varlığını kuvvetlendirmeye başlamıştır. 30 Eylül'e gelindiğinde ise komşu ülke Gana'nın başkenti Akra'da ECOWAS tarafından düzenlenen kriz zirvesinde arabuluculuk rolü ele alınmıştır. Bu esnada isyancılar, Abidjan'da protestolar düzenleyerek kuzeyden batıya doğru kontrol alanını genişletmiş; fakat Fransız kuvvetleri tarafından engellenmiştir. Ekim 17'de ECOWAS öncülüğünde ateşkes ilan edilmiş; Gbagbo ise isyancıların anayasal düzende kalması ve silahsızlanması halinde kuzeydeki halka yönelik ayrımcı politikalar üzerinde çalışılacağını ve sorunların giderileceğini deklare etmiştir. Ouattara'nın ülkeyi terk ederek Gabon'a gidişinin ardından ise ateşkes şartları bozulmuş ve çatışmaların şiddeti yoğunlaşmıştır.⁵⁰⁵

2003 yılına gelindiğinde, giderek tırmanan ve aktörleri çeşitlenen çatışmaların yatıştırılması, yönetimi ya da çözümüne dair Fransa'nın, ECOWAS'ın ve diğer bölgesel ya da uluslararası örgütlenmelerin çabaları sonuç vermemiştir. Kısa sürede üç binden fazla kişinin hayatını kaybettiği ve bir milyonun üzerinde insanın yerlerinden edildiği bir savaş yaşanmıştır.⁵⁰⁶ Ocak 2003'te tüm tarafların katılımıyla Fransa'da barış müzakereleri düzenlenebilmiş; bir uzlaşi hükümeti kurulması, isyancıların affı, vatandaşlık ve seçim yasalarının yeniden ele alınması tartışılmaya başlanmıştır. Barış müzakerelerine Gbagbo

⁵⁰⁵ HIIK, Conflict Barometer 2002, s. 17.

⁵⁰⁶ Project Ploughshares, Armed Conflicts Report Côte D'ivoire, https://www.justice.gov/sites/default/files/eoir/legacy/2014/02/25/Cote_d%27Ivoire.pdf (Erişim Tarihi: 13.02.2019).

katılmamıştır.⁵⁰⁷ 2004 yılında hükümet karşıtı gösterilerde güvenlik güçleri tarafından göstericilere silah doğrultulmuş; FN üyeleri Gbagbo tarafından kabineden çıkarılmış ve diğer muhalif partiler tepki olarak hükümetten istifa etmiştir. BM tarafından yayınlanan bir raporda Gbagbo, ülkedeki çatışmalar ve insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulmuştur.⁵⁰⁸ 2005 yılı itibariyle çatışmaların yoğunluğu azalmaya başlamıştır. Barış müzakereleri, oy kullananların kimliği, silahsızlanma, kuzey ile güneyin birleşmesi ve yapılamayan seçimler, 2010 yılına kadar çatışma sürecini etkileyen olgular olarak öne çıkmıştır.⁵⁰⁹ Bu süreçte çatışmaların bir tarafında Gbagbo ve FPI hükümeti bulunurken diğer tarafta Ouattara'nın RDR partisi ile isyancı hareketlerin -MPCI, MPIGO, MJP ve FN- bulunduğu görülmüştür.

MJP isyancı gruplar içerisindeki en küçük hareket olarak kalmış ve bazı kesimler tarafından MPCI'nın uydusu gibi hareket ettiğine inanılmıştır. MPIGO, Fildişi kökenli MJP'nin aksine, isyancı gruplar içerisinde Fildişili karakteri en az hareket olup, yağmacılık yaparak ve kakao satışına dayanarak finansmanını sağlamıştır. MPCI ise çoğunlukla Fildişi ordusu askerlerinden ve Burkina Faso'ya sürgüne gönderilen askerlerden oluşmuştur.⁵¹⁰ Liberya destekli oldukları iddia edilen bu hareketlere çok sayıda Liberyalı asker de dahil olmuş; girdikleri her şehirde yağma yoluyla elde edilen mal ve eşyalar Liberya karaborsasında satışa sunulmuştur. Liberya Devlet Başkanı Charles Taylor'ın 2003 yılında görevden ayrılmasıyla bu hareketlere verilen destek sona ermiştir. Taylor destekli Liberya askerleri olarak anılan bu hareketleri siyasi programları ve meşru istekleri olmamakla suçlayan hükümet kanadı, bu tür hareketlerle askeri olarak mücadele etmeyi seçmiş; Taylor karşıtı askerleri ise para karşılığında Liberyalı ve Fildişili isyancılara karşı kullanmıştır.⁵¹¹ Gbagbo ayrıca, Ouattara destekçilerine ve sivillere yönelik saldırılarda, "Genç Yurtseverler (*Young Patriots*)" adıyla öne çıkan ve sosyo-ekonomik kriz dolayısıyla işsiz kalan güneydeki silahlı gençlerin "yabancı" düşmanlığından yararlanmıştır.⁵¹² Güç kullanma yoluyla isyancı hareketlerin önüne geçilememesi, Gbagbo ve hükümetinin askeri çözümlerden başka yeni çözüm arayışlarına ve müzakere fikrine zemin hazırlamıştır.⁵¹³

⁵⁰⁷ HIIK Conflict Barometer 2003, ss. 19-20.

⁵⁰⁸ HIIK, Conflict Barometer 2004, ss. 17-18.

⁵⁰⁹ HIIK, Conflict Barometer 2007, ss. 25-26.

⁵¹⁰ James Dobbins, Seth G. Jones ve Keith Crane, *Europe's Role in Nation-Building: From the Balkans to the Congo*, Rand Corporation, Santa Monica CA 2008, s. 74.

⁵¹¹ Jennifer M. Hazen, *What Rebel Wants*, Cornell University Press, Ithaca 2013, ss. 157-159.

⁵¹² Maja Bovcon, "France's Conflict Resolution Strategy in Côte d'Ivoire and its Ethical Implications", *African Studies Quarterly*, Vol: 11, No: 1, Fall 2009, s. 5.

⁵¹³ Jennifer M. Hazen, a.g.e., ss. 157-159.

Çatışmalar devam ederken Demokrasi ve Barış için Hufuestist Birlik (RHDP) adıyla ortaya çıkan muhalif hareket, Bédié'nin partisi PDCI ve Ouattara'nın partisi RDR tarafından hayata geçirilerek hükümete karşı mücadele etmiştir.⁵¹⁴ 2010 yılına kadar Gbagbo ve FPI hükümet tarafını oluştururken, seçimlerin ardından FPI muhalif pozisyona düşmüştür. Seçim sonrası yaşanan çatışmalar yatıştırıldıktan sonra devam eden orta yoğunluklu çatışmalarda ise taraf olarak yeni bir oluşum daha görülmüştür. 2015 yılında ortaya çıkan Değişim Koalisyonu (CNC), 2003 yılındaki yoğun çatışmalar sonrası hükümet kurma girişimlerinde başbakanlık görevi üstlenen *Charles Konan Banny* tarafından bu kez Ouattara'ya karşı oluşturulmuştur. Seçimlerin şeffaf ve kapsayıcı olmadığı; seçim sürecinde tutuklamalar yaşandığı ve siyasi hakların kısıtlandığı iddiasıyla CNC tarafından seçimler protesto edilmiştir. Ouattara ise ezici bir çoğunluğun oyuyla başkanlığını devam ettirmiştir.⁵¹⁵

Tablo 2.7. Fildişi Sahili Çatışma Barometresi ve Çatışan Taraflar (2002-2018)

Çatışma Barometresi	Çatışan Taraf (1)	Çatışan Taraf (2)	Çatışma Konusu	Yoğunluk Düzeyi
2018	FPI	Hükümet (RDR) ve Ouattara	Ulusal güç mücadelesi	3 (Kriz)
2017	FPI	”	”	3
2016	”	”	”	3
2015	Değişim Koalisyonu (CNC), FPI	”	”	3
2014	FPI	”	”	3
2013	FPI	”	”	3
2012	Gbagbo taraftarları	”	”	3
2011	Ouattara, FN	Hükümet (FPI) ve Gbagbo	”	5 (savaş)
2010	RHDP, FN	”	”	2
2009	”	”	”	2
2008	FN, Muhalefet partileri koalisyonu	”	”	3
2007	”	”	”	3
2006	”	”	”	3
2005	”	”	”	3
2004	RDR, MPCİ, MPIGO, MJP, FN	”	”	4 (sınırlı savaş)
2003	”	”	”	5 (savaş)
2002	RDR, MPCİ	”	”	4 (sınırlı savaş)

Kaynak: HIIK, *Conflict Barometers (2002-2018)*.

⁵¹⁴ HIIK, *Conflict Barometer 2010*, s. 29.

⁵¹⁵ HIIK, *Conflict Barometer 2015*, ss. 69-70.

2.3.2.2. Çatışmalarda Tarafların Talepleri

Arka planında Bédié ve Gueï gibi aktörlerin de rol oynadığı Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların şiddet düzeyinin iyice yoğunlaştığı dönemlerinde, Gbagbo ve Ouattara isimleri öne çıkmaktadır. Bu bağlamda kendi iktidarında iki kez iç savaşa sürüklenen Fildişi Sahili'nde Gbagbo, rakibi Ouattara karşısında siyasi gücünü arttırmak, kuzeydeki isyancıların silah bırakmasını sağlamak ve ülkenin tamamını kontrol altına almak çabası içinde olmuştur. Gbagbo'nun devlet başkanlığında Ouattara, kuzeydeki isyancı gruplarla işbirliğine girerek, dışlayıcı ve ayrımcı politikaların ülkenin en büyük problemi olduğunu söylemiştir. Yasal ve anayasal düzenlemelerle Fildişili halkın kategorilere ayrıldığını ileri süren Ouattara, yabancı-yerli-Müslüman-Hristiyan ayrımı olmaksızın tüm Fildişi halkının eşit hak ve ödevlere sahip olması gerektiğini savunmuş;⁵¹⁶ kimlik siyaseti ve etnik-milliyetçi politikaların terk edilmesini demokratikleşmenin ve ekonomik eşitsizliklerin giderilmesinin koşulu olarak görmüştür.⁵¹⁷ Ouattara ayrıca, çalkantılı seçimin tekrarlanmasını istemiştir.

Ouattara, 2010 seçimlerinin ardından arkasına uluslararası desteği de alarak devlet başkanlığı görevini üstlenmiştir. Gbagbo'nun seçim sonuçlarını kabul etmemesi üzerine Fotoğraf 2.1. Laurent ve Simone Ehivet Gbagbo

Kaynak: Nicoletto Fagiolo, <https://www.free-simone-and-laurent-gbagbo.com> (Erişim Tarihi: 16.02.2019).

başlayan çatışmalar, ülkeyi yine bir savaş ortamına sürüklemiştir. 2011 yılında Gbagbo ve FPI başkan yardımcısı eşi *Simone Ehivet Gbagbo* yakalanarak ICC tarafından yargılanmaya başlamıştır. Gbagbo taraftarı Fildişililer, eski devlet başkanlarının yakalanmasını Fransa'nın siyasi bir manevrası olarak görmüştür. Zira, Fildişi Sahili üzerindeki Fransız hakimiyetinin kırılması ve birliklerinin ülkeyi terk etmesi yönünde politikalar izleyen Gbagbo, Fransa'nın tepkisini çekmiştir.⁵¹⁸ Gbagbo taraftarları ise Gbagbo'nun serbest bırakılması yönünde mücadele etmiştir.⁵¹⁹ Ouattara döneminde, yasal ve anayasal düzenlemeler, seçimlerin şeffaflığı ve demokratik

⁵¹⁶ Francis Akindès, 2003, ss. 15-16.

⁵¹⁷ Bkz: Arnim Langer, a.g.e., 2005, ss. 25-45.

⁵¹⁸ İtalya'nın Fildişi Sahili eski büyükelçisi Paolo Sannella'nın açıklamaları ile ilgili olarak bkz: Paolo Sannella, Paolo Sannella on Simone & Laurent Gbagbo, <https://www.youtube.com/watch?v=6A36OjLKGu4&feature=youtu.be> (Erişim Tarihi: 16.02.2019)

⁵¹⁹ Pambazuka News, Why do Ivorians Demand the Release of Laurent Gbagbo, <https://www.pambazuka.org/governance/why-do-ivorians-demand-release-laurent-gbagbo> (Erişim Tarihi: 16.02.2019)

normlar, muhalefet partilerinin kuzeyde ve güneyde organize ettiği hükümet karşıtı protestolar, muhaliflerin ve gazetecilerin tutuklanması gibi olaylar etrafında çatışmalar orta yoğunlukta varlığını sürdürmüştür;⁵²⁰ karşıt grupların talepleri de bu doğrultuda şekillenmiştir.

2.3.2.3. Çatışma Taraflarının SWOT Analizi

Fildişi Sahili'ndeki çatışmalarda Gbagbo ve Ouattara'ya ait SWOT analizleri, aşağıdaki tablolarda güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditler bağlamında ele alınmaktadır.

Tablo 2.8. Gbagbo Devlet Başkanlığı Dönemi (2000-2011) SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> -Seçimle başa gelmesi -Uluslararası destek -Farklı etnik grupların temsiline belli ölçülerde olanak tanınması 	<ul style="list-style-type: none"> -Tartışmalı seçimlerle iktidara gelme -Ülke genelinde meşruiyet sorunu -Kuzeyde kontrolün sağlanamaması -Demokratik normların oturtulamaması -Fildişililik politikalarının sürdürülmesi -Ekonomik ve siyasi eşitsizlikler
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> -Fildişililik ideolojisinin halkın bir kesiminde kabul görmesi -Ouattara'nın Burkina Faso orijinli "yabancı" olduğunun siyaseten kullanımı -Müslüman-Hristiyan ayrımı ile Hristiyan halkın Gbagbo'ya verdiği destek -Güneydeki işsiz gençlerin yabancı düşmanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> -Etnik-dini ayrılıkların kışkırtılması -Kuzeydeki isyancı hareketler -Dışlayıcı ve ayrımcı politikalar -Komşu ülkelerle isyancı gruplar arasındaki kültürel bağlar -Komşu ülkelerin isyancılara desteği -Fransa ve uluslararası toplumun desteğinin kaybedilmesi

Tablo 2.9. Ouattara Devlet Başkanlığı Dönemi (2011-...) SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> -Askeri darbe sonrası demokratik seçimlerle işbaşına gelmesi -Çatışmaların şiddetinin azaltılması (3) -Çatışma çözümü/Barış çabalarına katılma -Uzlaşma hükümetlerine destek verilmesi -"Fildişililik" ideolojisinin etkisinin azaltılmaya çalışılması ve yasal altyapı 	<ul style="list-style-type: none"> -Kırılgan devlet yapısı -Tam anlamıyla meşruiyet sağlayamama -Demokratik normların oturmaması -Hukuk sisteminin etkinleştirilememesi -Toplumsal uzlaşma çabalarının yetersizliği -Ekonomik reformların eksikliği -Yolsuzluk, rüşvet iddiaları
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> -Fransa'nın desteği -Uluslararası destek -Gbagbo'nun tutuklanması ve yargılanması 	<ul style="list-style-type: none"> -Gbagbo taraftarlarının eylemleri -Muhaliflerin birleşmesi -Gbagbo'nun aklanması ve beraatı -İç çatışmanın ülke üzerindeki ekonomik, siyasi, toplumsal ve psikolojik etkileri

⁵²⁰ Bkz: HIIK Conflict Barometers (2002-2018).

2.3.2.4. Çatışmalarda Komşu Ülkeler ve Diğer Dış Aktörler

Fildişi Sahili'nde önce sınırlı savaşa, ardından önlenemeyerek savaşa dönüşen çatışmalarda iç aktörlerin yanı sıra dış aktörler de yadsınamaz bir rol oynamıştır. Fransa, Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların en etkili dış aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle söylemek gerekir ki, yalnızca Fildişi Sahili değil, tüm Frankofon Afrika üzerinde Fransa'nın uzun soluklu ve kalıcı bir etkisi mevcuttur. İkili anlaşmaların yanı sıra farklı bölgesel organizasyonlarla ve "Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler" felsefesiyle etkisini sürdüren Fransa,⁵²¹ yeni Afrika rejimleriyle siyasi, kültürel, ekonomik ve askeri bağlarını koparmamıştır.⁵²² Eski sömürgeler içerisinde Fildişi Sahili'nin ise bağımsızlığından bu yana diğer Frankofon Afrika ülkelerine kıyasla Fransa için daha çok önem arz ettiği dikkat çekmiştir. 1961 yılında Fildişi Sahili ve Fransa arasında imzalanan savunma anlaşması, Fildişi Sahili'ni herhangi bir dış saldırıya karşı koruma amacı gütmüştür.⁵²³ Daha sonra etki alanındaki diğer ülkelerle de çeşitli askeri anlaşmalar imzalayan Fransa, "Afrika'nın jandarması" olarak anılmıştır.⁵²⁴ Dolayısıyla, Birleşik Krallık gibi diğer sömürgeci devletlerin aksine Fransa, bağımsızlıklarının ardından etki alanındaki devletleri "kendi hallerine" bırakmamış; bu emperyal tavrın bir etkisi de, paradoksal bir şekilde bölge ülkelerinde belli ölçüde de olsa istikrar ve düzen temini olmuştur.⁵²⁵

Fildişi Sahili, Boigny döneminden itibaren Fransa ile güçlü ekonomik ve siyasi ilişkiler geliştirmiş ve Fransa tarafından desteklenmiştir. Bu destek, Fildişi Sahili'nde bağımsızlığın ardından uzun yıllar hem siyasi hem ekonomik anlamda bir istikrar ve refah dönemini beraberinde getirmiştir. Fransa ise Fildişi Sahili'ndeki varlığını ve etkinliğini sürdürerek, bölgedeki stratejik çıkarlarını korumayı hedeflemiştir. Nijerya'dan sonra bölgenin en büyük ikinci ekonomisi Fildişi Sahili,⁵²⁶ hem Fransa için önemli bir pazar hem de yüzlerce küçük ve orta ölçekli Fransız şirketi için önemli bir yatırım ülkesi olmuştur.⁵²⁷ Yıllardır Fransa, AB'den çok daha fazla ekonomik yardımı Fildişi Sahili'ne tek başına

⁵²¹ Douglas Brommesson ve Ann-Marie Ekengren, *The Mediatization of Foreign Policy, Political Decision-Making and Humanitarian Intervention*, Palgrave Macmillan, New York 2017, s. 79.

⁵²² Victor-Manuel Vallin, "France as the Gendarme of Africa, 1960-2014", *Political Science Quarterly*, Vol:130, No: 1, 2015, s. 79.

⁵²³ Douglas Brommesson ve Ann-Marie Ekengren, a.g.e., ss. 76-77.

⁵²⁴ Marco Wyss, "The Gendarme Stays in Africa: France's Military Role in Côte d'Ivoire", *African Conflict and Peacebuilding Review*, Vol: 3, No: 1, Spring 2013, s. 82.

⁵²⁵ Paul Collier, Anke Hoeffler ve Dominic Rohner, "Beyond Greed and Grievance: Feasibility and Civil War", *Oxford Economic Papers*, Vol: 61, No: 1, s. 15.

⁵²⁶ Marco Wyss, a.g.e., s. 90.

⁵²⁷ Maja Bovcon, a.g.e., s. 14.

yapmıştır.⁵²⁸ Fransa, Fildişi Sahili'nin en önemli ticaret ortağı olarak görülmekle birlikte; Nijerya, Çin ve ABD ile Fildişi Sahili arasında ticari ilişkilerin giderek geliştiği gözlenmiştir.⁵²⁹ Kıtada büyük güçler arası artan rekabet; 9/11 sonrası ortaya çıkan terörizm tehdidinin Afrika'da yayılması korkusu; bölgedeki petrol rezervlerinin önemini koruması gibi olgular ise, Fildişi Sahili'nin Fransa için stratejik değerini sürdürmesini sağlamıştır.⁵³⁰ Ancak, stratejik çıkarlarının derinliğine ve jandarmalık görevine rağmen Fransa, Fildişi Sahili'nde toplumsal eşitlik, barış ve demokratikleşmenin garantisi olamamış;⁵³¹ Fildişi Sahili, toplumsal ve sınıfsal çatışmalar ile siyasi anlaşmazlıkların bölgedeki adreslerinden biri haline gelmiştir.

Boigny döneminde hiçbir sorun yaşanmayan Fransa ile ilişkilerde Gueï ve Bédié dönemlerinde de aynı şekilde Fransa'nın çıkarlarını zedeleyici bir yaklaşım görülmemiştir.⁵³² Keza, Ouattara'nın da iktidara gelişinde en büyük destekçilerinin başında yine Fransa yer almıştır. Ancak Gbagbo döneminde iki ülke arasındaki ilişkiler, hiçbir dönemde olmadığı kadar kötüye gitmiştir. Gbagbo, 2002 yılında ülkede çatışmalar şiddetlenmeye başladığında isyancılara karşı Fransa'dan yardım istemiştir. Ayaklanmanın arkasında komşuları Burkina Faso Devlet Başkanı Blaise Compaoré ve Liberya Devlet Başkanı Charles Taylor ile Libya lideri Muammer Kaddafi'nin bulunduğunu öne süren Gbagbo, Sierra Leone iç savaşında olduğu gibi Fildişi Sahili'nde de isyancılar arasında çok sayıda yabancı savaşçının bulunduğunu ve çoğunlukla bu savaşçıların Liberyalı paralı askerler olduğunu söylemiştir. Savunma anlaşması koşullarına göre dış aktörlere karşı Fildişi Sahili'ni koruma taahhüdü veren Fransa ise kuzeydeki ayaklanmanın Burkina Faso, Liberya ve Libya destekli bir dış tehdit olduğunu iddia eden Gbagbo'nun yanında durmamıştır. Olayları bir iç çatışma şeklinde değerlendiren Fransa, taraf tutmak yerine bir tampon bölge oluşturmakla yetinmiş; yüzeysel görülen bu kararıyla her iki tarafın tepkisini çekmiş ve beklentileri karşılamamıştır.⁵³³ Fransa'nın böyle bir pozisyon almasında ise birtakım endişeler etkili olmuştur.

⁵²⁸ Clara Portela, Member States Resistance to EU Foreign Policy Sanctions, *European Foreign Affairs Review*, Vol: 20, Special Issue 2015, s. 57.

⁵²⁹ The Economist Intelligence Unit, Country Report: Côte d'Ivoire, 29 Mayıs 2018, https://apr-news.fr/sites/default/files/documents-pdf/the_economist_intelligence_unit.pdf (Erişim Tarihi: 18.02.2019).

⁵³⁰ Marco Wyss, a.g.e., s. 89.

⁵³¹ Paul Collier, Anke Hoeffler ve Dominic Rohner, a.g.e., s. 15.

⁵³² Marco Wyss, a.g.e., s. 89.

⁵³³ Maja Bovcon, a.g.e., ss. 6-7.

Fransa'nın endişelerinde öncelikle, Afrika'daki geçmiş tecrübelerinin etkili olduğu söylenebilmektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde Mobutu rejimine destek vererek çatışmalarda rolü olmakla ve Ruanda iç savaşında hükümet güçlerine yardım ederek yaşanan soykırımda payı olmakla suçlanan Fransa, Afrika'daki çatışmalara müdahale etme fikrine o dönemde gönülsüz yaklaşmıştır. Diğer bir endişe, herhangi bir askeri müdahalenin maddi boyutu olarak öne çıkmıştır. Zira Fransa, Fildişi Sahili'nde çatışmalar yaşanırken kendi içerisinde, ekonomisindeki durgunluk, dış yardımlarında düşüş ve askeri bütçesinde azalma gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu kapsamda aynı zamanda, NATO (Kuzey Atlantik Paktı Örgütü) ve AB tarafından Fransa'nın dış politikasında tek taraflı müdahalelerden kaçınması telkin edilmiştir. Ayrıca, Liberya ve Sierra Leone'de ayaklanmalar baş gösterdiğinde bu ülkeler fiilen iflas etmiş olmasına rağmen, Fildişi Sahili'nde -görece- işleyen bir devlet yapısının varlığı nedeniyle Fransa tarafından askeri müdahale gerekli görülmemiştir. Son olarak Fransa, Liberya'daki gibi çatışmaların *spill-over* etkisiyle yayılarak bölgeselleşmesinden korkmuştur. Çünkü Fildişi Sahili her daim, Frankofon Batı Afrika ekonomisi için bir itici güç ve bölgenin daha az gelişmiş hinterlandı için göçlerin cazibe merkezi olmuş; buradan yayılacak çatışmaların bölgeyi etkisi altına alma potansiyelinin büyüklüğünden çekinilmiştir.⁵³⁴ Tüm bu endişeleri doğrultusunda Fransa, askeri müdahale yerine müzakere ve arabuluculuk yöntemlerine başvurmuştur.

BM ve AfB gibi bölgesel ve uluslararası örgütlerin Gbagbo'ya karşı meydana gelen darbe girişimini kınaması ve kabul edilemez bulmasına rağmen Fransa'nın isyancılara karşı mücadele etmeye yanaşmamasının ardında bir faktör daha dikkat çekmiştir: Gbagbo. Fransa, 2000 yılında tartışmalı seçimlerle iktidara gelen, ülkedeki insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulan ve saf Fildişililik ideolojisini abartarak yabancı düşmanlığını kışkırtan Gbagbo'ya destek vermek istememiştir. 2004 yılına gelindiğinde Gbagbo, ateşkes anlaşmasını bozarak isyancıların yanı sıra Fransız askeri üssünü bombalamış; Genç Yurtseverler aracılığıyla başlatılan Fransa'ya karşı eylemlerle Fransız yerleşimciler ve onların mal varlıkları hedef alınmıştır. Kısa sürede yaklaşık 8 bin Fransız'ın ülkeyi terk etmesiyle sonuçlanan bu süreç, Fransa-Fildişi ilişkilerinde tarihte görülmemiş bir değişime sebep olmuştur.⁵³⁵ Sonraki yıllarda Gbagbo, ülkedeki çatışmaların siyasi bir çekişmeden ziyade Fransa'ya karşı verilen bir "ikinci bağımsızlık savaşı" olduğuna inanmış; toplumu ve ekonomiyi Fransız hegemonyasından kurtararak yeniden dizayn etmeye çalışmış; milliyetçi

⁵³⁴ Maja Bovcon, a.g.e., ss. 6-8.

⁵³⁵ A.g.e., s. 14.

bir ideolojiyle Fransa'nın Fildişi üzerindeki kontrolüne ve çıkarlarına son verme hedefini benimsemiş; çıkarlarına ters politikaları dolayısıyla Fransa'nın kendisini ilk fırsatta iktidardan uzaklaştırma çabası içinde olduğu ve “gerçek manada bağımsız bir Afrikalı lideri” istemeyeceği anlayışıyla hareket etmiştir.⁵³⁶ O kadar ki Gbagbo, 2007 yılında Fransız Devlet Başkanı *Jacques Chirac* görevi *Nicolas Sarkozy*'e devrettiğinde, “Chirac gittiğinden beri, geceleri bir askeri darbe ile her an yatağımdan alınma korkusu olmadan uyuyabiliyorum” şeklinde bir açıklama yapmıştır. 2010 seçimlerinin ardından ise Gbagbo, galibiyetin kendisinden çalındığını; seçimlerin ülkedeki çatışmalarda buzdağının yalnızca görünen yüzü olduğunu; arka planda Fransa çıkarlarına uygun bir devlet başkanının göreve gelmesi amacıyla Ouattara'nın desteklendiğini ileri sürmüştür.⁵³⁷ Nitekim, barış müzakereleri ve çatışma çözümü çabalarına rağmen Ouattara yanlısı bir tutum alması, ülkedeki çatışmaların süregitmesinde ve yeni çatışmaların önlenememesinde eski sömürgeci dış aktör olarak Fransa'nın rolünü daha tartışmalı hale getirmiştir.

Fildişi Sahili'ndeki çatışmalarda Fransa'nın yanı sıra BM, AfB, ECOWAS ve Güney Afrika gibi dış aktörlerin, güç paylaşımı ve BM gözetimli seçimlere yönelik yol haritası belirlenmesi gibi farklı kombinasyonlarda pek çok çatışma çözümü ve barış girişimi içerisinde oldukları görülmüştür.⁵³⁸ Bu kapsamda, Fransa'nın askeri operasyonlarını hibrit bir formda gerçekleştirerek bölgesel ve uluslararası örgütlerden destek alması dikkat çekmiştir.⁵³⁹ ABD ise uluslararası ilgiyi üzerine çeken çatışmalarla alakalı genellikle kendisini ön plana çıkaran bir tavır sergilerken, Fildişi Sahili'ndeki çatışmalarda uluslararası toplumu destekleyici bir pozisyon almakla yetinmiş ve Ouattara'yı tanıması yönünde Obama tarafından Gbagbo'ya bir çağrı yapılmıştır.⁵⁴⁰ Hem barış çabalarında hem çatışmaların ortaya çıkışında ve devamında olmak üzere baştan sona çatışmaların her aşamasında etkisi bulunan; aynı zamanda çatışmalardan en çok etkilenen dış aktörler olarak ise komşu ülkeler öne çıkmıştır. Özellikle Burkina Faso ve Liberya, Fildişi Sahili'nde yaşanan çatışmaların gidişatında etkisi ve rolü en çok hissedilen iki komşu ülke olmuştur.

⁵³⁶ Giulia Piccolino, “David against Goliath in Côte d'Ivoire? Laurent Gbagbo's War against Global Governance”, *African Affairs*, Vol: 111, No: 442, 2012, ss. 6-8.

⁵³⁷ Tom Mbakwe, Côte d'Ivoire: The Laurent Gbagbo Saga, *New African Magazine*, 16 Ocak 2019, <https://newafri canmagazine.com/latest-and-current-affairs/cote-divoire-the-laurent-gbagbo-saga/> (Erişim Tarihi: 18.02.2019).

⁵³⁸ Fabienne Hara ve Gilles Yabi, “Côte d'Ivoire, 2002-2011”, *Responding to Conflict in Africa*, (Ed. Jane Boulden), Palgrave Macmillan, New York 2013, s. 145.

⁵³⁹ Marco Wyss, a.g.e., s. 81.

⁵⁴⁰ Douglas Brommesson ve Ann-Marie Ekengren, a.g.e., s. 81.

Harita 2.6. Fildişi Sahili'nin Komşuları ve Batı Afrika

Kaynak: *Encyclopedia Britannica*,
<https://www.britannica.com/place/western-Africa> (16.02.2019).

değerlendirmiştir. Nitekim Compaoré, hafif silah tedarikçiliği ile ün yapmıştır ve bölgedeki güvenlik ikilemini arttırmıştır. Ayrıca, Sierra Leone ve Liberya'daki isyancılara silah ve insan kaynağı desteği sağlamış; 2000 yılında BM tarafından resmi olarak Sierra Leone ve Angola'daki isyancılara silah temin etmekte suçlanmıştır.⁵⁴¹ Bu şekilde bölgedeki çatışmalara doğrudan ya da dolaylı olarak müdahalesiyle Compaoré, Fildişi Sahili'ndeki tansiyonun artışında ve çatışmalara lojistik ve askeri destek sağlanmasında da aynı şekilde rolü olduğunun ileri sürülmesi için yeterince malzeme vermiştir.

Burkina Faso'nun Gbagbo'ya karşı politikalarını şekillendiren başlıca olgu ise Fildişililik ideolojisinin uygulanmaya devam edilmesi olmuştur. Zira bu milliyetçi uygulamanın sürdürülmesi, Fildişi Sahili'nin kuzeyindeki Burkina Faso ile etnik ve kültürel bağları bulunan Fildişililerin dışlanması demektir. Gbagbo'nun dışlama, yabancı düşmanlığı ve özellikle Burkinalılar olmak üzere Fildişi Sahili'ndeki tüm yabancılara karşı uygulanan şiddet politikalarını öne süren Compaoré için ise bu olgular, uluslararası alanda Burkina Faso'nun çatışmalara dahil olmasını meşrulaştırıcı bir araç olmuştur. Compaoré ayrıca, Gbagbo'nun meşruiyetini uluslararası anlamda tartışmaya açmış ve iç siyasette Burkina Faso milliyetçiliği yapmıştır. Fildişi Sahili'ndeki Burkinalıların haklarını savunarak Compaoré, bir nevi, fakir ve hakir görülen Burkinalıları zengin ve mağrur komşusu Fildişi Sahili'nin politikalarına karşı korumaya çalıştığı ve hatta onların intikamlarını aldığı algısı üzerinden iç siyasetini sürdürmüştür.⁵⁴² Compaoré'nin iç siyasetteki elini oldukça güçlendiren Fildişi Sahili'nde yaşanan krizin, ayrıca, Sierra Leone'deki elmas kaçakçılığına karıştığı

⁵⁴¹ Matthew Kirwin, a.g.e., s. 49.

⁵⁴² International Crisis Group, Côte d'Ivoire: Can the Ouagadougou Agreement Bring Peace, 27 Haziran 2007, s. 5, <https://www.crisisgroup.org> (Erişim Tarihi: 18.02.2019).

Gbagbo, 2002 yılındaki darbe girişiminde ve ardından bu girişimin geniş çaplı bir isyana dönüşmesinde Burkina Faso Devlet Başkanı Compaoré'nin payı bulunduğunu ileri sürmüştü ve Burkina Faso'yu tehlikeli bir dış tehdit olarak

şüphelerinin üzerini örttüğü ve kriz dolayısıyla Burkina Faso'nun kendisine “kurban” imajı yarattığı iddia edilmiştir.⁵⁴³ Böylelikle Burkina Faso, 2002 yılındaki darbe girişiminde, isyanın ortaya çıkışında, ülkelerinde sürgünde bulunan Fildişili eski askerlerin oluşturduğu MPCİ'nin planlanmasında, organizasyonunda, silah ve maddi destek temininde öncü rol oynamaktan çekinmemiştir.⁵⁴⁴ İçeride ve dışarıda Compaoré ve Burkina Faso'nun prim yapan ve kendi çıkarlarını önceleyen politikaları hem Fildişi Sahili için kötü komşuluk ilişkilerinin birebir örneği olmuş hem de çatışma çözümü ve barış girişimlerinden beklenen sonuçların alınabileceği zeminin oluşmasını olumsuz etkilemiştir.

Burkina Faso, her ne kadar ulusal çıkarları doğrultusunda Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların ortaya çıkışında ve devamında aktif rol üstlense de komşusunda yaşanan çatışmalardan dolayı başı en çok ağrıyan ülkelerden biri olmuştur. Denize sınırı olmaması nedeniyle dış ticaretinin yaklaşık %90'ını komşu ülkelerinin limanlarından gerçekleştiren Burkina Faso, kendisine hem en yakın mesafede olan hem düşük maliyetler sunan hem de demiryolu bağlantısı bulunan Abidjan Limanı'nı çatışmalar nedeniyle kullanamayınca daha büyük maliyetlerle diğer komşu ülkelerindeki Lomé, Akra ve Cotonou limanlarına yönelmek durumunda kalmıştır.⁵⁴⁵ Güneyindeki Fildişi Sahili'ne neredeyse bağımlı olan Burkina Faso'nun ihracattaki rekabeti azalmış; çatışmalar sürerken ve Gbagbo ile Compaoré arasındaki gergin ilişkiler iki ülke arasındaki ticari bağlara yansırken, Burkina Faso için ortaya çıkan durum ciddi bir ekonomik sarsıntıya yol açmıştır.⁵⁴⁶ Ekonomik sarsıntının diğer önemli nedeni ise 2002 yılından itibaren Fildişi Sahili'nde yaşanan çatışmalar nedeniyle çok sayıda Burkinalı'nın ülkelerine geri dönüşü olmuştur. Burkina Faso, Fildişi Sahili'nden geri dönecekler için 2002'de *Bayiri Operasyonu (Operation Bayiri)* adı verilen ve “ana vatan (*parent's land*)” anlamına gelen sembolik bir geri dönüş operasyonu başlatmıştır. Sembolik olmasının sebebi, iç savaş döneminde (2002 Kasım – 2003 Ocak) toplam 150 bin civarında Burkinalı'nın ülkesine dönmesi ancak operasyon kapsamında yalnızca dokuz bin civarında Burkinalı'nın geri dönüşünün organize edilmiş olmasıdır. Hatta 2003 yılının sonlarında, geri dönenlerin sayısı toplamda 365 bin civarına ulaşmış; 1996-2006 yılları arasında Fildişi Sahili'nde yaşananlar nedeniyle geri dönenlerin toplam sayısı ise 690 bini bulmuştur.⁵⁴⁷

⁵⁴³ African Development Bank ve OECD, *African Economic Outlook 2004*, OECD Publishing, Paris 2004, s. 91.

⁵⁴⁴ International Crisis Group, 2007, a.g.e., s. 5.

⁵⁴⁵ UNDP Regional Bureau for Africa, Temmuz 2011, a.g.e.

⁵⁴⁶ International Crisis Group, 2007, a.g.e., s. 6.

⁵⁴⁷ Valentina Gini, *Return Migration and Rural Livelihood in Southwestern Burkina Faso*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Universiteit Utrecht, Utrecht 2011, ss. 70-71.

Household Standard of Living araştırmasına göre, 1998 yılında Fildişi Sahili'nde yoksul nüfus oranı %33,6 iken, bu oran Burkina Faso'da %45,3; Gine'de %40,3; Nijer'de %63 ve Mali'de %64 olarak hesaplanmıştır. 2000 yılına gelindiğinde Fildişi Sahili nüfusunun %12'sinin; Burkina Faso nüfusunun %49,4'ünün ve Mali nüfusunun %72,8'inin günlük 1 \$ altında geliri bulunduğu dikkat çekmiştir.⁵⁴⁸ Dolayısıyla, Fildişi Sahili'nden komşu ülkelere gerçekleşen geri dönüşler, yalnızca Burkina Faso için değil, diğer komşu ülkeler için de büyük bir yük getirmiştir. Zira, Fildişi Sahili'ndeki istikrarsızlık, *spill-over* etkisi ile Batı Afrika'daki diğer ülkelere de yansımıştır. Fildişili olup komşu ülkelere gerçekleştirilen göçler; işlerini kaybeden “yabancıların” orijin ülkelerine geri dönmesi; işçi dövizlerinin azalması; ticaret oranlarında meydana gelen değişim; sağlık sektöründe sorunların ortaya çıkması; finansal yatırımların düşmesi gibi olgular, Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların komşu ülkeler üzerinde hissedilen etkileri arasında yer almıştır. Ayrıca, Fildişi Sahili'ndeki istikrarsızlık, Batı Afrika'da siyasi ve ekonomik risk algılarını arttırmış; yabancı yatırımcıları korkutmuştur. Komşu ülkeler, üretim sektörü ve toplumsal alanlara ayırdıkları kaynaklarını göç kriziyle, yayılan hastalıklarla veya sınırlardaki güvenlik sorunlarıyla baş etmek için kullanmak durumunda kalmışlar ve silahlanma düzeylerini yeniden gözden geçirmişlerdir. Üstelik tüm bu sorunlar, Fildişi Sahili'nin yalnızca sınır komşularını değil, bölgedeki Gine, Benin, Nijer, Sierra Leone ve Togo gibi yakın çevre ülkelerini de etkilemiştir.⁵⁴⁹ Komşu ülkeler ve bölge *spill-over* etkisi ile giderek daha fazla zarar görürken, çatışma çözümü çabaları kaçınılmaz olmuştur.

Gbagbo'nun etnik-milliyetçi politikaları Burkina Faso için tam bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Ancak birkaç senelik süre zarfında Burkina Faso şunu anlamıştır: Ülkenin tamamında kontrolü sağlayamasa dahi Gbagbo iktidarı devam etmekte ve Burkina Faso'nun çatışmaların çözümü ve ikili ilişkilerin normalleşmesi için çaba sarf etmesi daha rasyonel görünmektedir. 1987'den beri iktidarda olan Compaoré, böylece Burkina Faso'nun bölgesel istikrarsızlıklarda perde arkası rol oynadığı algısı/gerçeğinin geri planda kalacağını düşünmüştür. 2007 yılında Burkina Faso'nun üçüncü taraf arabuluculuğu rolü üstlenerek Fildişi Sahili'nde Burkina Faso'nun başkentinin adını taşıyan *Ouagadougou Anlaşması* imzalanmasını, aynı yıl Fransa'da Compaoré'nin arkadaşı Chirac'ın görevini devretmesi ve Compaoré'nin yeni başkan konusunda yeterli bilgiye sahip olmayışı da etkilemiştir. Ayrıca, Compaoré ve Kaddafi'nin 2006 yılında yakalanan yakın arkadaşları eski Liberya Devlet

⁵⁴⁸ Francis Akindès, 2004, a.g.e. ss. 23-24.

⁵⁴⁹ UNDP Regional Bureau for Africa, Temmuz 2011, a.g.e.

Başkanı Charles Taylor'ın savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar gerekçesiyle 2007 yılında yargılanmasının kararlaştırılması da Burkina Faso'nun Fildişi Sahili'ndeki barış girişimleri için adım atmasında rol oynamıştır.⁵⁵⁰ Zira, Charles Taylor'ın başlıca yargılanma sebeplerinden biri, komşusu Sierra Leone'deki isyancı güçlere “kanlı elmaslar” olarak bilinen elmas ticareti karşılığında destek vererek 1991-2002 yılları arasında ülkede yaşanan çatışma ve katliamlarda sorumluluğu bulunması olmuştur.⁵⁵¹

Liberya Devlet Başkanı Taylor, Sierra Leone gibi, Fildişi Sahili'ndeki çatışmalarda da adı geçen önemli isimler arasında yer almıştır. Compaoré ile birlikte bölgedeki istikrarsızlıklarda önemli payı bulunan Taylor, Fildişi Sahili'ni darbe döneminde yöneten Gueï ile 1990'lara dayanan bir arkadaşlık ilişkisine sahipti. Batı Hareketi MPIGO ise Taylor'ın bazı önemli komutanları başta olmak üzere Liberyalı ve Sierra Leoneli savaşçıların yanı sıra Gueï'nin çok sayıda askerinin katılımıyla oluşturulmuştu. Batı cephesinin kurulması, ülkedeki çatışmaların seyrini değiştirmiştir. Zira, Liberyalı ve Sierra Leoneli savaşçıların devreye girmesi ve öncesi arasında, çatışmalardaki ölüm miktarında bariz bir fark ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, Liberya kökenli olup Fildişi Sahili'nde yaşayan göçmenler ateş hattında kalmaları yanı sıra her iki tarafça suçlanarak Fildişi Sahili'ndeki toplumlar arası çatışmanın kurbanı olmuştur. Aynı zamanda, kendi savaşçılarına Fildişi Sahili'nde güvenli bir alan sağlayan ve kendi kendilerini finanse etme olanağı sunan (*Operation for Yourself*) Taylor'ın isyancı hareketlere destek vermesinde, Gbagbo'nun Liberya'daki Taylor karşıtı hareketlere yardım etmesinin payı da dikkat çekmiştir.⁵⁵² Hem Taylor tarafında yer alan hem de Gbagbo ile para karşılığında birlikte savaşan Liberyalı savaşçılar, Fildişi Sahili'ndeki çatışmaları alevlendirirken *spill-over* etkisiyle bir yandan da kendi ülkelerindeki kırılgan güvenlik yapısına zarar vermiştir. Fildişi Sahili'nden gerçekleşen göçler ise Liberya'daki sosyo-ekonomik yapıyı etkilemiş ve ülkeye ilave bir sorumluluk yüklemiştir.⁵⁵³ Dolayısıyla Liberya da Burkina Faso gibi, kendi çıkarları doğrultusunda komşusu Fildişi Sahili'ndeki çatışmaları yönlendirme çabasına girmiş; dış aktörlerin çatışmalardaki rolünün diğer bir etkili örneğini oluşturmuştur.

⁵⁵⁰ International Crisis Group, 2007, a.g.e., s. 6.

⁵⁵¹ Terör, tecavüz, cinayet, çocuk askerlerin kullanımı gibi toplam 11 farklı suçlama ile mahkûm edilerek 2013 yılında 50 yıl hapis cezası onanan Charles Taylor, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Nuremberg Mahkemeleri'nden o güne dek uluslararası bir mahkeme tarafından savaş suçuyla yargılanan ve ceza alan ilk eski devlet başkanı olmuştur. Bkz: Trial International, Charles Taylor, <https://trialinternational.org/latest-post/charles-taylor/> (Erişim Tarihi 19.02.2019).

⁵⁵² International Crisis Group, 2007, a.g.e., ss. 18-20.

⁵⁵³ UNDP Regional Bureau for Africa, Temmuz 2011, a.g.e.

2.3.2.5. Çatışma Taraflarının Barış Kapasitesi

İç ve dış aktörlerin etkisiyle çatışma ortamına sürüklenen Fildişi Sahili, 2002-2003 yılları arasında yaşanan yoğun çatışmaların ardından “kriz” düzeyine düşen çatışma seviyesiyle ve gerçekleştirilen barış müzakereleriyle Kasım 2010 seçimlerine gitmiştir. Bu dönemde, Ouattara'nın siyasi olarak mücadele vermesine olanak tanıyan koşullar oluşmuş; Taylor gibi komşu ülkelerin liderlerinin düşmanca politikaları ortadan kalkmış; Burkina Faso'nun çatışma yanlısı tutumu değişmiş; çatışma çözümü ve barış çabaları bölgesel ve uluslararası örgütlerin desteğiyle daha çok önem kazanmıştır. İlk tur seçimlerde Gbagbo %38; Ouattara %32 ve Bédié %25 oy almış; ikinci turda Bédié'nin desteklediği Ouattara %54,1 oy oranını yakalarken Fildişililere “ülkelerini bir yabancıya teslim etmemeleri” yönünde çağrı yapan Gbagbo %45,9'da kalmıştır. Ancak, kuzeydeki şehirlerde hile yapıldığı iddialarını soruşturan Anayasa Mahkemesi tarafından Ouattara'nın yaklaşık yarım milyon oyu iptal edilince, seçim sonuçları tam tersine dönmüş ve çatışmalar yaşanmaya başlamıştır.⁵⁵⁴ Birkaç ay süren ancak resmi olarak 4 Temmuz 2003 tarihinde sona eren yoğun çatışmalardan itibaren Fildişi Sahili'nde yeni seçimlere dek “ne savaş ne barış” dönemi hâkim olmuştur. Nitekim, taraflar birbirlerine askeri olarak üstünlük sağlayamamış ve Fransız askeri birlikleri de böyle bir duruma müsaade etmemiştir.⁵⁵⁵ Ülkedeki çatışmalar, çatışma kaynaklı ölü sayısı ve etnik şiddet seviyesinin düşmesi de zaten Fildişili siyasi aktörlerin başarısından ziyade, büyük ölçüde, uluslararası güçlerin ülkedeki varlığı sayesinde olmuştur.⁵⁵⁶ Ayrıca, çok sayıda Gbagbo destekçisinin Gana'ya kaçması ve Gbagbo'nun yargılanması,⁵⁵⁷ 69 yaşında ilk kez iktidar koltuğuna oturabilen Ouattara'nın siyasi başarısının arka planında uygun konjonktür yaratarak yeni devlet başkanının elini güçlendirmiştir.

Ouattara'nın devlet başkanlığı döneminde sistematik bir etnik-dini şiddet göze çarpmamış; ancak farklılıkların ve kutuplaşmaların önlenmesi ve/veya ortadan kaldırılması için gösterilen çabalar da çok düşük düzeyde kalmıştır. Birbirleriyle kıyasıya çatışan grupların aralarındaki sorunların tek bir siyasi seçim yoluyla çözülmesi kolay değildir. Etnik ayrılıklar Fildişi Sahili'nde halen varlığını sürdürmekte fakat sessizliğini korumaktadır.

⁵⁵⁴ Mohamed A. El-Khawass ve Julius Ndumbe Anyu, “Côte d'Ivoire: Ethnic Turmoil and Foreign Intervention”, *Africa Today*, Vol: 61, No: 2, Winter 2014, ss. 48-49.

⁵⁵⁵ Jennifer M. Hazen, a.g.e., s. 139.

⁵⁵⁶ Bertelsmann Stiftung, a.g.e., s. 28.

⁵⁵⁷ Peacebuilding, Education and Advocacy in Conflict-Affected Contexts Programme, Côte d'Ivoire: Conflict Analysis Summary, Haziran 2014, http://s3.amazonaws.com/inec-assets/resources/PBEA-Conflict-Analysis_CdI_201406.pdf (Erişim Tarihi: 19.02.2019).

2015-2016 seçimleri oldukça barışçıl ve şiddetten uzak bir biçimde yaşanmış; ancak hükümetin ülkede geniş çaplı bir konsensüs için yeterince emek harcamadığı görülmüştür.⁵⁵⁸ Ouattara'dan beklenen, Gbagbo yanlıları dahil siyasi görüş, etnik köken veya din ayrımı gözetmeksizin tüm Fildişilileri kucaklamasıdır. Uzun vadede ülkeye barışı getirecek olan ise siyasi tabakanın “oyunun kurallarını” kabullenmesi ve siyasi mücadelelerin şiddete ya da çatışmalara başvurmadan gerçekleştirilmesidir.⁵⁵⁹ Bu noktada, Gbagbo'nun serbest bırakılması üzerine de kafa yorulması gerekir. Eski Güney Afrika Devlet Başkanı ve Gbagbo'nun yakın arkadaşı Thabo Mbeki'ye göre Fildişi Sahili'ndeki ulusal birlik ve uzlaşının anahtarı Gbagbo'dur. 13 Şubat 2019'da yaptığı açıklamada Mbeki, Gbagbo'nun dışlandığı bir barış ve uzlaşma sürecinin Fildişi Sahili'ni yeniden bir iç savaşa sürüklemeye potansiyeline sahip olduğunu vurgulamıştır.⁵⁶⁰ Zira, mahkeme kararıyla aklanan Gbagbo ve mevcut devlet başkanı Ouattara, Fildişi siyasi hayatının iki önemli figürüdür. Her ikisinin de yaşı Fildişi Sahili Devleti'nin yaşından büyüktür. Demokratik değerlerin yerleşmesi, pozitif barış ve adaletin tesis edilmesi, farklılıklar yerine benzerliklerin öne çıkarılması için her iki liderin mutlaka söyleyecekleri vardır. Zira, sorunların örtülmesi ve göz ardı edilmesi bu sorunları yok etmez; çatışmaları ortadan kaldırmaz veya dönüştürmez. Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların şu an için düşük veya orta yoğunlukta seyretmesi, barış kapasitesinin mevcudiyetini göstermektedir. Bu barış kapasitesinin komşu ülkeler ve diğer dış aktörlerden “destek” ve “baltalama” anlamında bağımsız olmadığını ve kırılabilir devletler listesinde “alarm veren ülkeler”⁵⁶¹ arasında yer alan Fildişi Sahili'nde barış olasılığı kadar yeni çatışma riskinin de bulunduğunu ise unutmamak gerekmektedir.

2.4. Zimbabve'deki Çatışmaların Analizi ve Komşu Ülkeler

Son yıllarda Güney Afrika ülkelerinin pek çoğundan ve Zimbabve'den savaş ve yüksek yoğunluklu çatışma haberleri gelmemekle birlikte; çatışma doğurma potansiyeli taşıyan yoksulluk, hiperenflasyon, işsizlik, yolsuzluk, eşitsizlik ve kitlesel göç gibi krizlerin de bölgede son bulmadığı görülmektedir. Zimbabve'de⁵⁶² ortaya çıkan ve siyasi olarak tetiklenen ekonomik kriz ise neredeyse savaş yaşayan bir ülkenin tecrübe edebileceği

⁵⁵⁸ Peacebuilding, Education and Advocacy in Conflict-Affected Contexts Programme, Haziran 2014, a.g.e.

⁵⁵⁹ Arnim Langer, 2013, a.g.e., s. 81.

⁵⁶⁰ Sarah Kimani, Gbagbo Key to Ivory Coast Healing Process: Mbeki, SABC News Online, 13 Şubat 2019, <http://www.sabcnews.com/sabcnews/gbagbo-key-to-ivory-coast-healing-process-mbeki/> (Erişim Tarihi: 19.02.2019).

⁵⁶¹ Fund for Peace, Fragile States Index, 2018, <https://fundforpeace.org/fsi/wp-content/uploads/2018/04/951181805-Fragile-States-Index-Annual-Report-2018.pdf> (Erişim Tarihi: 19.02.2019).

⁵⁶² Zimbabve Ülke Profili için bkz: Ek. 3.

boyutlara ulaşmıştır. Ülkede yaşanan hiperenflasyon, yaşam koşullarını, paranın değerini ve ülkedeki gıda güvenliğini alt üst etmiş; pek çok Zimbabvelinin başta komşu ülkeler olmak üzere diğer ülkelere göç etmesine yol açmıştır.⁵⁶³ 2006 yılında %1000'lerin üzerinde seyreden enflasyon, 2008 yılında %231 milyona yükselmiştir.⁵⁶⁴ Ekonomideki bu çöküşün yanı sıra sömürge döneminin devam eden etkileri ve ulusal güç mücadeleleri temelinde şekillenen Zimbabve'deki çatışmalar,⁵⁶⁵ 2000 yılında düşük yoğunluklu “şiddet içermeyen kriz” düzeyinde baş göstermiş; 2003 yılından 2018'e dek ise orta yoğunlukta “şiddet içeren kriz” haline dönüşerek varlığını sürdürmüştür.⁵⁶⁶ Yoğunluk derecesi “3” olarak devam eden Zimbabve'deki kriz ile siyasi ve ekonomik koşullar, ülkede kırılğan bir devlet yapısı ortaya çıkarmış; aynı zamanda Zimbabve hem komşu ülke ve bölge dinamiklerini etkilemiş hem de bu dış dinamikler tarafından kendisi etkilenmiştir.⁵⁶⁷

2.4.1. Zimbabve'deki Çatışmalarda Sorun Analizi ve Komşu Ülkeler

Ülkede senelerdir yaşanan siyasi ve ekonomik krizlere rağmen Zimbabve, 14 Kasım 2017'de gerçekleşen askeri darbe ile dünya gündemine girebilmiştir. Darbe ile birlikte Zimbabve'de, ülkenin kurulduğu 1980 yılından itibaren yönetimi elinde tutan Robert Mugabe iktidarına son verilmiştir. Mugabe, Zimbabve devletinin kuruluş sürecinin bir kahramanı olarak ön plana çıkmıştır. Devletin kuruluşu, ülkedeki siyahlar ile İngiltere'ye karşı 1965 yılında tek taraflı bağımsızlık ilan eden beyazlar arasında kanlı mücadelelere sahne olmuştur. Diğer Afrika ülkelerine kıyasla farklı bir süreç olarak gelişen tek taraflı bağımsızlık ilanı ise siyah Afrikalıların dışlandığı ve nüfusun küçük bir kesimini oluşturmalarına rağmen beyazların yönettiği bir ülke ortaya çıkarmıştır.⁵⁶⁸ Yaklaşık beş milyon siyah Afrikalı nüfusa karşılık nüfusun yalnızca %5'ini oluşturan beyazların yönetimi elinde bulundurması anlamına gelen ve sömürge dönemini yansıtan bu yönetim yapısı,

⁵⁶³ Langtone Maunganidze, “Zimbabwe: Institutionalized Corruption and State Fragility”, *State Fragility and State Building in Africa*, (Ed. Dele Olowu ve Paulos Chanie), Springer International Publishing, Switzerland 2016, s. 39.

⁵⁶⁴ Bkz: Munyaradi Hwami, “Neoliberal Globalization, ZANU-PF Authoritarian Nationalism and the Creation of Crises in Higher Education in Zimbabwe”, *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, Vol: 2, No: 1, 2010, s. 69.

⁵⁶⁵ Peace Insight, Zimbabwe: Conflict Profile, <https://www.peaceinsight.org/conflicts/zimbabwe/> (Erişim Tarihi: 24.02.2019).

⁵⁶⁶ Bkz: HIIK Conflict Barometers (2000-2018).

⁵⁶⁷ Lee M. Habasonda, “Regional Dynamics of Fragile States: Zimbabwe in Southern Africa Region *State Fragility and State Building in Africa*”, (Ed. Dele Olowu ve Paulos Chanie), Springer International Publishing, Switzerland 2016, s. 116.

⁵⁶⁸ Hasan Öztürk, Zimbabve'de Darbe: Savaşçı Eski Kuşağın Taht Kavgası, BİLGESAM, 16 Kasım 2017, <http://www.bilgesam.org/incele/5716/-zimbabve-de-darbe--savasci-eski-kusagin-taht-kavgasi/#.XHLcTydS8Wq> (Erişim Tarihi: 24.02.2019).

ülkeyi 1965-1979 yılları arasında 30 binden fazla kişinin hayatını kaybettiği bir iç savaşa kadar sürüklemiştir. İşte Mugabe, Zimbabwe devletinin temellerini oluşturan bu savaşta siyahlar için öncü bir figür olarak doğmuş ve artık siyahların yöneteceği ülkede 1980 yılında gerçekleşen seçimlerden itibaren Zimbabwe siyasi hayatına damgasını vurmuştur.⁵⁶⁹ Ancak Mugabe dönemi, 2000’li yıllara gelindiğinde Zimbabwe’de siyasi, ekonomik ve toplumsal yapıda krize yol açan gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Zimbabwe’deki kriz ve çatışmalarda temel sorunlar, beyazların bıraktığı rejimin daha iyi işler hale getirilememesi; Afrika’nın güneyinde kilit bir sorun olarak ortaya çıkan toprak reformunun şeffaf ve başarılı bir biçimde yönetilememesi; kuraklık gibi olumsuz iklim koşullarının etkisini hissettirmesi; ekonominin bozulması; demokratikleşmenin sağlanamaması ve giderek otoriterleşen rejim ile muhalefet arasındaki derin siyasi mücadeleler etrafında şekillenmiştir.⁵⁷⁰ Yaşanan krizde komşu ülkelerin ise -Somali ve Fildişi Sahili örneklerinin aksine- çatışmaları arttırıcı ve doğrudan müdahaleci bir rol oynamaktan uzak durmaya çalışmaları ve çatışmaları barışçıl yollarla çözmeye yaklaşımları dikkat çekmiştir.

2.4.1.1. Çatışmaların Arka Planı

Fotoğraf 2.2. Emperyalizm ve Cecil Rhodes

Kaynak: Rhodes & Imperialism,
<https://rhodess Cecil.weebly.com/connection-to-imperialism.html> (Erişim Tarihi: 25.02.2019)

1890 yılında Rodezya’ya da adını veren ünlü iş adamı ve emperyalist Cecil Rhodes’un sahibi olduğu İngiliz Güney Afrika Şirketi (*British South Africa Company*) ile bugünkü Zimbabwe topraklarında başlayan işgalde, değerli maden arayışındaki sömürgeciler tarafından en verimli tarım alanları ve altın madeni yatakları ele geçirilmiş; yerli halk verimsiz topraklara sürülmüştür. Bir tür apartheid şeklinde devam eden beyaz ırkın üstünlüğüne dayalı politikalar, yasal ve anayasal altyapısı hazırlanarak daha sonra ülkenin son beyaz lideri

Ian Smith önderliğinde hayata geçirilen tek taraflı bağımsızlık ilanının (1965) ardından

⁵⁶⁹ David Blair, *Degrees in Violence: Robert Mugabe and the Struggle for Power in Zimbabwe*, Continuum, New York 2002, ss. 10-12.

⁵⁷⁰ Cengiz Dinç, “Zimbabwe Krizinin Kökenleri ve Geçiş Süreci”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Vol: 7, No: 1, 2012, ss. 340-341.

da devam ettirilmiştir.⁵⁷¹ Bu doğrultuda, parlamentodaki toplam 65 koltuktan siyahlar için ayrılan koltuk sayısı maksimum 15 olarak belirlenmiş; okullar, hastaneler ve evler ırk esasına dayalı ayrılmış; verimli topraklar çok büyük ölçüde beyazlar tarafından kullanılmıştır.⁵⁷²

Siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan sahip oldukları dezavantajlı konumlarından rahatsız olan siyahlar, Mugabe liderliğindeki Zimbabwe Afrika Milli Birliği (*Zimbabwe African National Union- ZANU*) ve Joshua Nkomo liderliğindeki Zimbabwe Afrika Halk Birliği (*Zimbabwe African People's Union- ZAPU*) tarafından Smith yönetimine karşı mücadele başlatmıştır. Smith ve Rodezya hükümeti ise sahip oldukları ayrıcalıklı konumu kaybetmemek için çabalamış; ülkedeki iki önemli etnik grup olan Shona ve Ndebele arasındaki farklılıkları körükleyerek ZANU ve ZAPU güçlerinin kendisine karşı mücadelesini kırmaya ve yönlendirmeye çalışmıştır.⁵⁷³ ZANU ve ZAPU'nun silahlı güçleri olan Zimbabwe Afrika Ulusal Kurtuluş Ordusu (*Zimbabwe African National Liberation Army- ZANLA*) ve Zimbabwe Afrika Halk Devrim Ordusu (*Zimbabwe People's Revolutionary Army- ZIPRA*) ise Mozambik, Tanzania ve Zambiya'da bulunan kamplarda eğitilmiş ve bu milliyetçi mücadele komşu ülkelerden destek bulmuştur. Bir yandan şiddetli çatışmalara dönüşen silahlı mücadele devam ederken diğer yandan 1970'ler boyunca İngiltere, ABD, Angola ve Mozambik, Botswana ve Zambiya gibi komşu ülkelerin üçüncü taraf rolü üstlenerek müzakere girişimlerinde bulunduğu görülmüş; ancak çatışan her iki tarafın çatışmaların maliyetini göze almaktan vazgeçmelerine dek barış sağlanamamıştır. "Zarar veren yenişemezlik" durumunun dikkat çektiği çatışmalarda, uzun vadeli ülke çıkarları için işbirliğinin öneminin kabul edildiği olgun an ise 1979 yılında İngiltere'nin arabuluculuğuyla gerçekleşen *Lancaster House* süreci ile gelmiştir.⁵⁷⁴

Lancaster House müzakerelerinde Mugabe ve Nkomo, Yurtsever Cephe (*Patriotic Front- PF*) çatısı altında birlikte hareket etmiş; Bishop Abel Muzorewa ve Smith ise Rodezya Hükümeti'ni temsil etmiştir. Savaşın maliyetlerinin tarafların yanı sıra komşu ülke

⁵⁷¹ Ian Smith, 1965 yılında İngiltere'ye karşı tek taraflı bağımsızlık ilan etmiştir. İngiltere bu ilanı kabul etmeyerek Güney Rodezya'ya yaptırım kararı almıştır. 1972'de Mugabe ve Nkomo öncülüğünde Smith ve beyazlara karşı mücadele başlatılmıştır. Bkz: *Encyclopedia Britannica*, Ian Smith, <https://www.britannica.com/biography/Ian-Smith> (Erişim Tarihi: 25.02.2019).

⁵⁷² David Blair, a.g.e., ss. 10-12.

⁵⁷³ Donald Rothchild, *Managing Ethnic Conflict in Africa: Pressures and Incentives for Cooperation*, Brookings Institution Press, Washington 1997, ss. 149-150. Not: Shona etnik grubu, alt grupları Kalanga, Karanga, Zezuru ve Manyika ile birlikte ZANU içerisinde ağırlık kazanırken, Ndebele etnik grubunun ZAPU bağlantıları dikkat çekmiştir.

⁵⁷⁴ Bkz: Donald Rothchild, a.g.e., ss. 205-242.

Zambiya, Botsvana ve Mozambik için de arttığı vurgulandığı görüşmelerde ateşkes sağlanmış ve Lancaster House Anlaşması imzalanmıştır.⁵⁷⁵ Anlaşma ile bağımsız Zimbabve Cumhuriyeti kurulmuş; ırk, etnik köken, kabile, siyasi görüş, renk, inanç ya da cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm Zimbabvelilerin temel hak ve özgürlükleri -kağıt üstünde- garanti altına alınmış; geçiş sürecinin ardından seçimlerin yapılması kararlaştırılmış ve beyazların hakları parlamentoda %20 sandalye ile korunmuştur.⁵⁷⁶ 1980 seçimleri neticesinde ise nüfusun yaklaşık %70'ini oluşturan Shona etnik grubuna mensup Mugabe'nin 57 sandalye; nüfusun %20'sini oluşturan Ndebele etnik grubunu temsil eden Nkomo'nun 20 sandalye ve Muzorewa'nın üç sandalye kazandığı parlamentoda beyazlar için 20 sandalyenin ayrıldığı bir tablo ortaya çıkmıştır.⁵⁷⁷ Müzakerelerle kurulan ve demokratik seçimlerle yönetim yapısı oluşturulan Zimbabve, yeni kurulan bir devlet için başarılı bir başlangıç yapmıştır.

Mugabe, seçimleri kazanmasının ardından uzlaşma ve ulusal birlik mesajları vermiş; siyasi rakipleri için yönetimin önemli pozisyonlarında yer ayırmış ve ülkedeki tüm farklılıkları kucaklayıcı bir yaklaşımla hareket etmiştir.

Bu ülkede herkese bir yer olduğunu kanıtlayacağız. Kazanan ve kaybeden herkes için güvenli bir ortam oluşturacağız. Siyah veya beyaz olmanız fark etmeksizin sizden şunu istiyorum: Geçmişin korkunç tecrübelerini unutmak için, birbirimizi affetmek için, ırkçılığın üstesinden gelmek ve el ele bir dostluk ortamı yaratmak için tüm Zimbabveliler bana söz verin...

şeklindeki sözleriyle Mugabe, ırkçılığa karşı ulusal uzlaşmanın bir sembolü olarak görülmüş; izleyeceğini açıkladığı politikalarla uluslararası alanda kendisine saygın bir yer edinmiştir. Beyazlar ve siyahlar için ise ülkede bir bayram havası yaşanmıştır.⁵⁷⁸ Beyazlara yönelik bu anlayışla bir tavır geliştirmesine rağmen Mugabe, muhaliflerine karşı aynı toleranslı tutumu benimsememiş; henüz iktidarının ilk yıllarında muhaliflere yönelik katı bir tutum takınarak Ndebele nüfusunun yoğun olduğu *Matabeleland* bölgesinde, istikrarsızlık yarattıkları gerekçesiyle ZAPU taraftarlarını ve askerlerini hedef almıştır. Öte yandan, binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanmasına rağmen, yaşanan olaylara yönelik Batı'dan ve komşu ülkelerden ciddi bir reaksiyon görülmemiştir.⁵⁷⁹ Muhalefeti zayıflatarak ülke yönetiminde tek adam olma yolunda ilerleyen Mugabe, Soğuk Savaş'ın getirdiği ortamın yanı sıra ulusal ve

⁵⁷⁵ Donald Rothchild, a.g.e., s. 174.

⁵⁷⁶ Jacob Chikuhwa, *A Crisis of Governance: Zimbabwe*, Algora, New York 2004, ss. 33-34.

⁵⁷⁷ David Blair, a.g.e., s. 12.

⁵⁷⁸ A.g.e., ss. 14-15; Mugabe, Address to the Nation, Zimbabwe Department of Information, 4 Mart 1980.

⁵⁷⁹ Hazel Cameron, "The Matabeleland Massacres: Britain's Wilful Blindness", *The International History Review*, Vol: 40, No: 1, ss. 1-2.

uluslararası anlamda popülaritesinin karşısında durabilecek bir ismin parti içerisinden çıkarılmayışı dolayısıyla, aynı zamanda parti içinde de rakipsiz bir lider olmayı başarmıştır. ZANU ve ZAPU'nun 1988 yılında ZANU-PF (Yurtsever Cephe) adı altında birleşmesiyle Zimbabwe, 1990'lı yıllara dek fiili tek partili bir devlet şekline bürünmüştür. Ayrıca Mugabe, başbakanlık pozisyonunu kaldırarak “yürütücü başkan (*executive president*)” sıfatıyla siyasi gücü tek elde toplamıştır.⁵⁸⁰ Yine de 1980'li yıllar, ülkede siyasi istikrarın, ekonomik gelişmenin ve uzlaşının ön plana çıktığı bir dönem olarak anılmıştır.⁵⁸¹

1990'lı yıllar, Zimbabwe için daha çalkantılı geçmiş; muhalif gruplar hem parti içerisinde hem de ülke siyasi hayatında güç kazanmaya başlamıştır. Siyasi arenanın yanı sıra ekonomik anlamda da ortaya çıkan çalkantının şiddeti, Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Fund- IMF*) ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum programları doğrultusunda şekillenen politikalarla artmıştır. Temel ihtiyaç maddelerinde keskin bir yükseliş yaşanan ülkede halkın huzursuzluğu ve eşitsizlikler giderek daha fazla gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Üye sayısı parti içinde giderek önem kazanan Zimbabwe Gaziler Derneği'nin⁵⁸² dahil olduğu bir kitle ise toprağın tekrar bölüşümü konusundaki çalışmaların yavaş ilerlemesi ve sürecin ZANU-PF elitlerinin çıkarlarını ön planda tutarak biçimlenmesi karşısında şikayetlerini yüksek sesle dile getirir olmuştur. Kabineye danışılmadan ve maliyet hesabı yapılmadan Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin yaşadığı iç savaşa askeri birlik gönderilmesi ise Mugabe'nin dış politika vizyonunu tartışmaya açmıştır. Demokratik Değişim Hareketi (*Movement for Democratic Change- MDC*) adı altında yeni bir muhalif hareketin doğduğu ortamda STK'lar giderek önem kazanmış; Mugabe'nin iç ve dış politikadaki sorunlu uygulamaları daha güçlü biçimde eleştirilmeye başlanmıştır.⁵⁸³ Dolayısıyla, 2000'li yıllarda şiddet içeren çatışmalara dönüşerek devam eden Zimbabwe krizinin arka planında, muhalefeti sindirmeye yönelik politikalar ve otoriterleşme; toprak reformu gibi hassas toplumsal konularda adil düzenlemelerin yapılamaması; eleştirilere yol

⁵⁸⁰ Enocent Msindo, “Factionalism and Robert Mugabe's Leadership in Zimbabwe”, *Governance and the Crisis of Rule in Contemporary Africa*, (Ed. Ebenezer Obadare ve Wale Adebawo), Palgrave Macmillan, New York 2016, ss. 157-159.

⁵⁸¹ Hevina Dashwood, “Mugabe, Zimbabwe and Southern Africa”, *International Journal*, Vol: 57, No: 1, Winter 2001/2002, s. 78.

⁵⁸² Not: Zimbabwe Ulusal Kurtuluş Savaşı Gaziler Derneği (*Zimbabwe National Liberation War Veterans Association*), toprak reformunun hızla gerçekleşmesini talep eden gruptur. Ordu ve emniyet güçleri içerisinde aktif olan Gaziler, Mugabe'ye tüm toprakların %20'sinin kendilerine verilmesi yanı sıra emekli maaşı ve tazminat ödenmesini kabul ettirerek hazine için ciddi bir yük ortaya çıkarmıştır. Bkz: Hevina Dashwood, “Inequality, Leadership, and the Crisis in Zimbabwe”, *International Journal*, Vol: 57, No: 2, Spring 2002, s. 231.

⁵⁸³ Enocent Msindo, a.g.e., s. 161.

açan birtakım dış politika uygulamalarının hayata geçirilmesi; siyasi ve toplumsal sorunların ekonomide yarattığı bozulma ve ülke ekonomisinin iyi yönetilememesi olguları ön plana çıkmıştır. Pek çok açıdan aynı düzlemde devam eden bu olgular, ilerleyen yıllardaki çatışma nedenlerini de büyük ölçüde oluşturmuştur.

2.4.1.2. Çatışma Nedenleri

Zimbabve'deki çatışmaların nedenlerini birkaç ana başlık altında toplamak mümkündür: Siyasi yönetim ve demokratik temsil sorunları, ekonomik bozulma ve toprak sorunları. Ayrıca, bu ana nedenler etrafında şekillenen çatışmalarda önemli dönüm noktaları dikkat çekmektedir. Arka planındaki olgulardan beslenerek Mugabe iktidarının üçüncü on yılında ortaya çıkan çatışmalarda, (Matabeleland bölgesinde siyahların kendi içindeki siyasi ve etnik gerilimin tırmandığı 1980'ler haricinde) 2000 yılındaki anayasa referandumu ve 2008 yılındaki seçimler, krizin dönüm noktalarına işaret etmektedir.⁵⁸⁴ 2017 yılında Mugabe'ye yönelik yapılan askeri darbe ise krizin gidişatını etkileyebilecek önemli bir unsur olarak ortada durmakta; ancak çatışma nedenleri salt Mugabe ile ilgili olmaktan öteye geçtiğinden, darbenin sonuçları Zimbabve siyasi hayatında meydana gelecek yeni gelişmelere bağlı görünmektedir.

Bazı kaynaklarca “soykırım” olarak da nitelenen ve “Gukurahundi” kod adı da verilen Matabeleland olayları, Mugabe'nin siyaset sahnesinden muhalifleri tasfiye sürecinin başlangıcı kabul edilmektedir. ZAPU ve ZIPRA'nın yanı sıra eski Rodezya hükümet yetkililerinin de hedef alındığı süreç, halen muhaliflerin hafızalarında “suçluları cezasız kalmış bir trajedi” olarak yer edinmektedir. Bu dönemde, Lancaster Anlaşması ile hakları korunan beyazlara yönelik bir şiddetin varlığına ise rastlanmamış; Mugabe, bağımsızlığın ardından en önemli endişelerden biri olarak ortaya çıkan toprağın yeniden bölüşümü konusuna mesafeli yaklaşmıştır. 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde ise Mugabe, izlediği politikalarla siyah-beyaz ırkçılığının fitilini yeniden ateşlemiştir. Mugabe, siyahların oylarına beyaz iş adamlarının oylarından daha fazla ihtiyacı olduğuna kanaat getirmiş; giderek fakirleşen ve topluma yabancılaşan siyahların böylece desteğini kazanabileceğini düşünmüştür. Zira, ülke ekonomisinin önemli bir kısmının halen beyazların elinde olmasına rağmen, “oy” olarak hesaplandığında 1990'ların ortalarında Zimbabve'de kalan beyazların

⁵⁸⁴ Andrew Reynolds, “Zimbabwe: The Unintended Consequences of Authoritarian Institutions”, *Conflict and Conflict Management in Africa*, (Ed. Alan J. Kuperman), University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2015, s. 158.

sayısının 70 bine kadar düştüğü görülmüştür. Yetkilerini ve gücünü daha da genişletmek ve yaklaşan seçimler öncesi daha geniş bir kesimin desteğini kazanmak için Mugabe, toprakların beyaz çiftçilerden alınıp siyahlara verilmesini sağlayan düzenlemeleri anayasal değişiklikle yapmayı planlamıştır. Buradaki asıl sorun, Lancaster Anlaşması'na göre, toprak sahibinin izni olmadan ve geçerli piyasa fiyatı üzerinden toprak sahibine ödeme yapılmadan toprakların el değiştirmesi yasaklanmış iken, Mugabe'nin 2000 yılındaki anayasa referandumunun bu şartları göz ardı etmesi olmuştur. Ancak Mugabe, beklentilerinin aksine, referandumdan istediği sonucu alamamış; katılımın yalnızca %20 olduğu oylamayı %55 ret ile kaybetmiştir. Alınan sonuca rağmen Gaziler Derneği üyeleri, referandumdan hemen sonra toprak işgallerine başlamış; Mugabe de “Hızlı Toprak Reformu Programı (*The Fast Track Land Reform Programme*)” ile amaçlarını gerçekleştirme yoluna gitmiştir.⁵⁸⁵

Toprak reformu, Mugabe ve Zimbabwe için önemli sonuçlar doğurmuştur. Reform kapsamında, ticari çiftlik sahibi beyazların sayısı 4.500'den 600'e düşmüş; çiftliklerini terk eden beyazlar, komşu ülkelere göç etmiş; reformun aceleyle yapılması nedeniyle, üretimin aksamadan devamı için yeni çiftlik sahiplerinin bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi yeterince yapılamamıştır. Çiftliklerin eski sahipleri beyazlar, kendilerinin rızası alınmadan yürütülen toprak reformunun yasalara aykırı ve şeffaflıktan yoksun olduğunu ileri sürerek yolsuzlukların yaşandığını ve yıllık tarımsal üretimde milyonlarca dolar zarara uğradıklarını ifade etmişlerdir.⁵⁸⁶ Toprak reformu sürecinden başlayarak İngiltere ve Batı tarafından tepki ve yaptırımlara maruz kalan Zimbabwe hükümeti, tarımsal üretimin neredeyse tamamen çöktüğü; gıda güvenliğinin alt üst olduğu; kırsal kesimin ekonomisinde bariz bir düşüş yaşandığı; toprakların yeni sahiplerinin “ahbap-çavuş” ilişkisi ile belirlendiği ve çiftliklerde çalışanların yerlerinden edildiği şeklinde suçlamalar ile karşı karşıya kalmıştır.⁵⁸⁷

Toprakların paylaşımı meselesinin Zimbabwe'de bir başarı hikayesi olmadığı ortadadır; ancak kabul etmek gerekir ki fecaat bir durum da söz konusu değildir. Örneğin, yeni toprak sahiplerinin çoğu, siyasi elitlerden ziyade, çok çeşitli niteliklerde sıradan insanlardan oluşmuştur. Dolayısıyla bu süreç, başarılı ve başarısız yönleriyle çok daha ayrıntılı ve karmaşık bir dönemdir.⁵⁸⁸ Yüksek Mahkeme, Mahkeme'ye yeni yapılan atamalar

⁵⁸⁵ Andrew Reynolds, a.g.e., ss. 164-175.

⁵⁸⁶ Erin McCandless, “The Case of Land in Zimbabwe: Cause of Conflict, Foundation for Sustained Peace”, *Reconciliation, Justice, and Coexistence*, (Ed. Mohammed Abu-Nimer), Lexington Books, Oxford 2001, ss. 218-219.

⁵⁸⁷ Ian Scoones vd, “Zimbabwe's Land Reform: Challenging the Myths”, *The Journal of Peasant Studies*, Vol: 38, No: 5, 2011, s. 967.

⁵⁸⁸ Ian Scoones vd., a.g.e., s. 967.

sayesinde, toprak reformunun “hukuki bir mesele olmaktan ziyade bir sosyal adalet meselesi” olduğuna hükmetmiştir.⁵⁸⁹ Toprakların hükümete yakın kişilere verilmesinden ve ülkenin bağımsızlığından itibaren başa çıkılması gereken en önemli konulardan biri olan toprak reformunun iktidarın tekelinde olmasından duyulan rahatsızlığı dile getiren kesim ise büyük ölçüde MDC olmuştur. Mugabe, reform ile toprakların kontrol altına alınmasını ülkeye gerçek manada sahip olmanın yanı sıra iktidar partisi olmanın da en önemli siyasi kriterlerinden biri olarak görmüş; “Toprak Ekonomidir, Ekonomi Topraktır” sloganı ile seçim propagandasını sürdürmüştür.⁵⁹⁰ Siyasete alet edilen toprak reformu ekonomide bir rahatlama getirmemiş; hatta ilerleyen yıllarda Zimbabwe’de ekonomi dipleri test etmiştir.

Ekonomideki bozulma, 1990’lardan itibaren ülkeyi zorlamış; 2000’li yıllarda kontrol edilemez düzeylere ulaşmıştır. Dış yatırımların gelmediği, dış borçların ve işsizliğin arttığı, gayrisafi milli hasılanın düştüğü, yolsuzlukların ve kaynakların yanlış kullanımının etkilerinin hissedildiği ülkede kırılganlık düzeyi yükselmiştir.⁵⁹¹ Toprak reformu ile üretim olumsuz etkilenmiş; özellikle buğday, tütün ve şeker üretiminde bariz bir düşüş yaşanmıştır.⁵⁹² Ulusal para değerinin iyice eridiği ve 100 trilyon dolarlık kâğıt paraların basıldığı ülkede Zimbabwe dolarının kullanımı resmen bırakılmış; ticari işlemler, ABD doları ve Güney Afrika Randı üzerinden yapılmaya

Fotoğraf 2.3. 100 Trilyon Dolar Banknot

Kaynak: Banknote World, 100 Trillion Zimbabwe Dollars, <https://www.banknoteworld.com/zimbabwe-currency/100-trillion-zimbabwe-dollars/> (Erişim Tarihi: 26.02.2019).

başlanmıştır. Zimbabwe’liler, temel ihtiyaçlarını karşılamak için dahi komşu ülkelere geçmek durumunda kalmıştır. Fiyatların katlanma hızının 25 saate kadar düştüğü; günlük enflasyonun %98 olarak gözlemlendiği ve dükkanların aynı gün içerisinde birkaç kez fiyat değiştirdiği ülke, 2008’de yakın tarihin beş hiperenflasyon kâbusu arasında Macaristan’ın ardından ikinci sıraya girmiştir.⁵⁹³ Bu kriz, 2008 seçimleriyle aynı yıl yaşanmıştır.

⁵⁸⁹ Suzanne Danserau ve Mario Zamponi, Zimbabwe – The Political Economy of Decline, Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala 2005, s. 19.

⁵⁹⁰ A.g.e., s. 38.

⁵⁹¹ Langtone Maunganidze, a.g.e., ss. 50-52.

⁵⁹² Bkz: FAO/WFP Crop and Food Security Assessment Mission to Zimbabwe, 9 Ağustos 2010, Special Report, <http://www.fao.org/3/ai483e/ai483e00.htm> (Erişim Tarihi: 26.02.2019).

⁵⁹³ BBC, Macaristan, Yugoslavya, Zimbabwe, Almanya, Yunanistan: Yakın Tarihin 5 Hiperenflasyon Kâbusu, 30 Ağustos 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45341271> (Erişim Tarihi: 25.02.2019).

Seçimlerin yapıldığı 2008 yılı, aynı zamanda, Zimbabwe'nin bağımsızlığından itibaren karşılaşılan en yoğun şiddetin yaşandığı dönemlerden biri olmuştur. Çatışmalar büyük ölçüde, 1980'den o güne dek iktidarı elinde tutan ZANU-PF destekçileri, gençler ve gaziler ile 1999 yılında kurulan MDC arasında gerçekleşmiştir. ZANU-PF, başkanlık seçimlerinin ilk aşamasında parlamentonun çoğunluğunu kaybetmiştir. 2008 seçimleri, demokratik yollarla hükümet değişikliği yapılarak Zimbabwe için tarihi bir fırsat olabilecek iken, muhalefete uygulanan fiziksel, siyasi ve ekonomik şiddet politikaları dolayısıyla yumuşak bir geçiş sağlanamamıştır.⁵⁹⁴ Neticede seçim süreci yolsuzluk, şiddet ve manipülasyonların gölgesinde kalmış;⁵⁹⁵ siyasi güç mücadelesi demokrasinin önüne geçmiş ve hatta Zimbabwe, demokrasinin askeri darbe ile sağlanmaya çalışılmasına şahitlik etmiştir.

Ülkedeki baskı ve şiddet ortamı, aslında 2000 yılındaki anayasa referandumundan itibaren çeşitli şekillerde kendini göstermiş; 2002 ve 2008 seçim zamanlarında yoğunlaşmış; 2008 yılına gelene dek yaklaşık 1.000 kişinin hayatını kaybettiği bir sürece dönüşmüştür. Yaşananlar, Matabeleland olaylarındaki şiddeti akıllara getirmiştir. Muhalif cephedeki politikacılar, orta sınıf muhalif parti grupları ve STK'lar şiddetin hedefi olurken; iktidar partisi, ordu ve gazilerin yanı sıra emniyet ve istihbarat gibi devlet kurumlarının şiddet eylemlerindeki koordinasyonu dikkat çekmiştir. 2005 yılındaki *Murambatsvina Operasyonu* ile yüzbinlerce muhalif parti üyesi ve destekçisini yerlerinden eden; aniden gerçekleştirilmesi ve çok hızlı bir tahribata yol açması nedeniyle "tsunami"⁵⁹⁶ olarak adlandırılan askeri bir operasyona imza atılması, bu koordinasyonun önemli göstergelerinden biri olmuştur.⁵⁹⁷ 2008 seçimlerinin ikinci turuna dek 200'den fazla insanın öldüğü; yaklaşık beş bin kişinin kötü muamele ve işkenceye maruz kaldığı; 36 bin kişinin yerlerinden edildiği ve bu sayede MDC'ye ilk turda oy verenlerin cezalandırıldığı görülmüş; ilk turdan galip ayrılmasına rağmen Morgan Tsvangirai, kendilerine oy vermeleri halinde destekçilerinin can güvenliğinin tehlikede olduğunu söyleyerek Haziran'daki ikinci tur seçimlerden çekildiğini açıklamıştır. Tek aday olarak seçime giren Mugabe, sandıktan galibiyetle ayrılmıştır.⁵⁹⁸ Baskı ve şiddetle gelen zafer, ülkedeki krizi ve yönetim sorunlarını daha belirgin hale getirmiştir.

⁵⁹⁴ Lloyd Sachikonye, *When a State Turns on its Citizens*, African Books Collective, Oxford 2011, s. 45.

⁵⁹⁵ Andrew Reynolds, a.g.e., s. 175.

⁵⁹⁶ Mickias Musiyiwa, "Echatology, Magic, Nature and Politics: the Responses of the People of Epworth to the Tragedy of Operation Murambatsvina", *Hidden Dimensions of Operation Murambatsvina*, (Ed. Maurice Vambe), African Books Collective, Oxford 2008, s. 70.

⁵⁹⁷ Lloyd Sachikonye, 2011, a.g.e., s. 87.

⁵⁹⁸ Andrew Reynolds, a.g.e., s. 176.

2.4.1.3. Çatışmaların Mevcut Durumu

Zimbabve’de siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda çok sıkıntılı geçen yılların ardından 2009-2013 yılları arasında anlaşma girişimleri gözlenmektedir. 2009 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti ve SADC’nin arabuluculuk rolüyle ortaya çıkan ve ZANU-PF ile MDC koalisyonu şeklinde kurulan “Kapsayıcı Hükümet (*The Inclusive Government*)”, bu anlaşmanın en önemli simgelerinden biri olmuştur. Devlet başkanlığı ve iki başkan yardımcılığının ZANU-PF tarafından doldurulduğu; başbakan ve iki başbakan yardımcısının ise muhalifler arasından seçildiği bu hükümet, güç paylaşımı esasına dayalı bir “birlik hükümeti” olarak da anılmıştır.⁵⁹⁹ Daha doğrusu, Tsvangirai için “birlik” amacıyla yola çıkılan hükümet, Mugabe için ancak “kapsayıcı” olabilmektedir.⁶⁰⁰ Yeni siyasi aktörlere alan açmaktan ziyade mevcut siyasi aktörlerin devamlılığını sağlayan, aynı zamanda Mugabe’nin zayıflayan siyasi gücü neticesinde hükümetin giderek devlet eliyle uygulanan askeri güç unsurlarına yaslandığı ve vatanseverlik söylemleri üzerinden siyasi şiddeti meşrulaştırmaya çalıştığı bir ortamda, hükümet ve muhalefet arasında ortak bir zeminde buluşmak güç olmuştur.⁶⁰¹ Yaklaşık 30 yıl boyunca iktidarı elinde tutan Mugabe, hem iç siyasetteki muhalefete hem de bölgesel ve uluslararası tepkilere daha fazla direnememiş; ayrıca, uzun yıllardır ülkede yaşanan şiddet olaylarından ve insan hakları ihlallerinden kendisinin ve partisinin sorumlu tutularak yargılanacağı korkusuyla ve kendi güvenliğini garanti altına alabilmek kaygısıyla muhalefet ile masaya oturmuştur.⁶⁰²

Kırılganlık düzeyinin yüksekliği ve yapısal zayıflıklarına rağmen ekonomik ve toplumsal krizin kısmen hafiflediği; eğitim-öğretim ve sağlık sektörünün toparlanmaya başladığı; siyasi partiler arasında görüşme zemininin oluştuğu; birtakım demokratik kurum ve mekanizmaların hayata geçirildiği kapsayıcı hükümet döneminde, göreceli olarak daha istikrarlı ve hoşgörülü bir ortam sağlanabilmiştir. Aynı zamanda, Mugabe’nin “Zimbabve benimdir. Zimbabve Zimbabvelilerindir; İngiltere’nin değil.”⁶⁰³ diyerek eski kolonyal güç

⁵⁹⁹ Jesimen T. Chipika ve Joyce A. Malaba, “Towards a Transformative Democratic Developmental State in Zimbabwe – The Complex Journey”, *Towards Democratic Development States in South Africa*, (Ed. Godfrey Kanyenze ve Herbert Jauch), African Books Collective, Oxford 2016, s. 238.

⁶⁰⁰ Martin Welz ve Julian Juk, “Zimbabwe still at the Crossroads? Domestic Stalemate, Regional Appeasement, and International Half-Heartedness”, *Security and Peace*, Vol: 27, No: 3, 2009, s. 187.

⁶⁰¹ Nie Cheeseman ve Blessing Miles-Tendi, “Power-sharing in Comparative Perspective: The Dynamics of ‘Unity Government’ in Kenya and Zimbabwe”, *The Journal of Modern African Studies*, Vol: 48, No: 2, 2010, s. 206.

⁶⁰² Martin Welz ve Julian Juk, a.g.e., s. 186.

⁶⁰³ The Telegraph, ‘Zimbabwe is mine’ said Robert Mugabe, 19 Aralık 2008, <https://www.telegraph.co.uk> (Erişim Tarihi: 02.03.2019).

İngiltere'yi kendi iç işlerine karıştırmayacağını milliyetçi söylemlerle vurgulaması; uygulanan toprak reformu politikaları; muhalefete Batı'nın paravanı gözüyle bakılması ve Batı tarafından Zimbabwe'ye uygulanan yaptırımlar sonucunda bozulan ilişkilerin düzeltilmesi yönünde ivme kaydedilmiştir. Hükümet ve muhalefet arasında yapılan anlaşmanın uygulanmasına odaklanan kapsayıcı hükümetle birlikte, AB'nin Zimbabwe'ye uyguladığı yaptırımlar yeniden ele alınmış; demokratik ve adil seçimlerle iktidara gelmesi koşuluyla tüm hükümetlerle çalışılabileceği vurgulanmıştır. AB'nin yanı sıra ABD de yaptırımların hafifletilmesi yönünde karar almış; ABD'nin bu kararında Çin ile rekabetin önemli rol oynadığına yönelik değerlendirmeler dikkat çekmiştir. Diğer yandan, demokratik sistemin kurulması, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğünün sağlanması konusunda Batı'nın baskısına rağmen kapsayıcı hükümet zamanında ancak küçük ilerlemeler kaydedilebilmiştir.⁶⁰⁴ Kaybeden tarafın kapsayıcı ya da birlik hükümeti benzeri düzenlemelerle gücü elde tutmayı sürdürdüğü bir sistemden, kazananın yönetime gelebileceği bir sisteme yönelik umut ve beklentiler ise 2013 seçimlerine kalmıştır.⁶⁰⁵

Zimbabwe'de 2013 yılı, anayasa referandumu ve seçimlerin gerçekleştirilmesiyle iki önemli gelişmeye şahitlik etmiştir. Hazırlanan anayasa, İnsan Hakları Beyannamesi esas alınarak devlet ve birey arasındaki ilişkileri düzenlemiştir; Zimbabwe'deki krizin en önemli nedenlerinden biri olan toprak konusundaki tazminatlarla yönelik muğlaklıkları ortadan kaldırmıştır. Referanduma götürülen anayasa değişikliği, %94,5 gibi çok yüksek bir oy oranı ile kabul edilmiştir. AfB, SADC ve COMESA tarafından gözlemci bulundurulmuş; yeni anayasadan sonra ilk kez yapılan ve şaşırtıcı biçimde barışçıl bir ortamda gerçekleştirilen 2013 seçimleri ise yine ZANU-PF ve Başkan Mugabe'nin galibiyetiyle sonuçlanmıştır. AB ve ABD tarafından da seçimlerin -istemedikleri şekilde sonuçlansa dahi- barışçıl ve güvenilir olduğu kabul görmüştür.⁶⁰⁶ Bu seçim, Mugabe'nin kazandığı son seçim olmuştur.

2017 yılına dek Zimbabwe'de çok az şey değişmiştir. ZANU-PF ve muhalifler arasındaki güç mücadeleleri yanı sıra her iki cephede de daha önce başlayan parti içi mücadeleler etkisini sürdürmüştür. Bu güç mücadelelerinin yol açtığı bölünmeler; toplumsal katılım, ulusal bütünleşme, siyasi ve ekonomik alanlarda demokratikleşme, büyük bir dönüşümü beraberinde getirecek kalkınma hamleleri gibi Zimbabwe'nin demokratik gelişimi ve kalkınması için gerekli koşulların oluşumunda ve aynı zamanda siyasi-toplumsal uyumun

⁶⁰⁴ Jesimen T. Chipika ve Joyce A. Malaba, a.g.e., ss. 238-240.

⁶⁰⁵ Andrew Reynolds, a.g.e., ss. 176-177.

⁶⁰⁶ Jesimen T. Chipika ve Joyce A. Malaba, a.g.e., ss. 241-243.

sağlanmasında ciddi zafiyetlere yol açmıştır. Zimbabwe’de “yeni normal” olarak görülen bu ortam, düşük ekonomik büyüme, sanayileşmenin sağlanamaması, yüksek dış borç ve özellikle gençler arasındaki yüksek işsizlik oranları gibi ekonomik sorunların da yaşandığı bir formda devam etmiştir.⁶⁰⁷ 2015 yılında tırmanan ekonomik durgunluk, ekonomide reform beklentisi ve bazı durumlarda devlet başkanlarının istifası talebiyle Mugabe’ye karşı geniş çaplı protestolar yaşanmasına sebep olmuştur. 2017 yılında ZANU-PF’nin 93 yaşındaki Mugabe’yi 2018 seçimleri için yeniden aday göstereceğini ilan etmesiyle ülkede yaşanan protestolar artarak etkisini sürdürmüştür.⁶⁰⁸ Mugabe, ZANU-PF içerisinde isimleri öne çıkan ve devlet kademelerinde destek gören Joice Mujuru ve Emmerson Mnangagwa’nın farklı dönemlerde devlet başkanlığı yardımcılığı görevlerine son vererek birlikte çalıştığı kişileri de karşısına almıştır. Ayrıca, iç savaş esnasında Mugabe ile birlikte mücadele eden Mujuru ve Mnangagwa’nın yönetimden dışlandığı ancak ülke yönetimine dair herhangi bir eğitimi ve vizyonu olmayan Grace Mugabe’nin eşinin halefi olacağı iddiaları, siyasi rahatsızlıkları pekiştirmiştir. Halk ve uluslararası toplum nezdinde meşruiyet sorunu yaşamamak adına, 2017 yılında kansız ve barışçıl bir darbe ile Mugabe’nin 37 yıllık iktidarına son verilmiş ve Mugabe ev hapsine alınmıştır.⁶⁰⁹ Ülkeyi seçime götürmek üzere liderliği üstlenen Mnangagwa, 2018 Temmuz ayında yapılan Mugabe’siz ilk seçimlerde Zimbabwe’nin yeni devlet başkanı olarak seçilmiştir. Zimbabwe’deki kriz ve çatışmalar, artık farklı aktörlerin yönetimi ve politikalarıyla şekillenme dönemine girmiştir.

2.4.1.4. Çatışmalarla İlişkili Unsurlar

Zimbabwe’de yaşanan krizle ilişkili unsurlara değinilmesi, ülkedeki çatışmaların analizi açısından tamamlayıcı bir fonksiyona sahiptir. Aşağıda kısaca, krizin siyasi, toplumsal ve ekonomik yönleriyle bağlantılı öne çıkan bazı unsurlara yer verilmektedir.

- *Mugabeizm (Mugabeism)* : Mugabe, 37 senelik iktidarıyla hem Zimbabwe hem Afrika için çok önemli ancak özellikle 2000’li yıllardan itibaren çok da tartışmalı isimlerden biri olagelmıştır. “Mugabeizm” olarak adlandırılan ve Mugabe’nin siyasi hayatı etrafında şekillenen siyasi mücadeleler, davranışlar, düşünceler, söylemler ve eylemler; hayranlıkla kınama arasında pek çok farklı görüşe zemin hazırlamıştır. Milliyetçi bakış açısıyla pan-Afrikanist ve kurtarıcı bir ideoloji şeklinde algılanan Mugabeizm, sömürgeciliğin tüm

⁶⁰⁷ Jesimen T. Chipika ve Joyce A. Malaba, a.g.e., ss. 244-245.

⁶⁰⁸ Peace Insight, a.g.e.

⁶⁰⁹ Hasan Öztürk, 16 Kasım 2017, a.g.e.

formlarına ve adaletsizliklere karşı mücadele vererek radikal bir yeniden bölüştürme projesi ortaya koymuştur. Neo-liberal bakış açısıyla Mugabeizm, demokrasi ve insan haklarının üstünlüğünü tanımayan, ırkçı, popülist, şovenist ve otoriter bir rejim olarak görülmüştür. Ayrıca Mugabeizm, “yerlilik (*nativism*)” şeklinde de algılanmış olup Zimbabwe’nin yerli siyahlara ait olduğu fikri üzerinde temellendirilmiştir.⁶¹⁰ Anti-empyralist ve pan-Afrikanist söylemler Batı’nın tepkisini çekerken, sömürgecilğe karşı mücadele veren komşu ülkelerin ve diğer Afrikalı liderlerin Mugabe’nin yanında olmalarını sağlamıştır.⁶¹¹ Yerlilik politikaları ise hem beyazlara hem de muhaliflere karşı bir koz olarak kullanılmıştır. Zira, 2000’li yıllarla birlikte, ülkedeki beyazları ve onları koruyan ülkeleri bir düşman olarak gören Mugabe,⁶¹² muhalefeti ve muhalefete oy verenleri Batı’nın kuklası, vatan haini, satılmış ve Zimbabwe düşmanı ilan etmiş; ZANU-PF’yi ise gerçek vatansever bir parti olarak sunmuştur.⁶¹³ Bu tür ayrıştırıcı politikalar, Zimbabwe’deki krizi tetiklemiştir.

- *Güvenlik güçleri* : Zimbabwe’de güvenlik güçleri, bağımsızlık döneminin mirası kabul edildiğinden, 2013 yılına dek herhangi bir müzakerenin ya da reformun konusu yapılmamıştır.⁶¹⁴ Mugabe’nin güvenlik güçleri ile simbiyotik ilişkisi, asker ve polisün ülke politikalarında baskın bir rol üstlenmesine olanak tanımıştır. Toprak reformu, finansal politikalar ve özellikle ekonomik izolasyon ve uluslararası yaptırımlar döneminde yaşanan yasadışı elmas ticaretinde güvenlik güçleri siyasi çıkarlar için kullanılmıştır.⁶¹⁵ Topraklarını ve iktisadi anlamda elde ettikleri kazançlarını yitirmek istemeyen askerler ise Mugabe döneminde karışıklıkları suç ve şiddet eylemleri dolayısıyla yargılanmamak adına kendilerine birtakım garantiler istemiş; aksi halde kapsayıcı hükümet döneminde süreci baltalama ihtimali olan güvenlik güçleri, ülkedeki krizin aktif bir parçası haline gelmiştir.⁶¹⁶

- *Sivil toplumun krizi* : Ülkedeki krizden en çok etkilenenler şüphesiz Zimbabwe toplumu olmuştur. Kriz ve çatışmalar, işsizlik oranlarının çok yüksek düzeylerde seyrettiği, ortalama yaşam süresinin kısaldığı, eğitim olanaklarının kısıtlandığı, gıda güvenliğinin sağlanamadığı, HIV/AIDS oranlarının halen tehlike düzeyinde etkisini sürdürdüğü bir

⁶¹⁰ Sabelo J. Ndlovu-Gatsheni, “Making Sense of Mugabeism in Local and Global Politics: “So Blair, Keep Your England and let me Keep my Zimbabwe”, *Third World Quarterly*, Vol: 30, No: 6, 2009, s. 1139.

⁶¹¹ Ian Phimister ve Brian Raftopoulos, “Mugabe, Mbeki & The Politics of Anti-Imperialism”, *Review of African Political Economy*, Vol: 31, No: 101, 2004, ss. 386-389.

⁶¹² Andrew Reynolds, a.g.e., s. 178.

⁶¹³ Bkz: Sabelo J. Ndlovu-Gatsheni, “Patriots, Puppets, Dissidents and the Politics of Inclusion and Exclusion in Contemporary Zimbabwe”, *Eastern Africa Social Science Research Review*, Vol: 24, No: 1, 2008, ss. 81-108.

⁶¹⁴ Bkz: Jesimen T. Chipika ve Joyce A. Malaba, a.g.e., ss. 240-241.

⁶¹⁵ Langtone Maunganidze, a.g.e., ss. 48-50.

⁶¹⁶ Cengiz Dinç, a.g.e., s. 348.

ortama zemin hazırlamıştır.⁶¹⁷ Bu tür toplumsal sorunlara çözüm arayışı yanı sıra dış yardımlardan faydalanabilmek amacıyla STK oluşumlarına sıkça rastlanan Zimbabwe’de sivil toplum, zayıf ve bölünmüş olup şehirlere sıkışmıştır.⁶¹⁸ Ancak, bu bölünmenin etnik grup ya da ırk temelli olmadığını söylemek mümkündür.⁶¹⁹ Zimbabwe’deki krizde daha çok iktidar-muhalefet şeklinde yaşanan bölünme, muhalefetle birlikte hareket eden STK’ları da şiddetin hedefi haline getirmiştir. Bu kapsamda işçi sendikaları, baskı grupları, öğrenci ve öğretmenler ile bu grupların meydana getirdiği oluşumlar ülkedeki şiddetin kurbanı olmuştur. Zimbabwe Ticaret Sendikaları Birliği (*Zimbabwe Congress of Trade Unions-ZCTU*), Zimbabwe İlerici Öğretmenler Birliği (*Progressive Teachers’ Union of Zimbabwe-PTUZ*), Zimbabwe Ulusal Öğrenciler Birliği (*Zimbabwe National Students’ Union-ZINASU*), Ulusal Anayasa Meclisi (*National Constitutional Assembly- NCA*) ve Zimbabwe Kadınları Ayağa Kalkıyor (*Women of Zimbabwe Arise- WOZA*) gibi sivil örgütlenmeler, baskı, şiddet ve krize karşı harekete geçmiştir.⁶²⁰

2.4.2. Zimbabwe’deki Çatışmalarda Aktör Analizi ve Komşu Ülkeler

Zimbabwe’deki çatışmaların ve krizin başlıca aktörleri arasında Mugabe, muhalefet liderleri, siyasi partiler ve dış aktörler gelmektedir. Dış aktörler arasında ise başta İngiltere olmak üzere diğer Batı ülkeleri, uluslararası örgütler, AfB, SADC ve komşu ülkeler öne çıkmaktadır. İngiltere’nin ve Batı’nın Zimbabwe’ye yönelik tutumu ülkedeki krizi derinleştirirken, komşu ülkelerin ve kıtadaki bölgesel örgütlenmelerin daha çok “çözüm yanlısı” bir davranış geliştirdikleri görülmektedir. Bu başlık altında çatışmalardaki dış aktörler arasında İngiltere’nin ve özellikle komşu ülkelerin rolü anlatılmaktadır.

2.4.2.1. Çatışmaların Tarafları

Zimbabwe’deki çatışmaların bir tarafında yer alan aktörler Mugabe, hükümet ve ZANU-PF iken çatışmaların diğer tarafında muhalif cephe bulunmaktadır. Uzun yıllar bir tür tek partili sistemin devam ettiği ülkedeki en güçlü muhalefeti ise Değişim Hareketi MDC temsil etmektedir. ZANU-PF içerisindeki parti içi ayrışmalar gibi MDC’de de 2005 yılının sonlarında bölünmeler ve fikir ayrılıkları başlamıştır. Morgan Tsvangirai (MDC-T) ve

⁶¹⁷ Jesimen T. Chipika ve Joyce A. Malaba, a.g.e., s. 236; Not: Zimbabwe, Afrika’daki HIV/AIDS oranı en yüksek ülkelerden biri olagelmiş; 17 milyon civarındaki nüfusa sahip ülkede HIV virüsü taşıyanların sayısı 1,3 milyon olarak açıklanmıştır. Bkz: World Population Review, Zimbabwe Population 2019, <http://worldpopulationreview.com/countries/zimbabwe-population/> (Erişim Tarihi: 03.03.2019).

⁶¹⁸ Cengiz Dinç, a.g.e., s. 352.

⁶¹⁹ Andrew Reynolds, a.g.e., s. 180.

⁶²⁰ Lloyd Sachikonye, 2011, a.g.e., s. 68.

Arthur Mutambara (MDC-M) liderliğinde iki ana kutup ortaya çıkararak bölünme, ilerleyen yıllarda MDC-Renewal ile daha da artmıştır. Öte yandan, ülkedeki siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlara yönelik rahatsızlıklar giderek artmış; muhalefetin Mugabe ve hükümet karşıtı protestolarına yol açmıştır. Zimbabwe'yi Dönüştürme Partisi (*Transform Zimbabwe-TZ*), Afrika İşgal Hareketi (*Occupy Africa Unity Square- OAUS*), Zimbabwe Satıcılar Ulusal Birliği (*The National Vendors Union of Zimbabwe – NAVUZ*) ve Öncelik Zimbabwe Halkının (*Zimbabwean People First- ZimPF*) gibi oluşumların dahil olduğu bu protestolar,⁶²¹ polis ve eylemciler arasında -aşağıdaki tabloda verileri derlenen ve güç mücadelesi etrafında şekillenen- çatışmalara yol açmıştır.

Tablo 2.10. Zimbabwe Çatışma Barometresi ve Çatışan Taraflar (2002-2018)

Çatışma Barometresi	Çatışan Taraf (1)	Çatışan Taraf (2)	Çatışma Konusu	Yoğunluk Düzeyi
2018	Hükümet	MDC-T, MDC İttifakı	Sistem/ideoloji / ulusal güç mücadelesi	3 (Şiddet İçeren Kriz)
2017	Hükümet, ZANU-PF	”	”	3
2016	”	MDC-T, MDC-R, NAVUZ, ZimPF	”	3
2015	”	MDC-T, MDC-R, NAVUZ, ZimPF, OAUS	”	3
2014	”	MDC-T, MDC-Renewal, NCA, OAUS, TZ, WOZA	”	3
2013	”	MDC-T, MDC-M	Ulusal güç mücadelesi	3
2012	”	”	”	3
2011	”	”	”	3
2010	”	”	”	3
2009	”	”	”	3
2008	”	”	”	3
2007	”	MDC-T, MDC-M, NCA	”	3
2006	”	MDC, NCA, WOZA, ZCTU, ZINASU	”	3
2005	”	MDC, NCA	”	3
2004	”	”	”	3
2003	”	”	”	3
2002	”	”	”	2 (şiddet içermeyen kriz)

Kaynak: HIIK, *Conflict Barometers (2002-2018)*.

⁶²¹ HIIK, *Conflict Barometers (2002-2018)*.

2.4.2.2. Çatışmalarda Tarafların Talepleri

Zimbabve’de muhalefet ve STK’lar, iyi yönetim talepleriyle hem siyasi arenada hem sokaklarda mücadelesini sürdürmüştür. 37 yıllık Mugabe iktidarına ve otoriter rejime karşı değişim isteyen muhalif hareketlerin, Zimbabve’deki kırılğan devlet yapısının beraberinde getirdiği ekonomik kriz, sağlık ve gıda güvenliğinin azalması, beyin göçü ve siyasi kutuplaşma gibi olgulara karşı tepkilerini ortaya koydukları görülmüştür. MDC tarafından, yanlış ekonomi politikaları ve kötü yönetim dolayısıyla yaşanan siyasi ve ekonomik krizden sorumlu tutulan hükümet ise MDC’yi Zimbabve’nin yeniden kolonileştirilmesine alet olmakla suçlamıştır.⁶²² Devlet eliyle uygulanan baskı ve şiddetin sonlandırılması; insan hakları ve demokrasinin geliştirilmesi; özgür ve adil seçimlerin yapılması; muhalefetin başlıca talep ve beklentileri arasında yer almıştır. Mugabe’nin gidişi, bu talepleri ortadan kaldırmamıştır. Zira, 2018 seçimleri sonucunda ZANU-PF farklı bir liderle de olsa iktidarını korumuştur. Ayrıca, son seçimlerde iktidar ve muhalefet, ülkenin yabancı sermayeye açılması ve uluslararası arenada kötü imajının düzeltilmesi; dış borçların ödenmesi; yolsuzlukların önlenmesi ve ülke tarımının önündeki engellerin aşılması yönünde benzer vaatlerle seçmenlerin karşısına çıkmıştır.⁶²³ Dolayısıyla, günümüz siyasi ortamında muhalefetin yeni hükümetten taleplerinin yine bu doğrultuda şekillenmesi beklenmektedir.

2.4.2.3. Çatışma Taraflarının SWOT Analizi

Tablo 2.11. Hükümet, ZANU-PF ve Mugabe SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> -Bağımsızlığın mimarı: Mugabe -İlk yıllardaki siyah-beyaz uzlaşması -2000’li yıllara dek uluslararası destek -Pan-Afrikanizm/anti-emperyalizm vurgusu -Mugabeizm -Ordu / eski askerler ve gazilerin gücü -Gücü tek elde toplama (yürütücü başkan) 	<ul style="list-style-type: none"> -Sömürge geçmişi ve etkileri -Ekonomik problemlerin çözülemeyişi -Parti içi ve diğer siyasi güç mücadeleleri -Toprak reformundaki başarısızlıklar -Demokratik normların oturtulamaması -Muhalefet ile çatışmalar / baskı / şiddet -Dışlayıcı-ayırıcı-ırkçı politikalar
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> -Komşu ülkelerin desteği -Bölgesel güçlerin ve örgütlerin desteği -Anti-emperyalist söylemin bölgede + etkisi -Çin’in Afrika politikası (Batı’ya alternatif) 	<ul style="list-style-type: none"> -Muhalif partiler ve STK’ların güçlenmesi -Kuraklık gibi olumsuz çevresel koşullar -Kırılğan devlet yapısı / yolsuzluklar -Kalkınma sorunları / işsizlik oranları -Batı’nın izolasyon ve yaptırımları

⁶²² Bkz: Langtone Maunganidze, a.g.e., ss. 39-60.

⁶²³ Hasan Servet Öktem, Zimbabve Seçimleri Bu Defa Ülkenin Kaderini Değiştirecek mi Dersiniz, 08.08.2018, <https://t24.com.tr>, (Erişim Tarihi: 04.02.2019).

Tablo 2.12. MDC Muhalefeti SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> -Otoriterleşen rejime, bozulan ekonomiye, adaletsizliklere ve eşitsizliklere karşı mücadelenin en güçlü adresi olarak görülmesi -STK'lar ile işbirliği / Beyazların desteği -Kapsayıcı hükümette yer alma / yeni anayasa -Genç, yeni ve başarı vaat eden lideri (2018) 	<ul style="list-style-type: none"> -Mugabe gibi bir lider çıkaramaması -Parti içi bölünme, birlik olamama -Etkileyici politikalar ortaya koyamama -Kırsal kesimden oy alamama -Güvenlik reformu yapılamaması
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> -Mugabe iktidarının yıpranması -Mugabe karşıtı Batı'nın desteği -ZANU-PF'deki parti içi çekişmeler -Mağdur ve kurban imajı -Kriz düzeyi siyasi-ekonomik-sosyal sorunlar 	<ul style="list-style-type: none"> -Ülkedeki baskı ve şiddet ortamı -Askeri operasyonların hedefi olma -Eski sömürgeci güçler ile işbirliği algısı -Batı'nın paravanı algısı -Mugabeizm'in Pan-Afrikanist/anti emperyalist söylemleri ve yerlilik anlayışının ülkede kabul görmesi

2.4.2.4. Çatışmalarda Komşu Ülkeler ve Diğer Dış Aktörler

Zimbabve, Somali ve Fildişi Sahili'nden farklı olarak, komşu devletlerin ülkedeki şiddet içeren çatışmalara birebir dahil olmaktan kaçındığı bir çatışma ortamına örnek teşkil etmektedir. Böyle bir durumun ortaya çıkışında, çatışmaların orta yoğunlukta “kriz” düzeyinde seyretmesinin rolü olduğu gibi, çatışmalara bir askeri müdahalenin gerçekleşmeşişinin de şiddet yoğunluğunun kriz düzeyinde kalmasında karşılıklı payı olduğu söylenebilir. Zira, Somali ve Fildişi Sahili'nde komşu ülkeler tarafından çatışma taraflarına sağlanan askeri destek ya da tek taraflı müdahaleler, şiddet yoğunluğunun devamına ve/veya artmasına yol açmıştır. Aynı şekilde bu ülkeler, şiddet yoğunluğunun artması ve çatışmaların kendilerini büyük ölçüde olumsuz etkileyecek seviyeye ulaşması dolayısıyla bir müdahale ya da destek gereksinimi duydukları anlayışını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Zimbabve'de komşu ülkelerin üçüncü taraf rolü bağlamında pozisyonları, müdahaleden ziyade arabuluculuk şeklinde olmuştur. Eski sömürgeci güç İngiltere tarafından da askeri bir operasyon ya da müdahale planlanmamıştır.

İngiltere ile Zimbabve arasındaki ilişkilerde en önemli konulardan biri, 1990'ların ikinci yarısında iki ülke arasında kriz boyutuna ulaşana dek geri planda kalan “toprağın yeniden bölüşürülmesi” meselesi olmuştur. Lancaster Anlaşması'na göre Zimbabve'deki büyük ticari çiftliklerin devlet tarafından beyazlardan satın alınması ve siyahlara dağıtılması için her yıl finansal destek sağlamayı taahhüt eden İngiltere, bu yöndeki vaatlerini gerçekleştirmekte tutarsız ve isteksiz davranmıştır. İngiltere'nin Zimbabve'ye finansal

destek sağlaması halinde diğer eski İngiliz sömürgelerinden de benzer talepler geleceği endişesi, bağımsızlığın üzerinden geçen 15 yıldan fazla zamana rağmen, Zimbabve için tarihi bir öneme sahip toprakların bölüşümü meselesinde gerekli adımların atılmamasına yol açmıştır. Kenya, Namibya, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi diğer eski sömürgeler ve Zimbabve açısından ise bu husus, İngiltere'nin yalnızca beyaz çiftçilere karşı değil, yıllar boyu değerli kaynakları sömürülen kıtada sömürge yönetimlere maruz kalan Afrikalılara karşı da sorumluluğu olarak görülmüştür. Aynı şekilde, toprakların bölüşümü için İngiltere'nin sağlayacağı destek, sömürgeciliğin adaletsizliklerini gidermek üzere bir tür tazminat ya da telafi şeklinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, konunun diyalog ve müzakere yoluyla görüşülüp tartışılması ve çözüme kavuşturulması maksadıyla Zimbabve'nin İngiltere'ye çağruları büyük ölçüde göz ardı edilmiş; Tony Blair dönemine gelindiğinde ise İngiltere'nin kalıcı çözüme yönelik herhangi bir adım atmayacağı netleşerek finans desteği tamamen kesilmiştir.⁶²⁴ Dolayısıyla Mugabe'nin toprak reformu, iç unsurların yanı sıra dış aktörlerin de etkilediği bir arka plan ile ortaya çıkmıştır.

İngiltere'nin Zimbabve'ye yardım taahhüdü verdiği ancak bu yardımlarını devam ettirmeyerek sonlandırdığı toprak paylaşımı, Zimbabve'nin tek başına baş etmek durumunda kaldığı bir sürece dönüşmüştür. Ülkedeki beyazlar ve muhaliflerle birlikte hareket eden İngiltere, toprak meselesinin siyasallaşmasına; sorunun trajik bir şekilde uluslararasılaşmasına ve Zimbabve'deki krizin derinleşmesine zemin hazırlamıştır. Beyazlara ve özellikle İngilizlere ait çiftliklerin toprak reformu programı ile el değiştirmesi ve sürecin işletilmesinde ortaya çıkan güç boşluğu, İngiltere ve Zimbabve hükümeti arasındaki ilişkileri germiştir.⁶²⁵ Gerilen ilişkilerin tek sebebi ise toprak reformu olmamıştır. 2000 yılında İngiltere ile Zimbabve arasında bir de diplomatik kriz yaşanmıştır. İngiltere Yüksek Komiseri'ne ait diplomatik bir çantanın başkent Harare'de Viyana Konvansiyonu'na aykırı bir biçimde açılması ve aranması, iki ülke hükümetini krizin eşğine getirmiştir. Zimbabve, muhalefet partisi MDC'ye ait İngiltere'de üretilen propaganda malzemeleri bulunduğu şüphesiyle arama yaptığını söyleyerek kendini savunurken, İngiltere “çağdaş bir ülkenin davranışı olamaz” diyerek Zimbabve'yi eleştirmiştir.⁶²⁶ Üstelik bu durum, Mugabe'nin toprak reformu gibi politikaları dolayısıyla “hukukun üstünlüğünü

⁶²⁴ Chigora Percyslage, “On Crossroad: Reflections on Zimbabwe's Relations with Britain and at the New Millennium”, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Vol: 5, No: 3, 2006, ss. 63-64.

⁶²⁵ A.g.e., s. 66.

⁶²⁶ Richard Carver, *Zimbabwe: A Strategy of Tension*, UNCHR Centre for Documentation and Research, Writenet Paper No. 04/2000, Oxford 2000, ss. 19-20.

tanımayan Zimbabwe” imajının haklılığını uluslararası camiaya gösterir şekilde, uluslararası hukuk kurallarına da ülkede riayet edilmediği yönündeki algılar için önemli bir malzeme oluşturmuştur. Büyük çoğunlukla Britanya İmparatorluğu’nun eski sömürgelerinin yer aldığı İngiliz Milletler Topluluğu (*Commonwealth of Nations*) üyeliği askıya alınan Zimbabwe, AB ve ABD tarafından uygulanan yaptırımların yanı sıra diğer uluslararası kurum ve kuruluşlardan izole edilmesi yönünde kampanyalar başlatılarak cezalandırılmıştır.⁶²⁷ Dış baskılar siyasi olduğu kadar ekonomik anlamda da Zimbabwe’yi zor durumda bırakmayı hedeflemiştir. Nitekim, 2000 yılında ABD tarafından açıklanan Zimbabwe Demokrasi Belgesi (*Zimbabwe Democracy Act 2000*) ile borç ve kalkınma yardımlarının önü kesilirken, aynı zamanda ABD’nin üye olduğu uluslararası finans kuruluşlarında Zimbabwe hükümeti karşıtı tutum sergileneceği ilan edilmiştir.⁶²⁸ Uluslararası alandaki yalnızlaştırma çabaları, Zimbabwe hükümetinin Batı’ya bakışında ve politikalarında değişikliğe yol açmıştır.

Hem yaptırımlar hem Batı’nın demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, şeffaflık ve yönetim alanlarında Mugabe’ye yönelttiği suçlamalar, Zimbabwe hükümeti ve Mugabe’nin Batı’yı sert bir şekilde eleştiren söylemlerini güçlendirmiştir. George W. Bush ve Tony Blair gibi liderlerin Irak ve Afganistan işgalleri ise Mugabe’nin işini kolaylaştırmış; yalnızca Zimbabwe’de değil, diğer üçüncü dünya ülkelerinde de Batı’nın eylem ve söylemlerinin tutarsızlığına karşı giderek artan bir tepki ortaya çıkmıştır.⁶²⁹ Ayrıca, Batı’nın Sahra-altı Afrika’da normatif gücü ve demokrasi teşviki ile çıkarları arasındaki ilişki birçok tartışmaya sebep olmuştur.⁶³⁰ Bağımsızlık sonrası Mugabe’nin izlediği dış politikada anti-emperyalizm, ulusal egemenlik ve bağımsızlık mücadelelerine destek verme gibi unsurlara vurgu bulunan ve bu yönde hareket eden Zimbabwe’nin,⁶³¹ 2000’li yıllara gelindiğinde kendi ulusal egemenliğine tehdit olarak gördüğü ve emperyalist hamleler olarak algıladığı Batı’nın müdahalelerine karşı diğer ülkelerden beklediği desteği alması zor olmamıştır. Zimbabwe’ye komşu ülkeler, bu doğrultuda Mugabe’nin en büyük destekçileri arasında yer almıştır.

⁶²⁷ Chigora Percyslage, a.g.e., s. 69.

⁶²⁸ Donald P. Chimanikire, “Foreign and Security Policy of Zimbabwe”, *Twenty Years of Independence in Zimbabwe: From Liberation to Authoritarianism*, (Ed. Staffan Darnolf ve Liisa Laakso), Palgrave Macmillan, New York 2003, s. 187.

⁶²⁹ Christina Lamb, Mugabe: Why Africa Appauds Him, *New Statesman America*, 7 Ağustos 2006, <https://www.newstatesman.com/node/195582> (Erişim Tarihi: 08.03.2019).

⁶³⁰ Bkz: Samiratou Dipama ve Emel Parlar Dal, “Normative Power in EU’s Democracy Promotion Policy towards Sub-Saharan Africa: A Critical Assessment from Zimbabwean and Ivory Coast Case”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, No: 1, Mart 2017, ss. 45-64.

⁶³¹ Donald P. Chimanikire, a.g.e., ss. 180-183.

Botsvana, Namibya, Zambiya, Mozambik ve Güney Afrika Cumhuriyeti ile etrafı çevrili bir kara ülkesi olan Zimbabve, ticari açıdan denize çıkış kapısı ihtiyacı dolayısıyla

Harita 2.7. Zimbabve'nin Komşuları

Kaynak: Tendai Ruben Mbofana, <https://www.thezimbabwean.co/2017/10/rhodesias-ian-smith-right-african-rule-will-lower-countrys-standards/> (Erişim Tarihi: 09.03.2019).

komşu ülkelerle dostane ilişkiler geliştirmeye özen göstermiştir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 1994 yılına dek süren apartheid rejimi ve bu rejimin kendi geleceğini garanti altına almak adına bağımsızlıklarını kazanan komşu ülkelere karşı düşmanca tutumu devam ederken; Zimbabve, apartheid yönetimine karşı mücadele eden Güney Afrika'daki grupların yanı sıra Namibya'daki bağımsızlık hareketlerine destek vermiştir.

Mozambik'te muhalif hareketlere karşı Mozambik Kurtuluş Cephesi (*The Mozambique Liberation Front- FRELIMO*) hükümetinin yanında yer alan Zimbabve, bir dostluk anlaşması imzalayarak komşusu Mozambik ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. Bağlantısızlar Hareketi (*Non-Alligned Movement*), AfB, SADC ve İngiliz Milletler Topluluğu ülkeleri arasında önemli bir yer edinen; ekonomik kalkınma hedefleri kapsamında bölgesel ve uluslararası ticaret ortaklıklarında aktif rol alan ve bölgesel barışa öncülük eden Zimbabve, Güney Afrika'nın kötü komşuluk politikalarına ve apartheid rejimine karşı, çoğunluğun iktidarı için mücadelesi ile bölgede ve uluslararası camiada prestij kazanmıştır.⁶³² Böyle bir geçmişin üzerine ilişkilerin bina edildiği Zimbabve'nin komşuları, Batı'nın hayata geçirdiği Mugabe karşıtı politikalara mesafeli yaklaşmış ve Mugabe'ye sırtını dönmemiştir.

Afrika ülkelerinin liderleri, Batı ile en önemli sorunlardan biri olan toprak reformu meselesinde Mugabe'nin tarafında yer almıştır.⁶³³ AfBÖ, ABD'nin 2000 yılındaki Demokrasi Belgesi'ni, kendi üyelerinden biri olan bir ülkenin iç işlerine bir dış güç tarafından müdahale olarak değerlendirmiştir.⁶³⁴ Batılı dış aktörlere karşı Zimbabve'nin

⁶³² Bkz: Donald P. Chimanikire, a.g.e., ss. 181-187.

⁶³³ Jesimen T. Chipika ve Joyce A. Malaba, a.g.e., s. 230.

⁶³⁴ Assembly of Heads of State and Government, Declarations and Decisions adopted by the Thirty-Sixth Ordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government, 10-12 Temmuz 2000, Lome/Togo,

yanında duran Afrika ülkeleri, içerideki ZANU-PF ve MDC arasındaki krize karşı da yapıcı çözümler üretmeye çalışmıştır. Bu kapsamda, AfB ve SADC'nin 2008 yılında Zimbabwe'de yaşanan çatışma ve kriz ortamında “ulusal birlik hükümeti” kurulması çağrısında bulunduğu görülmüştür.⁶³⁵ Güney Afrika Cumhuriyeti ise Zimbabwe'nin sınır komşusu ve en önemli ticaret ortağı olmasının yanı sıra bölgesel bir güç olarak Zimbabwe krizinde aktif rol üstlenmesi yönünde baskı hissetmiş ve bu yönde beklentilere maruz kalmıştır. Mandela döneminin ardından 1999-2008 yılları arasında iktidarı devralan Thabo Mbeki, Zimbabwe'ye baskı uygulamak yerine yapıcı bir şekilde devreye girmeyi ve “sessiz diplomasi (*quiet diplomacy*)” stratejisini uygulamayı seçmiştir.⁶³⁶

Sessiz diplomasisi ile Güney Afrika Cumhuriyeti, bölgenin ikinci büyük potansiyel gücü olan Zimbabwe'yi dışlamadan ve bölgenin siyasi-ekonomik yapısına zarar vermeden ülkedeki krizi çözenin yanı sıra iktidar ve muhalefeti ortak bir platformda çözüm için bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Güney Afrika'nın bu “çekingen ve dikkatli” politikasında, daha önceki dış politika davranışlarının çıktıkları da etkili olmuştur. 1995 yılında Nijerya'daki askeri yönetimi tanımayan ve bazı uluslararası örgütlerden Nijerya'nın çıkarılması için girişimlerde bulunan; Lesotho'da 1998 yılındaki askeri darbe tehdidine karşı tek taraflı bir müdahale gerçekleştiren Güney Afrika Cumhuriyeti, kıtada hegemon olma isteği algısı ile bölge ülkelerinin tepkisini çekmiştir. Ayrıca, Ruanda'da yaşanan katliama uluslararası güçler ve diğer Afrika ülkeleri gibi seyirci kalması nedeniyle Güney Afrika Cumhuriyeti, kendisini bölgedeki krizlere karşı daha sorumlu hissetmiştir.⁶³⁷ Zimbabwe krizine karşı sessiz diplomasi stratejisi izleyen Güney Afrika Cumhuriyeti, bazı kesimler tarafından takdirle karşılanırken bazı kesimlerce eleştirilere maruz kalmıştır.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin sessiz diplomasi yaklaşımı hem idealist hem realist perspektifle eleştirilmiştir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Zimbabwe'ye yönelik politikası, idealistler tarafından devletlerin dış politikada takip etmeleri gereken yüksek değerler ile uyumsuzluk gösterdiği gerekçesiyle eleştirilirken, realistlerce “arka bahçesini temizlememek” ve bölgedeki hegemonik pozisyonunu ülkenin çıkarları doğrultusunda

http://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/491/2000%20AHG%20Dec%20143-159%20%28XXXVI%29%20_E.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 09.03.2019).

⁶³⁵ Jesimen T. Chipika ve Joyce A. Malaba, a.g.e., s. 229.

⁶³⁶ Martin Adelman, “Quiet Diplomacy: The Reasons behind Mbeki's Zimbabwe Policy”, *Africa Spectrum*, Vol: 39, No: 2, 2004, s. 251.

⁶³⁷ Mehmet Özkan, “Güney Afrika'nın Uluslararası Politikadaki Yeri ve Güney Afrika Dış Politikası”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Vol: 5, No: 14, 2009, ss. 23-24.

kullanamamak şeklinde yorumlanmıştır.⁶³⁸ Sessiz diplomasinin sessiz bir onay anlamına geldiğini ileri sürenler olduğu gibi, ülkede yönetimi apartheid rejiminden itibaren elinde tutan ANC'nin (*African National Congress*) Zimbabwe'deki reformlar, demokrasi ve insan hakları ile ilgilenmediği de iddia edilmiştir. Aynı şekilde, bir yandan Mbeki'nin demokratik değerleriyle örtüşmediği ve Mugabe'nin politikaları karşısında sessiz diplomasinin çok hafif ve pasif kaldığı yönünde eleştiriler alan Güney Afrika Cumhuriyeti, diğer yandan Batı ile iplerin koptuğu bir ortamda Mugabe ile bir iletişim kanalı açılmasına olanak tanıdığı için takdir toplamıştır. Avrupa ülkeleri ve Batı ise Zimbabwe'ye karşı daha sert bir politika geliştirilmesi için Güney Afrika Cumhuriyeti'ne baskıda bulunmuştur.⁶³⁹ Baskılara rağmen Güney Afrika Cumhuriyeti, Zimbabwe'deki krizden en çok *etkilenen* komşu ülkelerden biri olarak krizin tırmanmadan çözülmesi için sessiz diplomasisini sürdürmüştür.

Zimbabwe'deki kriz ve istikrarsızlığın Güney Afrika Cumhuriyeti üzerinde yarattığı etki çok yönlü olmuş; ekonomik ve siyasi yansımaları kadar güvenlik açısından da krizin etkileri hissedilmiştir. Ticari ilişkilerin karşılıklı azalması; bölgeye yönelik uluslararası piyasaların güveninin olumsuz etkilenmesi; doğrudan dış yatırımların düşmesi ve turizm gelirlerinde yaşanan kayıplar, krizin ekonomik ilişkilere yansıyan boyutları arasında yer almıştır.⁶⁴⁰ Oldukça karmaşık boyutları olan krizin komşu ülkelerde ve Afrika'nın güneyindeki ekonomik maliyeti, sadece ilk birkaç yılda dahi, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin büyüme oranındaki %0,4 azalma ile açıkça gözlenmiştir.⁶⁴¹ 2010 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yaşayan Zimbabwe'lilerin sayısı iki milyonu aşmış,⁶⁴² Güney Afrika'dan sonra ise en çok Botswana'ya göç gerçekleştirmiş ancak Botswana'da yaşayanların sayısı 200 bin civarında kalmıştır. Ülke sınırları dışında yaşayan Zimbabwe'lilerin sayısının 2010 yılında üç milyon olmasıyla kıyaslandığında, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin komşu ülke olarak omuzlarındaki yük ciddi bir boyuta ulaşmıştır.⁶⁴³ Bu göçlerin, özellikle krizin ilk yıllarında, ayda 25-30 bin civarında ve bir kısmının yasadışı şekilde gerçekleşmesi; ülkede aynı zamanda bir güvenlik endişesi ortaya çıkarmıştır. Bölgesel bir güç olarak Güney Afrika Cumhuriyeti'nin krizi tırmandırmak yerine arabuluculuk ve müzakere yoluyla çözüm

⁶³⁸ Martin Adelman, a.g.e., ss. 263-264.

⁶³⁹ A.g.e., ss. 251-252.

⁶⁴⁰ A.g.e., ss. 266-268.

⁶⁴¹ Bkz: John Prendergast ve Jamal Jafari, "Zimbabwe on the Brink", *Georgetown Journal of International Affairs*, Vol: 5, No: 1, 2004, s. 110.

⁶⁴² Not: Güney Afrika Cumhuriyeti nüfusunun 2017 yılı itibarıyla yaklaşık 58 milyon olduğu göz önünde bulundurulduğunda 2 milyon sayısının ciddi bir miktar olduğu görülmektedir. Bkz: Worldometers, <https://www.worldometers.info/world-population/south-africa-population/> (Erişim Tarihi: 09.03.2019).

⁶⁴³ Bkz: Lloyd Sachikonye, *Zimbabwe's Lost Decade*, African Books Collective, Oxford 2012, ss.165-166.

aramasında ve sessiz diplomasi stratejisinde bu endişeleri önemli rol oynamıştır.⁶⁴⁴ Dolayısıyla, Güney Afrika'nın Zimbabwe'de ulusal çıkarlarından tamamen soyutlanarak bir strateji geliştirmesi söz konusu olmayıp, kendisine ve bölgeye yönelik tehditleri rasyonel bakış açısıyla minimuma indirmeye çabaladığı görülmüştür.

Komşu ülkelerin ya da Afrika'nın diğer ülkelerinin Mugabe iktidarını direkt olarak hedef alan müdahalelerden ziyade, daha yumuşak bir politika izleyerek Zimbabwe krizine yaklaşması, Mugabe'nin elini rahatlatan unsurlardan biri olmuştur. Aynı zamanda, Afrika ülkeleriyle 2000'li yıllardan itibaren iç siyasete karışmadan ilişkiler geliştiren Çin'in Zimbabwe'ye askeri, diplomatik, siyasi desteği ve ticari-ekonomik yatırımları, Mugabe'nin ve ZANU-PF'nin iktidarını sürdürmesine katkıda bulunmuştur. 2008 yılında BM Güvenlik Konseyi'nde Zimbabwe'ye karşı çok yönlü yaptırımlar uygulanmasını veto eden ülke Çin olmuştur. 2003 yılında hayata geçirilen “doğuya bak (*look east*)” politikası ile Zimbabwe, Batı'nın yaptırım ve baskılarına karşı yeni bir politika geliştirerek yüzünü doğuya dönmüştür. Avrupa ve ABD'den farklı olarak demokrasi ve insan hakları gibi konulardan bağımsız biçimde ilişkiler kuran Çin'in politikaları, Mugabe tarafından dostça yaklaşım olarak değerlendirilmiştir.⁶⁴⁵ Avrupa ülkeleri, ülkedeki STK'lar üzerinden Zimbabwe'de etkili olma yönünde girişimlerde bulunurken Çin, ikili ilişkilerdeki ticaret hacmi ile Zimbabwe'nin en önemli ticari ortağı haline gelmiş ve yeni yatırım olanaklarıyla ülke ekonomisindeki ağırlığını arttırmıştır.⁶⁴⁶ Batı'ya karşı alternatif olarak Çin ile ilişkiler, Mugabe iktidarında ekonomik darboğaza bir ilaç olarak iyi gelmiştir.

Komşu ülkelerin Zimbabwe krizini şiddetlendirici bir tavır almayışı ve Çin'in Afrika politikasının Zimbabwe ekonomisine desteği, Mugabe iktidarının 2017 yılına dek sürmesinde etkili olmuştur. Mugabe'nin Makyavelist özelliklerinin de burada etkili olduğunu söylemek mümkündür. Böl ve yönet politikalarını parti içinde ve muhalefete karşı kullanması; gerektiğine inandığında acımasız olabilmesi ve şiddet içeren eylemleri gerçekleştirmekten çekinmemesi; taktikleri ve stratejik yetenekleri olması; risk almaktan korkmaması ve bunu ülkedeki operasyonlarla, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne binlerce kişilik asker göndermesiyle ya da İngiliz Milletler Cemiyeti'nden çekilmesiyle kanıtlaması; gücünü ve iktidarını her ne pahasına olursa olsun sürdürmek üzere hareket etmesi; oyunu

⁶⁴⁴ Martin Adelman, a.g.e., s. 268.

⁶⁴⁵ Eldred V. Masunungure, “Zimbabwe's Militarized, Electoral Authoritarianism”, *Journal of International Affairs*, Vol: 65, No: 1, 2011, ss. 58-59.

⁶⁴⁶ George F. Ward, *Political Instability in Zimbabwe*, Council on Foreign Relations, Contingency Planning Memorandum No. 23, New York 2015, s. 5.

kurallarına göre oynamayı bilmesi gibi etkenler, Mugabe'nin Makyavelist özelliklerine işaret etmiştir.⁶⁴⁷ Bu bağlamda, Batı'yı karşısına almasına rağmen doğru stratejilerle Afrika kıtasından ve komşularından gördüğü destek, Mugabe'nin kolay pes etmeyeceğinin göstergesi olmuştur. 2019'dan bakıldığında, Mugabe iktidarı henüz iki sene önce son bulmuştur. Yeni dönemde Mnangagwa ile birlikte akıldaki sorulardan biri, şiddetin yalnızca Mugabe ile mi özdeşleştiği yoksa yapısal bir soruna mı dönüştüğü yanı sıra kalıcı ve pozitif bir barış için kapasitenin nasıl geliştirilebileceği olmuştur.

2.4.2.5. Çatışma Taraflarının Barış Kapasitesi

Zimbabve'de yaklaşık 20 senedir "kriz" düzeyinde yaşanan çatışmalar, ülkede aslında yerleşmiş bir tür şiddet kültürünün varlığını ortaya koymaktadır. Devlet, Rodezya rejiminden miras kalan şiddet olgusunu muhalefeti bastırmak için bir araç ve taktik olarak kullanmıştır. Muhaliflere yönelik şiddet içeren çeşitli operasyonların yanı sıra Mugabe'nin kullandığı şiddet ve çatışma dili, yabancı gazetecilere getirilen yasaklar ve yerel medya organlarına yönelik tacizler, şiddetin yerleştiği alanlardan bazıları olmuştur. Ayrıca, Galtung'un yapısal şiddet olarak tanımladığı yoksulluk ile benzer şekilde işsizlik oranlarının yüksekliği, sağlık ve eğitim sistemlerinin alt üst olması, HIV/AIDS gibi hastalıkların yayılması, binlerce Zimbabvelinin ve iyi eğitilmiş kesimin yurt dışına gitmesi gibi olgular da bu yapısal şiddetin birer ögesi olmuştur. Dolayısıyla, ülkedeki çatışmaların çözümü ve/veya dönüştürülmesi yoluyla şiddetin önlenerek demokratikleşmenin sağlanması Zimbabve için acil bir ihtiyaçtır.⁶⁴⁸ Mnangagwa döneminde barış kapasitesinin, bu ihtiyaçların uzlaşıyla ve şiddete başvurmadan üstesinden gelinmesi ile yakından alakalı olduğu söylenebilmektedir.

Bağımsızlık tarihinden 38 yıl sonra Mugabe'nin aday olmadığı ilk seçimler; kurucu rolü dolayısıyla ordunun ağırlığı, iktidar partisinin devlet kurumlarına nüfuzu ve muhalefetin ötekileştirilmesi gibi olguların gölgesinde geçmiştir. Mugabe'nin ZANU-PF partisi, Mnangagwa ile birlikte iktidarı elinde tutmayı başarsa dahi siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda ülkedeki reform talepleri had safhada olup, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim beklentisi yüksektir. Ayrıca, iç politikada toprak reformu ile ilgili tazminat sözü veren Mnangagwa, dış ilişkilerinde de değişiklik vaatlerinde bulunarak Batı ile ilişkilerinde yeni gelişmelerin sinyallerini vermiştir. Askeri darbeye kayıtsız kalarak Mugabe'nin iktidarının

⁶⁴⁷ Eldred V. Masunungure, a.g.e., ss.59-60.

⁶⁴⁸ Bkz: Joram Tarusaira ve Gladys Ganiel, "Religion, Secular Democracy and Conflict Resolution in Zimbabwe", *The Ashgate Research on Religion and Conflict Resolution*, (Ed. Lee Marsden), Ashgate Publishing, Farnham 2012, ss. 99-118.

son bulmasına ses çıkarmayan Batılı devletler ve özellikle İngiltere'nin Zimbabwe'de kendisine siyaseten alan açabileceği bir ortam oluşturduğu görülmüştür.⁶⁴⁹ Seçimlere hile karıştığını iddia eden ve az farkla kaybettiği sonuçlarla alakalı olarak yasal ve anayasal tüm yollara başvuracağını açıklayan muhalefet lideri Chamisa'ya seslenen Mnangagwa, Chamisa'nın, Zimbabwe'nin bugünü ve yarınında çok önemli bir role sahip olduğunu söyleyerek birlik ve barış çağrısında bulunmuştur.⁶⁵⁰ Zira, siyasi açıkgözlülüğü dolayısıyla "krokodil" lakabıyla bilinen ve Mugabe döneminin de önemli figürlerinden biri olan Mnangagwa, ekonomik gelişme ve siyasi reformlar olmaksızın Zimbabwe krizinin çözülmeyeceğinin farkındadır.⁶⁵¹ Mnangagwa döneminin eski rejimin devamı mı olduğu ya da değişim mi getireceği konusunda tartışmalar sürmektedir. Yanlıştardan ders alınmadan ve değişim talepleri karşılanmadan krize çare bulunması ise zor görünmektedir.

2.5. Bölüm Sonucu ve Değerlendirme

Sahra-altı Afrika'daki çatışmalara yönelik alt bölgeler nezdinde genel bir çerçeve sunarak başlayan bu bölüm, Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabwe'deki çeşitli yoğunlardaki çatışma örnekleri üzerinden analizler gerçekleştirerek devam etmiştir. Üçüncü taraflar olarak çatışmalarda sömürgeci devletlerin ve diğer dış aktörlerin rolüne değinilmekle birlikte komşu ülkelerin rolünün özellikle ön plana çıkarıldığı bu bölümde, örnek üç ülkedeki çatışmalarda da komşu ülkelerin rasyonel motivasyonlar geliştirerek hem çatışmalardan *etkilenen* hem de çatışmaları *etkileyen* dış aktörler olmaları dikkat çekmiştir. Savaş düzeyinde gelişen Somali'deki güç mücadelesi ve çatışmalarda komşu ülke Etiyopya'nın Somali üzerindeki kötü komşuluk politikalarını sürdürerek nüfuzunu arttırma çabası ön plana çıkmıştır. Sınırlı savaş kategorisinde ele alınan Fildişi Sahili'ndeki çatışmalarda, komşu ülkelerin demografik yapıyı etkileyerek ve çatışan taraflara destek sağlayarak ülkedeki etnik kimliklerin siyasallaşmasında ve sınıfsal eşitsizliklerin artmasında rol oynadığı görülmüştür. Zimbabwe'deki şiddet içeren krizde ise siyasi yönetim sorunları ve demokratikleşme meselesi çatışma analizlerinin başlıca unsurları arasında yer almış; komşu ülkelerin çatışmacı değil uzlaşmacı yaklaşımları teşvik ettiği vurgulanmıştır.

⁶⁴⁹ Hakan Aydın, Zimbabwe'de Liderlik Mücadelesi ve Dış Müdahaleler, 10.08.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/zimbabwe-de-liderlik-mucadelesi-ve-dis-mudahaleler/1227652#> (Erişim Tarihi: 10.03.2019).

⁶⁵⁰ BBC, Zimbabwe Election: President Mnangagwa Calls for Unity, 4 Ağustos 2018, <https://www.bbc.com/news/world-africa-45064231> (Erişim Tarihi: 10.03.2019).

⁶⁵¹ Roger Southall, "Bob's Out, The Croc is in: Continuity or Change in Zimbabwe", *Africa Spectrum*, Vol: 52, No: 3, 2017, s. 92.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜ: SOMALİ, FİLDİŞİ SAHİLİ VE ZİMBABVE ÖRNEKLERİ

Sahra-altı Afrika, yalnızca dünya genelinde iç çatışmaların en sık yaşandığı bölgelerden biri olmakla kalmayıp, aynı zamanda bu çatışmalarda üçüncü taraf rolünün de oldukça fazla hayata geçirildiği yerlerden biridir. Soğuk Savaş sonrası dönemde üçüncü taraf olarak büyük güçler ve bölgesel aktörlerin önemli bir rol oynadığı gözlemlenirken, çok taraflı müdahaleler, insani müdahaleler ve barış gücü operasyonları da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.⁶⁵² Özellikle, çatışma yaşanan ülkelere komşu coğrafyaların üçüncü taraf olarak çözüm girişimlerine dahil olduğu durumların oranında, Soğuk Savaş öncesine kıyasla belirgin bir artış (%41,7 → %65,6) dikkat çekmektedir.⁶⁵³ Bu kapsamda, “Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler” felsefesinin önem kazandığı ve AfB gibi tüm kıtayı kapsayan bölgesel bir örgütlenmenin yanı sıra IGAD, ECOWAS ve SADC gibi alt bölgesel örgütlenmelerin üçüncü taraflar olarak çatışma çözümü çabaları, kendi sorunlarına kendi çözümlerini arayan Afrika'daki Afrikalılaşma çabaları için de çok kıymetli görünmektedir.

Sahra-altı Afrika ülkelerindeki çatışmaların çözümünde ya da çözümsüzlüğünde komşu ülkelerin rolü incelenirken, çatışmaların ortaya çıkmasında ve/veya devamında olduğu gibi çatışmaların çözümüne yönelik girişimlerde de komşu ülkelerin davranışları önem taşımaktadır. Zira, komşu ülkelerin kışkırttığı veya çatışan taraflara destek verdiği iç çatışmaların nasıl daha karmaşık hale geldiği ortadadır. Barış çabalarına destek veren ya da bu çabaları engelleyen komşu ülkeler de aynı şekilde çatışmaların çözümüne ya da çözümsüzlüğüne etki etmektedir. İşte, çatışma analizi temelleri üzerine inşa edilen bu bölümdeki çözüm analizleri, örnek ülkelerle Sahra-altı Afrika'daki çatışma çözümü ve barış girişimlerini sistematik bir biçimde ele almakta; böylece, çatışma analizi ile birlikte çözüm analizi, birbirini tamamlayan bir bütünün iki önemli parçasını oluşturmaktadır.

Üçüncü tarafların çatışmalara müdahil olurken Sahra-altı Afrika'da rasyonel-realist yaklaşımlar sergileyebildiğine ve motivasyonlarına tez çalışmasının ilk bölümünde değinilmişti. Bu bağlamda, çatışma kaynaklı tahribatı ve zararı azaltmak, ölümleri

⁶⁵² Audrey Mattoon, *Civil Wars and Third Party Interventions in Africa*, Palgrave Macmillan, Cham 2017, s. 4.

⁶⁵³ A.g.e., s. 48.

durdurmak, insani yardımların güvenliğini sağlamak gibi *insani motivasyonlar*; iç isyanların ve çatışmaların ortadan kaldırılması yoluyla üçüncü taraf olarak devreye giren devletin/devletlerin güvenliğini doğrudan korumak, çatışmaların yayılarak kendisine sıçramasından ve *spill-over* etkisinden korunmak gibi *güvenlik temelli motivasyonlar*; kaynakların kontrolü ve devamlılığını garantiye almak, piyasa ve pazar alanını genişletmek gibi *ekonomik motivasyonlar* ele alınmıştır. Aynı şekilde, dost rejimlerin güvenliğini sağlamak, mevcut rejimi kendisine daha yakın yönetimlerle değiştirmek, kukla hükümetlerin devamını sağlamak gibi amaçlarla gerçekleştirilen *dostluk-müttefiklik ilişkisine dayalı motivasyonlar*; iç siyasi kadroların kendi emellerini gerçekleştirmek üzere ortaya koyulan *iç siyasete bağlı motivasyonlar*; diaspora ve etnik unsurlar yoluyla ayrılıkçı hareketleri desteklemek şeklinde gelişen *irredentizm ve toprakların kontrolü/kazanımı olgularına bağlı motivasyonlar*; bölge-sistem düzeyinde diğer güçleri dengelemek veya hegemonyayı sürdürmek gibi *jeopolitik motivasyonlar*;⁶⁵⁴ Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve örnekleri üzerinden bu bölümde çözüm analizleri çerçevesinde ele alınmaktadır.

Tez çalışmasının bu son bölümünde, üçüncü taraflar olarak yine dış aktörler kapsamında komşu ülkelerin rolüne odaklanılmaktadır. Ancak bu kez, çatışmalarda değil, benzer motivasyonlarla çatışmaların çözümünde komşu ülkelerin rolü ve davranışlarının ardındaki motivasyonlar ön planda tutularak çözüm analizleri yapılmaktadır. Ayrıca, çatışma çözümünün kozmopolit ve hibrit bir forma bürünmesiyle birlikte, yalnızca devletler düzeyinde üçüncü taraf rolüne eğilmek yetersiz kalacağından, Sahra-altı Afrika'da özellikle AfB ve alt bölgesel örgütlenmelerin çatışma çözümü girişimlerine ve mekanizmalarına da yer verilmektedir. Bu bağlamda, ilk bölümde yer alan "Tablo 1.3. Çatışma Çözümü ve Barış Modeli Çerçevesi"ne dayanarak çözüm analizi başlıklarından yararlanılmaktadır. Bu bağlamda öncelikle hem AfB hem de IGAD, ECOWAS ve SADC nezdinde bölgesel ve alt bölgesel çatışma çözümü mekanizmalarına dair genel bir çerçeve sunulmaktadır.

3.1. Sahra-altı Afrika'da Çatışma Çözümü ve Çözüm Mekanizmaları

Sistemli bir biçimde çatışma çözümü girişimlerinde bulunmak, çözüm odaklı çeşitli mekanizmalar geliştirmeyi gerektirir. Bu mekanizmalara en çok ihtiyaç duyulan çatışma bölgelerinden biri, şüphesiz, Sahra-altı Afrika'dır. Erken uyarı sistemleri, çatışma önleme, çatışma yönetimi, çatışmayı yatıştırma ya da çatışma çözümü doğrultusunda geliştirilen

⁶⁵⁴ Audrey Mattoon, a.g.e., s. 51.

mekanizmalarla Sahra-altı Afrika’da barışın sağlanması, kıtanın gündem maddelerinin üst sıralarında yer almaktadır. Zira, bölgedeki ülkelerin bağımsızlıklarından itibaren çeşitli türlerde ve yoğunluklarda günümüze dek yaşanan çatışmalar, ortaya çıkardığı güvenlik tehditleriyle kıtada demokratik, güvenli ve ekonomik olarak müreffeh ülkeler kurulmasının önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir. Devlet kurumlarının, altyapının ve ekonominin sarsıldığı bu durumda savaş ağalığı, cezasızlık, dokunulmazlık ve suç oranlarındaki artış, bölgede siyasi olarak gölge devletlerin türemesine yol açmıştır. Kıta genelinde yaşanan can kayıpları, altyapı ve çevresel kaynakların tahribatı, göçler ve insanların yerlerinden edilmesi, yaşanan krizin toplumsal ve insani boyutunu oluşturmuştur. Gelir seviyesinde düşme, kaynakların sosyo-ekonomik gelişme yerine barışın sağlanması ve korunmasına ayrılması, ticaret sistemlerinin çökmesi ve sermayenin kaçıışı gibi olgular ise şiddet içeren çatışmaların ekonomik açıdan yarattığı olumsuzluklar olmuştur.⁶⁵⁵ Böyle bir ortamda Sahra-altı Afrika’daki çatışmalara çare arayışı devam ederken çatışmalarla uluslararası, bölgesel, alt bölgesel ve ulusal düzeylerde mücadelenin kaçınılmaz olduğu görülmüştür.

Uluslararası bağlamda Sahra-altı Afrika’daki çatışmalarla mücadelede BM, çok çeşitli paydaş ve devlet dışı aktörlerin de yardımıyla kıtadaki barış ve güvenliğin sağlanması ve/veya korunması yönündeki çabalara finansal ve teknik destek sağlamış; barış gücü misyonları ya da çıkarılan kararlar vasıtasıyla bölgedeki barışın takipçisi olmuştur.⁶⁵⁶ Şiddet içeren çatışmaları önleme ve çözme çabalarının yanı sıra toplumsal gelişme ve ekonomik kalkınmayı da teşvik eden en önemli kurum olmasına rağmen BM,⁶⁵⁷ karar alma, yönetim ve finans mekanizmalarında giderek gün yüzüne çıkan reform ihtiyacına günümüzde cevap vermekte zorlanır hale gelmiştir.⁶⁵⁸ Bu durum, bölgesel örgütlerin barış ve çatışma çözümü açısından rolünü daha önemli ve görünür kılmıştır. Nitekim, Afrika kıtasında bölgesel düzeyde AfBÖ’den AfB’ye geçiş süreci sonrası yaşanan paradigma değişimi ile birlikte “iç işlerine karışmama prensibi” terk edilerek “müdahale hakkı” ve “kayıtsız kalmama prensibi” doğrultusunda hareket edilmeye başlanmıştır. AfB, “Afrika’nın sorunlarına Afrikalı çözümler” ilkesini rehber alarak kendi bünyesinde oluşturduğu kurumsal yapı ile bölgedeki çatışma çözümü mekanizmaları ile barış ve güvenlik mimarisi çalışmalarının başlıca

⁶⁵⁵ Olusegun Obasanjo, “On the State of Peace and Security in Africa”, *PRISM*, Vol: 5, No: 2, 2015, ss. 11-12.

⁶⁵⁶ A.g.e., s. 13.

⁶⁵⁷ Roger A. Coate, *The Future of the United Nations, US Policy and the Future of the UN*, The Twentieth Century Fund Press, New York 1994, s. 5.

⁶⁵⁸ Funda Keskin, “New Challenges Facing the United Nations”, *The Turkish Yearbook*, Vol: 33, 2002, s. 284.

aktörlerinden biri olmuştur. Özellikle kıtadaki iç çatışmalar ele alınırken daha yerele inme ihtiyacı hissedildiğinden, aynı zamanda ECOWAS, IGAD ve SADC gibi alt bölgesel örgütlenmelerin AfB nezdinde önem kazandığı görülmüş; bu bağlamda komşu ülkelerin iç çatışmaların çözümünde rolü ve etkisi de daha çok dikkat çekmiştir. Böylece, silahların susması, kıtada sürdürülebilir barış ve güvenliğin hâkim olması için uluslararası, bölgesel-alt bölgesel ve ulusal hükümetlerin gayretleri ile çeşitli mekanizmalar oluşturulmuştur.⁶⁵⁹ Çatışmaların çözümünde başvurulmuş bu mekanizmaların, STK'ların ve halkın desteğine önem atfetme ya da yerli ve geleneksel metotlardan yararlanma gibi farklı yollar da izleyerek Sahra-altı Afrika'daki çatışmaların çözümü için çaba harcadığı görülmüştür.

3.1.1. Afrika Birliği ve Çatışma Çözümü Mekanizmaları

Pan-Afrikanizm ve Afrikalılık kimliğinin öne çıktığı Afrika'da bir birlik fikrinin temelinde ulusal bağımsızlık, ulusal güçlenme ve kalkınma, uluslararası birleşme, ekonomik ve sosyal yeniden inşa süreçlerine yönelik hedefler yer almıştır.⁶⁶⁰ Birlik fikrinin öncülerinden Gana lideri *Kwame Nkrumah*, niçin bütünleşmek gerektiğini açıklayarak güçlü bir Afrika'yı birleşmiş bir Afrika ile özdeş görmüş ve şöyle söylemiştir:

Avrupalılar, yüzyıllardır Afrika kıtasına hükmetti. Beyaz adam, yönetme hakkını elinde tutarak ve Afrika'ya medeniyet getirme misyonunun arkasına sığınarak beyaz olmayanların kendilerine itaat etmeleri gerektiğine inandı. Avrupalılar, kıtanın zengin kaynaklarını çaldı ve Afrika insanına hayal edilemez acılar yaşattı. Ancak, biz şimdi hoş olmayan acılarıyla birlikte geçmişi gömmeye hazır olmalı ve geleceğe bakmalıyız... Şu çok açıktır ki, kendi problemlerimize Afrikalı çözümler bulmak zorundayız ve bunun tek yolu Afrika'nın birlik olmasından geçer. Bölünmüş olarak zayıfız; birleşik bir Afrika ise iyilik adına dünyanın en büyük güçlerinden biri olabilir...⁶⁶¹

Görülmektedir ki Nkrumah, kıtadaki problemlere Afrika'nın kendi çözümlerini bulması gerektiğinden bahsetmiştir. Ulusal bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkeleri, AfBÖ/AfB ile uluslararası birleşme hedeflerini ve problemlerine Afrikalı çözümler arayışını ortaya koymuş; ancak ulusal güçlenme ile ekonomik ve toplumsal yeniden inşa süreçlerini kıta genelinde tam anlamıyla gerçekleştirememiştir. Kısır bir döngü halinde; kıtadaki çatışmalar bu süreçlerin uzamasına yol açarken, yeniden inşa ve kalkınmanın sağlanamaması da çatışmaların altında yatan nedenler arasında sayılmıştır.

⁶⁵⁹ Olusegun Obasanjo, a.g.e., ss. 12-13.

⁶⁶⁰ Samuel M. Makinda ve F. Wafula Okumu, *The African Union*, Routledge, New York 2008, s. 11.

⁶⁶¹ Kwame Nkrumah, *I Speak of Freedom: A Statement of African Ideology*, William Heinemann Ltd., London 1961, ss. xi-xiv.

Kurumsal yapısında önemli bir yer ayırdığı çatışma çözümü mekanizmaları ile AfB, kıtada barış ve güvenlik ortamı yaratarak birlik hedeflerine ulaşma yönünde stratejik adımlar atmaya sürdürmüştür. Bu bağlamda, AfBÖ'nün halefi olarak kurulan AfB'nin örgütsel yapısında ve yetkilerinde, geçmişteki yetersizliklerin ve tecrübelerin yol gösterici olduğunu; kıtanın ihtiyaçları doğrultusunda Birliğin çalışma mekanizmalarının yeniden dizayn edildiği görülmektedir. Günümüzde AfB'nin çatışma yönetimi ve çözümü anlayışında APSA ön plana çıkmakla birlikte, selefi AfBÖ döneminde oluşturulan Arabuluculuk, Uzlaştırma ve Tahkim Komisyonu (*Commission of Mediation, Conciliation and Arbitration*), Savunma Komisyonu (*Defense Commission*) ve 1993 yılında hayata geçirilen Çatışma Önleme, Yönetim ve Çözüm Mekanizması (*Mechanism for Conflict Prevention, Management and Resolution*) temelleri dikkat çekmektedir.⁶⁶²

1963-1992 arasındaki dönemde kurulan komisyondan Arabuluculuk, Uzlaştırma ve Tahkim Komisyonu'nun temel görevi, sadece devletlerarası anlaşmazlıkları ele alarak barışçıl yollarla çözüme kavuşturmak olmuştur.⁶⁶³ Özellikle sınır sorunlarının çözülmesinde önemli başarılar sağlayan komisyonun uygulamalarının kurumsal bir zeminden ziyade geçici ve mevcut duruma özgü barış inşa süreçleri ve prosedürlerine dayandığı gözlenmiştir. 1990'lı yıllarla birlikte çatışmaların çözümü için kalıcı bir yapı oluşturulması pek çok Afrikalı devlet adamının hayali haline gelmiş; 1993 yılında kurulan Çatışma Önleme, Yönetim ve Çözüm Mekanizması ise bu hayalin ve kıtadaki çatışma çözümünün belirli bir sisteme oturtulması çabalarının somut adımı olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁶⁴ Ne var ki, AfBÖ görevlendirme yetkisindeki ve çatışma çözümü kurumlarındaki sınırlamalar; üye ülkelerin siyasi isteksizlikleri; örgütün kapasite, tecrübe ve mali kaynaklarındaki yetersizlikler gibi iç faktörlerin yanı sıra çatışmaların çözümü ya da yönetimine ilişkin dış güçlerin müdahaleleri ve uluslararası politikadaki gelişmelerin etkisi dolayısıyla kıtadaki barış ve güvenlik hedefleri istenen düzeye ulaşamamıştır.⁶⁶⁵ Üstelik, Soğuk Savaş sonrası iç çatışmaların sayısında gözle görülür artış yaşandığı bir ortamda AfBÖ Sözleşmesi⁶⁶⁶ doğrultusunda ülke

⁶⁶² Bkz: İbrahim Arslan, 2014, a.g.e., ss. 107-123.

⁶⁶³ International Legal Materials, "Organization of African Unity: Protocol of the Commission of Mediation Conciliation and Arbitration", Vol: 3, No: 6, 1964, s. 1118.

⁶⁶⁴ The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes (ACCORD), *African Union Mediation Support Handbook*, Colour Planet, Durban 2014, ss. 11-12.

⁶⁶⁵ Monde Muyangwa ve Margaret A. Vogt, *An Assessment of the OAU Mechanism for Conflict Prevention, Management and Resolution, 1993-2000*, International Peace Academy, New York 2000, s. 6.

⁶⁶⁶ Not: Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi'nin 3. Maddesi, üye devletlerin iç işlerine müdahale edilmemesini garanti altına alan düzenlemeler içermektedir. Ayrıca bkz: Taslim Olawale Elias, "The Charter of the Organization of African Unity", *The American Journal of International Law*, Vol: 59, No: 2, 1965, s. 247.

içi çatışmalara müdahale etme yetkisinin yalnızca belli ölçüde güçlendirilebilen mekanizmalarla sağlanmasının zorluğu ortaya çıkmıştır. Bu noktada, AfB'nin örgütsel yapısında çatışmaların çözümü, barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla yeni mekanizmalar geliştirilmiştir. Bu mekanizmanın adı Barış ve Güvenlik Konseyi (BGK) olmuş ve AfB'nin barış ve güvenlik mimarisi büyük ölçüde BGK üzerinden hayata geçirilmiştir.

Tablo 3.1. Afrika Birliği'nin Örgütsel Yapısı

Birlik Genel Kurulu (<i>Assembly</i>)	Birliğin en üst karar alma ve politika belirleme mercii olup üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarından oluşur.
Yürütme Konseyi (<i>Executive Council</i>)	Genel Kurul tarafından belirlenen politikaların uygulanmasından sorumludur.
Özel Teknik Komiteler (<i>Specialised Technical Committees</i>)	AfB proje ve programlarında yer alan konu bazlı komitelerdir. Ticaret, Gümrük ve Göç Komitesi; Ulaşım, İletişim ve Turizm Komitesi vb.
Dâimi Temsilciler Komitesi (<i>Permanent Representatives Committee</i>)	Yürütme Konseyi'nin işlerini hazırlamaktadır.
Barış ve Güvenlik Konseyi (<i>Peace and Security Council-PSC</i>)	Çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü; barış, güvenlik ve istikrarın tesisi adına atılacak adımların karar merciidir.
Afrika Birliği Komisyonu (<i>African Union Commission</i>)	Birliğin sekreteryasıdır.
Pan-Afrika Parlamentosu (Pan-African Parliament)	Tüm üye devlet halklarının kıtanın gündemindeki konulara katılımını amaçlayan platformdur.
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey (<i>Economic, Social-Cultural Council</i>)	STK'lara AfB'nin ilke, politika ve programlarına katkı sağlama olanağı sunan danışma organıdır.
Hukuki, İnsan Hakları ve Yasal Organlar (<i>Judicial, Human Rights & Legal Organs</i>)	Afrika İnsan ve Halk Hakları Mahkemesi (AfCHPR), AfB Uluslararası Hukuk Komisyonu (AUCIL), AfB Yozlaşmaya Karşı Tavsiye Kurulu (AUABC), Çocuk Sağlığı ve Hakları Uzmanları Afrika Komitesi (ACERWC)
Finansal Kuruluşlar (<i>Financial Institutions</i>)	Afrika Merkez Bankası, Afrika Yatırım Bankası ve Afrika Para Fonu'ndan oluşur.
Afrika Bağımsız Değerlendirme Mekanizması (<i>African Peer Review Mechanism-APRM</i>)	Siyasi istikrar, ekonomik büyüme ve entegrasyon, ekonomik kalkınma amaçlı politika, değer ve uygulamaların kabul görmesini değerlendirir.
Bölgesel Ekonomik Topluluklar (<i>Regional Economic Communities</i>)	Bölge ülkeleri ve Afrika Ekonomik Topluluğu (AEC) ile entegrasyonun sağlanmasını amaçlar.

Kaynak: *African Union Commission, African Union Handbook 2019, Addis Ababa, 2019, https://au.int/sites/default/files/pages/31829-file-au_handbook_2019_english.pdf (Erişim Tarihi: 07.04.2019).*

3.1.1.1. Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi / Mimarisi

AfB'nin organizasyon şemasındaki tüm kurum ve organlar, kıtanın ortak geleceği ve hedefleri için birlikte çalışmaktadır. Spesifik olarak çatışma çözümü, barış ve güvenlik konularında ise yetki BGK'ya aittir. Dolayısıyla, Sahra-altı Afrika'daki çatışmaların çözümünde AfB mekanizmaları ele alınırken en çok üzerinde durulması icap eden kurum, BGK olmaktadır. AfBÖ kapsamında oluşturulan Çatışma Önleme, Yönetim ve Çözüm

Mekanizması'ndaki merkezi organın yerini alan BGK aynı zamanda, Konsey'in kuruluşuna dair protokolda telaffuz edilen ve kıtadaki barış ve güvenlik anlayışının mimarisini oluşturan APSA'nın da en kilit mekanizmasıdır.⁶⁶⁷ Kurucu Protokol ile belirlenen BGK'nın temel hedefleri şu şekilde sıralanmaktadır.⁶⁶⁸

- Afrika'daki barış, güvenlik ve istikrar ortamını teşvik etmek; sürdürülebilir bir kalkınma için kıtada yaşayanların yaşadıkları çevrenin, can ve mal güvenliklerinin korunmasını garanti altına almak;
- Çatışmaların önceden tahmin edilmesi ve engellenmesi için çalışmak; çatışma görünür duruma gelmiş ise, çatışmaların çözümü için barışın tesisi ve inşası için inisiyatif üstlenmek;
- Barış inşasının ve çatışma sonrası yeniden yapılanma sürecini teşvik ederek çatışmaların tekrarlanmasının önüne geçmek;
- Uluslararası terörizmin tüm boyutlarıyla mücadele edilmesi ve önlenmesi için kıtadaki çabaların uyumlu ve koordineli hale getirilmesini sağlamak;
- Birlik için ortak bir savunma politikası geliştirmek;
- Çatışma önleme çabalarının parçası olarak, demokratik uygulamaları, iyi yönetimi, hukukun üstünlüğünü teşvik etmek; temel insan hak ve özgürlüklerini korumak ve insan yaşamının kutsallığına ve uluslararası insancıl hukuka saygı göstermek.

BGK'nın Kuruluşuna Dair Protokol'de Konsey'in BM Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nde yer alan prensiplere göre yönetileceği de karara bağlanmıştır.⁶⁶⁹ Bu prensipler arasında, çatışmaların barışçıl yollarla çözümü ve yayılmadan önlenmesi için kriz durumlarına erken yanıt verilmesi; üye ülkelerin bölgesel entegrasyonu ve egemenliğine saygı; üye devletlerin diğer üyelerin iç işlerine karışmaması; üye ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık ve eşitlik; bağımsızlıkta elde edilen sınırlara saygı; savaş suçları, soykırım, insanlığa karşı suçlar gibi durumlarda Birlik tarafından herhangi bir üye devlete müdahale hakkına sahip olunması; barış ve güvenliğin yeniden inşası için üye devletlerin müdahale talep etme hakkının bulunması sayılabilmektedir. Ayrıca BGK'ya destek olmak üzere AfB bünyesinde Barış ve Güvenlik Departmanı kurulmaktadır.⁶⁷⁰

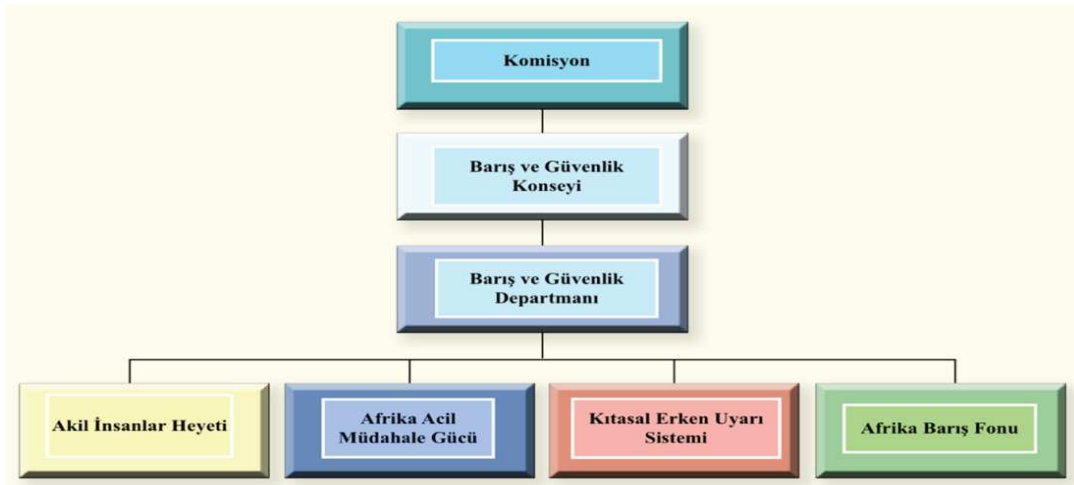
⁶⁶⁷ African Union, Peace and Security Council, <https://au.int/en/psc> (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

⁶⁶⁸ African Union, Protocol Relating to the Establishment of the Peace and Security Council of the African Union, adopted by the 1st Ordinary Session of the Assembly of the African Union, Article 3, Durban 9 Temmuz 2002.

⁶⁶⁹ African Union, 9 Temmuz 2002, a.g.e., Article 4.

⁶⁷⁰ Bkz: African Union Commission, 2019, a.g.e.

Şema 3.1. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi Kurumsal Şeması

Kaynak: African Union Commission, 2019, a.g.e.

Barış ve Güvenlik Departmanı, Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası'nı (CADSP) uygulamak; APSA'nın işleyişini sağlamak; çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü çabalarına destek vermek; AfB Sınır Programı (AUBP) dahil olmak üzere, yapısal olarak çatışmaların önlenmesi için uygulanan programları teşvik etmek; Çatışma Sonrası Yeniden İnşa ve Kalkınma için AfB Çerçeve Belgesi'ni uygulamaya koymak; Çatışmaların Önlenmesi, Yönetimi ve Çözümü için Bölgesel Mekanizmalar (*Regional Mechanisms-RMs*), Bölgesel Ekonomik Topluluklar (*RECs*) ve uluslararası ortaklarla işbirliği halinde Afrika'daki barış ve güvenliğin teşviki, uyumu ve koordinasyonunu sağlamakla görevlendirilmiştir.⁶⁷¹ Böylece, BGK çatısında çatışma çözümü çabaları kurumsallaşmakta; kurumsal yapı içerisinde yer alan Akil İnsanlar Heyeti, Afrika Acil Müdahale Gücü, Kıtasal Erken Uyarı Sistemi ve Afrika Barış Fonu ile mekanizma desteklenmektedir.

Şemada yer alan Akil İnsanlar Heyeti (*Panel of the Wise*), BGK Protokolü'nün 11. Maddesi ile oluşturulmuştur.⁶⁷² Bu fikrin arkasında, Afrika'daki yaşlı ve tecrübeli kişilerin barışın tesisi yönündeki çabalarından esinlenilmesi yatmaktadır. Heyet'in görevi, BGK'ya ve Komisyon'a barış, güvenlik ve istikrarın sürdürülmesi ve teşvik edilmesi hususunda tavsiyelerde bulunmanın yanı sıra kıtadaki insani güvenliğin gelişimine katkı sunmaktır.⁶⁷³ Saygınlığı yüksek kişilerin oluşturduğu Akil İnsanlar Heyeti, özellikle çatışmaların

⁶⁷¹ Bkz: African Union Commission, 2019, a.g.e.

⁶⁷² African Union, 9 Temmuz 2002, a.g.e.

⁶⁷³ African Union's Peace and Security Department, African Peace and Security Architecture (APSA), 4-10 Kasım 2010, Zanzibar, s. 53, <https://www.securitycouncilreport.org> (Erişim Tarihi: 08.04.2019).

önlenmesi hususunda ön plana çıkmakta; barış ve güvenlik ile alakalı konularda görüşler ortaya koymaktadır. Pratikte ise heyet, çatışan veya çatışma olasılığı bulunan gruplar arasında sağlanan resmi müzakere ortamlarında arabuluculuk çabalarına destek vermekte; siyasi açıdan hassas konularda ise sahne arkası görevi icra etmektedir.⁶⁷⁴ Doğrudan arabuluculuk görevini mi yerine getireceği ya da arabuluculuk çalışmalarına dolaylı destek mi vereceğinin netliğe kavuşturulması; heyet için gerekli ve sürdürülebilir finans kaynaklarının belirlenmesi gibi konularda bu mekanizmanın geliştirilmesinin kıtadaki çatışma önleme ve çözüm çabalarına önemli katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.⁶⁷⁵

BGK yapılanmasındaki diğer bir mekanizma, Afrika Acil Müdahale Gücü (*African Standby Force- ASF*) olarak görülmektedir. BGK Protokolü'nün 13. Maddesi ile oluşturulan bu yapı, AfB'nin barışa destek misyonu ve müdahale birimi şeklinde tasarlanmıştır. ASF, belirtilen zamanda kendi ülkelerinde intikale hazır bulunacak sivil ve askeri unsurlardan oluşturulacak; gözlem ve izleme, barışa destek, üye ülkenin talebi üzerine müdahale, önleyici müdahale, çatışma sonrası silahsızlanma ve barış inşası, çatışma bölgesindeki sivillere yardım gibi fonksiyonlara sahip olacaktır. BM yanı sıra diğer uluslararası ve bölgesel kuruluşlar, ulusal otoriteler ve hükümet dışı kuruluşlarla ASF'nin işbirliği yapması planlanmıştır.⁶⁷⁶ ASF ayrıca, birbiri ile irtibat halinde bulunan ve APSA'daki yapılanmayla örtüşen üç düzeyde faaliyet göstermektedir: kıtasal düzey, alt bölgesel düzey ve ülke düzeyi. ASF'nin, özellikle şiddet içeren çatışmalara cevap anlamında küçük çaplı gözlemden askeri müdahaleye varan ölçüde farklı kriz yönetim senaryolarına göre dizayn edildiği ifade edilmektedir. Ancak ASF, bu senaryoların tümüne yanıt verebilme kapasitesine sahip olmayabilmektedir. Örneğin, soykırım gibi önemli ve acil durumlarda uluslararası toplum geciktiği takdirde, büyük çaplı askeri güç ve kısa zamanda eylem kapasitesi gerektiren bir müdahale ihtiyacına ASF'nin yanıt verebilmesi zor görünmektedir. 2003-2004 yılları arasındaki AfB Burundi Misyonu (AMIB); 2004-2007 yılları arasında görev yapan AfB Sudan Misyonu (AMIS) ve 2007 yılından günümüze dek devam eden Somali misyonu (AMISOM) gibi görevler,⁶⁷⁷ ASF'nin öne çıkan operasyonları arasında yer almaktadır.

⁶⁷⁴ Tim Murithi ve Charles Mwaura, "The Panel of the Wise", *Africa's New Peace and Security Architecture: Promoting Norms, Institutionalising Solutions, Global Security in a Changing World*, (Ed. Ulf Engel ve J. Gomes Porto), Ashgate 2010, s. 85.

⁶⁷⁵ Bkz: İbrahim Arslan, 2014, a.g.e., ss. 161-162.

⁶⁷⁶ African Union, 9 Temmuz 2002, a.g.e.

⁶⁷⁷ Bkz: Paul D. Williams, *Working Paper: The African Union' Conflict Management Capabilities*, The Council on Foreign Relations, Ekim 2011, ss. 6-15.

BGK içerisindeki dört önemli çatışma önleme mekanizmasından bir tanesi de Kıtasal Erken Uyarı Sistemi (*Continental Early Warning System- CEWS*) olarak adlandırılmaktadır. APSA çerçevesinde ve BGK'nin kuruluşuna dair Protokol'ün 12. Maddesi doğrultusunda yapılan bu mekanizma, AfB Çatışma Yönetimi Direktörlüğü'nde (*Conflict Management Directorate*) uygun bir erken uyarı gösterge modülü temelinde bilgilerin toplanması ve analizinden sorumlu “Durum Odası (*The Situation Room*)” yanı sıra verileri toplayıp işleyerek Durum Odası'na iletecek bölgesel mekanizmaların (*RMs*) gözlem ve izleme birimlerini bünyesinde barındırmaktadır. Sistemin etkin çalışması için uluslararası kuruluşlar, araştırma merkezleri, akademik kuruluşlar ve hükümet dışı kuruluşlar ile işbirliğinin tesis edilmesi önemli görülmektedir. Erken uyarı sisteminde toplanan bilgi ve veriler, BGK tarafından değerlendirilerek erken bir eylem planı ortaya koyulabilmekte; kıtadaki barış ve güvenliğe yönelik tehdit ve olası çatışmalara dair şiddet yoğunluğu artmadan en uygun hareket tarzı belirlenebilmektedir.⁶⁷⁸ Zira, güvenilir bir erken uyarı, kısa vadeli stratejilerin geliştirilmesine zaman yaratmakta; uzun vadede ise gelecekteki felaketleri hafifletebilecek proaktif stratejiler ve kalkınma programları hazırlanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu anlamda erken uyarı sistemi, görünür veya tırmanma eğilimine geçmiş çatışmalarla alakalı bilgi ve veri akışını sağlamaktan daha fazlasını yapmakta ve görünmez/gizli çatışmaların, düşük yoğunluklu çatışmaların ya da uluslararası toplumun henüz dikkatini çekmemiş istikrarsızlıkların analiz edilmesini sağlayarak çatışmaların önlenmesine, yönetimi ve çözümüne katkıda bulunmaktadır. Erken uyarı sistemi ayrıca, gelecek senaryoların hesaplanması ve yerli ya da uluslararası politika yapımcıların önüne seçenekler koyulması açısından büyük önem taşımaktadır.⁶⁷⁹ Siyasi istikrarsızlıklar, etnik-siyasi çatışmalar, iç çatışmalar, soykırım, ağır insan hakları ihlalleri, devletlerin başarısızlığı, gıda krizi ve mülteci akını gibi pek çok konuda erken uyarı alınabilmektedir.⁶⁸⁰

BGK bünyesindeki mekanizmalar içerisinde Afrika Barış Fonu (*African Peace Fund*) da önemli bir yer tutmaktadır. Yasal zemini BGK Protokolü'nün 21. Maddesi çerçevesinde oluşturulan Barış Fonu, AfB'nin düzenli bütçesine yapılan katkılardan arta kalanlar ve üye devletlerin katkıları ile özel sektör, sivil toplum ve bireylerin katkılarından

⁶⁷⁸ African Union, 9 Temmuz 2002, a.g.e.

⁶⁷⁹ Jennifer De Maio, “Managing Civil Wars: An Evaluation of Conflict-prevention Strategies in Africa”, *World Affairs*, Vol: 168, No: 3, Winter 2006, ss. 133-134.

⁶⁸⁰ John L. Davies ve Ted Robert Gurr, “Preventive Measures: An Overview”, *Preventive Measures: Building Risk Assessment and Crisis Early Warning Systems*, (Ed. John L. Davies ve Ted Robert Gurr), Rowman & Littlefield Inc., Oxford 1998, s. 3.

meydana gelmektedir. Ayrıca, AfB'nin prensip ve hedefleriyle uyumlu olmak koşuluyla Afrika dışından gelen bağışlar da kabul edilmektedir.⁶⁸¹ Arabuluculuk ve önleyici diplomasi, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve barışı destekleme operasyonları şeklinde 3 temaya odaklanan Barış Fonu'nun, kıtadaki bazı ülkelerde yaşanan çatışma ve sorunların kapsamı ve derinliği ele alındığında bütçesinin yetersiz kalabileceği öne sürülmekte; bu noktada Fon'a ek olarak, bölgesel ekonomik toplulukların sorumluluk üstlenmelerine daha fazla ihtiyaç duyulabileceği ifade edilmektedir.⁶⁸² Afrika'da barışın finansmanında öngörülebilir ve sürdürülebilir bir mekanizma kurmak amacındaki Barış Fonu'nun, AfB'nin kuruluşundan itibaren en talepkar ve en masraflı ajandasını oluşturan barış ve güvenlik mevzularının maddi altyapısını sağlaması hedeflenmektedir.⁶⁸³ Bu bağlamda, 2019 yılı için kabul edilen yaklaşık 681,5 milyon dolar olan AfB bütçesinin 273 milyon dolar civarında bir kısmının barış gücü operasyonlarına ayrıldığı görülmektedir. Gözden kaçırılmaması gereken husus ise barış gücüne ayrılan bütçenin çok küçük bir parçasını (11,3 milyon dolar) AfB üyesi ülkelerin sağladığı ve gerisinin BM ve AB gibi uluslararası ortaklardan temin edildiğidir.⁶⁸⁴

Afrika'daki barış ve güvenlik çalışmalarının yasal ve kurumsal çerçevesini hazırlayan APSA'nın 2016-2020 yılları için hazırladığı yol haritasında “*çatışmaların önlenmesi, kriz/çatışma yönetimi ve çözümü, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve barış inşası, stratejik güvenlik sorunları, koordinasyon ve ortaklık*” başlıklarıyla sıralanan AfB'nin stratejik önceliklerinin,⁶⁸⁵ kurumsal şema tarafından gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Dolayısıyla bu kurumsal mekanizmalar aynı zamanda, APSA'nın yapılanmasını da göstermesi açısından önem arz etmektedir. APSA dışında kıtadaki barış ve güvenlik konularında strateji belirlenmesi açısından bir de ortak savunma ve güvenlik politikalarına ilişkin belge bulunmaktadır. Koordinasyon ve ortaklıklar kapsamında ele alınacak ve komşu ülkelerin politikalarının daha yakından gözlemlenebileceği bölgesel örgütlenmelerden bahsetmeden önce kıtadaki bu savunma ve güvenlik politikasından da bahsetmek yerinde olacaktır.

⁶⁸¹ African Union, 9 Temmuz 2002, a.g.e.

⁶⁸² Ufuk Tepebaş, Afrika Birliği'nin 11. Olağanüstü Zirvesi'nden Notlar, TASAM, 20 Kasım 2018, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/51319/afrika_birliginin_11_olaganustu_zirvesinden_notlar (Erişim Tarihi: 10.04.2019).

⁶⁸³ African Union Peace Fund, Securing Predictable and Sustainable Financing for Peace in Africa, Ağustos 2016, <http://www.peaceau.org/uploads/auhr-progress-report-final-020916-with-annexes.pdf> (Erişim Tarihi: 11.04.2019).

⁶⁸⁴ Bütçe kalemleri için bkz: African Union, 2019, a.g.e., s. 204.

⁶⁸⁵ African Union Commission Peace and Security Department, African Peace and Security Architecture – APSA Roadmap 2016-2020, Addis Ababa 2015, s. 22.

3.1.1.2. Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası

Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası (*Common African Defence and Security Policy- CADSP*), AfB devlet ve hükümet başkanlarının 2004 yılında Sirte-Libya’da gerçekleştirdikleri olağanüstü oturumda kabul edilmiştir.⁶⁸⁶ CADSP’de “savunma” kavramı, devletin ulusal egemenliği ve ülkenin toprak bütünlüğünü korumak üzere devlet merkezli, geleneksel ve askeri yaklaşımların yanı sıra daha az geleneksel, daha az askeri boyut taşıyan bir özellik taşıyarak insanların siyasi, kültürel, toplumsal, ekonomik değerlerini ve yaşam biçimlerini de içine almıştır. “Güvenlik” kavramı ise geleneksel, devlet merkezli ve devleti dış saldırılara karşı askeri yöntemlerle koruyan bir anlayışı reddetmemekle birlikte uluslararası ve devlet içi çatışmaların sık yaşandığı bir dönemde şekillenen sivil bir yaklaşımın ürünü olmuştur. Afrika’daki her bir ülkenin savunma ve güvenliğinin diğerleri ile yakından bağlantılı olduğu düşüncesi, kıtaya yönelik iç ve dış tehditleri açıklamada bütüncül bir yaklaşımın esas alınması anlayışını beraberinde getirmiştir.⁶⁸⁷ Dolayısıyla, kurulduğu günden bu yana AfB, APSA ve CADSP ile birlikte üye devletlerin siyasi iradesiyle çatışmalara çözümler üretecek belgeleri -uygulamadaki eksikliklere rağmen- kâğıt üzerinde onaylamış; bu yönde kendisine periyodik aralıklarla yol haritaları belirlemiştir.

Yol haritaları, AfB’nin kurumsal şemasında yer alan pek çok farklı mekanizmayı ve bölgesel örgütlenmeyi kapsayıcı ve katılımcı bir sürece işaret etmekte ve yeni yol haritaları öncekilerin başarı ve eksiklikleri üzerine inşa edilmektedir.⁶⁸⁸ Örneğin, 2013 yılında 50. yılını kutlayan AfB’nin üye devlet ve hükümet başkanlarının gelecek nesilleri çatışmaların ağır yükünden kurtarmak ve şiddete bir son vermek amacıyla ses getiren bir deklarasyona -“Silahları Susturmak: 2020 Yılı İtibariyle Çatışmalardan Bağımsız Afrika Hayalinin Ön Koşulları (*Silencing the Guns: Pre-requisites for Realising a Conflict-free Africa by the year 2020*)”- imza atmaları, APSA’nın 2016-2020 yol haritası hedefleri ile örtüşmektedir. Şubat 2019’da Orta Afrika Cumhuriyeti’nde çatışan gruplar arasındaki barış görüşmeleriyle imzalanan ön anlaşmada AfB, BM ve komşu ülke Sudan’ın; Güney Sudan’daki şiddetin durdurulmasında ise IGAD’ın girişimleri birer silahları susturma çabası sayılabilmektedir.⁶⁸⁹ Bu noktada dikkatleri çeken hususlardan biri, Orta Afrika’da silahların susması için

⁶⁸⁶ Bkz: African Union, Solemn Declaration on a Common African Defence and Security Policy, Sirte 28 Şubat 2004.

⁶⁸⁷ African Union, 28 Şubat 2004, a.g.e.

⁶⁸⁸ African Union Commission Peace and Security Department, 2015, a.g.e., s. 7.

⁶⁸⁹ Africa News, Security Council High-Level Debate: “Silencing the Guns in Africa: How can the Association between the UN and AU Contribute a Continent Free of Conflict?”, 28 Şubat 2019, <https://www.africanews.com> (Erişim Tarihi: 12.04.2019).

girişimlerde bulunan Sudan yönetiminin Nisan 2019'da bir darbeye maruz kalması gibi yeni gelişmelerle Afrika ülkelerinin her an yeni bir çatışma ortamına sürüklenmesi endişesinin varlığını sürdürmesidir.

Dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus ise kısa vadede gerçekleşmesi çatışma çözümüne kıyasla daha olası görünen ve öncelikli olarak ele alınan “silahların susturulması” olgusunun daha çok “çatışmayı yatıştırma” kavramını çağrıştırması ve en hızlı sonuç alınacak metot olmasına rağmen bu anlayışın bazı riskleri beraberinde getirmesidir. Hatırlanacağı üzere çatışmayı yatıştırma, geçici bir süreci ifade etmekte ve yatıştırılan çatışma ortamlarında uzun vadeli çatışma çözümü stratejileri hayata geçirilemediğinde durdurulan çatışmaların yeniden ortaya çıkması ihtimali doğmaktadır. Nitekim, kıtadaki köklü sorunların temeline inilemediğinde, salt silahların susturulması gündemi ile Afrika'da yalnızca ve en iyi ihtimalle negatif barış ortamına ulaşılabileceğini ve kısa vadede elde edilen barış ortamının da kırılmalara daha müsait olabileceğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, silahlar yerine çatışan grupların masada konuşmasının sağlanması yanı sıra stratejik çatışma çözümü hamleleri ve mekanizmaları ile süreci desteklemek önemlidir.

APSA ve CADSP'yi yol haritaları ile pekiştirerek çatışma çözümü mekanizmalarının kurumsal altyapısını oluşturmada mesafe kat eden AfB, uygulamada bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Yönetim sorunlarının, yolsuzlukların, doğal kaynakların yanlış yönetiminin devam etmesi ve şiddet içeren çatışmaların altında yatan köklü nedenlerin halen çözülmemesi, kıtadaki Gündem 2063 gibi hedeflerin gerçekleşmesinde uluslararası kuruluşların desteğinin sürdürülmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.⁶⁹⁰ Siyasi isteksizlikler, erken uyarı sisteminin etkili bir biçimde hayata geçmesinin önündeki engeller ve maddi yetersizlikler bu zorluklar arasında sayılabilmekte; diplomatik, finansal, askeri destek ve insan kaynağı açığına rağmen AfB üyesi ülkelerin Barış Fonu gibi mekanizmalara katkı düzeylerinin çok düşük olduğu ve bu durumun dış desteğe bağımlılığı arttırdığı gözlenmektedir. Aynı zamanda, alt bölgesel örgütler ile AfB arasındaki senkronizasyonunun sağlanması ve aralarındaki ilişkinin net bir tanımının yapılması gerekmekte; faaliyetlerin rekabet yerine işbirliği odaklı ve birbirini tamamlayıcı nitelikte olması öngörülmektedir.⁶⁹¹

⁶⁹⁰ Africa News, Security Council High-Level Debate: “Silencing the Guns in Africa: How can the Association between the UN and AU Contribute a Continent Free of Conflict?”, 28 Şubat 2019, <https://www.africanews.com> (Erişim Tarihi: 12.04.2019).

⁶⁹¹ Omar A. Touray, “The Common African Defence and Security Policy”, *African Affairs*, Vol: 104, No: 417, 2005, ss. 649-650.

3.1.2. Alt Bölgesel Örgütler, Komşu Ülkeler, Çatışma Çözümü Mekanizmaları

Çatışmaların çözümü girişimlerinde AfB gibi bölgesel örgütler ile birlikte Sahra-altı Afrika'da en çok öne çıkan yapılanmalardan biri de alt bölgesel örgütlenmelerdir. APSA şemsiyesi altında ve özellikle şiddet içeren çatışmaların ortaklaşa çözümü yönünde AfB ve alt bölgesel mekanizmalar arasında koordinasyon, işbirliği ve iş bölümü sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu mekanizmalar, aynı zamanda komşu ülkelerin çatışmaların çözümü ve barışın sağlanması çabalarındaki olumlu veya olumsuz rolünü daha görünür kılmaktadır. Kıtadaki IGAD, ECOWAS ve SADC gibi oluşumlarla iç çatışma yaşayan ülkelerin yakın çevresinin ve komşu ülkelerin çözüm için harekete geçmesi beklenmekte; müdahale, arabuluculuk ve diplomasi yoluyla Sahra-altı Afrika'daki barış ve güvenlik ortamına bu ülkelerin katkı sağlaması hedeflenmektedir.

BGK'nın kuruluşuna dair protokolün yanı sıra 2008 Mutabakatı (*The 2008 Memorandum of Understanding- MoU*)⁶⁹² yoluyla AfB ve alt bölgesel örgütlenmeler arasındaki ilişki ve ortaklığın geliştirilmesi; böylelikle APSA'nın etkili bir şekilde hayata geçirilmesinin planlandığı görülmektedir. Günümüzde halen kıtadaki bölgesel ve alt bölgesel örgütler arasındaki ilişki ve görev paylaşımı netleşmemekle birlikte, bu durumun AfB'nin reform gündeminin üst sıralarında yer aldığı gözlenmekte; normların belirlenmesi ve liderlik rolünü AfB üstlenirken alt bölgesel örgütlerin Birlik kararlarının uygulanmasından sorumlu tutulması tasarlanmaktadır. Bu sayede, komşu ülkelerin taraflı tutumlarının ve çatışmaları tırmandıran dış politika davranışlarının alt bölgesel örgütlenmelerin çatışma çözümündeki rolünü tartışmalı hale getirdiği örnekleri çokça tecrübe eden kıtada, AfB'nin bu alt bölgesel örgütler üzerinde bir tür denetim mekanizması oluşturmasının fayda sağlayabileceği öngörülmektedir.⁶⁹³ Kıtadaki barış ve güvenlik mimarisinde ise AfB ve alt bölgesel yapıların başarısı yakından ilintili görünmektedir.

2017 yılında yayınlanan bir çalışmada, HIIK verilerine dayanılarak AfB ve alt bölgesel örgütlenmelerin Sahra-altı Afrika'daki şiddet içeren çatışmalardaki etkisi ve bu örgütlerin birbirleriyle olduğu kadar uluslararası partnerleriyle de aralarındaki bağlantı

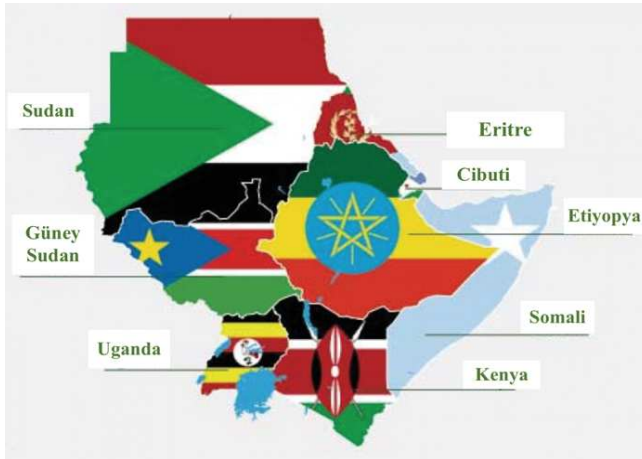
⁶⁹² African Union Peace and Security Council, Memorandum of Understanding on Cooperation in the area of Peace and Security between the African Union, the Regional Economic Communities and the Coordinating Mechanisms of the Regional Standby Brigades of Eastern Africa and Northern Africa, 92th Meeting, 2008, <http://www.peaceau.org/uploads/mou-au-rec-eng.pdf> (Erişim Tarihi: 24.04.2019).

⁶⁹³ Institute for Security Studies, AU Member States will Discuss the Division of Labour between the AU and the RECs at the Upcoming Extraordinary Summit on Reforms in Addis Ababa, 19 Ekim 2018, <https://issafrica.org> (Erişim Tarihi: 24.04.2019).

üzerine analizler yapılmıştır. Nicel ve nitel yöntemlerden faydalanılarak ortaya koyulan bu etki analizi çalışmasında, AfB ve alt bölgesel örgütlerin çatışmaların çözümüne dair ortak girişimlerinin giderek arttığı; uluslararası birimlerle çok çeşitli işbirliği modellerinin geliştirildiği; ancak yetki ikamesi konusundaki belirsizlikler nedeniyle aralarındaki görev paylaşımında farklı uygulamalara rastlandığı belirtilmiştir. Koordinasyon ve işbirliği yüksek ortak müdahalelerin etki gücünün daha fazla olduğu; çatışmalardaki şiddet yoğunluğu arttıkça AfB ve alt bölgesel örgütlerin müdahale ihtimalinin de arttığı; barış anlaşmaları aşamasında ise kıtadaki örgütlerin liderlikten ziyade destekleyici bir rolü bulunduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca, çatışma eğilimi gözlemlenen ülkelerde AfB ve alt bölgesel örgütlerin demokratik seçimlerle alakalı misyonlarının önleyici diplomasinin önemli bir parçası olduğu; alınan kararlarda, üye ülkelerin egemenliklerinin korunması ve bölgedeki çatışmalar karşısında kayıtsız kalınmaması prensipleri arasında bir denge kurularak ülke içi siyasi hedeflerin ve ülkesel çıkarların gözetildiği yönünde çıkarımlar yapılmıştır.⁶⁹⁴ Burada yer alan çıkarım ve analizler, günümüzde de aynı şekilde bölgedeki çatışmaların anlaşılmasında yol gösterici olmaktadır. Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve'deki çatışmalar ekseninde hazırlanan tez çalışmasında, bu doğrultuda, kıtadaki 8 alt bölgesel örgütten yalnızca IGAD, ECOWAS ve SADC'ye dair çatışma çözümü mekanizmaları sırasıyla ele alınmaktadır.

3.1.2.1. Doğu Afrika'daki Çatışmaların Çözümü, Komşu Ülkeler ve IGAD

Harita 3.1. IGAD Bölgesi ve Ülkeleri

Kaynak: Radio Banadir, *Terror Threat Re-surfacing in IGAD Region- Official*, 18 Mayıs 2019, <http://radiobanadir.com/?p=12355> (Erişim Tarihi: 18.06.2019).

Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (*Intergovernmental Authority on Development- IGAD*), ilk olarak 1986 yılında Kuraklık ve Kalkınmada Hükümetlerarası Otorite (*Intergovernmental Authority on Drought and Development- IGADD*) adıyla kurulmuştur. Doğu Afrika ülkelerinde kuraklık gibi doğal afetler ile mücadele ve kalkınmanın sağlanması yönündeki bu örgütlenme, uluslararası gelişmeler ve Sahra-altı

⁶⁹⁴ Bkz: Sophie Desmidt ve Volker Hauck, *Conflict Management under the African Peace and Security Architecture (APSA)*, European Centre for Development Policy Management, Discussion Paper No. 211, Nisan 2017.

Afrika’da ortaya çıkan iç çatışmaların etkisiyle 1990’lı yıllarda barış ve güvenlik konularını kapsamı içine almış; 1996 yılında Kenya’da yeni adıyla faaliyetlerine başlamıştır. Cibuti, Etiyopya, Eritre, Kenya, Somali, Güney Sudan, Sudan ve Uganda’yı aynı çatı altında buluşturan IGAD, bölgedeki gıda güvenliği ve çevrenin korunması, barış ve güvenliğin sağlanması, ekonomik işbirliği ve entegrasyonun başarılması için ortak politikalar geliştirmeyi amaçlamıştır.⁶⁹⁵ Barış ve güvenliği sürdürülebilir kalkınmanın temel ön koşulu olarak gören IGAD, devletler arası ve devlet içi çatışmaların yanı sıra terörizm, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, yasa dışı silah kullanımı gibi sınır aşan güvenlik tehditlerinin üstesinden gelerek bölgedeki insani güvenliğin sağlanması için çabalarını sürdürmüştür.⁶⁹⁶

Kendi sahasındaki çatışmaların çözümü ve barışın sağlanması için IGAD’ın göstereceği çaba, Afrika’nın diğer tüm bölgelerindeki örgütlerden daha büyük olmak durumundadır. Zira, Afrika’nın diğer hiçbir bölgesi, IGAD’ın kapsam alanında yer alan ülkelerdeki kadar uzun süren, içinden çıkılmaz bir hal alan ve şiddet içeren çatışmalara, derin siyasi krizlere ve kırılğan ya da başarısız devletlerin varlığına sahne olmamıştır. Bölgedeki çatışmaların çözümünde BM, AB, AfB yanı sıra IGAD’ın da girişimlerde bulunduğu gözlemlenmiş; Somali, Sudan ve Güney Sudan’daki uluslararası ya da bölgesel barış gücü misyonlarına ve barış süreçlerine katılan IGAD, El-Şebab ve Uganda’daki Tanrı’nın Direniş Ordusu (*Lord’s Resistance Army- LRA*) gibi örgütlerin tasfiyesi için bölgesel işbirliği çabalarına da öncülük etme çabasında olmuştur. Ayrıca, 230 milyon nüfuslu IGAD bölgesinde yaşayan yoğun genç nüfusa iş olanakları sunulamaması, insanlar için güvenli ve sağlıklı yaşam alanları sağlanamaması, doğal kaynakların paylaşılabilmesi ve gelir eşitsizliği gibi olguların ise aşırılık içeren ideolojilere, sınır ötesi tehditlere, kara para aklama, korsanlık ve yasadışı balıkçılık gibi suçların ortaya çıkışına zemin hazırladığı görülmüştür.⁶⁹⁷ Toplumsal gerilimi arttıran; bölgesel işbirliği ve barış çabalarına zarar veren ve IGAD’ın performansını olumsuz etkileyen bu tür etkenler, bölgedeki çatışma çözümü mekanizmalarının daha fazla güçlendirilmesini elzem hale getirmiştir.

IGAD’ın kıtada barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik mekanizmaları arasında iki uzman kuruluş dikkat çekmektedir: Çatışma Erken Uyarı ve Erken Yanıt Mekanizması (*Conflict Early Warning and Response Mechanism- CEWARN*) ve 2018 yılında hayata

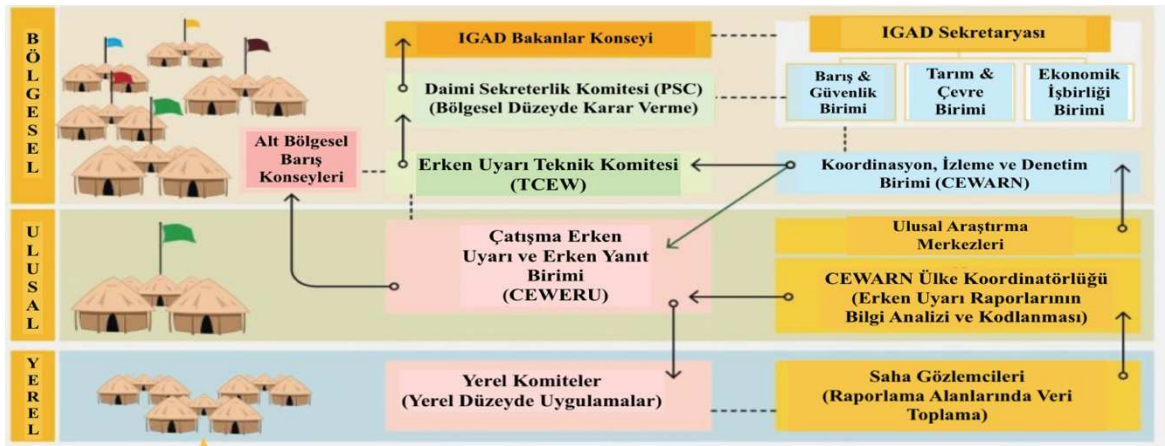
⁶⁹⁵ Bruce Byiers, *Understanding Economic Integration and Peace and Security in IGAD*, European Centre for Development Policy Management, Mart 2017, s. 3.

⁶⁹⁶ IGAD website, *The IGAD Region*, <https://igad.int/about-us/the-igad-region> (Erişim Tarihi: 27.04.2019).

⁶⁹⁷ A.g.e.

geçirilen Şiddet İçeren Aşırılığı Önleme ve Aşırılıkla Mücadele IGAD Mükemmeliyet Merkezi (*The IGAD Centre of Excellence in Preventing and Countering Violent Extremism-ICEPCVE*).⁶⁹⁸ Devlet ve devlet dışı aktörleri aşırılık ve şiddet içeren ideolojilerle başa çıkmak üzere bir araya getiren ICEPCVE, alternatif anlatılar üretmek gençlerin, kadınların, dini liderlerin ve STK'ların bu tür ideolojilere karşı durma kapasitesini pekiştirme amacı taşımakta;⁶⁹⁹ Doğu Afrika ülkelerinin birbirleriyle tecrübe paylaşımına ve aşırılığa yol açan faktörler konusunda ortak bir anlayış geliştirmesine olanak tanımaktadır.⁷⁰⁰ CEWARN ise IGAD bölgesindeki mevcut veya potansiyel çatışmalara yönelik bilgi alma ve paylaşmaya imkan sağlayan; bilgileri analiz ederek farklı senaryolar geliştiren ve var olan durumla alakalı verilecek cevapları formüle eden; alınan bilgileri ve hazırlanan yanıt seçeneklerini üyeleriyle paylaşan bir mekanizma olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Dolayısıyla, CEWARN'ın odak noktasında, verilerin toplanması, analizi, tam vaktinde dağıtılması ile doğru kişi ve kurumlara ulaştırılması anlayışı bulunmaktadır.⁷⁰¹ IGAD'ın 8 üye ülkesinden gelen verilerle strateji çerçevelerini hazırlarken CEWARN, binlerce vatandaşın yanı sıra yerel-ulusal yetkililer, STK'lar, bölgesel ve uluslararası düzeyde ilgililer ile istişare halinde bulunmakta; sistem araçlarını ve yöntemlerini geliştirme gayretiyle Doğu Afrika'da barış ve güvenlik ortamının sağlanması yolunda umut vermektedir.⁷⁰²

Şema 3.2. CEWARN Bölgesel, Ulusal ve Yerel Organizasyon Şeması

Kaynak: United Nations Institute for Training and Research, *CEWARN Mechanism for the IGAD Region*, https://www.unitar.org/ny/sites/unitar.org/ny/files/Khalid_CEWARN.pdf (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

⁶⁹⁸ IGAD website, What We Do – IGAD Structure, <https://igad.int/index.php/about-us/what-we-do?showall=&start=3> (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

⁶⁹⁹ Global Counter Terrorism Forum, Capacity-Building in East Africa Region, Eylül 2018, <https://www.thegctf.org> (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

⁷⁰⁰ IGAD website, ICEPCVE, <http://cve.igad.int/about-us.html> (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

⁷⁰¹ IGAD website, About CEWARN, <https://cewarn.org/index.php/about-cewarn> (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

⁷⁰² İbrahim Arslan, 2018, a.g.e. s. 852.

2002 yılından bu yana varlığını sürdüren CEWARN dışında çatışma çözümü ve barış girişimleri çerçevesinde bir diğer IGAD mekanizması ise Arabuluculuk Destek Birimi (*Mediation Support Unit- MSU*) olarak öne çıkmaktadır. 2012 yılında oluşturulan ve IGAD ülkelerindeki devletler arası ve devlet içi çatışmaların önlenmesi, çözümü ve barış inşasında kadınlara, STK'lara ve medyaya önemli bir misyon atfeden bu mekanizma, Somali, Güney Sudan ve Sudan'daki barış süreçlerinden de dersler çıkarmakta ve bulgularını üye ülkelerle koordinasyon ve danışmanlık açısından paylaşmaktadır.⁷⁰³ 2019 yılında MSU tarafından ortaya koyulan IGAD bölgesinde Çatışmaların Önlenmesi, Yönetimi ve Çözümü (*Conflict Prevention, Management and Resolution- CPMR*) için hazırlanan taslak protokolde ise çatışmalara ortak, etkili ve şeffaf bir şekilde müdahale edilmesine; elçi ya da arabulucuların ilgili bölgelerde görevlendirilmesine; çatışmaların önlenmesi, yönetilmesi ve çözümünde belli ilkeler ve standartlar doğrultusunda hareket edilmesine olanak tanıyan mekanizmalar geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca bölgede bir de acil müdahale gücü (*East African Standby Force- EASF*) bulunmaktadır.⁷⁰⁴ Tüm bu oluşumlar IGAD'ın çatışma çözümü mekanizmalarının kurumsallaşma yolunda önemli adımları olarak değerlendirilebilmekte; ancak CEWARN'da görülen kurumsal ve işlevsel zayıflıkların yanı sıra kapsamlı planlamaların olmayışı gibi sorunlar,⁷⁰⁵ IGAD'ın ve organizasyon yapısında yer alan mekanizmaların etkisini sınırlandırmaktadır. Ayrıca, bu adımların ve örgütün gücünün bölgedeki komşuluk ilişkilerinden etkileneceği öngörülmektedir.

Doğu Afrika'da ve IGAD bölgesinde komşuluk ilişkilerinin çatışmalarda genel olarak sorunlu bir seyir izlediğinden tez çalışmasının ikinci bölümünde bahsedilmişti. Buna rağmen komşu ülkeler, bölgedeki çatışmaların çözümü noktasında da dikkatle incelenmesi gereken aktörler arasında yer almaktadır. Nitekim, kronik hale gelen Somali, Sudan, Güney Sudan gibi ülkelerdeki çatışmaların çözümü için ortaya koyulan girişimlerde komşu ülkeler hep vardır.⁷⁰⁶ Özellikle Etiyopya, Cibuti ve Kenya'nın Somali ve bölgedeki diğer çatışma alanlarındaki sorunlarla alakalı çaba harcadıkları görülmektedir. Ancak IGAD üyesi komşu ülkelerin çatışmaların çözümü çabalarının ardında, aralarındaki rekabet ve ülkesel çıkarlar

⁷⁰³ Bkz: IGAD Committee of Ambassadors, Resolution of the IGAD Committee of Ambassadors to Operationalize the Newly Established IGAD Mediation Support Unit (MSU), Tadjourah 17-18 Eylül 2012.

⁷⁰⁴ IGAD website, IGAD Member States Legal Experts Review Draft Protocol on Conflict Prevention, Management and Resolution in the IGAD Region, <https://igad.int/divisions/peace-and-security> (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

⁷⁰⁵ United Nations Institute for Training and Research, a.g.e.

⁷⁰⁶ Bkz: Sally Healy, "Seeking Peace and Security in the Horn of Africa: The Contribution of the Inter-Governmental Authority on Development", *International Affairs*, Vol: 87, No: 1, 2011, ss. 105-120.

dikkat çekmektedir. Zira, IGAD'a üye ülkelerin tarihine bakıldığında, bu rekabet ya da çıkarlar nedeniyle neredeyse her biri arasında bir anlaşmazlık göze çarpmaktadır. Rekabet, çıkarlar, anlaşmazlıklar ve IGAD'ın iç dinamikleri, üyelerinde yaşanan iç çatışmaların çözümüne etkili bir şekilde müdahale edilmesini zorlaştırmakta; çatışmaların çözümü ve barış çabalarını baltalayarak bölgedeki iç çatışmalara yönelik ortak bir tutum geliştirmeyi güçleştirmektedir. Aynı şekilde, bölgede çok sayıda çatışmanın mevcudiyeti ve IGAD ülkelerinin komşularındaki çatışmalarda isyancı grupları destekleme eğiliminin yanı sıra kuraklık, çölleşme, yoksulluk, siyasi isteksizlik, finansal sorunlar gibi örgütün enerjisini ve kapasitesini bölen farklı konular da IGAD'ın performansını olumsuz etkilemektedir.⁷⁰⁷

Çeşitli engellere, üye devletlerce tarafsızlığın korunamamasına, Etiyopya'nın ağırlığına ve yönlendirmelere rağmen IGAD'ın örgütsel olarak faaliyetleri ve tutumu çözüm yanlısı olarak değerlendirilebilmektedir. IGAD'ın ortak barış ve güvenlik politikaları geliştirmesi ve ekonomik entegrasyonu sağlamayı başarmasının üyeler arasındaki karşılıklı faydayı arttıracacağı ve bölgedeki politik iklimi değiştireceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, IGAD sahasındaki çatışmaların çözümü için örgütün günümüze dek gösterdiği çabalar ve alınan dersler üzerine inşa edilecek girişimlerin gelecekteki çabalara rehberlik etmesi öngörülmektedir. Örneğin, 1990'lardan itibaren Somali'deki çatışmaların çözümü ve barışın sağlanması girişimlerinde IGAD'ın sürekli ve görünür bir rol üstlendiği dikkat çekmekte; ancak Somali'de barışın halen sağlanamamasından da IGAD ile alakalı çıkarılacak dersler bulunmaktadır.⁷⁰⁸ Tüm bu süreçlerde üye ülkeler arasındaki kötü komşuluk ilişkilerinden zarar gören barış girişimleri ise ilişkiler dönüştürülmedikçe ve örgütsel anlamda karşılaşılan engeller aşılamadıkça istenen sonuçların alınamayacağını düşündürmektedir.

3.1.2.2. Batı Afrika'daki Çatışmaların Çözümü, Komşu Ülkeler ve ECOWAS

1975 yılında Nijerya'da 15 üye devletin imzasıyla kurulan ECOWAS, temelde bölgedeki ekonomik entegrasyonun sağlanmasını amaçlamıştır.⁷⁰⁹ Çatışma ve istikrarsızlıkların ekonomik kalkınmanın önündeki ana engeller olarak görülmesiyle birlikte ise Sahra-altı Afrika'daki diğer alt bölgesel örgütler gibi ECOWAS da kıtadaki barış ve

⁷⁰⁷ Kidist Mulugeta, The Role of Regional and International Organizations in Resolving the Somali Conflict: The Case of IGAD, Friedrich Ebert Stiftung, Aralık 2009, ss. 38-39.

⁷⁰⁸ A.g.e., ss. 50-53; ayrıca bkz: Fanuel Lakew, The Role of IGAD in Conflict Resolution in the Horn of Africa: The Somalia Case, Addis Ababa University, Addis Ababa 2012.

⁷⁰⁹ ECOWAS website, Basic Information, <https://www.ecowas.int/about-ecowas/basic-information/> (Erişim Tarihi: 29.04.2019); ECOWAS üyesi ülkeler: Benin, Burkina Faso, Cape Verde, Fildişi Sahili, Gambia, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Togo'dur.

Harita 3.2. ECOWAS Bölgesi ve Ülkeleri

Kaynak: Premium Times, Nigeria Contributes \$710 to ECOWAS, more than 13 Countries Put Together, 6 Aralık 2018, <https://www.premiumtimesng.com> (Erişim Tarihi: 29.04.2019).

Management, Resolution, Peacekeeping and Security), 2001 yılındaki Demokrasi ve İyi Yönetim ile İlgili Protokol (*The Protocol on Democracy and Good Governance*) ve 2008 yılındaki ECOWAS Çatışma Önleme Çerçevesi (*ECOWAS Conflict Prevention Framework-ECPF*) ortaya koyulmuştur. ECOWAS Acil Müdahale Gücü (*ECOWAS Standby Force-ESF*) ile Savunma ve Güvenlik Komisyonu (*The Defence and Security Commission*) gibi mekanizmalar da bölgedeki barış ve güvenlik yapılanmasında öne çıkmıştır.⁷¹⁰ Siyasi işler, erken uyarı, barışın korunması ve bölgesel güvenlik konularına odaklanan ECOWAS bünyesinde ayrıca, BGK'nın Batı Afrika'daki benzer birimi olarak Arabuluculuk ve Güvenlik Konseyi (*Mediation and Security Council*), Akil İnsanlar Heyeti'nin karşılığı olarak Yaşlılar Meclisi (*Council of Elders*), kıtasal erken uyarı mekanizmasının alt bölge yapılanması olarak ECOWARN gibi kurumsal mekanizmalar mevcut olup,⁷¹¹ ECOWAS'ın kurumsal işleyişi AfB ile oldukça benzerdir.

Batı Afrika'daki barış ve güvenliği tehdit eden olgular, ECOWAS'ın bölgesel aktör rolüne duyulan ihtiyacı daha fazla belirginleştirmektedir. Bu olgular arasında şiddet içeren çatışmalar, demokrasi ve yönetim sorunları, terörizm, korsanlık, insan kaçakçılığı ve uyuşturucu, hafif silah ya da diğer yasadışı malların ticareti gibi sınır ötesi suçların yanı sıra

güvenlik mimarisinin zamanla önemli bir parçası haline gelmiştir. ECOWAS'ın yasal ve normatif düzeyde kendine ait çatışma önleme, yönetme, çözme çerçevesini ve araçlarını geliştirdiği görülmüş; bu bağlamda, 1999 yılındaki Çatışmaların Önlenmesi, Yönetimi, Çözümü, Barışın Korunması ve Güvenlik Mekanizmaları ile İlgili Protokol (*The Protocol Relating to the Mechanism for Conflict Prevention,*

⁷¹⁰ Johan Tejpar ve Adriana Lins de Albuquerque, Challenges to Peace and Security in West Africa: The Role of ECOWAS, FOI Swedish Defence Research Agency, Stockholm, Ağustos 2015.

⁷¹¹ Camilla Elowson Ve Justin MacDermott, ECOWAS Capabilities in Peace and Security, FOI Swedish Research Agency, Stockholm, Aralık 2010, ss. 27-30.

bölgedeki esnek sınır anlayışı sayılabilmektedir. ECOWAS'ın organizasyonel ve lojistik yapısındaki eksiklikler, finansal sıkıntılar ve bölgesel güç Nijerya'nın kendi iç sorunlarıyla da baş etmek durumunda olmasının ise çatışma çözümü ve barış çabalarını güçleştirdiği söylenebilmektedir. Ancak, mevcut koşullara rağmen Nijerya'nın ECOWAS için bir bölgesel aktör olarak önemini koruduğu ve ECOWAS'ın özellikle şiddet içeren çatışmaların önlenmesinde başarılı adımlar attığı gözlenmektedir.⁷¹² Bu tür adımların sonuçları, erken uyarı mekanizmasının önemini bir kez daha ortaya koymakta; çatışmaların yoğunluğu artmadan ya da çatışmalar henüz başlamadan duruma müdahil olunmasının ve erken yanıt verilmesinin bölgedeki barış ve güvenliğin sağlanması yönündeki etkisini göstermektedir.

ECOWAS, Batı Afrika'nın neredeyse 2/3'ünün tam anlamıyla demokratikleşemediği bir ortamda demokrasi teşvik politikalarını da hayata geçirmektedir. Burkina Faso, Gine Bissau ve Nijerya gibi ülkelerde son yıllarda ortaya çıkan yönetim sorunlarının demokratik ve adil seçimler yoluyla aşılması hususunda ECOWAS'ın sürece dahil olduğu görülmektedir.⁷¹³ Bölgesel para politikaları, banka ve finans kurumları, bölgesel altyapı projeleri gibi faaliyetleriyle ECOWAS, bütünleşme yolunda önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca, Liberya ve Sierra Leone gibi ülkelerde ECOWAS'ın askeri kanadı ECOMOG (*The Economic Community of West African States Monitoring Group*) aracılığıyla barışı koruma rolü üstlenmesi dikkat çekmektedir.⁷¹⁴ Ancak özellikle iç çatışmalara yönelik yapılan bu tür askeri nitelikli müdahaleler, ECOWAS'ın tarafsızlığına, önceliklerine ve çatışmaların çözümü yönündeki motivasyonlarına dair tartışmaları beraberinde getirmektedir. Liberya'da 1990-1997 yılları arasındaki ECOWAS müdahalesi, büyük ölçüde Nijerya tarafından ve Nijerya'nın ulusal, bölgesel ve hegemonik çıkarları gözetilerek hayata geçirilirken; Fildişi Sahili'ne 2003-2004 yılları arasında gerçekleştirilen müdahalede, çatışmaların kitlesel bir mülteci akını gibi bölgesel sonuçları olabileceği ve spill-over etkisiyle komşularına ve tüm Batı Afrika'ya yayılarak barış ve güvenliği tehdit edebileceği endişesiyle hareket edildiği öne sürülmektedir. Bu bağlamda, ulusal çıkarlar, ECOWAS alt bölgesine ait hegemonik çıkarlar, liderlerin özellikleri ve liderler arasındaki ilişkilerin ECOWAS'ın kararlarını etkilediği değerlendirilmektedir.⁷¹⁵

⁷¹² Johan Tejpar ve Adriana Lins de Albuquerque, Ağustos 2015, a.g.e.

⁷¹³ A.g.e.

⁷¹⁴ Ufo Okeke Uzodike, "The Role of Regional Economic Communities in Africa's Economic Integration Prospects and Constraints", *Africa Insight*, Vol: 39, No: 2, Eylül 2009, s. 34.

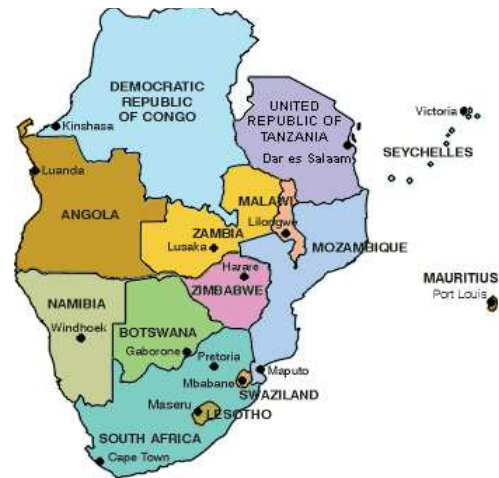
⁷¹⁵ Rodrigo Tavares, "The Participation of SADC and ECOWAS in Military Operations: The Weight of National Interests in Decision Making", *African Studies Review*, Vol: 54, No: 2, Eylül 2011, ss. 166-167.

ECOWAS bölgesinin komşuluk ilişkileri açısından bağımsızlıklarının ardından pek çok sorunla karşı karşıya kaldığını da hatırlatmak gerekmektedir. Fildişi Sahili-Gana, Nijerya-Benin, Mali-Burkina Faso gibi ülkelerin birbirleriyle olan sınır sorunları; Senegal ve Gine arasındaki tarihi rekabet; bölgedeki liderlik mücadeleleri; Senegal-Moritanya ve Nijerya-Gana arasındaki mülteci ve göçmen nüfus sorunları; Burkina Faso ve Fildişi Sahili'nin komşuları Liberya'ya yönelik muhalif güçlere cephe gerisi yaratarak yardım ve yataklık etmesi gibi konular, bölgedeki komşuluk ilişkilerinin geçmişte ne derece sorunlu olduğunu göstermektedir.⁷¹⁶ Ancak bu sorunlu geçmişe rağmen, Batı Afrika ülkelerinin barışçıl bir şekilde bir araya gelebildiği ve bir tür negatif barış ortamı kurabildiğini söylemek mümkündür. Negatif barışın varlığı, realist ve jeo-politik arka plana sahip olmakla birlikte, ECOWAS gibi komşularla barış, işbirliği ve bütünleşme temelli liberal bir bölgesel örgütlenmenin olumlu etkisine de dayandırılmaktadır.⁷¹⁷ Bugün Batı Afrika, tüm Sahra-altı Afrika gibi pozitif ya da istikrarlı bir barışa ulaşmayı amaç edinmek durumundadır.

3.1.2.3. Güney Afrika'daki Çatışmaların Çözümü, Komşu Ülkeler ve SADC

Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (*South African Development Community- SADC*), 1980 yılında kurulan Güney Afrika Kalkınma İşbirliği Konferansı'nın (SADCC) halefi olarak 1992 yılında oluşturulmuştur. Bölgede kalkınma ve ekonomik büyümenin başarılması, yoksulluğun azaltılması, insanların yaşam standartlarının geliştirilmesi ve toplumsal olarak dezavantajlı konumda bulunanların desteklenmesi amaçlarını gerçekleştirmek adına 15 SADC üyesi ülke anlaşmaya varmıştır. Demokratik değerler ile eşit ve sürdürülebilir kalkınma üzerine inşa edilen bölgesel entegrasyon modeli ise bu amaçlara ulaşmanın reçetesi olarak görülmüştür.⁷¹⁸

Harita 3.3. SADC Bölgesi ve Ülkeleri

Kaynak: South African History Online, SADC, <https://www.sahistory.org.za> (Erişim Tarihi 30.04.2019).

⁷¹⁶ Baffour Agyeman-Duah, "Military Coups, Regime Change, and Interstate Conflicts in West Africa", *Armed Forces & Society*, Vol: 16, No: 4, 1990, ss. 556-558.

⁷¹⁷ Bkz: Arie M. Kacowicz, "Negative International Peace and Domestic Conflicts, West Africa, 1957-1996", *The Journal of Modern African Studies*, Vol: 35, No: 3, Eylül 1997, ss. 367-385.

⁷¹⁸ SADC website, Southern African Development Community, History and Treaty, <https://www.sadc.int/about-sadc/overview/history-and-treaty/> (Erişim Tarihi: 30.04.2019); SADC üyesi ülkeler: Angola, Botswana, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Lesotho, Madagaskar, Malavi, Moritus, Mozambik, Namibya, Seyşeller, Svaziland, Tanzania, Zambiya ve Zimbabve'dir.

Ortak gelecek vizyonunu barış, güvenlik, istikrar ve bölgesel işbirliğine dayandıran SADC, eşitlik, karşılıklı fayda ve dayanışma temelinde bir bütünleşme çabası ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Politika, Savunma ve Güvenlik İşbirliği Protokolü (*Protocol on Politics, Defence and Security Cooperation*) ve Karşılıklı Savunma Anlaşması (*Mutual Defence Pact*) şeklinde SADC'nin bölgesel barış ve güvenliğin sağlanmasındaki rolüne rehberlik eden iki önemli belge hazırlanmıştır. SADC bölgesindeki çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü için ise bölgesel erken uyarı sistemi, bölgesel barışı koruma merkezi ve bir acil müdahale gücü oluşturulmuştur. Arabuluculuk Destek Birimi (*Mediation Support Unit*) ve Yaşlılar Meclisi gibi birimlerin de aynı şekilde bölgedeki çatışmaların çözümü ve barış girişimlerine katkı sağlaması öngörülmüştür.⁷¹⁹ Geliştirdiği mekanizmalarla SADC, Afrika'nın güneyindeki kriz ve çatışmalarla mücadelenin önemli bir aktörü olmuştur.

Siyasi koşullar, savunma ve güvenlik açısından Güney Afrika'da son yıllarda önemli gelişmeler yaşansa dahi, halen SADC'nin önünde birtakım siyasi, ekonomik ve toplumsal zorluklar bulunmaktadır. Ekonomik geri kalmışlık ve yoksulluk, HIV ve AIDS salgını, devlet içi ve devletler arası çatışmalar, demokrasi ve yönetim sorunları, mülteciler, düzensiz ve yasadışı göç, doğal kaynaklara erişimde ve gelir düzeyindeki eşitsizlikler, silahsızlanmanın önündeki engeller ve yolsuzluk gibi olgular, SADC'nin bölgede baş etmesi gereken güçlükler arasında sayılabilmektedir.⁷²⁰ Güney Afrika, kıtadaki en zengin ve barışa yakın bölge olmasına rağmen mevcut eşitsizliklerin SADC bölgesindeki istikrarı olumsuz etkilediği ve çatışmalara ortam hazırladığı gözlemlenmektedir.⁷²¹ Zira, gelir eşitsizliğinin dünyada en yüksek olduğu bölgeler arasında Güney Afrika da gösterilmektedir. Güney Afrika aynı zamanda, kültürel, dilsel ve etnik olarak ülke veya bölge bazında pek çok farklılığı içerisinde barındırmaktadır. Bağımsızlıkları uğruna birlikte mücadele vermeleri ve apartheid rejimine karşı ortak tepki geliştirebilmeleri sayesinde ise SADC üyeleri arasında bir tür kardeşlik ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir.⁷²² Bu durum, kıtadaki komşuluk ilişkilerine de yansımakta ve bölgedeki çatışma yoğunluğunun üst seviyelere ulaşmamasında etkili olmaktadır. Nitekim, bölgeden daha çok "kriz" düzeyinde çatışma ve orta yoğunlukta şiddet haberleri gelmektedir.

⁷¹⁹ Adriana Lins de Albuquerque ve Cecilia Hull Wiklund, Challenges to Peace and Security in Southern Africa: The Role of SADC, FOI Swedish Defence Research Agency, Stockholm, Aralık 2015.

⁷²⁰ SADC website, Politics, Defence and Security, <https://www.sadc.int/themes/politics-defence-security/> (Erişim Tarihi: 30.04.2019).

⁷²¹ German Cooperation, Peace, Security and Good Governance in SADC, Temmuz 2018, <https://www.giz.de> (Erişim Tarihi: 30.04.2019).

⁷²² Adriana Lins de Albuquerque ve Cecilia Hull Wiklund, a.g.e.

Siyasi krizler, Güney Afrika'nın başlıca kriz ve çatışma konularından biri olarak öne çıkmakta; SADC'nin ise bu krizlere çeşitli şekillerde çare aradığı gözlenmektedir. Örneğin, Madagaskar, Lesotho ve Zimbabve gibi ülkelerde SADC, arabuluculuk girişimlerinde bulunarak demokratik seçimlerin gerçekleştirilmesi için yol haritaları hazırlamış ve seçimlere dair standartlar geliştirilmesi üzerinde çalışmıştır. SADC'nin çözüm yanlısı çabalarının ya da yaşanan çatışmalarda belli ölçüde elde edilen başarıların ardında ise örgütün tek başın sahip olduğu güçten ziyade, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Tanzanya gibi ülkelerin yanı sıra BM'nin girişimleri dikkat çekmektedir. Özellikle askeri nitelikli müdahalelerde, bölgesel bir güç olarak Güney Afrika Cumhuriyeti'nin varlığı aranmaktadır. Bu askeri müdahalelerden birinin, SADC Acil Müdahale Gücü'nün katılımıyla Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde devreye sokulduğu bilinmektedir.⁷²³ SADC müdahalelerinde yararlanılan çatışma önleme, yönetim ve çözüm mekanizmaları arasında ayrıca, Seçim Tavsiye Konseyi (*Electoral Advisory Council- SEAC*), İnsan Hakları Komisyonu (*Human Rights Commission*), Bölgesel Erken Uyarı Merkezi (*Regional Early Warning Centre-REWC*) ve SADC Tugayı (*SADC Brigade- SADCBRIG*) bulunmaktadır.⁷²⁴ Çatışmaların spill-over etkisi ile komşu ülkelere ve bölgeye sıçraması; komşu ülkelerin çatışmalar nedeniyle yaşanan mülteci akını gibi sorunlardan kendilerini koruma içgüdüsü ile hareket etmesi; bölge ülkelerinin stratejik ulusal çıkarlarını gözetmesi; Güney Afrika Cumhuriyeti'nin bölgedeki hegemonik gücünü sürdürmeye çalışması gibi olgular bu mekanizmaların işletilmesinde etkili olmaktadır.⁷²⁵ İzleme ve değerlendirme, demokratik ve adil seçimlere ortam hazırlama, barış gücü, çatışmanın ortaya çıkışının ve yayılmasının önlenmesi, barış inşası gibi farklı konulara eğilen SADC, APSA'nın güney ayağını oluşturmakta ve bölgedeki çatışma çözümü aktörleri arasında önemini korumaktadır.

3.2. Somali'deki Çatışmaların Çözümü ve Komşu Ülkelerin Rolü

Somali'deki çatışmalar gibi çatışma çözümü çabaları da senelerdir kıtadaki barış ve güvenlik çalışmalarının önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Somali aynı zamanda, uluslararası, kıtasal ve bölgesel barış girişimleri arasında sonuç almakta en çok zorlanılan çatışma alanlarından biridir. Sahip olduğu stratejik konumu ve yaşanan

⁷²³ Adriana Lins de Albuquerque ve Cecilia Hull Wiklund, a.g.e.

⁷²⁴ Cheryl Hendricks ve Takawira Musavengana, *The Security Sector in Southern Africa*, ISS Monograph 174, Ekim 2010, ss. 18-23.

⁷²⁵ Rodrigo Tavares, "The Participation of SADC and ECOWAS in Military Operations: The Weight of National Interests in Decision Making", *African Studies Review*, Vol: 54, No: 2, Eylül 2011, ss. 159-161.

çatışmaların ülke sınırlarını aşan boyutları itibariyle Somali'deki çatışmalar, yalnızca çevre ve komşu ülkeleri etkilemekle kalmayıp, kıta genelini ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit etme potansiyeli taşımaktadır. Yaklaşık 30 yıllık bir süredir devam eden Somali sorununda pek çok girişime rağmen halen barış ve istikrarın sağlanamayışı ve tam anlamıyla işleyen bir devlet mekanizmasının oluşturulamayışı ise dikkat çekicidir.

Uluslararası barışın tesisine yönelik BM'nin Güvenlik Konseyi kararları yanı sıra ABD, AB, AfB, IGAD gibi aktörler, BM ile koordine halinde Somali'de politikalar geliştirmeyi sürdürmektedir. Bir yandan uluslararası kamuoyunun çözüm arayışı devam ederken, bazı Afrika ülkeleri de Somali'de tarafların çatışma konularını barış içinde çözmeleri yönünde daha fazla gayret göstermektedir. Cibuti ve Uganda'nın⁷²⁶ barış girişimleri haricinde, Sudan'ın öncülüğünde Arap Birliği'nin çalışmaları ve Sudan ev sahipliğindeki barış konferansları bu kapsamda sayılabilmektedir. Etiyopya ve Kenya'nın ise Somali'deki çatışma çözümü girişimlerinde isimlerine çok sık rastlanmaktadır. Ancak,

- Uluslararası kamuoyunun Somali'ye barış getirme girişimlerindeki kararsız tutumu;
- Ülke dışında düzenlenen konferanslarla Somali'de barışın sağlanmaya çalışılması;
- Sorunun altında yatan sebepler derinlemesine analiz edilmeden ve anlaşılmadan çözüm önerileri getirilmesi ve bu önerilerin uygulanmaya çalışılması;
- Bir konferansta alınan kararlar ve çözüm önerileri uygulamaya geçirilemeden yeni konferanslar düzenlenmesi ve yeni öneriler sunulması;
- Aktörlerin kendi çıkarları doğrultusunda çözümü yönlendirme amacı taşıması;
- Bölgedeki kötü komşuluk ilişkilerinin barış girişimlerini farklı yönere kaydırması;
- Kabilesel ve İslami kimliklerin siyasi sistemde bir arada temsil edilememesi;
- Kapsamlı, profesyonel, disiplinli güvenlik güçleri ve devlet otoritesi hedefinden uzak yalnızca konferans organizasyonu ile barışa ulaşılabileceğinin umut edilmesi;

şeklindeki olgular, günümüze dek devam eden Somali sorununda çatışma çözümü ve barış çabalarının ülkede istikrarlı bir devlet yapısı kurmaya ve arzulanan barışı sağlamaya yetmeyişinin arka planında önemli bir yer tutmaktadır.⁷²⁷

Afyare Abdi Elmi, "Somali: Kimlik, İslami Hareketler ve Barış" isimli kitabında Somali'de barışın senelerdir sağlanamamasına yönelik önemli tespitlerde bulunmaktadır.⁷²⁸

⁷²⁶ Mikael Eriksson, a.g.e., ss. 34-35.

⁷²⁷ Afyare Abdi Elmi, a.g.e., ss. 32-34.

⁷²⁸ A.g.e., ss. 34-36.

...Benim iddiam şudur ki, Somali'de düzenlenen yirmi barış konferansından hiçbiri, Somali'de istikrarlı bir devlet oluşturabilmek adına hiçbir şey yapmamıştır. İşte bu devletsizliğin, ülkedeki çatışmaların ana sebebi olduğunu düşünüyorum. Eğer barış tesis edilecekse, devletin otoriter gücünün yeniden sağlanması gerekir... Bir başka iddiam ise, Afrika'daki diğer savaşlar gibi Somali'de de sorunun altında yatan sebeplerin ve müdahil olan tarafların oldukça karmaşık ve çok yönlü bir yapıya sahip olduklarıdır. Düşmanlıkları alevlendiren ana sebep bir güç ve kaynak mücadelesi olsa da sömürge sonrası meşruiyet sorunu, siyasi kültürdeki zaaf ve silahların hemen bulunabilirliği gibi etmenler de savaşı arttırmaktadır. Taraflara baktığımızda da Somali'de çok sayıda kabile, İslamcı birkaç grup, birbirinden farklı söylem ve kabilelere sahip iş adamları ile düşman komşular ve kafası karışık bir uluslararası kamuoyu görüyoruz, ki bunların hepsi de ülkeyi farklı bir yöne çekmek istiyor...

Kabilesele kimlik ve barışı sağlamadaki etkisi incelendiğinde, böylesi bağların Somali insanında oldukça güçlü olduğunu ve siyasi kurumları değiştirmeye çalışan her çabanın temsil meselesini halletmesi gerektiğini iddia edebiliriz. Somali'nin iki ana kimliği olan kabilevi ve İslami kimlikler siyasi sistemde temsil edilmelidir. Kısa vadede tüm kabilelerin temsil edildiği geçici bir formülün bulunması gerekir... Kavimsel kimliğin siyasi arenada yer almasını istemeyen İslamcılar ise meseleyi daha karmaşık hale getirmektedir...

Uluslararası kamuoyu diğer Müslüman ülkelerde olduğu gibi, Somali'de de siyasal İslam'ın hesaba katılması gereken bir gerçeklik olduğunu kabul etmek durumundadır. Ülkede hem ılımlı hem radikal gruplar bulunmaktadır. Somalili İslamcılarının ekseriyetinin ulusal bir bakış açısı taşıdıklarını ve bu nedenle barış sürecine dahil edilebileceklerini savunuyoruz. Dahası, ılımlıların mı yoksa radikallerin mi bu süreçte daha etkin ve güçlü olacaklarını ise (bazen dış güçlerce oluşturulan) şartlar belirleyecektir. İMB'nin hâkim olduğu dönemde ilk altı ay boyunca mevcut koşullar ılımlı İslamcılara öne çıkarmış ve daha etkili kılmış iken sonrasında yaşanan Etiyopya işgali durumu tersine çevirerek aşırı grupların güçlenmesine sebep olmuştur. İronik olan ise Etiyopya ve kısmen Kenya'nın, savaştığı ve Somali devletinde yer almasını istemediği radikal gruplar, güçlenen gruplar olmuştur. Her iki komşu ülke de kendi jeopolitik çıkarları adına Somali'de güçlü bir devlet kurulmaması için çalışmaktadır...

Son olarak, Somali barışının sağlanması için savaşın bitmesini beklemenin gerekmediğini savunuyoruz. Uluslararası kamuoyu ve yerli halk, eğitime, yönetime ve ekonomik kalkınmaya dair yapabilecekleri yatırımı yapmaya başlamalıdır. Ayrıca, barış önündeki en önemli engellerden biri kaynak eksikliğidir. Daha önceki barış süreçlerinin sekteye uğramasındaki sebep, uluslararası kurumların sağlayamadıkları para yardımı ve Somalililerin de barış için kullanabilecekleri maddi kazanç kaynaklarının bulunmamasıdır. Somali için kaynak probleminin görüşmelerde ilk maddeler arasında yer alması gerektiğini ve BM'nin sürece tam müdahil olması gerektiğini savunuyoruz...

Görülmektedir ki Somali'deki çatışmaların gidişatında olduğu gibi çözüm ve barış süreçlerinde de pek çok faktör ve aktör bir arada etkili olmaktadır. Bir dış faktör olarak kötü komşuluk ilişkileri ve birer dış aktör olarak komşu ülkelerden bazıları, Somali'de çatışmaların çözümü değil devamından yana tavır alarak barış süreçlerini baltalayıcı rol oynamış ya da ancak kendi çıkarlarına uyacak bir barış ortamına rıza göstermiştir. Halbuki komşu ülkeler, iç çatışmaların sona erdirilmesinde, çatışan taraflara destek vermekten ziyade barışı ve uzlaşmayı teşvik ederek -Mozambik⁷²⁹ ve Guatemala⁷³⁰ gibi ülkelerde şahit olunduğu üzere- önemli bir pay sahibi olma potansiyeli taşımaktadır.⁷³¹ Nasıl ki iç çatışma yaşayan ülkelerde komşu devletlerin sürece olumlu katkısı çatışmaların çözümü ve barışın tesisine artı değer katıyorsa, bu durumun tersi şekilde, kötü komşuluk ilişkileri ve düşman bir çevre de barış ve güvenlik yolundaki çabalara büyük zarar vermektedir.

Downs ve Stedman, barış süreçlerinin başarısında ve anlaşmaların uygulanmasında sekiz farklı zorluk ve engelden bahsetmektedir. Çatışan taraf sayısının fazlalığı; çatışmaların altında yatan nedenlere hitap etmeyen üstünkörü barış anlaşmaları; süreci baltalayan kişi ya da gruplar; zayıf ve çökmüş bir devlet yapısı ile birlikte toplumsal ve ekonomik yapının ağır tahribata uğraması; savaşçı sayısının çokluğu; çatışmaların devamına olanak tanıyan doğal kaynakların mevcudiyeti; çatışmaların ulusal egemenlik ya da bölünme maksatlı gerçekleşmesi; kötü komşu ülkeler ile düşman bir çevrenin varlığı şeklinde bu zorluklar sıralanmaktadır. Sıralanan zorluklar içerisinde kötü komşulardan oluşan düşman bir çevrenin varlığı, en önemli dış etkenler arasında yer almaktadır. Ayrıca, bir çatışmada bu faktörlerin sayısı ne derece fazla ise barış anlaşmalarının uygulanması da o derece zorlaşmaktadır.⁷³² Somali'de bu faktörlerin sayısı yeterince çoktur. Senelerdir Somali'de yaşanan da bir ölçüde kötü komşuluk ilişkileri ve düşman bir çevrenin barış ve güvenlik çabalarına zarar vermesi durumudur. Çatışmaların çözümü ve barış süreçlerinde bu zorlukların aşılabilmesi ve kötü komşuluk ilişkilerinin dönüştürülebilmesi ise Somali'de mevcut ve yeni her girişimin kalıcı ve sürdürülebilir bir barıştan uzak kalması demektir.

⁷²⁹ Patrick Chabal, Mozambique: Prospects for Stability, UNCHR Centre for Documentation and Research, Writenet Paper No. 11/2000, February 2001, s. 3.

⁷³⁰ Bkz: William Stanley ve David Holiday, "Broad Participation, Diffuse Responsibility: Peace Implementation in Guatemala, *Ending Civil Wars: The Implementation of Peace Agreements*", (Ed. Stephen John Stedman vd.), Lynne Rienner Publishers, London 2002, ss. 421-463.

⁷³¹ Bkz: Peter Wallensteen ve Margareta Sollenberg, "Armed Conflict, 1989-2000", *Journal of Peace Research*, Vol: 38, No: 5, Eylül 2001, ss. 629-644.

⁷³² George W. Downs ve Stephen John Stedman, "Evaluation Issues in Peace Implementation", *Ending Civil Wars: The Implementation of Peace Agreements*, (Ed. Stephen John Stedman vd.), Lynne Rienner Publishers, London 2002, ss. 55-57.

3.2.1. Çatışma Çözümü ve Barış Girişimleri

“Bir sorun vardı,
Ve ben bir çözüm buldum.
Bu çözüm işe yaramayınca,
Çözmeyi denemiş başka birine sordum.
O da işe yaramadı;
Ve ben ilk başladığım yere geri döndüm.
Tekrar aradım;
Bu çözüm de bana uymadı.
Ve ben,
Yine, tekrar,
Başka birisi tarafından aranmış bir yerde,
Tekrar tekrar,
Çözüm arayıp durdum.”

Yukarıdaki dizeler, ünlü Somalili şair Muhammed Ibrahim Warsame Hadraawi'ye ait Daba Huwan adlı şiirden alınmıştır. Hadraawi, Somali sorununa yönelik çözüm arayanların çözümü yanlış yerde aradıklarını vurguladığı bu şiirde, yabancı yöntemlerin ve Somalililere hitap etmeyen çözüm seçeneklerinin Somali meselesine hiçbir olumlu etkisi olamayacağını ifade etmektedir.⁷³³ Nitekim, 1990'lardan itibaren başlayan onlarca barış girişimi Somali'de düzen ve istikrarı sağlamaya yetmemiş ise bu durumun ardında, ülkedeki toplumsal, siyasi ve ekonomik yapıya yabancı uygulamaların hayata geçirilmeye çalışılması önemli bir etken olmuştur. Aynı zamanda, her çatışmanın kendine özgü dinamiklerinin varlığı kabul edilerek, çatışmaların çözümü için koşullara uygun ve halkın beklentilerini karşılayacak yaklaşımların Somali'de yeterince benimsenemediği görülmüştür. Birbiri ardına düzenlenen barış konferansları ve her defasında yeni çatışma çözümü girişimlerine başvurulması ihtiyacı ise bu durumun en somut çıktıları arasında yerini almıştır.

Sorunun henüz çok başlarında, Somali'deki duruma çare aranırken ilk adımlardan biri Cibuti Konferansı olmuştur. 1991 yılında komşusunda yaşanan “devlet(sizlik)” krizinin aşılması için harekete geçen Cibuti öncülüğünde Somalili 6 grubun bir araya gelmesi sağlanmış ve ülkede hükümet yapısının kurulması hedeflenmiştir.⁷³⁴ Birleşik Somali Kongresi tarafından da başkan olarak belirlenen Ali Mahdi'nin liderliğini öngören bir anlaşmayı Komutan Aidid'in kabul etmemesiyle ve ardından Somali'yi iç savaşa sürükleyen çatışmaların yaşanmasıyla Cibuti Konferansı'ndan istenen sonuçlar alınamamıştır.⁷³⁵ Ortaya

⁷³³ Bkz: Afyare Abdi Elmi, a.g.e., s. 18; Muhammed Ibrahim Warsame Hadraawi, Daba Huwan.

⁷³⁴ Pat Johnson, A History of Mediation in Somalia since 1988, Interpeace, Mayıs 2009, s. 10.

⁷³⁵ Othman O. Mahmood, “The Root Causes of the United Nations's Failure in Somalia: The Role of Neighboring Countries in the Somali Crisis, iUniverse Inc., Bloomington 2011, s. 13.

çıkan durumda, konferansa katılan bazı grup liderlerinin savaşı askeri üstünlükle kazanabileceklerine dair inançları dolayısıyla müzakere ve anlaşma girişimlerini gereksiz görmeleri önemli rol oynamıştır.⁷³⁶ Zira, Somali'de savaş yeni başlıyordu. Çatışmaların şiddeti ve süresinin boyutlarının kestirilemediği o dönemde, barışın sağlanması girişimlerinde olgun an için ise henüz çok erkendi. Yine de Cibuti Konferansı, en yalın haliyle, komşu ülkelerin çatışmaları uzaktan izlemeyeceğinin göstergelerinden biri olmuştur.

Yeni bir çatışma çözümü girişimi, yine komşu ülkelerden biri tarafından gerçekleştirilmiş; Addis Ababa'da düzenlenen Ulusal Uzlaşma Konferansı (1993), Somali iç savaşının taraflarından öne çıkan 15 grup arasında ulusal uzlaşma ve silahsızlanma anlaşmalarının imzalanmasıyla tamamlanmıştır. Etiyopya'da BM öncülüğünde organize edilen konferans, Somali'nin farklı bölgelerinden seçilecek vekillerle geçici bir ulusal meclisin kurulmasını öngörmüş; ancak vekilleri kimin seçeceği konusunda bir anlaşmazlık yaşanmıştır. ABD'nin desteklediği BM güçleri ve Aidid arasında çatışmalara yol açan anlaşmazlıklarla birlikte, Somali'deki ikinci önemli barış girişimi de başarısızlığa uğramıştır.⁷³⁷ Konferansın hem Somali hem de uluslararası kamuoyu için bazı önemli sonuçlar doğurduğu gözlemlenmiştir. UNOSOM ve UNITAF barış gücü operasyonlarının da etkilerinin hissedildiği bu dönemde Somali'de çatışmalar hız kesmeden devam etmiş; sorunun uluslararası anlamda ciddiyeti daha çok anlaşılmasına rağmen, durumun içinden çıkılmaz bir vaziyet aldığı yönünde algı ortaya çıkmıştır. Ülkedeki arabuluculuk ve barış girişimlerinde yabancı aktörlerin ön planda olduğu bu konferans, dış aktörlerin Somali'deki çatışmaların çözümüne dair girişimlerinden alınacak derslerin de verilerini oluşturmaya başlamıştır. Bu derslerden biri, Somali hakkında 1990'dan önceye dair bilinenler ile 1993 yılında var olan Somali'nin aynı olmadığı idi. BM, diplomatlar, yabancı gözlemciler ve hatta Somali üzerine uzun süreli tecrübeleri bulunan uzmanlar için dahi Somali'de meydana gelen yeni siyasi dinamikleri ve ülke politikasını anlamlandırmak zordu.⁷³⁸ Dolayısıyla, böyle bir ortamda, sınırlı bilgi ve tecrübeyle yapılan müdahalelerin sonuç vermemesi şaşırtıcı değildi.

1997 yılında, Somali sorununun çözümü için toplanan sıradaki barış girişimlerinin adresleri Etiyopya ve Mısır olmuştur. Etiyopya'daki konferansın sonucunda, geçici bir hükümet oluşturulmasından sorumlu bir Ulusal Kurtuluş Konseyi kurulmuş; ancak Somaliland yönetimi ve Aidid taraftarlarınca konferans boykot edilmiştir. Benzer şekilde,

⁷³⁶ Afyare Abdi Elmi, a.g.e., s. 61.

⁷³⁷ A.g.e., s. 62.

⁷³⁸ Pat Johnson, a.g.e., ss. 24-27.

Yemen’de düzenlenen bir konferans da çatışmaların tüm taraflarını bir araya getirememiş ve katılmayan taraflarca konferans kararlarına karşı çıkmıştır. Aynı yıl organize edilen Mısır’daki konferans ise Ali Mahdi ve Aidid taraflarını da kapsamına rağmen başarılı olamamıştır.⁷³⁹ Zira, Kahire’deki barış girişimleri esnasında Etiyopya, çatışma taraflarından bazılarını konferansı terk etmeye ikna etmiş; Ali Mahdi ve Aidid ise hazırlanan anlaşmaya sıcak bakmamıştır.⁷⁴⁰ Görüldüğü üzere, Somali için masalar kurulup dağılıyordu ve olan şuydu: Çatışan tarafların liderleri barış için bir irade ortaya koyamıyor; insanlar ölüyor; devlet yapısı onarılamıyor; uluslararası kamuoyu ve dış aktörler soruna çare olmuyor; bazı komşu ülkeler çözüm çabalarını engelliyor ve Somali’ye barış bir türlü gelemiyordu.

Yaklaşık 10 yıl boyunca devam eden çatışmaların çözümü için yeni umutlarla 2000 yılında bir kez daha harekete geçilerek Somali Ulusal Barış Konferansı düzenlenmiştir. “Arta Konferansı” olarak da bilinen ve bir kez daha komşu ülke Cibuti öncülüğünde organize edilen konferans kapsamındaki bir dizi toplantı, kapsamlı bir müzakere hazırlık evresinin ardından gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede Cibuti Devlet Başkanı, BM ve IGAD gibi uluslararası ve bölgesel örgütlerin yanı sıra Etiyopya, Kenya, Mısır, Yemen, Kuveyt ve İtalya gibi ilgili ülkelere resmi ziyaretlerde bulunarak Somali krizinin çözümü için destek istemiştir. Ayrıca, sürecin her aşamasında teknik yardım ve koordinasyonu sağlamak üzere Cibuti Hükümeti tarafından bir barış komisyonu oluşturulmuş; Somali’nin ve Somaliland’ın değişik bölgelerinden toplum önderlerini bir araya getiren toplantılar tertip edilmiş; çalıştay ve sempozyumlarda Somali krizi ve krizin çözümü çok yönlü ele alınmıştır. Önceki girişimlerden farklı olarak Arta Konferansı, sivil toplumun silahsız öncü isimlerini, aydın kesimi, kabile liderlerini, dini önderleri, iş dünyasının temsilcilerini, sanat dünyasından aktörleri, STK’ları, medya kuruluşlarını, barış, kadın ve insan hakları savunucularını ve Somali’nin değişik bölgelerinden diğer pek çok siyasi ve toplumsal figürü bir araya getirmeyi başarmış; Arta TV yoluyla ise müzakerelerin ekranlardan verilmesi planlanarak şeffaf bir süreç hedeflenmiştir. Geniş çaplı katılıma, sıkı bir hazırlık evresine ve çok değişik kesimlerin görüşlerine danışılmasına rağmen Cibuti, Somaliland ve Puntland yönetimlerinin ve Somali’nin güneyi ile ortasında güç kazanan silahlı grupların Arta için desteğini alamamıştır.⁷⁴¹ Önceki barış konferanslarında olduğu gibi Arta Konferansı’nda da en büyük çıkmazlardan biri, katılım ve temsil ile ilgili sorunlar olmuştur. Konferans öncesi ve

⁷³⁹ AMISOM, Somalia Peace Process, <http://amisom-au.org> (Erişim Tarihi: 03.05.2019).

⁷⁴⁰ Afyare Abdi Elmi, a.g.e., s. 63.

⁷⁴¹ Pat Johnson, a.g.e., ss. 39-43.

esnasında yaşanan tüm zorluklara rağmen Arta barış sürecini önceki bir düzine girişimden ayıran ise silahsız gruplara, kendi ülkelerinin kaderini ortak bir çabayla belirleme konusunda bir şans vermesi olmuştur. Ayrıca, etkili bir şekilde kullanılan medya, kırsal kesimler ve diaspora dahil tüm ilgililerin süreci takip edebilmesini sağlamış; komşusu Somali'deki çatışmaların çözümü ve barış çabalarına Etiyopya'nın nasıl zarar verdiğinin açıkça görülmesini sağlamıştır.⁷⁴² Nihayetinde Arta Konferansı da çok önemli kazanımlara ve tecrübelerle rağmen Somali'ye kalıcı barışı getirememiştir.

2002 ve 2004 yılları arasında, Mbagathi barış süreci kapsamında Somali için yeniden müzakere masaları kurulmuştur. Diğer bir komşu ülke olan Kenya'nın ev sahipliğinde ve IGAD sponsorluğunda başlayan süreçte ilk olarak, 2002 yılında Somali Uzlaşma Konferansı düzenlenmiş; Arta Konferansı ile oluşturulan Geçici Ulusal Hükümet (*Transitional National Government*) ile hükümetin karşısında yer alan Somali Uzlaşma ve İyileştirme Konseyi (*Somalia Reconciliation and Restoration Council- SRRC*) arasında uzlaşma sağlanması hedeflenmiştir. Arta'da Somali için ulusal bir devlet düşüncesi benimsenirken, bu uzlaşma konferansı esnasında federal devlet anlayışı esas alınmış; çatışan gruplar arasında bir ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Ertesi yıl yine Kenya'da Ulusal Uzlaşma Konferansı adıyla toplanan konferans, IGAD'ın yanı sıra AfB, Arap Birliği ve BM tarafından desteklenmiş; Geçici Ulusal Hükümet ile SRRC arasında 2003 yılında anlaşma sağlanarak yeni ve birleşik bir hükümet yapısı meydana getirilmiştir. "Geçici Federal Hükümet" adı altında birleşen bu hareket, 2004 yılında Kenya'da sürdürülmeye devam edilen konferansla daha ileri bir seviyeye taşınmış; kurumsallaşma çabaları hızlandırılmış ve Somali'de kısa süre içinde seçimlerin yapılması öngörülmüştür.⁷⁴³ Bu doğrultuda GFH başkanı seçilen Abdullah Yusuf'un Etiyopya'ya yakınlığı ancak Somalili aydınlara ve dini gruplara mesafeli tutumu; Somali'ye komşu devletlerin IGAD politikalarına etkileri; yeni yönetime dahil edilmeyen Somalililerin GFH'ye karşı tedbirli yaklaşımı; STK'lar, medya kuruluşları, insan hakları örgütleri ve dini kurumlar gibi tabandan gelen rahatsızlıkların varlığı; GFH'nin kendi içerisinde bölünmesi gibi olgular, yeni hükümetin Somali'de kapsayıcı ve kalıcı bir barışın teminatı olabileceğine dair soru işaretlerini arttırmıştır.⁷⁴⁴ GFH ayrıca, IGAD tarafından 2006'da organize edilen IGASOM adlı barışa destek operasyonu ile korunmuştur.⁷⁴⁵ Ortaya

⁷⁴² Pat Johnson, a.g.e., ss. 39-43.

⁷⁴³ AMISOM, a.g.e.

⁷⁴⁴ Afyare Abdi Elmi, a.g.e., ss. 63-68.

⁷⁴⁵ Victor Adetula, Redia Bereketiab ve Olugbemi Jaiyebo, Regional Economic Communities and Peace-building in Africa, Nordiska Afrikainstitutet, Policy Dialog No: 12, s. 30.

çıkan duruma ve tartışmalı otoritesine rağmen GFH, yıllardır ülkede yaşanan devlet ve hükümet boşluğunun ardından yönetimi uzun süre elinde tutmayı başarmıştır.

GFH yönetimi devam ederken, İslam Mahkemeleri Birliği'nin ortaya çıkışı ve ABD destekli Etiyopya güçlerinin Somali'ye müdahalesi sonrasında 2007 yılında bir uzlaşma konferansı daha düzenlenmiştir. Somali'nin farklı bölgelerinden, kabilelerinden ve Somali diasporasından olmak üzere 3 binden daha fazla sayıda bir katılımı ile gerçekleşen konferans, GFH tarafından Mogadişu'da organize edilmiştir. Muhalif liderler ve eski İMB yanlıları ise Eritre'de ayrı bir toplantıda buluşmuştur.⁷⁴⁶ Dolayısıyla bu konferans da ülkedeki birliği ve barışı sağlamaktan çok uzak kalmıştır. 2008 yılında ise Cibuti tarafından gerçekleştirilen başka bir barış süreci dikkatleri çekmiştir. Yeni bir Cibuti girişimiyle başlayan bu süreçle birlikte GFH ile Somali'ye Yeniden Özgürlük İttifakı (*The Alliance for the Re-liberation of Somalia*) arasında anlaşmaya varılmış; böylece ülkedeki tüm silahlı ve şiddet içeren çatışmaların durdurulması amaçlanmıştır. Sivil toplum ve muhalif güçlerin parlamentoda temsiline olanak tanıyan bu anlaşma kapsamında barış görüşmelerinin ilk aşamasında, 2009 yılının başlarında yeni bir geçici hükümet oluşturulması fikri benimsenmiş; parlamento üye sayısı 275'ten 550'ye çıkarılmıştır. Ayrıca, BM'den Somali'de bir istikrar sağlama gücü oluşturması talep edilmiş ve Etiyopya birliklerinin Somali'den çekilmesi isteği dile getirilmiştir. Burada dikkat çekici olan ise istikrar sağlama gücünün "Somali'nin dostları" arasından seçilmesi ve komşu ülkelerin bu sürece dahil edilmemesi talebi olmuştur.⁷⁴⁷ Etiyopya gibi komşu ülkelerin Somali'deki çatışmaların çözümünden ziyade çözümsüzlüğüne yol açtığı ve barış girişimlerini yönlendirme çabası artık açıkça dillendirilmeye başlanmıştır.

Cibuti'nin 2008 yılındaki barış girişimi sonrasında 2009 yılında Somali'de GFH ile ılımlı İslamcılardan oluşan *Ahlu Sunna Wal Jama'a* arasında siyaset, güvenlik ve kalkınma alanlarında işbirliğini hedefleyen bir deklarasyon imzalandığı görülmektedir. Aynı yıl Puntland ile GFH arasında, Puntland'ın federal Somali devlet yapısının bir parçası olduğunu onaylayan ve Somali'nin toprak bütünlüğünü vurgulayan bir anlaşma yapılmış; korsanlık, yasadışı göç gibi tüm ülke güvenliğini etkileyen hususlarda işbirliği ilkesi benimsenmiştir. 2010 yılında ASWJ'nin GFH'ye entegrasyonunu öngören bir anlaşma ile ASWJ yönetimi altındaki bölgelere, teröre karşı mücadele ederek güvenlik ve istikrarı sağlama için destek

⁷⁴⁶ AMISOM, a.g.e.

⁷⁴⁷ Saif Abdelrhman, Neighboring-Bashing and Search for Viable States(s) in Somalia: A Partition Approach for Consolidating Peace in Somalia, International Conference on Africa, Moskova, (27-30 Mayıs 2014).

verilmesi kararlaştırılmıştır. 2011 yılında Somalili gruplar Uganda ev sahipliğinde ve arabuluculuğunda toplanarak Kampala Mutabakatı'nı ilan etmiş; geçiş süreci sona erdirilerek yeni hükümet, parlamento ve güvenlik kurumlarının oluşturulması karara bağlanmış; sürece ait gelişmelerin ve zaman çizelgelerinin takibini ve değerlendirmesini yapmak üzere IGAD, BM ve AfB gibi bölgesel ve uluslararası örgütlerin desteğiyle bir mekanizma oluşturulması kararlaştırılmıştır. 2012 yılında dört buçuk klan sistemi esasına dayanılarak Somali Yeni Federal Meclis'inin kuruluşuna dair protokol ve yol haritası hazırlanmıştır. Sonraki yıllarda da Somali'nin merkez ve güney bölgelerinde otoritenin sağlanmasına yönelik Somalili gruplarla hükümet arasında birtakım anlaşmalar imzalandığı görülmüştür.⁷⁴⁸ 2010 ve 2012 yılında ayrıca, Somali barışı için Türkiye tarafından iki büyük konferans düzenlenmiş; ilk konferansta Somalili yaşlı önderler, dini liderler, akademisyenler, aydınlar, aktivistler, kadın grupları ve sanatçıların aralarında bulunduğu 300'e yakın kanaat önderi bir araya getirilirken, ikinci konferansta Somali'deki devletsizlik sorununun çözümü için bir vizyon ortaya koyulmuştur. Ülkede güvenliğin sağlanması, insani yardımların Somali'ye ulaştırılması ve Somali'nin iktisadi olarak kalkınması amacıyla Türkiye'nin ciddi bir çaba sarf ettiği gözlenmiştir.⁷⁴⁹

2019'a gelindiğinde, Somali'de özellikle güney bölgelerde El-Şebab dolayısıyla halen hükümet kontrolü sağlanamadığı bilinmekte; Somali'nin geleceğinin ve ülkedeki barışın El-Şebab ile müzakere edilebileceği fikrine sıcak bakılmamakta; AMISOM gibi askeri operasyonlarla sorunun üstesinden gelinebileceğine inanılmaktadır. Askeri başarıların ancak siyasi, toplumsal ve ekonomik reformlarla desteklenmesi halinde El-Şebab ile mücadeleden sonuç alınabileceğini ise unutmamak gerekmektedir. Bu koşullar altında, çatışma yoğunluğunun halen yüksek düzeyde seyir izlediği Somali'de seçimler yoluyla bir hükümet ve parlamento oluşturulmasına rağmen hükümetin gücü, dış desteğe bağımlılığı ve çatışmaların çözümü için yetkinliği tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

3.2.2. Çatışma Çözümü Politikaları ve Hedefleri

Somali'de 1991'den itibaren ortaya koyulan çatışma çözümü ve barış girişimlerinin üzerinden geçen yaklaşık 30 yıllık bir zaman diliminde kaydedilen birtakım ilerlemelere rağmen, ülkede barış ve güvenliğin sağlanabildiğini söylemek halen mümkün değildir.

⁷⁴⁸ Somali barış sürecinde imzalanan tüm barış anlaşmaları için bkz: Peace Agreements Database Search, <https://peacemaker.un.org> (Erişim Tarihi: 04.05.2019).

⁷⁴⁹ Afyare Abdi Elmi, a.g.e., ss. 15-16.

Somaliland'ın kendi iradesiyle bağımsızlık ilan ettiği; El-Şebab'ın ülke topraklarının önemli bir kısmında söz sahibi olmaya devam ettiği; Mogadişu'nun güvenliğinin AfB güçleri tarafından sağlandığı; komşu ülkelerin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda Somali'deki siyasi yapıyı etkilemeye çalıştığı ve yabancı güçlerin ülkedeki varlığına yönelik Somali'de ortaya çıkan tepkilerin sürdüğü bir ortam, barış ve güvenlik hedeflerine kısa vadede ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Çatışmaların çözümü ve barışın tesisi açısından uzun süreli çabalara ihtiyaç duyulduğu kabul edilmekle birlikte, Somali'de başlatılan girişimlerin bu kadar uzun sürede çözüme kavuşmamasındaki yüzeysel ve eksik politikalardan çıkarılacak çok fazla ders bulunmaktadır. Somali'nin tek başına üstesinden gelemeyeceği ancak iç dinamiklerini de mutlaka harekete geçirmesi gerektiği birçok sorun, çözüm beklemektedir.

Somali sorununun çözümü ve barışın tesisi için çok daha kapsamlı politika ve hedefler belirlenmesine duyulan ihtiyaç ortadadır. Zira, Somali'de çözümü zorlaştıran en önemli faktörlerden biri -belki de birincisi- devlet(sizlik) sorunudur. Dolayısıyla, Somali'deki çatışmaların çözümü ve pozitif barışın sağlanması için ortaya koyulacak barış sürecinin bir devlet inşası süreci ile bir arada yürütülmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, geliştirilecek barış ve devlet inşası politika ve hedeflerini beş ana başlık altında gruplandırmak mümkündür:⁷⁵⁰

- 1- Kapsayıcı politikalar
- 2- Güvenlik politikaları
- 3- Adalet ile ilgili politikalar
- 4- Ekonomi politikaları
- 5- Gelir ve hizmet politikaları.

Kapsayıcı politikalar dahilinde öncelikle Somali'de istikrarlı bir devlet yapısının kurulması maksadıyla güçlü ve güvenilir devlet kurumlarının inşası ve anayasanın hazırlanması hedeflenmektedir. Ayrıca, demokratik seçimlerin garanti altına alınması; farklı kimliklerin iradesinin parlamentoda temsilinin sağlanması; diasporadaki Somalililerin ülkelerinin yeniden inşasına katkıda bulunmaya çağırılması; Somali toplumunun belkemiği olarak kadınların sürece destek vermesinin yolunun açılması; güçlü ve sesi gür bir toplum inşası için medya ve STK'ların güçlendirilmesi gibi uzun vadeli ancak olmazsa olmaz politikaların geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Somali'nin bir hayli kırılğan ve değişken yapısında bu alanlarda reformlar yapılabilmesi ise güçlü liderler, hesap verme zorunluluğu

⁷⁵⁰ UNDP, The UN in Somalia, 2014, <https://www.undp.org> (Erişim Tarihi: 04.05.2019).

ve şeffaflığın yanı sıra barış ve devlet inşasına dair siyasi anlaşmaların tabanda karşılık bulması, siyasi-teknik eksikliklerin giderilmesi, uluslararası ve bölgesel örgütlerle işbirliği olanaklarının arttırılması şeklinde pek çok değişkenin aşılmasına bağlı görünmektedir.

Somali’de güvenliğe dair politikalar belirlenirken, ülkedeki herkesin kendisini güvende hissedeceği bir ortam sağlanması için, hukuk ve düzenin koruyucusu rol model polisler yetiştirilmesi ve güçlü bir emniyet teşkilatının kurulması; AMISOM birliklerinin sahada desteklenmesi; bombalar ve diğer patlayıcı atıklar gibi senelerce süren savaşın kalıntılarının sokaklardan temizlenmesi; çocuk savaşçılar ve eski savaşçıların topluma yeniden kazandırılması; savaş alanı haline gelen şehirlerin ve özellikle başkent Mogadişu’nun yeniden canlandırılması; korsanlık ve organize şiddet olaylarının sonlandırılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, BM’nin kurumsal yapılanmasındaki farklı mekanizmaların da önemli bir rol üstlenmesi beklenmektedir.

Yüzyıllardır Somali’de şöyle bir gelenek vardır: Somalililer akasya ağaçlarının altında toplanır ve geleneksel hukuk sistemleri ile adalet ararlar.⁷⁵¹ “Xeer” adıyla bilinen ve genellikle kırsal kesimler ile ülkenin güney bölgelerinde kullanılan Somali geleneksel hukukuna ait bu köklü sistem, cezalandırmaktan ziyade telafi etme ya da tazminat anlayışı üzerine kuruludur.⁷⁵² Yaşanan şiddetli çatışmaların ardından, Somali’deki barış çabalarında geleneksel hukuk, İslam hukuku ve modern hukukun bir arada kullanılmasının ülkede düzenin sağlanmasına önemli bir katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.⁷⁵³ Toplumun arabuluculuğu, kabile konseylerinin kurulması, yerel destek gruplarının varlığı ve mağdur-fail anlaşmazlıklarını çözme toplantısı gibi mekanizmalar, hem barış içinde bir arada yaşamının hem de intikam alınması ya da misilleme yapılmasını önleyen Xeer’in yapıcı yöndeki çabalarının başlıca araçları içerisinde yer almaktadır. İslam mahkemelerinin ise 1990’larda Somali’de yaşanan hukuksuzluk ve kaosa karşı oluşturulduğu görülmektedir. Somali Cumhurbaşkanı Şeyh Şerif Ahmed 2009 yılında İslam hukukunun uygulanmasının kabileler arası çatışmalara çare olabileceğini ifade etmiştir.⁷⁵⁴ Buradan hareketle, İMB’nin Somali’de güç kazanmasında, hukuk sistemine duyulan güvenin ve ihtiyacın etkisi olduğu

⁷⁵¹ UNDP, 2014, a.g.e.

⁷⁵² Michael van Notten, “From Nation State to Stateless Nation: The Somali Experience”, *Africa: Rivista Trimestrale di Studi e Documentazione Dell’Istituto Italiano per l’Africa e l’Oriente*, Vol: 58, No: 2, 2003, s. 152; UNDP, 2014, a.g.e.

⁷⁵³ Susan M. Hassig, Zawah Abdul Latif ve Ruth Bjorklund, *Cultures of the World: Somalia*, Cavendish Square Publishing, New York 2017, s. 37.

⁷⁵⁴ Khaled Abou-Elyouss, “Comparative Analysis of the Somali Justice Systems Sharia Law, Statutory Laws & Customary Law ‘Xeer’”, <https://www.academia.edu> (Erişim Tarihi: 06.05.2019).

söylenmektedir. Aynı şekilde, AfB ve alt bölgesel örgütlenmelerin yapısında bulunan Akil İnsanlar Heyeti ya da Yaşlılar Meclisi gibi mekanizmaların, çok eski zamanlardan beri Somali’de uygulanan geleneksel hukuk sistemi Xeer’in ülkede barış ve istikrarın sağlanması açısından faydalı olabileceğine dair inancın günümüze yansımaları olarak kabul edilebilmektedir.

Fotoğraf 3.1. Akasya Ağacı ve Yaşlılar Konseyi

Kaynak ve Açıklama: Xeer, İslam hukuku ve modern hukuk ile alakalı detaylı bilgi yanı sıra akasya ağacı ve Yaşlılar Konseyi fotoğrafları için bkz: Joakim Gundel, The Predicament of the Oday: The Role of Traditional Structures in Security, Rights, Law and Development in Somalia, Oxfam, Nairobi 2006.

Adalet ile ilgili politikalar arasında adaleti güçlendirmek, cinsiyet temelli şiddeti durdurmak, kadına saygıyı sağlamak ve insan kaçakçılığı ile mücadele etmek de bulunmaktadır. Ekonomi politikaları kapsamında Somalili gençler için yeni olanaklar sağlanması; savaştan zarar görmüş ülkenin yeni baştan inşa edilmesi; iş olanaklarının artırılması; alternatif enerji kaynaklarından yararlanılması gibi olgular sıralanabilmektedir. Gelir ve hizmetler düzeyinde ise yerel makamların ülke yönetiminde etkinliğinin artırılması; yerlerinden edilmiş ya da göç etmek durumunda kalan insanlara destek olunması; su kaynaklarına temiz ve güvenilir erişim ve hijyen sağlanması; anne ve çocukların korunması; HIV ve AIDS’e karşı önlem alınması; çocuklara ve gençlere yönelik eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi ve ülkenin zengin kültürünün korunması amaçlanmaktadır.⁷⁵⁵ Tüm bu barış çabalarında, BM ile BM’nin kendisine bağlı kurumların koordine halinde çalışması öngörülmektedir.

⁷⁵⁵ UNDP, 2014, a.g.e.

Farkına varılacağı üzere, sıralanan politika ve hedefler, çatışmaların yatıştırılması, çatışma yönetimi ya da negatif barışa daha yakın bir anlayışla 1991'den itibaren ortaya koyulan çeşitli barış girişimlerine göre çok daha geniş kapsamlıdır ve derinlemesine bir çatışma analizi ile çatışmaların çözümüne ya da dönüştürülmesine yönelik daha köklü içeriğe sahiptir. BM, bölgesel örgütlenmeler, alt bölgesel örgütlenmeler ve ülkede kurulan hükümetlerin yürütme mekanizması rolü üstlenerek uygulamaya geçirebileceği bu politika ve hedefler, Somali'de pozitif ve sürdürülebilir barışın “ideal” koşullarını oluşturmaktadır. Bu koşulların, geçmişteki başarıların üzerine bina edilerek ve başarısızlıklardan ders alınarak, Somali'ye olduğu gibi bölgesel, kıtasal ve küresel barış ve güvenliğe de katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Ancak ifade etmek gerekir ki, büyük ölçüde liberal ve bütünleşmeci bir yaklaşıma dayanarak çatışmaların çözüme kavuşturulabileceği inancıyla kaleme alınan bu politika ve hedeflerin hem sahaya yansımaları kolay olmamakta hem de çatışmaları ve çözümü etkileme kapasitesi olan iç ve dış aktörlerin pratikte sergiledikleri rasyonel ve kendi ulusal çıkarlarını öncelikledikleri yaklaşımlar sürece zarar verebilmektedir.

Somali'deki karmaşık ve çatışmalı ortamda kısa vadede kapsamlı ve kalıcı bir siyasi uzlaşının tesis edilmesi zor görünmektedir. Mevcut koşullarda sahada, Somali'nin önünde iki değişik senaryo bulunmaktadır. Senaryolardan biri, AMISOM birliklerinin Somali güvenlik güçleri yeterince hazır olmadan ülkeden çekilmesi; El-Şebab'ın şehirlerde etki alanını genişleterek, ülke kaynaklarını ele geçirerek ve destekçilerini arttırarak güçlenmesi; ülkede siyasi tansiyonun yeniden yükselmesi; federal hükümetin yıkılması ve El-Şebab'ın Somali'de kontrolü ele geçirmesidir. Daha olası diğer senaryo ise ülkedeki karmaşık resmin devam etmesi ancak devlet inşası sürecinin ilerlemesi ve yavaş da olsa pozitif bir seyir göstermesidir. Bu senaryoda El-Şebab'ın kırsaldaki azımsanmayacak gücü varlığını sürdürse dahi ülkedeki güvenlik sorunları; federal yapının kurulması sürecinde kaynakların dağılımına dair kabileler arasında yaşanacak çatışmalar ile El-Şebab üzerinde artan askeri baskının ortaya çıkaracağı terör eylemlerinden ibaret olacaktır.⁷⁵⁶ Senaryoların dikkat çekici yönlerinden biri, her iki senaryoda da El-Şebab ile mücadelede askeri nitelikli politikalardan bahsediliyor olmasıdır. Askeri politikalar siyasi çözümlerle desteklenmediği takdirde ise Somali'de kesin bir barış ortamına ulaşılması olasılığı sorgulanmaktadır. Bu bağlamda, Somali'de hükümetlerin son yıllarda siyasi çözüm girişimleri olduğu bilinmektedir.

⁷⁵⁶ Danish International Development Agency (DANIDA), Country Policy Paper for Somalia 2018-2023, <http://somalia.um.dk/en/danida-en/country-policy-paper-for-somalia-2018-2023/> (Erişim Tarihi: 07.05.2019).

Cumhurbaşkanı Farmajo, 2017 yılında Somali’de seçimleri kazanmasının ardından El-Şebab’a silah bırakma ve barış için müzakere çağrısı yapmıştır. Etkileme gücü yüksek ve mantıklı bir devlet adamı olarak tanınan eski Başbakan Farmajo, iyi yönetim taahhüdünün yanı sıra Somali toplumunda birliğin sağlanması amacıyla reformlar gerçekleştirileceğini ifade etmiş; aynı zamanda, ülkedeki güvenlik, siyaset ve ekonomi alanlarındaki gelişim için en önemli gündem maddelerinden biri olan El-Şebab ile mücadelede diyalog ve siyasi çözüm yollarına başvurulabileceği yönünde uzlaşma mesajları vermiştir. Somalililer ve El-Şebab hem milliyetçilik hem de genel dini ideoloji (İslam) anlamında ortak bir zemini paylaşmaktadır. Sorun, El-Şebab’ın inanç sistemindeki aşırılık ve hedeflerine ulaşmak için terörü bir araç olarak kullanmasıdır. Dolayısıyla, Farmajo’nun İslam dini üzerine yoğunlaşması ve kendisinin milliyetçi karakterinin etkisi, müzakerelerde yeni yol arayışlarına katkı sağlayabilecektir.⁷⁵⁷

El-Şebab’ın ise hükümet kanadından iki önemli talebi olduğu görülmektedir: 2006 yılındaki Etiyopya işgalinin ardından ülkeye yerleşen yabancı güçlerin Somali’yi terk etmesi ve ülkede İslam hukukunun uygulanması. AMISOM birliklerinin görev süresi dolduğunda yabancı askerlerin ülkeden çekileceği zaten öngörülmekte; Somali güvenlik güçlerinin eğitim ve donanımı için çalışmalar devam etmektedir. İslam dininin ise ideoloji olarak her iki tarafın ortak paydası olduğu vurgulanarak adımların atılması, süreci kolaylaştırıcı bir rol oynayabilecektir. Aynı zamanda, El-Şebab içerisinde hükümetin barış, güvenlik ve kalkınma ajandasına destek veren ılımlı bir kesimin varlığı dikkat çekmektedir. Alternatif olarak, El-Şebab’ın kontrol altında tuttuğu bölgeler, ülkedeki kuraklığın en çok etkilediği bölgeler olup, bu durumun hükümet tarafından El-Şebab ile insani temelde müzakerelerin başlamasına ortam hazırlayabileceği değerlendirilmektedir. Ancak, diyalog için belli ölçüde zemin olmasına rağmen görüşmelerin önünde ciddi engeller de bulunmaktadır. El-Şebab’ın SWOT analizinde de ifade edilen güçlü yönlerinin varlığı ve Somali’deki federal hükümetin meşruiyetini tanımaması yanı sıra teröristlerle görüşülmemesi yönünde hükümete yapılan iç ve dış baskılar, engeller arasında sayılabilmektedir. İç baskılar genellikle hükümetin kendi içerisinden gelen tepkilerden oluşurken dış baskıların en çok öne çıkan aktörleri komşu ülkelerdir.⁷⁵⁸ Bu komşuların Etiyopya ve Kenya olduğunu tahmin etmek ise zor değildir.

⁷⁵⁷ The Conversation, Al-Shabaab: Should the Somali President Open Talks with the Terror Group, 9 Mart 2017, <http://theconversation.com/al-shabaab-should-the-somali-president-open-talks-with-the-terror-group-73458> (Erişim Tarihi: 07.05.2019).

⁷⁵⁸ A.g.e.

3.2.3. Çatışmaların Çözümü ve Barış Süreçlerinde Baltalayıcı Aktörler

Somali'deki sorun her ne kadar iç çatışma karakteristiği gösterse de çatışmaların gidişatında geçmişten bugüne etkili olan pek çok dış etkenin varlığı başlı başına bir sorun niteliği taşımaktadır. Somali'de çatışma sürecini etkileyen dış aktörler arasında komşu ülkeler, belirlenen barış politikaları ve hedeflerine de aynı şekilde zarar verici eylemlerde bulunmayı sürdürerek ülkedeki barışın sağlanması çabalarına ket vurabilmektedir. Etiyopya, Somali'deki mevcut durumun ve El-Şebab'ın ortaya çıkışının müsebbibi olarak görülmeye devam edildiği gibi,⁷⁵⁹ çözüm ve barış süreçlerini baltalayıcı aktörler arasında liste başında görünmektedir. Etiyopya'dan başka, Kenya'nın da birtakım faaliyetleriyle Somali'deki barış girişimlerine zarar verdiği dikkat çekmektedir.

Somali'de 1991'de devletin dağılmasının ardından ortaya çıkan tabloda, Soğuk Savaş dönemindeki Barre rejimine ABD ve Sovyet Rusya'nın verdiği askeri desteğin yerini, Somali'nin en önemli silah tedarikçisi olarak Etiyopya'nın almaya başladığı görülmektedir. Somalililerin çoğu, ülkedeki dengeleri bozmak ve tarihi düşmanını zayıflatmak amacıyla Etiyopya'nın bunu yaptığına inanmaktadır.⁷⁶⁰ Etiyopya, Somali'de işbirliği yaptığı grupların yoğun olduğu bölgelere silah desteği sağlarken, zayıf olduğu yerlere doğrudan müdahale ederek çatışan gruplar arasındaki dengeleri değiştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca, İMB'nin dağıtılması amacıyla Somali'ye askeri müdahalede bulunması dahil olmak üzere, kendi ulusal güvenliğine aykırı gördüğü yapılara karşı Etiyopya'nın askeri metotlara başvurmadan çekinmediği ortaya çıkmaktadır.⁷⁶¹ 1992 yılında BM Genel Sekreteri Boutros Ghali, Somali'de gıdadan çok silah bulunduğunu; ülkede bu silahları üretecek herhangi bir fabrika olmadığını ve silahların dış güçler tarafından dış güçlerin çıkarlarına hizmet etmek için verildiğini söyleyerek dış aktörlerin çatışmalardaki sorumluluklarına değinmiş ve tüm devletleri Somali ve diğer Afrika devletlerine silah akışını kesmeye davet etmişti.⁷⁶² Anlaşılmaktadır ki Etiyopya, Somali'deki çatışmaların ve silahlandırmanın durdurulması çağrılarında kulak asmayarak ulusal ve bölgesel çıkarları doğrultusunda çatışmaların devamından yana olan tavrını sürdürmüş; barış girişimlerindeki rolünü de benzer şekilde çatışmaların çözümü çabalarını engellemek üzerine inşa etmiştir.

⁷⁵⁹ Rob Wise, Al Shabaab, Centre for Strategic & International Studies, Temmuz 2011, s. 2.

⁷⁶⁰ Afyare Abdi Elmi, a.g.e., s. 164.

⁷⁶¹ A.g.e., s. 167.

⁷⁶² Bkz: The Baltimore Afro-American Newspaper, Boutros Ghali Says Somalia Mission Puts UN in a New Role, 12 Aralık 1992.

Somali ile tarihsel anlaşmazlıkları olan Etiyopya, ABD'nin desteğini alarak “terörizmle savaş” stratejisi altında ezeli düşmanı Somali'ye müdahale etme fırsatı bulmuştur. Yoksullukla, çatışmalarla boğuşan ve dış yardımlara bağımlı bir komşu ülkeye müdahalenin Etiyopya için nasıl bir fayda sağlayabileceği konusu yıllarca tartışılmıştır. Etiyopya'nın ABD ve Batı'nın müttefiki olarak tercih edilmesinde bölgesel gücü ön plana çıkarken, bu bölgesel etkisini hem Somali ile tarihsel mücadeleyi kazanma hem de Eritre'yi izole etme politikaları üzerinden sürdürme şansının ortaya çıkışı da Etiyopya politikalarına uymuştur. Zira, Somali hem Kenya ve Uganda hem de Etiyopya için bölgesel hegemonyanın bir tür ruhsatı olarak görülmüştür. Ayrıca, petrol kaynakları açısından umut vaat eden Ogaden bölgesindeki çatışmaları sona erdirmek ve bölgenin tartışmasız hakimiyetini kazanmak Etiyopya'nın bir diğer amacı olmuştur. AfB ve IGAD içerisinde Etiyopya'nın polis rolü üstlenmesi, Somali'de çatışmaların çözümüne yönelik bu iki bölgesel mekanizmanın tarafsızlığına ve barış girişimlerindeki samimiyetine ise zarar vermiştir.⁷⁶³ Dolayısıyla, Etiyopya'nın Somali'ye yönelik izlediği politikalar, kendisi için “kötü komşu” imajının yerleşik bir hal almasına sebep olmakla kalmamış; çatışmaların çözümü ve barış çalışmalarında Doğu Afrika'da komşu ülkelere, bölgesel ve alt bölgesel örgütlenmelere mesafeli yaklaşılmasına yol açmıştır.

Somali'deki pek çok barış konferansının, barış anlaşmasının ya da farklı diğer barış girişimlerinin geçmişten günümüze dek kötü komşu olarak anılan Etiyopya'nın etkisi altında sürdürüldüğü görülmektedir. Çatışmaların henüz ilk yıllarında, Somali'de çatışan tarafları bir araya getirme rolünün IGADD ve AfB tarafından ironik bir şekilde Etiyopya'ya verilmesi, iki komşu ülkenin geçmişe dayanan çatışma ve rekabet durumu göz önüne alındığında anlamsız gelmektedir.⁷⁶⁴ 1993 yılında Addis Ababa'da düzenlenen barış konferansından çıkacak sonucun Etiyopya çıkarlarına uygun olması için çalışılması, Etiyopya'nın önceliğinin Somali'de barışın sağlanması ya da devlet otoritesi kurulması olmadığını göstermektedir. Etiyopya'nın daha sonra düzenlediği Sodere (1996-1997) ve Awasa (2001) şehirlerindeki konferanslara çoğunlukla kendisi ile işbirliği içerisinde olan tarafları davet etmesi; Arta Konferansı'ndaki binlerce Somalilinin buluşması ile oluşturulan Geçici Ulusal Hükümet'in önüne geçmeyi başararak GFH'nin kurulmasında öncü rol oynaması; IGAD üzerinden Somali'deki barış girişimlerini yönlendirmeye çalışması ve

⁷⁶³ Saif Abdelrhman, a.g.e., ss. 11-12.

⁷⁶⁴ Abdelwahab El-Affendi, “The Impasse in the IGAD Peace Process for Sudan: The Limits of Regional Peacemaking?”, *African Affairs*, Vol: 100, No: 401, 2001, s. 583.

bunu ilerleyen barış girişimlerinde de sürdürmesi gibi etkenler de Etiyopya'nın kötü komşuluk rolünü kararlı bir biçimde devam ettirdiğinin kanıtı olmaktadır. Dolayısıyla Etiyopya, Somali'nin iç işlerine hem siyasi hem askeri olarak uzun yıllardır müdahale etmekte; ülkedeki yönetimlerin istikrarına izin vermemekte; kendi çözümlerini Somali'ye dayatmakta; Pan-Somali ulusalcılığının ve İslami hareketlerin çıkarlarına aykırılığı anlayışı doğrultusunda kendisi ile dostça ilişkiler geliştiren, kolay yönlendirilebilen, güçsüz, Somaliland ve Puntland gibi yönetimlerle parçalanmış bir Somali için uğraşmakta; bir nevi “böl ve yönet” politikası uygulamaktadır.⁷⁶⁵ Zira, resmi olarak tanımamasına rağmen Etiyopya'nın Somaliland ile ekonomik ve siyasi olarak iyi derecede ilişkiler geliştirdiği görülmektedir.⁷⁶⁶ Ayrıca Etiyopya, sınırlarındaki radikal İslami grupları “kabul edilemez bir terör tehdidi” olarak görmek;⁷⁶⁷ El-Şebab ile mücadelesinde kendi ulusal güvenlik çıkarlarını baz alarak politika geliştirmektedir.

Hiçbir komşu ülkesinden Etiyopya'dan gördüğü kadar kötülük görmeyen Somali, Kenya'nın da birtakım zarar verici politikalarına maruz kalmıştır. Çatışmalar nedeniyle göç etmek durumunda kalan yüz binlerce Somalilinin Kenya'ya sığındığı ve Kenya'nın kapılarını Somalililere açtığı bilinmektedir. Komşusundan gelen büyük göç akınlarına rağmen Kenya, Somali'deki çatışmalardan ulusal çıkarlarına uygun sonuçlar almaya çalışmakta ve Somali'nin güçlenmesini istememektedir. Büyük Somali idealinin yeniden gündeme gelmesinden çekinen Kenya, göçlerle birlikte pek çok Somalili iş adamının Kenya ekonomisine olumlu katkısından ise memnun görünmektedir. Kenya'nın, komşusu Somali'ye silah gönderdiğine dair bulgulara rastlanmamakta; bazı Somalili grupları askeri olarak desteklemekle birlikte, terörle savaş stratejisi bağlamında El-Şebab ile mücadeleye katılması haricinde Kenya'nın Somali'de doğrudan bir çatışmaya girmedeği gözlenmektedir. Bölgesel ve alt bölgesel örgütlenmeler çerçevesinde bakıldığında, Kenya'nın yine Etiyopya ile birlikte hareket ettiği görülmekte; AfB içerisinde Etiyopya ve Kenya'nın işbirliği halinde Somali ile alakalı kendi çıkarları doğrultusunda diplomatik ilişkiler yürüttüğü görülmektedir. AfB'nin barış ve güvenliğe dair en önemli mekanizması olan BGK bağlamında ise Doğu Afrika'yı Etiyopya ve Kenya temsil etmekte; Somali aleyhine faaliyetler bu mekanizmalar altında rahatlıkla yerine getirilebilmektedir. Böylece,

⁷⁶⁵ Afyare Abdi Elmi, a.g.e., ss. 164-166.

⁷⁶⁶ Katerina Rudincova, “Ethiopian Foreign Policy in the Horn of Africa: Informal Relations with Somaliland and Their Possible Future Development”, *African Studies*, Vol: 3, No: 42, 2016, ss. 218-219. (ss. 213-226).

⁷⁶⁷ Ken Menkhaus, 2006/2007, a.g.e., s. 89.

Etiyopya'nın çıkarları ile örtüşen ancak Somali'deki koşullarını göz ardı eden kararların BGK'dan geçirilmesi sürpriz olmamaktadır.⁷⁶⁸ Etiyopya ve Kenya ayrıca, EASF acil mücadele gücü ve AMISOM bünyesinde Somali'de askeri görevler üstlenmektedir.⁷⁶⁹ Ancak, Etiyopya ve Kenya'nın Somali'ye tek taraflı askeri müdahaleleri yanı sıra barışa destek operasyonlarının da tek başına sonuç vermeyeceği; Somali'de çatışmaların çözümü ve barışın sağlanması için askeri ve siyasi yöntemlerin birlikte ele alınması gerektiği genel kabul görmektedir. Bu bağlamda, barış çabalarına destek veren üçüncü tarafların rolünü de hem başlı başına hem de bölgesel örgütlenmeler çerçevesinde ele almak gerekmektedir.

3.2.4. Çatışmaların Çözümünde Üçüncü Taraf Rolü ve Komşu Ülkeler

Somali'deki çatışmaların çözümü ve barış çabalarında ön plana çıkan dış aktörler listesinin ilk sırasında kuşkusuz BM gelmektedir. Her ne kadar etkinlikleri, niyetleri ve tarafsızlıkları sorgulansa da AfB ve IGAD'ın da kendi mekanizmalarını kullanarak Somali'de çatışmaların çözümü ve barış girişimlerinde rol oynadığı görülmektedir. Hem bu uluslararası, bölgesel ya da alt bölgesel örgütlenmeler çerçevesinde hem de ülkesel olarak barış girişimlerinde, adına sıkça rastlanan komşu ülkeler ise Cibuti ve Kenya olmaktadır. Ayrıca, devlet düzeyinde bu aktörlerin yanı sıra sivil toplum örgütleri ve halkın çözüm çabalarına katılması, günümüz kozmopolit çatışma çözümü açısından önem taşımaktadır. Hem çatışmalar hem sonuçsuz barış girişimleri dolayısıyla senelerin yorgunluğunu üzerinde taşıyan Somali, sürdürülebilir barış, çatışmaların çözümü, istikrar ve güvenlik için iç ve dış aktörlerin bir arada geliştirdiği çözüm yanlısı politikalara ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda, kötü komşuluk ilişkilerinden ziyade dostça ilişkilerin görüldüğü bir ortam ya da çevrenin Somali'deki barışa katkısı ise özellikle vurgulanmayı hak etmektedir.

Bölge ülkelerinden Cibuti'nin çatışmaların çözümü yanlısı tutumu ve arabuluculuk rolü, barış konferanslarında açıkça görülmektedir. Somali'nin güçlenmesini istememesine rağmen Kenya'nın da çatışmalardan çok barış girişimlerinde adı geçmektedir. Somali'de barış inşası için 1980'lerden itibaren harekete geçen Kenya, IGAD ile birlikte düzenlenen önceki konferanslardaki çabalarının ve ev sahipliğinin yanı sıra,⁷⁷⁰ 2012 ve 2013 yıllarında Somali'nin federal olarak ayrılan bazı bölgelerinin siyasi geleceği için müzakerelere öncülük

⁷⁶⁸ Afyare Abdi Elmi, a.g.e., ss. 169-176.

⁷⁶⁹ Danish International Development Agency (DANIDA), Peace and Stabilization Programme in the Horn of Africa (2018-2022), 12 Haziran 2018, s. 4.

⁷⁷⁰ Pat Johnson, a.g.e., s. 10; The New Humanitarian, Peacetalks Underway in Kenya, 15 Ekim 2002, <http://www.thenewhumanitarian.org/fr/node/203732> (Erişim Tarihi: 14.05.2019).

etmiş; Somali'deki korsanlık sorununun çözümü için uluslararası bir konferansın organizasyonunda yer almıştır. Kenya Devlet Başkanı Kibaki, özellikle Somali ve Sudan olmak üzere bölgedeki barış için arabuluculuk rolü vesilesiyle 2010 yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon tarafından tebrik edilmiştir. Kenya, çatışma çözümü ve barış girişimlerine ev sahipliği yapmış; arabuluculuk rolü üstlenmiş ve müzakereleri kolaylaştırıcı bir yol izleyerek Somali'de barış yanlısı bir tutum sergilemiştir. 2011 yılında El-Şebab'a karşı başlatılan askeri operasyon, geleneksel olarak diplomatik, çok taraflı ve yumuşak güç odaklı barış çabalarının istisnası olarak ön plana çıkmış; ancak bu askeri birlikler daha sonra AMISOM güçlerine katılarak ortak bir girişimin parçası olmuştur.⁷⁷¹ Günümüzde Kenya ve Somali arasında, El-Şebab mevzuunun yanı sıra Hint Okyanusu'ndaki petrol ve doğalgaz alanları konusunda da anlaşmazlıklar bulunduğu görülmüş; sorun, Uluslararası Adalet Divanı'na götürülerek çözüm aranması yoluna başvurulmuştur.⁷⁷² Kıtanın en sorunlu bölgelerinden biri olan Afrika Boynuzu'nda bu tür yeni anlaşmazlıkların bölge barışı çabalarını olumsuz etkilemeden aşılması beklenmektedir.

İMB'nin dağılması ve El-Şebab'ın ortaya çıkışının ardından Somali, günümüze dek bölgedeki aşırı ve şiddet içeren yapılar açısından IGAD tarafından sorunların merkez üssü olarak görülmektedir. Kenya, Uganda, Cibuti ve Etiyopya bu sorunların yayılma alanını oluştururken Tanzania, Güney Sudan ve Sudan ise çatışma ve sorunların yayılma riski altındaki ülkelere işaret etmektedir.⁷⁷³ IGAD bünyesinde oluşturulan ICEPCVE mekanizması ile radikal yapıların önlenmesi ve bu yapılarla mücadele edilmesi için çalışılmaktadır. Bu kapsamda, El-Şebab gibi radikal örgütlerin yalnızca Somali'ye değil, komşu ülkelere yayılarak bölgesel barış ve güvenliğe de zarar verdiği gerçeği ve/veya potansiyeli ortada durmaktadır. CEWARN erken uyarı mekanizması ise Doğu Afrika ülkelerinden aldığı Somali ve bölge uzmanlarıyla stratejik öngörü konusunda aşama kaydetmeye çalışmaktadır.⁷⁷⁴ Hem ICEPCVE hem de CEWARN gibi mekanizmaların bölgesel işbirliği ve veri paylaşımı olmadan başarıya ulaşması ise mümkün görünmemektedir.

⁷⁷¹ Claire Mc Evoy, *Shifting Priorities: Kenya's Changing Approach to Peacebuilding and Peacemaking*, Norwegian Peacebuilding Resource Centre, Mayıs 2013, s. 2.

⁷⁷² Vincent Achuka, *State Kicks out Somalia Envoy as Row over Oil Blocks Simmers*, Standard Digital, 17 Şubat 2019, <https://www.standardmedia.co.ke/article/2001313362/why-kenya-is-furious-with-somalia> (Erişim Tarihi: 14.05.2019).

⁷⁷³ Danish International Development Agency (DANIDA), 12 Haziran 2018, s. 25.

⁷⁷⁴ CEWARN, <https://cewarn.org> (Erişim Tarihi: 14.05.2019).

Somali’de barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla ortaya koyulan mekanizmalar ile birlikte barış konferansları da düzenlenmeye devam etmektedir. 2010 ve 2012 yıllarında İstanbul’da; 2012 ve 2017 yıllarında ise Londra’da düzenlenen konferanslar, Somali’de barış ve uzlaşının sağlanması amacıyla yola çıkılan son gelişmeler arasında sayılmaktadır. BM desteğiyle organize edilen bu uluslararası konferanslarda bir yandan El-Şebab gerçeği kabul edilirken diğer yandan konferanslar, devlet inşası ve barışın sağlanması girişimlerinin eş zamanlı olarak sürdürülmesinin somut örnekleri olmaktadır. Konferanslarda, Somali’nin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün vurgulandığı;⁷⁷⁵ Somali’nin gelecek vizyonunun geniş kapsamlı uluslararası ve bölgesel örgütlerin desteği, sivil toplumun katılımı ve Somalililerle birlikte oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.⁷⁷⁶ 2012 yılındaki Londra Konferansı’nın da aynı amaçla yola çıktığı ve Somali için yeniden umutların canlanmasına olanak tanıdığı söylenebilmekte; özellikle Somali’deki siyasi yapının ve temsil sorununun çözümü için konferanstan önemli beklentiler olduğuna dikkat çekilmektedir.⁷⁷⁷

... Nitekim bugüne kadar gerçekleştirilmiş Somali ile ilgili bir düzineden fazla konferans, Somali halkı veya onlarla dayanışma halindeki uluslararası topluma olumsuz hizmet etmiştir. Sürdürülebilir olmayan, eksik ve maliyeti yüksek geçiş düzenlemeleri üretilmiştir. Geçtiğimiz 20 yılın temel siyasi stratejisinin dayanak noktası şu kusurlu kabul olmuştur: Somali’deki siyasi felaketin sebebi ülkenin siyasi meselelerinde kabile kimliğinin ihmal edilmesiydi...

Yirmi yıldan uzun bir süreye yayılan uygulamalı tecrübeler, bahsedilen siyasi formülün vahim bir şekilde işlevsiz olduğunu göstermiş ve bütün geçici hükümetlerin elini ayağını bağlamıştır... Bu nedenle, bütün küçük “kimlik grupları” parlamento, hükümet ve kamu kuruluşlarında temsil edilmekte

⁷⁷⁵ Bkz: Reliefweb, Somalia: Istanbul Declaration, 22 Mayıs 2010, <https://reliefweb.int/report/somalia/somalia-istanbul-declaration> (Erişim Tarihi: 14.05.2019).

⁷⁷⁶ Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, II. Istanbul Conference on Somalia, 31 Mayıs – 1 Haziran 2012, İstanbul, <http://somalikonferansi.mfa.gov.tr/default.en.mfa> (Erişim Tarihi: 14.05.2019); Ayrıca, bkz: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, II. İstanbul Somali Konferansı: “Somali’nin Geleceğine Hazırlık: 2015 için Hedefler”, <http://www.mfa.gov.tr/2-istanbul-somali-konferansi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 14.05.2019). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmi web sayfasında konferansa dair yapılan duyuruda şu ifadeler yer almaktadır: “Türkiye, Somali’nin sorunlarının ancak Somali halkının hazırlayacağı reçetelerle çözüme kavuşturulabileceği inancındadır. Bu bağlamda, II. İstanbul Somali Konferansı öncesinde ve Konferans sırasında, Somali toplumunun tüm kesimlerinin temsilcileri de İstanbul’da biraraya gelerek ülkelerinin geleceğini tartışma ve önümüzdeki dönemde atılabilecek adımları belirleme imkanına sahip olacaklardır.”

⁷⁷⁷ Abdi Ismail Samatar, Londra Konferansı Somali’nin Geleceğini Değiştirebilecek mi, AlJazeera Turk, 22 Şubat 2012; ayrıca bkz: Söz konusu kabileci siyasi programlar, siyasi süreçlere dört ciddi zarar vermektedir: 1) ülkenin ulusal birlik ve müşterek itibar dönemlerinin tecrübelerinden faydalanma yolunu tıkamaktadır. 2) Aynı soydan gelen topluluklardaki bireylerin kapasite ve bütünselliğini suni bir şekilde eşitleyerek, meziyet ve yetkinliklerin önce değerini düşürüp daha sonra marjinalleştirilmektedir. 3) Topluluklar ve Somaliler arasındaki küçük kültürel farklılıkları büyük siyasi ayrılıklara dönüştürmektedir. 4) Söz konusu bölünme sebebiyle, kimliklerin sonsuz bir şekilde genişlemesine sebep olmakta ve bu kimlikler daha sonra temsiliyet istemektedir.

diretmektedir... Bu ortam; güvenlik, eğitim, sağlık ve altyapı gibi çok önemli hizmetlerin sunulması meselesini ele almayı neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Ülkenin kıt kaynakları ve aldığı yardımların önemli bölümü bu tür istenmeyen faaliyetler için kullanılmaya devam etmektedir...

Bu konu hakkında bilgili isimler, Londra Konferansı'nın, ülkedeki geçiş sonrası dönemi dinamik bir şekilde hayata geçirmek için hizipçi siyasi formülden uzaklaşamayabileceğini söylüyor. Bu fırsatın boşa harcanması son derece trajik ve talihsiz olacaktır. Geçtiğimiz yirmi yılın (kabilecilik, savaş ağalığı, mezhepçi İslamcılık ve kayırmacı Somali yönetimleri gibi) dışarıda tasarlanmış başarısız siyasi projeleri tekrarlandıkları takdirde aynı sonuçları doğuracak; iflas etmiş senaryoların yeniden keşfedilmesine izin vermek de aynı şekilde yıldırıcı ve cesaret kırıcı olacaktır. Oysa şu anda, ilgili herkesin kazançlı çıkabileceği makul bir alternatifte sahibiz. Bu strateji aşağıdaki beş ayak üzerinde yükselmektedir:

- Kabileci uygulamaları bozabilecek sivil bir siyasi program tesis etmek
- Üç yıllık bir ulusal inşa hükümeti kurmak
- Her din ve kesimden, 100 seçkin Somaliliden oluşan bir anayasa meclisi kurmak
- İki yıl içinde AMISOM yerine geçebilecek uyumlu ve profesyonel bir güvenlik ve polis gücünü eğitmek ve hizmete almak
- Uluslararası toplumdan kapsamlı, dikkatlice tarif edilmiş ve devamlılığı olacak bir destek vaadi almak...

Londra Konferansı, geçmiş hatalardan ve eksiklerden ders alınarak organize edilmiş; ancak ikinci Londra Konferansı'na geldiğinde halen Somali'nin pek çok sorunla baş başa olduğu görülmüştür. İyi yönetim, yolsuzluğun azaltılması, uzlaşının sağlanması ve federal devletler arasındaki çatışmaların çözülmesi gibi gelişmeler sağlanamadığı takdirde ise gelecek yıllarda Londra'da yeni bir konferansın daha düzenlenmesi ihtiyacı sürpriz olmayacaktır.⁷⁷⁸ Ancak, Doğu Afrika'daki bölgesel ve ülkesel çıkar odaklı yaklaşımlardan uzak görünen son dönemdeki konferanslarda, komşu ülkelerin barış süreçlerini baltalayıcı ya da engelleyici tutumları geri planda kalmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası kamuoyunun Somali'de nerede hata yaptığına dair ciddi dersler çıkararak barış yolunda olgun an için yeterli koşulların oluşmasına katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Bölgesel örgütlerin ve işbirliği anlayışının öne çıkarılması, Somali'de çatışmaların çözümü, barışın sağlanması ve terör tehdidiyle baş edilmesi stratejilerine yardımcı olma kapasitesine sahip bir diğer faktördür. Bu bağlamda, BM'nin Somali'de barış ve çatışmaların çözümüne dair belirlediği ana politika ve hedefler, tarihsel, etnik, ekonomik ve coğrafi bağları bulunan IGAD bölgesindeki ülkeleri, limanlara ulaşım, ortak suların kullanımı ve

⁷⁷⁸ International Crisis Group, The London Conference and Prospects for Peace and Stability in Somalia, 10 Mayıs 2017.

kuraklıkla mücadele edilmesi, ticaret ağının genişletilmesi, yoksulluğun azaltılması, ekonomik büyüme ve enerji güvenliği gibi alanlarda işbirliği yapmaya sevk ederek ortak bir kalkınma imkânı yaratma potansiyeline sahiptir. Örneğin, Etiyopya-Somali arasında sağlanacak işbirliğine Cibuti, Kenya ve Sudan'ın katılımıyla bölgedeki elektrik enerjisinin daha ucuza mal edilmesi mümkündür. Nehir havzalarında inşa edilecek barajlarla birlikte bölge ülkelerindeki sulanabilir alanların artışı ise tarım, hayvancılık ve iş sahası olanaklarını geliştirebilecek; böylece açlık ve kuraklığın tekrarlanmasının önüne geçilebilecek ve bölgedeki kaynak mücadelesi ve çatışma riskinin önlenmesine katkıda bulunulabilecektir. IGAD'ın başarılı olacağı bir ekonomik işbirliği modeli, Etiyopya'nın Somali liman olanaklarından faydalanmasının önünü açarak iki ülke arasında barışçıl ilişkilerin gelişmesine öncülük edebilecektir. Şüphesiz, bölgedeki işbirliği ortamından en kârlı çıkacak ülkelerden biri, çatışmalardan kurtulmaya ve devlet yapısını yeniden inşa etmeye çalışan Somali olacaktır. Bu işbirliğinin başarılması ise Somali'deki hükümetlerin ve yönetimin gücüne, AfB'nin ve uluslararası kuruluşların desteğine, El-Şebab sorununun çözülmesine ve komşularla işbirliği anlayışının öne çıkarılmasına bağlı görünmektedir. Ayrıca, IGAD kapsamında gerçekleştirilecek projeler başta maliyetli görünse dahi, uzun vadede kronik çatışmaların ve insani krizlerin önlenmesine katkı sağlayabileceği ya da yatırımların getirisinin maliyetinden fazla olacağı düşünüldüğünde ortada bir zarar olmadığı anlaşılacaktır.⁷⁷⁹ Ancak, tüm bu olumlamalara rağmen, özellikle Afrika Boynuzu'nun bölgesel işbirliği için şimdiye kadar mükemmel bir test alanı olmadığını unutmamak gerekmektedir.⁷⁸⁰ Yine de bu durum, gelecekte bir işbirliği ortamının oluşacağı inancının imkânsız olduğu anlamına gelmemektedir.

Bölgesel işbirliği ve iyi komşuluk ilişkileri bağlamında son dönemde Afrika Boynuzu'nda yaşanan birtakım gelişmeler, bölgedeki çatışmaların çözümü ve barışa dair umutları yeniden gün yüzüne çıkarmaktadır. Örneğin, o kadar kanıksanmıştır ki Etiyopya-Somali arasındaki ilişkilerde bu zamana dek olan kötü komşuluk politikaları ya da Etiyopya-Eritre arasındaki sorunlar, 2018 yılından itibaren bu ülkeler arasında barışın ve işbirliğinin konuşulması ve Etiyopya-Eritre-Somali yanı sıra Cibuti'nin de dahil olduğu dörtlü bir işbirliği anlayışının benimsenmesi inanılır gibi görünmemektedir. Bununla birlikte, atılan bazı somut adımlar işbirliği anlayışını inandırıcı kılmaktadır. Öncelikle ifade etmek gerekir

⁷⁷⁹ Seifulaziz Milas, Somalia, Its Neighbors and Al-Shabaab: The Quest for Sustainable Solutions, African Arguments, 3 Ocak 2013, <https://africanarguments.org> (Erişim Tarihi: 07.05.2019).

⁷⁸⁰ Abdelwahab El-Affendi, a.g.e., s. 581.

ki, bölgedeki barışa dair umutların zeminini hazırlayan en temel gelişme, 2018 yılında Abiy Ahmed Ali'nin Etiyopya devlet başkanı olarak seçilmesi olmuştur. Çatışma çözümü alanında doktora derecesi bulunan ve Afrika'nın en genç lideri olarak 42 yaşında devlet başkanı seçilen Abiy, göreve geldikten sonra ülke içinde demokratik ve özgürlükçü adımlar atmakla kalmamış; Etiyopya'nın dış politikasında da önemli değişikliklerin yolunu açmıştır. “Abiy etkisi (*Abiy effect*)” olarak anılan bu süreçte, devam eden sınır sorunları nedeniyle 1998-2000 yılları arasında Etiyopya ve Eritre arasında yaşanan savaş,⁷⁸¹ 2000 yılında imzalanan fakat “ne savaş ne barış” getiren anlaşmanın 18 yıl sonra aynen kabulüyle sonuçlanmış ve Etiyopya Eritre'ye barış elini uzatmıştır. Nil Nehri sularının paylaşımıyla alakalı süregelen anlaşmazlık dolayısıyla Mısır ile ilişkilerdeki tansiyonun düşmesini sağlayan Abiy, Somali'ye gerçekleştirdiği ziyaret ile ikili ilişkilerin ve ticari ilişkilerin geliştirilmesinin taahhüdünü vermiş; Güney Sudan'daki Devlet Başkanı Salva Kiir ve rakibi Riek Machar arasındaki görüşmelere nezaret etmiştir.⁷⁸² Bu gelişmeler, bölge için olduğu kadar uluslararası kamuoyu için de sürpriz olmuştur.

Abiy ile birlikte Etiyopya dış politikasına yansıyan anlayışın bölgedeki komşuluk ilişkilerine etkisi kısa zamanda hissedilmiştir. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, Etiyopya ve Eritre arasında Suudi Arabistan ev sahipliğinde hazırlanan barış anlaşmasını “tarihi bir olay” olarak nitelemiştir. Suudi Dışişleri Bakanı Adel al-Jubeir de bu tarihi barış anlaşmasının bölgedeki güvenliği ve istikrarı arttıracığını savunmuştur.⁷⁸³ Bu arada, Suudi Arabistan gibi Afrika'nın Boynuzu'nda önemli bir askeri varlığı bulunan Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) de bölgedeki arka kapı görüşmelerinin gerçekleştirilmesinde kolaylaştırıcı rol oynadığını belirtmek gerekir. Ayrıca, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer alan Etiyopya'nın 100 milyondan fazla nüfusunun getirdiği potansiyel; Cibuti ve Somali'nin bir kara ülkesi olan Etiyopya için denize çıkış koridoru sağlaması ve bu ülkelerin uluslararası deniz ulaşımındaki kritik rolleri; Eritre'nin Kızıldeniz kıyısında sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri bir arada düşünüldüğünde, güçlü bir entegrasyon modeli ortaya çıkmaktadır. Bölgedeki ekonomik bütünleşme arttıkça ise komşular arası ilişkilerde işbirliğinin Afrika Boynuzu'ndaki siyasi çekişmelerin önüne

⁷⁸¹ Bkz: Belma Engin, a.g.e.

⁷⁸² Abdi Latif Dahir, The Once-Troubled Horn of Africa is Now a Positive Note on the UN's Busy Agenda, Quartz Africa, 25 Eylül 2018, <https://qz.com/africa/1398502/ethiopia-eritrea-somalia-djibouti-peace-deals-bring-hope-to-horn-of-africa/> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

⁷⁸³ Aljazeera, Ethiopia, Eritrea Sign Peace Deal at Saudi Arabia Summit, 17 Eylül 2018, <https://www.aljazeera.com> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

geçebileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, Eritre'ye yönelik BM Güvenlik Konseyi'nce uygulanan yaptırımların kaldırılması;⁷⁸⁴ Somali Hükümeti'ne karşı çatışan güçlere para aktardığı iddia edilen Eritre ile Somali arasındaki ilişkilerde uzun süredir devam eden sorunların onarılmaya başlanması; üyeliği askıya alınan Eritre'nin IGAD'a yeniden kabul edilmesi; Etiyopya ve Eritre arasındaki anlaşma doğrultusunda sınırların ve diplomatik temsilciliklerin açılması; Eritre ve Cibuti arasındaki sınır sorunlarının aşılması da önemli gelişmeler arasında yer almaktadır.⁷⁸⁵ Dolayısıyla, ortaya çıkan olumlu hava şunu göstermektedir: Hem Somali'de hem de ülkeleri arasında geçmişe dayanan ve köklü sorunlar bulunan IGAD bölgesinde çatışmaları çözümlenerek barış, güvenlik ve istikrarı sağlamanın yolu, kötü komşuluk ilişkilerinin dönüştürülmesi ve komşu ülkelerin kendi aralarında uzun vadeli işbirliği anlayışının benimsenmesi ile doğrudan ilgili görünmektedir.

3.3. Fildişi Sahili'ndeki Çatışmaların Çözümü ve Komşu Ülkelerin Rolü

Batı Afrika'daki çatışma bölgeleri içerisinde Fildişi Sahili, komşu ülkelerin çatışmalardaki ve çatışmaların çözümüne dair girişimlerdeki rolünün yanı sıra kıta ülkelerinin başlıca problemlerinden biri olan demokrasi sorunlarının analizi açısından da önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bağımsızlığının ardından 33 yıl boyunca Boigny tarafından yönetildikten sonra Fildişi Sahili, senelerce hem saf Fildişililik olgusu üzerinden ülkede yaşanan iç çatışmalara hem de siyasi istikrarsızlıklara ve bir demokrasi krizine sahne olmuştur. Uzun yıllar barış, refah ve zenginliğin adresi (*oasis of peace and prosperity*)⁷⁸⁶ olarak anılan ülke, etnik kimliklerin siyasallaştırılması, "yabancı"ların dışlanması ve siyasi güç mücadelelerinin ülkeyi istikrarsızlığa sürüklemesiyle birlikte, öncelikle sınırlı savaş olarak başlayan ancak yoğunluğunun artması önlenemeyerek iki ayrı kez iç savaş düzeyine ulaşan acımasız çatışmaların görüldüğü bir ülke haline gelmiştir. Çatışma yoğunluğunun şiddet içermeyen düzeylere düştüğü sanılırken, yapılan seçimlerle birlikte şiddet yeniden tırmanmıştır. Fildişi Sahili'nde yaşanan tüm bu süreç, pek çok değişkene bağlı olmakla birlikte, ülkedeki çatışma çözümü ve barış girişimlerinin irdelenmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Zira, Fildişi Sahili'nde çatışmaların tekrar etmesi, ülkede sürdürülebilir barışın sağlanamadığı; seçimlerin, çatışmaların çözümü ya da barışı

⁷⁸⁴ United Nations Security Council Resolution 2444 (2018), SC/13576, 14 Kasım 2018.

⁷⁸⁵ Abdi Latif Dahir, a.g.e.

⁷⁸⁶ David Francis, "Peacekeeping in a Bad Neighbourhood: The Economic Community of West African States (ECOWAS) in Peace and Security in West Africa", *African Journal of Conflict Resolution*, Vol: 9, No: 3, 2009, s. 87.

sağlamadaki başarısının tek başına sınırlı olduğu; güç mücadelesi uğruna şiddete başvurmanın halen bir seçenek olarak kabul edildiği; alt-bölgesel ya da bölgesel örgütlerin çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü mekanizmalarının işlevselliğinin sorgulandığı; komşu ülkelerin ve dış aktörlerin çatışmaların çözümü girişimlerindeki tutumlarının süreci nasıl etkilediğinin gözlemlenebileceği bir durum ortaya çıkarmıştır.

Bir ülke şiddet içeren çatışmalara sürüklendiğinde ve komşuluk ilişkilerinde birbirine zarar verme anlayışı baskın gelen bir coğrafyada yaşadığında, o toplumda güven unsuru zedelenir ve güvenliğin sağlanması zorlaşır. Fildişi Sahili ve toplumu bu durumun içinde kalmıştır. Komşu ülkelerden gelen göçlerin Fildişi iç siyasetine malzeme edilmesi ve Fildişi kökenli olmayanların ülkenin kötüye giden ekonomisinden sorumlu tutulması ile birlikte toplumda yaratılan ayrımcılık, dışlayıcılık ve şiddet, Burkina Faso gibi komşu ülkelerin politikalarıyla artmıştır. ECOWAS, Fransa ve BM ise Fildişi Sahili'nde çatışmaların çözümü ve barışın sağlanması için girişimlerde bulunan başlıca dış aktörler olmuştur.⁷⁸⁷ Özellikle Fransa, çatışmaların yatıştırılması ve ateşkesin sağlanması amacıyla ilk etapta askeri birliklerini ülkeye konuşlandırmış; ECOWAS ve BM tarafından da barış gücü operasyonları ile ülkedeki çatışmaların ve şiddetin sona erdirilmesi hedeflenmiştir. 2003 yılından itibaren Fransa ve ECOWAS aracılığıyla organize edilen barış müzakereleriyle ise askeri operasyonların desteklenmesi öngörülmüştür. Ayrıca, Fildişi Sahili'ndeki çatışan taraflara destek vererek ülkedeki krizi derinleştiren ancak kendisi de komşusundaki çatışmaların olumsuz etkilerine fazlasıyla maruz kalan Burkina Faso, politikalarında değişikliğe gitmiş ve Fildişi Sahili'nde barışın sağlanması amacıyla çatışan tarafları bir araya getirerek müzakerelerin başlamasında kolaylaştırıcı rol ve arabuluculuk misyonu üstlenmiştir.⁷⁸⁸ Daha önce de bahsedildiği üzere, Liberya Devlet Başkanı Taylor'un ise yakalanarak savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar nedeniyle yargılanmasına karar verilmiştir. Dolayısıyla, Fildişi Sahili'ndeki çatışmalara destek veren iki komşu ülke ile çatışmaların çözümünü ve barışı konuşmak artık daha olası hale gelmiştir.

Fildişi Sahili'nde, daha önce çatışmaları arttıran rolleri ile anılan komşu ülkeler ile birlikte bölgesel örgütlenmeler ve uluslararası kamuoyu nezdinde, çatışan tarafların doğrudan iletişimine olanak tanıyan müzakereler de dahil olmak üzere barışın sağlanması

⁷⁸⁷ Dramane Ouattara, ECOWAS and Intrastate Conflict Resolution in West Africa: The Case of Côte d'Ivoire, Monitor: University for Peace, 10 Nisan 2016, http://www.monitor.upeace.org/archive.cfm?id_article=2108 (Erişim Tarihi: 18.05.2019).

⁷⁸⁸ David Francis, a.g.e., s. 102.

amacıyla pek çok adım atıldığı ilerleyen başlıklarda daha net görülecektir. Ancak, şiddeti azalan çatışmaların Gbagbo'nun seçimleri kaybetmesiyle yeniden alevlenmesi; şiddet içeren çatışmalar bitme seviyesine gelmişken, ülkenin bir kez daha acımasız bir savaşa sürüklenmesine şahit olunması; Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından Gbagbo'nun 2019 yılında beraatine karar verilmesi ve 2020 yılında görev süresi sona erecek olan Ouattara sonrası kırılğan yapının yeni seçimlerle nasıl şekilleneceğinin kestirilememesi, ülkenin geleceğine dair belirsizliği ve endişeleri beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, Fildişi Sahili'nde hayata geçirilen çatışma çözümü ve barış girişimlerinin daha detaylı bir şekilde ele alınması yanı sıra hedeflerinin ve uzun ya da kısa vadeli stratejilerinin değerlendirilmesi hem ülke içerisinde hem de dostluk ilişkilerinin ya da kötü komşuluğun hâkim olduğu bir coğrafyada sürdürülebilir barış koşullarının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

3.3.1. Çatışma Çözümü ve Barış Girişimleri

Fildişi Sahili, çatışmaların sınırlı savaş (4) düzeyinde başladığı 2002 yılından yeni bir iç savaşın yaşandığı 2011 yılına dek altı önemli çatışma çözümü ve barış girişimine sahne olmuş; bu girişimlerin her biri neticesinde barış anlaşmaları ortaya koyulmuştur. Anlaşmalar ve tarihleri ise şöyledir: Akra I (17 Ekim 2002), Linas-Marcoussis (23 Ocak 2003), Akra II (7 Mart 2003), Akra III (30 Temmuz 2004), Pretoria (6 Nisan 2005) ve Ouagadougou (4 Mart 2007).⁷⁸⁹ Komşu ülke Gana'nın başkenti Akra'da üç ve Burkina Faso'nun başkenti Ouagadougou'da bir adet olmak üzere, müzakerelerin ve anlaşmaların buluşma adreslerinden dördünün komşu ülkeler olması dikkat çekicidir. Bu noktada, Afrika ülkelerinin pek çoğunun hem çatışma önleme hem de mevcut çatışmalarda arabuluculuk görevi üstlenme açısından stratejik ve yöntemsel kapasitelerinin sınırlı olduğu;⁷⁹⁰ ayrıca, sistematik ve profesyonel bir çabadan ziyade *ad hoc* ve kısa vadeli sonuçlarla ilgilendikleri yönünde değerlendirmeler mevcuttur.⁷⁹¹ Ancak, katkısı ve etkisi her ne olursa olsun, komşu ülkelerin Fildişi Sahili'nde çatışmaların devamından değil çözümünden yana tutum geliştirmeleri ve barış çabalarına destek vermeleri önemlidir.

Komşu ülke Gana'nın ev sahipliğinde gerçekleşen ve barış müzakerelerinin zeminini hazırlayan ECOWAS'ın organize ettiği Akra I Zirvesi'nin ardından, Fildişi Sahili'ndeki

⁷⁸⁹ Doudou Sidibé, Peace Processes in Côte d'Ivoire: Democracy and Challenges of Consolidating Peace after the Post-electoral Crisis, The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, 2013, s. 4.

⁷⁹⁰ Laurie Nathan, Mediation in African Conflicts: The Gap between Mandate and Capacity, Africa Mediators' Retreat, 2011, ss. 1-2.

⁷⁹¹ Shauna Mottiar ve Salomé van Jaarsveld, Mediating Peace in Africa: Securing Conflict Prevention, The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, 4 Mart 2009, s. 11.

çatışmalarda öncelikle ateşkesin sağlanmasını amaçlayan ve Abidjan Ateşkes Anlaşması olarak da bilinen Ekim ayındaki ilk anlaşmanın arka planı, 19 Eylül 2002'de Gbagbo'ya karşı yapılan darbe girişimine dayanmaktadır. Başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişiminin ardından Gana, Nijerya ve Togo, Fildişi toplumu ve hükümeti ile tam bir dayanışma içinde olduklarını ve ECOWAS'ın ilke ve prensipleriyle çelişen anayasaya aykırı her türlü hükümet değişikliğinin karşısında yer aldıklarını duyurmuştur. Ayrıca Nijerya, Gbagbo'ya destek amacıyla savaş uçaklarını ve askeri birliklerini Fildişi Sahili'ne göndermeyi teklif etmiştir. Darbe girişimini kınayan ECOWAS ise Gana, Gine-Bissau, Mali, Nijerya, Nijer ve Togo'nun içinde yer aldığı 6 ülke ile bir arabulucu grubu oluşturarak krize barışçıl çözüm arayışına öncülük etmiş; ülkenin kuzeyinde başlayan isyanın sonlandırılarak ateşkesin sağlanmasını ve işgal altındaki bölgelerin olağan durumuna döndürülmesini hedeflemiştir. İsyancıların ve ülkedeki bölünmüşlüğü meşrulaştırıldığı iddiasıyla Gbagbo tarafından ilk başta reddedilen ateşkes anlaşması, daha sonra Senegal, ECOWAS ve BM'nin de arabuluculuğu ile kabul edilmiştir.⁷⁹² Böylece, komşu ve çevre ülkelerin, bölgesel ve uluslararası örgütlerin desteğiyle yapılan ateşte, şiddetin durdurularak çatışmaların çözümünden ziyade yatıştırılması anlayışı ön plana çıkmıştır. Ayrıca, ECOWAS öncülüğündeki arabulucu grubunda Burkina Faso ve Liberya gibi çatışan taraflara destek veren ve çatışmaları yönlendirmeye çalışan komşu ülkelerin yer almadığı dikkat çekmiştir.

Ateşkes anlaşmasından çok kısa bir süre sonra, yine çatışmaların sonlandırılması amacıyla toplanan Akra I Zirvesi'ne dayanarak krizin askeri yöntemlerle değil, diyalog yoluyla çözümünü hedefleyen bir anlaşma imzalanmıştır. 1 Kasım'da komşu ülke Togo'nun girişimleriyle hazırlanan Lomé Anlaşması, kuzeydeki isyanın arkasında yer alan Burkina Faso destekli MPCİ ile Fildişi Hükümeti arasındaki siyasi anlaşmazlıkların çözümüne odaklanmıştır. Ancak MPCİ, Gbagbo'nun istifasını ve seçimlerin yenilenmesini; Gbagbo ise MPCİ'nin silah bırakarak ülkenin toprak bütünlüğünün MPCİ tarafından kabul edilmesini talep etmiştir. Ayrıca Gbagbo, ateşkesi reddettiği zaman da iddia ettiği gibi, isyancıların meşrulaştırılacağı düşüncesini Lomé Barış Anlaşması için de öne sürmüştü; ECOWAS arabulucu grubu ve AfB'nin girişimleriyle anlaşma imzalanabilmiştir.⁷⁹³ Üçüncü tarafların arabuluculuğu ile çatışan tarafların kabul ettiği Lomé Anlaşması, her iki tarafın taleplerini

⁷⁹² Eunice Dadson, Examining the Role of Third-Party Mediation in Côte d'Ivoire's Conflict: Peacemakers or Spoilers, Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre, Helsinki, Eylül 2008, ss. 7-8.

⁷⁹³ Bkz: Nicholas Okai vd., Mediating Conflict in West Africa, Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre & Crisis Management Initiative – Martti Ahtisaari Centre, Helsinki 2014, ss. 74-83.

de karşılamamasının yanında, henüz koşullar olgunlaşmadan taraflar bir araya getirilse dahi, senelerdir ülkede yayılan ayrımcılık ve dışlayıcılık olgularının topluma yansımalarıyla ortaya çıkan ve altında başka sosyo-ekonomik derin sebepler de barındıran çatışmaların çözümü için çok daha kapsamlı çabalara ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir.

Fildişi Sahili'nde ilk etapta üçüncü tarafların önceliği, ülkedeki şiddetin durdurulması ve sınırlı savaş kategorisindeki çatışmaların yoğunluğunun artarak savaş düzeyine ulaşmasının önlenmesi olmuştur. Bu doğrultuda, ateşkes anlaşmasının uygulanmasını sağlamak ve ihlalleri önlemek amacıyla Fransa, ECOWAS ve BM tarafından Fildişi Sahili'nde askeri birlikler konuşlandırılmıştır. Ateşkes koşullarının hükümet ve diğer silahlı siyasi güçler (MPCI, MPIGO, MJP vb.) tarafından ihlal edilmesi üzerine ise Fransa tarafından isyancıların kontrolündeki kuzey ile hükümet kontrolündeki güneyi ayıran ülke sınırına bir tampon bölge oluşturacak şekilde Fransız askeri birlikleri yerleştirilmiştir.⁷⁹⁴ 2002 yılında başlayan ve “Licorne Operasyonu (*Operation Licorne*)” olarak bilinen bu hareketin yanı sıra ECOWAS Barışı Koruma Operasyonu (*ECOWAS Mission in Côte d'Ivoire- ECOMICI*) ile ülkedeki ateşkesin sürdürülmesi hedeflenmiştir. ECOWAS ile birlikte Fransa, çatışmaların tırmanması endişesiyle bir yandan askeri önlemler alırken diğer yandan çatışmaların barışçıl yollarla çözümü ve taraflar arası müzakerelerin başlaması için AfB ve BM ile ortak çalışmalar yürütmüştür. 2003 yılının başlarında Fransa ve ECOWAS arabuluculuğunda imzalanan Linas-Marcoussis Anlaşması (Linas-Marcoussis Agreement-LMA), bu ortak çalışmaların ürünü olmuştur.⁷⁹⁵ Fransa, ülkeyi barış, istikrar ve uzlaşımın hâkim olduğu eski günlerine kavuşturmak için bir kez daha kolları sıvamıştır.

LMA, Gbagbo hükümeti ve isyancı grupları masanın etrafında bir araya getirmeyi başarmış ve barışın sağlanması için bazı kapsamlı düzenlemeler getirme çabası içinde olmuştur. Bu kapsamda anlaşma, üç temel prensip üzerine inşa edilmiştir:⁷⁹⁶

- 1- Fildişi Sahili'nin toprak bütünlüğünün korunması;
- 2- Yeni bir başbakan seçilerek “Ulusal Uzlaşma Hükümeti” kurulması;
- 3- Dışlayıcı ve nobran bir anayasaya dayanarak insanları ayrıştırmayan, demokratik, şeffaf ve adil bir seçim sisteminin hayata geçirilmesi.

⁷⁹⁴ Amnesty International, Amnesty International Report 2003 – Côte d'Ivoire, 28 Mayıs 2003.

⁷⁹⁵ Lansana Gberie ve Prosper Addo, Challenges and Peace Implementation in Côte d'Ivoire, Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KAIPTIC) and the Centre for International Peace Operation (ZIF), 31 Mayıs-2 Haziran 2004, s. 16.

⁷⁹⁶ A.g.e., ss. 16-17.

Temel prensiplerden başka, LMA kapsamında vatandaşlık, kimlik ve yabancının statüsünün yasal çerçevede yeniden düzenlenmesi; birey haklarının ve özgürlüklerinin korunması; toplumsal uyumun sağlanması ve ekonominin toparlanması için gerekli adımların atılması; toprak mülkiyeti yasasının değiştirilmesi; medya ve basın özgürlüğünün sağlanması fakat medyanın nefret söylemi ve yabancı düşmanlığı söylemlerinin kınanması anlayışı benimsenmiştir. Saf Fildişlilik yasası nedeniyle krize dönüşen devlet başkanlığı seçimi ile ilgili bazı kriterler de belirlenmiştir. Devlet başkanlığı seçimlerinin beş yıllık periyotlarla yapılması; bir devlet başkanının yalnızca bir kez daha yeniden seçilebilmesi; devlet başkanının anne veya babasının Fildişli, kendisinin ise Fildişi vatandaşı olmasının yeterli olacağı kararlaştırılmıştır. Anlaşmada ayrıca, müzakerelere de katılan MJP, MPIGO, MPCİ gibi silahlı güçlerin çatışmaların ardından genel af ile bağışlanması ve uluslararası güçlerin desteğiyle silahsızlanma, tasfiye ve re-entegrasyon programlarına tabi tutulması kabul edilmiştir. Bu silahlı aktörler haricinde Gbagbo'nun FPI partisi, Ouattara'nın RDR partisi, eski Başbakan Seydou Diarra ve BM, AfB, ECOWAS tarafından atanan kolaylaştırıcılar, LMA çerçevesinde bir araya gelerek ülkedeki güven sorununun aşılması ve krizin üstesinden gelmesi için çalışmıştır.⁷⁹⁷ Bahsedilen tüm bu düzenlemelerin çatışma sonrası toplumda barış ve birlikteliğin sağlanması açısından elzem olduğu aşikâr idi. Ancak Fildişi Sahili, henüz şiddetin üst sınırlarını test etmemişti ve çatışmaların çözümü için olgun an gelmiş gibi görünmüyordu. Bu durum, askeri tedbirlerin devamını gerekli kılıyordu.

Fildişi Sahili'nde önü alınamayan çatışmalar, BM Güvenlik Konseyi'nin ülkede bir barış gücü oluşturma kararını beraberinde getirmiştir. Konsey, 4 Şubat 2003'te yayınladığı 1464 sayılı kararı ile LMA'yı, ECOMICI misyonunu ve Licorne Operasyonu'nu desteklediğini duyururken;⁷⁹⁸ Mayıs 2003'te aldığı 1479 sayılı karar ile Fildişi Sahili'nde barış gücü misyonunu (*United Nations Mission in Côte d'Ivoire- MINUCI*) hayata geçirmiştir. MINUCI, Linas-Marcoussis ile çatışmaların barışçıl çözümü için bir araya gelen tarafların anlaşmanın gereklerini uygulamasına askeri bir destek sağlamayı amaçlamış; aynı zamanda Fildişi Sahili ordusu FANCI ve çatışan tarafların 2003 yılında bir araya gelerek oluşturdukları FN kuvvetleri arasında güven inşası yanında, bu güçlerin ECOWAS ve Fransız birlikleri ile işbirliği olanakları geliştirmesine vurgu yapmıştır.⁷⁹⁹ Kararlarda dikkat

⁷⁹⁷ Linas-Marcoussis Anlaşma belgesi için bkz: United Nations Security Council, Letter Dated 27 January 2003 from the Permanent Representative of France to the United Nations Addressed to the President of the Security Council, S/2003/99, 27 Ocak 2003.

⁷⁹⁸ United Nations Security Council, S/RES/1464 (2003), 4 Şubat 2003.

⁷⁹⁹ United Nations Security Council, S/RES/1479 (2003), 13 Mayıs 2003.

çeken bir diğer unsur ise komşu ülkelerin Fildişi Sahili'nin güvenliğini ve toprak bütünlüğünü ihlal eden herhangi bir eylemde bulunmalarının istenmesi ve barış sürecini desteklemeye davet edilmeleri olmuştur. Bu bağlamda özellikle, silahlı grupların ve paralı askerlerin komşu ülkelerin sınırlarından geçişi; uyuşturucu madde kaçakçılığı ve bölgedeki küçük ve hafif silahların yayılması gibi konularda hassasiyet gösterilmesi beklentisi dile getirilmiştir.⁸⁰⁰ Böylelikle, komşu ülkelerin, alt bölgesel ve bölgesel örgütler ile uluslararası örgütlerin ortak çabasıyla Fildişi Sahili'nde barışın sağlanacağı öngörülmüştür.

LMA'yı takip eden süreçte, çatışmaların barışçıl çözümü için ortaya koyulan çabalar sürdürülmüştür. Akra II ve Akra III Anlaşmaları, bu süreçte dikkat çeken iki girişim olarak öne çıkmıştır. Komşu ülke Gana'nın Devlet Başkanı John Agyekum Kufuor başkanlığında ve ECOWAS, AfB ve Fransa'nın Fildişi Sahili'ndeki çıkarlarını korumak üzere Fransızca Konuşan Ülkeler Örgütü (*French Speaking Countries Organization- OFI*) tarafından belirlenen özel temsilcilerin katılımıyla hazırlanan Akra II, LMA'nın uygulanmasını kuvvetlendirmek ve bu çerçevede arabuluculuk yollarını geliştirmek amacıyla imzalanmıştır.⁸⁰¹ Akra II ile LMA'nın uygulanmasında güç paylaşımı esaslı ön plana çıkarılmış ve bir Ulusal Güvenlik Konseyi (*National Security Council*) oluşturulması planlanmıştır. 2004 yılındaki Akra III ile ise Ouattara'nın devlet başkanı seçilmesinin önünde engel teşkil eden anayasadaki 35. Maddenin revizyonu ve isyancıların hükümete yeniden entegrasyonu üzerinde anlaşma sağlanması amaçlanmıştır.⁸⁰² Bu iki müzakere masası, taraflar arasındaki anlaşmazlıkları ve güven sorununu ortaya koyması bakımından önemli görülmüştür.⁸⁰³ Ayrıca, komşu ülkelerin pek çoğu gibi Burkina Faso ve Liberya'nın da bu girişimlerde yer alması dikkat çekmiştir.

Akra'daki barış girişimlerinin beklentileri karşılamayışı, Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı Thabo Mbeki arabuluculuğunda ve AfB'nin gözetimi altında barış için yeni arayışların gündeme gelmesine yol açmıştır.⁸⁰⁴ Ancak, Pretorya Anlaşması'nı konuşmadan önce, iyi komşuluk ilişkilerinin ve bölgesel işbirliğinin de öneminin vurgulandığı BM Güvenlik Konseyi'nin 1528 sayılı kararıyla, MINUCI misyonunun ve ECOMICI güçlerinin 2004 yılından itibaren UNOCI (*The United Nations Operation in Côte d'Ivoire*) adı altında

⁸⁰⁰ United Nations Security Council, S/RES/1464 (2003), 4 Şubat 2003.

⁸⁰¹ Eunice Dadson, a.g.e., s. 8.

⁸⁰² Doudou Sidibé, a.g.e., s. 4; Akra III Anlaşması için bkz: Accra III Agreement on Côte d'Ivoire, Annex of the Letter Dated 2 August 2004 from the Permanent Representative of Ghana to the United Nations Addressed to the President of the Security Council, S/2004/629, Accra, 29-30 Temmuz 2004.

⁸⁰³ Lansana Gberie ve Prosper Addo, a.g.e., s. 37.

⁸⁰⁴ Eunice Dadson, a.g.e., s. 8.

toplandığını ve kapsamlı bir barış gücü hareketına dönüştüğünü söylemek gerekir.⁸⁰⁵ Nitekim, Fildişili siyasi liderler tarafından Pretoria’da, silahsızlanma ve askerlerin dağılması ile alakalı konularda yetkili merciinin UNOCI olduğu yönünde fikir birliğine varılmıştır. Pretoria Anlaşması ile ayrıca, BM gözetiminde seçimlerin organize edilmesi kararlaştırılarak LMA’ya imza atan her katılımcının devlet başkanlığı seçimlerinde aday olabileceği ilkesi benimsenmiştir. Haziran 2005’te bir kez daha gerçekleşen Pretoria buluşmasında, barış sürecini baltalamaya ve yavaşlatmaya çalışan herkesin BM yaptırımlarının hedefi olacağı üzerine anlaşılmıştır.⁸⁰⁶ Görüldüğü üzere, Pretoria’da gerçekleşen müzakereler, çatışmaların ardındaki en önemli sebeplerden biri olan saf Fildişililik gibi bazı köklü sorunlara bir çözüm getirmemiş; yalnızca silahsızlanma ve seçimler gibi teknik konulara odaklanmıştır.⁸⁰⁷ Ayrıca, Mbeki’nin ilerleyen zamanlarda isyancıları barışı engellemekle; FN’nin ise Mbeki’yi Gbagbo yanlısı olmakla suçlaması, prensipleri açısından oldukça güçlü ancak uygulamada güven sorunu ve siyasi isteksizlik nedeniyle kısmen başarılı olabilen bir süreç olarak kalmıştır.⁸⁰⁸ Dolayısıyla, Fildişi Sahili’nde çatışmaların çözümü ve barışın sağlanması hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından Pretoria’daki bu anlaşmalar sınırlı bir etki yaratabilmiştir. Ancak, 2002 yılında çatışmalar başlar başlamaz barış adımlarının da atılmaya başlandığı Fildişi Sahili’nde, çatışmaların şiddetinin 2005 yılında kriz (3) düzeyine düşürülebildiği gözlenmiştir.

2007 yılına gelindiğinde, çatışmalardaki şiddetin yoğunluğu halen kriz düzeyinde seyretmekteydi. Çatışmaların dozunun azaldığı, fakat sürdürülebilir bir barış ortamının sağlanamadığı bu tabloda, çatışmaları ortaya çıkaran sorunların aşılması için bir anlaşma daha imzalanmıştır: Ouagadougou Siyasi Anlaşması. Burkina Faso Devlet Başkanı Compaoré, Gbagbo ve FN lideri Soro’nun, kuzey ve güney olarak ayrılan ülkenin birleşmesi ve seçimlerin 2010 yılında yapılması konularında nihayet uzlaştıkları anlaşma, Gbagbo ve Ouattara arasında devam eden siyasi mücadelenin ve 2002’den beri süregelen şiddet olaylarının temelinde yer alan güç yarışının sonucunu belirlemek üzere sandığa başvurulmasının yolunu açmıştır. Fildişi Sahili’ndeki isyancı güçlere destek vererek çatışmaların devamında rol oynayan komşu ülke Burkina Faso’nun arabuluculuğunda

⁸⁰⁵ United Nations Security Council, Resolution 1528 (2004), S/RES/1528 (2004), 27 Şubat 2004.

⁸⁰⁶ Alexandra Novosseloff, *The Many Lives of a Peacekeeping Mission: The UN Operation in Côte d’Ivoire*, International Peace Institute, Haziran 2018, s. 7.

⁸⁰⁷ David Zounmenou ve Reine Sylvie Loua, *Confronting Complex Political Crises in West Africa: Analysis of ECOWAS Responses to Niger and Côte d’Ivoire*, ISS Paper 230, 2011, s. 9.

⁸⁰⁸ Gilles Yabi ve Andrew Goodwin, a.g.e., s. 20.

müzakerelerin başlaması, anlaşmayı diğerlerinden farklı kılan unsurlardan biri olmuştur.⁸⁰⁹ Yol haritası çıkarması; kimlerin Fildişi vatandaşı olduğuna ve oy kullanabileceğine dair kimliklerle alakalı bir prosedür geliştirmesi; isyancı kuvvetler ile orduyu birleştirmesi; ülke genelinde devlet otoritesini onarması; barış, ulusal uzlaşma ve güvenliği pekiştirmesi öngörülen anlaşma, iki tarafı barış için birlikte çalışmaya iten müzakere masasını oluşturmuştur. Burkina Faso'nun üçüncü taraf olarak arabulucu ve kolaylaştırıcı rolü, çatışan taraflar arasındaki doğrudan diyalog sorununu da çözmüştür.⁸¹⁰ Ayrıca, Burkina Faso'nun ECOWAS dönem başkanı olması ve anlaşmanın BM tarafından benimsenmesi,⁸¹¹ bir yandan Burkina Faso'nun girişiminin geniş kapsamlı destek görmesini sağlamış; diğer yandan bölgedeki komşuluk ilişkilerinin dönüşümüne dair umutları arttırmıştır. Pek çok açıdan arttırdığı umutlara rağmen, Ouagadougou Anlaşması ile FN lideri Soro'nun başbakanlığa atanması ancak asıl olarak Gbagbo'nun gücünü ve başkanlığını isyancılara kabul ettirmesi durumunun ortaya çıkması ve anlaşmanın uygulanmasında belirsizliklerle karşılaşılması, barış sürecinin yavaş ve zor geçeceğinin işaretleri olmuştur.⁸¹²

Barış anlaşmasının Fildişi Sahili'nde yarattığı olumlu hava, çatışmaların seyrine de yansımıştır. 2009 yılına gelindiğinde, çatışmalar şiddet içeren krizden (3) şiddet içermeyen kriz (2) düzeyine gerilemiştir. 2010 yılında aynı şekilde çatışmalar şiddet içermeyen bir boyutta ve yalnızca görünür şiddet düzeyinde bir seyir izlemiştir. Seçimlerin gerçekleşmesi ile birlikte ise pek çok şey yeniden tersine dönmüştür. Zira, Ekim 2010'daki ilk tur seçimlerde Gbagbo önde giderken Kasım ayında yapılan ikinci turda Ouattara'nın Gbagbo'yu geride bırakması, Gbagbo'nun ve Ouattara'nın ayrı ayrı kendi zaferlerini ilan etmeleriyle sonuçlanmıştır. Rakiplerin ve taraftarlarının birbirlerini yıpratma harbine yol açan bu durum, çatışmaları yeniden şiddet içeren düzeye taşırken, yaklaşık 3 bin ölüm, 200 bin Fildişili mülteci ve 300 bin ülke içi yer değiştirme ile ülke bir anda yeni bir iç savaşa sürüklenmiştir. Yaşanan tabloda, 2015 yılına dek sürecek Licorne Operasyonu ve 2017 yılında tamamlanan UNOCI'nin faaliyetleri yeniden ön plana çıkmıştır. Toplam 10 yıl süren siyasi güç mücadelesi, Gbagbo'nun tutuklanması ve Ouattara'nın devlet başkanlığı

⁸⁰⁹ Boubacar N'Diaye, Sonja Theron ve Nayanka Perdigo, *Trjectories of State Building and Peace Building in Côte d'Ivoire*, African Leadership Centre Research Project, Baseline Study Review Workshop, Nairobi, 26-27 Haziran 2014.

⁸¹⁰ Eunice Dadson, a.g.e., ss. 5-6.

⁸¹¹ Anlaşma metninin tamamı için bkz: United Nations Security Council, Letter Dated 13 March 2007 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council, S/2007/144, 13 Mart 2007.

⁸¹² Gilles Yabi ve Andrew Goodwin, "From Linas-Marcoussis to the Ouagadougou ...", s. 21.

koltuğuna oturmasıyla tamamlanmıştır.⁸¹³ Ouattara döneminde, demokratik yollarla seçilmiş bir devlet başkanının ülkeye barış ve istikrarı getireceği; çatışmaların kaynağına inen ve sorunların kökten çözümüne olanak tanıyan bir ortam sağlayacağı öngörülmüştür. Çatışma düzeyinin günümüze dek şiddet içeren kriz seviyesinde seyrettiği bu ortam, aynı zamanda, ülkedeki çatışmaların çözümüne ve barışın sağlanmasına dair Ouattara tarafından ne derece köklü reformlar yapıldığı ve gelecek seçimlerin ülkeyi yine bir çatışma ortamına sürükleyip sürüklemeyeceği tartışmalarını da içinde barındırmıştır.

3.3.2. Çatışma Çözümü Politikaları ve Hedefleri

Fisas'ın da işaret ettiği üzere, “Bir anlaşmanın altına imza atan istisnasız tüm ülkeler, çok büyük bir dizi siyasi, ekonomik ve toplumsal zorluklarla yüzleşmek zorundadır ve yalnızca bu zorlukların aşılması halinde asıl anlaşmazlık konusunda gerçek bir ilerlemeden söz edilebilir.” Bu zorluklara şahit olunan ülkelerden biri olarak Fildişi Sahili'nde; 2005 yılından itibaren seçimlerin ertelenmesi, isyancılarla yaşanan çatışmalar, doğal kaynakların kontrolü mücadelesi, toprakların hangi gruplar tarafından kontrol edildiği meselesi, ülkede ortaya çıkan hassas toplumsal doku ve toplumlar arası gerilim, güvenlik güçlerinin karşıt gruplara ve isyancılara karşı aşırı güç kullanımı, barış anlaşmaları sonrası isyancıların entegrasyonu gibi zorluklarla karşılaşmıştır.⁸¹⁴ Ouagadougou Anlaşması doğrultusunda 2010 yılında gerçekleşen seçimler sonrası ülkede yeniden ortaya çıkan iç savaş düzeyindeki çatışmalar, Fildişi Sahili'nde barış anlaşmaları sonrası zorlukların henüz aşılamadığını; demokratik ilke ve normların siyasi hayata yeterince yerleşmediğini; çatışmaların altında yatan köklü nedenlerin ilk fırsatta yeniden kendisini göstermesine müsaade eden koşulların düzeltilmediğini göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda, Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların çözümü ve barış için çok daha kapsamlı ve çatışmaların tekrarını önleyici politikalar geliştirmek gerektiği ortadadır.

Aslında, bir ülkede özellikle şiddet içeren çatışmaların çözümü ve barış için kapsamlı politikalara ihtiyaç duyulduğunun baştan itibaren bilinen bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, bu tür politikaların ortaya koyulmasının ciddi bir hazırlık ve zaman gerektirmesi yanı sıra mevcut çatışma önleme ve erken uyarı mekanizmalarının işlememesi dolayısıyla, ilk etapta çatışmaların bir an önce yatıştırılması ve şiddet eylemlerinin

⁸¹³ Alexandra Novosseloff, a.g.e., ss. 17-20.

⁸¹⁴ Vicenç Fisas, *Barış Süreci Elkitabı*, https://escolapau.uab.cat/img/programas/procesos/turk_baski.pdf, (Erişim Tarihi: 23.05.2019).

sonlandırılması hedefiyle yola çıkılabilmektedir. Fildişi Sahili’ndeki durum da budur. Ekonominin kötüye gitmesi ve kötü gidişatın yabancıların ülkeye göçüne bağlanması; toplumdaki eşitsizlikler ve bazı kesimlerin etnik kimlik siyaseti ile dışlanması gibi olgular, çatışmaların başladığı 2002 yılından çok daha erken işaretlerini vermesine rağmen ülkedeki çatışmaların ortaya çıkışı önlenememiştir. İlerleyen süreçte kısa vadeli ilk hedef, şiddetin durdurulması ve silahların susması için çatışmaların yatıştırılması olmuştur. Licorne, ECOMICI ve MINUCI/UNOCI gibi askeri operasyonlar bu amaca hizmet etmiş; ancak bu tür “barış gücü girişimlerinin siyasi çözümler ve sağlam anlaşmaların yerini kesinlikle tutamayacağı”⁸¹⁵ anlayışının da etkisiyle müzakereler yoluyla barış anlaşmaları imzalanmıştır. 2003-2010 yılları arasında “ne savaş ne barış”⁸¹⁶ yaşanan Fildişi Sahili’nde bu süreçte bir nevi, çözülemeyen çatışmalar yönetilmiştir. Çatışma çözümü, toplumda barışın inşası ve kalkınma adımlarının konuşulması ise büyük ölçüde Ouattara döneminde gündeme gelebilmiştir.

BM Güvenlik Konseyi’ne geçici üye seçilen Fildişi Sahili adına 5 Aralık 2018’de sürdürülebilir barış ve barış inşası üzerine konuşan Ouattara, ülkesindeki çatışmaların ardından yeniden yapılanma, güvenlik ve istikrar ortamını değerlendirmiştir. “2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi”nin sürdürülebilir barış ile ilişkilendirilerek kapsamlı, bütüncül ve ulusal olarak desteklenen yeniden yapılanma sürecinin önemini vurgulandığı Güvenlik Konseyi toplantısında Ouattara, ülkesinde çatışmaların hemen sonrasında ekonomik iyileşme ve kalkınma odaklı uygulanan bütüncül stratejilerin Fildişi Sahili’nin yeni bir çatışma ve istikrarsızlık ortamından korunmasında oynadığı role dikkat çekmiştir. Ülke ekonomisinin dönüşümünde özel sektörün payının altını çizen Ouattara, Fildişi Sahili’nde yaklaşık 65 bin eski savaşçının silahsızlandığını ve topluma entegrasyonunun sağlandığını; yolsuzlukla mücadele politikalarının hayata geçirildiğini ve toplumsal uyumu arttıran reformlar için çaba gösterildiğini söylemiştir. Ouattara ayrıca, vatandaşlarının şu anda “barış ve hoşgörü içinde” yaşadıklarını vurgulayarak farklı bölgelerdeki çatışmaların çözümü ve barışın inşası için Fildişi Sahili örneğinden yararlanılabileceğini ifade etmiştir. Aynı toplantıda, Fildişi Sahili’nin barışın ulaşılabilir olduğuna dair umutları arttırdığı; kalkınma ve sürdürülebilir barış arasındaki ilişkinin önemine dikkat çekilerek ve kadınlar, gençler, yaşlılar, azınlık grupları ve toplumda ayrımcılığa maruz kalmış kesimler dahil

⁸¹⁵ World Peace Foundation, Ivory Coast – United Nations Operation in Côte d’Ivoire, <https://sites.tufts.edu> (Erişim Tarihi: 24.05.2019).

⁸¹⁶ Alexandra Novosseloff, a.g.e., s. 5.

olmak üzere tüm yerli kapasitenin harekete geçirilerek barışa sahip çıkılması gerektiği; bu bağlamda bölgesel ve alt-bölgesel aktörler ile uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılmasının önem arz ettiği; barış için siyasi bir iradenin ve finansal kaynakların varlığının elzem olduğu ve terör tehditlerinin de üstesinden gelinmesinin şart olduğu fikirleri farklı kuruluşlar ve ülke temsilcileri tarafından dile getirilmiştir.⁸¹⁷ Güvenlik Konseyi'nin Fildişi Sahili ile alakalı kararlarında genel olarak çatışmaların askeri boyutuna yer verdiği ve ülkede seçimlerin gerçekleştirilmesi amacına yoğunlaştığı düşünülürse,⁸¹⁸ şiddet içeren çatışmaların ardından ülkedeki barışın nihai hedefi olarak kapsamlı bir çatışma çözümü anlayışının önem kazanmaya başladığı, bu toplantıda görülmektedir.

Resmi ortamlarda ya da toplantılarda yapılan konuşmalar ile uygulanan politikalarla alakalı iç dinamiklere birlikte bakmak gerekir. Öncelikle, Fildişi Sahili'nde çatışmaların çözümü ve barışın sağlanmasında uluslararası toplumun desteğinin yanı sıra komşu ülkeler ve bölgesel örgütlerin de barışa destek verdiği veya genel olarak karşıt bir tutum içerisine girmediği; ancak dış desteğin rolüne rağmen Fildişi Sahili'nde iyi yönetim, istikrar ve barış arayışında iç dinamiklerin harekete geçirilmesinin de çok önemli olduğu söylenebilmektedir. Bu iç dinamikler ise üç ana faktör ile ilişkilendirilebilmektedir: Yönetici / Elit kesimin siyasi güç mücadelesi, kimlik-vatandaşlık-güç ilişkisi, ekonomi ve doğal kaynakların yönetimi. Siyasi güç mücadelesi bağlamında ele alındığında, ilk olarak, Boigny döneminde ulus ve devlet inşası çabalarının otokratik tek parti sistemi ile yürütüldüğü Fildişi Sahili'nde demokrasinin kurumsallaşmasının göz ardı edildiği görülmüştür. Uygulanan etnik kota sistemi ise yönetici kadronun iktidarı elinde tutan kişinin ait olduğu etnik gruplara göre belirlenmesine zemin hazırlamıştır. Bédié, Gueï ve Gbagbo dönemlerinde ise etnik grup siyaseti üzerine Fildişililik konsepti ilave edilmiş; bu olgular, siyasi güç kazanmanın en temel stratejileri haline gelmiş ve siyasi elitler için bir nevi “hayatta kalma mekanizması” işlevi üstlenmiştir. Kimlik, vatandaşlık ve güç açısından iç dinamiklere bakıldığında, özellikle komşu ülkelerden gelen göçmenlere karşı yabancı düşmanlığı olgusunun çatışmalarda önemli rol oynadığı dikkat çekmiştir. Ekonominin ve doğal kaynakların yönetimi anlamında ise bir başarı hikayesi olarak anılan Fildişi Sahili'nde, uygulanan

⁸¹⁷ International Institute for Sustainable Development, Governments Reflect on Key Elements of Peacebuilding, Sustaining Peace, <https://sdg.iisd.org> (Erişim Tarihi: 25.05.2019).

⁸¹⁸ Agossou Lucien Ahouangan, Conflict Resolution and the UN Peacekeeping Operation in Côte d'Ivoire, 25 Şubat 2019, <https://www.e-ir.info/2019/02/25/conflict-resolution-and-the-un-peacekeeping-operation-in-cote-divoire/> (Erişim Tarihi: 25.05.2019); Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'nin Fildişi Sahili ile alakalı kararları için bkz: World Peace Foundation, a.g.e.

politikaların, uluslararası alandaki gelişmelerin ve yapısal koşulların etkisiyle ekonomik bir darboğaza girildiği ve bir doğal kaynak olarak toprak meselesinin toplumda önemli bir rekabet unsuru haline geldiği gözlenmiştir.⁸¹⁹ Buradan hareketle, Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların çözümü ile barış ve uzlaşının sağlanması için geliştirilen politikalarda, özellikle bu üç hususta mesafe kat edilmesi gerektiği anlaşılmakta; ayrıca, etkili ve hesap sorulabilir bir güvenlik reformu ile diğer reformların gerçekleştirilmesi de önemsenmektedir.⁸²⁰

2020 yılında yapılacak seçimlerde Ouattara'nın "normal şartlar altında" resmi olarak devlet başkanlığına adaylığını koyamayacağı düşünüldüğünde, Ouattara döneminin sonlarına yaklaşıldığı ve ülkedeki kırılğan devlet yapısının halen devam ettiği görülmektedir. Ekonomik göstergelerdeki sorunlar, yoksulluk oranlarının yüksekliği, siyasi uzlaşının sağlanamayışı ve toplumsal eşitsizlikler de varlığını sürdürmektedir.⁸²¹ Fildişi Sahili'nde, demokratik ve sosyal bir devlet anlayışının yanı sıra insan haklarına saygı, barış, ulusal dayanışma ve adalet anlayışıyla hareket edilmesi; özgür, güçlü ve adil bir hukuk sistemi oluşturulması gerekmektedir.⁸²² Bu doğrultuda, 1999-2011 yılları arasındaki insan hakları ihlallerini araştırmak ve "geçiş dönemi adaleti"⁸²³ sağlamak üzere 2011 yılında kurulan "Diyalog, Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu" gibi mekanizmalar başlı başına bir önem arz etmektedir. Ancak, komisyonun başında eski başbakanlardan siyasi bir ismin (Charles Konan Banny) bulunması; ilk iki yıl boyunca komisyonun sadece çatışmaların nedenlerine odaklanması ve bu sürede herhangi bir açık yargılama gerçekleştirilmemesi; 2014 yılında fail ve mağdurlardan oluşan yalnızca 80 kişinin ifadelerine başvurulması; çalıştığı 3 yıllık periyotta komisyonun etkinliklerinin medyaya ve televizyon yayınlarına kapalı tutulması gibi olgular, ulusal uzlaşının sağlanması ve çatışmaların yarattığı travmayı azaltması hedefini ve komisyonun etkinliğini sorgulatmaktadır.⁸²⁴

⁸¹⁹ Baubacar N'Diaye, Sonja Theron ve Nayanka Perdigo, a.g.e., ss. 10-14.

⁸²⁰ United Nations Security Council, Special Report of the Secretary-General on UNOCI, S/2016/297, 31 Mart 2016.

⁸²¹ Alexandra Novosseloff, a.g.e., s. 35.

⁸²² Bkz: The UNHCR Regional Representation for West Africa, Côte d'Ivoire, Ağustos 2017.

⁸²³ Geçiş dönemi adaleti, geçmişte yaşanan ağır ve geniş çaplı insan hakları ihlalleri mağdurlarının maddi ve manevi zararlarının telafisini öngören; gerçeklerin ortaya çıkarılarak toplumda barış ve uzlaşının sağlanmasına katkıda bulunan ve toplumun kendisini dönüştüren mekanizmadır. Hakikat komisyonları, tazminat programları ya da müze ve anıtlar, geçiş dönemi adaletini sağlamanın araçları olabilmektedir. Bu doğrultuda ayrıca, toplumsal hafızanın korunması ve aynı acıların yeniden yaşanmasının önlenmesi hedeflenmektedir. Bkz: International Centre for Transitional Justice, What is Transitional Justice, www.ictj.org (Erişim Tarihi: 26.05.2019).

⁸²⁴ Julia Crawford, Transitional Justice in Côte d'Ivoire, 31 Mayıs 2015, <https://www.justiceinfo.net/en/other/406-transitional-justice-in-cote-d-ivoire---in-brief.html> (Erişim Tarihi: 26.05.2019).

Yerli halk ve STK'ların yanı sıra toplumda sevilen ve öne çıkan kişilerin barışa sahip çıkması da çatışmaların ardından toplumsal uzlaşmaya öncülük etmeleri bağlamında önemli olabilmektedir. Örneğin, Fildişi Sahili futbol milli takımının 2005 yılında Sudan'ı yenerek Almanya'da yapılacak Dünya Kupası'na katılmaya hak kazandığı maç sonrasında Fildişili futbolcu Didier Drogba'nın yaptığı konuşma tarihi bir etki yaratmıştı. Drogba şöyle diyordu:⁸²⁵

Baylar, bayanlar! Fildişi Sahili'nin kuzeyindekiler, güneyindekiler, merkezindekiler ve batısındakiler! Biz bugün, tüm Fildişi halkının tek bir amaç için oynayabileceğini ve bir arada olabileceğini gösterdik: Dünya Kupası'na katılmak. Biz size kutlamaların insanları birleştirebileceğini gösterdik. Size dizlerimizin üzerinde yalvarıyoruz: Affedin. Affedin. Affedin. Afrika'da bu kadar çok zenginliğe sahip bir ülke böylesine bir savaşa sürüklenmemeli. Lütfen, silahlarınızı bırakın. Seçimlere gidin. Her şey daha iyi olacak...

Drogba, ülkesini barışa ve birleşmeye çağırıyor; futbol, barışa aracılık ediyordu. Aynı anda Drogba, barış için izlenebilecek çok farklı yol ve politikaların da varlığını ortaya koyuyordu.

3.3.3. Çatışmaların Çözümü ve Barış Süreçlerinde Baltalayıcı Aktörler

Fildişi Sahili'nde çatışmaların ortaya çıkışında ve devamında dış aktörler olarak komşu ülkelerin rolü bulunduğu görülmektedir. Barış süreçlerini direkt olarak engelleme girişimleri ön plana çıkmaya dahi, çatışan taraflara verdikleri destek ve kullandıkları toprakları ile bu ülkelerin dolaylı olarak çatışmaların çözümüne zarar verdikleri söylenebilmektedir. Özellikle Burkina Faso ve Liberya'nın bu anlamda Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların süregitmesinde payı olduğu dikkat çekmektedir, ki bu ülkelerin çatışmalardaki rolünden çalışmanın önceki başlıklarında bahsedilmişti. Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların çözümü ve barış süreçlerini baltalayıcı aktörler olarak ise burada komşu ülkelerle de ilişkileri bulunan "savaş ağaları (*warlords*)" ele alınmaktadır.

Savaş ağaları, gücüne ve hamiliğine dayanarak zayıf bir devletin topraklarındaki küçük bir bölgenin kontrolünü elinde tutan; devletin kapasitesine ve kurumlarına zarar veren ve devlet liderlerinin söz konusu bölgelerde kaos ve anarşiyi önlemek üzere işbirliğini seçmeyi tercih edebileceği aktörlerdir. Bu noktada ifade etmek gerekir ki, kısa vadede savaş ve anarşinin olmayışı, uzun vadede ülkedeki güvenliğin garantisi değildir ve savaş ağaları ile yapılan pazarlıklar neticesinde ekonomik geri kalmışlık, yolsuzluk ve devletlerin

⁸²⁵ Matias Grez, How Didier Drogba and his Ivory Coast Teammates Helped End a Civil War, 13 Kasım 2017, <https://edition.cnn.com> (Erişim Tarihi: 26.05.2019).

başarısızlığı gibi olgularla karşılaşılabilmektedir.⁸²⁶ Fildişi Sahili'nde de savaş ağalarının çatışan tarafları desteklemelerinin yanı sıra kendilerine tehdit olarak algıladıkları çatışma çözümü ve barış girişimlerini de engellemeye çalıştıkları görülmektedir.⁸²⁷ Bu durum, hem Gbagbo hem de Ouattara dönemi için geçerli kabul edilebilmektedir.

1990'lardan itibaren Fildişi Sahili'nde yaşanan çatışmalar, ülkenin belli bölgelerinde güç kazanmış bazı kişileri savaş ağası olarak ön plana çıkarmıştır. Barış girişimleri ve askeri müdahalelere rağmen çatışmaların sonlandırılmamasında bu savaş ağalarının önemli bir payı olduğu görülmüştür. Hatta öyle ki, Gbagbo gibi siyasi liderler dahi çatışmaların ilerleyen zamanlarında birer savaş ağasına dönüşmüştür. Gbagbo yanlısı Genç Yurtseverler ya da Ouattara yanlısı FN gibi oluşumlarda öne çıkan liderler, hem yıllarca ülkedeki uzlaşının önünde büyük engel teşkil etmişler hem de kendi çıkarları adına ülkeyi bir çıkmaza sürüklemişlerdir. Uluslararası toplumun öncülük ettiği uzlaşma girişimlerinde de adları geçmesine rağmen, başta Guillaume Soro olmak üzere Ibrahim Coulibaly ve Charles Blé Goudé gibi isyancı liderler, genel olarak kendi konumlarını kaybetmek korkusuyla hareket etmişlerdir. Ibrahim Coulibaly'nin de ilk etapta Ouattara'yı destekleyen grup içerisinde yer alırken Ouattara yönetiminde askerlerinin silah bırakmasını kabul etmemesi, bu durumu izah eden önemli örneklerden biri olmuştur. Ayrıca, çatışmaları yönlendiren bu savaş ağalarının Burkina Faso, Liberya ve Togo gibi komşu ülkeler tarafından desteklenmesi, ülkedeki şiddetin sona erdirilememesinde önemli rol oynamıştır.⁸²⁸ Nitekim, çatışmaların yoğunluğu azalsa dahi 2002 yılından günümüze dek Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların 2009 ve 2010 yılları haricinde gördüğü en düşük yoğunluk seviyesi "şiddet içeren kriz (3)" olarak değerlendirilmiştir.⁸²⁹ Savaş ağalarının ülkeye verdiği zarar, Ouattara döneminde de etkisini sürdürmüştür. Zira, kuzeydeki isyancı kuvvetler arasında öne çıkan silahlı güçlerin

⁸²⁶ Kimberly Marten, *Warlords: Strong-Arm Brokers in Weak States*, Cornell University Press, Ithaca 2012, ss. 3-8.

⁸²⁷ Daniel Ozoukou, Ivory Coast: Political Tensions and the Peacebuilding Process, 19 Aralık 2016, <https://www.peaceinsight.org/blog/2016/12/ivory-coast-political-tensions-and-the-peacebuilding-process/> (Erişim Tarihi: 26.05.2019).

⁸²⁸ Bkz: Hayati Ünlü, "Fildişi Sahilleri: Etnisite, Kimlik ve Çatışma", *Barışı Konuşmak*, (Ed. Nezir Akyeşilmen), ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2014, ss. 358-359; Ayrıca bkz: Richard Moncrieff, Côte d'Ivoire: the spectre of Warlordism, 31 Mart 2011, <https://saiia.org.za/research/cote-divoire-the-spectre-of-warlordism/> (Erişim Tarihi: 27.05.2019); Siphon Hlongwane, Chaos and Crimes on Both Sides, but Ouattara is still Côte d'Ivoire's only Choice, 3 Nisan 2011, <https://www.dailymaverick.co.za/opinionista/2011-04-03-chaos-and-crimes-on-both-sides-but-ouattara-is-still-cte-divoires-only-choice/> (Erişim Tarihi: 27.05.2019).

⁸²⁹ Bkz: HIIK, Conflict Barometers (2002-2018).

tamamının, Ouattara'nın seçimi kazanmasının ardından kayıtsız şartsız Ouattara ile birlikte hareket ettiklerini düşünmenin fazla iyimserlik olacağı söylenebilmektedir.

Hatırlanacağı üzere, Gbagbo iktidarının sonlandırılarak Ouattara'nın yönetimi devralması, yaklaşık on yıllık bir siyasi krizin ardından mümkün olabilmiş; ancak Ouattara'nın başa gelmesi ile siyasi tablodaki bölünmüşlük ortadan kalkmamıştır. Kuzeydeki isyan hareketleri ve FN içerisinde yer alan pek çok komutan, çatışmaların ardından oluşturulan siyasi ve askeri düzenin birer parçası olmuştur. Gbagbo'nun iktidardan uzaklaştırılması sürecinde Ouattara'yı desteklemeleri ise savaş ağalarının çatışmalar sonrasında elini güçlendirmiştir. Bu kesimin kriz esnasında işledikleri suçlardan dolayı herhangi bir ceza almaması, ülke içinde ve dış gözlemciler arasında birtakım eleştirilere yol açmıştır.⁸³⁰ Üstelik, Ouattara döneminde bu grubun kısa vadede desteklenmesi, siyasi olarak korunması ve ordunun üst kademeleri ile kamu kurumlarının önemli pozisyonlarına yerleştirilmesinin uzun vadede yol açacağı sonuçlar, hararetli bir tartışma konusu olmuş ve bu durumun ülkedeki barış girişimlerine zarar verdiği öne sürülmüştür. Zira, Ouattara ile ittifak içerisinde olan eski isyancıların ordu ve kamu kurumlarının önemli mevkilerinde görev alması, bu isimlerin aynı zamanda kakao, pamuk, kaju kaçakçılığı, altın madenlerinin kontrolü ve ticaret ulaşımından yasa dışı vergi toplamaya kadar çeşitli yağmacılık faaliyetlerinde bulunmalarının zeminini hazırlamıştır. Bu tür kazanç kapıları ise savaş ağalarının ekonomik gücünü arttırmıştır. Ayrıca, Fildişi Sahili'nde çatışma sonrası yeniden yapılanma ve barış inşasının temel köşe taşlarından biri olan silahsızlanma, tasfiye ve yeniden entegrasyon (*Disarmament, demobilization and reintegration- DDR*) sürecinin aksamasında savaş ağalarının rolü bulunduğu gözlenmiştir. Örneğin, 2016 yılına dek yaklaşık 100 bin silah, 400 bin mühimmat ve iki bin el bombasının toplatıldığı ülkede, sonraki yıllarda da STK'lar, BM ve bazı öncü ülkeler vasıtasıyla hazırlanan projelere ve çağrılara uymayan savaş ağaları tarafından DDR süreci yavaşlatılmıştır.⁸³¹ Tüm bu gelişmeler, kısa vadede işbirliği içerisine girilen savaş ağalarının uzun vadede ülkeyi yeni sorunlarla karşı karşıya bırakabileceğinin göstergesi olmuştur.

Savaş ağalığının etkisiyle Ouattara'nın önüne başka engeller de çıkmıştır. Eski isyancıların lideri Soro'nun, yarattığı yönetim ve güvenlik alanlarındaki paralel ağlarla bir güven krizine yol açması; Ouattara'nın ordudaki Soro'nun etkisini kontrol altına alma

⁸³⁰ Jeremy Speight, "Warlord undone? Strongman Politics and Post-conflict State-Building in Northeastern Côte d'Ivoire (2002-2013)", *Canadian Journal of African Studies*, Vol: 48, No: 2, 2014, ss. 235-236.

⁸³¹ Daniel Ozoukou, a.g.e.

isteğine rağmen kökleşmiş silahlı yapıların Soro'ya bağlılıklarını devam ettirmesi; Ouattara ve Soro arasındaki sorunların ülkede siyasi kutuplaşmaya yol açması ile tansiyonu arttırması; Ouattara'nın eski müttefiklerini devre dışı bırakmasının riskli olması ancak ortaya çıkan tablonun Ouattara rejimi yanı sıra bölgedeki barış ve güvenliğe de zarar verme potansiyeli bulunması gibi olgular, Ouattara'yı zora sokmuştur.⁸³² Soro'nun 2020 yılındaki seçimlere dair başkanlık arzusu da göz önüne alındığında,⁸³³ ortaya çıkan tabloda ülkedeki siyasi durumun seneye gerçekleşmesi planlanan seçimlere nasıl yansıtacağı endişe ve merak konusu haline gelmiştir.

3.3.4. Çatışmaların Çözümünde Üçüncü Taraf Rolü ve Komşu Ülkeler

Ülkelerdeki kitlesel ölüm risklerini istatistiksel olarak değerlendiren bir erken uyarı projesi, 2018-2019 yılı risk değerlendirme raporunda Fildişi Sahili ile alakalı olarak öngörülemeyen bir sonuçla karşılaşmıştır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Afganistan, Mısır, Yemen, Sudan ve Somali gibi ülkelerin ilk sıralarda yer aldığı riskli ülkeler sıralamasında Fildişi Sahili, 2010-2011 yılları arasındaki seçim sonrası kriz ile yaklaşık üç bin kişinin çatışmalarda hayatını kaybetmesinin ardından ilk kez 2017-2018 döneminde en yüksek riskli 30 ülke arasına girmiş; 2018-2019 değerlendirme raporunda ise listede 11. sıraya yükselmiştir. Kişilerin dolaşım özgürlüğünden 2017 itibariyle mahrum bırakılması; demokrasi ve otokrasi arasında gidip gelen bir anokrasi rejimi ile ülkenin yönetilmesi; toplu ölümlere yönelik tecrübelerin bulunması; etnik bölünmelerin yaşanması ve yüksek düzeyde çocuk ölümleriyle karşılaşılması, bu durumun altında yatan çeşitli sebepler arasında sayılabilmektedir. Bu sebepler arasında projedeki modellemeye yansımayan ancak ülke uzmanlarının sıklıkla dile getirdiği diğer bir olgu ise yaklaşan 2020 seçimleri dolayısıyla ortaya çıkan siyasi gerilim ve rekabettir.⁸³⁴ Siyasi gerilim ve rekabetin ise bölge ülkelerini ve ECOWAS'ı yeniden harekete geçirdiği görülmektedir. ECOWAS'ın 2018 yılında Fildişi Sahili'nde Erken Uyarı Mekanizması Ulusal Koordinasyon Merkezi (*National Coordination Centre for Early Warning Mechanism*) açması, ülkedeki demokratik süreci yakından takip etme ve çatışma olasılığının ortaya çıkışını değerlendirme açısından önemlidir.⁸³⁵ Bir

⁸³² Daniel Ozoukou, a.g.e.

⁸³³ Stratfor, Ivory Coast and Burkina Faso: A Measured Reconciliation, <https://worldview.stratfor.com/article/ivory-coast-and-burkina-faso-measured-reconciliation> (Erişim Tarihi: 27.05.2019).

⁸³⁴ United States Holocaust Memorial Museum, Countries at Risk for Mass Killing 2018-2019, Ekim 2018, <https://earlywarningproject.ushmm.org> (Erişim Tarihi: 28.05.2019).

⁸³⁵ ECOWAS website, National Coordination Centre for Early Warning Mechanism Opens in Côte d'Ivoire, 8 Haziran 2018, <https://www.ecowas.int/national-coordination-centre-for-early-warning-mechanism-opens-in-cote-divoire/> (Erişim Tarihi: 28.05.2019).

yandan geçmiş çatışmaların yaraları sarılmaya çalışılırken diğer yandan yeni çatışmaların ortaya çıkışının önlenmesi amacıyla yeniden kolların sıvanması, Fildişi Sahili'nde çatışmaların başa sarmasına izin vermemek adına hem iç aktörlerin hem de üçüncü taraf rolü ile dış aktörlerin birlikte çalışmaları ihtiyacını beraberinde getirmektedir.

Fildişi Sahili'nde üçüncü taraf olarak pek çok dış aktörün devreye girdiği; başta eski kolonyal güç Fransa ve BM olmak üzere ECOWAS ve komşu ülkelerin Fildişi Sahili'ndeki şiddetin sonlandırılması girişimlerinde çeşitli roller üstlendiği dikkat çekmektedir. Bu rol, Afrika'daki çatışmaların çözümü çabalarındaki yeni arayışların ürünüdür. Çatışmaların önlenmesinde STK'larla işbirliği; demokrasi ve yönetim ile ilgili reformlar ve Afrika ordularındaki reform çalışmaları; barış için eğitim; yerli ve geleneksel barış süreçlerinden faydalanma; insani yardımlar ve barış kültürü gibi olgular yeni arayışlar içerisinde önemli bir yer tutarken, Afrika ülkelerinin ve liderlerinin arabuluculuk misyonu da komşu ülkelerin ve alt bölgesel örgütlerin iç çatışmaların çözümünde üçüncü taraf rolünün görünürlüğünü arttırmıştır. AfBÖ'nün AfB'ye dönüşümü neticesinde iç çatışmalara müdahil olunmasına olanak tanıyan girişimlerin meşru hale gelmesiyle yakından alakalı bu görünürlük ise çatışmaların altında yatan sorunların tarihsel bir düzlemde yakın çevre ülkeleri ve komşu devletler tarafından daha iyi anlaşılabilceği düşüncesi üzerine kurulmuştur.⁸³⁶ İşte, Fildişi Sahili'nde yaşanan çatışmalarda da Burkina Faso ve Gana gibi ülkelerin yanı sıra ECOWAS'ın üçüncü taraf arabuluculuğu bu anlamda oldukça kıymetlidir.

Komşu ülkelerin Fildişi Sahili'nde üçüncü taraf rolü üstlenmesinde bir de bu ülkelerin motivasyonlarından bahsetmek gerekir. Ülkeler, çoğunlukla kendi ulusal çıkarları doğrultusunda komşu ülkelerdeki iç çatışmaların çözümü girişimlerine aktif olarak katılmayı seçebilmektedir. İç çatışmaların beraberinde getirdiği göç akınları ya da ekonomik istikrarsızlık gibi unsurların *spill-over* etkisi ile yayılmasının önüne geçmek; bölgesel barış ve güvenliği korumak ve/veya üçüncü taraf rolü ile dahil olan komşu ülkelerin bölgedeki gücünü korumak ya da arttırmak ise söz konusu ulusal çıkarlar arasında sayılabilmektedir.⁸³⁷ Ayrıca, çatışma ve istikrarsızlık yerine barışın sağlandığı ve çatışmaların çözüldüğü bir ortam, çatışma yaşayan ülkelerden komşularına gelecek tehditlerin bertaraf edilmesiyle bölgesel barışa ve işbirliğine olanak tanıyabilmektedir. Bu bağlamda, ECOWAS öncülüğündeki Gana, Gine, Gine-Bissau, Mali, Nijerya ve Togo'dan oluşan arabulucu

⁸³⁶ David R. Smock, Creative Approaches to Managing Conflict in Africa, United States Institute of Peace, Peaceworks No. 15, 1997, ss. 1-4.

⁸³⁷ David R. Smock, a.g.e., ss. 3-4.

grubunun çatışmaların ilk yıllarındaki barış girişimleri ve faaliyetleri ön plana çıkmakta; çatışmaların olumsuz etkilerinin yayılarak ülkesel çıkarılara ve bölgesel istikrara verdiği zararın müzakereler ve barış gücü operasyonları ile bertaraf edilmeye çalışıldığı göze çarpmaktadır. Nitekim, Mano Nehri olarak bilinen bu bölgedeki çatışmaların dinamik karakteri dolayısıyla üçüncü tarafların geliştireceği bütüncül, sistematik ve tutarlı arabuluculuğun ya da kolaylaştırıcı rolün, çatışmaların önlenmesinde, yönetiminde ve çözümünde etkili olacağı değerlendirilmektedir. Özellikle, Nijerya, Gana ve Togo'nun Fildişi Sahili'ndeki şiddetin durdurulması ve çatışmaların yatıştırılması amacıyla kısa sürede harekete geçtiği gözlemlenmektedir.⁸³⁸ Ancak, daha önce isyancı grupları destekleyerek çatışmaları kışkırtan bir tutum izleyen Burkina Faso'nun barış anlaşmalarına fiilen destek vermesi ve hatta bizzat aracılık etmesi ile gelişen dış politika davranış değişikliği, komşu ülkelerin çatışmaların çözümünde veya çözümsüzlüğünde üstlendikleri rolü çift boyutlu anlamlandırmak açısından bölgedeki en dikkat çekici örnek olmaktadır.

Burkina Faso'nun üçüncü taraf rolü ele alınırken öncelikle ifade etmek gerekir ki, çatışmaları kışkırtan tutumunu değiştirerek çözüm ve barış girişimlerinde arabuluculuk yapması, Burkina Faso'nun iç çatışma ve çözüm süreçlerine dahil olma motivasyonundaki rasyonel çıkarların terk edildiği anlamına gelmemektedir. Fildişi Sahili'ndeki çatışmalardan olumsuz olarak en çok etkilenen ve çatışmaların ortaya çıkışında en çok adı geçen komşu ülke olarak Burkina Faso'nun çatışma ve çözüm yanlısı iki ayrı politikasının ardında yatan nedenler ise sorgulanmayı hak etmektedir. Bu sorgulama ise iki farklı açıdan yapılabilmektedir: Ülkesel çıkarlar ve devlet liderinin şahsi çıkarları. Burkina Faso'nun ülke olarak ekonomik, siyasi ve toplumsal çıkarları için uygun olan, Fildişi Sahili'nin uzun süreli istikrarına kavuşması ve bu maksatla çözüm odaklı politikaların uluslararası toplumun yanı sıra bölgesel örgütler ve komşu ülkeler tarafından desteklenmesidir.⁸³⁹ Nitekim, refah döneminde Fildişi Sahili'nin komşu ülkelere sağladığı katkı bilinmekteyken, ülkedeki çatışmaların bölgeye istikrarsızlık, ekonomik zarar ve güvensizlikten başka bir şey getirmediği, çalışmanın önceki başlıklarında anlatılmıştı. Afrika'da arabuluculuk rolünün genellikle devlet liderleri tarafından üstlenildiği hatırlandığında ise Burkina Faso adına Devlet Başkanı Compaoré'nin de barış girişimlerinde arabuluculuk rolünden birtakım kazançları olduğu görülmüştür. Barış girişimlerindeki üçüncü taraf rolünün, Compaoré'nin "başka devletlerin işlerine karışıyor olma" imajının ortadan kaldırılmasına yardımcı

⁸³⁸ Eunice Dadson, a.g.e., ss. 12-13.

⁸³⁹ Gilles Yabi ve Andrew Goodwin, a.g.e., s. 27.

olmasının yanında, Batı Afrika'nın en uzun süre başta kalan liderlerinden biri olarak Compaoré'ye bölgenin "bilge, akıllı, başkalarını düşünen ve modern lider" imajı kazandırması amaçlanmıştır. Ayrıca, Fildişi Sahili'nin Gbagbo, Bédié, Ouattara ve Soro gibi başlıca siyasi aktörlerin ve çatışan tarafların Ouagadougou Anlaşması ile bir araya getirilerek aralarında diyalog kurulması; ayrıca, süreci takip edecek bir izleme ve denetim mekanizması oluşturulması;⁸⁴⁰ Compaoré'ye hem bölgedeki hâkim politika yapıcılarında biri olma hem de Afrika kıtası genelinde etkili bir lider algısı yaratma fırsatı tanımıştır. Bu anlamda Compaoré'nin şahsi olarak pragmatik bir arabuluculuk rolü üstlenmesi, Burkina Faso'nun dış politikasına da yansımıştır.⁸⁴¹ Compaoré'nin Fildişi Sahili'ndeki barış girişimleri, bazı eleştirilerin ise hedefi olmuştur.

Compaoré'ye, halkının ihtiyaçlarından ziyade şahsi çıkarları üzerinden Burkina Faso'nun bölgedeki politikalarını şekillendirmesi nedeniyle eleştiriler yöneltilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak, bölgedeki çatışmalarda arabuluculuk rolü sayesinde takdir toplayan Compaoré'nin daha çok, çatışmaların ortaya çıkışında ya da süregitmesinde pay sahibi olduğu ülkelerdeki çatışmaların çözümü girişimlerinde yer aldığı gözlenmiştir. Nitekim Compaoré'nin arabuluculuk rolünden önce kuzeydeki isyancı gruplar için silah ve asker desteği temin ettiği hatırlanacaktır. İkincisi, Compaoré'nin arabuluculuğunun sürdürülebilir olmadığı ve asıl amacının çatışmaları çözmekten ziyade kendi gücünü pekiştirmek olduğu ileri sürülmüştür. Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların da barış anlaşması sonrası kendini tekrarlaması, bu iddiayı desteklemektedir.⁸⁴² Ancak bu noktada, Fildişi Sahili'ne komşu ülkeler hangi rasyonel ülkesel ya da şahsi çıkarla barış girişimlerinde bulunursa bulunsun, barış yanlısı bir tutum, çatışmaları kışkırtmaktan daha iyi bir politika gibi görünmektedir. Zira, çatışmaların komşu ülkeler tarafından desteklenmesinin iç çatışmaların devamında payı olmakla kalmayıp, devletler arası çatışmalara dahi yol açabilme potansiyeli bulunmaktadır. Ayrıca, devletlerin dış politikalarında çıkar odaklı ve rasyonel yaklaşımlar geliştirme eğilimi devam ettiği müddetçe, komşu ülkelere herhangi birinde rasyonel çıkarların çatışma değil çözüm yanlısı olması dahi büyük önem taşımaktadır. Bu husus aynı zamanda, komşularla ilişkilerdeki dönüşüme ve sürdürülebilirliğe de işaret etmektedir.

⁸⁴⁰ United Nations Security Council, Ouagadougou Agreement Leading to Direct Dialogue between Parties 'Real Turning Point' for Ivorian Peace Processes, Security Council Told, SC/9019, 18 Mayıs 2007, <https://www.un.org/press/en/2007/sc9019.doc.htm> (Erişim Tarihi: 30.05.2019).

⁸⁴¹ Gilles Yabi ve Andrew Goodwin, a.g.e., s. 27.

⁸⁴² Peter Dörrie, Burkina Faso: Blaise Compaoré and the Politics of Personel Enrichment, 15 Ağustos 2012, <https://africanarguments.org> (Erişim Tarihi: 30.05.2019).

Burkina Faso ve Fildişi Sahili arasındaki ilişkiler, 1987'den beri iktidarda olan Compaoré'nin 2014 yılında sona eren iktidarının ardından çalkantılı bir döneme girmiştir. 2011 yılından itibaren Compaoré'ye karşı başlayan protesto gösterilerinin 2014'te Compaoré'nin yeniden iktidarda kalabilmesine olanak tanıyan anayasa değişikliği girişimleri üzerine ülke geneline yayılarak Compaoré'nin istifaya zorlanması ve bunun üzerine kendisinin Fildişi Sahili'ne sığınması;⁸⁴³ yalnızca Burkina Faso için değil tüm Afrika için önemli devrimci figürlerden biri olan ve Compaoré'nin darbe ile yönetimi devraldığı Thomas Sakkara'nın ölümüne ait soruşturmanın 2015 yılında yeniden açılması ve Sakkara'nın ölümüyle ilgili Compaoré'nin suçlanması;⁸⁴⁴ tarihi darbelerle dolu ülkenin 2015 yılında yeni bir darbe girişimine maruz kalması;⁸⁴⁵ Burkina Faso'da yaşanan çalkantılar arasında önemli bir yer tutmuş ve Fildişi Sahili ile olan ilişkileri şekillendirmiştir. 2016 yılından itibaren iki ülke arasındaki ilişkilerde bir onarım ve işbirliği anlayışı ön plana çıkmaya başlamıştır. Burkina Faso'nun yeni devlet başkanı Roch Marc Christian Kabore ve Ouattara arasında imzalanan pek çok ikili anlaşma ile ekonomik çıkarlar ve güçlü kültürel bağların iki ülkeyi birbirine yaklaştırması öngörülürken, bölgedeki terör eylemlerinin ve güvenlik endişelerinin ilişkilerde itici güç olabileceği değerlendirilmiştir.⁸⁴⁶ 2020 yılında Fildişi seçimlerinin endişeyle beklendiği bir ortamda ilişkilerin normalleşmesi ise düşman bir çevre ya da kötü komşuluk ilişkilerinin olumsuz etkilerinden korunmak açısından rahatlatıcı bir unsur olmuştur.

3.4. Zimbabve'deki Çatışmaların Çözümü ve Komşu Ülkelerin Rolü

Zimbabve'de 2000'li yıllar ile birlikte siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunların gün yüzüne çıkması ve ülkedeki krizin şiddet içeren çatışmalara dönüşmesi, bu çalışmanın çatışma analizi başlıklarında detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ekonomik bozulmanın kontrol edilemez düzeylere ulaştığı; bağımsızlık yıllarından beri en hassas toplumsal kriz konularından biri olarak toprak meselesinin adil ve sistemli bir şekilde çözülemediği; uzun yıllar süren Mugabe iktidarının muhalefete baskı uyguladığı; ülkede demokratikleşmenin başarısız olduğu; pek çok Zimbabvelinin komşu ülkelere göç etmek durumunda kaldığı ve

⁸⁴³ Abdoulie Sawo, "The Chronology of Military Coup d'états and Regimes in Burkina Faso: 1980-2015", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol: 48, 2017, s. 13.

⁸⁴⁴ Ismail Akwei, Family of Former Burkina Leader Wants a Re-test to Identify his Body, 07.06.2016, <https://www.africanews.com> (Erişim Tarihi: 31.05.2019); Bettina Engels, "Political Transition in Burkina Faso: The Fall of Blaise Compaoré", *Governance in Africa*, Vol: 2/1, No. 3, 2015, s. 2.

⁸⁴⁵ Abdoulie Sawo, a.g.e., s. 5.

⁸⁴⁶ Stratfor, a.g.e.

tüm bunlara ilaveten eski kolonyal güç olarak İngiltere'nin etkisinin ülkede halen hissedildiği Zimbabve'de çatışma yoğunluğunun 2003 yılından bu yana HIIK verilerine göre “şiddet içeren kriz (3)” düzeyinde yaşandığı anlatılmıştı.⁸⁴⁷ Ortaya çıkan tabloda, dış aktörler içerisinde komşu ülkelerin ise çatışmaları kışkırtıcı bir rol oynamaktan ziyade çatışmaların çözümü, barış ve uzlaşma yanlısı bir tutum sergiledikleri ifade edilmişti. Somali ve Fildişi Sahili örneklerinden hatırlanacağı üzere, dış aktörlerin bir ülkedeki iç çatışmaların çözümünde ya da çatışmaları daha da içinden çıkılmaz hale getirerek çözümsüzlüğünde pay sahibi olabildiği göz önünde bulundurulduğunda, bu başlık altında tez çalışmasının odak noktası olarak komşu ülkelerin Zimbabve'deki çatışmaların çözümü amacıyla üstlendikleri üçüncü taraf rolünün ele alınmasının önem taşıdığı ve kıyaslamalara olanak tanıdığı düşünülmektedir.

Zimbabve toplumunun derin bir şekilde bölündüğü sır değildir. Öyle ki, Zimbabve'de geçmişi acılı ve bugünü yanlış yönlendirmelere müsait olan toplum, yarımına da korkuyla bakmaktadır. 2019 yılında Zimbabve krizinin karmaşık özelliğini halen sürdürmesinde bu durum etkili olmakta; krizin şiddet içeren çatışma boyutu çözülememektedir. Liderlik sorununun krizin en önemli sebeplerinden biri olduğu Zimbabve'de çözümün anahtarı ise siyasi iradenin sağlanması; anlamlı bir diyalog ortamının geliştirilmesi; reformlara bağlı kalınması; ulusal bir iyileşme ve tedavi sürecinin hayata geçirilmesi; onarıcı adaletin tesis edilmesi ve ekonomik dönüşümün başarılmasında görülmektedir.⁸⁴⁸ Böylece, uygulamaya geçirilmesindeki sorunlar bir kenara bırakılırsa, 2019 yılından bakıldığında çözümün reçetesinin çok kapsamlı ve sorunlara hitap edebilen bir şekilde belirlenebildiği anlaşılmaktadır. Ancak, çatışmaların ilk yıllarından itibaren ve özellikle çatışmaların şiddet boyutunun daha çok dikkat çektiği zamanlarda, önceliğin çatışmaların durdurulması ve çatışan taraflar arasında anlaşmanın sağlanması olduğu arabuluculuk girişimlerinin önem kazandığı gözlenmektedir. Komşu ülkeler nezdinde bu bağlamda, özellikle Güney Afrika Cumhuriyeti ve Mbeki'nin “sessiz diplomasi” yöntemi ile birlikte SADC'nin çabaları ve kolaylaştırıcı rolü ön plana çıkmaktadır. Çatışan taraflar arasında diyalog kurulması ve ulusal uzlaşımın sağlanması doğrultusunda bu girişimlerin

⁸⁴⁷ Bkz: HIIK, Conflict Barometers (2002-2018).

⁸⁴⁸ Transconflict: Transform, Transcend, Translate, Combating the Zimbabwean Crisis – Mediation for Peace, <http://www.transconflict.com/2019/02/combating-the-zimbabwean-crisis-mediation-for-peace/> (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

çözümüne etkisi ve katkısının ise tartışmalara konu olduğu bilinmektedir.⁸⁴⁹ Zira, sessiz diplomasi yerine belli ilkeler doğrultusunda ve gerekli koşullar göz önüne alınarak uygulanacak bir arabuluculuk girişiminin krizin çözümünde olgun an için daha başarılı sonuçlar verebileceği ifade edilmektedir.⁸⁵⁰ Bu bağlamda, SADC bünyesinde Zimbabwe’de gerçekleştirilen barış çabalarının IGAD ve ECOWAS çerçevesinde kendi bölgelerinde hayata geçirilen girişimlerden bazı açılardan oldukça farklı geliştiği; ulusal çıkarların ön planda tutulması anlayışının ise bölgede aynı kaldığı gözlenebilmektedir.

3.4.1. Çatışma Çözümü ve Barış Girişimleri

Bağımsızlık mücadelesindeki başarıları dolayısıyla liderlik koltuğuna oturmaları ve iktidarlarını uzun müddet sürdürmeleri kolaylaşan Afrika’daki liderlerden biri de Mugabe’dir. Bu liderlerin ülkelerindeki yönetimleri boyunca devletle özdeşleştikleri, yolsuzlukları önleyemedikleri, demokrasiyi geri plana itebildikleri ve güçlerini korumak üzere şiddete başvurmayı bir yöntem olarak kullanabildiklerini söylemek mümkündür. Mugabe iktidarının 20’li yıllarında Zimbabwe’de de bu tür olgular gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Mugabe ve partisi ZANU-PF’nin parlamentodaki çoğunluğu yavaş yavaş kaybetmesi; toprak meselesinde de değişiklikler öngören 2000 yılındaki anayasa referandumunu halkın reddetmesi; 2002 ve 2008 seçimleri dönemlerinde yoğunlaşan şiddet olaylarının ülkenin rutini haline gelmesi ve ekonominin bozulması gibi olgular, muhalif hareketlerin halk arasında güç kazanmasının zeminini hazırlamıştır. 2008 yılında, seçimlerin ilk turunda MDC-T lideri Tsvangirai’nin ipi göğüslediği görülürken Mugabe’nin ZANU-PF ve Gaziler Derneği tarafından muhalefete çeşitli yollarla baskı ve şiddet uyguladığı dikkat çekmiştir. Tsvangirai’nin seçimlerden çekilmesiyle birlikte ise ikinci tur, Mugabe’nin zaferi ile sonuçlanmıştır.⁸⁵¹ Şiddet baş gösterdikten sonra çatışan taraflar arasındaki iletişimin ve anlaşma ihtimalinin zorlaşması ise üçüncü tarafların arabuluculuk girişimlerini beraberinde getirmiştir. 2005 yılından itibaren Güney Afrika tarafından başlatılan arabuluculuk çabaları, 2007 yılında SADC’nin Mbeki’yi arabuluculuk görevine atmasıyla daha kurumsal, güçlü, meşru ve uluslararası tanınırlığı yüksek bir nitelik kazanmıştır.⁸⁵² Barış müzakerelerinin

⁸⁴⁹ Mark Anstey, “Zimbabwe in Ruins: Mediation Prospects in a Conflict not yet Ripe for Resolution”, *International Negotiation*, Vol: 12, No: 3, 2007, s. 431.

⁸⁵⁰ A.g.e., s. 415.

⁸⁵¹ Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA), African Democracy Encyclopaedia Project – Zimbabwe: 2008 Peace Negotiations, <https://eisa.org.za/wep/zim2008postg.htm> (Erişim Tarihi: 02.06.2019).

⁸⁵² Darlington Mutanda, “The Art of Mediation in Resolving African Conflicts: Lessons for Zimbabwe and Africa”, *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, Vol: 5, No: 3, s. 137.

gerçekleşmesi; güç paylaşımı esasına dayanan bir anlaşmanın imzalanması ve yeni bir hükümetin kurulması ise ancak Mugabe'nin mevcut durumun sürdürülebilir olmadığını kabul ettiği 2008 seçimleri sonrasında mümkün olabilmiştir. Zira, iç baskıların yanı sıra, seçimlerin demokratik ve adil olmadığı gerekçesiyle dışarıdan da tepkiler yükselmeye başlamıştır.

Zimbabve'deki seçim sonuçlarına dair Pan-Afrika Parlamentosu'nun ve SADC'nin gözlemci raporları, gelen tepkilerin odak noktalarını göstermeleri açısından kullanılabilir. Pan-Afrika Parlamentosu, seçim öncesi ülkede gergin, hasmane ve patlamaya hazır bir ortam olduğunu; şiddetin, halkın günlük hayatını aksattığını; çok sayıda Zimbabvelinin yerlerinden edildiğini; nefret söyleminin, şiddetin kışkırtılmasının ve çatışma dilinin halkta endişe ve korkuya yol açtığını; vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlandığını; seçim sürecinde medyanın kullanılmasına dair olanaklarda iki taraf arasında eşitsizliklerin bulunduğunu ve siyasi hoşgörünün ülke tarihinin en düşük düzeyine gerilediğini raporlamıştır. Seçim gününün seçim öncesine kıyasla daha sessiz geçtiğini vurgulayan Parlamento, AfB ilkeleri doğrultusunda ülkede demokratik, adil ve güvenilir seçimlerin yapılmasının gerekliliğine işaret etmiş ve SADC üyesi tüm ülkeleri, Zimbabve'deki siyasi liderlerin müzakereler yoluyla sorunlara çözüm bulmasını sağlamak üzere AfB ile işbirliğine çağırmıştır.⁸⁵³ SADC Seçim Gözlem Misyonu benzer şekilde seçim öncesinde şiddet, sindirme, ve muhalif kesimi yerlerinden etme anlayışının ülkede hakim olduğunu; barışçıl geçen seçim gününe rağmen, seçimlerin SADC ilke ve prensipleriyle uyuşmadığını ve Zimbabve halkının iradesini yansıtmadığını ifade etmiştir. Siyasi paydaşların bir araya gelerek diyalog yoluyla ülkenin problemlerine çözüm aramasını öneren SADC, arabuluculuk çabalarının sürdürüleceğini ve bu süreçte Zimbabve'nin her anlamda yanında olacaklarını vurgulamıştır.⁸⁵⁴ AfB'nin gözlem misyonu da benzer bir rapor hazırlayarak çatışan tarafları, Zimbabve'de barış, istikrar ve kalkınmanın sağlanması için yapıcı bir diyalog ortamına davet etmiştir.⁸⁵⁵ Dolayısıyla, Zimbabve'de barışın sağlanması ve demokratik değerlerin hayata geçirilmesi arasında ilişki kuran ve ülkedeki krize çözüm arayışında olan komşu ve çevre ülkeler, tarafların masaya oturma sinyallerini vermiştir.

⁸⁵³ Pan-African Parliament, The Pan-African Parliament Election Observer Mission to the Presidential Run-off and Parliamentary by Elections in Zimbabwe, 29 Haziran 2008.

⁸⁵⁴ SADC election Observer Mission (SEOM), Preliminary Statement Presented by José Marcos Barrica, 27 Haziran 2008.

⁸⁵⁵ African Union Office of the AU Observer Mission to the Presidential Run-off and House of Assembly by Elections in Zimbabwe, Preliminary Statement of the African Union Observer Mission, Harare, 29 Haziran 2008.

2008 yılı hem çatışmalar hem de çatışma çözümü girişimleri açısından hareketli bir sene olmuştur. İlk olarak, ZANU-PF ile MDC'nin iki ana grubu MDC-T ve MDC-M adına Mugabe, Tsvangirai ve Mutambara tarafından 21 Temmuz'da bir Mutabakat Anlaşması (*Memorandum of Understanding*) imzalanmıştır. SADC çatısındaki kolaylaştırıcı misyonuyla Mbeki'nin büyük katkısıyla hazırlanan bu anlaşma ile birlikte çatışan taraflar;

- Ülkedeki son gelişmelerden ve ortaya çıkan tehditlerden endişe duyduklarını,
- Ülke siyasetinin karakteri haline gelen kutuplaşmaya, bölünmeye, çatışmalara ve hoşgörüsüz ortama son vermeye kendilerini adadıklarını,
- Şiddet, korku, gözdağı, nefret, patronaj ve yolsuzluktan uzak ve adalet, iyilik, açıklık, şeffaflık, onur ve eşitlik üzerine kurulu bir toplum inşa etmeye kararlı olduklarını,
- Afrika sorunlarıyla başa çıkmada Afrikalı kurumların önemi ve merkezietini tanıdıklarını; toplumdaki farklılıklara, zorluklara ve problemlere SADC arabuluculuğu, AfB desteği ve diyalog yoluyla çözüm aramada hemfikir olduklarını,
- Kapsayıcı bir hükümet için birlikte çalışma gerekliliğini kabul ettiklerini,
- Ülkeyi refah ortamına döndürmek için diyalog kurulmasına istekli olduklarını,
- Diyalog ortamında ise prosedür ve süreçlere rehberlik etmek üzere bir anlaşmaya ihtiyaç duyulduğuna inandıklarını vurgulayarak mutabakata varmışlardır.

Ayrıca, ekonomi, siyaset, güvenlik ve iletişim başlıkları altında, çatışan tarafların kurulacak yeni hükümete dair öncelikleri belirlenmiştir. Hükümetin ekonomik öncelikleri arasında ekonomik istikrar ve büyümenin sağlanması, yaptırımlar ve toprak meselesi yer alırken; yeni anayasa, ulusal iyileşme, birlik, uyum, özgür siyasi faaliyetler, hukukun üstünlüğü yanı sıra dış müdahale, devlet organları ve yasal altyapı gibi konuların ise hükümetin siyasi gündemini oluşturması öngörülmüştür. Güvenlik başlığı altında insanların güvenliği ve şiddetin önlenmesi bulunurken, medya ve yabancı radyo istasyonları iletişim öncelikleri içerisinde sayılmıştır. Mutabakatta bahsedilen ve Küresel Siyasal Anlaşma (*Global Political Agreement- GPA*) adı verilen anlaşmanın uygulanmasının ise Mbeki, SADC ve AfB'nin garantisini altında olacağı ifade edilmiştir.⁸⁵⁶ Böylece, çatışan tarafların arabuluculuk ve müzakereler yoluyla bir araya gelmesi sağlanarak ülkenin içinde bulunduğu duruma bir çıkış kapısı arandığı görülmüş ve hazırlanacak anlaşma yanı sıra kurulacak kapsayıcı bir hükümet ile ülke yönetimindeki sorunların aşılabileceği öngörülmüştür.

⁸⁵⁶ Memorandum of Understanding between the Zimbabwe African National Union (Patriotic Front) and the Two Movement for Democratic Change Formations, Harare, 2008.

Mutabakat metni, ZANU-PF ve MDC arasında iletişimi kuran bir ilk adım olarak değerlendirildiğinde oldukça önemli bir kazanımdır; ancak kapsayıcı hükümetin nasıl kurulacağı ya da siyasal anlaşmanın nasıl sağlanacağı ve uygulama mekanizmaları mutabakatta açıkça belirtilmemiştir. Müzakere yoluyla çözüme ulaşılması için öne çıkan konuların yalnızca ana hatlarıyla ele alındığı bu metinde ZANU-PF'nin yaptırımlar, toprak meselesi ve dış müdahalelere odaklandığı görülmüş; MDC'nin ise kendi üyelerinin güvenliğinin sağlanması, şiddetin önlenmesi, nefret söyleminin son bulması, SADC ve AfB'nin siyasi anlaşmanın garantörleri olması konularını öne çıkarması dikkat çekmiştir.⁸⁵⁷ SADC ve AfB tarafından düzenlenen bazı zirvelerde Zimbabwe'deki krizle alakalı değerlendirmelerde bulunulması ve bu zirvelerde barış, istikrar, uzlaş, demokratik ve adil seçimler için çağrı yapılması, MDC'nin anlaşma maddelerini garanti altına almak üzere bu örgütlerden destek beklemesinde etkili rol oynamıştır.⁸⁵⁸ Mutabakat ile taslağı oluşturulan ve bölge ülkelerinin talepleriyle Mbeki aracılığında ortaya koyulan GPA ise güç paylaşımı esasına dayandırılarak 15 Eylül 2008'de imzalanmış ve Zimbabwe'de yeni yönetim mekanizması, Mugabe'nin devlet başkanlığı ve Tsvangirai'nin başbakanlığı ile devam etmiştir.⁸⁵⁹ Muhalefetin ilk kez yönetimde yer alma şansı bulduğu anlaşma, Zimbabwe siyasi tarihine son dönemde damgasını vuran şiddet ve çatışmaların sonlanması kadar derin siyasi ve ekonomik krizin üstesinden gelinmesi için de umut verici bir gelişme olarak algılanmıştır.

GPA, mutabakat metninde ana hatlarıyla ifade edilen unsurların detaylandırıldığı ve birtakım eklemeler yapılarak zenginleştirildiği bir anlaşma olmuştur. Anlaşma kapsamında taraflar öncelikle Zimbabwe'deki ağır siyasi ve ekonomik krize yönelik özgün, uygulanabilir, kalıcı, sürdürülebilir ve ulusça kabul edilebilir bir çözüm için birlikte çalışmanın ve ülkeleri için daha iyi bir siyasi gelecek inşa etmenin taahhüdünü vermiştir. Bu doğrultuda, bir ekonomik iyileşme stratejisi ve planının uygulanması; üretim, gıda güvenliği, yoksulluk, işsizlik yanı sıra yüksek enflasyon, faiz oranları ve döviz kuru ile mücadele edilerek Zimbabwe ekonomisinin hayata döndürülmesi; aynı zamanda tarafların ve pek çok farklı

⁸⁵⁷ Judy Smith-Höhn, *Unpacking the Zimbabwe Crisis: A Situation Report*, Institute for Security Studies, 10 Eylül 2009.

⁸⁵⁸ 29 Mart 2007'de Dar'es-Salaam/Tanzanya'da alınan ve 12 Nisan 2008'de Lusaka/Zambiya'da teyit edilen SADC Zirvesi kararları yanı sıra 1 Temmuz 2008 tarihinde Sharm-El-Sheikh/Mısır'da ilan edilen AfB Zirvesi kararları, Zimbabwe'deki duruma dair değerlendirmeler içermektedir. GPA taraflarınca bu kararlar doğrultusunda hareket edilmesi anlayışı benimsenmiştir. Bkz: Communiqué 2007 Extra-Ordinary SADC Summit of Heads of State and Government, 28-29 Mart 2007, Dar-es-Salaam; African Union Summit Resolution on Zimbabwe, Adopted at the 11th Ordinary Session of the African Union Assembly, 1 Temmuz 2008, Sharm El Sheikh, Mısır.

⁸⁵⁹ Judy Smith-Höhn, a.g.e.

sektörün temsilcilerinden oluşan bir Milli Ekonomi Konseyi'nin kurulması amaçlanmıştır. Yaptırımlar başlığı altında, tartışmalı seçimler, yönetim sorunları ve toprak reformu dolayısıyla 2000 yılından beri, İngiltere, AB, ABD ve diğer uluslararası kurum ve kuruluşlarca uygulanan; ekonomik bozulmada önemli bir payı bulunan ve Zimbabve'nin uluslararası alanda izolasyonuna sebebiyet veren yaptırımların sonlanması için birlikte çalışılacağı vurgulanmıştır. Mugabe'nin toprak reformunu hayata geçirdiği 2000 yılından beri krize dönüşen toprakların yeniden dağıtımı konusunda ise eşitlik, verimlilik ve adaleti tüm Zimbabveliler için sağlayarak tarihî eşitsizlikleri gidermek üzere kapsamlı bir reform programına ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmiştir; ulusal iyileşme, uyum ve birliğin sağlanması için çalışılacağı vurgulanmıştır. Kapsayıcı ve demokratik bir anayasanın kaçınılmazlığının ifade edildiği anlaşmada; mutabakat metninde yazılı diğer tüm hususlar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. GPA'da ayrıca, oluşturulacak yeni hükümetin çatısı belirlenmiş; devlet başkanı, başbakan, kabine, bakanlar ve senatonun görev ve yetki tanımları yapılmıştır. Belirlenen hedeflerin uygulama ve denetimini yapmak üzere ise periyodik değerlendirme mekanizması ve Ortak İzleme ve Uygulama Komitesi (*Joint Monitoring and Implementation Committee- JOMIC*) oluşturulmuştur.⁸⁶⁰

GPA, çok değişik etkenlerin bir araya gelerek ortaya çıkardığı bir sonuç olmuştur. Bir kurtuluş dönemi partisinin seçim yenilgisini kabul etmek istememesi; devlet gücünü askeri yollarla elinde tutan iktidarın devlet egemenliği anlayışını ulusalcı iddialara dayandırması ve muhalefetin seçimlerden beklentilerinin geri planda bırakılması; seçimlere dair bölgesel egemenlik ve dış müdahale arasında bir denge sağlanması yönünde SADC'nin kolaylaştırıcı misyonunun bulunması gibi etkenler GPA'ya zemin hazırlamıştır. Bu karmaşık bileşenlerin olgunlaşarak hızlı siyasi ve ekonomik çöküş karşısında ülkeye kısa bir nefes aldırıldığı anlaşma, bir yandan siyasi yaşamın yeniden düzenlenmesine olanak tanırken diğer yandan otoriter rejim açısından bazı gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Nitekim, ZANU-PF için statükoya dönüşün imkansızlığını vurgulayan ve yeni dinamiklerin varlığını gösteren Kapsayıcı Hükümet, eşitsiz bir güç paylaşımında görev alan muhalefet partilerinin de güçlü ve zayıf yönlerini açığa çıkarmıştır.⁸⁶¹

⁸⁶⁰ Agreement between the Zimbabwe African National Union-Patriotic Front (ZANU-PF) and the Two Movement for Democratic Change (MDC) Formations, on Resolving the Challenges Facing Zimbabwe, Harare, 15 Eylül 2008.

⁸⁶¹ Brian Raftopoulos, "An Overview of the GPA: National Conflict, Regional Agony, and International Dilemma", *The Hard Road to Reform: The Politics of Zimbabwe's Global Political Agreement*, (Ed. Brian Raftopoulos), Weaver Press, Harare 2013, s. 28.

GPA ile ayrıca, ülkedeki geçiş sürecini güçlendirmek, çatışan taraflar arasında işbirliğini sağlamak, yeni anayasanın onaylanmasını teşvik etmek ve ülkede özgür, adil, barışçıl ve şeffaf seçimlerin yapılması yönündeki çalışmalara destek vermek üzere AB'nin Zimbabwe'ye yönelik on yılı aşkın süredir uyguladığı yaptırımların hafifletilmesi için birtakım adımlar atılmıştır.⁸⁶² Bu adımlar, İngiltere ve AB gibi dış aktörlerin GPA karşısındaki normatif tutum ve beklentilerini göstermesi açısından önemli olmuş; Avrupa'nın Afrika'daki demokrasi teşvik politikalarının araçları olarak örnek gösterilmiştir.⁸⁶³ SADC'nin ise AB, İngiltere ve ABD yaptırımlarının kaldırılması için ikna çabalarının bulunduğu gözlenmiştir.⁸⁶⁴ Zira, özellikle Güney Afrika, yalnızca Zimbabwe için değil, Afrika'nın güneyindeki tüm diğer hükümetler için de cezalandırıcı metotların kullanımını desteklemekten imtina etmiştir. Dolayısıyla Mbeki, Batı ve Afrika'nın güneyi arasında bir denge unsuru oluşturarak bir tarafta demokrasi ve insan hakları, diğer tarafta ise egemenlik, anti-emperyalizm ve Güney-Güney işbirliği olmak üzere bu değerler arasında bir denge kurmaya çalıştığı Zimbabwe'de zor bir görev üstlenmiştir.⁸⁶⁵ Zorluklara rağmen devam ettirilen arabuluculuk girişimleri ve üçüncü taraf rolü, ülkedeki krize nihai bir çözüm getirememiştir.

Zimbabwe krizinde SADC, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Mbeki öncülüğünde gerçekleştirilen sessiz diplomasi yoluyla arabuluculuk çabaları, çeşitli açılardan eleştirilerin hedefi olmuştur. Nitekim, SADC ve Mbeki'nin Zimbabwe krizine bakışının temelinde, bir demokratikleşme sorunundan ziyade problemin egemenlik, istikrar arayışı ve demokratik olmayan yollarla bir rejim değişikliği tehdidi olgularının gölgesinde kalması yer almıştır. Arabuluculuk ve müzakerelerde kolaylaştırıcılık sürecinde zaman zaman Mugabe'ye çok yakın bir tutum sergilendiği ve 2000'li yıllarla beraber ülkede artan şiddet olaylarının görmezden gelinerek Mugabe ve ZANU-PF yanlısı politikalar izlendiği suçlamaları da

⁸⁶² Samiratu Dipama ve Emel Parlar Dal, 2017, a.g.e., s. 54. Not: Şiddetin tırmanması, muhalefetin sindirilmesi ve basın özgürlüğünün terk edilmesi dolayısıyla ilk olarak 2002 yılında uygulanmaya başlanan yaptırımlar, silah ambargosu, belirlenen kişilerin mal varlıklarının dondurulması ve vize iptallerini öngörmüş; ABD, Avustralya ve Kanada'nın da katıldığı yaptırımlar, ülkeyi ekonomik ve siyasi anlamda zor durumda bırakmıştır. 2019 yılında, yaptırımların halen sürdüğü görülmekteydi. Bkz: EU Sanctions, Sanctions Profile: Zimbabwe, <https://www.europeansanctions.com/region/zimbabwe/> (Erişim Tarihi: 08.06.2019); Official Journal of the European Union, Council Common Position of 18 February 2002 concerning Restrictive Measures against Zimbabwe, 21.02.2002.

⁸⁶³ AB'nin normatif gücü üzerine bir değerlendirme için bkz: Samiratu Dipama ve Emel Parlar Dal, "Sahra-altı Afrika'da Avrupa Birliği'nin Demokrasi Teşvik Politikalarının Normatif Gücü: Zimbabwe ve Fildişi Sahili Örnekleri", *Dünya Siyasetinde Afrika 3*, (Ed. İsmail Erdoğan), Nobel, Ankara 2016, ss. 293-310.

⁸⁶⁴ Brian Raftopoulos, 2013, a.g.e., s. 27.

⁸⁶⁵ Merle Lipton, "Understanding South Africa's Foreign Policy: The Perplexing Case of Zimbabwe", *South African Journal of International Affairs*, Vol: 16, No: 3, 2009, s. 333.

Mbeki'ye yöneltilmiştir.⁸⁶⁶ Hatta Mbeki, Mugabe'nin toprak reformuna, şaibeli seçimlerine ve insan hakları ihlallerine göz yummaktan öte, sessiz diplomasisi ile bu olanları desteklemekle suçlanmıştır.⁸⁶⁷ Bununla birlikte Güney Afrika ve Mbeki'nin arabulucuğu, Zimbabwe'deki krizle yakın bir bağlantısı bulunması; ülkedeki yerel duruma dair koşullar hakkında daha iyi bilgisi olması; çatışan taraflarla ortak bazı değer ve tecrübelerle sahip olması gibi bazı açılardan avantajlı bir konuma sahip olmuştur. Bölgesel olarak gerçekleştirilen bu arabuluculuk çabalarının aynı zamanda "Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler" mantrası ile uyumlu olduğu görülmüştür.⁸⁶⁸ Ancak, Mbeki'nin sessiz diplomasisi ve sonrasında Güney Afrika'nın yeni devlet başkanı Jacob Zuma'nın stratejileriyle devam eden uygulamalar uzun vadede başarılı olamamıştır. Bu durumda Mugabe'nin manipülatif taktikleri de etkili rol oynamıştır. Aynı şekilde, Zuma döneminde (2009-2018) Zimbabwe'de seçimlerin yenilenerek Mugabe'nin tekrar kazandığı 31 Temmuz 2013 sonrası süreçte yapılan girişimler de Zimbabwe'yi içinde bulunduğu durumdan kurtarmaya yetmemiştir.⁸⁶⁹ Nitekim ülkedeki kriz, demokratik olmayan yollarla hükümet değişimine kadar gitmiş; Mugabe'nin ardından yapılan seçimler ise Zimbabwe'deki krizin çözümü için daha kapsamlı politikalara duyulan ihtiyacı bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

3.4.2. Çatışma Çözümü Politikaları ve Hedefleri

Zimbabwe'deki çatışmaların çözümü, barış ve uzlaşının sağlanması amacıyla uygulanacak politikalar ve hedefler belirlenirken bazı dönüm noktalarını hatırlamak ve güncellemek gerekmektedir. Bu dönüm noktaları arasında 2000 yılındaki hızlı toprak reformu ve siyasi şiddet; 2005 yılındaki Murambatsvina Operasyonu; 2008 yılındaki hiperenflasyon, dolarizasyon ve seçimler dolayısıyla ortaya çıkan siyasi şiddet; 2009-2013 yılları arasındaki kapsayıcı/birlik hükümeti dönemi; 2013 yılındaki seçimler ve anayasal düzenlemelerdeki zorluklar; 2017 yılında askerin yönetime el koyması ve Mugabe'nin devrilmesi ile 2018 yılında gerçekleştirilen seçimler sayılabilmektedir. Daha eski tarihlere gidildiğinde, Matabeleland gibi şiddet olaylarının da ülkenin geçmişinde derin izler bıraktığı gözlemlenmektedir.⁸⁷⁰ Dolayısıyla, Zimbabwe'deki çatışma çözümü ve barış girişimlerinin, bu dönüm noktalarına hitap etmedikçe ve ülkedeki iç ve dış dinamikleri barış ve uzlaş için

⁸⁶⁶ Brian Raftopoulos, 2013, a.g.e., ss. 5-6.

⁸⁶⁷ Mark Anstey, a.g.e., s. 431.

⁸⁶⁸ Mediel Hove ve Enock Ndawana, "Regional Mediation Strategy: The Case of Zimbabwe", *African Security Review*, Vol: 25, No: 1, 2016, s. 65.

⁸⁶⁹ A.g.e., s. 79.

⁸⁷⁰ Heal Zimbabwe Trust, A Baseline Study Report on the Peace and Reconciliation Process in Zimbabwe, Harare, 2018, s. 2; Andrew Reynolds, a.g.e., s. 158.

harekete geçirilmedikçe uzun vadede başarılı olması zor görünmektedir. Zira Zimbabwe krizi, derinleşen siyasi, ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla iç ve dış aktörlerin geniş kapsamlı politikalara başvurmasını elzem kılmaktadır.

Krizin çözümü için geniş kapsamlı politikalar hazırlanırken yukarıdaki dönüm noktaları göz önünde bulundurularak belirlenebilecek başlıca uzlaşma konuları şöyle sıralanabilmektedir:⁸⁷¹

- Siyasi ve seçimle alakalı şiddetin sonlandırılması,
- Ekonominin düzeltilmesi,
- Yolsuzlukların üstesinden gelinmesi,
- 2008 yılındaki siyasi şiddet olaylarının aşılması ve telafi-tazminat uygulanması,
- Sosyal hizmetler ve kurumlarının güçlendirilmesi,
- Gukurahundi-Matabeleland olaylarının aşılması ve telafi-tazminat sağlanması,
- Kabilesel, etnik ve dini çatışmaların sonlandırılması,
- Adaletin tarafsızlığının sağlanması,
- Toprak ve diğer kaynakların eşitsiz dağılımının yeniden ele alınması,
- Murambatsvina Operasyonu gibi sindirme operasyonlarının telafisinin yapılması ve tekrarının önlenmesi,
- Cinsiyet temelli şiddetin sonlandırılması.

Zimbabwe'deki krizin çözümü ile barış ve uzlaşının sağlanması yönünde sıralanan unsurlar arasında ise özellikle siyasi şiddet ve seçimlerle alakalı şiddet en önemli sorunu oluştururken, ekonomik bozulma ve yolsuzluk gibi olgular, çatışmaların ve ülkedeki krizin altında yatan başlıca diğer sebepleri arasında yer almaktadır.⁸⁷² Üçüncü tarafların arabuluculuğunda veya ülkedeki aktörlerin çalışmalarında uzlaşma konularına odaklanılması, krizin çözümünde en etkili yöntem olarak görünmektedir. Ancak, Zimbabwe'de krizin çözümü için geçmiş uygulamalara bakıldığında, üçüncü taraf rolü ile ortaya koyulan GPA ya da güç paylaşımı esasına dayalı kapsayıcı hükümetin; komşu ülkeler olarak SADC kapsamında hayata geçirilen kolaylaştırıcılık misyonunun ve iç aktörlerin çeşitli girişimlerinin, barış ve uzlaşının zeminini hazırlayan hususları tam anlamıyla karşılayamadığı anlaşılmaktadır.

⁸⁷¹ Bkz: Heal Zimbabwe Trust, a.g.e., s. 20.

⁸⁷² A.g.e.

Geçmiş uygulamalar arasında, “Kapsayıcı Hükümet” adını taşıyan ancak pratikte yeterince kapsayıcı olamayan ve kapsayıcı politikalar üretmeyi başaramayan hükümetin, Zimbabve’deki krizin çözümü çabalarının en somut çıktılarında biri olmasına rağmen ülkeye barış ve uzlaşmayı getiremediği şeklinde eleştirildiği görülmektedir. Kapsayıcı Hükümet’in başarısını sorgulatan temel sebeplerden biri ise güç paylaşımı anlayışı üzerine inşa edilmesi olmaktadır. Zira, güç paylaşımının yalnızca Zimbabve’de değil, genel manada da “çatışmaları çözmekten ziyade çatışmaların ertelenmesine hizmet ettiği” görüşleri ortaya atılmakta; bu tür anlaşmaların ve uygulamaların demokratikleşme ve siyasilerin hesap verme sorumluluklarını zayıflatması yanı sıra, sürdürülebilirliği olmayan bütçeler ve elverişsiz kurumlar yaratarak siyasi çıkmazlara sebebiyet verdiği iddia edilmektedir.⁸⁷³ Ayrıca, güç paylaşımının zorluğu, siyasi yapıları ve kültürleri uyuşmayan ve birbirleri ile rekabet halinde olan kişi ya da gruplar arasında işbirliğini öngörmesine ilave olarak, tarafların güç paylaşımını birbirleri ile barışmaktan ziyade birbirlerine karşı siyasi ve askeri üstünlük sağlama aracı olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Güç paylaşımı anlaşmaları aynı zamanda, uzun yıllar birbirine karşı düşmanca bir tutum sergileyen kişi ya da grupların bir araya gelmesiyle tarafların kendi davalarına ve çıkarlarına ihanet ettikleri algısına yol açabilmektedir.⁸⁷⁴ Zimbabve’de de güç paylaşımı esasına dayanan hükümetin bu zorlukları yaşadığı gözlenmiştir. Hükümet, çatışmaları yatıştırmış ve ötelemiş ancak krize yönelik herhangi bir kapsamlı ve uzun vadeli çözüm sunamamış; 2013 yılında yapılan seçimlerle Mugabe yeniden devlet başkanı seçilmiş; krizin çözümü için çok büyük adımlar atılamamıştır. 2013-2017 yılları arasında ülke yönetimi yeniden Mugabe ve ZANU-PF’nin tek başına söz sahibi olduğu bir yapıya bürünmüştür.

Zimbabve’deki şiddetin sonlandırılması, barış ve uzlaşının sağlanması amacıyla oluşturulan mekanizmalardan biri de 2013 yılındaki anayasa ile oluşturulan Ulusal Barış ve Uzlaşma Komisyonu (*National Peace and Reconciliation Commission- NPRC*) olmuştur. Uygulamadaki zorluklara rağmen NPRC, aslında Zimbabve’de nihai hedef olarak barış ve ulusal uzlaşının sağlanmasının anahtarını göstermiş ve krizin çözümüne dair politikaların genel çerçevesini çizmiştir. İdeal NPRC modeline göre yapısal, işlevsel ve programa dayalı konular üzerinden barış ve uzlaşma çabaları ele alınmıştır. Yapısal olarak NPRC’nin siyasi baskılardan, diğer hükümet organlarından ve komisyonun dışındaki herkesten bağımsız

⁸⁷³ Brian Raftopoulos, 2013, a.g.e., s. 2.

⁸⁷⁴ Ian S. Spears, “Understanding Inclusive Peace Agreements in Africa: The Problems of Power-sharing”, *Third World Quarterly*, Vol: 21, No: 1, 2000, ss. 108-112.

olması öngörülmüş; köy, kasaba, şehir ya da ülke fark etmeksizin NPRC'nin merkezleşmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiş; ülke tabanı ve geleneklere dayalı yaklaşımların kılavuzluğu ile iyileşme ve uzlaşma sürecinin tabandan tepeye yayılması ve böylece daha fazla kesime hitap edilmesi planlanmıştır. İşlevsel olarak NPRC ile birlikte Zimbabwe'deki toplulukların ve tarafların şikayetlerine dair yargı sürecinin işletilmesi amaçlanmıştır; özellikle seçimlerle alakalı şiddet, siyasi şiddet ve ırk ilişkilerinin çatışma konuları arasında öncelikli olduğu vurgulanmıştır. Programa dayalı hususlar ise “hakikati söyleme (*truth-telling*)” ve “adalet (*justice*)” unsurlarının NPRC'nin ana dayanak noktaları olmasını; buna karşın “genel af (*amnesty*)” yaklaşımının ve uzlaşma girişimlerinin temel kavramlarından biri olarak “affet ve unut (*forgive and forget*)”⁸⁷⁵ olgusunun daha az öncelikli sayılmasını ifade etmiştir.⁸⁷⁶ Zimbabwe'de barış, uzlaşma, ulusal iyileşme ve bütünleşmenin başarılması için ayrıca, NPRC'nin yasal reformlar, siyasi irade, dönüştürücü ve onarıcı adalet, sivil toplumun katkısı, konsensüs inşası, ulusal iyileşme ve uzlaşma için eğitim, travma ve acılar üzerine araştırma ve rehberlik, özel iyileştirme alanları ve topluluk aracılık programları, anma ve törenler, finansman sağlama gibi unsurları göz önünde bulundurabileceği dile getirilmiştir.⁸⁷⁷

Zimbabwe'de yaşanan sosyo-politik ve ekonomik sorunlara bir çare olmasının yanı sıra bireylerin güvenliğinin sağlanması ve vatandaşların itibarının onarılmasını hedefleyen barış ve uzlaşma politikalarının, aynı zamanda vatandaş ve devleti yakınlaştırması, yapısal şiddetin ortadan kaldırılarak demokratik değerlerin benimsenmesi, liberal ilke ve değerlerin onarılması ve barışçıl bir şekilde bir arada yaşamının teşvik edilmesini amaçladığı görülmüştür.⁸⁷⁸ Zimbabwe'deki uzlaşma çabaları arasında öne çıkan son girişimlerden biri kabul edilen GPA'nın da bu anlamda bir uzlaşma organı olarak Ulusal İyileşme, Uzlaşma ve

⁸⁷⁵ “Affet ve unut” yaklaşımı, uzlaşma sürecine dair geçiş dönemi adaleti tartışmaları arasında ön plana çıkmaktadır. Uzlaşma, travmatik geçmişin anlaşılması, iyileştirilmesi ve affedilmesi açısından geçmişe dönük bir eylem olabileceği gibi, toplumsal onarım ya da yeniden inşa şeklinde geleceğe dönük bir eylem de olabilmektedir. Hakikat ve anımsamama (bellek yitimi, amnezi), yargılama ve genel af, cezalandırma ve affetme arasındaki ikilemler Zimbabwe'de olduğu gibi uzun süren ve çatışmalar yaşanan diğer ülkelerdeki rejim geçişlerinde de varlığını sürdürmektedir. Uzlaşma için olduğu gibi af için de “olgun an” ve toplumun hazır olması büyük önem taşımakta; buna rağmen, adaletin sağlanması ve suçluların cezalandırılması anlayışı affetme olgusunun önüne geçebilmektedir. Bkz: Rachel Kerr, “The ‘Art’ of Reconciliation”, Forum for International Criminal and Humanitarian Law Policy Brief Series, No: 78, 2017, s. 2; Michael Bratton, “Violence, Partisanship, and Transitional Justice in Zimbabwe”, *The Journal of Modern African Studies*, Vol: 49, No: 3, Eylül 2011, ss. 353-380.

⁸⁷⁶ Heal Zimbabwe Trust, a.g.e. s. xi.

⁸⁷⁷ Pamela Machakanja, *National Healing and Reconciliation in Zimbabwe: Challenges and Opportunities*, Institute for Justice and Reconciliation, Zimbabwe Monograph Series No. 1, Wynberg 2010, ss. 12-13.

⁸⁷⁸ Heal Zimbabwe Trust, a.g.e., s. xiii.

Bütünleşme Birimi (*The Organ on National Healing and Reconciliation and Integration-ONHRI*) çatısı altında girişimlerde bulunduğu gözlenmiştir.⁸⁷⁹ Ancak, GPA'nın "adalet" ve "uzlaş" kavramlarının üstünde durmadığı; geçiş dönemi adaleti ya da ülkedeki insan hakları ihlallerine hitap edemediği; tam anlamıyla bir barış anlaşması olmaktan ziyade güç paylaşımına odaklandığı bilinmekte;⁸⁸⁰ barış ve uzlaş çabalarının önemli adımlarından biri olarak değerlendirilebilirse dahi GPA'da öncelikli amacın çatışan taraflar arasında bir siyasi anlaşmaya varılarak ülkedeki şiddetin ve çatışmaların sonlandırılması olduğu söylenebilmektedir.

Zimbabve'deki çatışmaların çözümü, barış ve uzlaşının sağlanması amacıyla uygulanabilecek politikalar açısından birkaç önemli unsurdan daha bahsetmek gerekmektedir. Bu kapsamda, barış inşası aktörleri arasında devletin barış ve uzlaş çabalarının yokluğunda dahi önemli bir rol üstlenen; toplum temelli örgütler, inanç temelli örgütler, yerel hükümet-dışı örgütler ile dernek, kulüp veya kooperatif şeklinde organize olmuş çıkar gruplarını kapsayan STK'lar hem tecrübe hem de teknik destek ve topluluk düzeyinde müdahale programları bağlamında halk tabanına dayalı birer örgütlenme olduklarından, NPRC'nin STK'lardan faydalanabileceği değerlendirilmektedir. Pek çoğu geniş halk kesimlerine hitap eden STK'lar aracılığıyla NPRC, daha geniş bir kitleye ulaşabilmektedir.⁸⁸¹ STK'lardan başka, geleneksel mekanizmaların geleneksel liderleri ve uygulamaları ile barış ve uzlaş girişimlerine katkı verebileceği görülmektedir. Geleneksel mahkemelerin kurulması; "*kutanda botso, nhimbe, ngozi*"⁸⁸² gibi yerli geleneksel yöntemlerden yararlanılması ve ulusal düzeydeki alışlagelmiş adalet pratiklerinin

⁸⁷⁹ A.g.e., s. 7.

⁸⁸⁰ Pamela Machakanja, a.g.e., s. 4.

⁸⁸¹ Heal Zimbabwe Trust, a.g.e., s. 53. STK ve küçük siyasi partilerin süreçte yer almaması, arabuluculuk rolünün kapsayıcılığını azaltmıştır. Bkz: Mediel Hove ve Enock Ndawana, a.g.e., s. 77.

⁸⁸² Kutanda botso (*self-shaming*: öz-utanç), bir çocuğun ailesine zarar vermesi veya şiddet uygulaması halinde, suçu işleyen olarak çocuğun kabahatini anlaması ve mağdur olan aile üyesine karşı duyduğu mahcubiyet ve utancı göstermesi amacıyla, genellikle Shona etnik grubu içerisinde yaygın olarak kullanılan ve işlenen suçun bedeli olarak bir tür özür, onarım ve adalet sağlayan ritüeldir. Nhimbe/ilima (*Community Working Groups*: Topluluk Çalışma Grupları), Zimbabve'deki en temel geçiş dönemi adaleti mekanizmalarından biridir. Genellikle suçluları eylemlerinin gerçeklikleriyle yüzleştirmek ve hatalarının sorumluluklarını üstlenmelerini sağlamak amacıyla uygulanan *nhimbe*, aynı toplulukta yaşayan kişiler arasında ve kurbanları tarafından failleri bilinen suçlarda uygulanmakta; mağdur ve failleri bir araya getirerek uzlaşya yardımcı bir mekanizma olarak işlenmektedir. *Nhimbe* aynı zamanda, topluluğun bir araya gelerek kaynaklarını bir havuzda toplaması; ihtiyacı olan topluluk üyelerine ise yardımcı olunması anlamına gelen bir sosyal güvenlik mekanizması oluşturmaktadır. *Ngozi* (*avenging spirit*: intikam alıcı, kızgın ruh) ise metafiziksel bir olgu, kültürel bir uygulama ve bir inanç sistemi olup, doğal olmayan yollarla ölen kişilerin ruhunun sorumlulardan tazminat almak ve ailesiyle faillerin uzlaşmasını sağlamak üzere geri döneceğine inanılmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Everisto Benyera, "Exploring Zimbabwe's Traditional Transitional Justice Mechanisms", *Journal of Social Sciences*, Vol: 41, No: 3, 2014, ss. 335-344; Obediah Dodo, *Traditional Taboos Defined: Conflict Prevention Myths and Realities*, IDA Publishers, Harare 2015.

desteklenmesi gibi girişimler, barış ve uzlaşma sürecinde güven inşasına kolaylıkla zemin hazırlayabilmektedir. Ayrıca, ulusal liderlere karşı var olan kızgınlıklar dolayısıyla bu süreçlerin yalnızca geleneksel liderlerin katılımıyla gerçekleşebildiği gözlenmektedir; başvurulan geleneksel yöntemlerle karma bir adalet anlayışı ortaya koyulabilmektedir.⁸⁸³ Bu geleneksel kültürel öğelerle birlikte Zimbabwe'deki uzlaşma arayışında ön plana çıkan ve “ben, biz olduğumuz için varım” veya “insan ancak başka insanlar aracılığıyla vardır” şeklinde tanımlanabilecek çok eski bir Afrika felsefesi olarak *ubuntu/unhu* anlayışı, toplumdaki çatışma çözümü, barış ve uzlaşma politikalarında kullanılabilmektedir.⁸⁸⁴ Tüm bunlara ilaveten, eğitim ve farkındalığın artması yanında daha düşük maliyetlerle daha büyük kesimlere ulaşılması için sosyal medya organlarından faydalanılması ve erken uyarı ve erken yanıt mekanizmalarının aktif bir şekilde kullanılmasının da ülkedeki barış ve uzlaşma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde rol oynayabileceği değerlendirilmektedir.⁸⁸⁵

3.4.3. Çatışmaların Çözümü ve Barış Süreçlerinde Baltalayıcı Aktörler

Zimbabwe'de çatışmaların çözümü ve barış adına hayata geçirilen süreçler özellikle komşu ülke Güney Afrika Cumhuriyeti ve bölgedeki SADC ülkeleri tarafından teşvik edilmekteyken, Mbeki ve Zuma'nın kolaylaştırıcı arabuluculuk girişimlerinin bazı açılardan eleştirilere maruz kaldığı görülmektedir. Ancak eleştiriler, komşu ülkelerin ya da Güney Afrika Cumhuriyeti ve SADC'nin barış süreçlerini baltalayıcı bir aktör olarak yorumlanmasına müsaade edecek düzeyde olamaz. Dolayısıyla, süreçlerin yeterince başarıya ulaşamamasında komşu ülkelere ziyade bazı iç ve diğer dış aktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu iç aktörler arasında, toplumda ve siyasi arenada kutuplaşmaya yol açan siyasi partiler ekseninde, özellikle ülkenin bağımsızlığından itibaren iktidarını koruyan ve güç mücadelesinde siyasi şiddete başvurmadan kaçınmayan ZANU-PF yer almakta; siyasi partilerin liderleri de aynı şekilde tüm çözüm, barış ve uzlaşma süreçlerini etkileyici ve yönlendirici bir rol oynamaktadır. Dış aktörler bağlamında ise Batı'nın ve özellikle İngiltere'nin cezalandırıcı siyasi ve ekonomik yaptırımlar kullanarak doğrudan olmasa bile dolaylı yollarla Zimbabwe'deki krizin çözümü ve toplumdaki barışın sağlanması çabalarını olumsuz etkileyebildiği anlaşılmaktadır. İzledikleri politikalar ve çözüm girişimlerine yaklaşımları, bu aktörlerin çatışma ya da çözüm yanlısı tutumlarına dair fikir vermektedir.

⁸⁸³ Heal Zimbabwe Trust, a.g.e., ss. 38, 54.

⁸⁸⁴ Oliver Mtapuri ve Pudurai Justin Mazengwa, “Of Spirituality and Poverty: A Zimbabwean Cultural Perspective”, *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, Vol: 13, No: 1, Mayıs 2013, ss. 1-10.

⁸⁸⁵ Heal Zimbabwe Trust, a.g.e., s. 66.

ZANU-PF, Zimbabwe'nin bağımsızlık tarihine olduğu gibi bağımsızlık sonrası siyasi hayatına da damgasını vurmuştur. ZANU-PF'nin ülkedeki siyasi ve ekonomik krizdeki payı yanı sıra ordu, emniyet ve gaziler ile koordineli bir şekilde muhalefe baskı uygulamasından; Gaziler Derneği'nin parti içerisindeki ağırlığından ve yaşanan çatışmaların ortaya çıkmasında ve devam etmesinde partinin etkisinden bu çalışmanın bir önceki bölümünde bahsedilmiştir. Ayrıca, Mugabe'nin uzun yıllardır iktidarı elinde bulunduran partisinin bir yandan devletin tüm kademelerine yerleşerek gücünü ve çıkarlarını elden bırakmamak adına her şeyi yaptığı; diğer yandan güçlenen muhalefetle ve parti içi çekişmelerle uğraşmak durumunda kaldığı görülmüştü. Halkın çıkarlarından ziyade kendi üyelerinin çıkarlarını önceleyen ve bu süreçte etnik kimliklerin siyasette etkisini sürdürmesine izin veren ZANU-PF, böylece aynı zamanda toplumda siyasi kutuplaşmaya yol açan başlıca aktörler arasında sayılmıştı.⁸⁸⁶ Çatışma çözümü, barış ve uzlaşının sağlanması yönündeki girişimlerde ZANU-PF'nin tutumuna bakıldığında ise yine benzer bir mantıkla hareket edildiği gözlenmiştir. Nitekim ZANU-PF'nin kilit kadroları, kendi içerisindeki reform yanlısı görüşlere ve şiddet olaylarından uzak modern bir seçim sistemi ve güçlü ekonomik politikalar oluşturulması çabalarına tepkiyle yaklaşmış;⁸⁸⁷ güvenlik alanında yaptığı yoğun yatırımlarla ve gerçekleştirilen operasyonlarla rakip olarak algılanan muhalefetin marjinalleştirilmesine sebep olmuştur.⁸⁸⁸ Bu noktada, güvenlik yatırımlarının bir tür güvenlik reformu olarak algılanmaması gerektiğini ifade etmek gerekir. Zira ZANU-PF, GPA ile Zimbabwe siyasi hayatında ve demokrasisinde bir alan açma potansiyeli olan reformlar içerisinde güvenlik reformuna da partide çözülmeye yol açacağı korkusuyla sıcak bakmamıştır.⁸⁸⁹ Dolayısıyla, ZANU-PF'nin reform girişimlerine bakışı, toplumun ve siyasi yaşamın önceliklerinden çok kendi parti ve partililerini önceleyen bir doğrultuda gelişmiştir.

Zimbabwe'deki krizin çözümü ve barışın inşasında arabuluculuk girişimlerinin katkılarıyla ortaya koyulan reform süreçlerini ZANU-PF'nin baltalayıcı etkisi, partinin en çok suçlandığı yönlerinden birini oluşturmuştur.⁸⁹⁰ Reformların gerçekleştirilmesinin ZANU-PF kadrolarına karşı uygulanan yaptırımların kaldırılması koşuluna bağlı olduğunu öne sürmeleri ise Zuma'nın Zimbabwe'deki reform görüşmeleri sürecindeki kolaylaştırıcı

⁸⁸⁶ Bkz: Michael Bratton ve Eldred V. Masunungure, *Heal the Beloved Country: Zimbabwe's Polarized Electorate*, Afrobarometer Policy Paper No. 49, Eylül 2018.

⁸⁸⁷ Brian Raftopoulos, "The Global Political Agreement as a 'Passive Revolution': Notes on Contemporary Politics in Zimbabwe, *The Round Table*, Vol: 99, No: 411, 2010, ss. 710-711.

⁸⁸⁸ Michael Bratton ve Eldred V. Masunungure, a.g.e., s. 12.

⁸⁸⁹ Brian Raftopoulos, 2010, a.g.e., s. 713.

⁸⁹⁰ International Crisis Group, *Zimbabwe: Election Scenarios*, Report 202, Brussels, 6 Mayıs 2013.

rolünün baltalanmaya çalışıldığı izlenimini vermiştir. Zira, Batı ülkeleri tarafından uygulanan yaptırımların kaldırılmasının Zuma'nın elinde olmadığı bilinmekteyken bu tür olmayacak şartların reformlarla bağdaştırılması, reform beklentilerinin ZANU-PF gündeminde ve hedeflerinde çok da yer edemediğini göstermiştir.⁸⁹¹

ZANU-PF'nin reform girişimlerini yokuşa süren politikalarının, siyasi liderleri Mugabe'den bağımsız gerçekleştiğini düşünmek ise mümkün değildir. Mugabe, partisi ile birlikte uygulamaya geçirdiği politikalarla muhalefete karşı askeri yöntemlere başvurmaktan çekinmeyerek Zimbabwe'de siyasi güç mücadelesinin şiddet içeren çatışmalara dönüşmesinde önemli bir paya sahiptir. Bununla birlikte, krizin çözümü, barış ve uzlaşa adına Mugabe'nin uzun bir süre muhalif kesimlerin taleplerini dikkate almadığı; bu süreçte halkın da zarar gördüğü dikkat çekmektedir. Nitekim Mugabe'nin muhalif liderler ile masaya oturması ve bir mutabakat anlaşması imzalaması, 2008 seçimlerini kazanmasından sonraki sürece denk düşmektedir. Tüm diğer baltalayıcı girişimlere ilaveten Mugabe, zaten çok da gönüllü olmadıkları güç paylaşımı anlaşması çerçevesinde oluşturulan Kapsayıcı Hükümet döneminde Zuma'nın reform baskıları karşısında, Zimbabwe'nin SADC'den ayrılması tehdidinde bulunmuştur. Mugabe, bölgesel örgütlenmeler yoluyla ülkelerin iç işlerine karışıldığını iddia ederek SADC üyeliğini bir koz olarak kullanmış; Zuma ise böyle bir olasılığın bölgesel bloğu zayıflatabileceği ya da bölebileceği endişesiyle hareket etmiştir.⁸⁹² Ayrıca, bir yandan reform taleplerine ve arabuluculara karşı direnirken diğer yandan Kapsayıcı Hükümet döneminde Mugabe'nin tek taraflı bir kararla 2013 yılında seçimlerin yapılacağını ilan etmesi,⁸⁹³ Zimbabwe'de krizin çözümü, barış ve uzlaşa yönünde adımların atılması için tüm tarafların hazır olmadığını, Mugabe ve partisinin yalnızca planlanan seçimlere hazır olduğunu göstermiştir.

2013 seçimleri hem Zuma ve SADC'nin kolaylaştırıcı arabuluculuk rolü hem de muhalefet partileri açısından birtakım önemli sonuçlar doğurmuştur. Mugabe'nin kendi amaçları uğruna SADC üyeliği anlamında tehlikeyi göze alma ve gerilimi tırmandırma politikası; ayrıca, Zuma ve kolaylaştırıcılık misyonu üstlenen ekibinin ZANU-PF'den barış ve reformlar adına çeşitli beklentilerine rağmen partinin kendisinden taviz vermeye yanaşmaması; Güney Afrika Cumhuriyeti'ni seçimlerin 2013 yılında yapılması yönündeki

⁸⁹¹ Lawrence Mhandara ve Andrew Pooe, *Mediating a Convolved Conflict: South Africa's Approach to the Inter-Party Negotiations in Zimbabwe*, Occasional Paper Series, No: 1, 2013, s. 29.

⁸⁹² A.g.e., s. 28.

⁸⁹³ A.g.e., s. 26.

Mugabe'nin kararı yanı sıra gerekli reformlar yerine getirilmeden çıkacak seçim sonuçlarını da kabul etmek durumunda bırakmıştır.⁸⁹⁴

Mugabe'nin yeni bir galibiyetiyle sonuçlanan seçimlerde, muhalefetin oylarında ve halk desteğinde ciddi bir düşüş yaşanmıştır.⁸⁹⁵ Bu demektir ki, krizin çözümü, barış ve uzlaşının sağlanması yönündeki girişimlerde ön planda yer alan MDC'nin popüleritesi, güç paylaşımı anlaşması doğrultusunda kurulan Kapsayıcı Hükümet döneminde azalmıştır. MDC'nin gücünün azalmasında ise birkaç farklı faktör etkili olmuştur. Arabuluculuk sürecinde Mbeki'nin MDC ile alakalı endişelerinin ele alınmasının bu durumu açıklamakta faydalı olabileceği değerlendirilmektedir. ZANU-PF yanlısı tutum aldığı iddia edilen Mbeki'nin MDC'ye dair endişeleri arasında; MDC'nin seçimleri kazanması halinde Zimbabwe'deki askeri yapının ve güvenlik sektörünün MDC'yi tanımayacağı korkusu; komşu ülke olarak Güney Afrika Cumhuriyeti'nin MDC'nin devleti yönetme kapasitesine güvenmemesi ve böylece ülke sınırlarında zayıf ve istikrarsız bir yapı oluşacağı düşüncesi; MDC'nin Batı ile yakın ilişkileri dolayısıyla gelecekte bölgedeki rolünün kestirilememesi gibi faktörler yer almıştır.⁸⁹⁶ Bu endişeler, MDC'nin oylarında Kapsayıcı Hükümet'in ardından yaşanan düşüşün yanında bir şeyi daha göstermiştir: Baştan itibaren MDC'nin krizin çözümü, barış, müzakere ve uzlaş yanlısı tutumu, aslında içerisinde süreci baltalayıcı bazı unsurlar da barındırmaktadır. Zira ZANU-PF ve Mugabe, bağımsızlık dönemi mirasını ve başarısını taşıyarak vatanseverlik söylemlerine yaslanırken, sömürge geçmişine sahip ülkedeki milliyetçi duyguların etkisini sürdürdüğü ve dış aktörlerin müdahalelerine tepkiyle yaklaşıldığı bir ortamda MDC'nin bölge ülkelerinden ziyade Batı ile işbirliğine girmesi ve Batı taraftarlığı sergilemesinin, krizin çözümü, barış ve uzlaş sürecine zarar verdiği söylenebilmektedir.

MDC'nin üçüncü taraf olarak Mbeki'nin ve Zuma'nın üstlendiği kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk misyonunun başarısız olmasında başka bazı eylem ve tutumlarının daha varlığı görülmektedir. Bu kapsamda, Tsvangirai'nin Mbeki'nin arabuluculuk rolünden çekilmesini istemesi; parti kadrolarının stratejik liderlik özelliklerine yeterince sahip olmaması; henüz yeni bir parti olmaları dolayısıyla tecrübe eksikliklerinin bulunması gibi etkenler, üçüncü

⁸⁹⁴ Lawrence Mhandara ve Andrew Pooe, a.g.e., s. 28.

⁸⁹⁵ Bkz: A.g.e., s. 141.

⁸⁹⁶ Brian Raftopoulos, 2010, a.g.e., s. 711; Wikileaks belgelerinde Tsvangirai'nin partisi MDC'nin yaptırımlar konusunda AB ile işbirliği yaptığı; hatta Zimbabwe'ye ne tür yaptırımlar uygulanacağını birlikte belirlediği iddia edilmiştir. Bkz: Lawrence Mhandara ve Andrew Pooe, a.g.e., s. 9; The Herald, Zimbabwe: MDC-T Working with West on Sanctions – Wikileaks, 7 Şubat 2011.

tarafların girişimlerinin başarısını azaltmıştır. MDC'nin arabuluculuk sürecinden SADC ve Güney Afrika Cumhuriyeti'ni izole etmeye çalışması ise hem Güney Afrika'yı ZANU-PF'ye daha fazla yaklaştırmış hem de MDC'nin AfB ve SADC'nin bölgesel dinamiklerini anlayamadığını ortaya koymuştur.⁸⁹⁷ Batı ile yakınlığının ve Batı'dan destek beklemesinin en önemli sebeplerinden birini oluşturan bu durum, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Zimbabwe'ye daha fazla baskı yapması yönünde tavır sergileyen AB ve İngiltere'nin de “demokrasi teşviki (*democracy promotion*)” politikalarını cezalandırıcı metot ve yaptırımlara başvurarak uygulaması nedeniyle tepki toplamıştır. AB'nin demokrasi teşviki politikalarının amaçları genel olarak, insan hakları ihlallerinin önlenmesi; ülkedeki siyasi şiddetin sonlandırılarak özgür ve adil seçimlerin yapılması; temel siyasi hakların garanti altına alınması şeklinde ifade edilmiş; ancak özellikle İngiltere için asıl hedefin bir rejim değişikliği olduğu ve İngiltere'nin politikalarının AB'den bazı noktalarda farklılaştığı ise Tony Blair tarafından 2004 yılında dillendirilmiştir. Tony Blair, MDC ile yakın ilişki içerisinde olduklarını; uygulanan yaptırımların Zimbabwe'deki etkisinin sınırlılığı konusunda gerçekleri kabul etmeleri gerektiğini; Mugabe rejiminin değişmesi için çalıştıklarını ve rejim değişikliği olmadan Zimbabwe'li için bir kurtuluş olmadığını söylemiştir.⁸⁹⁸ Bu bağlamda, AB'nin demokrasi teşvik politikalarındaki yaptırımlarını kendi hedefleri ve stratejik çıkarları doğrultusunda bir araç olarak kullanabildiği; aynı zamanda AB'nin yaptırım politikalarında ülkeden ülkeye değişen farklılıklar bulunduğu yönündeki eleştirileri beraberinde getirmiştir.⁸⁹⁹ Mugabe ve Batı'yı karşı karşıya getiren bu tür olumsuz teşvik politikalarının ise barış ve uzlaşma süreçlerini baltaladığı görülmüştür.

3.4.4. Çatışmaların Çözümünde Üçüncü Taraf Rolü ve Komşu Ülkeler

Komşu ülkelerin Güney Afrika'da Zimbabwe'deki krize yönelik herhangi bir düşmanca tutum takınmayışı, bölgede genellikle “kriz” düzeyinde gerçekleşen çatışmaların Zimbabwe'de de daha fazla derinleşmemesine ve şiddetin yayılmamasına yardımcı olmuştur. Örneğin, Somali ve Fildişi Sahili'nde komşu ülkelerin çatışan taraflara verdiği desteğin çatışmaların yoğunluğunun artmasındaki rolleri hatırlandığında, Zimbabwe krizinde komşu ülkelerin girişimleriyle herhangi bir silahlı grup ya da örgütün kurulması ya da desteklenmesi; bu sayede, krizin çatışan taraflarına yardım edilmesi gibi bir durumun söz

⁸⁹⁷ Lawrence Mhandara ve Andrew Pooe, a.g.e., s. 13.

⁸⁹⁸ Jan Grebe, “And They are still Targeting: Assessing the Effectiveness of Targeted Sanctions against Zimbabwe, *Afrika Spectrum*, Vol: 45, No: 1, ss. 12-13; ayrıca bkz: UK Parliament, 14 Haziran 2004, Column 523.

⁸⁹⁹ Bkz: Samiratou Dipama ve Emel Parlar Dal, 2017, a.g.e., ss. 45-64.

konusu olmadığı görülmektedir. Mugabe rejimine yönelik eleştiriler ve krizin etkileri bölgede hissedilmekle birlikte, komşu ülkeler ve SADC tarafından askeri müdahalenin de bir seçenek olarak kullanılmadığı Zimbabwe’de, çatışan taraflar arasında diyalog ve uzlaşmayı sağlamak üzere barışçıl yolların kullanımı anlayışı daha çok ön plana çıkmıştır.⁹⁰⁰ Ancak bu durum, SADC’nin kendi içerisinde görüş farklılıklarının yokluğu anlamına gelmemektedir. 2008 seçimlerinin ardından Mugabe’ye yönelik tepkiler, krizin bölgeye verdiği zararlar da göz önünde bulundurularak daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, özellikle Botswana ve Zambiya’nın askeri müdahaleyi gündeme taşıdığı ve hatta Botswana’nın Güney Afrika’daki ülkeleri Zimbabwe’nin SADC’den çıkarılması yönünde ikna etmeye çalıştığı dikkat çekmiştir.⁹⁰¹

Bölge ülkelerinden başka bazı AfB üyesi devletlerin de Zimbabwe’deki çatışmalara ve siyasi şiddet ortamına tepki gösterdiği gözlenmiş; Gana parlamentosunda yaptırımların desteklenmesi ve askeri önlemler tartışılırken, Kenya, AfB’yi Zimbabwe’de barışı koruma misyonu düzenlemeye davet etmiştir. Ancak, AfB’nin üç başat aktörü Nijerya, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Libya’nın Mugabe karşıtı bir eyleme isteksiz olmaları yanı sıra, diğer AfB üyesi ülkeler arasında da toprak reformu dolayısıyla Mugabe’nin Batı tarafından yaptırımlarla cezalandırıldığı ve ülkedeki krizden Batı’nın sorumlu olduğu düşünceleri yaygınlık kazanmıştır. Krizin başlarına denk düşen ve AfBÖ’nün AfB’ye dönüştüğü embriyo döneminde ise “kayıtsız kalmama prensibi”nin uygulanabileceği yasal zemin mevcut iken, Zimbabwe’deki çatışmaların çözümüne hitap etmekte AfB çok zayıf kalmıştır.⁹⁰² Böylece, barışçıl yolların kullanımı motivasyonu ile bölgede üçüncü taraf rolünü üstlenebilecek aktörler içerisinde Güney Afrika Cumhuriyeti ve alt bölgesel örgüt olarak SADC ön plana çıkmıştır.

SADC’nin Zimbabwe krizine yönelik çözüm çabaları, çatışmaların ilk yıllarında Mozambik (Joaquim Chissano), Nijerya (Olusegun Obasanjo) ve Güney Afrika Cumhuriyeti (Thabo Mbeki) devlet başkanları yanı sıra AfB’nin diğer başkanlarının sahne arkası girişimlerinden ibaret olmuştur. 2007 yılı itibarıyla krizin tüm Afrika’nın güneyini olumsuz etkileyen boyutlara ulaşması ve özellikle komşu ülkelerde bu etkinin hissedilmesi,

⁹⁰⁰ SADC’nin 1996 yılında kabul ettiği Politika, Savunma ve Güvenlik İşbirliği Protokolü, SADC’nin üye devletlere askeri müdahalelerini kısıtlarken iç ve devletler arası çatışmalarda barışçıl yollara başvurulmasını öngörmüştür. Bkz: SADC, SADC Protocol on Politics, Defence and Security Co-operation, 18 Haziran 1996, Madde 11.

⁹⁰¹ Patrick Dzimiri, “African Multilateral Responses to the Crisis in Zimbabwe: A Responsibility to Protect Perspective”, *Strategic Review for Southern Africa*, Vol: 39, No: 2, ss. 64-69.

⁹⁰² A.g.e., ss. 62-63.

SADC'nin çatışan partiler arasında arabuluculuk misyonu üstlenmesine karar verilmesinde önemli rol oynamıştır.⁹⁰³ Mbeki'ye bu kapsamda, SADC'nin Dar'es Salaam'da 2007 yılında gerçekleştirdiği olağanüstü zirvede, çatışan taraflar arasında diyalog kurulması için arabuluculuk ve kolaylaştırıcılık görevi verilmiştir.⁹⁰⁴ Krizin çözümünde ve ülkede barış ve istikrarın sağlanmasında bu süreçten itibaren Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ve Mbeki'nin çabaları, SADC'nin girişimleriyle aynı doğrultuda ilerlemiş; "Afrika'nın güneyindeki etki gücü en yüksek olan komşu ülke Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ZANU-PF ve MDC arasındaki diyalog kurulması yönündeki politikaları"⁹⁰⁵ ile büyük ölçüde üçüncü taraf yaklaşımları şekillenmiştir.

Taraflar arası diyalog yoluna başvuran Mbeki, 2008 yılında parlamento ve devlet başkanlığı seçimlerinin yapılması kararının benimsenmesini; seçim önlemlerinin alınması kaydıyla, seçim sonuçlarının herkes tarafından kabul edilmesini; tüm siyasi partiler ve toplumsal aktörlerin bu kabulü kolaylaştırıcı zemini oluşturması ve sonuçlara saygı duymasının garanti altına alınmasını; Zimbabvelilerin oylarının, iradelerini gösterecek şekilde sandığa yansımalarının sağlanmasını hedeflemiştir. Çeşitli zorluklara rağmen Mbeki, Zimbabve'deki seçim öncesi çatışmalardaki şiddeti azaltmada bir başarı elde etmiştir.⁹⁰⁶ Mbeki'nin içinde bulunduğu en önemli zorluklardan biri de, bir yanda ZANU-PF'nin iktidarını koruması; krizin etkisini sürdürmesi ve komşu ülkeler arasında özellikle Botswana, Namibya, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Zambiya'yı etkileyen kitlesel göçlerin devam etmesi söz konusu iken; diğer yanda MDC'nin isteklerinin gerçekleşmesi halinde, Batı'nın Zimbabve'deki stratejik hedefleri olarak öne çıkan rejim değişikliğine fırsat verme olasılığının doğması olmuştur. Dolayısıyla Mbeki, Mugabe iktidarının değişiminden başka bir sonuca çok sert bir biçimde karşı çıkan Batı ile bu duruma müsaade edilirse pozisyonlarına ters düşeceği SADC ve AfB arasında kalmıştır.⁹⁰⁷ Mutabakat Anlaşması ve GPA ile süren krize çözüm arayışında 2009 yılından itibaren ise bayrağı Zuma devralmıştır.

Zuma ile başlayan SADC arabuluculuğu sürecinde, bölgesel örgütlenme olarak SADC'nin Zimbabve'de yeniden gerçekleşecek seçimlerden önce reformların tam anlamıyla uygulanması için çalıştığı görülmüştür. Bu bağlamda, 2009 yılındaki Demokratik

⁹⁰³ Lawrence Mhandara ve Andrew Poee, a.g.e., s. 5; Ayrıca bkz: Siphamandla Zondi, South Africa in Southern Africa: A Perspective, Peace and Security Series, Friedrich Ebert Stiftung, Maputo 2002, s. 20.

⁹⁰⁴ Brian Raftopoulos, 2010, a.g.e., s. 712.

⁹⁰⁵ International Crisis Group, Zimbabwe: Another Election Chance, Crisis Group Africa Report No. 86, 30 Kasım 2004, s. 14.

⁹⁰⁶ Darlington Mutanda, a.g.e., s. 137.

⁹⁰⁷ Lawrence Mhandara ve Andrew Poee, a.g.e., ss. 15-16.

Kongo Cumhuriyeti'ndeki SADC zirvesinde, Zimbabwe'deki siyasi liderlere GPA'yı eksiksiz bir biçimde uygulamaları konusunda ısrarcı olunmuş; 2011 yılındaki Zambiya zirvesinde, GPA ile oluşturulan izleme ve uygulama komitesi JOMIC'e yeni görevliler atanmış ve SADC'nin demokratik seçim ilkeleri doğrultusunda barışçıl, özgür ve adil seçimlerin yapılması için Zimbabwe'ye daha fazla destek olunması kararı alınmıştır. 2012 yılındaki Güney Afrika Cumhuriyeti zirvesinde yine JOMIC'e destek verilmesi ve GPA'nın uygulanmasına odaklanılması konularına değinilmiş; 2012 yılında Tanzanya'daki zirvede ise GPA'nın uygulanmasındaki aksaklık ve gecikmelerden SADC olarak duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir. Bu zirveler ve zirve kararları aslında şunu göstermiştir: GPA'nın uygulanması ve reformların gerçekleştirilmesi yönünde üçüncü taraf olarak SADC'nin Zimbabwe'den beklentileri baştan itibaren tutarlı olmuştur. 2013 yılına gelindiğinde ise ortaya çıkan sonuç, Mugabe'nin yıl içerisinde seçimlerin gerçekleşmesi yönünde, SADC'nin yol haritasını ve Zuma'nın görüşlerini hiçe sayarak tek başına karar alması olmuştur. Bunun üzerine Zuma ve SADC yeniden devreye girmiş; 2013 yılındaki Mozambik zirvesinde Zuma'nın Mugabe ve ZANU-PF'yi seçimlerin ertelenerek önceliğin reformlara verilmesi ve güvenilir seçim ortamının sağlanmasına davet ettiği görülmüştür.⁹⁰⁸

Hem Mbeki hem Zuma döneminde yürütülen arabuluculuk faaliyetleri, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ulusal ve bölgesel çıkarları kadar liderlerinin kişisel çıkarlarından da ayrı düşünülmemektedir. Liberal anlayışla krize barışçıl yollarla çözüm araması yanında, rasyonel bir yaklaşım sergileyerek Zimbabwe'deki krizin çözümü için harekete geçen Güney Afrika Cumhuriyeti, iki milyonu aşan Zimbabvelinin Güney Afrika Cumhuriyeti'ne geldiği; işsiz göçmenlerin Güney Afrika ekonomisini olumsuz etkilediği; iş olanakları kısıtlanan Güney Afrikalılar ve Zimbabveliler arasında toplumsal çekişmelerin ortaya çıktığı bir ortamda Zimbabwe'nin krizin yükünü en ağır şekilde hisseden komşusu olmuştur.⁹⁰⁹ Ülkeye siyasi, ekonomik ve toplumsal olarak olumsuz yansımalarına ilaveten, krizin bölge ekonomisi ve yönetimini direkt olarak etkileyerek bölgesel istikrara oluşturduğu tehdit,⁹¹⁰ SADC ülkeleri arasında özellikle bölgenin başat aktörü olarak Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ulusal ve bölgesel çıkarları doğrultusunda krizin çözümü yönünde eylemsiz kalmasını imkansız hale getirmiştir.

⁹⁰⁸ Bkz: Lawrence Mhandara ve Andrew Poee, a.g.e., ss. 25-27.

⁹⁰⁹ Bkz: Andrew Miller, The Burdensome Neighbor: South Africa and the Zimbabwe Dilemma, Cornell International Affairs Review, <http://www.inquiriesjournal.com> (Erişim Tarihi: 14.06.2019).

⁹¹⁰ Lawrence Mhandara ve Andrew Poee, a.g.e., s. 14.

Mbeki ve Zuma liderliğindeki arabuluculuk faaliyetleri, krize çözüm arayışları yanında ülke çıkarlarına ters düşmeyecek şekilde ve bir denge gözetilerek yürütülmüştür. Bağımsızlık sürecinin öncesinden gelen tarihsel bağlar veya sonrasında gelişen ilişkiler ile kişisel iletişimlere ise Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Zimbabve'deki çatışmaların çözümüne yönelik rasyonel yaklaşımını etkileyen diğer faktörler olmuştur.⁹¹¹ Yine, Zuma'nın Tsivangirai ile daha yakın ilişki içerisinde olmasına rağmen,⁹¹² ZANU-PF'ye hiçbir zaman sırtını dönmediği görülmüş; kendisine düşman bir ZANU-PF iktidarının Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yeni kurulan anti-Zuma bir siyasi partiyi ideolojik olarak etkileyebileceği ve devlet başkanlığı seçim sonuçlarına bu durumun olumsuz yansiyebileceğine işaret ederek Zuma'nın kişisel çıkarlarını korumayı göz ardı etmediği görülmüştür.⁹¹³ Tarihsel bağlar gibi Zimbabve ve Güney Afrika Cumhuriyeti arasındaki derin diplomatik bağlar ile bürokratik ilişkiler ve Zimbabve'ye uygulanan Batı'nın izolasyon politikaları, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin arabuluculuk sürecinde elini güçlendiren unsurlar olmuştur.⁹¹⁴ Ancak Zimbabve, Güney Afrika'nın dış politikasında karşılaştığı en büyük zorluklardan biri olagelmış,⁹¹⁵ buna rağmen dış politikasındaki “anti-emperyalizm, devlet egemenliği, çatışmaların çözümünde barışçıl yolların kullanımı, demokrasi, insan hakları ve iyi yönetimin desteklenmesi” gibi genel ilkelerden taviz vermemiştir.⁹¹⁶ Güney Afrika, altı yılın ardından Zimbabve'de çatışan taraflar arasındaki arabuluculuk ve kolaylaştırıcılık rolünden çekilmiştir.

Güney Afrika'nın üçüncü taraf rolünü bırakmasının ardında büyük ölçüde, Mugabe'nin reform beklentilerini göz ardı ederek 2013 yılında ülkeyi seçimlere götürmesi yer almıştır. Böylece, bağımsızlığından itibaren yalnızca SADC içerisinde değil, Afrika kıtası genelinde de öncü bir ses olmayı arzu eden Güney Afrika Cumhuriyeti, Zimbabve'de güvenilir seçimlerin yapılması için reform çağrılarına yanıt alamamıştır. Zuma'nın Uluslararası İlişkiler Danışmanı Lindiwe Zulu, “Eğer GPA'ya bakarsanız, kolaylaştırıcının

⁹¹¹ Sabelo J. Ndlovu–Gatsheni, Reconstructing the Implications of Liberation Struggle History on SADC Mediation in Zimbabwe, South African Institute of International Affairs, Occasional Paper 92, Eylül 2011, s. 13.

⁹¹² Alex Vines, “South Africa's Politics of Peace and Security in Africa”, *South African Journal of International Affairs*, Vol: 17, No: 1, 2010, s. 55.

⁹¹³ Randi Kaarhus, Espen Sjaastad ve Bill Derman, “Reflections on National Dynamics, Responses and Discourses in a Regional Context”, *In the Shadow of a Conflict: Crisis in Zimbabwe and Its Effects in Mozambique, South Africa and Zambia*, (Ed. Bill Derman ve Randi Kaarhus), Weaver Press, Zimbabwe 2013, s. 29.

⁹¹⁴ Andrew Miller, a.g.e.

⁹¹⁵ Alex Vines, a.g.e., s. 55.

⁹¹⁶ Merle Lipton, “Understanding South Africa's ...”, ss. 332-333.

rolü seçimlerin yapılmasına kadardır. Yapacak bir şey kalmamıştır. Şu anda top SADC'dedir. Başkan Zuma, kendisinden beklenen ve GPA'da öngörülen her şeyi yapmıştır.” diyerek Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Zimbabwe'de SADC kapsamındaki misyonunu tamamladığı açıklamasını yapmıştır.⁹¹⁷ Mugabe'nin seçimleri yeniden kazanması; MDC'nin oylarının Kapsayıcı Hükümet'in ardından düşmesi; reform çağrılarına Mugabe'nin kulak asması ve krizin çözümü, barış ve uzlaşının sağlanmasına yönelik önemli bir ilerleme kaydedilememesinin Güney Afrika Cumhuriyeti'nin bölgesel gücünü sorgulamaya açma ihtimali; Zuma'nın reformlar için ısrar ederek ZANU-PF ile arasını bozmak istememesi gibi etkenlerin de bu kapsamda rol oynamış olabileceği söylenebilmektedir.

Mhandara ve Pooe'nin, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Zimbabwe krizine yönelik üçüncü taraf rolünü değerlendirirken, Mbeki ve Zuma ile gerçekleşen girişimleri, “içerisinde realizmin güçlü yönlerini barındıran siyasi bir süreç” olarak adlandırdığı görülmektedir. Zira daha önce de bahsedildiği üzere bu süreç, farklı devletlerin ve Zimbabwe'deki farklı siyasi partilerin güç siyasetine sahne olmuş; aynı zamanda, rejim değişikliğine karşı ZANU-PF'nin MDC-T, İngiltere ve ABD'ye karşı mücadele verdiği görülmüştür. Bu bağlamda, Zimbabwe'deki çatışmaların başarılı bir arabuluculuk süreci için oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen, süreçten hem bölgesel anlamda hem de çatışma çözümü ve arabuluculuk anlamında yapılan önemli çıkarımlar ve alınan önemli dersler bulunmaktadır.⁹¹⁸ Bu çıkarımlar ve dersler şu şekilde ifade edilebilmektedir:⁹¹⁹

Üçüncü taraf rolünün tek motivasyon kaynağı çatışmaların çözülmesi olmayıp, çeşitli açılardan çıkarların da göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin arabuluculuk stili, ulusal ve kişisel çıkarlarının yoğun bir şekilde hissedildiği bir süreçtir. Arabulucuların tarafsızlığının ya da tarafsızlığının bu bağlamda sürecin başarısını etkileme potansiyeli bulunmaktadır.

Güney Afrika arabuluculuğu, Zimbabwe'de çatışmalar tırmandığında ortaya çıkmış; ancak Mbeki ve Zuma, önleyici diplomasi ve kriz yönetimi gibi stratejilerden yararlanmışlardır. Çatışan taraflar arasında direkt iletişim kurulması ve bunun sonucunda çatışmaların kısmen de olsa tırmanmasının önlenmesinde üçüncü taraf rolünün katkı sağladığı görülmektedir.

⁹¹⁷ Bkz: Lawrence Mhandara ve Andrew Pooe, a.g.e., ss. 25-27; Tinotenda Samukange, Zuma Mediation Role Over, *Newsday*, 13 Ağustos 2013, <https://www.newsday.co.zw/2013/08/zuma-mediation-role-over/> (Erişim Tarihi: 14.06.2019).

⁹¹⁸ Lawrence Mhandara ve Andrew Pooe, a.g.e., ss. 30-32.

⁹¹⁹ A.g.e., ss. 31-32.

Güney Afrika'nın Zimbabwe krizine yaklaşımı, çatışma çözümünde karmaşık problemlere kestirme çözümlerin çare olamayacağını göstermiştir. Zira, arabuluculuk sürecinde çok kısa vadede bir sonuç alınması zordur.

Güney Afrika'nın arabuluculuğu, çatışmaların çözümünde yerel, bölgesel ve uluslararası çıkarları olan farklı paydaşlar arasında koordinasyon sağlanmasının önemini ortaya koymuştur.

Güney Afrika'nın arabuluculuğu, farklı ideolojilere ve birbirlerine karşı derin güvensizliklere sahip partiler arasında bir diyalog ortamı kurmak üzere çalışmış; ancak bu durum, süreç esnasında birtakım gerginliklere yol açmıştır. Başarılı bir arabuluculuk süreci, usta bir arabulucunun titiz ve sert tutumunu gerektirmekte ve çatışan tarafları birbirleri ile işbirliği ve kenetlenmeye (güç birliğine) ikna etmeyi amaçlamaktadır. Oysa Mbeki'nin arabuluculuğu ile güç paylaşımı esasına dayalı olarak kurulan koalisyon hükümeti, birbirlerinin baş düşmanı olan iki partiyi birlikte çalışmaya iterek ülkedeki çatışmaların yatıştırılmasına ve çatışmaların sadece geçici olarak çözülebilmesine yardımcı olmakla kalmıştır.

Zuma'nın arabuluculuğunda Zimbabwe'nin siyasi ve seçimsel reformları gerçekleştirerek güvenilir bir seçime götürülememesi, kapsayıcı hükümetin çatışma çözümü mekanizmaları içerisinde sürdürülebilir olmayabileceğini göstermiştir. Şunu unutmamak gerekir ki, eğer bir arabuluculuk süreci aceleyle ortaya çıkarak çözümü koalisyon hükümetlerinde ararsa, çatışan taraflara anlaşmanın uygulanması için ancak sınırlı bir baskı yapabilir. Bir arabuluculuk çabasının başarısı, çatışan tarafların çözüm için istekliliğine bağlıdır. Bu ise öncelikle karşı tarafın isteklerine uyum sağlamayı, sonrasında arabulucunun önerilerini benimsemeyi gerektirir. Zimbabwe'de partilerin seçim yol haritası üzerindeki tartışmalara takılı kalması, arabuluculuk sürecinin başarısını olumsuz etkilemiştir.

Son olarak, Mbeki'nin "sessiz diplomasi" yönteminin aslında sessiz olmadığını ifade etmek gerekir. Zira asıl sorun, SADC ve AfB içerisindeki genel görüşleri temsil eden Mbeki'nin düşüncelerinin, Batı yanlısı medyanın ve Batı ülkelerinin duymak istediği Mugabe rejimine yönelik kınama beklentisi ile örtüşmemesidir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin arabuluculuk süreci ve çatışma çözümü stratejisi, büyük ölçüde Zimbabwe ve Güney Afrika Cumhuriyeti arasındaki tarihsel bağlara dayanmaktadır ve Mbeki'nin Zimbabwe'ye karşı tutumu, Güney Afrika, SADC ve AfB adına Zimbabwe'nin egemenliğini koruma çabasıdır.

Görülmektedir ki Zimbabwe krizindeki tek üçüncü taraf rolü ve arabuluculuk süreci, komşu ülke ve bölgesel güç Güney Afrika Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirilmiş; değerlendirmeler ışığında bölge ve Sahra-altı Afrika'daki çatışmaların çözümü açısından bu süreç pek çok açıdan tecrübe olmuştur. Hem ZANU-PF ve Mugabe'nin ülkenin ve kıtanın bağımsızlık mücadelelerindeki öncü rolü ve güçlü konumu hem de SADC ilkeleri gereği bölge ülkelerinin çatışmalara barışçıl yollarla çözüm arayışlarının ön planda tutulması ile Zimbabwe'deki krize diplomatik yollarla çare aranmıştır. Dolayısıyla, üçüncü tarafların

askeri müdahalelerinin burada görülmemesi, krizin dış aktörler tarafından daha fazla derinleştirilmesi ihtimalini devre dışı bırakmıştır. Ancak diplomatik girişimler ve Batı'nın hedeflerinin nihayet gerçekleştiği 2017 yılındaki Mugabe rejimi değişikliği, krizin Zimbabwe'de son bulduğu anlamına gelmemekte; çatışmalar “şiddet içeren kriz” düzeyinde seyrini sürdürmekte; ülkedeki çatışma çözümü, barış ve uzlaşma çabaları ile reform girişimleri, Mnangagwa döneminde de beklentileri karşılayacak düzeye ulaşmamaktadır. Buna rağmen, geçmişin acılarının telafisi ve onarımı arayışında şiddete maruz kalmış bazı kesimlere tazminat ödenmesi gibi birtakım olumlu adımlar dikkat çekmektedir.⁹²⁰

Komşu ülke Güney Afrika Cumhuriyeti, ikili ilişkilerin ve bölgesel işbirliği olanaklarının geliştirilmesi amacıyla Zimbabwe'ye, ikili anlaşmalar doğrultusunda iki komşu ülkenin karşı karşıya kaldığı sosyo-ekonomik sorunların çözümü için birlikte çalışmayı önermektedir. Üçüncü taraf rolünün bazı kazanımlara rağmen Zimbabwe'de beklentileri karşılamaması ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin arabuluculuk rolü için dönemin koşullarına en uygun aktör olmasına rağmen istenen etkiyi yaratamayan bir sonucun ortaya çıkması, Zimbabwe'nin çatışma çözümü, barış ve uzlaşma rotasında kendi üzerine çok fazla görev düştüğünün farkında olmasını gerektirmektedir. Bu süreçte, ülkenin siyasi liderlerinden sivil topluma kadar tüm ilgili aktörlerinin barış ve uzlaşma girişimlerine vereceği destek kadar, iç ve dış aktörlerin baltalayıcı tutumlarından korunmanın ve komşu ülkelerin krizi çözüm sürecini motive edici davranışlarının da oldukça önem taşıdığı görülmektedir.

3.5. Bölüm Sonucu ve Değerlendirme

Komşu ülkelerin çatışmalarda olduğu kadar çatışmaların çözümündeki rolü de Sahra-altı Afrika ülkelerindeki iç çatışmaları etkileyen en önemli dış faktörler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda çalışmanın bu son bölümünde, öncelikle bölgesel-alt bölgesel örgütlenmelere başvurularak Sahra-altı Afrika'daki çatışma çözümü mekanizmalarına yönelik genel bir çerçeve sunulmuştur. Sonrasında Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabwe örnekleri üzerinden çatışmaların çözümüne yönelik hedeflerin, politikaların ve çeşitli girişimlerin ele alındığı bu bölümde, komşu ülkelerin çatışmaların çözümü noktasındaki arabuluculuk ve müzakereleri destekleyen üçüncü taraf rolü ve çatışmaların çözümünü baltalayıcı girişimleri ortaya koyularak çözüm analizleri gerçekleştirilmiştir. Somali'deki 30

⁹²⁰ Bkz: Ray Ndlovu, Zimbabwe to Compensate Victims of Genocide that Claimed 20.000 Lives, 10 Nisan 2019, <https://www.timeslive.co.za> (Erişim Tarihi: 15.06.2019).

yıla yaklaşan süredir devam eden çatışmaların radikal dini bir boyut kazanarak savaş düzeyinde seyretmesinin yanı sıra çatışmaların çözümü çabalarında da hem bir komşu ülke hem bir bölgesel güç olarak Etiyopya'nın baltalayıcı girişimlerde bulunduğu bu bölümde dikkat çekilmiş; diğer komşu ülkelerin barış girişimlerinin Etiyopya'nın kötü komşuluk politikalarının gölgesinde kaldığına değinilmiştir. Sınırlı savaş düzeyinde gelişen Fildişi Sahili'ndeki etnik ve sınıfsal çatışmaların çözümüne yönelik komşu ülke Burkina Faso'nun başlangıçtaki çatışma yanlısı tutumunu değiştirerek çözüm çabalarına katkıda bulunması üzerinde durulan bu bölümde, diğer komşu ülkelerin çözüm yanlısı faaliyetlerine ve ECOWAS'ın çözüm mekanizmalarına yer verilmiştir. Çalışmada şiddet içeren kriz düzeyindeki çatışmaların örneklendiği Zimbabve'de ise demokratikleşme sorunları ve demokratik temsil meselesi üzerinden gelişen çatışmaların komşu ülke Güney Afrika Cumhuriyeti ve alt bölgesel örgüt SADC'nin diplomatik ve barışçıl yollarla çözümü için çaba harcadığı vurgulanmıştır. Böylece, çatışma analizleri üzerine temellendirilerek çözüm analizlerinin yapıldığı bu bölümde, her üç ülkedeki çatışmaların çözümü girişimlerinde komşu ülkelerin rasyonel motivasyonlarla destekleyici ya da baltalayıcı yönde çözüme etki eden rolleri değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Sömürgeciliğin izlerini halen taşıyan ve bağımsızlık süreçlerinin ardından pek çok sorunla baş başa kalan Afrika ülkelerindeki çatışmalar, uluslararası ve bölgesel anlamda çatışma çözümü girişimlerinin en ayrılmaz parçalarından birini oluşturmaktadır. Çözümü oldukça zor olan iç çatışmalar, Sahra-altı Afrika'nın yapısal sorunlarıyla birleştiğinde çok daha içinden çıkılmaz bir hal alabilmektedir. Bu çalışmada, Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve örnekleri üzerinden Sahra-altı Afrika ülkelerindeki iç çatışmalara ve çatışmaların çözümüne, uluslararası ya da bölgesel bir perspektiften ziyade, alt bölgeler ve devletler düzeyi ile komşu ülkelerin rolü temelinde yaklaşılmaktadır. Zira, çatışma çözümünün var olan sorunların dönüştürülerek çatışmaların altında yatan nedenlerin ortadan kaldırılmasına dayalı özü, çözüm için komşu ülkelerin çatışmalardaki olumsuz etkisini dönüştürme ve kötü komşuluk ilişkilerini barış ve işbirliği ortamı ile değiştirme anlayışını beraberinde getirmektedir. Nitekim, bu ilişkiler dönüşüp değişmedikçe ve komşu ülkelerin barış değil çatışma yanlısı tutumu devam ettiği müddetçe hem iç çatışmaların çözümü hem bu çatışmaların komşu ülkelere yayılan boyutlarının ve etkilerinin aşılmasının zorlaştığı görülmektedir.

Etraflarında yaşanan iç çatışmaların komşu ülkeleri hiç etkilememesi ve sadece kendi sınırları içerisinde kalması ihtimali çok zayıftır. Bu durumda, komşu ülkelerin tarafsız kalarak kendilerini sınırlarında yaşanan iç çatışmalardan ve yayılan etkilerinden soyutlaması oldukça zordur. Dolayısıyla, çatışma veya çözüm yanlısı tutum arasında komşu ülkelerin iki seçenek arasından bir tercih yapmaları söz konusudur. Bu tercihler ise aynı zamanda, çatışmaların yaşandığı ülkelere yönelik komşu ülkelerin ne tür bir dış politika geliştireceklerine dair motivasyonlarıyla şekillenmektedir. Komşu ülkelerin çatışma yanlısı tutumlarını büyük ölçüde rasyonel-realist motivasyonları yönlendirirken, çatışmaların çözümü yönündeki politikalarını ise liberal, bütünleşmeci ya da rasyonel yaklaşımlar açıklayabilmektedir. Bu çalışmada görülmektedir ki, Sahra-altı Afrika koşullarında komşu ülkelerin iç çatışmalara dahil olmasındaki motivasyonlarını hem çatışma hem çözüm anlamında rasyonel yaklaşımlar şekillendirmekte; çatışmalarla çalkalanan, siyasi yönetim ve ekonomik sorunlarla boğuşan kıtada, liberal ya da bütünleşmeci yaklaşımlarla barış ve bölgesel işbirliği anlayışı daha geri planda kalmaktadır.

Çatışmalara çözüm önerileri getirmek; çatışan taraflar arasında çözümün güç kullanımından ziyade barışçıl yöntemlerle gerçekleşmesine öncü olmak veya var olan çözüm

girişimlerine katkı sağlamak; müzakerelerin başlamasında kolaylaştırıcılık ve/veya arabuluculuk rolü üstlenmek; gerektiğinde üçüncü taraf rolü ile müdahale seçeneklerine başvurmak gibi politikalar, rasyonel yaklaşımların çözüm yanlısı arka planını oluşturmaktadır. Hatta çözüme yönelik baltalayıcı girişimlerde bulunulmaması dahi bu kapsamda sayılabilmektedir. Öte yandan, çatışmaların çözümü ve barışın sağlanması amacıyla herhangi bir adım atmamanın yanı sıra mevcut çatışma çözümü girişimlerini baltalayıcı veya bozucu faaliyetleri ile komşu ülkeler, çözümsüzlükten yana bir tavır da sergileyebilmektedir. Böyle bir ortamda çözüm süreçleri ve barış görüşmelerinin başarıyla neticelenmesi daha zor hale gelmekte; çatışma çözümü ve barış politikaları, çatışmaların altında yatan pek çok nedene ilaveten, komşu ülke faktörüyle de baş etme çabası içine girmektedir. Sahra-altı Afrika'daki tecrübeler, komşularla barış ve işbirliğinin çatışma çözümündeki önemini giderek daha çok ön plana çıkarmaktadır.

Günümüze dek Sahra-altı Afrika, çok temel sorunlarını aşamaması; zayıf ve küçük devletlerin oluşturduğu bir bölge olarak öne çıkması ve tüm coğrafi bölgelerinde çatışmaları tecrübe eden ülkeleri bulundurması dolayısıyla çatışma çözümü disiplinine eşsiz bir alan açmıştır. BM'nin kıtadaki çatışma çözümü, barış inşası, barışı koruma gibi çabalarının bölgesel örgütler yoluyla takviye edilmesi anlayışının önem kazandığı son yıllarda, özellikle AfB bünyesindeki çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü mekanizmalarının kurumsallaştığı görülmüştür. Bu anlamda AfB, uygulamada karşılaşılan zorluklar, siyasi isteksizlikler, yetersizlikler ve kapasite eksikliğinin yanı sıra kıtanın üstesinden gelemediği problemler ile uluslararası kuruluşların, STK'ların ve dış aktörlerin destek ve işbirliğine ihtiyaç duymayı sürdürmüş; ancak temel olarak, "Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler" anlayışı ile kıtada hareket edilmiş ve dış desteklere kapılar kapatılmaksızın kıtanın kendi içerisindeki potansiyele Afrikalılaşma çabaları doğrultusunda daha fazla güvenilmiştir.

Kendi sorunlarına kendi çözümlerini arayan Afrika, çok geniş bir coğrafyada barış ve güvenliğin tek elden sağlanması yerine alt bölgesel örgütler yoluyla çatışmalara çözüm aranması anlayışını benimsemiş; böylelikle, bölgelerin sorunları bölge ülkelere havale edilmiştir. Küçük devletlerin bölgeler nezdinde bir araya gelmesiyle oluşturulan IGAD, ECOWAS ve SADC'nin faaliyetlerinin Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabwe örnekleriyle irdelendiği bu çalışmada, bütünleşmeci ve bölgeselci yaklaşımların kıtadaki başarısı da aynı zamanda sorgulanmıştır. APSA güvenlik mimarisi ile barış, güvenlik ve çatışma çözümü mekanizmalarını kuran AfB, alt bölgesel örgütler yoluyla bu mekanizmaların daha hızlı ve

yerinde işletilmesini sağlamayı amaçlamıştır. Ancak, çalışmadaki çatışma ve çözüm analizlerinden de anlaşılacağı üzere hem AfB'nin hem de alt bölgesel mekanizmaların çatışmaların çözümünde ve barışın sağlanmasında yeterince başarılı olamadıkları ve çatışmalara kalıcı çözümler üretemedikleri gözlenmiştir. Yine de kıtadaki bütünleşmeci yaklaşımlar çerçevesinde, iç çatışmaların henüz ortaya çıkmadan önlenmesi; erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi; AfB'nin kıtasal bir örgüt olarak alt bölgesel örgütlere liderlik yapması ve çatışmaların altında yatan nedenlerin derinlemesine analiz edilerek bölgesel mekanizmaların çalıştırılması beklentilerinin sürdüğüne çalışmada dikkat çekilmiştir.

Sahra-altı Afrika'da çatışmaların çözümü için çatı mekanizmalar AfB tarafından oluşturulmakla birlikte, IGAD, ECOWAS ve SADC gibi alt bölgesel aktörlerin çatışmaların çözümü sürecinde daha fazla ön plana çıkarılması hedeflenmiştir. Bu noktada, kıtadaki çatışmaların çözümüne yönelik çare arayışında bir yerleşme eğilimi sezilmektedir. Askeri yöntemlere başvurma seçenekleri kadar, çatışan taraflar arasındaki arabuluculuk ve müzakerelerin kolaylaştırılmasını da içeren bu yerel çare arayışları ise bölgesel-alt bölgesel ve devletler düzeyi şeklinde gelişen tündengelemlerle komşu ülkelerin çatışma çözümündeki rolünün görünürlüğüne de arttırmıştır. Zira, bölgenin siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel özelliklerini paylaşan komşu ülkeler, çatışmaların sonuçlarının bölgede ortaya çıkardığı tabloyu da paylaşmak durumunda kalmış ve komşu ülkelerin çatışmaların çözümü girişimlerinde harekete geçmesine yol açmıştır. Komşu ülkelerin çözüme verdiği destek, bir yandan kendilerini iç çatışmaların olumsuz etkilerinden korurken, diğer yandan çatışmaların çözümü ve barış süreçlerine karşı kendilerinin tehdit veya tehdit algısı yaratmalarının önüne geçmiştir. Ancak, Sahra-altı Afrika ülkelerinde yaklaşık son 20 yıla ait çatışma ve çatışma çözümü süreçlerinin üç örnek ülke ve buldukları alt bölgeler üzerinden ayrı ayrı analiz edildiği bu çalışmada, beklentiler ve yaşananlar arasındaki fark ortaya çıkmıştır.

Sahra-altı Afrika'da çatışma çözümü beklentilerinin komşuluk ilişkilerinden en çok zarar gördüğü bölgelerin başında Doğu Afrika'nın geldiğini söylemek mümkündür. Nitekim, Afrika'nın doğusunda, komşuluk ilişkilerinin devletler arası politikaları ve devlet içi çatışmaları önemli ölçüde yönlendirdiği görülmüş; işbirliği ve barış anlayışı, çatışma ve rekabet anlayışının çok gerisinde kalmıştır. Ortaya çıkan durum aynı zamanda, IGAD gibi alt bölgesel örgütlerin hareket kabiliyetini kısıtlamış; birbirleriyle rekabetin işbirliğinden daha rasyonel görüldüğü bir ortamda, komşu ülkelerin iç çatışmalara samimi ve kapsamlı politikalar üretmesi zorlaşmıştır. Bu bağlamda, üçüncü on yılındaki çatışmalarıyla Somali,

Doğu Afrika'daki çatışmalar arasında en çok öne çıkan ve komşu ülke politikalarının ceremesini en çok çeken ülkelerden biri olagelmıştır. Zira, rasyonel çıkar hesaplarını zayıf bir Somali motivasyonu üzerine inşa eden komşu ülke Etiyopya, çatışmaların ortaya çıkması ve devamındaki rolü yanı sıra çözüm girişimlerini baltalayıcı tutumu ile kötü komşuluk politikalarının timsali haline gelmiştir. Çatışan taraflara sağladığı silah, malzeme ve üs gibi imkanlarla Somali'de barış, güvenlik ve devlet inşasının uzun yıllar başarılmasında Etiyopya'nın payını inkâr etmek imkânsızlaşmıştır. Kendisine tehdit olarak gördüğü İslami rejime karşı tek taraflı askeri müdahale seçeneklerini dahi devreye sokarak Etiyopya, Somali'deki çatışmaların çözülememesi haricinde, çatışmaların yeni bir boyut kazanarak bölgesel ve uluslararası bir terör tehdidine dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Bölgenin başat gücü olması, Etiyopya'nın rolünü ve etkisini böylesine hissedilir ve önemli kılan faktörlerin başında yer almış; kendisiyle birlikte hareket eden Kenya'nın da müdahaleleri ile Somali'de çatışmaların çözümü karmaşıklaşmış ve çatışmalar çözümsüzlüğe sürüklenmiştir. Hem Etiyopya hem Kenya'nın birleşik ve büyük bir Somali istememelerinin ardında yatan nedenlerden biri de Etiyopya ve Kenya sınırları içerisine de yayılan ve "Büyük Somali" ideali kapsamında komşularına tehdit olarak algılanan Somali etnik grubunun varlığı olmuştur.

Somali'deki çatışmaların ortaya çıkardığı mülteci akını, güvenlik sorunları ve istikrarsızlık gibi olumsuz etkilerine ciddi ölçüde maruz kalmalarına rağmen Etiyopya ve Kenya'nın askeri müdahale seçeneklerine öncelikli ve ağırlıklı olarak başvurmaları, çatışmaların çözümüne yönelik kapsamlı ve uzun vadeli politikalar üretmekten ziyade, çatışmaları yatıştırma ya da yönetme amacı taşıdıklarının göstergesi olmuştur. Çatışma çözümü, barış, hükümet kurma, devlet inşası gibi amaçlarla bu ülkelerin attığı adımlar, kendi rasyonel çıkarları doğrultusunda gelişmiş; nihayetinde ortaya çıkan tabloda ise hükümet ile Etiyopya'nın müdahalesi sonrası Somali'de İMB'nin askeri kanadı olarak güçlenen El-Şebab arasında yüksek yoğunluklu şiddet düzeyine ulaşan bir savaş başlamıştır. Seneler sonra ülkede ilk kez, yıkılmış devlet yapısının toparlanması yönünde Somalililer arasında kabul gören İslami rejimin komşuları tarafından tehdit olarak algılanmasıyla Etiyopya ve Kenya'nın Somali'ye gerçekleştirdikleri tek taraflı askeri müdahaleleri yanı sıra AMISOM birliklerinin ülkeye konuşlandırılması, Somalililer arasında İMB ve hatta El-Şebab'ın sempati ve güç kazanmasına yol açan etkenlerden birini oluşturmuştur. Somali'nin güneyinde günümüze dek varlığını sürdüren El-Şebab ile uluslararası destekli federal hükümet arasındaki savaş devam ederken, çatışan taraflara komşu ülkeler desteğini

kesmeden, askeri seçenekler dışında çözüm arayışına başvurulmadan ve çatışmaların çözümünün komşu ülkelerin çözüm yanlısı desteği olmadan başarılması zor görünmektedir. Etiyopya ve Somali arasında son dönemde atılan dostluk adımlarının ve IGAD çerçevesinde geliştirilecek bir işbirliğinin ise bölgede barış ve çatışmaların çözümüne yönelik anlayışın güç kazanmasına ve çatışmaların çözümü için olgun an oluşmasına ortam hazırlayabileceği öngörülmektedir.

Somali'deki savaş düzeyinde çatışmalar kadar olmasa da benzer şekilde savaş yoğunluğuna ulaşan çatışmalar Batı Afrika'da da karşımıza çıkmaktadır. Batı Afrika'nın parlayan yıldızı Fildişi Sahili'nin komşu ülkelerden gelen göçlerle demografik yapısının değişmesi; bu demografik değişimin ve etnik kimliklerin siyasi ereklerle kışkırtılarak ülkedeki güç mücadelesinde bir araç olarak kullanılması; ekonominin bozulmasına yol açan sebeplerin “yabancı” olarak görülen göçmenlere mal edilmesi gibi olgular ile etnik ve dini kimlikler üzerinden yaratılan sınıfsal eşitsizlikler, Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların arka planını oluşturmaktadır. Fildişi Sahil'nde ilk olarak, önlenemeyerek “sınırlı savaş” düzeyine ulaşan çatışmalar kısa sürede “savaş” boyutunu test etmiş; ülke üzerinde etkisini halen sürdüren eski sömürgeci güç Fransa'nın ve alt bölgesel örgütlenme olarak bölgede yapılanan ECOWAS'ın barış ve güvenliğin sağlanması yönündeki askeri ve diplomatik yöntemleri gecikmeden uygulamaya koyduğu gözlenmiştir. “Sınırlı savaş” seviyesine gerileyen çatışma yoğunluğu, sonrasında daha da azalarak “şiddet içeren kriz” düzeyinde uzun yıllar varlığını korumuştur. Ancak, yenilenen seçimlerle birlikte, aradan geçen yıllar sonra çatışmaların yeniden savaş haline dönüşmesi, önceki girişimlerde çatışmaların ancak yatıştırılabildiği fakat altında yatan nedenlere odaklanılarak ve siyasi yapının onarılarak nihai çatışma çözümü hedeflerinin gerçekleştirilemediğinin göstergesi olmuştur.

Fildişi Sahili'ndeki çatışmalarda dikkat çeken hususlardan biri de komşu ülkelerin çatışmalara ve çatışan taraflara verdiği destektir. Özellikle Burkina Faso ve Liberya, çatışan taraflara sağladıkları para, malzeme, üs, silah ve savaşçı desteği ile Fildişi Sahili'ndeki çatışmaların alevlenmesine yol açmış ve isyancı grupların silahlı hareketlere dönüşmesinde rol oynamış; bu ülkelerin devlet başkanları hem kişisel hem ülkesel hem de bölgesel anlamda rasyonel çıkarlarını çatışmaların devamından yana görmüştür. İlerleyen yıllarda, Liberya devlet başkanının savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan yargılanması nedeniyle devre dışı kalması; Burkina Faso devlet başkanının ise Fildişi Sahili politikasında değişikliğe

giderek çatışmaların çözümü yanlısı bir tutum izlemesi ile ülkedeki çatışma çözümü, barış ve anlaşma girişimleri ivme kazanmıştır.

Burkina Faso'nun dış politikasındaki değişim, Fildişi Sahili'ne en çok göç vererek ülkedeki demografik yapının farklılaşmasında en çok payı olan; silahlı hareketlerin ve isyancıların en büyük destekçisi dış aktörler arasında yer alan; Fildişi Sahili'ndeki mevcut siyasi ayrılıkları ve ekonomik eşitsizlikleri kendi yararına en çok kullanan aktörlerden biri olarak anılan komşu bir ülkenin, artık çatışmaların ve çatışma çözümü girişimlerinin seyrini olumsuz etkileme anlayışından uzaklaştığı anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla bu çalışmada, dış aktörler tarafından ortaya koyulan üçüncü taraf müdahalesi ya da arabuluculuğu yoluyla çözüm arayışı çatışmaların ilk yıllarından itibaren devreye girse dahi, komşu ülkelerin çatışma yanlısı tutumlarının bu çabaların sonuçsuz kalmasında etkili olabileceği gibi, çözüm yanlısı tutumlarının da barış yönündeki umutların doğmasına daha fazla vesile olabileceği görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkışında ise çatışmaların çözümü ve barıştan yana tavır alınmasının yine rasyonel çıkarılara daha uygun olacağı hesapları yer almış; liberal ya da bütünleşmeci bir yaklaşımla bölgesel barış ve işbirliği hedeflerinin gerçekleştirilmesi anlayışı ise önemini korumasına rağmen bölgedeki çatışmalarda geri planda kalmıştır.

Doğu ve Batı Afrika'daki çatışmaların aksine Güney Afrika'da, çatışmaların genellikle daha düşük yoğunlukta ve "şiddet içeren kriz" düzeyinde yaşandığı; Zimbabwe'de iktidar ve muhalefet arasındaki siyasi güç mücadelesinin yarattığı krizin de bu durumun örneklerinden birini oluşturduğu gözlemlenmiştir. Zimbabwe krizi aynı zamanda, komşu ülkelerin çatışmaların devamından ve çözümsüzlüğünden ziyade, çözüm ve barış yanlısı politika izlemelerinin yaratacağı olumlu etkileri göstermesi açısından önemlidir. Somali ve Fildişi Sahili'nde yaşanan çatışmalarda komşu ülkeler çatışmalara ve çatışan taraflara destek olurken, Zimbabwe'deki siyasi krizde baştan itibaren komşu ülkeler çatışmalara destek vermemiş; muhalif hareketlerin silahlanmasına ve isyana dönüşmesine yol açacak silahlı örgüt, savaşçı veya üs olanağı sağlamamış; çatışmalara hiçbir şekilde askeri yöntemlerle müdahalede bulunmamıştır. Tek tek komşu ülkeler haricinde SADC bünyesinde de aynı şekilde arabuluculuk ve müzakereler ön plana çıkarılarak çatışmaların çözümünde üçüncü taraflarca barışçıl yollara başvurulması anlayışı bölgede önem kazanmıştır. Özellikle Güney Afrika Cumhuriyeti ve devlet başkanlarının devreye girerek çatışmaların çözümü için çaba harcadığı krizde, çatışan taraflar arasında diyalog başlatılması ve müzakerelerin sürdürülmesi amacıyla kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk misyonu dikkat çekmiştir.

Anti-emperyalizm, devletlerin egemenliği ve çatışmaların çözümünde barışçıl yolların kullanımını gibi dış politika ilkelerini benimseyen bölgenin başat aktörü Güney Afrika Cumhuriyeti, izlediği çatışma çözümü metotlarıyla Zimbabwe krizinin derinleşmesine ve çatışma yoğunluğunun “şiddet içeren kriz” düzeyini aşmasına yol açabilecek adımlar atmamış; Batı’nın izolasyon politikalarına rağmen SADC çatısı altında da zorlayıcı yaptırım veya askeri yöntemlere başvurmadan ve bölgesel güç olarak askeri nitelikli çözüm arayışına ortam hazırlamaktan kaçınmıştır. Ülkelerin ve bölgelerin kendilerine özgü koşulları saklı kalmak kaydıyla, Etiyopya’nın Somali’ye askeri müdahalesinin Somali’deki çatışmalara ve çatışma yoğunluğuna etkisi yanı sıra Burkina Faso ile Liberya’nın Fildişi Sahili’nde meydana gelen çatışmalarda taraflara sağladığı desteğin ülkeye verdiği zarar göz önünde bulundurulduğunda; Zimbabwe krizinin “şiddet içeren kriz” seviyesi ile orta yoğunluktaki seyrinde, Güney Afrika Cumhuriyeti ve diğer komşu ülkelerin yaklaşımlarının farkı ve kıymeti anlaşılmaktadır.

Zimbabwe krizi, komşu ülkelerin çatışma yanlısı değil, çözüm yanlısı tutumlarının da rasyonel olabileceğini göstermesi açısından oldukça önemli bir örnektir. Zira, komşu ülkelerin çatışmaların çözümündeki tek motivasyonlarının, komşuları dahi olsa yalnızca “başka bir ülkedeki iç çatışmaların çözümü” olamayacağı açıktır. Rasyonel yaklaşımlar benimsenerek bu noktada, devlet liderlerinin ya da siyasi elitlerin kişisel çıkarları, ulusal çıkarlar veya bölgesel çıkarlar birer motivasyon kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, Afrika’nın güneyinde Zimbabwe gibi bölgede ve hatta kıtada saygınlığı yüksek bir ülkenin yaşayacağı iç çatışmaların ya da siyasi krizlerin ne komşu ülkelere ne bölgeye ne de kıtaya faydası olacağı gerçeği ortada dururken ve bu çatışmaların bölgedeki barış, güvenlik, işbirliği ve istikrar çabalarına vereceği siyasi-ekonomik-toplumsal zararlar hissedilirken, komşuları tarafından Zimbabwe’deki iç çatışmaların devamı ve artması yönünde politikalar izlenmesi rasyonel görünmemiştir.

Zimbabwe ile tarihsel bağları bulunan komşu ülkeler açısından rasyonellik, anti-emperyalist ve pan-Afrikanist söylemleri ile öne çıkan ve kıtadaki bağımsızlık hareketlerinin öncü figürlerinden olan Zimbabwe devlet başkanı Mugabe’nin Batı destekli muhalefete karşı mücadelesinde yanında durmak; toprak meselesi üzerinden gelişen Batı ile Zimbabwe’nin karşı karşıya gelme durumunun ardından, rejim değişikliği beklentisi içindeki Batı’ya rağmen, kaba güç formüllerine başvurmadan arabuluculuk ve müzakere gibi ılımlı yaklaşımlar geliştirmek; krizin olumsuz etkilerinin yayılarak bölgeye zarar vermesinin

önüne geçmek şeklinde yorumlanmış ve bu motivasyonlarla krize yönelik politikalar ortaya koyulmuştur. Krizin tırmandırılmasından ziyade şiddet olaylarının ülkenin rutini haline gelmesinin önüne geçmek amacıyla taraflar arası görüşmelerin gerçekleştirilmesi ve demokratik seçimlerin yapılarak siyasi hayata ve toplumsal ayrılıklara karşı ihtiyaç duyulan reformların hayata geçirilmesi için komşu ülkelerin çaba harcadığı gözlenmiştir. Tüm bu çabalara rağmen ise Zimbabwe'deki çatışmaların çözümü yolundaki güç paylaşımı esasına dayanan anlaşmaların veya çatışan iki tarafı bir araya getirebilen ancak kapsamlı ve uzun vadeli çözümler üretemeyen arabuluculuk girişimlerinin daha çok, çatışmaların yatıştırılması ve çatışmalara geçici çözüm sağlanması noktasında başarılı olabildiği dikkat çekmiştir.

Zimbabwe, Somali ve Fildişi Sahili fark etmeksizin, kriz düzeyinden savaşa kadar çeşitli düzeylerdeki çatışmaların çözümünde veya çözümsüzlüğünde Sahra-altı Afrika'da komşu ülkelerin az ya da çok ve olumlu ya da olumsuz bir rolü bulunduğu çalışmadaki çatışma ve çözüm analizleriyle anlaşılmaktadır. Bu rolün çatışmaları destekleyici ve çatışma çözümü girişimlerini baltalayıcı bir boyutu olabileceği gibi çatışmalara engel olma çabası taşıyan ve çatışma çözümü girişimlerinde öne çıkan ikinci bir boyutu da olabilmektedir. Ayrıca, odak noktası olarak seçilmesi dolayısıyla bu çalışmada komşu ülkelerin iç çatışmalardaki rolüne yoğunlaşılmasına rağmen, çatışmaların çözümünde veya çözümsüzlüğünde diğer iç ve dış aktör ve faktörlerin rolünün de ihmal edilmeden çatışma ve çözüm analizlerinin yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada, Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabwe örnekleri üzerinden ayrı ayrı yapılan çatışma ve çözüm analizlerinin, çözüm ve çözümsüzlük açısından ele alınan çatışmalardaki komşu ülkelerin rolünün anlaşılmasına, birbirlerini tamamlayıcı bir fonksiyonla yardımcı oldukları görülmektedir. Ayrıca, üçüncü taraf rolü üstlenen komşu ülkelerin müdahale ve arabuluculuk anlamında askeri ya da barışçıl yöntemlere başvurmaları ve çatışmaların yatıştırılması, yönetimi veya çözümü yönünde politikalar izlemelerinin barış ve uzlaşının sağlanmasında yaratacağı fark ortaya çıkmakta; bir tecrübe havuzu oluşturularak çatışma çözümü anlamında ve pozitif ya da istikrarlı barışın sağlanması yolunda dersler çıkarılmasına sağladığı katkı ifade edilmektedir.

Çatışmaların çözümüne dair çalışmadan çıkarılacak derslerden biri de çözüm için kapsamlı politikalara duyulan ihtiyaç olmaktadır. Zira, Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabwe için çatışmaların çözümü amacıyla düzenlenen konferans ve zirvelerin yanı sıra hazırlanan mutabakat ve anlaşmaların kapsamı, çatışmaların çözülerek pozitif barışın ve toplumsal

uzlaşının sağlanması yönünde nihai başarı elde edememiştir. Gelişen kozmopolit çatışma çözümü çerçevesinde ise çatışmalara küresel, bölgesel ve devlet/toplum düzeyinde çare aranırken, Sahra-altı Afrika'daki çatışmaların çözümünde de aynı şekilde çok boyutlu ve kapsamlı politikalar benimsenmesinin önem taşıdığı görülmüştür. Nitekim, bölgedeki BM öncülüğündeki uluslararası barış girişimleri; AFB'nin kıtasal anlamda ortaya koyduğu APSA çerçevesindeki çatışma önleme, yönetme ve çözme mekanizmaları; IGAD, ECOWAS ve SADC gibi alt bölgesel örgütlerin çabaları; tek taraflı devlet müdahaleleri ya da salt sivil toplumun faaliyetleri ile çatışmaları çözmek mümkün görünmemektedir. Bu çabaların bir arada anlamı olduğu gözlenmiş; güvenlikten adalete ve onarıcı adalete, eğitimden medyaya ve sosyal hizmetlere kadar çeşitli alanlarda farklı aktörlerin çözüm için çaba harcaması anlayışı yerleştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, yerel çatışma çözümü mekanizmalarının günümüzdeki çatışma çözümü girişimlerine katkı sağlayabileceği değerlendirilmiş; bu tür yerel metotlar yoluyla toplumda çözüm girişimlerinin kabul edilebilirliğinin artması öngörülmüştür. Bu anlamda, komşu ülkelerin bölgeyi tanıması ve toplumlarının kültürlerinin yakınlığı, çatışma çözümünde daha kolay benimsenen öneriler getirilmesine ve iç çatışmaların çözülerek barış ve işbirliği anlayışının geliştirilmesine yardımcı olabilmektedir. Bölgesel ve alt bölgesel örgütlerin de aynı anlayışla çatışmaların çözümünde olumlu bir rol oynayabileceği dikkat çekmekte; komşu ülkeler üzerinden çözüm arayışlarına destek verilebilmektedir.

İfade etmek gerekir ki, hangi iç ve dış aktörler tarafından ne tür öneriler geliştirilirse geliştirilsin, aralarında birbirlerine silah doğrultacak sorunlar bulunan; aşılabilir sorunlar söz konusu olmasa dahi, taraflar arası iletişim ve güven eksikliği dolayısıyla sorunların boyutu büyüyen ve ödenen bedelleri “zarar veren yenişemezlik” gibi durumlarla giderek artan çatışmaların çözümü kolay değildir. Sahra-altı Afrika'da çok taraflı ve çok kapsamlı çözüm arayışlarının temel sebeplerinden biri budur. Kaynak eksikliği, güç ve kapasitenin sınırlılığı, tarafsızlık, rasyonel yaklaşımlarla çıkarların korunması şeklindeki motivasyonların eleştirilere konu olmalarına rağmen, komşu ülkeler ve alt bölgesel örgütler yoluyla çatışma çözümü girişimlerinin de bu arayışların bir parçası olduğu ortadadır. Bu bağlamda, çatışmalara destek veren komşu ülkelerin varlığı çatışmaları içinden çıkılmaz hale getirebilir iken bu ülkelerin çözüm ve barış yanlısı tutumunun çatışma çözümü çabalarına katkı sağlayabileceği ve hatta ivme kazandırabileceği görüşü çalışmada ağırlık kazanmaktadır.

Çalışma kapsamındaki çatışma ve çözüm analizleri sonucunda, “etkileme-etkilenme” şeklinde gelişen komşuluk ilişkilerindeki çift boyutlu gelişen etki faktörünün de doğrulandığı görülmektedir. Nitekim, çatışma ve çatışma çözümü girişimlerinin sonuçları ile baş başa kalan ülkeler bellidir ve çatışmalar çözülemediğinde hem iç çatışmaların yaşandığı ülkeler hem komşu ülkeler bu sonuçlara katlanmak durumundadır. Bu durum, Somali, Fildişi Sahili ve Zimbabve örneklerinin üçünde de gözlemlenebilir niteliktedir. Dolayısıyla, çatışmaların çözümünün ve olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesinin, komşu ülkelerle barış ve işbirliği ortamı geliştirilmeden gerçekleşmesi ve beklentileri karşılması zor görünmektedir. Bu beklentilerin karşılanmasının aynı zamanda, Sahra-altı Afrika ülkelerinde siyasi iradenin sağlanması; şiddet yöntemlerinden çok diyalog ortamına başvurulması anlayışının önem kazanması; toplumsal yaraların sarılması ve toplumda geçiş dönemi adaleti ile onarıcı adalet anlayışının yerleştirilmesi; ekonomik dönüşüm ve kalkınmanın başarılması ile yakından ilişkili olduğu ortaya koyulmaktadır. Bu tür üçüncü taraf rolleri ile çatışma çözümü girişimlerinin başarı düzeylerinin ise geliştirilmeye ihtiyaç duyulduğu gözlenmektedir.

Çalışmanın sonucunda, yalnızca Sahra-altı Afrika ülkeleri değil, dünyanın diğer bölgelerindeki çatışma çözümü girişimleri ve üçüncü tarafların rolüne dair başka birtakım çıktılar da mevcuttur. Bu kapsamda öncelikle, müzakere ve arabuluculuk sürecinin ciddi bir hazırlık evresi gerektirdiği; özellikle uzun süredir devam eden ve içinden çıkılmaz hale gelen çatışmaların çözümü adımlarının öncesinde üçüncü tarafların çok daha yoğun çaba harcamasına gereksinim duyulduğu söylenebilmektedir. İkinci olarak, üçüncü tarafların komşu ülkeler olması halinde, arabuluculuk olgusunun tarafsızlık boyutunun geri planda bırakılabildiği görülmektedir. Bu bağlamda, rasyonel çıkarlar çatışmaların çözümünden yana planlandığı müddetçe, geniş bir coğrafyaya ve bölgeye yayılan bir barış ve güvenlik anlayışının esas alınabileceği dikkat çekmektedir. Tarafsızlığın diğer yönünü ise çatışan taraflara eşit mesafede durulması açısından üçüncü tarafların rolünün ele alınması oluşturmakta; Zimbabve örneğinde görüldüğü üzere, çatışan taraflardan birine daha yakın olan arabuluculuk misyonunun başarı şansının azalacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Zimbabve, şiddet düzeyi itibarıyla ele alınan diğer bölgelere ve örnek ülkelere kıyasla çatışmaların çözümü ve uzlaşma çabalarına en yakın ülke olmaktadır.

Çalışmada elde edilen bir diğer çıktı ise özellikle küçük devletlerin arabuluculuk rolü üstlenmesi halinde kapasite ve kaynak eksikliği dolayısıyla etki güçlerinin sınırlı

olabileceği; buna rağmen, küçük devletlerin yol açacağı küçük bir zararın dahi çatışmalara olumsuz yansımından ise bu devletlerin barış yanlısı tutumlarının tercih edileceğidir. Ayrıca, çatışma çözümü ve barış girişimlerinin her biri bir tecrübe olmakla birlikte, başarısız müzakere ve arabuluculuk girişimlerinin çatışmaların çözümünü geciktirebileceği; bu nedenle çözüm adına iyi niyetle atılan adımların üçüncü taraflarca hassas bir şekilde tartışılmasının faydalı olabileceği çalışmada değerlendirilmektedir. Bu kapsamda aynı şekilde, “yabancı” çözümler şeklinde algılanabilecek ve ülkenin gerçek sorunlarına hitap etmeyen çözüm önerilerinin, konferans, toplantı ve müzakerelerin, barış anlaşmalarının ve mutabakatların çatışma çözümü anlamında ilerleme kaydedilmesini sağlamayacağının altını çizmek gerekir. Son olarak, çatışmaların çözümünün zor da olsa Sahra-altı Afrika’da dahi mümkün olabileceği ve komşu ülkelerin çatışmaları destekleyerek ya da çözümü baltalayarak barış girişimlerinin önüne set çekmelerinden ise çözüme katkı vermeleri halinde kıtada daha sürdürülebilir, pozitif veya istikrarlı bir barış için mesafe kat edilebileceği söylenebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbott, Philip (2009). Côte d'Ivoire. (Ed.: Kym Anderson ve William A. Masters). *Distortions to Agricultural Incentives in Africa*, Washington: The World Bank.
- Abdelrhman, Saif (2014). Neighboring-Bashing and Search for Viable States(s) in Somalia: A Partition Approach for Consolidating Peace in Somalia. International Conference on Africa, Moskova, 27-30 Mayıs 2014.
- Achankeng, Michael Fonkem (2013). Conflict and Conflict Resolution in Africa: Engaging the Colonial Factor. *African Journal on Conflict Resolution*, 13(2), 11-38.
- Ackermann, Alice (2003). The Idea and Practice of Conflict Prevention. *Journal of Peace Research*, 40(3), 339-347.
- Adelmann, Martin (2004). Quiet Diplomacy: The Reasons behind Mbeki's Zimbabwe Policy. *Africa Spectrum*, 39(2), 249-276.
- Adetula, Victor; Bereketiaab, Redia ve Jaiyebo, Olugbemi. Regional Economic Communities and Peace-building in Africa. *Nordiska Afrikainstitutet*, Policy Dialog No: 12.
- African Development Bank ve OECD (2004). *African Economic Outlook 2004*. Paris: OECD Publishing.
- African Union (2002). Protocol Relating to the Establishment of the Peace and Security Council of the African Union, adopted by the 1st Ordinary Session of the Assembly of the African Union. Durban.
- African Union Office of the AU Observer Mission to the Presidential Run-off and House of Assembly by Elections in Zimbabwe. Preliminary Statement of the African Union Observer Mission, Harare, 29 Haziran 2008.
- African Union Summit Resolution on Zimbabwe, Adopted at the 11th Ordinary Session of the African Union Assembly, 1 Temmuz 2008, Sharm El Sheikh, Mısır.
- Agreement between the Zimbabwe African National Union-Patriotic Front (ZANU-PF) and the Two Movement for Democratic Change (MDC) Formations on Resolving the Challenges Facing Zimbabwe, 15 Eylül 2008, Harare.
- Agyeman-Duah, Baffour (1990). Military Coups, Regime Change, and Interstate Conflicts in West Africa. *Armed Forces & Society*, 16(4), 547-570.

- Ahmad, Aisha (2009). Taliban and The Islamic Courts of Union: How They Changed the Game in Afghanistan and Somalia. *Policy Perspectives*, 6(2), 55-72.
- Akçay, Engin; Dinçer, Bünyamin (2015). Güvenlik Politikaları Ekseninde Afrika Birliği. *Bilge Strateji*, 7(12), 61-78.
- Akgül, Öner (2016). Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini. *Güvenlik Stratejileri*, 12(23), 1-34.
- Akindès, Francis (2003). Côte d'Ivoire: Socio-political Crises, 'Ivoirité' and the Course of History. *African Sociological Review*, 7(2), 11-28.
- Akindès, Francis (2004). The Roots of the Military-Political Crisis in Côte d'Ivoire, *Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet*, Research Report 128.
- Akyeşilmen, Nezir (2014). Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz. (Ed.: Nezir Akyeşilmen). *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Akyeşilmen, Nezir (2015). Çatışma Analizi: Hak-Temelli Stratejik Barış Modeli. (Der. Ertan Efeğil, Esra Pakin Albayrakoğlu), *Türkiye'nin Yakın Havzasındaki Devlet-içi Çatışmaların Analizleri*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Akyıldız, Neyran (2018). Kenneth E. Boulding. (Ed. Erhan Büyükakıncı). *Barış Çalışmaları*, Ankara: Adres Yayınları.
- Anstey, Mark (2007). Zimbabwe in Ruins: Mediation Prospects in a Conflict not yet Ripe for Resolution. *International Negotiation*, 12(3), 415-442.
- Arı, Tayyar (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arpa, Enver (2011). Sudan ve Darfur Sorunu. *Avrasya Etüdüleri*, 40(2), 97-122.
- Arslan, Havva Kök; Çapan, Fırat (2014). Çatışma Çözümüne Temel Yaklaşımlar. (Ed.: Nezir Akyeşilmen). *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Arslan, İbrahim (2014). Soğuk Savaş Sonrasında Afrika'daki Çatışmaların Önlenmesi: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi ve Darfur Krizi Örneği, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

- Arslan, İbrahim (2018). Bir Bölgesel Çatışma Önleme ve Çözüm Modeli: Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi Çatışma Erken Uyarı ve Cevap Mekanizması. Uluslararası X. Uludağ Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, Bursa, 8-10 Ekim 2018, 846-858.
- Aydemir, Emrah (2005). Uluslararası Krizlerde Kriz İletişimi ve Uygulaması. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 204-231.
- Azar, Edward; Burton, John W. (1986). *International Conflict Resolution: Theory and Practice*. Boulder: Lynne Rienner and Wheatsheaf.
- Babo, Alfred (2013). The Crisis of Public Policies in Côte d'Ivoire: Land Law and the Nationality Trap in Tabou's Rural Communities. *Africa*, 8(1), 100-119.
- Bağcı, Hüseyin (2014). Önsöz Yerine: Çatışma Analizi. (Ed.: Nezir Akyeşilmen). *Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Bar-tal, Daniel (2013). *Intractable Conflicts: Socio-Psychological Foundations and Dynamics*. New York: Cambridge University Press.
- Bayer, Reşat (2009). Barış ve İhtilaf Çözümü. (Der. Nimet Beriker), *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bayraktar, Bora (2012). Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu. (Ed. Atilla Sandıklı). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Bekoe, Dorina A. (2008). *Implementing Peace Agreements: Lessons from Mozambique, Angola and Liberia*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bellamy, Alex J.; Williams, Paul (2005). *Peace Operations and Global Order*, London: Routledge.
- Benyera, Everisto (2014). Exploring Zimbabwe's Traditional Transitional Justice Mechanisms. *Journal of Social Sciences*, 41(3), 335-344.
- Bercovitch, Jacob (1985). Third Parties in Conflict Management: The Structure and Conditions of Effective Mediation in International Relations, *International Journal*, 40(4), 736-752.

- Bercovitch, Jacob; Houston, Allison (1996). The Study of International Mediation: Theoretical Issues and Empirical Evidence. (Ed.: Jacob Bercovitch). *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*, Boulder: Lynne Reinner.
- Beriker, Nimet (2009). Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü ve Liberal Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dış Siyaset Araçlarına Bütüncül Bir Yaklaşım. (Der. Nimet Beriker). *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Besteman, Catherina (1999). *Unraveling Somalia: Race, Violence, and The Legacy of Slavery*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Bir, Çevik (1999). *Somali'ye Bir Umud*. İstanbul: Sabah Yayınları.
- Blair, David (2002). *Degrees in Violence: Robert Mugabe and the Struggle for Power in Zimbabwe*. New York: Continuum.
- Boka-Mene, Lydie; Whyche-Shaw, Oren E. (2009). Foreign Investors and International Donor Contributions to Côte d'Ivoire's State-Building Efforts. (Ed.: Hany Besada). *From Civil Strife to Peace Building*, Waterloo: Wilfrid Laurier University Press.
- Bouchat, Clarence J. (2013). The Causes of Instability in Nigeria and Implications for the United States, Strategic Studies Institute and the U.S. Army War College Press.
- Boulding, Kenneth E. (1962). *Conflict and Defense*. New York: Harper and Row.
- Boulding, Kenneth E. (1978). *Stable Peace*. Austin: The University of Texas Press.
- Bovcon, Maja (2009). France's Conflict Resolution Strategy in Côte d'Ivoire and its Ethical Implications. *African Studies Quarterly*, 11(1), 1-24.
- Bratton, Michael (2011). Violence, Partisanship, and Transitional Justice in Zimbabwe. *The Journal of Modern African Studies*, 49(3), 353-380.
- Bratton, Michael ve Masunungure, Eldred V. (2018). Heal the Beloved Country: Zimbabwe's Polarized Electorate. *Afrobarometer Policy Paper No. 49*.
- Brommesson, Douglas; Ekengren, Ann-Marie (2017). *The Mediatization of Foreign Policy, Political Decision-Making and Humanitarian Intervention*. New York: Palgrave Macmillan.

- Broome, Benjamin J (1993). *Managing Differences in Conflict Resolution: The Role of Relational Empathy*. (Ed.: Dennis J. D. Sandole, Hugo van der Merwe). *Conflict Resolution Theory and Practice*, Manchester and New York: Manchester University Press.
- Brown, Michael E. (1996). *The International Dimensions of Internal Conflicts*, Cambridge MA: MIT Press.
- Burton, John W. (1984). *Global Conflict: The Domestic Sources of International Crisis*. Brighton: Wheatsheaf.
- Burton, John W. (1993). *Conflict Resolution as a Political Philosophy*. (Ed. Dennis J. D. Sandole, Hugo van der Merwe). *Conflict Resolution Theory and Practice: Integration and Application*, Manchester and Newyork: Manchester University Press.
- Buyoya, Pierre (2006). *Toward a Stronger African Union*. *The Brown Journal of World Affairs*, 12(2), 165-175.
- Büyükakıncı, Erhan (2018). Karl W. Deutsch. (Ed. Erhan Büyükakıncı). *Barış Çalışmaları*, Ankara: Adres Yayınları.
- Byiers, Bruce (2017). *Understanding Economic Integration and Peace and Security in IGAD*. *European Centre for Development Policy Management*.
- Cameron, Hazel (2018). *The Matabeleland Massacres: Britain's Wilful Blindness*. *The International History Review*, 40(1), 1-19.
- Cameron, James (1981). *The African Revolution*. London: Thames and Hudson.
- Cannon, Brendon J.; Iyekepolo, Wisdom (2018). *Explaining Transborder Terrorist Attacks: The Cases of Boko Haram and Al-Shabaab*. *African Security*, 11(4), 370-396.
- Carment, David (2001). *Assessing Country Risk: Creating an Index of Severity*. CIFP – Country Indicators for Foreign Policy.
- Carment, David; Gazo, John J. ve Prest, Stewart (2007). *Risk Assessment and State Failure*. *Global Society*, 21(1), 47-69.
- Carment, David; Schnabel, Albrecht (2003). *Introduction: Conflict Prevention: A Concept in search for a Policy*. (Ed.: David Carment, Albrecht Schnabel). *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion*, Tokyo: The United Nations University Press.

- Carver, Richard (2000). *Zimbabwe: A Strategy of Tension*, UNCHR Centre for Documentation and Research, Writenet Paper 04.
- Çelik, Ayşe Betül (2009). Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları. (Ed.: Nimet Beriker). *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulama*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chabal, Patrick (2000). *Mozambique: Prospects for Stability*. UNCHR Centre for Documentation and Research, WRITENET Paper No. 11.
- Charles, F. Hermann (1969). International Crisis as a Situational Variable. (Ed. Jamees N. Rosenau). *International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory*, New York: The Free Press.
- Cheeseman, Nie; Miles-Tendi, Blessing (2010). Power-sharing in Comparative Perspective: The Dynamics of 'Unity Government' in Kenya and Zimbabwe. *The Journal of Modern African Studies*, 48(2), 203-229.
- Chimanikire, Donald P. (2003). Foreign and Security Policy of Zimbabwe. (Ed.: Staffan Darnolf ve Liisa Laakso). *Twenty Years of Independence in Zimbabwe: From Liberation to Authoritarianism*. New York: Palgrave Macmillan.
- Chipika, Jesimen T. ve Malaba, Joyce A. (2016). Towards a Transformative Democratic Developmental State in Zimbabwe – The Complex Journey. (Ed.: Godfrey Kanyanze ve Herbert Jauch). *Towards Democratic Development States in South Africa*, Oxford: African Books Collective.
- Cilliers, Jakkie; Schünemann, Julia (2013). *The Future of Intrastate Conflict in Africa: More Violence or Greater Peace*, Institute for Security Studies.
- Clausewitz, Carl von (1999). *Savaş Üzerine*. (Çev. H. Fahri Çeliker), İstanbul: Özne Yayınları.
- Coate, Roger A. (1994). *The Future of the United Nations, US Policy and the Future of the UN*. New York: The Twentieth Century Fund Press.
- Coleman, Peter T. (2003). Characteristics of Protracted, Intractable Conflict: Towards the Development of a Metaframework I. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 9(1), 1-37.

- Collier, Paul; Hoeffler, Anke ve Rohner, Dominic (2009). Beyond Greed and Grievance: Feasibility and Civil War. *Oxford Economic Papers*, 61(1), 1-27.
- Collins, Robert O.; Burns, James M. (2014). *A History of Sub-Saharan Africa*, New York: Cambridge University Press.
- Communiqué 2007 Extra-Ordinary SADC Summit of Heads of State and Government, 28-29 Mart 2007, Dar-es-Salaam.
- Copnall, James (2015). Are Christians in Sudan Facing Persecution. BBC News, 22 Haziran 2015.
- Coser, Lewis A. (1956). *The Functions of Social Conflict*. New York: Free Press.
- Coser, Lewis A. (1967). *Continuities in the Study of Social Conflict*. New York: Free Press.
- Crocker, Chester A.; HAMPSON, Fen Osler; Aall, Pamela (2009). Why Mediation Matters: Ending Intractable Conflicts. (Ed.: Jacob Bercovitch vd.). *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, London: Sage.
- Crook, Richard C. (1997). Winning Coalitions and Ethnic-Regional Politics: The Failure of Opposition in the 1990 and 1995 Elections in Côte d'Ivoire. *African Affairs*, 96(383), 215-242.
- D'estree, Temra Pearson (2009). Problem-Solving Approaches. (Ed.: Jacob Bercovitch vd.). *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, Los Angeles and London: Sage.
- Dadson, Eunice (2008). Examining the Role of Third-Party Mediation in Côte d'Ivoire's Conflict: Peacemakers or Spoilers. *Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre*, Helsinki.
- Daniels, Christopher L. (2012). *Somali Piracy and Terrorism in the Horn of Africa*. Lanham: Scarecrow.
- Danish International Development Agency (DANIDA) (2018). Peace and Stabilization Programme in the Horn of Africa (2018-2022).
- Danserau, Suzanne ve Zamponi, Mario (2005). *Zimbabwe – The Political Economy of Decline*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- Dashwood, Hevina (2002). Mugabe, Zimbabwe and Southern Africa. *International Journal*, 57(1), 78-100.

- Davidson William D.; Montville, Joseph V. (1981). Foreign Policy according to Freud. *Foreign Policy*, No: 45, 145-157.
- Davies, John L. ve Gurr, Ted Robert (1998). Preventive Measures: An Overview. (Ed.: John L. Davies ve Ted Robert Gurr). *Preventive Measures: Building Risk Assessment and Crisis Early Warning Systems*. Oxford: Rowman & Littlefield Inc.
- Dawns, George W. ve Stedman, Stephen John (2002). Evaluation Issues in Peace Implementation. (Ed.: Stephen John Stedman vd.). *Ending Civil Wars: The Implementation of Peace Agreements*. London: Lynne Rienner Publishers.
- De Maio, Jennifer (2006). Managing Civil Wars: An Evaluation of Conflict-prevention Strategies in Africa. *World Affairs*, 168(3), 131-144.
- Demir, İmran (2017). Çatışma ve Çatışmaya Yaklaşım Yöntemlerinin Teorik Çerçevesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 5(1), 1-53.
- Deng, Francis M. (1995). Reconciling Sovereignty with Responsibility: A Basis for International Humanitarian Action. (Ed.: John W. Harbeson ve Donald Rothchild). *Africa in World Politics: Post-Cold War Challenges*, Boulder: Westview Press.
- Desmidt, Sophie ve Hauck, Volker (2017). Conflict Management under the African Peace and Security Architecture (APSA). *European Centre for Development Policy Management*, Discussion Paper No. 211.
- Deutsch, Karl W. (1961). Security Communities. (Ed. James Rosenau). *International Politics and Foreign Policy*, New York: The Free Press.
- Deutsch, Karl W. (1979). *Tides Among Nations*. New York: The Free Press.
- Deutsch, Karl W. (1988). *The Analysis of International Relations*. 3rd Edition, Englewood Cliffs/New Jersey: Prentice-Hall International.
- Dicken, Peter (2007). *Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy*, London: Sage.
- Diehl, Paul F. (1994). *International Peacekeeping*. London: John Hopkins University Press.
- Diehl, Paul F. (1998). Peacekeeping in Somalia, Cambodia, and the Former Yugoslavia. (Ed. Roger E. Kanet), *Resolving Regional Conflicts*, Urbana: University of Illinois Press.

- Dinç, Cengiz (2012). Zimbabwe Krizinin Kökenleri ve Geçiş Süreci. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 337-367.
- Dipama, Samiratu ve Parlar Dal, Emel (2016). Sahra-altı Afrika'da Avrupa Birliği'nin Demokrasi Teşvik Politikalarının Normatif Gücü: Zimbabwe ve Fildişi Sahili Örnekleri. (Ed.: İsmail Erdoğan). *Dünya Siyasetinde Afrika 3*. Ankara: Nobel.
- Dipama, Samiratu ve Parlar Dal, Emel (2017). Normative Power in EU's Democracy Promotion Policy towards Sub-Saharan Africa: A Critical Assessment from Zimbabwean and Ivory Coast Case. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5(1), 45-64.
- Dirie, Waris (2011). *Benim Ülkem*. (Çev. Betül Ermiş), İstanbul: Bilge Kültür Yayınları.
- Dispute Resolution Institute at Hamline University School of Law (2009). A House with Two Rooms: Final Report of the Truth and Reconciliation Commission of Liberia Diaspora Project.
- Dobbins, James; Jones, Seth G. ve Crane, Keith (2008). *Europe's Role in Nation-Building: From the Balkans to the Congo*. Santa Monica CA: Rand Corporation.
- Dodo, Obediah (2015). *Traditional Taboos Defined: Conflict Prevention Myths and Realities*. Harare: IDA Publishers.
- Dougherty, James E.; Pfaltzgraff, Robert L. (1990). *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*. New York: Harper and Row.
- Dowden, Richard (2008). *Africa: Altered States, Ordinary Miracles*. London: Portobello Books.
- Doyle, Michael W. (2016). Liberalizm ve Dış Politika. *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*, (Çev. Nasuh Uslu), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 54-77.
- Druckman, Daniel (1993). An Analytical Research Agenda for Conflict and Conflict Resolution. (Ed.: Dennis J. D. Sandole, Hugo van der Merwe). *Conflict Resolution Theory and Practice: Integration and Application*, Manchester and New York: Manchester University Press.
- Dunne, Tim (2011). Liberalism. (Ed.: John Baylis vd.). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Oxford and New York: Oxford University Press.

- Düsterhöft, Isabel K.; Gerlach, Antonia I. (2013). The Successes and Failures of the Interventions of the European Union, the African Union and Neighbouring Powers in Somalia. *Security and Peace*, 31(1), 18-23.
- Dzimiri, Patrick (2017). African Multilateral Responses to the Crisis in Zimbabwe: A Responsibility to Protect Perspective. *Strategic Review for Southern Africa*, 39(2), 50-77.
- Economic and Political Weekly (2001). Kongo: Heart of Darkness. 36(3), 20-26.
- El-Affendi, Abdelwahab (2001). The Impasse in the IGAD Peace Process for Sudan: The Limits of Regional Peacemaking. *African Affairs*, 100(401), 581-599.
- El-Khawas, Mohamed A.; Anyu, Julius Ndumbe (2014). Côte d'Ivoire: Ethnic Turmoil and Foreign Intervention. *Africa Today*, 61(2), 41-55.
- Elmi, Afyare Abdi; Barise, Abdullahi (2006). The Somalia Conflict: Root Causes, Obstacles, and Peace-building Strategies. *African Security Review*, 15(1), 32-54.
- Elmi, AfyareAbdi (2012). *Somali: Kimlik, İslami Hareketler ve Barış*. (Çev. Zekiye Baykul), İstanbul: Açılım Kitap.
- Elowson, Camilla; MacDermott, Justin (2010). ECOWAS Capabilities in Peace and Security. *FOI Swedish Research Agency*, Stockholm.
- Engels, Bettina (2015). Political Transition in Burkina Faso: The Fall of Blaise Compaoré. *Governance in Africa*, 2/1(3), 1-6.
- Engin, Belma (2017). Sahra-altı Afrika'da Son Dönemdeki Devletlerarası Silahlı Çatışmalar. (Ed.: Hasret Çomak vd.). *Afrika Politikası: 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, İstanbul: Beta, 178-205.
- Eriksson, Mikael (2013). *External Intervention in Somalia's Civil War: Security Promotion and National Interests*. Stockholm: FOI Swedish Defence Research Agency.
- Farah, İbrahim; Hussein, Abdirashid ve Lind, Jeremy (2002). Deegaan, Politics and War in Somalia. (Ed. Jeremy Lind and Kathryn Sturman), *Scarcity and Surfeit: The Echology of African Conflicts*, Pretoria.
- Farnham, Barbara (2003). The Theory of Democratic Peace and Threat Perception. *International Studies Quarterly*, 47(3), 395-415.

- Fink, Steven (1986). *Crisis Management: Planning for the Inevitable*. New York: American Management Association.
- Fisher, Roger; Ury, William (1991). *Getting to Yes: Negotiating Agreement without Giving In*. New York: Penguin Books.
- Fisher, Ronald J. (2000). Intergroup Conflict. (Ed.: M. Deutsch, P.T. Coleman). *The Handbook of Conflict Resolution*. San-Francisco: Jossey-Bass.
- Fox, Jonathan (2002). *Ethnoreligious Conflict in the Late Twentieth Century*, Lanham: Lexington Books.
- Fox, Jonathan (2004). *Religion, Civilization and Civil War: 1945 through the New Millenium*, Lanham: Lexington Books.
- Francis, David (2009). Peacekeeping in a Bad Neighbourhood: The Economic Community of West African States (ECOWAS) in Peace and Security in West Africa. *African Journal of Conflict Resolution*, 9(3), 87-116.
- Fraser, Niall M.; Hipel, Keith W. (1984). *Conflict Analysis: Models and Resolutions*. New York: Elsevier Science Publishing.
- Friedli, Richard (2018). Religious Dimension in Conflict Transformation: A Tentative Approach toward a Reconciliation Methodology. (Ed.: Martin Leiner, Christine Schliesser). *Alternative Approaches in Conflict Resolution*, Cham: Palgrave Macmillan.
- Furlong, Gary T. (2005). *The Conflict Resolution Toolbox: Models and Maps for Analyzing, Diagnosing, and Resolving Conflict*, Canada Ontario: John Wiley & Sons.
- Galtung, Johan (1969). Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.
- Galtung, Johan (1975). *Peace: Research, Education, Action*. Copenhagen: Christian Eljers.
- Galtung, Johan (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict. Development and Civilization*. Oslo: International Peace Research Institute.
- Galtung, Johan (2004). *Transcend and Transform*. London: Pluto Press.

- Galtung, Johan (2008). Toward a Conflictology: The Quest for Transdisciplinarity. (Ed.: Dennis J. D. Sandole vd.). *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, London: Routledge.
- Gandhi, Mahatma (1961). *Nonviolent Resistance: Satyagraha*, New York: Schocken Books.
- Gartner, Scott Sigmund (2013). Deceptive Results: Why Mediation Appears to Fail but Actually Succeeds. *Penn State Journal of Law & International Affairs*, 2(1), 27-37.
- Gberie, Lansana ve Addo, Prosper (2004). Challenges and Peace Implementation in Côte d'Ivoire. *Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KAIPTIC) and the Centre for International Peace Operation (ZIF)*.
- George, Alexander L (2000). Foreword. (Ed.: Arie M. Kacowicz vd.). *Stable Peace Among Nations*, Lanham: Rowman and Littlefield.
- Gini, Valentina (2011). Return Migration and Rural Livelihood in Southwestern Burkina Faso. Universiteit Utrecht, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Utrecht.
- Ginty, Roger Mac (2006). *No War, No Peace: The Rejuvenation of Stalled Peace Processes and Peace Accords*, Newyork: Palgrave Macmillan.
- Goldstein, Joshua S.; Pevehouse, Jon C. (2015). *Uluslararası İlişkiler*. (Çev. Haluk Özdemir), Ankara: BB101 Yayınları.
- Grebe, Jan (2010). And They are still Targeting: Assessing the Effectiveness of Targeted Sanctions against Zimbabwe. *Afrika Spectrum*, 45(1), 12-13.
- Grosse-Kettler, Sabrina (2004). External Actors in Stateless Somalia: A War Economy and Its Promoters, Bonn International Center for Conversion (BICC).
- Gundel, Joakim (2006). *The Predicament of the Oday: The Role of Traditional Structures in Security, Rights, Law and Development in Somalia*. Nairobi: Oxfam.
- Haas, Ernst. B. (1976). Turbulent and the Theory of Regional Integration. *International Organization*, 30(2), 173-212.
- Habasonda, Lee M. (2016). Regional Dynamics of Fragile States: Zimbabwe in Southern Africa Region. (Ed.: Dele Olowu ve Paulos Chanie). *State Fragility and State Building in Africa*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Hadraawi, Muhammed Ibrahim Warsame, *Daba Huwan Şiiri*.

- Hara, Fabienne; Yabi, Gilles (2013). Côte d'Ivoire, 2002-2011. (Ed. Jane Boulden). *Responding to Conflict in Africa*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hassig, Susan M.; Latif, Zawiah Abdul ve Bjorklund, Ruth (2017). *Cultures of the World: Somalia*. New York: Cavendish Square Publishing.
- Hazen, Jennifer M. (2013). *What Rebel Wants*. Ithaca: Cornell University Press.
- Heal Zimbabwe Trust (2018). A Baseline Study Report on the Peace and Reconciliation Process in Zimbabwe, Harare.
- Healy, Sally (2011). Seeking Peace and Security in the Horn of Africa: The Contribution of the Inter-Governmental Authority on Development. *International Affairs*, 87(1), 105-120.
- Heemsbergen, Luke; Siniver, Asaf (2011). New Routes to Power: Towards a Typology of Power Mediation. *Review of International Studies*, 37(3), 1169-1190.
- Hegre, Havard; Sambanis, Nicholas (2006). Sensitivity Analysis of Empirical Results on Civil War Onset. *The Journal of Conflict Resolution*, 50(4), 508-535.
- Hendricks, Cheryl; Musavengana, Takawira (2010). The Security Sector in Southern Africa. *ISS*, Monograph 174.
- Hettne, Björn (2008). Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 87-106.
- Hevina Dashwood (2002). "Inequality, Leadership, and the Crisis in Zimbabwe", *International Journal*, 57(2), 209-226.
- Hirsch, Ernest (1946). Kant'ın Ebedi Barış Üzerindeki Felsefi Denemesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(2), 268-292.
- Holsti, Kalevi J. (1991). *Peace and War: Armed Conflicts and International Order. 1648-1989*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Houben, Marc (2005). *International Crisis Management: The Approach of European States*. London and New York: Routledge.
- Houben, Marc (2005). *International Crisis Management: The Approach of European States*. London and New York: Routledge.

- Hove, Mediel; Ndawana, Enock (2016). Regional Mediation Strategy: The Case of Zimbabwe. *African Security Review*, 25(1), 63-84.
- Hwami, Munyaradi (2010). Neoliberal Globalization, ZANU-PF Authoritarian Nationalism and the Creation of Crises in Higher Education in Zimbabwe. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, 2(1) 59-91.
- İnat, Kemal; Telci, İsmail Numan (2010). Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire): Orta Afrika İç Savaşı. (Ed.: Kemal İnat vd.). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, Cilt: 2, Ankara: Nobel.
- Ingiriis, Mohamed Haji (2018a). From Al-Itihaad to Al-Shabab: How the Ethiopian Intervention and the 'War on Terror' Exacerbated the Conflict in Somalia. *Third World Quarterly*, 39(11), 1-20.
- Ingiriis, Mohamed Haji (2018b). Building Peace from the Margins in Somalia: The Case for Political Settlement with Al-Shabab. *Contemporary Security Policy*, 39(4), 512-536.
- International Crisis Group (2004). Zimbabwe: Another Election Chance. *Crisis Group*, Africa Report No. 86.
- International Crisis Group (2013). Zimbabwe: Election Scenarios, Report 202, Brussels.
- International Crisis Group. The London Conference and Prospects for Peace and Stability in Somalia, 10 Mayıs 2017.
- International Legal Materials (1964). Organization of African Unity: Protocol of the Commission of Mediation Conciliation and Arbitration, 3(6), 1116-1124.
- İşyar, Ömer Göksel (2008). Definition and Management of International Crisis. *Perceptions*, 13(4), 1-49.
- Jackson, Richard (2000). Successful Negotiation in International Violent Conflicts. *Journal of Peace Research*, 37(3), 323-343.
- Jacob Chikuhwa, *A Crisis of Governance: Zimbabwe*, Algora, New York 2004, 33-34.
- Johnson, Pat (2009). *A History of Mediation in Somalia since 1988*, Interpeace.
- Kaarhus, Randi; Sjaastad, Espen ve Derman, Bill (2013). Reflections on National Dynamics, Responses and Discourses in a Regional Context. (Ed.: Bill Derman ve Randi

- Kaarhus). *In the Shadow of a Conflict: Crisis in Zimbabwe and Its Effects in Mozambique, South Africa and Zambia*. Zimbabwe: Weaver Press.
- Kacowicz, Arie M. (1997). Negative International Peace and Domestic Conflicts, West Africa, 1957-1996. *The Journal of Modern African Studies*, 35(3), 367-385.
- Kaldor, Mary (2012) *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Stanford: Stanford University Press.
- Kaminsky, Matthew (2010). State of Play: How South Africa became South Africa. *World Affairs*, 173(2), 27-37.
- Kant, Immanuel (1984). Sürekli Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme. (Çev. Nejat Bozkurt), *Seçilmiş Yazılar*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaplan, Robert D. (2000). *The Coming Anarchy*. New York: Random House.
- Kerr, Rachel (2017). The ‘Art’ of Reconciliation. *TOAEP*, FICHL Policy Brief No: 78.
- Keskin, Funda (2002). New Challenges Facing the United Nations. *The Turkish Yearbook*, 33, 271-284.
- Kirwin, Matthew (2006). The Security Dilemma and Conflict in Côte d’Ivoire. *Nordic Journal of African Studies*, 15(1), 42-52.
- Köksoy, Fulya (2018). Çatışma Yönetimi mi Yoksa Çatışma Çözümü mü? Barış Müzakere Sürecine Teorik Olarak Yaklaşmak. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 203-236.
- Kouassi, Rene N’Guettia (2007). The Itinary of the African Integration Process: An Overview of the Historical Landmarks. *African Integration Review*, 1(2), 1-30.
- Kriesberg, Louis (1995). Applications and Misapplications of Conflict Resolution Ideas to International Conflicts. (Ed.: John A. Vasquez vd.). *Beyond Confrontation: Learning Conflict Resolution in the Post-Cold War Era*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Kriesberg, Louis (2009). The Evolution of Conflict Resolution. (Ed.: Jacob Bercovitch vd.). *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, Thosand Oaks: Sage.
- Lachman, Judith A. (1987). *A Theory of Conflict*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.

- Lakew, Fanuel (2012). *The Role of IGAD in Conflict Resolution in the Horn of Africa: The Somalia Case*. Addis Ababa University, Addis Ababa.
- Lamin, Abdul Rahman (2005). *The Conflict in Cote d'Ivoire: South Africa's Diplomacy and Prospects for Peace*. Institute for Global Dialogue.
- Langer, Arnim (2005). Horizontal Inequalities and Violent Group Mobilization in Côte d'Ivoire. *Oxford Development Studies*, 33(1), 25-45.
- Langer, Arnim (2013). Horizontal Inequalities, Ethnic Politics and Violent Conflict: The Contrasting Experiences of Ghana and Côte d'Ivoire. (Ed. Yoichi Mine ve Peter Anyang' Nyong'o vd.). *Preventing Violent Conflict in Africa: Inequalities, Perceptions and Institutions*. New York: Palgrave Macmillan.
- Langer, Arnim; Stewart, Frances (2015). *Regional Imbalances, Horizontal Inequalities, and Violent Conflicts: Insights from Four West African Countries*. World Bank.
- Lee, SungYong; Abdelrahman, Abdelgabar (2016). The Intervention of 'Neighbor' Countries in Civil War Peace Negotiations. *Conflict Resolution Quarterly*, 33(4), 355-381.
- Lee, Sung Yong (2011) Dynamics of Interplay between Third Party Interveners and National Factions in Civil War Peace Negotiations: Case Studies on Cambodia and El Salvador. University of St. Andrews, Yayınlanmamış Doktora Tezi, <https://core.ac.uk/download/pdf/1586361.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.12.2018).
- Lewis, Ioan M. (1963). *A Pastoral Democracy: A Study of Pastoralism and Politics among the Northern Somalia of the Horn of Africa*. London: Oxford University Press.
- Lewis, Ioan M. (2002). *A Modern History of Somalia*. Oxford: James Currey
- Lewis, Ioan M. (2008). *Understanding Somalia and Somaliland: Culture, History, Society*. London: Hurst & Company.
- Lewis, Ioan M. (2008). *Understanding Somalia and Somaliland: Culture, History, Society*. London: Hurst & Company.
- Lind, William S. vd. (1989). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. *Marine Corps Gazette*, 73(10), 22-26.

- Lins de Albuquerque, Adriana ve Wiklund, Cecilia Hull (2015). Challenges to Peace and Security in Southern Africa: The Role of SADC. *FOI Swedish Defence Research Agency*, Stockholm.
- Lipton, Merle (2009). Understanding South Africa's Foreign Policy: The Perplexing Case of Zimbabwe. *South African Journal of International Affairs*, 16(3), 331-346.
- Lund, Michael (2002). Preventing Violent Intrastate Conflicts: Learning Lessons from Experience. (Ed.: Paul van Tongeren, Hans van de Veen, Juliette Verhoeven). *Searching for Peace in Europe and Eurasia: An Overview of Conflict Prevention and Peacebuilding Activities*, Boulder: Lynne Rienner.
- M'Cormack, Freida (2011). Conflict Dynamics in West Africa, Governance and Social Development Resource Centre, 17/10/2011.
- Machakanja, Pamela (2010). National Healing and Reconciliation in Zimbabwe: Challenges and Opportunities. *Institute for Justice and Reconciliation*, Zimbabwe Monograph Series No. 1, Wynberg.
- Magnus, Ericson (2000). Birds of a Feather? On the Intersections of Stable Peace and Democratic Peace Research Programs. (Ed.: Arie M. Kacowicz vd.). *Stable Peace among Nations*, Lanham: Rowman & Littlefield.
- Mahmood, Othman O. (2011). *The Root Causes of the United Nations's Failure in Somalia: The Role of Neighboring Countries in the Somali Crisis*. Bloomington: Universe Inc.
- Makinda, Samuel M.; Okumu, F. Wafula (2008). *The African Union*, New York: Routledge.
- Marchal, Roland ve Sheikh, Zakaria M. (2015). Salafism in Somalia: Coping with Coercion, Civil War and Its Own Contradictions. *Islamic Africa*, 6(1-2), 135-163.
- Marshall, Monty G. Conflict Trends in Africa, 1946-2004: A Macro-Comparative Perspective, Africa Conflict Prevention Pool 205.
- Marten, Kimberly (2012). *Warlords: Strong-Arm Brokers in Weak States*. Ithaca: Cornell University Press.
- Masunungure, Eldred V. (2011). Zimbabwe's Militarized, Electoral Authoritarianism. *Journal of International Affairs*, 65(1), 47-64.
- Mathews, Kay (2005). Renaissance of Pan-Africanism: The African Union. *India International Centre Quarterly*. 31(4), 143-155.

- Matthee, Heinrich (1998). The Context and Dynamics of the War in Congo-Kinshasa since August 1998. *Scientia Militaria*, 28(2), 252-264.
- Mattoon, Audrey (2017). *Civil Wars and Third Party Interventions in Africa*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Maunganidze, Langtone (2016). Zimbabwe: Institutionalized Corruption and State Fragility. (Ed.: Dele Olowu ve Paulos Chanie). *Strate Fragility and State Building in Africa*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Mazrui, Ali A. (1986). *The Africans: A Triple Heritage*, Boston: Little Brown.
- Mc Evoy, Claire (2013). Shifting Priorities: Kenya's Changing Approach to Peacebuilding and Peacemaking. *Norwegian Peacebuilding Resource Centre*.
- McCandless, Erin (2001). The Case of Land in Zimbabwe: Cause of Conflict, Foundation for Sustained Peace. (Ed.: Mohammed Abu-Nimer). *Reconciliation, Justice, and Coexistence*. Oxford: Lexington Books.
- McDonald, Patrick J. (2004). Peace through Trade or Free Trade. *The Journal of Conflict Resolution*, 48(4), 547-572.
- Memorandum of Understanding between the Zimbabwe African National Union (Patriotic Front) and the Two Movement for Democratic Change Formations, Harare, 2008.
- Mengisteab, Kidane (2011). *Critical Factors in the Horn of Africa's Raging Conflicts*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- Mengisteab, Kidane (2014). *The Horn of Africa*. Cambridge: Polity Press.
- Menkhaus, Ken (2006). Governance without Government in Somalia: Spoilers, State Building, and the Politics of Coping. *International Security*, 31(3), 74-106.
- Menkhaus, Ken (2011). Somalia: Unwanted Legacy, Unhappy Options. (Ed. Shahram Akbarzadeh), *America's Challenge in the Greater Middle East: The Obama Administration's Policies*, New York: Palgrave Macmillan.
- Menkhaus, Kenneth J. (2005). Somalia and Somaliland: Terrorism, Political Islam, and State Collapse. (Ed.: Robert I. Rotberg). *Battling Terrorism in the Horn of Africa*, Washington D.C: Brookings Institute Press.

- Mhandara, Lawrence; Poee, Andrew (2013). Mediating a Convolved Conflict: South Africa's Approach to the Inter-Party Negotiations in Zimbabwe. Occasional paper Series, Issue 1.
- Mitrany, David (1943). *A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization*. London: Royal Institute of International Affairs.
- Møller, Bjørn (2009). The Somali Conflict: The Role of External Actors. *Danish Institute for International Studies*, DIIS Report No. 03.
- Moore, Christopher W. (2014). *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*, San Francisco CA: Jossey-Bass.
- Mottiar, Shauna ve Jaarsveld, Salomé van (2009). Mediating Peace in Africa: Securing Conflict Prevention. *The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes*.
- Msindo, Enocent (2016). Factionalism and Robert Mugabe's Leadership in Zimbabwe. (Ed.: Ebenezer Obadare ve Wale Adebawo). *Governance and the Crisis of Rule in Contemporary Africa*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mtapuri, Oliver ve Mazengwa, Pudurai Justin (2013). Of Spirituality and Poverty: A Zimbabwean Cultural Perspective. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, 13(1), 1-10.
- Mukisa, Richard S. (1997). Toward a Peaceful Resolution of Africa's Colonial Boundaries. *Africa Today*, 44(1), 7-32.
- Mulugeta, Kidist (2009). The Role of Regional and International Organizations in Resolving the Somali Conflict: The Case of IGAD. *Friedrich Ebert Stiftung*.
- Murithi, Tim; Mwaura, Charles (2010). The Panel of the Wise. (Ed.: Ulf Engel ve J. Gomes Porto). *Africa's New Peace and Security Architecture: Promoting Norms, Institutionalising Solutions, Global Security in a Changing World*. Ashgate.
- Musiyiwa, Mickias (2008). Echatology, Magic, Nature and Politics: The Responses of the People of Epworth to the Tragedy of Operation Murambatsvina. (Ed.: Maurice Vambe). *Hidden Dimensions of Operation Murambatsvina*. Oxford: African Books Collective.

- Mutanda, Darlington (2013). The Art of Mediation in Resolving African Conflicts: Lessons for Zimbabwe and Africa. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 5(3), 130-146.
- Muyangwa, Monde ve Vogt, Margaret A. (2000). *An Assessment of the OAU Mechanism for Conflict Prevention, Management and Resolution, 1993-2000*. New York: International Peace Academy.
- N'Diaye, Baubacar (2005). Not a Miracle after All... Côte d'Ivoire's Dawnfall: Flawed Civil-Military Relations and Missed Opportunities. *Scientia Militaria – South African Journal of Military Studies*, 33(1), 89-118.
- N'Diaye, Boubacar; Theron, Sonja ve Perdigao, Nayanka (2014). Trajectories of State Building and Peace Building in Côte d'Ivoire, African Leadership Centre Research Project. Baseline Study Review Workshop, Nairobi, 26-27 Haziran 2014.
- Nathan, Laurie (2011). Mediation in African Conflicts: The Gap between Mandate and Capacity. *Africa Mediators' Retreat*.
- Ndlovu-Gatsheni, Sabelo J. (2008). Patriots, Puppets, Dissidents and the Politics of Inclusion and Exclusion in Contemporary Zimbabwe. *Eastern Africa Social Science Research Review*, 24(1), 81-108.
- Ndlovu-Gatsheni, Sabelo J. (2009). Making Sense of Mugabeism in Local and Global Politics: "So Blair, Keep Your England and let me Keep my Zimbabwe". *Third World Quarterly*, 30(6), 1139-1158.
- Ndlovu-Gatsheni, Sabelo J. (2011). Reconstructing the Implications of Liberation Struggle History on SADC Mediation in Zimbabwe. *South African Institute of International Affairs*, Occasional Paper 92.
- Ndulo, Muna (2002). Democratic Governance and the Roots of Conflict in Africa. (Ed.: Symeon A. Giannakos). *Ethnic Conflict: Religion, Identity, and Politics*, Athens: Ohio University Press.
- Newman, Edward (2007). Weak States, States Failure, and Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 19(4), 463-488.
- Nkrumah, Kwame (1961). *I Speak of Freedom: A Statement of African Ideology*. London: William Heinemann Ltd.

- Notten, Michael van (2003). From Nation State to Stateless Nation: The Somali Experience. *Africa: Rivista Trimestrale di Studi e Documentazione Dell'Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente*, 58(2), 147-157.
- Novosseloff, Alexandra (2018). The Many Lives of a Peacekeeping Mission: The UN Operation in Côte d'Ivoire. *International Peace Institute*.
- Nyong'o, Peter Anyang (2017). Electoral Democracy and Election Coalitions in Former Settler Colonies in Africa: Is Democracy on Trial or in Reverse Gear in Kenya, Côte d'Ivoire and Zimbabwe. (Ed.: Eunice N. Sahle). *Contemporary African Political Economy: Democracy, Constitutionalism and Politics in Africa*. New York: Palgrave Macmillan.
- Obasanjo, Olusegun (2015). On the State of Peace and Security in Africa. *PRISM*, 5(2), 8-13.
- Official Journal of the European Union (2002). Council Common Position of 18 February 2002 concerning Restrictive Measures against Zimbabwe.
- Okai, Nicholas vd. (2014). Mediating Conflict in West Africa. *Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre & Crisis Management Initiative – Martti Ahtisaari Centre*, Helsinki.
- Olawale Elias, Taslim (1965). The Charter of the Organization of African Unity. *The American Journal of International Law*, 59(2), 243-267.
- Olsen, Gorm Rye (2018). The October 2011 Kenyan Invasion of Somalia: Fighting with Al-Shabaab or Defending Institutional Interests. *Journal of Contemporary African Studies*, 36(1), 39-53.
- Oran, Baskın (1997): *Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ottaway, Marina; El-Sadany Mai (2012). Sudan: From Conflict to Conflict, Washington D.C: Carneige Endowment for International Peace.
- Özerdem, Alparslan (2013). *Bariş İnşası Kuram ve Uygulaması*. Ankara: Nobel Akademik.
- Özkan, Mehmet (2009). Güney Afrika'nın Uluslararası Politikadaki Yeri ve Güney Afrika Dış Politikası. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5(14), 19-36.

- Packer, Corinne; Rukare, Donald (2002). The New African Union and Its Constitutive Act. *The American Journal of International Law*, 96(2), 365-379.
- Pan-African Parliament. The Pan-African Parliament Election Observer Mission to the Presidential Run-off and Parliamentary by Elections in Zimbabwe, 29 Haziran 2008.
- Pazarıcı, Hüseyin (2011). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Percyslage, Chigora (2006). On Crossroad: Reflections on Zimbabwe's Relations with Britain and at the New Millennium. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 5(3), 61-76.
- Pettersson, Therése; Wallensteen Peter (2015). Armed Conflicts, 1946-2014. *Journal of Peace Research*, 52(4), 536-550.
- Phimester, Ian; Raftopoulos, Brian (2004). Mugabe, Mbeki & The Politics of Anti-Imperialism. *Review of African Political Economy*, 31(101), 385-400.
- Piccolino, Giulia (2012). David against Goliath in Côte d'Ivoire? Laurent Gbagbo's War against Global Governance. *African Affairs*, 111(442), 1-23.
- Portela, Clara (2015). Member States Resistance to EU Foreign Policy Sanctions. *European Foreign Affairs Review*, 20, Special Issue, 39-62.
- Prendergast, John; Jafari, Jamal (2004). Zimbabwe on the Brink. *Georgetown Journal of International Affairs*, 5(1), 105-112.
- Pruitt, Dean G. (1981). *Negotiation Behavior*. New York: Academic Press.
- Raftopoulos, Brian (2010). The Global Political Agreement as a 'Passive Revolution': Notes on Contemporary Politics in Zimbabwe. *The Round Table*, 99(411), 705-718.
- Raftopoulos, Brian (2013). An Overview of the GPA: National Conflict, Regional Agony, and International Dilemma. (Ed.: Brian Raftopoulos). *The Hard Road to Reform: The Politics of Zimbabwe's Global Political Agreement*. Harare: Weaver Press.
- Ramsbotham, Oliver; Woodhouse, Tom ve Miall, Hugh (2011). *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*. Cambridge: Polity Press.
- Rasmussen, Lissi (1993). *Christian-Muslim Relations in Africa*. London: British Academic Press.

- Reychler, Luc; Langer, Arnim (2006). *Researching Peace Building Architecture (Cahiers Internationales Betrekkingen En Vredesonderzoek)*. Leuven: Centre for Peace Research and Strategic Studies.
- Reynolds, Andrew (2015). Zimbabwe: The Unintended Consequences of Authoritarian Institutions. (Ed.: Alan J. Kuperman). *Conflict and Conflict Management in Africa*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Richmond, Oliver P. (2006). The Problem of Peace: Understanding the Liberal Peace. *Conflict, Security and Development*, 6(3), 291-314.
- Roque, Paula Cristina (2009). *Somalia: Understanding Al-Shabaab*. Institute for Security Studies.
- Rothchild, Donald (1997). *Managing Ethnic Conflict in Africa: Pressures and Incentives for Cooperation*. Washington: Brookings Institution Press.
- Rudincova, Katerina (2016). Ethiopian Foreign Policy in the Horn of Africa: Informal Relations with Somaliland and Their Possible Future Development. *African Studies*, 3(42), 213-226.
- Rugumamu, Severine (2004). *Africa's Search for Regional Cooperation and Integration in the 21st Century*. The African Capacity Building Foundation, Harare.
- Sachikonye, Lloyd (2011). *When a State Turns on its Citizens*. Oxford: African Books Collective.
- Sachikonye, Lloyd (2012). *Zimbabwe's Lost Decade*. Oxford: African Books Collective.
- SADC election Observer Mission (SEOM). Preliminary Statement Presented by José Marcos Barrica, 27 Haziran 2008.
- SADC Protocol on Politics, Defence and Security Co-operation, 18 Haziran 1996, Madde 11.
- Sahadevan, P. (2010). Negotiating the Grand Swap in Kandahar. (Ed.: William Zartman, Guy Oliver Faure). *Negotiating with Terrorists: Strategy, Tactics and Politics*, London and New York: Routledge.
- Samatar, Abdi Ismail (2012). Londra Konferansı Somali'nin Geleceğini Değiştirebilecek mi. *AlJazeera Turk*.

- Sandole, Dennis J. D. (1986). Traditional Approaches to Conflict Management: Short-Term Gains vs. Long-Term Costs. *Current Research on Peace and Violence*, 9(3), 119-124.
- Saunders, Harold H. (1999). *A Public Peace Process: Sustained Dialogue to Transform Racial and Ethnic Conflicts*. New York: Palgrave.
- Sawo, Abdoulie (2017). The Chronology of Military Coup d'états and Regimes in Burkina Faso: 1980-2015. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 48, 1-18.
- Scoones, Ian vd. (2011). Zimbabwe's Land Reform: Challenging the Myths. *The Journal of Peasant Studies*, 38(5) 967-993.
- Sharp, Gene (1959). The Meaning of Non-Violence: A Typology. *The Journal of Conflict Resolution*, 3(1), 41-66.
- Shay, Shaul (2012). *Somalia between Jihad and Restoration*. London: Transaction Publishers.
- Sheikh, Hassan; Healy, Sally (2009). *Somalia's Missing Million: The Somali Diaspora and Its Role in Development*. United Nations Development Programme.
- Shuriye, Abdi O. (2012). Al-Shabab's Leadership Hierarchy and Its Ideology. *Academic Research International*, 2(1), 274-285.
- Sidibé, Doudou (2013). Peace Processes in Côte d'Ivoire: Democracy and Challenges of Consolidating Peace after the Post-electoral Crisis. *The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes*.
- Sieff, Michelle (2008). Africa: Many Hills to Climb. *World Policy Journal*, 25(3), 185-195.
- Silberman, Leo (1959). Change and Conflict in the Horn of Africa. *Foreign Affairs*, 37(4), 649-659.
- Simmel, Georg (1964). The Sociological Nature of Conflict. (Ed. Georg Simmel). *Conflict and the Web of Group Affiliations*, New York and London: The Free Press/Collier Mac Millan Publishers.
- Siniver, Asaf (2016). Managing and Settling Ethnic Conflict. (Ed.: Karl Cordell, Stefan Wolff). *The Routledge Handbook of Ethnic Conflict*, Abingdon: Routledge.

- Sıradağ, Abdurrahim (2015). Sahra-altı Afrika’ında Terörist Grupların Yükselişi: Boko Haram ve Eş-Şebab, *SETA Yayınları*.
- Skogseth, Geir (2006). *Côte d’Ivoire: Ethnicity, Ivoirité and Conflict*. Landinfo.
- Smith-Höhn, Judy (2009). Unpacking the Zimbabwe Crisis: A Situation Report. *Institute for Security Studies*.
- Smock, David R. (1997). Creative Approaches to Managing Conflict in Africa, United States Institute of Peace, Peaceworks No. 15.
- Smock, David R. (1997). Creative Approaches to Managing Conflict in Africa. *United States Institute of Peace*, Peaceworks No. 15.
- Speight, Jeremy (2014). Warlord undone? Strongman Politics and Post-conflict State-Building in Northeastern Côte d’Ivoire (2002-2013). *Canadian Journal of African Studies*, 48(2), 223-241.
- Southall, Roger (2017). Bob’s Out, The Croc is in: Continuity or Change in Zimbabwe. *Africa Spectrum*, 52(3), 81-94.
- Spears, Ian S. (2000). Understanding Inclusive Peace Agreements in Africa: The Problems of Power-sharing. *Third World Quarterly*, 21(1), 105-118.
- Stanley, William; Holiday, David (2002). Broad Participation, Diffuse Responsibility: Peace Implementation in Guatemala. (Ed.: Stephen John Stedman vd.). *Ending Civil Wars: The Implementation of Peace Agreements*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Starkey, Brigid; Boyer, Mark A.; Wilkenfeld, Jonathan (1999). *Negotiating a Complex World: An Introduction to International Negotiation*, Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.
- Straus, Scott (2011). It’s Sheer Horror Here: Patterns of Violence During the First Four Months of Côte d’Ivoire’s Post-Electoral Crisis. *African Affairs*, 110(440), 481-489.
- Sun Zi (Sun Tzu) (2014). *Savaş Sanatı*. (Çev. Pulat Otkan, Giray Fidan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tajfel, Henry (1970). Experiments Intergroup Discrimination. *Scientific American*, Vol: 223, 96-102.

- Tarusaira, Joram ve Ganiel, Gladys (2012). Religion, Secular Democracy and Conflict Resolution in Zimbabwe. (Ed.: Lee Marsden). *The Ashgate Research on Religion and Conflict Resolution*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Taşdemir Afşar, Selda (2015). Türkiye’de Şiddetin Kadın Yüzü. *Sosyoloji Konferansları*, 52(2), 715-753.
- Tavares, Rodrigo (2010). *Regional Security: The Capacity of International Organizations*. London and New York: Routledge.
- Tavares, Rodrigo (2011). The Participation of SADC and ECOWAS in Military Operations: The Weight of National Interests in Decision Making. *African Studies Review*, 54(2), 145-176.
- Tavares, Rodrigo (2011). The Participation of SADC and ECOWAS in Military Operations: The Weight of National Interests in Decision Making. *African Studies Review*, 54(2), 145-176.
- Tejpar, Johan; Lins de Albuquerque, Adriana (2015). Challenges to Peace and Security in West Africa: The Role of ECOWAS. *FOI Swedish Defence Research Agency*, Stockholm.
- Tella, Olawaseun (2018). Agenda 2063 and Its Implications for Africa’s Soft Power. *Journal of Black Studies*, 49(7), 714-730.
- Tepebaş, Ufuk (2013). *Dönüşüm Sürecindeki Sahra-altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes (2014). *African Union Mediation Support Handbook*. Durban: Colour Planet.
- The Herald. Zimbabwe: MDC-T Working with West on Sanctions – Wikileaks, 7 Şubat 2011.
- Touray, Omar A. (2005). The Common African Defence and Security Policy. *African Affairs*, 104(417), 649-650.
- Tsoukas, Haridimos; Chia, Robert (2011). Introduction: Why Philosophy Matters to Organization Theory. (Ed.: Haridimos Tsoukas, Robert Chia). *Philosophy and Organization Theory*, Bingley: Emerald Group Publishing.

- Tzu, Sun; Clausewitz, Carl von; Machiavelli, Niccolo; Jomini, Baron De (2012). *The Complete Art of War*. USA: Start Publishing LLC.
- UK Parliament. 14 Haziran 2004, Column 523.
- United Nations Development Programme (2001). *Human Development Report 2001 – Somalia*. New York
- United Nations Development Programme (2011). “The Conflict in Côte d’Ivoire and its Effect on West African Countries: A Perspective from the Ground”, Issue Brief.
- United Nations Development Programme Regional Bureau for Africa (2011). The Conflict in Côte d’Ivoire and its Effect on West African Countries: A Perspective from the Ground, Issue Brief.
- Ünlü, Hayati (2014). Fildişi Sahilleri: Etnisite, Kimlik ve Çatışma. (Ed.: Nezir Akyeşilmen) *Bariş Konuşmak*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Uzodike, Ufo Okeke (2009). The Role of Regional Economic Communities in Africa’s Economic Integration Prospects and Constraints. *Africa Insight*, 39(2), 26-42.
- Vallin, Victor-Manuel (2015). France as the Gendarme of Africa, 1960-2014. *Political Science Quarterly*, 130(1), 79-102.
- Viktor, Marsai (2017). Somali Election in 2016-2017 – Business as Usual or a New Hope, *Center for Strategic and Defense Studies*.
- Vines, Alex (2010). South Africa’s Politics of Peace and Security in Africa. *South African Journal of International Affairs*, 17(1), 53-63.
- Viotti, Paul R.; Kauppi, Mark V. (2012). *International Relations Theory*. Boston: Longman.
- Volkan, Vamık (2012-2013). Grup Kimliği ve Bariş Sağlama Üzerine Bazı Düşünceler. (Çev. Bilge Bilgin), *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, No: 2, 7-36.
- Vrbensky, Ratislav (2008). Can Development Prevent Conflict: Integrated Area-Based Development in the Western Balkans – Theory, Practice and Policy Recommendations, The Centre for the Study of Global Governance.
- Vrbensky, Ratislav (2009). Can Development Prevent Conflict: Integrated Area-Based Development in the Western Balkans. *Conflict, Security and Development*, 9(1), 75-110.

- Wallensteen, Peter (2002). *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System*. London: Sage.
- Wallensteen, Peter; Sollenberg, Margareta (2001). Armed Conflict, 1989-2000. *Journal of Peace Research*, 38(5), 629-644.
- Ward, George F. (2015). Political Instability in Zimbabwe, Council on Foreign Relations. Contingency Planning Memorandum 23, New York.
- Weber, Charles; Galtung, Johan (2007). *Handbook of Peace and Conflict Studies*. London and New York: Routledge.
- Weber, Thomas (2001). Gandhian Philosophy, Conflict Resolution Theory and Practical Approaches to Negotiation. *Journal of Peace Research*, 38(4), 493-513.
- Wedgwood, Ruth (1996). Regional and Subregional Organizations in International Conflict Management. (Ed.: Chester A. Crocker vd.). *Managing Global Chaos: Sources of and Responses to International Conflict*, Washington D.C: United States Institute of Peace Press.
- Wehr, Paul; Lederach, John Paul (1991). Mediating Conflict in Central America. *Journal of Peace Research*, 28(1), 85-98.
- Welz, Martin; Julk, Julian (2009). Zimbabwe still at the Crossroads? Domestic Stalemate, Regional Appeasement, and International Half-Heartedness. *Security and Peace*, 27(3), 185-194.
- Williams, Paul D. (2011). The African Union's Conflict Management Capabilities. New York: Council on Foreign Relations.
- Williams, Paul D. (2011). Working Paper: The African Union' Conflict Management Capabilities. *The Council on Foreign Relations, USA*.
- Williams, Paul D. (2011). Working Paper: The African Union' Conflict Management Capabilities. *The Council on Foreign Relations*.
- Williams, Paul D. (2017). Continuity and Change in War and Conflict in Africa. *Prism*, 6(4), 32-45.
- Wise, Rob (2011). Al Shabaab. *Centre for Strategic & International Studies*.
- Wise, Rob (2011). *Al-Shabaab*. Center for Strategic and International Studies.

- Wright, George (1997). *The Destruction of a Nation: United States' Policy towards Angola since 1945*. London: Pluto Press.
- Wright, Quincy (1942). *A Study of War*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wyss, Marco (2013). The Gendarme Stays in Africa: France's Military Role in Côte d'Ivoire. *African Conflict and Peacebuilding Review*, 3(1), 81-111.
- Yabi, Gilles ve Goodwin, Andrew (2009). From Linas-Marcoussis to the Ouagadougou Political Agreement: The Tortuous and Open-Ended Peace Process in Côte d'Ivoire. (Ed.: Hany Besada). *From Civil Strife to Peace Building*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press.
- Yılmaz, Muzaffer Ercan (2015). *Toplumlararası Çatışmalarda Barışı İnşa Etmek*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Zartman, William (1978). *Government and Politics in Northern Africa*. Richmond: Greenwood Press.
- Zartman, William (2001). The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moment. *The Global Review of Ethnopolitics*, 1(1), 8-18.
- Zartman, William (2007). Conclusion: The Use of Methods and Techniques in a Conflict's Lifespan. (Ed.: William Zartman). *Peacemaking in International Conflict: Methods and Techniques*, Washington D.C.: United States Institute of Peace Press.
- Zartman, William (2009). Conflict Resolution and Negotiation. (Ed.: Jacob Bercovitch vd.). *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, London: Sage.
- Zartman, William (1995). Introduction: Posing the Problem of State Collapse. (Ed.: William Zartman). *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*, Boulder: Lynne Rienner.
- Zondi, Siphamandla (2002). South Africa in Southern Africa: A Perspective, Peace and Security Series. *Friedrich Ebert Stiftung*, Maputo.
- Zounmenou, David; Loua, Reine Sylvie (2011). Confronting Complex Political Crises in West Africa: Analysis of ECOWAS Responses to Niger and Côte d'Ivoire. *ISS*, Paper 230.

İnternet Kaynakları

- About Diab, Khattar (2018). The Strategic Turning Point in the Horn of Africa. <https://thearabweekly.com>, (Erişim Tarihi: 01.02.2019).
- About-Elyousr, Khaled. Comparative Analysis of the Somali Justice Systems Sharia Law. Statuary Laws & Customary Law ‘Xeer’”, <https://www.academia.edu>, (Erişim Tarihi: 06.05.2019).
- Achuka, Vincent (2019). State Kicks out Somalia Envoy as Row over Oil Blocks Simmers. *Standard Digital*. <https://www.standardmedia.co.ke/article/2001313362/why-kenya-is-furious-with-somalia>, (Erişim Tarihi: 14.05.2019).
- Africa News (2019). Security Council High-Level Debate: “Silencing the Guns in Africa: How can the Association between the UN and AU Contribute a Continent Free of Conflict?”. <https://www.africanews.com>, (Erişim Tarihi: 12.04.2019).
- African Union Commission. *Agenda 2063: The Africa We Want*, https://au.int/sites/default/files/documents/33126-doc-01_background_note.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2018).
- African Union Commission (2018). *African Union Handbook 2018*, Addis Ababa and Wellington, https://au.int/sites/default/files/pages/31829-file-african_union_handbook_2018_english-2.pdf, (Erişim Tarihi: 08.12.2018).
- African Union Commission (2019). *African Union Handbook 2019*. Addis Ababa, https://au.int/sites/default/files/pages/31829-file-au_handbook_2019_english.pdf, (Erişim Tarihi: 07.04.2019).
- African Union Mission in Somalia (AMISOM), <http://amisom-au.org>, (Erişim Tarihi: 31.01.2019).
- African Union Peace and Security Council (2008). Memorandum of Understanding on Cooperation in the area of Peace and Security between the African Union, the Regional Economic Communities and the Coordinating Mechanisms of the Regional Standby Brigades of Eastern Africa and Northern Africa. <http://www.peaceau.org/uploads/mou-au-rec-eng.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.04.2019).

- African Union Peace Fund (2016). Securing Predictable and Sustainable Financing for Peace in Africa. <http://www.peaceau.org/uploads/auhr-progress-report-final-020916-with-annexes.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.04.2019).
- African Union, Constitutive Act of the African Union, https://au.int/sites/default/files/pages/32020-file-constitutiveact_en.pdf, (Erişim Tarihi: 07.12.2018).
- African Union, Peace and Security Council, <https://au.int/en/psc>, (Erişim Tarihi: 18.06.2019)
- African Union, Solemn Declaration on a Common African Defence And Security Policy, <http://www.peaceau.org/uploads/declaration-cadsp-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.06.2019).
- African Union. Peace and Security Council, <https://au.int/en/psc>, (Erişim Tarihi: 07.04.2019).
- African Union's Peace and Security Department (2010). African Peace and Security Architecture (APSA), 4-10 Kasım 2010, Zanzibar, <https://www.securitycouncilreport.org>, (Erişim Tarihi: 08.04.2019).
- Ahouangan, Agossou Lucien (2019). Conflict Resolution and the UN Peacekeeping Operation in Côte d'Ivoire. <https://www.e-ir.info/2019/02/25/conflict-resolution-and-the-un-peacekeeping-operation-in-cote-divoire/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2019).
- Akwei, Ismail (2016). Family of Former Burkina Leader Wants a Re-test to Identify his Body, <https://www.africanews.com>, (Erişim Tarihi: 31.05.2019).
- Aljazeera (2018). Ethiopia, Eritrea Sign Peace Deal at Saudi Arabia Summit, 17 Eylül 2018, <https://www.aljazeera.com>, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).
- Aljazeera. Major Al-Shabab Attacks targeting Kenya (2019). <https://www.aljazeera.com/news/2019/01/major-al-shabab-attacks-targeting-kenya-190115143008990.html>, (Erişim Tarihi: 28.01.2019).
- Altan, Can. "Afrika Birliği", <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/CAN-ALTANTR.pdf> (Erişim Tarihi: 07.12.2018).
- AMISOM. Somalia Peace Process. <http://amisom-au.org>, (Erişim Tarihi: 03.05.2019).

- Amnesty International (2011). They Looked at His Identity Card and Shot Him Dead, <https://www.globalpolicy.org/images/pdfs/aicotedivoire.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.02.2019).
- Annan, Kofi (1998). The Causes of Conflict and the Promotion of Durable Peace and Sustainable Development in Africa. United Nations General Assembly, 13 Nisan 1998, <http://undocs.org/A/52/871> (Erişim Tarihi: 07.12.2018).
- Assembly of Heads of State and Government. Declarations and Decisions adopted by the Thirty-Sixth Ordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government (2000). http://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/491/2000%20AHG%20Dec%20143-159%20%28XXXVI%29%20_E.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (Erişim Tarihi: 09.03.2019).
- Austrian Centre for Country of Origin and Asylum Research and Documentation (2009). Clans in Somalia. <https://www.refworld.org/pdfid/4b29f5e82.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.01.2019)
- Axt, Heiz-Jürgen; MİLOSOSKİ, Antonio; SCHWARZ, Oliver (2006). Conflict: A Literature Review, Institute for Political Science. https://www.researchgate.net/publication/323847788_Conflict_-_a_literature_review (Erişim Tarihi: 26.11.2018).
- Aydın, Hakan (2018). Zimbabwe'de Liderlik Mücadelesi ve Dış Müdahaleler (2008). <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/zimbabwe-de-liderlik-mucadelesi-ve-dis-mudahaleler/1227652#>, (Erişim Tarihi: 10.03.2019).
- Banknote World. *100 Trillion Zimbabwe Dollars*. <https://www.banknoteworld.com/zimbabwe-currency/100-trillion-zimbabwe-dollars/>, (Erişim Tarihi: 26.02.2019).
- BBC, Who are Somalia's Al-Shabab, 22 Aralık 2017, <https://web.archive.org/web/20180104171606/http://www.bbc.com/news/world-africa-15336689> (Erişim Tarihi: 26.01.2019).
- BBC, Who are Somalia's Al-Shabab, 22 Aralık 2017, <https://www.bbc.com/news/world-africa-15336689> (Erişim Tarihi: 26.01.2019).
- BBC, Zimbabwe Election: President Mnangagwa Calls for Unity, 4 Ağustos 2018, <https://www.bbc.com/news/world-africa-45064231> (Erişim Tarihi: 10.03.2019).

- BBC. Ivory Coast Profile – Timeline, (2019). <https://www.bbc.com/news/world-africa-13287585>, (Erişim Tarihi: 12.02.2019).
- BBC. Macaristan, Yugoslavya, Zimbabve, Almanya, Yunanistan: Yakın Tarihin 5 Hiperenfilyon Kâbusu. 30 Ağustos 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45341271>, (Erişim Tarihi: 25.02.2019).
- BBC. Somalia's Al-Shabab Join in Al-Qaeda, 10 Şubat 2012, <https://www.bbc.com/news/world-africa-16979440>, (Erişim Tarihi: 28.01.2019).
- Bertelsmann Stiftung. BTI 2018 Country Report- Côte d'Ivoire, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2018/pdf/BTI_2018_Cote_d_Ivoire.pdf, (Erişim Tarihi: 12.02.2019).
- Brauer, Jurgan (2013). Neighbours: A Blessing or a Curse. Stockholm International Peace Research Institute (2013). <https://www.sipri.org/commentary/blog/2013/neighbours-blessing-or-curse> (Erişim Tarihi: 30.12.2018).
- Bujra, Abdalla (2002). African Conflicts: Their Causes and Their Political and Social Environment. Development Policy Management Forum, Addis Ababa. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.678.4533&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi: 02.12.2018).
- Carneige Corporation of Newyork (1997). Preventing Deadly Conflict. https://www.carnegie.org/media/filer_public/b2/0e/b20e1080-7830-4f2b-9410-51c14171809b/ccny_report_1997_ccpdc_final.pdf (Erişim Tarihi: 18.06.2019).
- Central Intelligence Agency (2019). The World Factbook, Africa: Nigeria, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ni.html> (Erişim Tarihi: 14.01.2019).
- CEWARN. <https://cewarn.org>, (Erişim Tarihi: 14.05.2019).
- Chesterton, Gilbert Keith (2018). STANDS4 LLC, <https://www.quotes.net/quote/11812> (Erişim Tarihi: 30.12.2018).
- Council on Foreign Relations (2019). Al-Shabab (2004-2019), <https://www.cfr.org/backgrounder/al-shabab>, (Erişim Tarihi 28.01.2019).

- Council on Foreign Relations (2019). Al-Shabab in Somali, <https://www.cfr.org/interactives/global-conflict-tracker#!/conflict/al-shabab-in-somalia>, (Erişim Tarihi: 01.02.2019).
- Crawford, Julia (2015). Transitional Justice in Côte d'Ivoire. <https://www.justiceinfo.net/en/other/406-transitional-justice-in-cote-d'ivoire---in-brief.html>, (Erişim Tarihi: 26.05.2019).
- Dahir, Abdi Latif (2018). The Once-Troubled Horn of Africa is Now a Positive Note on the UN's Busy Agenda. *Quartz Africa*. <https://qz.com/africa/1398502/ethiopia-eritrea-somalia-djibouti-peace-deals-bring-hope-to-horn-of-africa/>, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).
- Danish International Development Agency (DANIDA). Country Policy Paper for Somalia 2018-2023. <http://somalia.um.dk/en/danida-en/country-policy-paper-for-somalia-2018-2023/>, (Erişim Tarihi: 07.05.2019).
- Dörrie, Peter (2012). Burkina Faso: Blaise Compaoré and the Politics of Personnel Enrichment. <https://africanarguments.org>, (Erişim Tarihi: 30.05.2019).
- ECOWAS website, <https://www.ecowas.int>, (Erişim Tarihi: 29.04.2019).
- Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). African Democracy Encyclopaedia Project – Zimbabwe: 2008 Peace Negotiations. <https://eisa.org.za/wep/zim2008postg.htm>, (Erişim Tarihi: 02.06.2019).
- Elmi, Ahmed Mohamoud (2011). Somalia: Students Killed in Mogadishu Car Blast. <https://www.universityworldnews.com>, (Erişim Tarihi: 29.01.2019).
- Elmore, Emily K. (2010). The Horn of Africa: Critical Analysis of Conflict Management and Strategies for Success in the Horn's Future. *Inquiries*, 2(6). <http://www.inquiriesjournal.com>, (Erişim Tarihi: 20.01.2019).
- Encyclopedia Britannica. Ian Smith. <https://www.britannica.com/biography/Ian-Smith>, (Erişim Tarihi: 25.02.2019).
- EU Sanctions. Sanctions Profile: Zimbabwe, <https://www.europeansanctions.com/region/zimbabwe/> (Erişim Tarihi: 08.06.2019).
- FAO/WFP Crop and Food Security Assessment Mission to Zimbabwe (2010). Special Report, <http://www.fao.org/3/ai483e/ai483e00.htm>, (Erişim Tarihi: 26.02.2019).

- Fisas, Vicenç. *Bariş Süreci Elkitabı*, https://escolapau.uab.cat/img/programas/procesos/turk_baski.pdf, (Erişim Tarihi: 23.05.2019).
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2018). Rebuilding Resilient and Sustainable Agriculture in Somalia, <http://documents.worldbank.org>, (Erişim Tarihi: 29.01.2019).
- Fund for Peace, Fragile States Index, <http://fundforpeace.org/fsi/> (Erişim Tarihi: 23.01.2019).
- Galtung, Johan (2009). Theories of Conflict (Definitions, Dimensions, Negations, Formations), https://www.transcend.org/files/Galtung_Book_Theories_Of_Conflict_single.pdf(Erişim tarihi: 08.11.2018).
- German Cooperation (2018). Peace, Security and Good Governance in SADC. <https://www.giz.de>, (Erişim Tarihi: 30.04.2019).
- Ghali, Boutros (1992). An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping, <https://www.un.org>, (Erişim Tarihi: 28.11.2018).
- Global Counter Terrorism Forum (2018). Capacity-Building in East Africa Region. <https://www.thegctf.org>, (Erişim Tarihi: 28.04.2019).
- Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict (GPPAC) / CDA Collaborative Learning Projects / Norwegian Church Aid (2012). Conflict Analysis Framework: Field Guidelines and Procedures, <https://www.kpsrl.org>, (Erişim Tarihi: 06.01.2019).
- Gounden, Vasu (2018). Conflict Trends 2018/3, The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, <https://www.accord.org.za>, (Erişim Tarihi: 14.01.2019).
- Grez, Matias (2011). How Didier Drogba and his Ivory Coast Teammates Helped End a Civil War. <https://edition.cnn.com>, (Erişim Tarihi: 26.05.2019).
- Hamad, Ahmad Azem (2005). The Reconceptualisation of Conflict Management. *Peace, Conflict and Development: An Interdisciplinary Journal*, 7, <https://www.bradford.ac.uk>, (Erişim Tarihi: 25.11.2018).
- Hiraal Institute (2018). The Fighters Factory: Inside Al-Shabab's Education System, <https://martinplaut.files.wordpress.com/2018/05/education-in-al-shabab.pdf>, (Erişim Tarihi: 29.01.2019).

- Hlongwane, Siphon (2011). Chaos and Crimes on Both Sides, but Ouattara is still Côte d'Ivoire's only Choice. <https://www.dailymaverick.co.za/opinionista/2011-04-03-chaos-and-crimes-on-both-sides-but-ouattara-is-still-cte-divoires-only-choice/>, (Erişim Tarihi: 27.05.2019).
- IGAD website, <https://igad.int>, (Erişim Tarihi: 27.04.2019).
- İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Fildişi Sahili Ülke Profili, https://insamer.com/tr/fildisi-sahili-_1184.html (Erişim Tarihi: 21.08.2019).
- İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Somali Ülke Profili, https://insamer.com/tr/somali_1488.html (Erişim Tarihi: 21.08.2019).
- İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Zimbabve Ülke Profili, https://insamer.com/tr/zimbabve_1429.html (Erişim Tarihi: 21.08.2019).
- Institute for Security Studies (2018). AU Member States will Discuss the Division of Labour between the AU and the RECs at the Upcoming Extraordinary Summit on Reforms in Addis Ababa, <https://issafrica.org>, (Erişim Tarihi: 24.04.2019).
- International Centre for Transitional Justice. What is Transitional Justice. www.ictj.org, (Erişim Tarihi: 26.05.2019).
- International Crisis Group (2007). Côte d'Ivoire: Can the Ouagadougou Agreement Bring Peace. <https://www.crisisgroup.org>, (Erişim Tarihi: 18.02.2019).
- International Crisis Group (2012). The Kenyan Military Intervention in Somalia. <https://www.crisisgroup.org> (Erişim Tarihi: 18.02.2019).
- International Crisis Group (2018). Al Shabaab Five Years after Westgate: Still a Manace in East Africa, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/kenya/265-al-shabaab-five-years-after-westgate-still-mena-ce-east-africa>, (Erişim Tarihi: 28.01.2019).
- International Institute for Sustainable Development. Governments Reflect on Key Elements of Peacebuilding, Sustaining Peace. <https://sdg.iisd.org>, (Erişim Tarihi: 25.05.2019).
- IOL (2004). The Full Speech of President Thabo Mbeki. <https://www.iol.co.za/news/politics/the-full-speech-of-president-thabo-mbeki-211516> (Erişim Tarihi: 16.01.2019).

- Kaplan, Robert D. (1994). The Coming Anarchy. *The Atlantic Monthly*, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13600810500099634?needAccess=true>, (Erişim Tarihi: 09.02.2019).
- Kimani, Sarah (2019). Gbagbo Key to Ivory Coast Healing Process: Mbeki, SABC News Online, <http://www.sabcnews.com/sabcnews/gbagbo-key-to-ivory-coast-healing-process-mbeki/>, (Erişim Tarihi: 19.02.2019).
- Konate, Siendou A. (2005). The Politics of Identity and Violence in Côte d'Ivoire, *The Patriotic Vanguard*, <http://www.thepatrioticvanguard.com/the-politics-of-identity-and-violence-in-cote-d-ivoire>, (Erişim Tarihi: 13.02.2019).
- Kriesberg, Louis (2011). The State of the Art in Conflict Transformation. (Ed.: Beatrix Austin vd.). *Advancing Conflict Transformation*, Opladen: Barbara Budrich Publishers, <http://www.berghof-handbook.net> (Erişim Tarihi: 25.11.2018).
- Lamb, Christina (2006). Mugabe: Why Africa Appauds Him. *New Statesman America*, <https://www.newstatesman.com/node/195582>, (Erişim Tarihi: 08.03.2019).
- Leonhardt, Manuela (2001). Conflict Analysis for Project Planning and Management, GTZ, Eschborn <http://conflict.care2share.wikispaces.net>, (Erişim Tarihi: 06.01.2019).
- Mbakwe, Tom (2019). Côte d'Ivoire: The Laurent Gbagbo Saga. *New African Magazine*, <https://newafricanmagazine.com/latest-and-current-affairs/cote-divoire-the-laurent-gbagbo-saga/>, (Erişim Tarihi: 18.02.2019).
- Miall, Hugh (2004). Conflict Transformation: A Multi-Dimensional Task. *Berghof Research Center for Constructive Conflict Management*, <http://www.berghof-handbook.net> (Erişim Tarihi: 25.11.2018).
- Milas, Seifulaziz (2013). Somalia, Its Neighbors and Al-Shabaab: The Quest for Sustainable Solutions. *African Arguments*. <https://africanarguments.org>, (Erişim Tarihi: 07.05.2019).
- Miller, Andrew. The Burdensome Neighbor: South Africa and the Zimbabwe Dilemma. *Cornell International Affairs Review*, <http://www.inquiriesjournal.com>, (Erişim Tarihi: 14.06.2019).

- Moncrieff, Richard (2011). Côte d'Ivoire: the spectre of Warlordism. <https://saiia.org.za/research/cote-divoire-the-spectre-of-warlordism/>, (Erişim Tarihi: 27.05.2019).
- Ndlovu, Ray (2019). Zimbabwe to Compensate Victims of Genocide that Claimed 20.000 Lives. <https://www.timeslive.co.za>, (Erişim Tarihi: 15.06.2019).
- Nicoletto Fagiolo. <https://www.free-simone-and-laurent-gbagbo.com> (Erişim Tarihi: 16.02.2019).
- NTV (2004). Liberya'da Çatışmanın Kökleri, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/223362.asp>, (Erişim Tarihi: 14.01.2019).
- Öktem, Hasan Servet (2018). Zimbabwe Seçimleri Bu Defa Ülkenin Kaderini Değiştirecek mi Dersiniz, <https://t24.com.tr>, (Erişim Tarihi: 04.02.2019).
- Ouattara, Dramane (2016). ECOWAS and Intrastate Conflict Resolution in West Africa: The Case of Côte d'Ivoire. Monitor: University for Peace. http://www.monitor.upeace.org/archive.cfm?id_article=2108 (Erişim Tarihi: 18.05.2019).
- Ozoukou, Daniel (2016). Ivory Coast: Political Tensions and the Peacebuilding Process. <https://www.peaceinsight.org/blog/2016/12/ivory-coast-political-tensions-and-the-peacebuilding-process/>, (Erişim Tarihi: 26.05.2019).
- Öztürk, Hasan (2017). Zimbabwe'de Darbe: Savaşçı Eski Kuşağın Taht Kavgası. *Bilgesam*. <http://www.bilgesam.org/incele/5716/-zimbabve-de-darbe--savasci-eski-kusagin-taht-kavgasi/#.XHLcTy dS8Wq>, (Erişim Tarihi: 24.02.2019).
- Pambazuka News. Why do Ivorians Demand the Release of Laurent Gbagbo, <https://www.pambazuka.org/governance/why-do-ivorians-demand-release-laurent-gbagbo>, (Erişim Tarihi: 16.02.2019)
- Peace Agreements Database Search, <https://peacemaker.un.org>, (Erişim Tarihi: 04.05.2019).
- Peace Insight. Zimbabwe: Conflict Profile. <https://www.peaceinsight.org/conflicts/zimbabwe/>, (Erişim Tarihi: 24.02.2019).
- Peacebuilding, Education and Advocacy in Conflict-Affected Contexts Programme (2014). Côte d'Ivoire: Conflict Analysis Summary, <http://s3.amazonaws.com>, (Erişim Tarihi: 19.02.2019).

- Political Science, Communications Theory: Nature, Ideas and Criticism, <http://www.politicalsciencenotes.com>, (Erişim Tarihi: 19.12.2018)
- Premium Times (2018). Nigeria Contributes \$710 to ECOAWAS, more than 13 Countries Put Together, <https://www.premiumtimesng.com>, (Erişim Tarihi: 29.04.2019).
- Project Ploughshares. Armed Conflicts Report Côte D'ivoire, https://www.justice.gov/sites/default/files/eoir/legacy/2014/02/25/Cote_d%27Ivoire.pdf, (Erişim Tarihi: 13.02.2019).
- Radio Banadir (2019). Terror Threat Re-surfacing in IGAD Region- Official. <http://radiobanadir.com/?p=12355>, (Erişim Tarihi: 18.06.2019).
- Reliefweb (2010). Somalia: Istanbul Declaration. <https://reliefweb.int/report/somalia/somalia-istanbul-declaration> (Erişim Tarihi: 14.05.2019).
- Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs (2012). II. Istanbul Conference on Somalia, 31 Mayıs – 1 Haziran 2012, Istanbul, <http://somalikonferansi.mfa.gov.tr/default.en.mfa>, (Erişim Tarihi: 14.05.2019)
- SADC website, <https://sadc.int> (Erişim Tarihi: 30.04.2019).
- Samukange, Tinotenda (2013). Zuma Mediation Role Over. Newsday, <https://www.newsday.co.zw/2013/08/zuma-mediation-role-over/> (Erişim Tarihi: 14.06.2019).
- Sannella, Paolo. Paolo Sannella on Simone & Laurent Gbagbo, <https://www.youtube.com/watch?v=6A36OjLK> (Erişim Tarihi: 16.02.2019).
- Somalia Education Cluster (2017). Annual Report 2016, <https://reliefweb.int>, (Erişim Tarihi: 29.01.2019).
- South African History Online. SADC. <https://www.sahistory.org.za>, (Erişim Tarihi 30.04.2019).
- Stratfor. Ivory Coast and Burkina Faso: A Measured Reconciliation. <https://worldview.stratfor.com/article/ivory-coast-and-burkina-faso-measured-reconciliation>, (Erişim Tarihi: 27.05.2019).
- Stratfor. Sudan, Uganda The End of a Rivalry, <https://worldview.stratfor.com/article/sudan-uganda-end-rivalry> (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

- Swedish International Development Cooperation Agency (2017). Defining Key Concepts, Tools and Operational Responses. https://www.sida.se/globalassets/sida/eng/partners/peace-and-conflict-tool-box/s209461_tool_defining_key_concepts_c2-3.pdf (Erişim Tarihi: 11.11.2018).
- Tendai Ruben Mbofana. <https://www.thezimbabwean.co/2017/10/rhodesias-ian-smith-right-african-rule-will-lower-countrys-standards/>, (Erişim Tarihi: 09.03.2019).
- Tepebaş, Ufuk (2018). Afrika Birliği'nin 11. Olağanüstü Zirvesi'nden Notlar. TASAM, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/51319/afrika_birliginin_11_olaganustu_zirvesinden_notlar, (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- The Conversation (2017). Al-Shabaab: Should the Somali President Open Talks with the Terror Group. <http://theconversation.com/al-shabaab-should-the-somali-president-open-talks-with-the-terror-group-73458>, (Erişim Tarihi: 07.05.2019).
- The Correlates of War Project, <http://www.correlatesofwar.org> (Erişim Tarihi: 23.11.2018).
- The Economist Intelligence Unit (2018). Country Report: Côte d'Ivoire. https://apr-news.fr/sites/default/files/documents-pdf/the_economist_intelligence_unit.pdf, (Erişim Tarihi: 18.02.2019).
- The New Humanitarian (2002). Peacetalks Underway in Kenya. <http://www.thenewhumanitarian.org/fr/node/203732>, (Erişim Tarihi: 14.05.2019).
- The Telegraph (2008). 'Zimbabwe is Mine' said Robert Mugabe, <https://www.telegraph.co.uk>, (Erişim Tarihi: 02.03.2019).
- Transconflict. Transform, Transcend, Translate, Combating the Zimbabwean Crisis – Mediation for Peace. <http://www.transconflict.com/2019/02/combating-the-zimbabwean-crisis-mediation-for-peace/>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- Trial International. Charles Taylor. <https://trialinternational.org/latest-post/charles-taylor/>, (Erişim Tarihi 19.02.2019).
- Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, <http://www.justice.gov.za/trc/report/final-report/Volume%201.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.12.2018).
- Türk Dış Politikasında Kriz İncelemeleri, TÜBİTAK/SOBAG 1001 Projesi No. 112K172, <http://tdpkrizleri.org/index.php/crisis-analyses/dictionary-for-crisis-management/> (Erişim Tarihi: 17.11.2018).

- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. II. İstanbul Somali Konferansı: “Somali’nin Geleceğine Hazırlık: 2015 için Hedefler”. <http://www.mfa.gov.tr/2-istanbul-somali-konferansi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 14.05.2019).
- UNDP (2014). The UN in Somalia. <https://www.undp.org>, (Erişim Tarihi: 04.05.2019).
- UNICEF (2014). Somalia: Conflict Analysis Summary, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Conflict-Analysis-Summary-Somalia-Final1.pdf>, (Erişim Tarihi: 29.01.2019).
- United Nations (2016). United Nations Conflict Analysis Practice Note, <https://undg.org/wp-content/uploads/2016/10/Conflict-Analysis-Practice-Note-13-May-2016-Version.pdf>, (Erişim Tarihi: 06.01.2019)
- United Nations Institute for Training and Research. CEWARN Mechanism for the IGAD Region. https://www.unitar.org/ny/sites/unitar.org.ny/files/Khalid_CEWARN.pdf, (Erişim Tarihi: 28.04.2019).
- United Nations Security Council (2007). Ouagadougou Agreement Leading to Direct Dialogue between Parties ‘Real Turning Point’ for Ivorian Peace Processes, Security Council Told, <https://www.un.org/press/en/2007/sc9019.doc.htm>, (Erişim Tarihi: 30.05.2019).
- United Nations, Somalia – UNOSOM I, <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosomi.htm>, (Erişim Tarihi: 24.01.2019).
- United States Agency for International Development (2012). USAID Conflict Assessment Framework, USAID. https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnady739.pdf (Erişim Tarihi: 06.01.2019).
- United States Commission on International Religious Freedom (2013). Nigeria / USCIRF Annual Report, <http://www.uscirtf.gov/sites/default/files/resources/Nigeria%202013.pdf> (Erişim Tarihi: 14.01.2019).
- United States Commission on International Religious Freedom (2016), Boko Haram Attacks, http://www.uscirtf.gov/sites/default/files/USCIRF_AR_2016_Appendix3.pdf (Erişim Tarihi: 14.01.2019).
- United States Holocaust Memorial Museum (2018). Countries at Risk for Mass Killing 2018-2019. <https://earlywarningproject.ushmm.org>, (Erişim Tarihi: 28.05.2019).

- Uppsala University Department of Peace and Conflict Research, The Uppsala Conflict Data Program (UCDP), http://pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Ceasefire_agreements, (Erişim Tarihi: 07.11.2018).
- VOA News (2019). Sudan's Omar el-Bashir Ousted by Military, <https://www.voanews.com/africa/sudans-omar-al-bashir-ousted-military> (Erişim Tarihi: 12.04.2019).
- Wehr, Paul. Conflict Emergence, http://www.intractableconflict.org/www_colorado_edu_conflict/peace/problem/cemerge.htm (Erişim Tarihi: 17.11.2018).
- Woodhouse, Tom; Duffey, Tamara (2008). Peacekeeping and International Conflict Resolution. Peace Operations Training Institute, <http://tigurl.org/images/tiged/docs/activities/1185.pdf> (Erişim Tarihi: 10.11.2018).
- World Peace Foundation. Ivory Coast – United Nations Operation in Côte d'Ivoire. <https://sites.tufts.edu>, (Erişim Tarihi: 24.05.2019).
- World Population Review. Zimbabwe Population 2019, <http://worldpopulationreview.com/countries/zimbabwe-population/>, (Erişim Tarihi: 03.03.2019).
- Worldometers. <https://www.worldometers.info/world-population/south-africa-population/>, (Erişim Tarihi: 09.03.2019).

Diğer Kaynaklar

- Accra III Agreement on Côte d'Ivoire (2004). Annex of the Letter Dated 2 August 2004 from the Permanent Representative of Ghana to the United Nations Addressed to the President of the Security Council, S/2004/629, Accra.
- African Union (2004). Solemn Declaration on a Common African Defence and Security Policy. Sirte.
- African Union Commission Peace and Security Department (2015). African Peace and Security Architecture – APSA Roadmap 2016-2020. Addis Ababa.
- Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIK), Conflict Barometers 2002-2018.
- IGAD Committee of Ambassadors (2012). Resolution of the IGAD Committee of Ambassadors to Operationalize the Newly Established IGAD Mediation Support Unit (MSU). Tadjourah.

Mugabe, Robert (1980). Address to the Nation. *Zimbabwe Department of Information*.

The Baltimore Afro-American Newspaper (1992). Boutros Ghali Says Somalia Mission Puts UN in a New Role.

The UNHCR Regional Representation for West Africa, Côte d'Ivoire, Ağustos 2017.

United Nations Security Council (2003). Letter Dated 27 January 2003 from the Permanent Representative of France to the United Nations Addressed to the President of the Security Council, S/2003/99.

United Nations Security Council, S/RES/1809 (2008), 16 April 2008.

United Nations Security Council. Letter Dated 13 March 2007 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council, S/2007/144, 13 Mart 2007.

United Nations Security Council. Resolution 1528 (2004), S/RES/1528 (2004), 27 Şubat 2004.

United Nations Security Council. Resolution 2444 (2018), SC/13576, 14 Kasım 2018.

United Nations Security Council. S/RES/1464 (2003), 4 Şubat 2003.

United Nations Security Council. S/RES/1479 (2003), 13 Mayıs 2003.

United Nations Security Council. Special Report of the Secretary-General on UNOCI, S/2016/297, 31 Mart 2016.

United States Commission on International Religious Freedom, Nigeria, USCIRF 2013 Annual Report.

United States National Strategy for Combating Terrorism, Şubat 2003.

EKLER

EK 1

SOMALİ ÜLKE PROFİLİ

Temel Göstergeler	
Resmi Adı	Somali Demokratik Cumhuriyeti
Yönetim Biçimi	Cumhuriyet
Bağımsızlık Tarihi	1 Temmuz 1960
Başkent	Mogadişu
Yüzölçümü	637.657 km ²
Nüfusu	15 milyon (2018)
Nüfusun Etnik Dağılımı	%85 Somalili, %15 Diğer (Arap ve Bantu)
Doğal Afetler	Tekrarlanan kuraklıklar, yaygın toz fırtınaları, su baskınları
Coğrafi Konumu	Afrika'nın doğusunda Aden Körfezi ile Hint Okyanusu arasındaki Afrika Boynuzu üzerinde yer alan Somali'nin kuzeybatısında Cibuti, batısında Etiyopya ve güneybatısında Kenya bulunur.
Komşuları	Etiyopya (1,626 km), Kenya (682 km), Cibuti (58 km), sahil şeridi (3.025 km)
Dil	Somalice (Resmî), Arapça, İtalyanca, İngilizce
Din	%100 Sünnî Müslüman

Kaynak: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Somali Ülke Profili, https://insamer.com/tr/somali_1488.html (Erişim Tarihi: 21.08.2019).

EK 2

FİLDİŞİ SAHİLİ ÜLKE PROFİLİ

Temel Göstergeler	
Resmi Adı	Fildişi Sahili Cumhuriyeti
Yönetim Biçimi	Başkanlık Tipi Cumhuriyet
Bağımsızlık Tarihi	7 Ağustos 1960 (Fransa'dan)
Başkent	Yamusukro
Yüzölçümü	322.463 km ²
Nüfusu	24.184.810 (2017)
Nüfusun Etnik Dağılımı	%28,8 Akan, %16,1 Voltaic veya Gour, %14,5 Kuzey Mandé, %8,5 Krou, %6,9 Güney Mandé, diğer (2014)
Kişi Başı Ortalama Gelir	3.600 Dolar (2016)
HIV Virüsü Taşıyanların Sayısı	460.000 (2016)
Coğrafi Konumu	Afrika'da; Gana, Burkina Faso, Mali, Liberya ve Gine ile komşudur. Atlas Okyanusu'na 515 km'lik sahil şeridi bulunmaktadır.
İşsizlik Oranı	%9,4 (2013)
Dil	Fransızca
Din	%42,9 İslam, %17,2 Katolik Hristiyanlık, %11,8 Evanjelizm, diğer

Kaynak: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Fildişi Sahili Ülke Profili, https://insamer.com/tr/fildisi-sahili-_1184.html (Erişim Tarihi: 21.08.2019).

EK 3

ZİMBABVE ÜLKE PROFİLİ

Temel Göstergeler	
Resmi Adı	Zimbabve Cumhuriyeti
Yönetim Biçimi	Cumhuriyet
Bağımsızlık Tarihi	18 Nisan 1980 (İngiltere'den)
Başkent	Harare
Yüzölçümü	390.580 km ²
Nüfusu	16,8 milyon (2017)
Nüfusun Etnik Dağılımı	%98 Afrikalı, %2 diğer
İklimi	Tropikal iklim
Coğrafi Konumu	Güney Afrika'da, Güney Afrika Cumhuriyeti ile Zambiya arasında yer alır.
Komşuları	Zambiya (797 km), Mozambik (1.231 km), Güney Afrika Cumhuriyeti (225 km) ve Botswana (813 km)
Dil	İngilizce, Shona, Ndebele, yerel lehçeler
Din	%50 Hristiyanlıkla yerel inanışların bağdaştırılması ile oluşan Sinkretik, %25 Hristiyan, %24 Yerel inanışlara mensup olanlar, %1 Müslüman ve diğer
Kişi Başı Ortalama Gelir	1.150 Dolar (IMF 2017)

Kaynak: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Zimbabve Ülke Profili, https://insamer.com/tr/zimbabve_1429.html (Erişim Tarihi: 21.08.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : ENGİN GÜDER, Belma
 Uyuğu : T.C.
 Doğum Tarihi ve Yeri : 26.07.1987 / Çan
 Telefon : 0 286 335 87 38
 E-mail : belmaengin@comu.edu.tr

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Yüksek Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2013
Lisans	Bilkent Üniversitesi	2010
Lise	Çan H. İbrahim Bodur Anadolu Lisesi	2005

İş Deneyimi

<i>Yıl</i>	<i>Yer</i>	<i>Görev</i>
2012-...	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

Engin Güder, Belma; Uygun, Ayşe Gülce (2019). "Afrika Birliği ve Akdeniz: Avrupa Birliği ile 'Göç' Ekseninde İşbirliği", (Ed.: Hasret Çomak), *Akdeniz Jeopolitiği*, İstanbul, 903-911.

Engin Güder, Belma; Karagül, Soner (2019). The Role of Neighboring Countries in Sub-Saharan Conflicts: The Case of Somalia. International Congress on Afro-Eurasian Research, Özet Bildiri, Lefkoşa.

Engin, Belma (2017). "Afrika'da Son Dönemdeki Devletlerarası Silahlı Çatışmalar", (Ed.: Hasret Çomak vd.), *Afrika Politikası- 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, İstanbul: Beta, 153-163.

- Engin, Belma (2017). "Sahra-altı Afrika'daki Çatışmalarda Din Faktörü", (Ed.: Filiz Çoban Oran), *21. Yüzyılda Din ve Uluslararası İlişkilerdeki Dönüşüm*, Ankara: Sentez, 178-205.
- Engin, Belma (2016). Book Review of The Rise of BRICS in Africa: The Geopolitics of South-South Relations, *Insight Turkey*, 18(3).
- Engin, Belma (2015). "İnsani Boyuttan Stratejik Rekabete: Türkiye'nin Afrika Açılımı ve Somali", (Ed.: Soner Karagül ve İbrahim Arslan), *Stratejik Derinlik Ekseninde Dış Politika Uygulamaları*, Bursa: Ekin, 135-175.
- Engin, Belma; Baba, Gürol (2015). "MIKTA A Functioning Product of New Middle Powerism", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 11(1), 1-40.
- Engin, Belma (2013). Türkiye'nin Afrika Politikası Bağlamında Somali ile İlişkileri ve İlişkilerin Olay Veri Yöntemiyle Analizi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.